

T 51 55 60 61 66

Z 36 37 39

ישעיה ב'

2.

2. 3 4.

ammonizione contro l'
leggi e costumanze, e l
e dell' idolatria dei vic
tratto dal futuro ritorno
Dio d'Israel. Minaccia
ratasi sotto Achaz, venen
dai Re di Siria e d'Isra
superbi e ardenti. Anr
venire (sotto Ezechia)
1. Vaticinio d'Isaia fig
alla Giudea ed a Gerus

2. Nei tempi avvenire
3. ~~verrà riguardato~~ sarà (qu
monti, ed elevato più
so accorreranno tutte le

3

ב' ג' ד'.

Il profeta

ISAIA

con traduzione italiana

e commento ebraico

di

SAMUEL DAVID LUZZATTO,

Professore nel Collegio rabbinico

di

PADOVA.

PRAGA.

Stamperia di M. I. Landau.

1842.

בית ה' בראש ההרים: יהיה נחשב כאלו ההר ההוא עומד בראש

ספר ישעיה

מתורגם איטלקית ומפורש עברית

מלאכת שד"ל

מנחה היא שלוחה

לכבוד חותנו

הישיש הנכבר החכם היקר

מהח"ר רפאל ברוך סגרי נ"י

חלק ראשון.

PRAG.

Druck bei M. I. Landau.

1842.

2.3.4.

Ammonizione contro l'abbandono delle patrie leggi e costumanze, e l'adozione dei costumi e dell'idolatria dei vicini popoli; con l'esordio tratto dal futuro ritorno delle nazioni tutte al Dio d'Israel. Minaccia di gravi sventure (avverate sotto Achaz, venendo la Giudea infestata dai Re di Siria e d'Israele) e della caduta dei superbi e ardenti. Annunzio d'un felice avvenire (sotto Ezechia).

1. Vaticinio d'Isaia figlio di Amos pronunziato alla Giudea ed a Gerusalemme

2. Nei tempi avvenire il monte del tempio di D. ~~verrà riguardato~~ sarà (quasi) posato in cima dei monti, ed elevato più degli altri colli, e ad esso accorreranno tutte le nazioni.

ב׳ ג׳ ד׳.

תוכחה בתחלת ימי אחז על עזבם את דרכי אבותם, ועל
דבקם בדרכי העמים ובאלהיהם (כדרך הקדמה הנביא
הזכיר אשר יהיה באחרית הימים כי העמים כלם ישובו אל
ה׳), ונבואה על רעות העתידות לבא עליהם (ע׳ ארם
וישראל אשר הצרו ליהודה), ועם חפלת אנשי הגאוה והחמ
...ים בנחמה, ומבשר כי עד שוב ישראל אל ה׳, והוא יהיה
להם לאלהים (בימי חזקיהו).

דבר אשר חזה: מאמר שאמר ישעיה בנבואה אל יהודה
וירושלם, כי במלת חזה נכלל ענין הנבואה, וענין הדבור אל
העם, (ע׳ למעלה א׳ א׳ על אשר חזה על יהודה וירושלם).
והיה באחרית הימים: פתח בעתיד לבא שיהיה ה׳ א׳ ושמו א׳
בהקדמה לתוכחתו, ותחלת התוכחה היא בית יעקב לכו ונלכה
באור ה׳, כלומר אחרי שעוד יבא יום שכל העמים ינהרו
אל ה׳ וילכו בדרכיו, אף אתם שכבר קבלתם תורתו ראוי
לכם להנות מזיוה וללכת בה, וזהו בית יעקב לכו ונלכה
באור ה׳, (וקרוב לזה פירש גם לוי יצחק) והנה ג׳ הפסוקים
האלה והיה והלכו ושפט נמצאים בחלופים קלים גם במיכה ד׳
לדעת Kappa ורוזענמיללער כי נבואה קדמונית היא מנביא
אחד לא פירש שמו ומיכה וישעיה לקחוה ממנו, ודעת י״ד
מיכאעליס וגעזע׳ כי למיכה היא וישעיה לקחה ממנו, ודעת
Gesenius שהיא לישעיה ומיכה לקחה ממנו, ואמנם לי ג׳
המקראות האלה ראיה יותר לו׳ ישעיה מלו׳ מיכה (ע׳ למעלה
בפסוק זה לענין אמירת השמים אחלה לדרך רמז ומשל), גם
...ונות וישפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצומים עד רחוק
אשר במיכה נראה היות בהן תוספת שהוסיף הוא ...
ותחלה, ומה דגעזע׳ אומר כי באה הנבואה הזאת חוץ למקומה
(ע׳ אם לא עד הקדמה), ושאמנם במיכה הנבואה נחשבת מאד
והלאה בסופו שגנון בעצמו, אינני אחת, כי יש בפסוק ד׳
אומר וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד כי פי
ה׳ צבאות דבר מליצה נופלת הרבה ממעלת הנבואה הקודמת,
לפיכך נראה (כדעת לוי יצחק) כי מישעיה לקחה מיכה. ועוד
כי מליצת שלשת הפסוקים האלה וכו׳ כמו באבני זכרון 105 עד
... אחר לא יש דבר) כל אלה דברי תלמידי החכם ר׳ יעקב חי
קרלו ז״ל בפרושו למיכה (ע׳ ספר אבני זכרון). נכון יהיה הר
בית ה׳ בראש ההרים: יהיה נחשב כאלו ההר ההוא עומד בראש

ההרים, שכל ההרים עומדים תחתיו, ופירושו ונשא מגבעות
שיהיה נחשב כאלו הוא גבוה מאשר גבעות, ופירוש כל זה
ונהרו אליו כל הגוים: כך יהיה חשוב בעיני העמים שכלם ילכו
שין, לכך ישעיה לרמוז העניין תחלה לשון יחידה, ואח"כ מפרש,
כמו מכף רגל ועד ראש אין בו מתום וגו', ואח"כ פריך פוררים וגו',
ואצרף כבר וגו', ואח"כ ואשיבה שופטיך וגו', אף כאן המאוחר
בפסוק הוא פירוש הקודם.
ויורנו מדרכיו: מקצת דרכיו. ונלכה: באופן שנוכל ללכת בארחותיו.
תצא תורה: הוראה ולימוד, לא דת וחק, והטעם כי ברצונם ילכו
העמים בדרכי ה', בלא מי שיכריחם. דרכיו: דרכים הטובים לפניו
והם והם הדרכים שהוא עצמו נוהג, ללכת בהם, והטעם שמרו
דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (בראשית י"ח י"ט) וכטעם כי אם
בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד
ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאום ה' (ירמיה ט' כ"ג).
ושפט, והוכיח: האל שאמרו עליו ויורנו מדרכיו הוא שישפוט
ויוכיח, וזה אמנם ע"י עבדו והוא המלך המשיח או הכהנים
והנביאים אשר יהיו בימים ההם, כי דבר ה' לא יודע לאומות, אלא
ע"י נביא, ובזולת זה לא ייחס משפט אל הא' אם לא שהכוונה
עשיית המשפט בפועל כמו שפטני אלהים וריבה ריבי (תהלים מ"ג
א') , וזרועי עמים ישפטו (ישעיה נ"א ה') , שהכוונה על עשיית
המשפט בפועל, וכמו שפ"ס ועל זרועי ייחלון, אל זרועי
דווקא לא נאמר פי', וכאן בהפך מדבר במשפט בדבור בלבד
בהוראת אמת והוכח, וכמו שמבואר מכל המאמר הענין, אבל
צריך שיהיה אם איש או אנשים שיגידו רצון האל ומשפטיו, והנה
כל זה נבואה לעתיד, כי וכתתו חרבותם לא נתקיים.
בית יעקב: אחר שהגוים כלם עתידים לחמוד הטובה הזאת
אשר היא עתה בידכם לכו ונלך לאורה ונתענג מזיוה.
כי נטשת עמך: עזבת מעשה עמך, מה שהיית בו לעם
מיוחד, ורצית להדמות לאשר העמים; כן פירש ר' סעדיה הגאון
בתרגומו הערבי; ~~וכ"כ רש"י ורד"ק המובא בקצת נוסחאות (וכן
דעת י"ד מיכאעליס)~~ #, וקרוב לזה תי', ורחוק הוא שיהיה
הדבור מוסב אל השכינה כדעת בה"ט, ושידבר בפורענות קודם
שידבר בספור העונות ובפרט כי לא יעזוב ה' את עמו, ואם יעזבהו,
תהיה זאת הגדולה שבכל פורענויות, ואין זכר אותה בתחלת
דבריו. גם אין טעם לפ"ז למה הסב הדבור אל האל אחר שהיה
מדבר אל העם (בית יעקב לכו ונלכה) אבל לפירושי אחר שאמר
אל העם לכו ונלכה, הסב פניו מהם בחמה ואמר כי מלאו
מקדם וגו'. כי מלאו: מלא הוא תרגום של שבע, והטעם לבקו
במנהגי בני קדם (פרס), ומאתם שאבו להם (נורודיקוס מעשפים)

3. Molti popoli si metteranno in cammino e diranno: "venite andiamo al monte di J. al tempio del Dio di Giacobbe, perchè ci insegni alcuni dei suoi dettami, in guisa che poi seguiamo le sue vie:" imperciocchè da Sion uscirà ammaestramento e la parola di J. da Gerusalemme.

4. Egli pronunzierà sentenze tra le nazioni, e darà decisioni a molti popoli, i quali quindi spezzeranno le loro spade per farne delle marre, e le loro lancie per farne delle falci: una nazione non alzerà più contro l'altra la spada, nè esse più si eserciteranno alla guerra.

5. O Famiglia di Giacobbe: venite camminiamo alla luce dell'Eterno.

6. Mentre hai lasciato il tuo nazionale carattere, o famiglia di Giacobbe. Sì, essi hanno attinto agli Orientali, e seguono le arti divinatorie al paro dei Filistei, e della gente straniera ~~stirpe parlano esultanti~~

ובן היא דעת ר' משה הכהן (הביאו ראב"ע), וכן היא גם כן
דעת רש"י בדבר אחר המובא בקצת נוסחאות (ובנביאים כ"י
על קלף שבידי עם רש"י ותרגום כתוב הפירוש הזה ולא האחר)
~~וכן היא גב דעת יוחן דוד מיכאעליס~~
וזה לשונו: כי נטשתה עמך בית יעקב, כי עזבת מעשה עמך
מעשה הטוב, שעל ידו נהיית לעם אתם בית יעקב), וכן היא
ג"כ דעת יוחן דוד מיכאעליס.

בעטם אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות (ירמיה
ב׳ י״ג), וכל ספר הפירושים לחוקים אחד. ולשון אלו להורקת
הוספ׳ בה נוהג בלשון משנה, כגון מוצאה בתינוקת שירדה לטבול
מים מן העין (כתובות דף י״ד, ע״ב). ובילדי נכרים ישפיקו: ~~פרש~~
~~ספק או ספק תחלת הורקתו על הכאת הכפים, ואחר הוספ׳~~
~~על השמעת קול בתנועות הכינורים מפני השמחה, בחלקת ספקו~~
~~עד לו (איוב כ״ב) שתתחלף עליצותו ושמחתו, יפול בצרה,~~
~~והוספ׳ אחר על הדיבור בגאוה ועליצות, כי יוסיף על חטאתו פשע~~
~~בינינו יספוק ויגד אחריו נאל (כ״ל נ״ד), ויספוק ירבה דברים~~
~~בגאוה ונצחון, וכן פירש גם רש״י ל׳ רוב דברים והשמעת קול,~~
~~אף כאן כשהם מדברים בשפתי הנכר, הם מדברים בעליצות~~
~~בשמחה ובקול שאון להרים קול לשבחם, כי רק חקי הגוים~~
~~ומנהגיהם טובים בעיניהם, וחקי ישראל שהם חקי ה׳ נבזים אצלם.~~
~~ישפיקו: בהפעיל לחזק הפעולה כמו אם יאדימו כתולע וחבריו,~~
~~ולפי געי׳ (ישפיקו כף) (יתקעו כף עם הנכרים לכרות להם ברית~~
~~והבה) קשה חסרון מלת כף, גם אין טעם להפעיל ועל הכל~~
~~קשה מחוש הבית שה״ל ונלדי כמו תקעת לזר כפך (משלי ו׳ א׳)~~
~~לפירוש ראב״ע ורד״ק קשה כי לא מצאנו ל׳ ילדים על הסברות והדעות~~
ותמלא ארצו: מאחר שעזבו תועבה עמם הרבו להם כסף וזהב
וסוסים ורכב להראות לעמים, דברים שאסרה תורה למלך ישראל,
והנה הרבות הכסף והסוסים איננו דבר רע למראה עינים,
לא היה הנביא מזכירו לגנאי, לולא היתה מצות התורה (דברים
י״ז ט״ז) ידועה מפנים קדמוניות, ותפלתנה שפתי שקר הסופרות
בימי ישעיהו נכתב המצוה הזאת בתורה. ואם היה הדבר כן
איך נספר רבוי הנשים למלך והלא לא מצינו שנכשלו בזה
לא עזיה ולא יותם ולא אחז ולא חזקיה.

ישח אדם וישפל איש: הוא Epiphonema: כי השפיל עצמו בא
בהשתחוות למעשה ידיו! ומה עצום כח התנגדות הרעיון הזה
עם הקודם שהזכיר עשרם וגאותם, ורד״ק ואחרים פירשוהו
לפורענות שהאל ישפילם, ולא יתכן כי איך יזכיר הפורענות בל׳
עבר, ואחר יאמר בא בצור והטמן בעפר כאלו עדיין לא התחילה,
אחר באמת עדיין לא התחילה, בשעה שאמר ישעיה החזון הזה
נראה שאמרו בתחלת ימי אחז. ואל תשא להם: כמעט ואל תרא ביום
אחיך (עובדיה י״ב) וחבריו, שענינם לא היה לך לראות ולעשות כך
וכך, וכן דבר ידברו בראשונה, שאול ישאלו (ש״ב כ׳ י״ח) היה להם
לדבר שאול, ~~כמו שפירשתי פחז כמים אל תותר (בראשית מ״ט ד׳)~~

לשון אם יספוק עפר שמרון (מלכים א׳ כ׳ י׳), ובכל ענין המצטרך
להם לוקחים אנשים מן האומות, ומעשה ידיהם מספיק להם,
ואם יהיו הדברים ההם עצמם נעשים על ידי ישראל לא
יספיק להם, כי לרוב דבקותם במנהגי האומות נראה להם
שאין שום דבר נעשה כהוגן אם הוא נעשה על ידי ישראל;
וזה דבר מצוי בכל העמים המתחילים לאהוב המותרות והלוקסוס.
ויונתן תרגם לפי הענין, ואמר ובנימוסי עממיא אזלין, והוא עצמו
עקר כוונת ~~אלו~~ ישעיה לפי פירושי. ובשנת תקצ״א פירשתי
מלשון ויספוק את כפיו, על דרך שפירש רש״י באיוב (ל״ד ל״ז)
בינינו יספוק, לשון רוב דברים והשמעת קול, ופירשתי כשהם מדברים
בשפתי הנכר הם מדברים בעליצות ובשמחה ובקול שאון להרים קול
לשבחם; ולפי זה אין טעם להפעיל. ורנב״ג ואחרים פירשו ~~אלו~~ מענין
תקעת לזר כפך (משלי ו׳ א׳), שכורתים עמם ברית ומתחברים עמם;
ואפילו תהיה א׳ הורקת מלת ישפיקו, הנה אין מקום לשמוש הבי״ת (ובילדי).
וראב״ע ורד״ק פירשו ילדי נכרים חכמות האומות וספריהם, אבל לא
מצאנו בשום מקום מלת ילדים אלא בהוראתה הפשוטה, בנים הנולדים.

7. Il suo paese si riempì d'argento ed'oro, ed infi-
niti divennero i suoi tesori; ed il suo paese si riem-
pì di cavalli, ed infiniti divennero i suoi cocchi.

8. Quindi il suo paese si riempì di Idoli; ogn-
uno si prostra all'opera delle sue mani, a ciò
che le sue proprie dita hanno fatto.

9. E tale si abbassò una persona, si avvilì un
uomo — Oh! non fossi tu mai stato con essoloro
così tollerante.

~~לא היה רשוי שיהיה בך יתרון על אחיך אם במדה הזאת שהיא~~
~~הפחד והחפזון, וקלות הדעת, ומרוצת שטף כמים שוטפים, וש"ב~~ ‡
פירושי בחזקאל כ' כה; אף שאין הנביא מדבר עם הקהל ויאמר לא היה
לך להיות נושא לעם הזה שהתחילו להדמות לגוים, כי אף לא
היו מוסיפים לחטוא כל כך, וכל מה שעשו לא עשו אלא מרוב טובה,
שהשפעת להם בימי עוזיהו ויותם. והי' פירש ידעתי כי לא תסלח
בא בצור: אחר שדבר עם הקהל הופך פניו לישראל כאלו ה' הקיצו
ט דברת, לא אשא עוד להם ואשנאם והוא בא ומזעק אותם להחבא
מפניו. הדר גאונו: הדר קרוב לפחד כשאתה נרתע לאחוריך
(הדר ענין חזרה, בארמי, ועי' בחוב תקפ"ב ע' .ו60), וכן בל' רומי
תאן [illegible] ; וגאון הוא ש
על כח הפועל בעצמה ואין לעמוד לפניו, כמו בגאון ג'ל"ך כש"יוב לה
ים) בגאון הירדן (ירמיה י"ב ה') וכן במשקל אחר בגאות הים
(תהלים פ"ט ע') וכן אבל ה' ושחד ורעה בעוז ה' בגאון שם ה'
אלהיו (מיכה ה' ג') הנה אדון קרוב לשי, ואין גאון ה' כתו
כבוד ה' כדעת רוב המפרשים והמפרשים.
שפל: פועל, והתאר שָׁפָל, ובא בל"י מוסב לאדם, והוא נכון לפי
הכוונה, כי המכוון בשני תבהות אדם שאיש שעש תבוסות (גענו).
ונשגב: יודע שהוא נשגב ושגאות אדם שקר, כלומר יבינו כי לא
הועילו אבל הזיקו לעצמם בשהתגאו בעשרם ונקשו להדמות לספר
עמים המתנשאים בהבלי תבל.
כי יום לה' צבאות: יום אלהינו תמיד (כדעת תגמ"י ואחרים) יום
הדין הגדול לכל באי עולם באחרית הימים, ואף כאן אין הכוונה
עליו (כדעת רש"י ורד"ק) בשום פנים, אבל כל זמן שיפקוד ה' על גוי
מן הגוים אז על שם מן המעשים נגלה לו בגאונו, הוא יקרא יום ה';
ואמר בנבואה על מפלת בבל בימי כורש הילילו כי קרוב יום ה',
(ישעיה י"ג ו') וכתוב לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר על בית
ישראל לעמוד במלחמה ביום ה' (יחזקאל י"ג ה') ועל מפלת מצרים
[illegible]ר בבל אמר כי קרוב יום וקרוב יום לה' (ל' ג'), וכן כאן אין
היום אלא על הגוים שבארץ, והוא בימי אחז שהושפלה גאותם על ידי
מלחמות ארם וישראל, ואחר בימי חזקיה שהסיר האלילים והשיב העבודה
על מכונה. ושפל: שישפל (רש"י ורד"ק) כלומר ה' גוזר על כל
גאה ורם ועל כל נשא שישפל. וכן ת"י; ודעת בה"מ איננה כן.
ועל כל ארזי וגו': הכל משל על בני הגדולים והמתגאים בעשרם
ובתקפם, ואין הכוונה (כדעת רד"ק) להזכיר הדברים אשר יתגאה
האדם בהם, כי לא יתגאה אדם בהרים ובגבעות ובארזים ואלונים
אבל יתגאה ברוב עשרו ורוב בניו ובכל מה שלא נזכר כאן,
והאמת כי למה החשובים בבני אדם לארזים ולהרים ולכל הדברים
היותר חזקים וגבוהים ונכבדים, ועל אשר למעלה כי יבוזו

‡ להודיע מה שעתיד להיות, אלא שהמדבר מגיד תשוקתו וחפצו
אלא יהיה נודר ולא ידע.

‡ להם, ולפי הולך ולא תשא להם, אך תולה קול לא תבא שהכוונה

10. Entra in un masso, e nasconditi nella terra per timore di D. e per paura dell'impeto suo.

11. Gli occhi altieri dell'uomo si abbasseranno, e piegherà l'orgoglio degli uomini; ed allora D. egli solo verrà riconosciuto Eccelso.

12. Imperciocchè D. Dio Zevaoth ha destinato un Giorno ad ogni cosa alta e superba, e ad ogni essere elevato, perchè s'abbia ad abbassare.

13. E a tutti gli alti ed elevati cedri del Libano ed a tutte le quercie della Batanea.

...קים, והיה החפץ לנערת, ומפני שיתגאו בעשרם והצלחתם, הודיעם
...י זה יהיה סבת מפלתם, ואז לא יוסיפו לְגָבְהָה עוד.

14. Ed a tutti gli alti monti, ed a tutti gli elevati colli.

15. Ed ad ogni eccelsa torre, ed a ogni forte muraglia.

16. Ed a tutte le navi di lungo navigazione, ed a tutti i preziosi palagi.

...ות תרשיש: כל האניות הגדולות ההולכות למרחקי ארץ נקראו כן
...ר האניות העשויות ללכת תרשישה שהיתה רחוק הרבה מא״י היו
...דולות וחזקות. שכיות החמדה: אל כדעת יונתן ורד״ק בירנות
...חמדות יקרות, וכן וכחומה נשגבה ~~(...)~~ במשכיתו (משלי
...י״א) ~~...~~. הוא עשיר העומד במשכיתו (בב״ב...) הוא מענה כי כחומה נשגבה

17. Piegherà l'alterigia dell uomo, si abbasserà l'orgoglio degli uomini, ed allora D. egli solo verrà riconosciuto eccelso.

...שח גבהות האדם: כבר אמר הפרנ״ס עם פירוש וזה אמר תחלה
...א, כלו׳ כל זה אמרתי הכוונה שתשפל גבהות אדם והגבוהים
...שפלו, ויכירו כי גאותם ורדפם אחר גדולות העוה״ז גרמה להם
...מפלה, וידעו כי ה׳ לבדו נשגב בהענישו הגדולים והגאים אשר ארז
... ושח: ל׳ זכר, כי גם כאן הכוונה על האדם הגאה, לא על הגבהות
...עצמה. ע׳ דקדוקי סימן...

18. Degli idoli poi la gloria svanirà.

...האלילים כליל יחלוף: מהאלילים יחלוף ויאבד הכבוד, ל׳ כליל שהוא
...ספרתי עטרה, והוא כטעם הסיר המצנפת והרים העטרה (יחזקאל
...כ״א) כעוף יתעופף כבודם (הושע ט׳ י״א), והנה לא הזכיר כאן
...כריתת האלילים רק שלא יהיה אלא לגוי, אבל אמר שיחלוף כבודם,
...לא יוסיפו לעבדם בעת צרתם, ויצטרכו להשליכם ולעזבם, והנה
...ה היה יחלוף חוזר אל האלילים הנ״ל יחלופו, ואם היה חוזר אל
...עוכביהם הנ״ל יחליף כמו תחליפם ויחלופו (תהלים ק״ב כ״ז)
...לא מצאנו חלף פעל יוצא בל׳ העמדה, אלא בל׳ פעילה מצד
... צד, וחלפה רקתו (שופטים ה׳ כ״ו) ואם אינו מענין עֲבָרָה
...חצה רקתו ועברה בתוכו ביתד, אף כאן איננו מענין עברה
...עבור ויסור הכתר מהאלילים, ועל שכן היתה דעת ר׳ יהודה הלוי
...אמר בקינתו הנחמדת: שנה ניחלוף כליל כל ממלכות האליל,
...אמר כליל בשום, והנה עשה אותו אחוד, כליל (עטרת) כל ממלכות
...אליל ישנה ויחלוף, ומלת כליל מצאנוה בסדר התפלות: כליל תפארת
...ראשו נתתה.

19. E la gente entrerà nelle caverne delle rupi e nelle cavità della terra per timore di D. e per paura dell'impeto suo, quando sorgerà a conquassare il paese.

...מערות הסלע: דומה לשרש רעע, תרעע אוניה (משלי ט״ו), וירעצו
...רוצצו את בני ישראל (שופטים י׳ ח׳) ובניהם קרובים לשרש רצץ
...בארמית רעע, וכפרזלא די מרעע כל אלין תדק ותרע (דניאל
...ב׳ מ׳), ובמקרא תרעם בשבט ברזל (תהלים ב׳ ט׳), כלם לשבירה,
...זה פעל עומד אל הארץ ואל תחת (יהושע ח׳ ט״ו) אל המדבר,
...טעם נחבוא לנכרי לבר (ישעיה ס״א ח׳).

20. In allora l'uomo getterà via i suoi idoli, quelli che gli sono stati fatti d'argento e d'oro per inchinarsi invece alle talpe ed alle nottole.

...להשתחות לחפרפרות: כן ראוי להדביק המלות האלה, והטעם
...ליך אדם את אליליו אשר עשו לו ולא ישתחוה להם כי ירקה
...אם ישתחוהו אבל ילך להשתחות לחפרפרות ולעטלפים כהם שרצים

21. Per entrare cioè nelle caverne delle rupi e nelle cavità dei massi per timore di J., e per paura dell'impeto suo, quando sorgerà per conquassare il paese.
22. Lasciate di confidare nell'uomo, di cui la vita è attaccata alla respirazione, imperciocchè per che cosa puossi farne conto?

הנכנס בחורי עפר, יאחר להשתחות דרך לעג, כי במקום
שהיה משתחוה לאלילי זהב וכסף יצטרך להשתחות לפרפרים
כלומר להחבא בחורים אשר חפרו לשבת שם, כמו שמפרש
והולך לבא בנקרת הצורים וגו'; חפרפרות הוא שם כנוי
לעכבר הנקרא talpa החופר חפירות בארץ, ואולי הוא הנקרא
חֹלֶד חפרפר חֹלֶד שנשנו בל' סורי הֻכְּנַס בתוך איזה דבר
(נמצא בלה"ר בלי השמטה חלדה), ויהיה חפרפרות שם כנוי
עם שהוא חופר בקרקע, והנה חפרפרות היא בלא ספק מלה
אחת, אבל בה"ט נראה שמצאוה בספריהם שתי מלות ותרגמו
לחפר בתים כאלו הוא מקור, והרס"י פתח בפנים יקרה אדמה,
וכן העתיק המתרגם היוני תיאודוציון [illegible], ואולי
הנכון לחֲפַרְפָּרוֹת בקמץ הפה השניה, בשקל אדמדמות, והנה
גם רש"י וגאוני מודים כי לחפרפרות מלה אחת אלא שהם
מחזירים אותה למלת ישליך כפירוש רש"י ורד"ק, והוא רחוק
שבעת הנוסה יהיה להם פנאי ודעת צלולה להשליך האלילים בשה
המקומות רחוקים, מלבד כי אחר שהאדם השה נכנס בחורים
צריך חפש למצוא אותם, ועוד אין זו השלכה אלא גניזה,
והעטלף גם הוא דרך הדר בחורים ויוצא משם בלילה, וכל ימי
הקיץ נשאר שם נרדם עם כל משפחתו, ואינו ממין העופות
כי הוא מוליד חיים, אבל הוא מעופף בעור שבין רגליו והשם
תועים בו, ולפיכך מזכירתו התורה בסוף כל העופות, והנה
לפי דעתי להטעים את ו אליל כספו ואת אלילי זהבו אשר
עשו לו להשתחות וגו', המליצה השאת ישליך האדם את אלילי
זהבו כדי ללכת ולהשתחות לפרפרים החופרים בארץ, היא
מליצה נפלאה להורות תועם השפלת רגשים בעלי הכסף והזהב,
אשר כספם בחוצות ישליכו ויבקשו מנוס אצל הפחותים בבעלי
חיים; והיא מליצה נפלאה כל כך שלא היה גם אחד מהמון
המפרשים והמתרגמים שיהיה יורד לסוף כוונתה.
לבא בנקרות: זהו פירוש מה שאחר להשתחות לחפרפרות שאינו
אלא משל על בואם בנקרות הצורים לא שיבואו ממש בחורי
העטלפים; וכן דרך ישעיה לרמוז תחלה בדרך חידה, ואח"כ
מפרש.
חדלו לכם: דבק עם שלמעלה כדברי ראב"ע, והוא חלק שני מהחזון
חדלו לכם מן האדם: חדלו לבטוח באדם כטעם מבינתך חדל
(משלי כ"ג ד') שהוא כמו ואל בינתך אל תשען (ג' ה'), ומלת לכם
נוספת להורות להנאתכם ולטובתכם. האדם: מין האדם, כלומר
האנשים, ולעולם לא יאמר אדם על איש מיוחד, ולפיכך לא יתכן
לפרש המקרא הזה לא על עזיהו שנצטרע (כדעת הכורם) ולא
על אותו האיש (כדעת היהודים שהביא Hieronymus), וכל אדם

במקרא אך שיכלול המין האנושי כלו, כמו מעשה ידי אדם, כי
אין ירשני האדם, אך שיאמר על א' מבני אדם שיהיה, כמו אדם
כי יקריב מכם, וכל האדם אשר נקרא, ואין לבקשות חן והוא
יהיה פרא אדם (בראשית ט"ז י"ב), כי גם ענינו כפרא במין
אדם, וכן חלצני ה' מאדם רע (תהלים ק"מ ב') ענינו מאיזה
איזה רע במין האדם, ואחד לבדו נקרא זר והוא האדם
הגדול בענקים הוא (יהושע י"ד ט"ו), יקוני עבדוהו כאלוה,
ולפיכך קראוהו אדם כלומר גם הוא אדם היה אלא שהיה גדול
בענקים. אשר נשמה באפו: שחיין תלוים בנשימה שבאפו כפי
פרש"י ז"ל, עם זה רמז לפירוש על ויפח באפיו נשמת חיים, שאם
היה גם נשמה חיונה בעצם ורוחנית על העצם הרוחני לא היה
מזכירו בגנות האדם, כי הלא היא תהלתו. כי במה נחשב הוא:
אין מצינו ל' נחשב נקשר עם בית אלא עם כף פ"א ופעם א' עם
עם (תהלים פ"ח ה'), לפיכך נל נפרש כי במה, כאין בחינה באיזה
ענין אשר להחשיבו ולמחוק עליו, ומלת נחשב ל' חשיבות לא ל'
חליון, כמו נבזה ולא חשבנוהו (ישעיה נ"ג ג'), בן אנוש ותחשבהו
(תהלים קמ"ד ג'), מה יש בו שראוי לו להיות נחשב, בעבור איזה
דבר ראוי להחשיבו ? וראוי להטעים: כי־במה נחשב הוא.

וכן הוא בנביאים כי על קלך עם רש"י ותרגום יב"ע.

3.

1. Imperciocchè il signore S. Dio Sevaoth è per togliere da Gerusalemme e dalla Giudea ogni sorta di sostegno; ogni sostegno di pane, ed ogni sostegno di acqua.

2. Cioè il valoroso ed il guerriero, il giudice e l'oratore, l'indovino e l'anziano.

3. Il centurione, l'uomo autorevole, il consigliere, il perito nella magia, e l'esperto incantatore.

ג'

הנה האדון וגו' משען ומשענה: מתחיל ע"ד חדלו לכם מן האדם
הולך ומפרש הדפלת הגאים והחשובים שבעם, והתחיל הפירוש
במשל בהמשילם למשען ומשענה, כלו' כל מיני משען ופירש
משען ואחר כל משען לחם וכל משען מים, להמשילם לגדולי משעני
האדם, וצדק גזעני' באמרו שאין ענין הנבואה הזאת לדבר על
הרעב, והוא לא הבין כי משל הוא, ועכ"ז חשב שהוא תוספת שהוסיף
אדם אחר בספר ישעיה לפרש מלות משען ומשענה ודוגמת משען
לחם מצינו משענת הקנה שגם הוא דמיוני ונביא: נביא האמת, והעד
הקסם שאחריו (גזעני'). וזקן: לא זקן ממש, אלא הוא שם שררה,
כמו למעה עם זקני עמו ושריו (גזעני'), ע"ד שאומרים ברומי
Senatus מן Senex שענינו זקן.

שר חמשים: מי שררה שחמשים איש תחת ידו, ותרגומו Centurio
ונשוא פנים שענינו שרמקה, כי לא מצאתי בלע"ז מלה אחת להוראת ש"ר
חמשים. ונשוא פנים: מי שאחרים נושאים פניו, ל' נשיאת פנים
ענינו קבלת פני אדם ברצון חבה וכבוד, כי שרש נשא מורה ג"כ
קבלה באהבה ורצון, כמו לא ישא פני כל כפר (משלי ו' ל"ה) וכן
הנה לא הושא פניך (מלאכי א' ט'). חכם חרשים: חכם במלאכת

הכשוף, מכשף תרגמו הר״ל לודוביקוס [illegible] וגאנן), וכן נראה דעת בעלי הנקוד, אשר היה דעתם שיהיה מלי חרש ענים (כפירוש הרד״ק והכורם) היו מנקדים החי״ת בקמץ, כי משקל לגוש הוא. ונבון לחש: בקי בלחשים, מענין אשר לא ישמע לקול מלחשים (תהלים נ״ח ו׳) (גזען).

4. Li ridurrò ad aver dei giovani per capi, e persone frivole li comanderanno.

ותעלולים: אנשי תעלולים, אנשי צחוק אנשים של כלום, ל׳ גם אני אבחר בתעלוליהם (ישעיה ס״ו ד׳), וחסרה מלת אנשי, כמו כי אתה חמה (יחזקאל כ״ז י״ט), וכן כי חמודות אתה (דניאל ט׳ כ״ג) איש חמודות ארצים כן. וכל זה להם תחת גאונם, כי תחת שהיו העם מתגאים בשריהם הגאים, יכרתו השרים ההם, ולא ימצאו במקומם אלא אנשים נבזים ושפלים.

5. La gente verrà stimolata, cioè l'una persona presserà l'altra, e l'uno individuo presserà il suo amico; il giovine stimolerà il vecchio, ed il plebeo l'onorato.

ונגש העם: אחר השפלת הגאים, ומפלת גדולת האומה וגאותה, יהיה ענין האומה במצב כל כך רע, שלא ימצא איש בעל שכל שירצה להיות שר וקצין, כל תרד מעלת השרים שלא יהיה מי שיתפאר במעלתם. ונגש העם: האחד יגוש את רעהו ואת אחיו למען יקבל שררה; ואמרו שאיש נגש בבשר עם שנ״ת, הנוגשים בעמל (שמות ה׳ י״ג), שבא הנוגש בור (ישעיה ט׳ ג׳). ונגש: בנין נפעל, יהיה נגש ודחוק, איש באיש יגוש את רעהו ואת אחיו. דהבו: ירדו ויחקו לקבל שררה, ל׳ ורהב רעך (משלי ו׳ ג׳) דחוק אותו למען ישלם, וכן בקרתי ואמרו רהב ושרה ענינם דיון ונחיצה, ואני לומר לו י׳. המפרשים כלם הלכו בדרך אחרת, וחשבו שכוונת הנביא לצייר מעמד העם אשר אין לו קצין שוטר ומושל, שאיש את רעהו חיים בלעו; ונראה כי מלת ונגש מתישבת יותר לפי פירוש הזה, כי זה ענין הנגישה לחיצה באמת כדי שיעשה דבר מה; גם ורהב רעך מסייע לי, כי לא יתכן לומר לך התרפס (השפל עצמך) ורהב רעך התגאה עליו; גם לא תהיה עצה טובה שיתגאה עליו כדי שישלם, כי אז לא ישלם אם יכעיסהו.

6. In guisa che taluno prendendo il suo propinquo dalla sua propria famiglia, gli dirà: tu hai un mantello, sii dunque nostro capo, e queste ruine siano sotto la tua amministrazione.

כי יתפש: וכל יתחזקו הזקנים והנכבדים בפיוסם לקבל שררה שיצטרך כל אחד לבקש מאת אחיו חבית קצין, אפילו לא תהיה לו מעלה אחרת אלא שיש לו שמלה, שירצה לקבל שררה. והמכשלה הזאת: השלטון תחת ידך כאמור למטה (פסוק ח׳) כי כשלה ירושלם ויהודה נפל, והנה המכשלה קרוב למפלה, וענינו הדברים האלה הקרובים להיותם במפלה יהיו תחת הנהגתך, ופירוש הבורם רחוק שפירש אנחנו נתן לך שמלת קצין ותהיה לנו לקצין, והוא ישיב אין רצוני שתהיה בביתי מלחמה ומריבה ולא אחפוץ בשמלה הזאת, ואין ספק שאם כדבריו ה״ל לא יהיה להם ולא תהיה שמלה, אבל אין לחם מאחר שאינו עכשיו.

7. E quegli allora risponderà con dire: non posso curare le piaghe altrui, mentre non ho in casa nè da mangiare nè da vestire; no non mi costituite capo del popolo.

8. A tal segno sarà ruinata Gerusalemme, e la Giudea sarà caduta, a cagione che la lingua e le azioni degli abitanti sono contro a D., tendenti ad irritare la gloriosa sua vista.

(a) אחרת אלא אותה שעליו.

9. Il loro volto, il quale li fa conoscere, gli accusa; essi al par degli antichi Sodomiti fan publiche le loro colpe ben lungi dal celarle. Guai a loro! che si preparano del male.

10. Riconoscerete allora che felice egli è il giusto; quando essi (i giusti) godranno il frutto delle loro azioni.

11. Guai all'improbo, mal per lui! Conciossiacchè verrà trattato secondo le sue azioni.

12. Il mio popolo è governato da gente bamboleggiante, è dominato da donne il popolo mio, coloro che ti

ישת: אשר תשבחו, דוגמת ויאשת מגלו, ונדקם תפלה (ישעיה נ״ג
ד׳) . לא אהיה חובש: לא אוכל לעשות עצמי רופא נגעי אחרים
מאחר שאין בביתי לא לחם לאכול ולא בגד ללבוש, גם אין אחר
נהלה הדבר בנושל, ואחר מפתח לא תשימוני קצין עם, כי אפלו
שאין לו לאכול יתאין לקבל שררה. והנה קצת מפרשים אמרו לו שמלה לך הוא אומר כי בביתו אין שמלה, כלו׳ שאין לו שמלה (a)
ה׳: נגד ה׳, כמו ויקם קין אל הבל אחיו (בראשית ד׳ ח׳)
חרון אף ה׳ אל ישראל (במדבר ל״ב י״ד) כי נקבצו אלינו כל
מלכי האמורי (יהושע י׳ ו׳) . למרות עיני כבודו: כמו למרות
עליון בציה (תהלים ע״ח י״ז) והוא הפעיל, כמו המרו את רוחו
(תהלים ק״ו ל״ג), ובהמרותם תלן עיני (איוב י״ז ב׳), ופעמי שהוא
מורה על שעקרו שרש מהר, שענינו הזכרת מרירות
וצער וכעס באחרים, כמו שהוא ברור באיוב י״ז ב׳, וכן המרו
את רוחו הוא כעס ותהיין מרת רוח (בראשית כ״ו ל״ה) שהיותו
נל״ע אין ספק שהוא כמו לב יודע מרת נפשו (משלי י״ד י׳), וכן
שמעו נא המרים (במדבר כ׳ י׳) ענינו מצערים ומכעיסים
בעכרם ותעסם, ואחר הושאל דרך מרה על כל אלבנות ומיאון
שמוע קול האחרים מפני שההרגנות מצערת מי שאין קולו
נשמע, ואמרו כי פיהו מריתי (איכה א׳ י״ח) . עיני כבודו: עיני
הנכבדים והקדושים, כלו׳ עושים נגד עיניו מעשים שבראותו
אותם כביכול יצטער ויכעס.
הכרת פניהם: ומה שאדם מכיר בראותו פניהם, כלו׳ פניהם
על ידיהם אדם מכיר אותם, ענינה בהם, ל׳ לא תענה ברעך
(שמות כ׳ י״ג) . הגידו: לא, לא בפה (כגעש) אלא במעשה (כפי
רד״ק) בפרהסיא ענינו כמו כי הגדת היום כי אין לך בנים ועבדים
(... ״ ...) , וזה כמדת סדום שהיו חוטאים בפומבי ולא בסתר.
אמרו: צוי במקום עתיד, אחר שאמר אוי לנפשם כי גמלו להם
רעה, בזה התורעות לנגד עיניו, ועתה הוא אומר אז תבינו
ותדעו כי הצדיק טוב לו; ואת כי מצוה לבא אחר הגם כמו וירא
אלהים את האור כי טוב במקום כי האור טוב, אף כאן אמרו כי
צדיק טוב לו וחסרה מלת לו, כמו דן דין עני ואביון אז טוב (ירמיה
כ״ב ט״ז) שלפניו אמר ועשה משפט וצדקה אז טוב לו. כי פרי
מעלליהם יאכלו: כשיבא הזמן שיאכלו הצדיקים פרי מעלליהם
אז תאמרו כי טוב לצדיק
אוי לרשע: הנביא מקיים אוי לרשע ורע לו, כי גמול ידיו
יעשה לו, רשע רע בחסרון מלת לו כמו למעלה, והטעם אוי
לרשע כי רע יהיה לו (כפי׳ ...) ובזה הצדיק רע לרשע,
רשע שהוא רע.
עמי נוגשיו מעולל: ... פורענות ... לדבר על העם
... על הנזק שגרמות להם ... שריהם אשר נשאו ...

dirigono ti fanno traviare, e rendon disastrosa la strada che tu calchi.

כלומר מעשה עמם, והוא אומר כי נוגשי העם ומושליו הם
מעוללים, כלומר עושים מעשה עוללים ויונקים, ואנשים המושלים
ונשים מושלו בו, ואח"ז מפרש המשל, כי כדרכו להקדים אמירת
הדבר דרך חידה ולפרש אח"כ) מאשריך מתעים וגו': והטעם כי
בהיותם רודפים רק כבוד המדינה וההדמות לגוים, אינם דורשים
שלום העם וטובתו האמיתית, אבל מסתפקים בעניני מראית
העין, ובזה הם דומים לתינוקות ולנשים שאינם מכירים הטוב
האמיתי. נוגשיו מעולל: נוגשיו כל אחד מהם, עד האחרון שבהם
הם מעוללים אין נקי, וכן ותמוכה מסוגר (מ"ש) אין איתם
שלא יהיה מסוגר. מאשריך: מנהלך ומישריך בדרך הם
מתעים אותך. ודרך אורחותיך: הדרך אשר תלך בה אחר
הנהגתם. הם מקלקלים אותה ועושים אותה רבת הנזקים אשר
כל הולך עליה יכשל ויפול, ואמנם לא אוף דבר שהמושלים הראשים
ההמה היו מוליכים את העם בדרך לא טוב, אבל היו ג"כ מועלים
ומוחקים אותם, כי כן דרך כל הולך אחר המדומה ולא אחר
האמת, שגם כשרון לרצון אינו אלא מדומה, כי לא ינהגו
הטוב אלא מפני מראית העין, ובכל מקום שיוכלו לעשות עָוֶל
בלי שיתגלה לא יסוגו אחור לעשותו, והנה תחלה הזהיר את
העם מלכת בדרך מושליו כי דרך רעה היא, ועתה מביא
ראיה לדבריו מן החמס שהם עושים אל העם כאלו אמר:
הלא תבינו שאין דרכם טובה שהרי אתם מרגישים ברע המגיע
לכם מהפסד מלחמותם, ובכן תדעו שאם שתלכו בדרך טובה
ויפה כל עוד שתלכו אחריהם בדרכם הנפסדת, והנה העם
יודע היה ומכיר מושליו, אך אין לאל ידו להושע מהם, ע"כ אמר
כי הוא ירב ריבם.

13. D. È per alzarsi a decidere la causa, è per mettersi a far giustizia ai popoli.

נצב לריב ה': הוא עתיד להיות נצב לגזור אומר ולחתוך הדין
בריב שיש לכם עם שריכם. ועומד לדין: לעשות דין לעמים נגד
מושליהם. לריב לדין: מקור מבנין הקל מנחי ע"י.

14. D. verrà a chiedimento di conti cogli anziani del suo popolo, e co' suoi capi, e ~~dirà loro~~: voi, siete pasciuti della vigna, e di fatto avete in casa la roba rapita al debole.

במשפט יבא: לחקור מעשיהם ולשקלם במאזני צדק, כטעם ואל תבא
במשפט את עבדך (תהלים קמ"ג ב') ואתם: ויאמר להם ואתם וגו'
והנה ואתם אינו התחלת המאמר, והנביא מגיד כשיבא עמהם
במשפט ויאמר להם הלא עליכם לעשות כך וכך, ואתם בהפך
בערתם הכרם וכו'. בערתם: ל' ובער בשדה אחר (שמות כ"ב ד')
ל' רעיה ואכילה ואח"כ מפרש המשל. גזלת העני בבתיכם: והזכיר
ענין זה בפרט מפני שלא יוכלו להכחישו, כי הגזלה היא בביתם.

15. Con qual diritto opprimete voi il mio popolo, e stritolate la faccia dei deboli? dice il Sig. Dio Sevaoth.

מלכם: כמו מה לכם, כמו מזה בידך (שמות ד' ב') והכוונה מהיכן
הותר לכם לעשות כן, וכן מה לך לספר חקי (תהלים נ' ט"ז) תדכאו:
תכלית הרציצה והדכוי. עניים: וכן גזלת העני אין טעמו עני ומסכן
דוקא אלא חלש שאין בו כח להתקומם.

16. D. Dico ancora: posciacchè le femmine di Sion si son fatte altere, sicchè marciano colla gola tesa e cogli occhi falsi; camminano a passo misurati, e co' piedi fan cigolare i fermagli.

ען כי גבהו: אחר שדבר בגאות השרים ובהשפלתם, מדבר
גאות הנשים והשפלתן, וכאן טעו המפרשים כלם שפירשו
מקרא הזה כאלו מדבר בנשים זונות הפורצות גדר
רגלי הנשים למשוך לבם אליהן, והוא אינו מדבר אלא בגאות
וה, יען כי גבהו, והגאוה והזנות רחוקים זה מזה מאד, גם
דבר בכל החזון על הזנות. נטויות גרון: בצואר זקוף לגאוה.
שקרות עינים: הנכון שתהיה הוי״ו ימנית לשקר והטעם
עיניהן משקרות, שרומזות ועושות עצמן כאלו רואות, כן דרך
גאים כשהולכים בדרך מביטים בבני אדם ונראים כאלו אינם
אים אותם. כי לא יאבו דלכתם. הלוך וטפוף: פסיעות קצרות,
רך הנשים ההולכים בנחת, וכן בערבי פרק טפטף פיס
שהולך לאט, וכן מביא ר׳ יונה בשרשיו הביאו ראב״ע) מליצה
בות מדרך כפף (והע״ת והר״י מתחלפות וקרובות היתה)
ענינה נתינת רגלים על הארץ בתכמה, גם רד״ק הביא חלה
ומן מ׳) לא מחוקות ולא מדושות אלא טפופות, כמו בלא
יספת ובלא גרעון, פסיעות שוות. תעכסנה: משמיעות קול
עכסים שברגליהם, מנהג הנשים העשירות בארם וערב לשאת
עים טבעות על שוקיהן, ובין שוק לשוק כמין שלשלת זהב,
ן מקדקדות אותן זו בזו להשמיע קולן, וזה דרך גאוה למען
דע שיש להן אותן עכסיסים.

17. Il sig. manderà scabbiosa la testa delle figlie di Sion, D. ridurrà alla nudità la loro fronte.

פח: ל׳ ספחת, והטעם ישפיל גאותם תכלית ההשפלה, ואחר בחגל,
הקדקד שהיה הולך בגאוה יראה מלוכלך בחולי מאום. פתהן
ערה: יגלה מצחן וילכו ערום מתביישים בעל הרשם. והרי
תחלת פירוש המשל, ואח״כ מפרש יותר ביום ההוא יסיר וכל
מפרשים פירשו פתהן ערותן, בלא שום ראיה ברורה אלא מחלת
תות (מאן ז׳ כ״ב) שאין אנו יודעים מה היו בבירור; מלבד שהענין
ונה מאד במקום הזה, אם הנביא אומר תגל ערותך (ישעיה
מ״ז ג׳) לא אמר יגלה ה׳ ערותך כי ל׳ גילוי ערוה לא יאמר
ן על המשגל, ואם יחזקאל אמר והבאתי אותם עליך וגליתי
ערותך אליהם וראו את כל ערותך (י״ו ל״ז) הנה הוסיף מלות
ר הכוונה, והקב״ה פירש פאת ראשיהן או פאת רחמן, והענין שיעור
מהם תמיד על הברכים ועל השוקים, והכורם פירש, יכיר פאת
ב ראשן, והנה מלבד שלא מצאנו פאה בחסרון האלף, עוד לא
אנו פאה להורות פאת הראש, כי בפאה כל פאה במשמע;
כך נ״ל כי פתהן ל׳ מצח כאמרם (ע״ז כ״מ) דזמנין דמגהק לה
ן לפותה וקטלה ליה, וכן (תענית כ״ח) ומחיין בקוקסלבה
ומתה, ובכל אלה האלף נוספת ושניה על, והשם פותא, ואין
ר כדעת בוקסטורף שיהיה השם אפות מגרש אלף מגען
ין, כי לא תמצא את בשום שם דבר אלא בשם המקרה;

זכותם בשוקם בלותם, מלבות דמות, נהירו ושבלתנו הבורדנו,
ולוחיהן ‡ אמנם מה שהביא בוקסטורף מן התרגום מנחיריו יצא ‡ ולא להשיב והרי מצאנו אשה מתרגם אנתתי בספרא מחורג
שבין (קיוב ח"א י"ב) מאפותיה, אומר אני שצריך לנקד מְאַפוּתֵיה כמוהו, כי כאמת גם אלה אינם אלא דמות המקרה, ואינם
והוא כמו מאפוהי, אלא שבא הרבוי בצורת נקבה כמו מן חילא נאמרים אלא בלמוד, לאנתתו, לאמהו, כלו דרך אישות, דרך
חילותא אריא אריותא רעיא רעותא סוסא סוסותא ודומיהם שפחות. ומה שהביא המתרגמן אשר לקח מן הלשם למשה
רבים, וכן שמות המדבנים שני מיני רבוי, לי זכר ול' נקבה כמו אנתתו וכן מקשה זכה מקינתו חילונתם, אינו אלא טעות, וכן
נהרא נהרין נהרותא, נילא נילי נילותא, יומא יומין יומתא, מצאתי אם בשום תרגום.
וכן מן שפה אומר אני שאומרים אפין אנפין אפותא, ~~המעתים~~
הפתחגז בפני המדבנים האלה להבדיל בין ~~אנפין נחנן מעתו~~ שנין לשנין, כי אנפין ואפין שעניו פנים כמו ובלא אנפורף
~~פנים כמו ועלם מתפורי~~ אפותי (דניאל ג' י"ט) ~~ובין הפרוש הרבוי~~ ואפותא הוא הרבוי
מן אף (חוטם) ושניו נחירים, ולפיכך מנחיריו יצא שבין מתרגם
מאפותיה שאם היה מתורגם מאפוהי היה במשמע ל' פנים, וכן
בתוספת כה"י ונפק צוותא לגורא מאפותיה, אומר אני שהקריאה
מאפותיה. והטעם מנחיריו וכן פירש רש"י (כפי מה שהוא מובא
בשם יעקב בשם פירוש רש"י מוגה) (אמנם שהשני הוא בדיו
כתוב בפירוש רש"י שבגמרות), וז"ל: מחוטם שלו ויצאת לחפרדי
מתנחו, עכ"ל, ואני אומר פירוש ראשון עקר, כי יותר יתכן יציאת
עשן אש מהחטם ולא מן המצח, ומי שפירש מתנחו נשתבש מפני
החסור שהוא ומתיין בפסוק עלו אפותיה, ודימה זה לזה ולא
היא, כי כאן הנוסחא משתשת והשם אינו אלא פותח והכוונה על
מצחו, ובן הסברה נותנת כי מכת חרב על מצח היא אינה
יציאת האש מנחיריו, ומה שהביא בוקסטורף ידא שאפותם
דרבנן לדינתא (פסחים קי"ב) נתינת היד על המצח היא הכנה אל
השינה, הנה זו ההגהה מידו היא לפי שיטת הערוך שהנוסחא
מן השרש, אבל גרסתינו בתלמוד אפותא בנוסחא אחת בלבד,
ואין השם אלא פותח, ומה שהביא עוד דכריך ליה דודבא מאפותיה
(ברכות מ"ב), הנה בעל הערוך ערך שרק גורס יתיב דודבא
אפותיה ופריך, ולפי זה אין הנוסחא מן השרש, וכן מה שכתוב
בשבת דף פ' ע"ב מאי אנדיפי אפותא, ופירש רש"י פדחת, גם
בזה בעל הערוך מסייענו, שהוא גורס פורתא בלא נוסחא, אבל מה
שהביא מן הילקוט (פרשת כי תשא פי' שפ"ו) ומו האופתא
כתובי לך, ומפורש בגליון: פי' על המצח, אינו ענין לשם כלל,
כי שם האופתא כתוב לא אלא פורתא, גם פירוש הגליון משובש הוא
בלא ספק, ואין הכוונה כלל על המצח, וענ' פירוש המלה האחת
בערוך ערך וו, ובפי' רש"י בחולין דף י"ן; ובשאלתות דרב אחאי
(ק"מן פ"ו) מצאתי דהא נפק אפותיה" בריש, והכוונה שיצא
מצחו (של הילד הנולד) תחלה, ואין ספק שהכתיבה מוטעית, וצ"ל
פותיה, בלא נוסחא. והנה מאחר שאין לנו שום ראיה על היות
ערות הנשים נקראת פות בלה"ק, וגם לא מצאנו לה לא שם זה

קרוב לזה לא בסרמי ולא בסורי ולא בערבי, נראה היות
...ם הזה במקרא הזה לקוח מל' ארמית, ועשו מצח; ופס
...ל הגוזל: ומשין יצאה להם למפרשים שפירשו פתחן ערותן?
...מדרך הגדה יצאה להם, מוה שדרשו (שבת ס"ב) פתחן כמו
...תחיהן ע"ש, אמנם אין גם אחד מן המתרגמים הקדמונים שתרגם
...תהן ל' ערוה, יונתן תרגם יקרהן יעדי יקיר כבודן תרגם
...כוונה, התרגום היוני המיוחס לשבעים זקנים מתרגם ל' בגד
...בשיט, וכן בתרגום סורי, ,,ירונימוס תרגם crinem, עוד אם
...אל שואל; מאיכן באה למלת פות הוראת מצח?! נשיבהו
המלה מדרך פתה משען שבת שהיא לפת (ברכות ט' כ"ה)
...מנו הרחבה, והמצה בפנים כמו הרחוב בעיר, וכן בתלמוד
...(ברכות ט"ו) הדוסה את הקיטע ואת הסומא ואת פתויי הרקב,
...י העמוק מי שאין ראשו עגול, אלא רחב; וסוף דבר אם
...לא אם על היות ישעיה משתמש במלות ארמיות, וכן לעיל
...מלות מלשון, כלל, חרשים נשיבהו כי בהיות אנשי דוח ובפרט
...שרים שבהם מבקשים להדמות לעמים אשר סביבותיהם, יתכן
...יו מערבים בדבורם מלות מל' ארם, והיו בזה נבדלים מן
...המון שלא היה מכיר אלא לה"ק, הלא תראה כי שרי חזקיהו
...ו מכירים לדבר ארמית והמון לא שומע היה, ולפיכך יתכן
...יה מחכמת הנביא כשהיה מוכיח את המעדים הגאים לערב
...בדבריו מלות ארמיות כדי שיהיה לשונו נכבד בעיניהם, ומלבד
...כן דרך כל שרי המקרא לבא בהם מלות ארמיות כמו
...ה בהם (שמות ט"ו ק'), ועי' גם פירושי.

18. In allora il Signore toglierà il fasto de' fermagli crurali, de' soli, delle lune.

...עכסים; הם טבעות של השוקים שבהן נכנסות השרשרות,
...ומתה בשה מפני שכבר כמו עליהן במלת תעכסנה. והשביסים:
...אין לבר (בספרו הנכבד Nicol. Giulia. Schroeder De
Vestitu mulierum Hebraeorum ad Isaij III. 16
...Lugdani Batavorum) שהם צורות השמש, כמו
...השהרנים שאמר זה שהם צורות הירח, בחלוף מ"ם בבי"ת
...כנו שמש קטן, גם פליניוס (י"ג כ"ד) כתב כי השמש היה
...אצל הערביים Sabis, ומנהג הערביים עד היום לשאת
...קשוטים חניים כדמות שמש וירח תלויים בצואריהם. השהרונים:
...מלשון ירח סיהרא.

19. Dei ciandali, delle armille, dei veli.

...נטיפות: כן נקראות בערבי מרגליות התלויות באזנים על שם
...דמות כטיפות הנוטפות. והשרות: כתרגומו שיריא,
...שרות של הזרוע. הרעלות: מין מסוה דק על הראש ועל
...פנים וכן שמו בערבי.

20. De' turbanti, delle catenelle crurali, de' cingoli, de' vasetti di odore, e degli amulete.

...פארים: תכשיט גבוה על הראש, כמו פארי המגבעות (שמות
כ"ח) פארך חבוש עליך (יחזקאל כ"ד י"ז), פאר תחת אפר

‡ דדי רגלין

(ישעיה ס״ג ג׳), מה ספר של הרקם סף פסל של הרקם. הצעדות:
כתרגומו ‡ וכן שמן בערבי מצעקד, והוא מגרף צעד, ~~כ~~
השרשרות מגבלות הפסיעות ומשוות אותן והיו מגלות הנשים
ללכת פסיעות מדוקדקות ושוות. בתי הנפש: בתי בשמים שהנפש
נהנית מהם, ודרך הערבים והפרסיים לשאת עמהם כלי בשמים.
והלחשים: עדי זהב וכסף או אבן יקרה שכתובים עליהם דברי
לחש, והיו נושאים אותם על הצואר ועל הפנים, ואולי שהם הנקראים
בספרי קדמון, עם הדברים הכתובים עליו, שהיה להמון מייחס
להם קדושה (רמב״ם וג׳ניוס).

21. Delle anella, e dei pendenti da naso.

22. Dei vestiti da gala, dei manti, delle sciarpe e delle borse.

המחלצות: בגדים נאים, וכמו והלבש אותך מחלצות (זכריה ג׳ ד׳) ...
ונקראו כן מלי׳ חליצה שכשבאים לביתם פושטים אותם להצניעם.
המעטפות: סודרים שנותנים על הכתפים, ושל עשירות היה דק
והטוב, ושל עניות היה גס, והיה אפשר להתלפף בהם כמו שעשתה
רות (ג׳ ט״ו), וכן מטפחת בלה״ק, והוא מגרף טפח, שהוראתו
(כפרש כפה בערבי) שטיחה ופריסה ומזה טפח שענינו רוחב היד,
וצפיחת שהוא בצק דק ורחב שמתפשט אותו, ואין נראה כדעת
ארנרר ורש״י וג׳ניוס שתהיה המטפחת היא המעיל.

23. Delle vesti trasparenti, de' parapioggia, delle fascie da testa e dei veletti.

הגליונים: לבושים דקים שאינם מכסים הבשר אלא מגלים אותו
שהבשר נראה מתוכם לרוב דקותם, וכן הוא בתרגום יוני
המיוחס לע׳ זקנים, וכן הביא רד״ק בשרשים, שנקראים בערבי
גליה, כ״לם גלויה כמו שנדפס) ואחרים פירשו מראות, וכן רש״י.
הסדינים: חלוקים דקים שנושאים בהם, ושם יורד משער שנושאים
אותם על הגוף (הבורס), וזה מסכים עם הוראת מלת סדין
בלה״ק ומלת [illegible] ביוני ועם מנהג נשי המערב. הרדידים:
הוא תרגום של צעיף בתלמוד ירושלמי (בראשית כ״ד וה׳ ולה׳ י״ד)
ואולי היה קטן מן הרעלות.

24. Invece di aromi si adoprerà tarlatura, in vece di cinture si faranno empiastri, in cambio della solida artificiosa mole di capigliatura, strapperannosi i cappelli, e dov'era Petighil, sarà cintura di cilicio, schifosità in cambio della bellezza.

מק: הוא אבק עצים שאכלם עש, כמו שהם כמק יהיה (ישעיה
ה׳ כ״ד), ובלה״ק מקק סופרים, ובערבי מנף הוא אבק; והמקק
הזה ניתן על הפצעים והמכות לרפואה; אמר כי הנשים
הגאות בגלל אפיהם במחה יתלסו צרורות בשמיהם מקק עצים
לתת על מכות אפיהם. נקפה: אומר אני שהיא ספפלגיה ול׳ נקבה
דבר הנקבק, כהוראת שלך נקף בסלמור, וכן בלה״ק אין תקיפין
שתי חביות, אלא מן המוקף, וכן הקו המחבר שתי מלות נקרא
מקף, אמר כי תחת החגורות שהיו הנשים חוגרות לתפארת
ילבשו אותן לקרעם לעשות מהן רטיות לבעליהן המוכים.
מעשה מקשה: מעשה ענינו תקון, כמו ולא עשה רגליו (ש״ב
י״ט כ״ה), ומקשה ענינו דבר עב וקשה, והענין תקון השער
באופן שיהיה על הראש כדמות גוף עב וקשה. קרחה: מרוטת

25. La tua popolazione cadrà per la spada, e i tuoi prodi (cadranno) in battaglia.

26. Saranno in desolazione ed in lutto le sue porte, ed essa (la città) vuota sederà sul suolo.

27. In allora sette donne afferreranno un uomo, dicendogli: mangeremo del nostro, e vestiremo del nostro; piacciati soltanto che abbiamo il nome d'esser tue; metti fine alla nostra ignominia.

שער לאבל, כמו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דברים
יד א), אמר כי במקום רבוי השער שהיו הנשים מגדלות
...ר יאבדו ומתפארות בו, יקרחו ראשן בנפול בעליהן במלחמה.
...יגיל: לא נודע לנו, ויש אומרים שהוא מורכב מן פתי שעניינו
...רחבי רחב, וגיל שעניינו בגד, כמו בתלמוד וגלתיה ישה, והטעם
...ל רחב. כי תחת יופי: רבינו סעדיה פירש לבוק עם מקום
...חריו, כי תחת יופי שהייתן מתפארות בו, מתיך בחרב יפולו,
...המדקדק ר' שלמה זלמן הענאו (בנין שלמה דף ד') פי' בחילוף
...בק כיא תחת יופי, והטעם אחר ומקום החבית לידי כיא.
...גבורתך: אנשי גבורתך, כלומר גבוריך, והכנוי כנגד העיר.
...נו ואבלו פתחיה: שערי העיר או פתחי הבתים יהיו באבל
...ן ובאבל, ויהיו שוממים כמו אבלים, על דרכי ציון אבלות
(איכה א' ד') ונקתה: והעיר תהיה נקיה וריקה, ותשב לארץ
...בל.
...יקו: לחסרון האנשים שמתו במלחמה, וגאות הנשים אינו אלא
...בעליהן שהם חשובים ונכבדים, והנה תשפלנה תכלית השפלות
...ול בעליהן שהיו הוד והדר, וגם מלבד זה תשפל גאותם להיותן
...מנות כי חרפה היתה לאשה היותה בלא איש. וכל זה אמנם היה
...י אחז שהכה בו מלך ארם ושבה ממנו שביה גדולה, גם פקח בן
...יהו הכה בו ביום א' ק"כ אלף איש, גם אדומים הכו ביהודה, וישבו שבי.
...בד"ה ב' כח

ד'

4.

1. In allora l'esser pianta di D. riuscirà di pregio e di onore, e l'esser produzione indigena riuscirà di fasto e di gloria agli avanzi d'Israele.

ביום ההוא: בימי חזקיהו שימלוך אחר אחז (דון יצחק) יצמח: נטע, כמו
צמח השדה (בראשית יט כה) וצמח ה' ופרי הארץ לדבר היה
...הם מזרים לפליטת ישראל, והטעם אחר שיאבדו הרשעים הגאים
...נעשו מעשה עמם ושכבו מקדש ובילדי נכרים ישפיקו, הנה פליטת
...ש שהם הצדיקים אשר ישארו יהיה להם בימי חזקיהו לצבי ולכבוד
...לגאון ולתפארת היות צמח ה' ופרי הארץ, כלו' העשירים אשר ישארו
...לא יבושו מהיותם בני ישראל, אבל יתכבדו ויתפארו ויתגאו על
...תם צמח ה' נאור מטענו ופרי הארץ, לא פרי מובא מארץ
...ריה, וכיוצא בזה אמר ישעיהו במקום אחר (נ"ח ה') ביום ההוא
...ה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו, כלו'
...רית שמו יהיה להם האל אשר נאמנו לו לכבוד ולתפארת, כי
...ה בעבורם אותות ומופתים. צמח ה': לא נאמר על העם אשר
...עשה אותו לשם מיוחד, והוא מתפשט והולך ע"פ החקים אשר חקק
...שכין, ולא יטה מהם ימין ושמאל; וכן פרי הארץ הוא על בני
...מרים משפטי ארצם ולא ילכו בחקות אשר שמים, אמנם שתהיה
...מנה על מלך המשיח (כרד"ק ואחרים) רחוק הוא מאד מהמשך

הפרשה, גם לא יתכן שיקרא המשיח פרי הארץ, אם פירש רש"י
ויגעו' לא יתכן שאמרו כי צמח ה' הוא פליטת ישראל, כי השם
הנאמר אשר יגדל בברכת ה', ופרי הארץ של ההצלחה וברכת ה'; ורחוק
הוא שתקרא ברכת ה' פרי הארץ, וגם לא יהיה החלק הראשון מקביל
עם השני, וכבר הרגיש תעג' בזה והוסיף כי יתכן לפרש צמח ה'
~~גם הוא~~ גם הוא על פרי הארץ, כי הוא מטע ה'; וכמה הוא רחוק
שיתחיל להבטיח על צמח האדמה ואח"כ לא יזכיר רק טובות נפלאות
ומעולה מן הטבע; מלבד כי דרך ישעיה להתחיל במשל ולפרשו אח"כ,
לא להתחיל בדבור פשוט ולאחרון אח"כ במשל, ומלבד שאם היה פרי
הארץ כמשמעו הי"ל שיהיה לאכול ולשבעה, ולא רק לכבוד
ולתפארת, ומלבד כי עדיין לא הזכיר שום קללה בפרי האדמה.
קדוש יאמר לו: לא יאמר עליהם שהם חוטאים וסכלים על היותם דבוקים
בחקי שריהם ותהפוכותיהם, אבל יאמר עליהם שהם קדושים ובחירי
אל. כאשר יתגלו מופתי האל אשר יעשה בעבורם אז בימי חזקיהו. כל
הכתוב לחיים: מליצה היא, וענינה, כל מי שיהיה נגזר עליו שיחיה.
בירושלם: בקרב ירושלם. והה"א לכל יושבי יהודה.
אם רחץ: קדוש יאמר כל הנשאר אחרי אשר ירחץ וגו' כלו' אחרי תם
הפושעים. אם: כמו כשלות אם כלה בציר (ישעיה כ"ד י"ג) צואת:
כתם עונו כל זוהמה היוצאה מן הגוף כמו קיא צואה (ישעיה
כ"ח ח'), ומצואתו לא רוחץ (משלי ל' י"ב), ומזה אם החשך הבגדים
הצואים (זכריה ג' ג') המזוהמים בכל זוהמה שתהיה; אבל הרעי
יקרא צאה בצרי, כמו וכסית את צאתך (דברים כ"ג י"ד), בגללי
צאת האדם (יחזקאל ד' י"ב), ומפני שקיים בגלות הנשים הזכיר גם
אלו העונות בפרט, והנה הקללה במקולקל, ואין הכוונה אלא על כלל
האומה שיטהרנה האל מזוהמת הפושעים אשר בקרבה, ומפני
שהזכיר בנות ציון הזכיר דמי ירושלם, והמשיל ירושלם לאשה,
ומפני שהדמים טומאה באשה אמר שידיח דמיה מקרבה; ואין הכוונה
על שפיכת דם נקי (כדעת רש"י) כי בכל החזון הזה לא הזכיר
דבר משפיכת דם נקי. ידיח: ל' הדחה ושטיפה, וכן מלא כרשו
מעדני הדיחני (ירמיה נ"א ל"ד), שם ידיחו את העולה (יחזקאל מ'
ל"ח). ברוח משפט וגו': ל' רוח ממש, והכל משל אלא שבסוף
המשל (כדרך ישעיה) מתקרב יותר אל הענין הנמשל: אמר שיעשה
זה ע"י רוח שיעשה משפט ברשעים ושיבערם מן העולם. בער: מקור
העומד במקום שם, רוח של בעור.
על כל מכון: מכון בערבי מקום, וכן בלה"ק במליצת השיר, כמו מכון
לשבתך (שמות ט"ו י"ז) (מלכים א' ח' י"ג); ועל מקראה: מקום אסיפת
העם לכבוד ה', כענין חדש ושבת קרוא מקרא (לעיל א' י"ג), וכנוי הנקבה חוזר לציון.
כי על כל כבוד חפה: ~~[illegible] דבר מופת [illegible]~~
~~[illegible] Kochen [illegible]~~
על כל כבוד האמור תהיה חופה, שאחופף שכינתי עליהם (רש"י) וכל כבוד הוא מכון הר ציון ומקראה שהזכיר למעלה, וחפת
חיה נתינת טעם, אלא להוסיף. ודוד יצחק ורמב"ן ואחרים פירשו כי כן נוהגים שעל כל דבר יקר נותנים מכסה להגן עליו; ולפי

2. Allora chi rimarrà in Sion, chi sarà superstite in Gerusalemme verrà chiamato santo: ognuno cioè che sarà registrato alla vita fra gli abitanti di Gerusalemme.

3. Dopo che il Sig. avrà detersa l'immondezza delle femmine di Sion, ed avrà lavato via da Gerusalemme il sangue che la bruttava con un vento punitore, con un vento sterminatore

מכסה אין כאן הלל, ואין חפה שאינו כסוי
להגן אלא לפאר וכבוד. והוסיף הנביא (א)

4. S. creará al disopra di tutto il sito del monte di Sion, ed d'ogni suo luogo di sacre adunanze, nube e fumo durante il giorno, ed un fulgido fiammeggiante fuoco durante la notte; sì, un baldacchino superiore ad ogni più magnifico oggetto.

5. Il quale qual frascato servirà di giorno a far ombra e difendere dal caldo; come pure di riparo e di ricovero contro il nembo e la pioggia.

~~על כל כבוד חפה רק תחלת פירוש המשל הקודם, אמר כי~~
~~[illegible] והקץ שהובררי שכנים הנזכרים~~ (x) ~~בכוד~~, ופירש עוד שהחפה
זאת תהיה לסכה כנגד השרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר
הנה הכל רואים שלא יתכן להיות דברים אלה כמשמען, כי אין
צורך למעשה נסים כדי שיגנו יושבי העיר מן בפני החורב
ומן השרב ומן המטר, ולבד כי מה טעם לא להבא בלילה
הם לא היו במדבר, ע"כ הנכון כדעת לוין ינחק כי הכל משל
על השגחת הא-ל על עמו בימי חזקיהו, כטעם וגנותי על העיר
הזאת (ישעיה ל"ז ל"ה), וכטעם ישב בסתר עליון בצל שדי
יתלונן באברתו יסך לך וגו', והנה הדבר ברור כי משל ענן
והאש לקוח הוא מעמוד הענן והאש שהיה נראה במדבר, וידוע
כי המשורר והמליץ לא יקחו משליהם כי אם מדברים ידועים לרוב
שומעיהם, א"כ הדבר ברור כי בימי ישעיהו היה מפורסם
בקרב ישראל ענין האש והענן המסופר בתורה, והיו מאמינים
בדברים הנפלאים ההמה על פיהם ולא היו ספורי התורה בדוים
מלבו כדברי הכופרים.

5.

Ammonizione successiva all'antecedente, diretta contro coloro che a quella negavan fede. Per esordio una parabola, in cui il popolo è comparato ad una vigna, che deluse le speranze dell'amoroso cultore. Nuova comminazione di gravi mali (i medesimi indicati nella profezia antecedente) e finalmente d'una incursione per parte di potentissimi lontani nemici.

ה'

נבואה בתחלת ימי אחז, אחרי התוכחה שלמעלה,
היא נגד הבלתי מאמינים בנבואה הקודמת. התחיל
במשל, והמשיל את יהודה לכרם המבאיש תקוות נוטעו
אשר לא מנע ממנו דבר מהעבודות הראויות לו.
אח"כ חזר להנבא על מפלת העם ביד אויביו, ולבסוף
הזכיר ביאת אויב עצום מארץ רחוקה (הוא
מלך אשור).

1. Voglio cantare del mio amico: la mia canzone del l'amico si riferirà alla sua vigna. Una vigna aveva il mio amico in una pingue vetta.

לידידי: על ידידי על אודות ידידי, לא בשביל ידידי ובמקומו (כדעת
רש"י ואחרים), כי לא התחיל הנביא בל' ידידו, (כרם היה לו)
אלא בל' עצמו (היה לידידי) ודומה ל' ידידי כמשוך ל' לכרמו
על אודות כרמו. לידידי: קורא הא-ל בשם זה כדי שלא
יבין מיד על מי הוא מדבר. שירת דודי: שירתי את שאמרתי
על ידידי, תהיה לכרמו, ר"ל על אודות כרמו. בקרן בן
שמן: במקום גבוה ושמן, והמקומות הגבוהים טובים לכרמים.
קרן: ראש ההר, וכן יושבי ארץ שוויץ (Svizzera) קראו
הרבה מהרים שלהם בשם קרן, כמו Schreckhorn,
Aarhorn, Wetterhorn, וכיוצא בזה גם בל' ערבי (גמוז).
בן שמן: בעל שמנונית כטעם גיא שמנים (ישעיה כ"ח א'),
משמני הארץ (בראשית כ"ז כ"ח)
ויעזקהו: חפר הקרקע ועשהו ראוי לנטיעה ולצמיחה, וכן ענין

2. Egli ne dissodò il terreno e nettollo dalle pietre,

[qu]indi piantovvi delle vite di ottima qualità, fab-
bricovvi dentro una torre, e vi scavò ejandio una
[ti]na. Ora, mentre egli sperava che producesse
~~dell~~ uva produsse ~~della~~ lambrusca.
dell'

3. Ora o voi (Egli dice) abitanti di Gerusalemme, e voi gente della Giudea, pronunziate giudizio tra me e la mia vigna.

4. Che cosa potevasi fare di più intorno alla mia vigna, ch' io non l'abbia fatto? Com' è adunque che mentre io isperava che producesse dell' uva produsse ~~della~~ lambrusca!

מה לעשות עוד לכרמי וגו': היה לי שיאמר מה לעשות לכרמי ולא עשיתי בו או מה לעשות עוד לכרמי ותו לא; ואכן יותר הלשון מחזק הענין ומפאר המליצה.

5. Ora io voglio notificarvi com' io sono per trattare la mia vigna: Voglio toglierne la siepe, sicchè sia esposta a servire di pascolo, voglio rompere il muro, sicchè possa essere calpestata.

6. Voglio lasciarla andare in tale desolazione, non ha da essere potata nè sarchiata, in guisa che vi crescano spini e vepri, anzi voglio proibir alle nubi di farvi piovere sopra.

7. Imperciocchè la vigna di D. Dio Sevaoth ella è

ישעיה ה'

השרק הזה בערבי, ומזה עזקא, כתרגום של אותם לא קובעת
פרק) עיי פתוח הכתב שעליו; והנה בשעה שעזקו עדיין
לא היה כרם, כי לא יקרא כרם עד שיהיו נטועים בו גפנים,
והנה הכתוב בתחלת ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו הם עיי סופו:
עזק וסקל ונטע הקרקע ועי"ז נעשה כרם. ויסקלהו: הסיר
ממנו האבנים. שורק: גפן מובחרת ואמרו הקדמונים שהיא
גפן שענביה אין בהם חרצן ([illegible]), וגם בל' קורי
שריק עניני גפן מובחרת ואולי המלה נגזרת מן ריק, עיי שאין
בו חרצנים, וכן אילוני סרק, ריקים מפרי, וכן בקורי סריקא
inanis, vanus, vacua, מגדל: לשומר. יקב: לקבל
התירוש. חצב: בחירי כדי להעמיד הטעם שלא יהיה נקוב
אחור, וזה לבלתי תהיה אחת הבית נבלעת במצבה אם
היתה הקרקע תחצבו; ע' ספרי ... לחכמת ... (Prolegomeni ... 154), ויקו לעשות: קוה שהכרם יעשה, וכן
כלם אליך ישברון לתת אכלם בעתו (תהלים קד כז) שתתן אתה,
ואין מים לשתות העם (שמות יז א) שישתה העם, וכן רבים.
ועתה יושב ירושלם: כאן מתחיל לדבר בל' ידידו, והוא מדרך
מליצת השיר, להשמיט מלת ויאמר, ועתה יאמר, וכן למעלה
(ג' יד) ואתם בערתם הכרם.
~~מה לעשות עוד: מלבד מה שזכר בפסוק ב'. ולא עשיתי בו:~~
~~הכי זה כפל ענין, והיה לי שיאמר מה לעשות לכרמי ולא~~
~~עשיתי בו, או מה לעשות לכרמי, ותו לא. ואם תרצה לפרש~~
~~המקרא בצמצום, כך פרשהו: מה לעשות עוד לכרמי יותר~~
~~ממה שהזכרתי? ואם יש עוד עבודות שלא [illegible]~~
~~עשיתי, ומה לעשות בו ולא עשיתי?~~ מדוע קויתי: אך היה ולא
שקויתי; מדוע נבדל מן למה, כי למה על שאלת הסבה התכליתית,
ומדוע על שאלת הסבה הפועלת (כי קונטר הפרשים).
משוכתו וגדרו: כן נוהגים במקומות הרבה לעשות לכרמים
משוכה של קוצים וגם גדר של אבנים (ראה עבודות Harmer).
משוכה: בכ"ף רפה משרש שוך, כמו משוכת חדק (משלי טו יט)
ומשרש שוך נגזר אחר שרש סוג, סוגה בשושנים (שה"ש ז ג) ותחנו
בלה סיגי, כמו שאמרו מזג משרש מסך (ע' ...).
ואשיתהו בתה: אניחהו שיהיה שממה, ונמצא למעלה (ז' יט) בנחלי
הבתות, ואומרים שהמלה משרש בתת, בערבי שעניינו כליה.
ולא יעדר: היא הסרת הקוצים והעשבים הרעים. ועל העבים
אצוה: זה לא יתכן לאמרו על בו"ד, אבל כוונת הנביא להתחיל
בפירוש המשל, והודיע שיאמר מי הוא זה בעל הכרם, והתחיל
במלות האלה לרמוז שאין הדבר בפשוטו.
והנה משפח' ל' ספחת, ונכתב בשי"ן כמו למעלה ושפח, כלומר

la famiglia d'Israele, ed è la gente della giudea la sua piantagione di delizie; egli sperava nei virtù, e vi trova vizio, probità e vi trova violenza.

8. O voi di cui le cose toccansi l'una l'altra, di cui le campagne sono l'una all'altra vicine, a segno quasi che più non rimanga luogo altrui e che voi soli restiate abitatori del paese.

9. Le lagnanze contro di voi giunsero ai miei orecchi, dice S. Dio Sevaoth: giuro quindi che molte cose grandi e belle resteranno deserte, prive d'abitatori.

מוצין ונגעים תשחיתי תאר שמות הקדם. והנה צעקה: כמו
צעקת סדום (בראשית י"ח כ') הוא צעקת העשוקים, ותפני
הנ' נופל על הל' כמו הנביא במלות משפח וצעקה, אך המ
המתרגם ראוי לו לבקש מלות המתיישבות לפי דרכי הל'
אשר הוא ההרגש בה, והנה בלה"ק אין המלות לשמות יחש,
אך כן במלות העמים בדורות הללה, עכ"פ אם ידים המתרגם
מלות מתדמות ההברה כמו שהן בלה"ק שחית תאר המליצה,
יתר יתכן לו לבקש המלות בהתדמות אז התנגדות ההוראה
במלות (ולא בשווי ההברה) כי זה לא ימצא בלשונות הגוים, ולעולם
לא יתרחק מכוונת המאמר המתורגם; והנה מצאתי בלשון
איטלקי (ובלועזי [illegible]) נאמר ע"ג על כל מום ומשחת והוא
...כים עם המכוון לפי דעתי במלה משפח, וכן violenza
ובלועזי violentia) הוא החמס אשר הוא סבת הצעקה
המכוון בה; ואתה קורא אדרופא אל יפתך לבך ללעוג על
...רורי ישראל על אהבתם לי הנופל על הל' אשר נמצא
...וא בל' אחרת, כי אם חכם לבך תבין ותכיר אשם ...
ישעיה ודוד רועים שירי האחרונים הלא נהם ללעוג ולהנ...
...אם שלנו על שאנו עושים שירינו בשווי מספר ההברות,
...ם בשווי ההברה האחרונה, וכל זה לא דרך ערבי אה קבע,
...משעבד השכל אל הלשון, ושפחה גירש גברתה, מאת אשר
...היו מעופפים בשיריהם אל כל אשר יהיה שמה רוח השיר
...בת לא יאבו בלכתם לבקש דמיון ההברות, רק לפרקים
...שהיה מזדמן להם היו מקרבים אותו, כאשר ישעה ...
...כם בכל מעשי החוזים.
...: התחיל לפרט תוכחתו, מגיעי בית בבית: שאומרים
...מוספים עוד תוספה בית פלוני אל שהוא קרוב לביתם
...לגדם כדרך שעשה אחאב לנבות. והושבתם: בארץ,
...ם בנין קופעל כאלו חוץ השמים רק אתכם לבדכם גזרו
...ושיב בקרב, ואולי יותר נכון לקרוא והושבתם בחלם, ותהיה
...לה בנין הפעיל, והטעם שאתם מושיבים אתכם לבדכם
...רב הארץ (כתלמידי אחת), ואולי לא רצו בעלי הנקוד לנקד
...ה, כי איננו מדרך לה"ק לומר אני עשה שאתי אתם מושיבים
...כם; אמנם מליצה קרובה לזאת מצאנו למעלה (ג' יו)
... ורפא לו, עיין שם פרושי.
...זני: צעקת העשוקים הגיעה באזני (רד"ק), כמו למעלה
(... י"ד) ונגלה באזני ה' צבאות, ואיננו לא כאן ולא שם
...בדעת רש"י רלב"ג וגנזו) דבר הנביא האומר שאל גלה
... הנבואה, ושב"פ הזה וה' צבאות גלה את אזני, ולא
...ך לומר ה' נגלה באזני, גם הקמץ שתחת הנון של באזני

מפסיק התיבה ממה שאחריה, ואולם כי דעת בעלי הנקוד
כפירוש רד"ק. קם לא: לו בשובה.
כי עשרת: וכשיהיו הבתים מאין יושב, יהיו השדות מאין עובד,
ותהיה תבואתם מעוטה. צמדי כרם: צמד הוא מדת קרקע,
שעובדים אותו בשני שוורים במשך יום אחד (רש"י ורד"ק), והוא
ברומי jugerum. ובת ואיפה: מדה א' להם, אלא שהבת
למדת הלח, ואיפה מדת היבש, ולכן הבת נאמר על היין
והאיפה על הדגן.

10. Sì, dieci jugeri di vigna produrranno un solo Bat di vino, ed un campo capace di Chomer di sementa produrrà un efà di grano.

11. O voi che di buon mattino andate in traccia di liquori inebbrianti, ed a sera avvanzata v'accendete col vino,

12. De' quali cetre, arpe, cembali, tamburo, e vino formano i simposii, senza volgere la mente a ciò che D. sta preparando, e senz'accorgervi di quanto Egli è per operare.

כנור ונבל: שניהם כלי זמר של מיתרים שמנגנים בהם ביד.
תף: עיגול של מתכת או של עץ ומתוח עליו עור, ובתוך העיגול
תלויות חתיכות קטנות של מתכת, ומגביהים הכלי ביד שמאל
ומכים בו ביד ימין, והוא נוהג הרבה עד היום בארצות המזרח
ונקרא דף. וחליל: אמרו שהוא כלי תקיעה שנופחים בו בפה,
וממה שמצאנו והעם מחללים בחלילים (מלכים א' א') נראה שאינו כן,
כי אין העם בקיאים בתקיעת הכלי ההוא, כי היא חכמה, ונ"ל
כי חליל הוא טמבור, וכן במשנה החליל מכה (בכורים פרק ג'
משנה ג') ומשנת ערכין נראה שהיו מכים על החליל בקנה
הנקרא אבוב, וטעות המפרשים שחשבו כי החליל כלי תקיעה
נמשך להם מתרגום יונתן שתרגם אבובא, וידוע כי אבוב
ואבובא (ומזה ברומי ambubajae) הוא כמין קנה, המלה
נגזרת מן נבוב, ונראה כי מפני שהיו מכים על החליל באבוב
קראו לחליל אבוב, ומזה נמשך מה שאמר ר' פפא (ערכין י' ע"ב)
היינו חליל היינו אבוב, אעפ"י שהחליל והאבוב הנזכרים שם
במשנה הם בלא ספק שני דברים. ואת פעל ה' לא יביטו:
לא יתנו לבם למה שהאל עתיד להביא עליהם על חטאתם.
משפטי ה' להציל ולהעניש בני אדם נקראים פעל ה', מעשה
ה' ומעשה ידיו, כמו שמצאנו בתפלת בבל הוציא ה' את
צדקותינו באו ונספרה בציון את מעשה ה' אלהינו (ירמיה נ"א
י'), מעשה ידיו אמת ומשפט (תהלים קי"א ז'), כי שמחתני ה'
בפעלך במעשי ידיך ארנן (תה' צ"ב ה'), ובסוף הענין בפלח
רשעים כמו עשב וכו' להשמדם עדי עד, וכן זכרתי ימים
מקדם הגיתי בכל פעלך במעשה ידיך אשוחח (תה' קמ"ג ה')
הכוונה זכרתי משפטיך מעולם מה שעשית להצלת הצדיקים
ולעונש הרשעים.

13. Sì, il mio popolo per la sconsideratezza emigra, e la sua opulenza si cangia in gente affamata,

גלה: עבר במקום עתיד, כי הנביא והמשורר מציירים בדמיונם
העתיד כאלו הוא נגד עיניהם כדבר שכבר היה, ולפיכך אמר

e il suo fasto in gente oppressa dalla sete.

14. Sì il baratro s'allarga, e spalanca senza limite la bocca, e dentro vi scende la sua grandezza, il suo fasto e il suo fracasso, e quello (il baratro) vanne esultante.

15. Il mortale rimane avvilito, l'uomo abbassato, e gli occhi degli altieri si abbassano.

16. E Dio Sevaoth mostrasi eccelso mediante la punizione, e il Dio Santo si mostra santo mediante la giustizia.

17. Gli agnelli pascoleranno non altrimenti che ne' loro luoghi di pastura, e nomadi godranno i deserti recinti degli opulenti.

...ן שהנה מחשבת אלא לעתיד; ודע כי כאן ובהרבה מקומות
...נבואות באות לשון עבר כמשמעה, לכך, אך היא ל׳ חיזוק,
...ענין שבואה על ענין העתיד להיות. מבלי דעת: כטעם
...פרש לא ידע וכמו שאמר בפסוק הקודם ופעל ה׳ לא יביטו
...ני. וכבודו והמונו: שניהם ענין גדולה ועושר, כמו במקרא
...אחר זה וירד הדרה והמונה, והטעם עשיריו וגדוליו יתהפכו
...היות (בלכתם בגולה) אנשי רעב וצמא, וצחה: [illegible] צחה
...הניה כמ״ש התרגום) מתי בצ״רי ל׳ מיתה, כי אין סותר
...ימותו ברעב, אלא קצתם ימותו במלחמה, וקצתם יגלו וילכו
...בי, והקוצים מרעיבים השבויים אבל לא ימיתים ברעב. צחה:
...ם סמוך בפלס אחד ר״ת ניחוח, והוא מגזרת צחה, וממנו
...ית צלמע (יחזקאל כ״ה ה׳) ומחזה לרעת קרנת בם ציון.
...ול: הוא תחתית הארץ מקום קבורת המתים, והוא משל על
...מות כשאין נותן פיו לבלוע החיים. הרחיבה נפשה: עצמה
...ני תתרחב להכיל אותם, כי רבים יהיו המתים במלחמה.
...לי חק: על בלי גבול, חק הוא גבול וקצב, כמו חק חג על פ״
...ים (איוב כ״ו י׳), והוא קרוב לענין חוג שענינו הקף קו.
...ה בה: השאול יעלוז במה שבלע, כנוי בה חוזר לירושלם
...ני הדרה והמונה ושאונה; והטעם השאול ישגע בירושלם
...מן בבואה אל פיו, כאומר בבא כבודה והדרה לתוכו, ועלז
...ר לשאול, כי מצאנו שאול ל׳ זכר ול׳ נקבה, כמו למטה
...ט׳, וכן בל״ז ערום שאול נגדו (איוב כ״ו ו׳); ואם היה
...ר לעשירים שבישראל (כדעת רוב המפרשים) ועליזיה הולל,
...וכל עלז בה, וגם הטעם מסכים לפירושי; ותלמידי חכ״ב:
...כם יח״ם ז״ל אומר שהוא דרך לעג, הדרה והמונה ושאונה
...מתים במשתה היין ובבקר תענוגים לא יעלזו עוד בבתיהם
...א בשאול תהיה עליזותם.
...ת אדם: אז גם הגבורים בחיים ישפלו מגאותם.

...בה: יתראה לעין כל גבוה ועליון ע״י המשפט והעונש
...עשה בגאים, וכטעם כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים.
...דש בצדקה: תתגלה קדושתו בעשותו משפט צדק.
...ו: כמנהגו. כדברם: שאלו הם במקום מרעה שלהם כמו
...הר בתוך הדבר (מיכה ב׳ י״ב) ל׳ מדבר, ונקרא כן ע״ש שנוהגים
... הבהמות (תרגום וינהג ודבר), כענין וינהג את הצאן
...ר המדבר (שמות ג׳ א׳), המקרא קצר, הכבשים ירעו במרעות
...ם. וחרבות מחים גרים יאכלו: חרבות מחים המקומות
...בים שהיו מאז אחוזות העשירים; מחים: שמנים ודשנים
...מות. גרים: הם אותות שאין להם דירת קבע, כמו כמעט

18. O voi che v'attirate il castigo con vane voci, la punizione quasi con la fune del carro.

וגרים בה׳ (תהלים ק״ה י״ב).

תושבי עון: העונש כמו ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום (איכה ד׳ ו׳) · בחבלי השוא: בחבלים שאין בהם ממש, והטעם אתם ממהרים עליכם הפורענות בלא שום הנאה לכם, אלא על שאתם אומרים ימהר יחישה וגו׳, כי כביכול הלעג הזה שאתם מלעיגים בדבר ה׳ יכריחהו למהר להקים דברו, וקרוב לזה פירשו Dathe וגיזי׳, אלא שמפרשים השוא על המעשים הרעים, אמנם יפה ראה גיזי׳ פירוש יונתן ורוב המפרשים כי אין הנביא מדבר במתחילים לחטוא אלא בחוטאים גמורים. וכעבות העגלה: אתם מכריחים הפורענות לבא עליכם כאלו תמשכוה בחזקה, ואח״כ מפרש האומרים ימהר יחישה וגו׳, והטעם כי על פשעהם יוכל ה׳ לסלוח, אבל כשהם מלעיגים על דברו, אם יצריך להם, יוסיפו לעג וקלס, וזו ראיה כי אין חבלי השוא חבלי המעשים הרעים אלא כמו שפירשתי. יחישה ותבואה: ההא נוספת להורות התשוקה שיהיה כן, לא השמועה שכן יהיה, כ״א דרך לעג.

19. Voi, i quali dite: faccia presto quel che ha da fare, perchè lo veggiamo; si avanzi e si effettui la deliberazione del Santo d'Israele in guisa che da noi si conosca.

20. O voi, i quali chiamate il male bene, ed il bene male, che riputate l'oscurità luce, e la luce oscurità, l'amaro dolce e il dolce amaro.

הוי האומרים לרע טוב וגו׳: מפורש בעמוס (ה׳ י״ח) הוי המתאוים את יום ה׳ למה זה לכם יום ה׳ הוא חשך ולא אור, והטעם אתם אומרים ימהר מעשהו ואינכם יודעים כי רע ומר יהיה היום ההוא, וחשך ואפלה לכם (וכן פירשב״ע). שמים: מושכים, וכן ובמלאכיו ישים תהלה (איוב ד׳ י״ח) לפירוש הרמב״ם: שתהלה ל׳ אור וזהר, ומלת לא (והן בעבדיו לא יאמין) מושכת עצמו ואחרת עמה, לא ישים תהלה, לא יחשבם זכים ומאורים כטעם ושמים לא זכו בעיניו. וכן בפירוש נתן הקמץ לשרש שום, ותתן לבך כלב שהיסד יחזקאל כ״ח ב׳; ונראה כי מהוראה הזאת אמר הירך לשרש שום, רצוני המחשבה, בא ל׳ שום המצוי לחכמים, כגון שום הדיינים, ושמ״ש שיהיה בשי״ן ימנית, אמנם אפשר שלהבדיל בין שתי ההוראות אמרו רז״ל שום שעשינו ערך בשי״ן ימנית, כמו שנראה ממה שאמרו (סוטה ה׳ ב׳) אל תקרי ושם אלא ושם; ודוגמת זה שרש שוה תחלת הוראתו בהוראת שום, כמו שויתי ה׳ לנגדי תמיד (תהלים ט״ז ח׳), וכן שַוִי הוא תרגום שום, ואח״כ הושאל להורות הצווי והערך, וכן שרש עָרַךְ תחלת הוראתו שימה וסדור, כגון וערכו עצים על האש (ויקרא א׳ ז׳), ואח״כ אמרו הנעריך וערך, והנה באמת לא היה בכל אלא הוי האומרים לרע טוב, שמים חשך לאור, שמים מר למתוק, אבל הזכיר ההפכים לתפארת המליצה והלעיג להם, כמו שאחר ואמר הוי חכמים הוי גבורים, הכל דרך התול* וגיזי׳ ואחרים פרשו פשטה שפירשו הפסוק בדיינים המעותים משפט ובסדר עושי עולה, אמנם חשך ואור ומר ומתוק הם משלים להצלחה ולצרה, לא לצדק ועול.

* ותלמידי יצחק פאכדו אומר כי הטוב והאור והמתוק רומזים על הזמן שהפורענות מתעכבת לבא, והם אומרים ימהר יחישה וגו׳ ואינם יודעים כי העכוב ההוא טוב ומתוק להם ובשיכלה העכוב יבואם רע ומר.

21. O voi, che vi credete saggi, e siete nella propria opinione intelligenti.

22. O voi che siete prodi in ber vino, valorosi in mescer liquori inebbrianti.

23. I quali in grazia dei doni date ragione al colpevole, e private dei ~~propri~~ suoi diritti il giusto.

24. Sì, come una striscia di fuoco divora la paglia, e come il fieno nella fiamma si strugge; così la loro radice diverrà qual tarlatura, i loro fiori voleran via quasi polvere, imperocchè han trascurato la legge di D. Dio Sevaoth, hanno rigettato i detti del santo d'Israele.

25. Quindi è che D. acceso di sdegno contro il suo popolo stende sopra di esso il braccio e lo percuote, ~~in guisa da~~ sicchè ne tremano i monti, sicchè i cadaveri della gente rimangono come le immondizie in mezzo alle piazze: nè tuttavia si calma il suo sdegno, ed il suo braccio è tuttavia disteso.

26. Egli poi alza uno stendardo a nazioni lontane, ed una con uno fischio ne chiama da rimote contrade, ed eccola che prontamente celere s'avanza.

חכמים: מוסיף להתל בהם, שאע"פ שהם שמים חשך לאור,
נה הם חכמים בעיניהם כמשפט כל הכופרים.
גבורים: גם זה התול, ומתוך ההתול בא לספר גנות מעשיהם,
אע"פ שהם חכמים בעיניהם הם רודפים אחר התאוות, ועושים
מעשי עולה לאהבת הבצע למען מלאת תאוותיהם, ומצדיקים
רשע עקב שחד: למסוך שכר, נוהגים היו לערב ביין מים
ושם כלי שיהיה משכר יותר, וזה היה נקרא בשם מסיכה
[illegible]), ורא"בע פירש למסוך כמו לנסוך ל' יציקה
שפיכה כלו' שתייה חזקה (saufen); והיה נ"ל להביא לסיוע
מה שכתוב כי נסך ה' עליכם רוח תרדמה (ישעיה כ"ט י') שהוא
דומה לפסוק ה' מסך בקרבה רוח עועים (ישעיה י"ט ד'), אפס
ראיתי כי שרש נסך נקשר עם על (נסך עליכם), וזה נופל
על השפיכה, ושרש מסך נמשך עם בקרב (מסך בקרבה)
: נופל יותר בפעולת העירוב; ועוד ראיה ושקוי' בבכי מסכתי
תהלים ק"ב י') שנראה הוראתו ל' עירוב.
צדקת צדיקים יסירו ממנו: מי שהוא זכאי בדינו, נוטלים ממנו
זכותו עי' שמצדיקים בעל דינו שהוא הרשע, כלו' שבא עליו בטענות
שקר לגזול ממנו את שלו.
קש: כעין שבולה, ולשנה קשרת המאמר עם הקודם, והנביא
הסיר פניו מהרשעים, ומדבר עליהם בל' נסתר, כי מקראות
למעלה אעפ"י שנראים שאין לנכח כלם לנכח, כי מלת הוי
היא אין לנכח, עי' למעלה א' ד'. חשש: הוא קש יבש, בערב:
ישרף. וחשש להבה: חשש שהוא כלהבה. ירפה: יתפרדו חלקיו,
ונעדר צורתו. שרשם כמק יהיה: כמקק העצים, והוא קרוב לרקב,
הטעם כמו שהאש שורף הקש כן ישרפו ויהיו אפר ואבק דק ועורם
באויר. כאבק יעלה: יפרח באויר, ובנפול הפרח לא יצמח הפרי.
וירגזו ההרים: משל על עוצם המכה, אשר לקולה ירגזו גם ההרים.
כסוחה: ל' סחי ומאוס (איכה ג' מ"ה) בפי' רש"י, אבל אם היה מדגש
ה[illegible] (דלת) היה ראוי להנקד כסוחה, כי משקל פקוד בדגש
אינו פעול אלא פועל כמו רחום וחנון, וכן שפוכה כמו
שפכה, והנה המכה הזאת שיכה אותם היא משל על [illegible]
[illegible] עליהם שיכו בהם מכה רבה, ולא כמו שאמר כי כאן
מדבר במכת דבר, כי אין כאן זכר למכה זו. בכל זאת לא
שבו: אחר שיפלו בני יהודה תחת ארם ואדום [illegible] ופלשתים,
עוד יבא עליהם מלך אשור.
ונשא נס: משל צבא המקבץ צבאיו תחת הנס. ושרק לו: משל
לקח מן הקבוצים שמקבצים אותם עי' שריקה (רקין). ושרק לו:
מן הגוים הרחוקים, והוא מלך אשור.

27. Tra essa non è chi sia stanco, o chi sia fiacco; non sonnecchia e non dorme, non sciò-gliesi la cintura dei suoi lombi, nè rompesi la coreggia delle sue scarpe.

28. Nazione di cui le freccie sono aguzze, e di cui tutti gli archi sono già tesi; le unghie dei suoi cavalli sono paragonabili al sasso, e le sue ruote al vento impetuoso.

29. Ha un ruggito da leone; e ruggendo come i giovani leoni, e fremendo afferra la preda, vi si la lascia scappare, nè però vi è chi possa sal-varla.

30. Essa (quella nazione) fremerà contro di esso (il mio popolo) come freme il mare; allora mirando il paese vi si vedrà l'oscurità dell'an-gustia, e la luce oscurata nel suo cielo.

כושל: חלש, וכן כל כשל עקר הוראתו כמו חלש, כמו כשל
בעוני כחי (תהלים ל"א י"א), ונכשלים אזרו חיל (שמואל א' ב' ד'),
והכשיל כחי (איכה א' י"ד); והנה חלשות הברכים הוא אחת
מסבות הנפילה, ע"כ שרש כשל מצוי הרבה אצל שרש נפל,
ומה"ט המשילו שרש כשל לנגיפת הרגל באבן או בדבר אחר, מפני
שגם זה סבה לנפילה, ומזה מכשול וכל כשל שאחריו ב"ת.
ולא נפתח אזור חלציו: באופן שיצטרך להתעכב כדי לחזור
ולאסור אותו, וכן לא נשבר שרוך נעליו שיעכבהו בהלכו.
לא נתק: לא נשבר, כמו אשר ינתק פתיל הנעורת בהריחו
אש (שופטים י"ו ט'), ולא כפי רד"ק שהוא יחן ונעליו ברגליו,
כי לפי זה הי"ל לא התיר ואבל לא נתק ענינו לא נפסק מעצמו.
חציו שנונים וקשתותיו דרוכות: לא יצטרך להתעכב לחדד חציו
ולדרוך קשתותיו. כצר: כמו צור או צר, ולא היו נוהגים לתת
מסמר לפרסות הסוסים, לכך יותר שהיתה פרסתם קשה, יותר היו חשובים;
וגלגליו: גלגלי העגלות.
כלביא: שם שירי לאריה, והוא נוהג גם בל' ערבי, ואינו מיוחד
לאריה נקבה (כדעת בושארט), כי כשהכוונה על הנקבה
נקוד לְבִיָּא כ יחזקאל י"ט ב' (גזעניוס), ודיות מלת לביא כתובה
בלא הא בסוף, ע"ל שהיו קוראים לָבִיא לזכר ולנקבה בשוה, כמו
גמל גמלה (פס"ל תרגום) ומשקל אחר לֶבֶא (כמו בני אבכני
[illegible]), וממנה הרבוי לבאים (תהלים נ"ז ה') ולבאות (נחום
ב' י"ג) כמו פרק פרקים, ואת אמור כי היחיד מן לבאות לבאה
או שהנפרד (כדעת גזעניוס) לִבִי כמו צבי צבאים צבאות.
ישאג ככפירים וינהם ויאחז טרף: ענינו יאחז טרף בשאגה
ונהמה כאשר יעשו הכפירים. ויפליט: ישאר בו ויניחהו
לברוח מידו (כדרך שעושות החיות הטורפות), ואעפ"כ לא
יוכל הטרף להנצל מידו (כי שלמה לעווזאן בספרו מליצת
ישורון לף עו); וגזעני' ואחרים פירשו על ההצנעה והשמירה,
ול' שלא יפול ל' פלט על הגוף המת. וינהם: הגוי הנזכר, הוא
אשור. עליו: על עמי.
ונבט: ואם יביט אדם אז על הארץ. והנה חשך צר: כן ראוי לחבר
המלות האלה (רד"ק ור' יצחק וגם Dathe), חשך על צרה,
וכן למטה (ח' כ"ב) ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה. ואור חשך:
כטעם אור חשך באהלו (איוב י"ח ו'). בעריפיה: שמיה על
ארץ יהודה, והשמים נקראו עריפים ע"ש שמזילים המטר,
כדברי רד"ק; והנה כל זה על חיל אשור שעלה אחז בימי
חזקיהו, והיתה מחשבת הנביא שהפחיד הרשעים בהודיעו להם
ביאתו, ולא הודיעם מפלתו, כדי שישובו אל ה', והנה תחלה
נזכר שיכה ה' בישראל מכה רבה, וזה היה בימי אחז,

(ו)הזכיר אחריו גוי רחוק שאינו לא ארם ולא אדום ולא פלשת
(ול)א ישראל (כי כלם קרובים ליהודה) אלא אשור, לא אמר
…עה את יהודה, אלא שיפחיד אותם פחד גדול, וכן היה
…דבר ממש, לא נפל דבר אחד מדבר

6.

Ammonizione successiva all'antecedente. Deplorando l'incredulità de' suoi uditori, Isaia narra la primordiale visione, in cui stato era da Dio iniziato nel profetico ministero. In quello stesso acceccamento gli veniva annunziato siccome effetto del celeste sdegno; in guisa che non prima doveva cessare, che la nazione non venisse da gravissime sventure purgata degli empj, e ridotta ai soli fedeli.

1. Nell'anno in cui morì il Re Uzia vidi il signore seduto sovra un trono alto ed elevato, ed i suoi lembi riempivano il tempio.

ו'

…נכחה אחרי הקודמת, גם היא כנגד הבלתי נותנים לב אל
הנבואות · ישעיה מזכיר החזון אשר נראה אליו בתחלת
הנבאו, וע"כ מודיע אל העם כי מאז החל להנבא הודיעו
ה' כי לא ישמעו בקולו, כי על רוב פשעיהם נמנעו מהם
(ד)רכי התשובה, עד בוא עליהם כל הרעות אשר נגזרו
(ע)ליהם, עד תם הפושעים, והעם הנשאר קדוש יהיה.

(ב)שנת מות: הנבואה הזאת אמרה ישעיה אל העם אחרי
(ה)קודמת, אע"פ שהיתה אליו המראה הזאת כעשרים שנה
(ק)דם לכן, וזה אמר בשנת מות אע"פ שבשעת המראה
(ע)דיין לא מת המלך (כי ישעיה התחיל להנבא בימי עוזיהו),
(א)ך עתה כשהגיד אל העם כבר היה מת, והמכוון בספור
(ה)מראה הזאת אל העם הוא כלפי מה שלא היו מאמינים
(ב)דבריו, והיו אומרים ימהר יחישה מעשהו וגו' הגיד להם
(ש)מאז כשקראו האל ללכת בשליחותו, כבר הודיעו שלא
(י)אמינו לדבריו, ושזה אמנם לרע להם (לך ואמרת לעם
(ה)זה שמעו שמוע ואל תבינו וגו' עד אשר אם שאו ערים וגו'),
(ו)הנה הדבר מובן מאליו כי כשבאה אליו הנבואה הזאת
… היה אפשר לו שיגיד אותה אל העם, שא"כ לא היה מקום
(להו)כיחם עוד, ואחר שהוא יודע שלא יקבלו דבריו, ע"כ שמר
(ה)דבר בלבו כעשרים שנה, והגיד אותה מלעיגים על דבריו,
…ד להם כי עונותיהם הם אלה שננעלו שערי התשובה
(בפ)ניהם, כי כבר נגזרה עליהם הפורענות, והנה לא
…חק מש' במה שאמר (בהקדמת פירוש הנבואה הזאת)
…ש דמיון רב בין המראה הזאת ומראות ירמיה ויחזקאל
(ב)תחלת נבואותיהם, כי הנה ירמיהו לא אמר (כישעיה) שראה
… ה', אלא ויהי דבר ה' אלי לאמר, וישעיה אמר הנני שלחני,
(ויר)מיה אמר הנה לא ידעתי דבר, ועוד וישלח ה' את ידו
(ויג)ע על פי, הוא משל לנתינת כח הדבור בפיו, ומה שכתוב
(ו)יגע על פי ענין אחר הוא, כי שם היה מה שנגע 13

אחריהם, והוא משל על סור עונותיו, וירמיה לא הזכיר לא
כסא ולא שרפים ולא היכל ולא דבר מענין המראה; וכן
יחזקאל אין יחס למה שהזכיר במראה שלו עם מה שראה
ישעיה, ואם היה חזיון יחזקאל לקוח מישעיה, מהיכן לקח החיות
והאופנים ולמה הזכיר ד' כנפים ולא ו' ח' ומהיכן לקח
אבילות המרכבה על כסא רם ונשא: לפי הפשט היה הכסא רם
ונשא (כרד"ק), והיושב עליו ידוע שהוא רם ממנו, אבל לפי
הטעמים רם ונשא חוזר אל האל (והיה ראוי להטעים ואראה
את-אדני יושב) והוא תקון שתקנו חכמים, וכן את חזית
יקרא דה' דהוי על כורסיה, (כלומר על כסאו) רם ומתנשא
בשמי מרומא, פירש רם ונשא על היות כבוד ה' בשמי מרום,
לא על היותו על כסא רם. ושוליו מלאים את ההיכל:
הנביא לא ראה את האל, רצוני הכבוד הנברא לשימה במראה
נבואתו, כי היו פני השם נגד פנים לא נגד חוץ, ושולי מעילו
המפורזים מאחריו היו מלאים את ההיכל, והנביא שהיה עומד
בחוץ ראה שולי המעיל שהיו פרושים על הארץ, כדרכי מלכי
מזרח שנושאים בבגדיהם לאחוריהם ברח עורף רחב מאד.
והנה הנביא מזכיר שראה את האל בדמות מלך גדול, ושהוא
אמנם לא היה מרואי פניו, רק ראה כבוד נגדו במה שראה
שוליו מלאים את ההיכל; ואמר היכל כי נדמה לו כאלו הוא
עומד במקדש ה' אשר בירושלם, ונדמה לו הכסא בבקה"ק,
ושולי השם לרוב ארכם היו יוצאים מקה"ק וממלאים את ההיכל,
והנביא היה רואה את עצמו מבחוץ בעזרה.

2. Serafini gli stavano attorno, ciascheduno avea sei ali, con due delle quali si copriva il volto, con due i piedi, e con due volava.

שרפים: צורות בעלות כנפים, מל' שרף מעופף (ישעיה י"ד
כ"ט), והנה אמונת מציאות המלאכים היתה בישראל בימי ישעיה,
וגם קודם לכן בימי יהושפט (מ"א כ"ב י"ט), וקודם לכלם הזכירם
משה במאמר ואתה מרבבות קדש (דברים ל"ג ב'). ושקר ענה
בעל קנאת האמת שכתב ברמז (עמוד 38 בהערה) שאמונת
המלאכים עלתה עמהם מבבל, וכן ר' יששכר בער בלומענפעלד
שכתב בהקדמת פירושו לאיוב (דף ו') וכל הציור הזה בסוד שהם
עם מלאכיו כעין מלכותא דארעא לא נודע מקודם, והביאוהו
גלותי ישראל עמם בשובם מארץ אשורים, עכ"ל; ומה יאמר על מ"ש
כאן, ומה שכתוב במלכים (א' כ"ב י"ט וכו') ראיתי את ה' יושב על
כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו ויאמר ה' מי
יפתה את אחאב ויעל וגו'? הגם כל זה נכתב אחר גלות בבל?
ואשר אני אחזה לו כי חלוק גדול צריך לחלק בין הציורים הנבואיים,
והאמונה שהציורים ההם ענינים נמצאים כן באמת; והנה
המלאכים הם נמצאים באמת והם רבבות קדש שהזכיר משה,
ואנחנו לא נדע ענינם; אמנם השרפים שראה ישעיה והחיות שראה

זקאל, אמת הוא כי ראה כן במראה נבואתו, אך היות
ל על כסא מוקף שרפים, אין שהכסא מוקף ע״ג ארבע
ת, אין פירוש בשש את פי מלאכיו ואומר את מי אשלח, בל
אינו ענין אמיתי, אלא מראה שהראה ה׳ אל הנביא לפי
ורך השעה, והנה בזמן שהיו ישראל על אדמתם והיו הנביאים
גויים בניהם. היו בקיאים בענין המשלים, ולא היו מבינים הדברים
פשוטן; אמנם בגלות בבל כשנתערבו בגוים נשתבשו הדעות
לא היה ההמון מבין ענין המשל, והיה מבין הדברים כמשמעם;
מו שחשבו ועדיין חושבים רבים מישראל שענין מרכבת יחזקאל
וא ענין אמיתי בעצמו, ומפני זה הוצרכו החכמים לומר כל
ה שראה יחזקאל ראה ישעיה, כי מהות סברת ההמון כי המלאכות
הן הן מינים הנמצאים כן בפועל, והיה קשה אצלם היות שתי
הוראות בלתי דומות זו לזו, ומפני זה ג״כ הוצרכו החכמים
אחריהם המתרגם ובה״ט) להרחיק ענין יושב על כסא רם ונשא
שו רם ונשא חוזר אל הש׳ ולא לכסא (עי׳ פירושי בפסוק הקודם),
ההמון לא היה מבין כלל ענין המשל, והיה מבין כל דבר
משמעו (עי׳ א״ג נתיבי׳ י״ד וכ״ג ול׳), וכן כאן שרפים עומדים
ממעל לו שענינו שהשרפים היו עומדים אצל הש׳ ומשרתיו,
נו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו, והתיצב על ה׳
שיב״ ק׳ ו׳ צ״ט), העומדים על אדון כל הארץ (זכריה ד׳ י״ד),
תיצב על אדון כל הארץ (ר׳ ו׳ ה׳) וזקני כל הדברים העומדים
על המלך (ירמיה ל״ו כ״א) הוצרכו החכמים לתקן ספק הכונה,
רפים עומדים ממעל (בשמים) הם לו (מוכנים לעבודתו), וכן ת״י:
דין קדישין במרומא קדמוהי, וכן הפסיקו בה״ט בטעמיהם
הפרידו מלת ממעל ממלת לו, ולפי הפשט צריך לטעמים
רפים עומדים ממעל לו. בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה
גליו: פשט כולל כל החלק העליון מהגוף, ורגליו החלק התחתון;
נה היו השרפים מכוסים בכנפיהם (וכמו שראה יחזקאל
תים מכסות את גויתיהנה) והכונה כי משרתי הש׳ עושים
ונו בכל אשר יצוום בלי שיראו נראים לבני אדם. יכסה
וסף ל׳: חוזר לאחד (שש כנפים לאחד), כל א׳ היה מכסה
ו ורגליו של עצמו.

3. E ad alta voce di concerto dicevano: Santo, san_to, santo egli è il S. Dio Sevaoth: riempie tutta la terra la gloria sua.

רא זה אל זה: הרימו קולם יחד בשוה, כל׳ תהום אל תהום
רא לקול צנוריך (תהלים מ״ב ח׳) שענינו התהומות מהמינים
ם יחדו, ופי׳ זה אל זה, זה כנגד זה, וכן תהום אל תהום,
ום כנגד תהום, ופירוש וקרא ל׳ הרמת קול, לא קריאה;
מפרשים פירשו ל׳ ירוז או נתינת רשות אל לחברו, ואם ואמרו
ל. לא ואמר; אבל לפירושי הרי הוא כאלו כתוב וקרא זה
זה ואמר אסז, כלו׳ זה כנגד זה, והנה השרפים רבים היו,

כי כתוב א׳ מן השרפים ולא יאמר כן על ב׳ לבד · קדוש קדוש
קדוש: השלש לתפארת הקדושה עד שיה עוה עוה אשימנה (יחזקאל
כ״א ל״ב) · מלא כל הארץ כבודו: כבודו הוא מלוא כל הארץ,
כל הארץ מלאה מכבודו, כמו וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ
(במדבר י״ד כ״א), אין מקום שלא יהיה כבודו, ידוע ומפורסם
שם, והנה ידוע כי המלאכים אם יקדשו את הבורא לא יזכירו
את הארץ, כי מה תחשב הארץ הלזו נגד כל הבריאה?
אלא ה׳ השמיע את אזן הנביא במראה הנבואה מה שהיא יכולה
לשמוע.

דברים שהיו בולטים חוץ למזוזות הבית, ואקנחנו #

4. Si scossero le braccia degli stipiti al rumore di quel grido, e la casa s'empiè di fumo.

אמות הספים: ~~לא ידענו מה הן~~, ובמס׳ רבה נפרש יסודות
האסקופות מן אמתא דריחיא (ברכות י״ח). אבל אין הדבר ברור
שיהיה המכוון אם יסודות הריחים, ורד״ק והערוך לא פי׳ כן, ואם
המלה נגזרת מן אם כמו שהוא אומר ה״ל אמות בחירק, ואפים
על שום המזוזות כי דוגמת התמונה הזאת מצאנו בעמוס
(ט׳ א׳) הך הכפתור וירעשו הספים, והם המזוזות, כמו
שהכריח רד״ק בשרשים מפני שהזכיר כפתור ק׳ וספים רבים.

לא נדע ומה היו מסמכין (צורתם), ואולי אלא היו אלא לנוי ולהיותם בולטים הי׳ הנענוע נראה בהם.

הקורא: אמר ל׳ יחיד מפני שהיו קוראים יחד פה אחד, כמו
שאומרים המלך והמספד על המלכים והמספדים ההולכים
ביחד, וכן הצובא (יהושע ח׳ י״ט). והבית ימלא עשן: השרפים
בשעה שאמרו קק״ק הקטירו קטרת לכבוד האל על המזבח
הנזכר למטה (פסוק ו׳) ומתוך כך הבית ימלא עשן · והנה
הקטרת היא החשובה מכל העבודות, ולכן תיוחס אל השרפים;
ומה נכבד חזה שהשרפים בשעת עבודתם מקלסים לפניו
ואומרים קק״ק וגו׳!

5. Dissi allora: guai a me chè io son perduto; mentre io essendo un uomo di profane labbra, ed in mezzo ad un popolo di profane labbra abitando, ho veduto co' miei occhi il Re Dio Z. Lebaoth.

אמר: הקריאה והעשן גרמו לו שהבין פחיתותו וגדולת הכבוד
היושב על הכסא, ואז ירא לנפשו פן ימות כי אלהים ראה.
נדמיתי: אבדתי ונגזרתי. כי איש טמא שפתים אנכי: בערך
מה אשר הוא קק״ק, ובערך מלאכיו אשר כלם קדושים
ורוחניים לומר לפניו השבח הזה, ואני טמא שפתים וגם בני
עמי טמאי שפתים; והנה התלות הזאת כי איש טמא שפתים
וגו׳ אמרם ישעיה במראה הנבואה והיה דבורו כאשר יש
אלהים בפיו, והמכוון מאת האל בשומו הדבר הזה בפיו הוא
כדי לתת מקום להגעת הרצפה על שפתיו למען יתהפך לאיש
טהור שפתים ויהיה ראוי לדבר אל העם בשם ה׳. כי את
המלך: לא אמר שראו עיניו את ה׳, כי לא ראה פני כבודו,
אבל ראה המלך, כלו׳ הכסא והשולים והשרפים העומדים לפניו
וקוראים שבחו, והנה ראה את ה׳ כמלך גדול ונורא, אעפ״י
שלא ראה פניו.

6. Volò a me uno dei Serafini con in mano una

רצפה: כן נקרא בערבי אבן מלובנת באש, ומתחממים בה

pietra infuocata, cui egli colle molle aveva preso dall'altare.

7. E ~~fattala~~ con quella la toccato ~~sulla~~ mia bocca, disse: Ecco, ciò ha toccato le tue labbra, quindi ogni tuo peccato vien tolto, ed ogni tua mancanza è espiata.

8. Intesi allora la voce del Signore, il quale diceva: chi ho da mandare? chi andrà per noi? dissi allora: eccomi, manda me.

9. E Egli disse: va a dire a questo popolo: udite senza però intendere; vedete senza però comprendere.

10. Io cioè farò sì che divenga crassa la mente di questo popolo, che i suoi orecchi divengano pesanti, e i suoi occhi incrostati; in guisa che non avvenga che cogli occhi vedendo, cogli orecchi udendo, e colla mente comprendendo, egli si amendi e si risani.

בעל החשבונים (רקי׳ וגעזי) ·

סר עונך וגו׳: כל עון וכל חטאת שיש לך כבר סר
ך, כלו׳ תכפר ולא תחשב לך לחטאת והנך כמלאך
הים, והנה ידוע כי האש מושל על נקוי וטהרת כל דבר
כל אשר יבא באש היו מעבירים באש לטהרו וכל אשר לא
בא באש יעבירו במים·

ואשמע: אחר שאני טהור כמלאך שמע הדבור, גם מלאכי לבני
ענות הנני שלחני. את מי אשלח: לא׳, כמלך המתדבר עם
כין ונועץ עמהם, והנביא כבר חשב עצמו כא׳ מהם ולא ירא
ענות את המלך כאלו גם שיו היה הדבור. מי ילך לנו:
וא פי׳ מי אשלח, כלו׳ מי אשלח שיהיה ראוי והגון ללכת
בשליחותי, ואמר לנו בל״ר כי השליחות היה מוטלת על הסרפים
שרתי המלך, והנה מי שילך ידבר בשם המלך והוא הולך
שליחותו, אך הוא הולך ג״כ במקום הסרפים ויעשה
שליחות שהיה להם לעשותה, ואמנם אמר את מי אשלח
נ״, כי המלך לבדו הוא השולח, וזה נראה הלמוד הרחב
ציור המראה הזאת, והוא כי האיש ההולך בשליחות הא׳
הוכיח את העם על חטאתם, צריך שיטהר את עצמו תחלה
ד שיהיה במדרגת מלאכי עליון.

שמעו שמוע ואל תבינו: אל הוא ל׳ צווי, לא ל׳ הודעת העתיד
נה הוא כאלו אמר, אני מצווה שבכל זמן שתשמעו לא תבינו,
בכל זמן שתראו לא תדעו, והטעם. כך נגזר עליכם שלא תתנו
לדברי ה׳ ולנביאיו, ולא תשגיחו ג״כ כשתראו בעיניכם
פורעניות מתחלת לבא עליכם, והמכוון בכל זה לא שילך
אמר להם כך, שאז לא היה מקום שיוכיחם עוד, אבל הוא
ל, והכוונה, אם תרצה ללכת בשליחותי, עם כן צריך אתה
ת, עמ״ שלא ישמעו אליך ויפרק המושל מאחרו השמן לב
ם הזה, והוא וכן הכבד והשע אינם צווי (כדעת רבים) רק
קור (כדברי כ״ף), וחסר העתיד המתלוה עם המקור, והכוונה
אמרין השמן לב העם הזה, ואכביד אכבד אזנו, ואשיע
ע עיניו, לפיכך אני אמר לך שתלך עמ״ שלא ישמעו אליך.
מן: כטעם טפש כחלב לבם (תהלים קי״ט ע׳), משמנות עבות כפית
ברים לב׳ ע״ו) רק, כאלו הלב מכוסה בשומן עד שלא יכנסו בו
רי הדברים, ובהפך מלת הלב היא הסרת הערל השומם
כסה הלב ומונע ממנו ההבנה. השע: כטעם כי טח
את עיניהם (ישעיה מ״ד י״ח), והמלה ל׳ ארמית, ועח את
ת (ויקרא י״ד מ״ב) מתורגם ויטוש. פן יראה בעיניו: בקוצר
א יקרה לעי׳ שרואה ושמע ויבין שום מדרכו וירפא את

עצמו מתחלואיו. ורפא לו: רפא נקבר, עם ל׳, כמו הרופא
לשבורי לב (תהלים קמ״ז ג׳), וכן רבים. והנה חללה להבין
הדברים האלה כמשמעם שהאל גזר שלא ישובו בתשובה, אמנם
אמתת הענין הוא מהמעשים והמאורעות הזרים שסבתם בלתי
מובנת לנו, ייחסו בספרי הקדש אל הש״ית, כטעם ולא נתן ה׳
לכם לב לדעת ועינים לראות עד היום הזה (דברים כ״ט ג׳), וזה
ג״כ לדעתי טעם ואני אקשה את לב פרעה (שמות ז׳ ג׳)
על אשר אשר שלו׳ הפורענות הזאת נגזרה עליהם, ועד שלא
תבא עליהם (בימי אחז) לא ישובו ולא ישמעו לקולך. והנה
הציור הזה של חרבן הערים ושממת האדמה יש בו מן
ההפלגה כדרך מליצת השיר, והמכוון בו נפילת העם במלחמה עם
מיתת עם רב, ולכת עם רב שבי לפני פקח, כמו שהיה בימי אחז.
ורחק ה׳ את האדם: אין הכוונה כדעת המפרשים שיגלו למקום
רחוק, כי לא אמר שירחיק היושבים מעל אדמתם, אבל אמר
שירחק את האדם, כלו׳ שהמין האנושי יהיה רחוק זה מזה,
שלא ימצאו בארץ יהודה אנשים יחד, אך כל אדם יהיה בודד
ורחוק מחברו; ופירש ואמר ורבה העזובה בקרב הארץ,
רבים יהיו המקומות העזובים בארץ ההיא, והנה היושבים
יהיו מפוזרים למיעוטם.
ועוד בה עשיריה: אשר בה החלק העשירי מיושביה, והוא
דרך גוזמה. ושבה והיתה לבער: אף תשוב להיות
לבער תשוב להיות קרובה לכליה, (תלמידי חביבי החכם ב
יחי״א יצ״ו) · כאלה וכאלון: אשר בהם שמשלכים מעליהם
ארבה, והוא הפרי, אלא שאינו נקרא פרי כי אינו מאכל
אדם, ונקרא שלכת כי אין בני אדם לוקטים אותו, אבל
העץ ישליכו מאליו. מצבת בם: יש להם נטיעה וקיום, (תרגום
יונתן ונצב) כי הפרי הנופל נזרע בארץ וצומח ממנו עץ
אחר, כן זרע קדש שיקום בימי חזקיה אחרי תם החטאים יהיה
מצבתה, יהיה נטיעה חדשה בארץ, כטעם והיה הנשאר
בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו. מצבתה כמו הנקלה
כנגד הארץ, זרע קדש יהיה נטיעת ה׳, שישוב ויצמח
בה כנטיעה חדשה.

1. Io allora soggiunsi: sino a quando, o signore? Ed egli: sino a che le città rimangano deserte senz'abitanti; e le case senza persone, ed il suolo devastato rimanga un deserto.

2. Sì, G. ridurrà le persone l'una dall'altra lontane, e molti saranno nel paese i luoghi abbandonati.

3. E rimastavi ancora una decima parte (di abitanti) il paese sarà nuovamente esposto all'esterminio — sarà però simile al terebinto ed alla quercia i quali in quel che ne cade (le ghiande) hanno riproduzione: così una santa genia vi si riprodurrà.

ז׳ ח׳ א׳ – ט״ו

נבואה בתחלת ימי אחז בבוא מלך ארם ומלך ישראל להלחם
על ירושלם, והמלך והעם יראו מהם מאד, והנביא מבשר
כי לא תקום עצתם, וגם יהיו הם עצמם לבז למלך גדול
מהם הוא מלך אשור.

7. 8. 1.-15

Vaticinio pronunziato nei primi anni del Regno di Achaz, quando i Re di Siria e d'Israel minacciavano Gerusalemme. Isaia annunzia non doversi quei nemici temere, che il loro progetto andar doveva a vuoto, ed essi stessi dove-

vano tra poco essere preda del Re d'Assiria.

1. Ai tempi di Achaz, figlio di Jotam, figlio di Uzia, Re della Giudea, Resin Re dell'Assiria unito a Pelach figlio di Remalia, Re d'Israele, venne per muovere guerra contro Gerusalemme, ma non potè darle l'attacco.

י בימי אחז: פקח מלך בשנת מות המלך עזיהו (שנת
ו למלכו) , ומלך כ' שנה , ויותם מלך י"ו שנה, אח"כ לא מלך
אח בימי אחז רק ד' שנים, אח"כ הענין המסופר פה היה
אחת מארבע השנים הראשונות למלכות אחז ; והנה בדה"ב
ו מ) כתוב אז יעלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך
ישראל ירושלם למלחמה ויצורו על אחז ולא יכלו להלחם , ובדה
ב' כח) כתוב ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו
ממנו שביה גדולה ויביאו דרמשק וגם ביד מלך ישראל נתן
ך בו מכה גדולה , ויהרג פקח בן רמליהו ביהודה ק"כ אלף
יום אחד . ונראה כדעת תלמידי חביבי החכם יח"ש זצ"ל כי
י הספורים האלה ענין א'הם , כי בא מלך ארם וישראל
יהודה והכו בהם מכה גדולה ושבו שבי לרוב כמסופר בדה"
אח"כ נגשו למלחמה על עיר ירושלם ולא יכלו להלחם עליה
ראו שלא יוכלו ללכדה כי עיר חזקה היא מאד ותמהו
דאותם אותה ונבהלו ונחפזו , ויחילו נמרצים. ונ"ל כי על
המאורע הזה נוסד מזמור מ"ח גדול ה' ומהלל מאד בעיר
אלהינו הר קדשו יפה נוף וגו' אלהים בארמנותיה וגו' כי
הנה המלכים נועדו (מלך ארם ומלך ישראל) עברו יחדו
להלחם עליה) המה ראו כן (חוזק העיר) תמהו נבהלו נחפזו ,
רעדה אחזתם שם וגו' (וחזרו לאחור מבוהלים ודחופים
אלו מלפני ה' דומה אותם) ברוח קדים (אשר ברוב כחה)
תשבר (תפיל) אניות תרשיש, (ולא היהודים בשמם אמור
אמרו בלבם) כאשר שמענו כן ראינו בעיר ה' צבאות וגו'
דמינו אלהים חסדך בקרב היכלך (אם אלה דברי היהודים
שנים מה שראינו הדרת עיר ה' ותפארת גדולתה אשר
בל פחדה עלינו בבאנו להלחם עליה, אמנם מדמים ומצירים
שבנו כמה יהיה גדול חסד ה' אשר יתראה ליראיו ועובדיו
בקרב היכלו בשמוע ה' את תפלתם אשר יתחננו אליו במקום
קדוש) כשמך אלהים וגו' (הם דברי המשורר האומר כי ע"י
התשועה הזאת תתפרסם גדולת ה' בין העמים הרחוקים) ישמח
הר ציון וגו' סבו ציון וגו' (המשורר מהתל באויבים ואומר
ם מאחר שבאתם להלחם על ירושלם ולא יכלתם להלחם,
ו אותה וראו אותה מבחוץ כי שתוכלו להגיד יפיה
לבני אחריכם , באופן שישאר הדבר נזכרת אצלם עד
אחרון , ואח"כ המשורר חותם ואומר) כי זה אלהים אלהינו וכו'.
יכלו להלחם עליה: לא חש ישעיה להגיד איך היה הדבר,
היה ידוע בימיו ; והנה המלות האלה (ולא יכול וגו') כוונות
ף הענין , ומה שאח"כ (ויוגד לבית דוד וכו' וכו) הכל היה קודם

על כן, כלומר קודם שישובו הקויתים אחור, ומלות ולא יכול וגו' הן
לזכרו כלל שאחריו פרט, כמו וירא אליו ה' באלוני ממרא (בראשית
י"ח א') עיין שם בנתה"ב, אלא שכאן המשיך הפרטים. ועתה
אני אומר שלא היה ישעיה הוא המחבר הספור הזה, והנה גם
מורנו מודה כי פרק ח' ישעיה כתבו, והנה אם לא הוא כתב
גם פרק זה יהיה פרק ח' כזנב בלא ראש, וגם הוא מודה כי
מ"פ בפרק זה מדברי ישעיה; אך לא דבר ברור כי גם החלק
הספורי מן הסי' הזה אינני אלא לי הנביא, הלא תראה ויוגד
לבית דוד, נחה ארם, וינע לבבו כנוע עצי יער, הכל לי
מליצת השיר, לא ספור בעלמא, ולדעת אעמי מי שכתב הפסוק
הראשון העתיקו בלא תבונה מספר מלכים, כי הדין כי מלות
ולא יכול להלחם עליה לא היה כאן מקומן, כי בסוף הענין
ואין שוקל: היתכן לאיש נעדר תבונה שיכתוב פסוק ויוגד לבית
דוד וגו'; ואם נודה שכתבו ישעיה נודה ג"כ שלא התחיל ספורו
ויוגד לבית דוד, אבל התחיל בהודעת הזמן ושם המלכים
העולים למלחמה; ואם נודה שכתב ישעיה ויהי בימי אחז עד
למלחמה עליה, נודה ג"כ שהוסיף ישעיה מלות ולא יכול להלחם
עליה מאחר שלא מצאנו לו בסוף הספור איך נפל הדבר.

ויוגד לבית דוד: דרך מליצת השיר אחר בית דוד, כמו למטה
ושמעו נא בית דוד, (ועי' למטה ח' י"ו). נחה ארם על אפרים:
חיל ארם שוכן במלכות אפרים, וזה אות שבני המלכים נקשרו יחד
על יהודה. נחה על: לו ותנח התבה על הרי הררט (בראשית
י"ח ד').

ושאר ישוב בנך: כך היה שם אחד מבני הנביא שאר ישוב, וגם
שם הנבואה שאר ישוב שאר יעקב אל אל גבור (ישעיה י' כ"א), וכן
הנביא אחר קרא בשם מהר שלל חש בז (ר"ח א'), והנה אין
ספק כי טעם נפלה בטעמי הפסוק הזה, וצריך להגיה ושאר
ישוב במרכא טפחא; ותלמידי כמוהר"ר מרדכי מורטארה אומר
כי נולדה הטעות מפני שמצא (י' כ"ב) כתוב שאר ישוב בו,
עד שהעירותי בדקדוק שבשתיהם הטעמים במלת השאת
נבדק על עבדי אויב (א' ח') מפני דומתם במקום אחר (ב' ג'),
וכן במלות מני שם עוס (עזרא ז' י"ג) מפני דומתם במקומות
במקומות אחרים (שם ד' י"ט, ו' ח' וי"א, ודניאל ג' כ"ט), והטעם
שצוהו להוליך עמו בנו, כי בראות פעם אותו יזכרו ... והנרחז
לבו, ובראותם עת צרה להם, אולי יתעוררו בעתם לשוב אל
ה'. אל קצה תעלת הברכה העליונה: מגד דרומית
כי מזרחית ירושלם, בתחתית הר ציון היה, יוצא ממעין הנקרא
גיחון (מ"א א' ל"ג, ודה"ב ל"ג י"ד) הנקרא ג"כ שילוח, וממנו
היו המים נמשכים לשתי ברכות, למקומות ... חיים

2. La casa di Davide avuta notizia che le truppe Sire erano stazionate nel regno Efraimitico ne rimase agitata, non meno che il popolo come agitansi gli alberi d'un bosco in faccia al vento.

3. allora D. disse ad Isaia: esci con tuo figlio Scear Jasciub incontro ad Achaz all'estremità dell'acquedotto della piscina superiore, alla via cioè detta Campo del Lavandajo.

ורשת כן גם בערבי עיר שמברכים שם הגמלים לשתות)
חת והיא הקרובה אל המעין נקראת הברכה העליונה (מ"ב
יח יז) (ישעיה לו ב), ואולי היא ג"כ הנקראת הברכה
נה (ב-כ"ב יא) וברכת השלח (נחמיה ג' טו) וברכת המלך
ב' יד), ובלה ליוסף הכהן (De b. Judaico Lib. 5, Cap. 4.)
בת שלמה, והשנית נקראת הברכה התחתונה (ישעיה כ"ב
, והנה מסלת שדה כובס היה מקום פנוי ומרוחק מחוץ
, כי שם עמד רבשקה עם חיל (ישעיה לו ב), ולדעתי
ר ה' במקום ההוא מפני שהיה אפשר למצוא שם המלך,
היה מקום אסיפת עם, ורצה ה' שידבר הנביא באזני
ך ובאזני העם יחדו.

4. E digli: vivi riposato e tranquillo, senza temere e senza perderti d'animo a motivo di queste due fumanti codi di tizzoni; per l'acceso sdegno cioè di Ressin, della Siria, e del figlio di Ramalia.

מר: תירא, ואיננו לשמירה אלא לישיבה על השמרים,
עם שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו (ירמיה
מח יא), והיא מליצה על הישיבה לבטח. והשקט: הוא פירוש
השמר כדרך ישעיהו. זנבות האודים העשנים: המשיל
כים לאודים שכבר נשרפו ולא נשאר מהם אלא הזנב
ון מעשר בעשנו את אנשי הבית אין מועיל עד שיכלה.
רי אף: הוא פירוש של זנבות האודים, ואמר להוראת השבה,
תירא בעבור חרי אף של רצין וגו' ודוגמתו ופן ירך
כם ותיראו בשמועה הנשמעת בארץ (ירמיה נא מו), ואין
ם שבחרי אף חוזר למלת העשנים (כדעת Gesenius) כלו'
ות האודים המלה העשנים בחרי אף, כי אמנם יאמר
החי שיעשן ויחרה אפו, אך לא יתכן לומר על האוד
ן עשן בחרון אפו. ומה שהזכיר רצין וגם שם שמו ארם,
ביר בן רמליהו ולא הזכיר שם שמו ישראל, נ"ל כי כן באמת
הנזכרים כאן היו קרובים לפלון, לא כן ישראל, כי הנה בן
ת פלאסר והמית את רצין והגלה את ארם, ובן הושע והמית
פקח, אבל מלכות ישראל נמשכה עוד כעשרים שנה, ומה
ביר פקח בשם אביו לא בשמו, סותר אנשי שום דרך בזיון,
שלא היה אביו איש מצוין, וכמו שהיה שאול קורא דוד
בן ישי.

5. Posciachè la Siria, gli Efraimiti, ed il figlio di Ramalia hanno progettato del male contro di te, con dire:

כי יען עליך ארם רעה: לא רצה להפריד הרבה מלת
מלת יען, לכך סמכה לארם, והוא יען כי יעץ עליך
ואפרים ובן רמליהו, רעה, או יען כי יעץ עליך ארם
ואפרים ובן רמליהו יעצו עליך רעה. והנה מאחר שבפסוק
ם הזכיר בארם שם המלך ושם האומה, ובישראל לא הזכיר
שם המלך, בחר להחליף המליצה בפעם השנית והזכיר
שם האומה לבדה ובישראל שם האומה ושם המלך.
נה: נגרום לה שתקוץ לה ויקץ מואב מפני בני ישראל (במדבר

6. Entreremo nella Giudea, la ridurremo alle strette,

l'obbligheremo ad aprirci le porte, e vi costitui-
remo il figlio di Sabeal per re.

כ״ב ז׳), אשר אתה קץ מפני שני מלכיה (למעלה ט״ז) ונבקיענה
אלינו: נבריח אותה לפתוח דלתותיה אלינו ע״י הרעב, כמו וחזק
הרעב בעיר ותבקע העיר (מ״ב כ״ה ג׳ וד׳) ולא תהיה להבקיע
(יחזקאל כ״ו י׳). את בן טבאל: י״א שהוא בן ארמי ועקרו טבריאון
(כי רימון היה אלהי ארם), ומצאנו גם זה טבאל בן הדד (מ״א
ט״ו י״ח), ואולי יש לומר כי א׳ מחשובי ארם שהיה שמו טבריאון
בא בקהל אפרים ונשא ישראלית והסב את שמו בהתגיירו טבאל,
ורע״ו אומר כי הפתח בקמ״ץ בשביל ההפסק, כי מצאנו טבאל
בניר׳ (עזרא ד׳ ז׳), והנה לא מצאנו חלוף זה בשמות כי
הוא יתנה ישראל בהפסק, והנכון שהנבאל אן החכמים מתקני
הקריאה) שמה שמו ללך לומר, שהוא טוב לכלום, או שהוא
לא טוב, והנה שני המלכים נועצו לקחת מלכות יהודה לאיש
שהוא משתי האומות יחדו שאביו ארמי ואמו ישראלית, ואולי היה
קרוב לשתי המשפחות, שלרצין ושל פקח, ותלמידי מוהר״ר מ״ח
אומר כי אולי היה איש נכבד באנשי יהודה, והיו הקושרים על
בית דוד (ע״ל למטה ח׳ ו׳) רוצים להמליכו תחת אחז, ועוד יש
להוסיף כי אולי בן טבאל יצא מארץ יהודה והלך לו אצל רצין
ופקח (כמו שעשה ירבעם שבקש שלמה להמיתו והלך וברח
מצרימה, ואח״כ חזר ולקח חצי המלוכה מיד רחבעם), והם
נועצו לתמוך ידו להמליכו על יהודה למען יתן להם מס
וכיוצא בזה.

7. Dice così il Signore D.: ciò non avrà effetto, ciò non sarà.

8. Imperciocchè so che millantano: „che come durar deve della Siria capitale Damasco, durar deve principe di Damasco Ressin„, come pure: „che ci vogliono sessanta e cinque anni in„ nanzi che Efraim abbia a temere altri popoli.

9. Come parimenti„: che come durar deve capitale d'Efraimo Samaria, durar deve principe di Samaria il figlio di Remalia„ come finalmente„ se voi credete, alla prova soccomberete.„

כי ראש ארם דמשק וגו׳ וראש אפרים שמרון וגו׳: שני המקראות
האלו נלאו המפרשים יהודים ונוצרים להולמם ולא יכלו, והנה
תחלת מליצת כי ראש ארם דמשק וראש דמשק רצין, וכן וראש
אפרים שמרון וראש שמרון בן רמליהו פירשה רש״י ואחרין
מהמפרשים כלם אם רש״י וגש׳; שאלו התכוון בזה כי דמשק תשאר
ראש ארם בלבד, ורצין ישאר ראש דמשק בלבד, וכן שמרון תשאר
ראש אפרים בלבד, ובן רמליהו ישאר ראש שמרון בלבד, מבלי
שתתקבצה מלכות ומלכות אפרים ע״י כבוש ארץ יהודה, ומבלי
שישלוט איתם על ירושלם ובנותיה, והפי׳ הזה לא יתכן מפני
שאם אתה אומר כן נמצא הנביא מיחס עמידה וקיימא לשתי
הממלכות ההנה, באמרו כי דמשק תשאר ותהיה ראש ארם, וכן
תשאר, והנה בתוך כדי דבור אומר כי בטרם ידע הנער
מאוס ברע ובחור בטוב תעזב האדמה אשר אתה קץ מפני
שני מלכיה, א״כ לא תהיה לממלכות האלה הויה וקיום. מלבד כי אמרו
ראש ארם דמשק לא ישלול כבוש ארץ יהודה, כי גם אם יכבשו
רצין את יהודה לא ינוח בקבע בני עמו לבא לשבת בירושלם, וגם אם

…ה ירושלם תחת ארם לא נשתנה שם המלכות, כי ארם היא וארם
…א לה, כמו שלא נשתנה שם מלכות ישראל בשנה שכבש
…אשור ושמרון ומושב; ומלבד זאת, הנה כבר הודיע הנביא
…צבת רצין ופקח שהיתה להמליך ביהודה את בן טבאל, לא
…ק אותה ביניהם, וע"כ נעולם ראש ארם לבד תהיה דמשק
…ש דמשק רצין לבד יהיה וגו' גם אם יכבשו את יהודה,
…ת שנת[?] מלות ובעוד ס"ה שנה יחת אפרים מעם, אינן
…שבות היטב בשום פנים; והנה לעת רש"ל והלכו אחריהם כל
…פרשים מבני עמנו, והזכיר לעתם גם יירונימוס בשם רבותינו
…ולים) שהחשבון מתחיל משנת שנבא עמוס וישראל גלה יגלה
… אדמתו, ואמרו שנאמרה הנבואה ההיא שתים שנים קודם
…נערש עזיה, שנאמר שנתים לפני הרעש, מה שאינו אלא אגדה
…מא, כי אין לנו שום ראיה מן הכתוב שכשנצטרע היה הרעש,
…תוב ספר שעזיהו בחטאו נצטרע ולא הזכיר שרעשה הארץ)
…רו שעזיה נצטרע בשנת כ"ה למלכו (מה שאין עליו שום ראיה,
… הוא מדרש אגדה על פסוק במלכים ב' ט"ו א', ע' שם רש"י ורד"ק)
…זה החשבון מכוון כמו שכתב רש"י; אמנם זה פירוש בלתי
…ן, כי הנה עמוס לא הזכיר בנבואתו שום אף פעם, ובהפך
…ה מדבריו שהיתה נבואתו על צרות שתבאנה על מלכות
…ט במהרה בימיו, כי כן אמציה כהן בית אל אומר עליו כה
…ר בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו
…מוס ז' י"א) והוא עצמו כשקלל את אמציה אמר לו ואתה על
…ה טמאה תמות וישראל גלה יגלה מעל אדמתו. הרי כי לעתים
…בות היה נבא לה לאחר ס"ה שנים, לא יתכן שיאמר ישעיהו,
…וד שנים ומחצה שנה מאחר שכבר עברו מהם מ"ג, והיאך
…ת שנים ומחצה[?] שכבר דבר ה' ביד עמוס, כי כל השומע
…ל יחשב כי מהיום ההוא יתחיל החשבון, ועוד מה תנחומין
…ו את אחז בהגידו אליו מה שיהיה בקיומו לסוף ס"ה, אם
…ו כ"ב שנה שנשלמו אחרי מות אחז? והתשובה האחרונה
…ת יש להשיב ג"כ לפי קצת מחכמי האומות (כגון הסב
([illegible], Lowth, Doederlein, Usserius, Vignol…
…מרס כי החשבון מתחיל בימי אחז ותשלום בימי מנשה, כי
…הביא אסר חדון מלך אשור (עזרא ד' ב') את הכותים
…ת בערי שמרון, ואמרו שהיה זה בזמן שנלכד מנשה
…כוהו בבלה (מה שאין עליו ראיה), ושזה היה בשנת כ"ב
…בות מנשה (כדברי סדר עולם ולא מן הכתוב), והנה גם
…זה אין בזה שום נחמה לאחז, מלבד כי אין שום טעם
…בל לנפילת מלכות ישראל בזמן ביאת הכותים, מאחר שקודם
…כבר גלו ישראל מארצם ונפלה מלכותם; גם אין הדעת

מתנגדת במה שבקשו קצת מחכמי העמים לתקן המלות כאלו טעות
נפל בפסוק הזה, כגון Houbigant שאמר כי ישעיה כתב שש
עשרה וחמש שנים (כלומר כ"א), והסופר כתב שש י' וחמש, ובא
אחר והגיה ששי וחמש, ובא אחר והגיה ששים וחמש; והנה אין מדרך
הלשון לומר שש עשרה וחמש, מלבד כי גם בזה לא היו דברי הנביא
נחמה לאחז; וכגון Grotius, Lodovicus Cappellus, [illegible]
Michaelis שאמרו שישעיה אמר ובעוד שש וחמש שנה, וכוונתו בעוד
י"א שנה, ואם זה אלא כדרך הלשון, להפריד המספר לשני חלקים, וגם
הוא שנים ולא שנה, מלבד שגם אלה תנחומין של הבל לאחז; וכגון [illegible]
[illegible] שאמר כי ישעיה אמר שש וחמש, והיתה כוונתו שש או חמש,
והנה עדיין שנים הוא, גם או חמש הוא, וגם הוא בסדר הפוך חמש
או שש; וכגון Houbigant שגרע והוסיף ודרש, כאלו כתב ובעוד
שלש שנים יחת ארם מעם, ובעוד חמש עשרה שנה יחת אפרים מעם;
ובגון Paulus שמוחק ששים וחמש ומגיה ובעוד שנה יחת אפרים
משמלך, כלו' יפרד אפרים מעל ארם; וכגון Steudel שמפרש
ובעוד ששים וחמשה ימים, שנה ישתנה מצב הענינים האלה, ואת
כל אלה ישא רוח יקח הבל, ודעתי כתב (קרוב לפירוש רד"ל) כי
ישעיה אמר נבואת נביא אחר שהיתה ידועה בימיו, והיה זה
לסימן: ובעוד ששים וחמש שנה וגו'; וגם זה לא יתיישב על
הדעת, שיזכיר נבואה ישנה, ולא יזכיר שם מגידה, ואיך
לנבואות מונה כל השנים שעברו, כי אם אם היתה נבואה הוא
ידועה, לא יתכן שיהיה כל העם יודע כמה שנים עברו מיום
שנאמרה, מלבד כי הנבואה הזאת נתקיימה אח"כ, או לא
נתקיימה ח"ו ואם נתקיימה איך החרישו כותבי המלכים ודה"י, ולא
אמרו שנתקיים דבר ה' ואם לא נתקיימה, הנה ישעיהו היה
חי כאלו עברת השבטים בימי חזקיה, והיה לו למחוק המלות
האלה מספרו, כיון שהיו עדות שקר; ואיך בא אנשי חזקיה
ואח"כ אנשי כנה"ג ולא מחקו אותן ח"ו וכן אם יאמר אדם כי
ישעיה טעה, וחשב כי בעוד ס"ה מזמנו תפול מלכות ישראל
(מלבד שלא הוא דבר זה לאחז לנחמו בסותה שעה) הנה לא
יובן איך לא מחק המלות האלה כשגלו עשרת השבטים מקץ
עשרים שנה בלבד, ואיך לא הוחזק נביא שקר, ואיך האמין
בו חזקיהו גם אחרי גלות ישראל, אחלה סברת Gesenius,
Eichhorn ועוד' כי לא ישעיה כתב המלות האלה, כי אם
אדם אחר הוסיפן בגליון, ואח"כ בא אחר והכניסן בתוך הספר,
ודעת גאון ישראל היא כי אמץ בימי ישעיה היה אדם אחד
שהיה בידו ספר ישעיה, והיה בידו ג"כ נבואת נביא אחר
שהיה לסימנה: ובעוד ששים שנה יחת וגו', וידע כי חשב הסיב ההוא
כי הנבואה ההיא קדמה חמש שנים לנבואה זאת של ישעיה, וע"כ

פי המספר, והנה אדם וחוץ במקום שמעים, וכתב הנבואה הקי
ון, ואח"כ הובאה בסוף הספר; ואם זה לא יתכן, כי איך יתקיים
ה המקובל הזה אחר הודע כי לא יבאה הנבואה ההיא לפ
ל ולא נתקיימה, ונבואת שקר היתה, ואיך בהיות ישעיה עודנו
מוחזק לנביא אמת ומלכות ישראל כבר נפלה, שכינו החכמים
הם עוֹלה, לא יחקרו אחר הדבר ויוציאו משפטו לגזרה ה
ד שאנו לא נודה כי אפי' בימי אחז יצא מתחת ידי ישעיה ו
פרקים העתק מנבואותיו, הלא אין ספק כי העתק אחר יצא מ
ת ידו, אחרי כן בימי חזקיה, שהיה כולל נבואותיו הרבות
נחריב, ואין ספק כי הנוסחא אשר בידנו היום איננו רק ה
תק הראשון החסר אשר בימי אחז, אלא מן השני השלם
ר ימי חזקיה, והנה ההעתק השלם אשר יצא מידי ישעיה
היו בו (נבואת אשור) מלות ובעוד ששים וגו', וגם אם נאמר
ים אחר הוסיפם בגליון, מאחר שהיה יודע כי מלכות ישראל
נה עוד, ואין תשובה לקושיא זה, אלא כשנאמר כי לא עשה
יה מנבואותיו העתק הראשון חסר, והעתק השני שלם, אלא
ים נבואותיו מתחת ידו אחת אחת, מְגִלָּה מְגִלָּה, ובספרים
ן דעל על, אמנם אין לנו שום ראיה או חצי ראיה שהיו
בואות מתפשטות בהמון אחת אחת, ומעולם לא שמענו
ן הנביאים נותנים נבואותם אל העם בכתב, וחדוש היה
שהוכרח ירמיה כשהיה עצור וכלוא, לקרוא נבואותיו
רוך שיכתבם ויתנם אל השרים שיקראו אותן באזני המלך. —
על כל הדברים האלה אני אומר כי שני המאמרים האלה כולם
ענה מאמרים שהיו בימי אחז לשנות בפי העם, והם מאמרים
יים כעין מאמר הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו שנתפשט
העם ע"י המחוללות וכן מה שכתוב ושרים כחוללים כל מ
ני בך (תהלים פ"ז) ענינו לפי דעתי אלה המשוררים
ם המחוללים למדו את העם המאמר הזה שהוא כל מעיני
והנה בימים האלה מנהג הנלחמים להדפיס מודעות ולפזרם
האויבים, כדי להרפות לבבם ולהפחידם מעוזם ובטחתם.
רותם, ובימי קדם היו מודעות האלה מתפזרות בלא דפוס
בלא כתיבה, ע"י המשוררים והמנגנים שהיו משמיעים אל העם
רים קצרים, שהיו נחקקים יפה בזכרון העם. והנה כן ד'
רים האמורים כאן הם מאמרים שיריים שסדרו אותם קצת
רים יהודים שהיו מכת אנשי בית דוד ואוהבי הקרובים,
פזרו אותם בקרב האומה להרפות ידי אנשי המלחמה.
יה הדביק את המאמרים האלה במקום הזה לומר לא תקום
תהיה עצת האויבים, אעפ"י שהם שהם מתפארים ואומרים
וכך, והנה כי ראש ~~ספרים~~ דמשק ענינו כי אמרו ראש

אפרים לדמשק, וידוע דרך ישעיה להתל בקוצים, ולהזכיר דבריהם
וגם מחשבותם ומה שהשמיעו פעל אחר, הנה כאהו לשעלה ג' י"ז, וח'
ח', ורבים זולת אלה; והנה המאמר הראשון הוא ראש ארם דמשק
וראש דמשק רצין והכוונה כי כמו שלא תגדל דמשק להיות ראש
ארם לעולם, כן לא יגדל רצין וזרעו להיות ראש על דמשק,
והנה זו וראש דמשק רצין היא זו ההבטחה, כמו כי קודם לנער
ילד ובני כשפ יגלהו שם (מלכים ב' ט"ז), וכן יש קדם על נפש
~~[illegible]~~ שפכה ובשומעה עוזבה מארץ מרחק (משלי כ"ה כ"ה), והיתה יד ה'
בכם ובאבותיכם (ש"א י"ב ט"ו) הלא אין מים תבן ויתן אכל יעשה
לו (איוב י"ב י"ט); והמאמר השני הוא בעוד ששים וחמש
שנה יחת אפרים מעם, ואין פירוש יחת אפרים מעם שיבצר
מהיות עוד עם, אלא ככל לשון מחתה שאחריו, שענינו יראה
ופחד מפני אחרים, כמו מקולם לא יחת (ישעיה ל"א ד'), והטעם
כי יפחד אפרים מעם אחר, והנה היו אנשי אפרים מתפארים כי
במשך כל הדור ההוא לא יירשו ולא יחתו מאום אומה, מפני
חכמת פקח מלכם וגבורתו, והיו אומרים דרך מליצה בעוד
ס"ה שנה יחת אפרים מעם, לא קודם לכן. ~~והחבירו אף כי~~ ומלת בעוד כמו בעוד שלשת ימים (בראשית מ' י"ג וי"ט) שענינו מקץ שלשת ימים. ואמנם הזכירו סך ששים
להיותו סך חשבון מופלג אצלם כמו אתין בלה, ואחר ששים
וחמש לומר שלא יספיקו לו שהוא סך חשבון מופלג וארוך,
כי עוד צריך להוסיף על החשבון הזה מספר אחר, וחמשה
היה אצלם מורגל להורות מספר קטן כמו ועתה מה יש
תחת ידך חמשה לחם תנה בידי (ש"א כ"א ד'), ורדפו מכם
חמשה מאה (ויקרא כ"ו ח'), והנה ששים וחמש אצלם כמלת
ועוד אצלנו ([illegible]); והנה אחר המאמר הזה על מקומו
יבא בטעם המאמר הראשון אשר היה בפי כל המפרשים חוץ
למקומו (כי לפי פירושם היה ראוי שיקדם למאמר ובעוד),
~~ובמאמר על אפרים ולא על ארם)~~ והוא וראש אפרים שמרון
וראש שמרון בן רמליהו, וטעמו כטעם המאמר הראשון,
כלומר כמו שלא תגדל שמרון להיות ראש אפרים לעולם, כן
לא יגדל בן רמליהו וזרעו להיות ראש על שמרון, והמאמר
הרביעי הוא גם כן מאמר התפארות האויבים בגאותם, והוא אם
לא תאמינו כי לא תאמנו, ולדעת המפרשים הם דברי הנביא
המוכיח את בני עמו על חסרון אמונתם בה', והנה אחז
הוא אומר שאל לך אות, וכעס על אחז שלא רצה לשאול
לו אות, אם כן לא היה מסכים שיאמינו בדבריו בלי אות, ואיך
אם כן יוכיחם על זה? אלא כי לדעת יונתן ואחריו ירונימוס
ורש"י וגם כי שהוא דרך קללה, כטעם האמינו בה' אלהיכם
ותאמנו (דה"ב כ' כ'), שהמכוון בו האמינו בה' ואז תתקיימו,
מני ונאמן ביתך (ש"ב ז' ט"ז), לא יוכן אף קללם, ואחז יאמר

לך אות; מלבד שאין זה מדרך הנביאים לכעוס על חסרון
אמונה בהם אם לא אחרי רוב האותות והמופתים, וישעיה לא
נתן לו עדיין שום אות;. והנה לפירושי גם זה מאמר ארם
רים, ועצתו, אם לא תאמינו לדברים הקודמים ראש ארם
ק וגו׳, בודאי לא תתקיימו במלכותכם, כלו׳ אם לא תאמינו
ורתנו ולעצמת ידנו ותרצו להתגרות בנו מלחמה, דעו
כי לא תהיה לכם תקומה, כי תנגפו לפנינו ותפולו.

לך אות: האות הוא דבר ההווה מיד לראיה על מה
ה, בין שיהיה דרך טבעי כמו ביום א׳ ימותו שניהם (ש״א ב
, או דרך נס (כמו ועשית לי אות שאתה מדבר עמי, שופ׳
ו׳) . העמק שאלה: העמק לשאול, כלומר שאל שיהיה האות
ומק או במרום, בארץ או בשמים, בכל מקום שתרצה. ועקילס
מכוס תיאודוציון וירונימוס תרגמו כאלו היתה הקריאה שאולה
מתחת למעלה שאחריו, וכן דעת הכורס, וגש״ מקיים קריאת
לה, ואומר כי לא יצוייר אות בשאול אלא במעשה כאותו
קרח, ולנ״ל כי דרך מליצה יתכן שהזכיר הנביא עומק רום
מק תחת, והטעם בכל צד שתרצה.
אשאל ולא אנסה את ה׳: לפי הטועמים לא אשאל את ה׳ והוא
בזיון, ונראה יותר כי אחז דבר בלב ולב, ואומר בפיו
אשאל אות ולבלתי נסות את ה׳, ככתוב לא תנסו את ה׳
היכם (דברים ו׳ ט״ז), אבל כוונתו היתה שלא לשאול אות
חדו שמא יתקדש שם ה׳ על ידו (כדעת רש״י ואחריו, Gieh
Micaëlis) , כלומר אחז לא היה מאמין אמונה שלמה
ובישעיה, שהרי אפה עש, אך היה ירא שמא ישעיה בחכמה
ערמה יעשה דבר הדומה לאות שיטעה לבב העם אחריו.
מנם כדי שלא להקניט את ישעיה ואת המאמינים בה׳, אמר
ריך דרך כבוד כלפי מעלה, כאלו אינו רוצה לנסות את ה׳.
ה הנביא קצף את המלך על שלא רצה לשאול אות וגם נתן
אות שהיה צריך לו כדי להשקיטו מפחד האויבים, כי לא
ריך אות שיתקיים מיד, והוסיף שלא רצה אחז שיתקדש
דו, היה עונשו שלא יעשה לו אות, ויאמר הוא בפחד
יבשו אוצרותיו לשלוח שחד למלך אשור, וע״כ הביא
ו האויב הגדול והנורא ההוא.
מט מכם הלאות אנשים: שהיו המלך והשרים מכבידים עול
העם. כי תלאו גם את אלהי: שלא תרצו שיתקדש
ו על ידכם. בית דוד: כנוי למלך, ודרך כבוד אמר
בולל אחרים עמו כדי שלא להגיע דברים כנגד המלך
וד,

10. D. fece dire oltraccio ad Achaz.

11. chiedi al D. tuo Dio un segno; chiedilo nelle profonde, oppure sulle alte regioni.

12. Achaz disse: non voglio chiedere nulla, non voglio mettere D. alla prova.

13. Ed egli: udite voi della casa di Davide: non vi basta di stancare gli uomini, che stancare volete anche il mio Dio?

14. Ebbene il Signore vi darà Egli un segno: la donzella diverrà incinta, e partorirà un figlio, cui metterà nome Immanuele.

יתן ה' הוא לכם אות: לא יעשה לכם נס אחר שלא חפצתם בו,
אך יתן לכם סימן במה שידע בעוד שנה, כלומר לא רציתם
שיאמת ה' את דבריו בנס שיעשה, לכן יתאמת עתה יאמת
את דבר ה', ובבוא הדבר תדעו כי אמת דברתי, תחת שאם
הייתם שואלים אות לא תצטרכו הייתם מאמינים בו · העלמה: כמו
ועל-מות אין מספר, (שה"ש ו' ח'), כענין פלגש המלך, והיתה לאחז
עלמה אחת ידועה, ומפורסמת יותר מאשר עלמותיו, ויש ג"כ
הכוונה (כדעת תלמידי חביבי החכם יה"ש ז"ל) אחת מהעלמות
אשר למלך, על דבר הפלגש (בראשית י"ד י"ג), ובן האחר—·
(שמואל א' י"ג נ"ד), ואינה המלכה אם חזקיהו, כי היא המלכה
אין הגבירה; גם אינה אשת ישעיה (כדעת רש"י ראב"ע ואחריהם
מפרשים [illegible] וגש') כי למה על המעשה הזה בעצמו קרא שם בנו
מהר שלל חש בז, ולא יובן למה יכנה שנים מבניו על שם
מאורע אחד בעצמו, ולמה למטה הזכיר בפירוש שבא אל הנביאה
והרתה וילדה, וכאן לא פירש דבר מזה, גם איך יקרא אשתו
בשם העלמה אחר ?; גם אין הדבר קרוב שיתן המלך שלא
היה מאמין בו, אות מזה שיהיה בתוך ביתו, כי המלך לא
יחקור אחר מה שאירע בבית הנביא; אמנם כוונת הנביא
לומר בשר תשעה חדשים תלד לך הנערה אשר אהבת בן
ותהיה כל שמחתך ושמחת כל העם על תשועתכם מן
המלכים אשר אתם יראים מהם עתה, כי תקרא שם הילד
עמנואל, כי גם אתה וביתך תכירו שהיה אלהים עמכם.
ולענין הוראת מלת עלמה ע' רד"ק בשרשים, וגש' בפירושו על
המקרא הזה. ולענין גזרת המלה נ"ל כי עלם ועלמה נגזרים מלשון (א)

15. Egli si ciberà di crema e mele, sapendo rigettare le cose disgustose, e scegliere le buone.

חמאה ודבש יאכל: יהיה הנער בסוף ימי היניקה, ויאכל
חמאה ודבש. לדעתו: כי ידע למאוס במאכלים שטעמם רע
ולבחור במאכלים המתוקים, כלו' שיהיה נער יודע למאוס ברע
ולבחור בטוב, אז תעזב האדמה וגו'. ואח"כ חזר בו הנביא
(דרך מליצה ויפוי המאמר) ואמר לא כשידע הנער וכו' אלא בטרם
ידע הנער וכו' יהיה הדבר הזה שאמרתי כי תעזב האדמה.
והנה רד"ק אומר שזה דרך נס, ולא יתכן, כי דרך טבעי הוא
שילדים לבחור המתוק אחר שיטעמו מתיקותו, ומיכאעליס
ואייכהארן וגש' ואחרים מפרשים על העם כלו שיאכלו חמאה
ודבש להיות הארץ שממה מפני המלחמה, וזה לא יתכן
כלל, כי הכתוב מדבר על הילד לא על העם, אבל כוונת
הנביא כי בעוד שתים או שלש שנים תהיה ארץ ארם וישראל
שממה, וזה היה ע"י תגלת פלאסר, אלא שהאריך ה' לגדרש
ולא הגליהם מעל פניו כלם, אלא קצת מהם (מ"ב ט"ו כ"ט), והנה
תחלה הודיעו תשועת ארץ יהודה מיד המלכים המציקים להם

....

16. Anzi prima che il fanciullo sappia rigettare le cose disgustose e scegliere le buone, rimarrà abbandonato il paese, del quale i due re ti mettono alla disperazione.

(א) ארמית, וענינם חוזק ותוקף (תקף ואמץ תרגומו
תקיף ועלים) ונקראו כן הנער והנערה הבריאים
והחזקים והזריזים, וזה טעם בן מי זה העלם (ש"א י"ז נ"ו)
וזה ג"כ טעם ואם כה אמר לעלם הנה החצים ממך
והלאה (ש"א כ' כ"ב), כלומר הנער שלא הוא
חזק וזריז ונכון במלאכתו, ואינו צריך שאזרזהו לאמר
הנה החצים ממך והלאה, רוץ מהרה חושה אל תעמוד
והנה אם עם היותו חזק וזריז, כאשר ידעת אומר אליו
חוץ ממנהגו: הנה החצים ממך והלאה, תבין שאין המכוון
אלא לרמוז לך שתמהר לברוח.

יתה שעה באמרו הנה העלמה וגו׳, וקראת שמו עמנואל,
חב הודיעו נפילת דמשק ושמרון ע״י מלך אשור באמרו
אה ודבש וגו׳ תעזב האדמה וגו׳; אמנם ידע הנביא שלא
מין לו אחז ויבקש עזרה בשר ודם, ע״כ סמך לנבואה זו ג
בואה אחרת קשה, רמז לו בה כי המלכות אשר ישען עליה,
קוות ממנו עזרו, היא תבא עליו, ותהפוך לאויב משחית ליהודה.
מים אשר לא באו למיום וגו׳: אינו אומר כן על גודל הנזק אשר
בואם אלא על גדלת האויב והפחד אשר יפול עליהם בראותם
מלך הגדול אשר הכה את ארם ואת אפרים גם באחרנה.
מיום סור אפרים מעל יהודה: אך כשמלכה המלכות החלו
דשת לכם על שרקה (רד״ק) את מלך אשור: מגש׳ ואחרים
בני אמרו שהמלות האלה נוספות, מפני שאחר זה הנביא
כיר לא אשור לבד אך מצרים גם, ועוד קשה אצלם שיהיה
נביא מפרש הימים אשר לא באו וגו׳ במלות את מלך אשור
ני אומר שאף לומר שלא היתה כוונת הנביא על אשור בפרט,
הכי נתעה הוא, אומר בפירוש ישא את חיל דמשק ואת שלל
מרון לפני מלך אשור, וגם לא עלה על דעת אדם לומר שלפני
אשר נוסף; אבל שהיתה כוונת הנביא על אשור בפרט ולא
מצרים כלל; ~~אומר אני שאין~~ ואין להקשות מן ישרק ה׳ לזבוב
אשר בקצה יאורי מצרים, כי משל הוא והזכיר מצרים מפני
ם נמצא רוב זבובים ואשר דבורים מתרבים ע״י מימי
לוס, והזכיר הדבורה אשר בארץ אשור, אולי שהיתה ארץ
ור ידועה בימים ההם ברבות דבורים. והנה הזבוב והדבורה
נו אלא משל לרבוי האויבים, והכל על מלך אשור נאמר, ומלת
ת מלך אשור מוזרות לנביא ה׳ עליך, אמר יביא ה׳ עליך ימים
ר לא באו וגו׳, יביא ה׳ עליך את מלך אשור, יען מלך אשור
ריך הימים אשר לא באו, אלא פירש מה שיביא ה׳ עליו.
או ונחו כלם: הזכיר העקומות החרבים והעבים הפחותים,
ם ינוחו הזבובים והדבורים בלי מחריד, והטעם יבא חיל
ך אשור ויפשוט בארץ, ואיך לא יעמוד בפניו. הנחלות: ע׳
מעלה הי״ו.
תער השכירה בעברי הנהר: תער הלקוחה בשכר בארצות
בר הנהר, והתער הוא מלך אשור. שכירה: מן שכיר, ומלך
שר נקרא תער לקוח בשכר, יען אחז שלח לו שחד כדי
בא לעזרתו, כמו שהזכרתי למעלה פסוק יב״ ~~תלמוד~~ (Steudel)
~~[illegible]~~; והזכיר תער בל׳ נקבה, אם כי באשר
מות הוא ל׳ זכר, ואמר על התער וגם את הזקן תספה.
נמר תספה ותכרות את הזקן; והנה הגלוח הוא משל
ות מאד לגלות תגלת פלאסר בארץ יהודה, כי לא נלחם

17. S. poi farà sopravvenire a te, al tuo popolo, ed alla casa di tuo padre vicende tali, simili alle quali non ebbero luogo, dacchè Efraimo si è staccato da Giuda; ti farà cioè sopravvenire il Re d'Assiria.

18. In allora S. chiamerà con un fischio le mosche, che sono all estremità dei canali dell'Egitto, e le api che sono nel paese d'Assiria.

19. E tutte verranno e si stanzieranno nelle valli deserte, e nelle cavità delle rocche, ed in tutti i prunai e veprai.

20. In allora il Signore raderà col rasojo tolto a prezzo al di là del fiume, vale a dire mediante il Re d'Assiria la testa e il pelo dei piedi; qual rasojo finirà anche la barba.

בהם, אבל אילותיו שעפו בארץ והשחיתוה כדרך הגייסות כמו שנראה בדה"ב (ב' כח כ) ויבא עליו תגלת פלאסר מלך אשור ויצר לו ולא חזקו, וכבר נשתבשו המפרשים בפירוש ולא חזקו, וזה דבר ברור שהוא כמו חזקתני ותוכל (ירמיה כ' ז') שענינו גברת עלי בחזקה, אף כאן ולא חזקו, תגלת הנזכר נלחם עם שהשחיתו אילותיו את אדמת יהודה, אך לא בא עליו בחזקה, שאם היה רוצה היה לוקח את כל ארצו מידו, והיה מגלה את יהודה, אבל לא רצה ונתפייס בשוחד, והנה ההשחתה הזאת המשיל הנביא לגלוח שהוא קרוב לבשר, ואינו נוגע בבשר; והזכיר תחלה הראש שדרכם לגלחו, וכן שער הרגלים אולי כמשמעו, והיו מגלחים אותו מפני שהולכים יחפים, או הוא כנוי לשער בית הערוה, כמו מי רגלים שהוא כנוי, ואיים בזקן שאין דרכם לגלחו ושגלוחו חרפה להם, להודיע כי הגלוח הזה לא יהיה להכנעת המגולחים (ר"ל בני יהודה) כי אם לרע להם.

21. In allora uno alimenterà una vitella, e due pecore.

יחיה איש עגלת בקר וגו': דעת רשב"ע ורד"ק פירשו זה ושלפניו ושלאחריו ברכה לימי חזקיהו, ולא יתכן, שאם כן ערבוב דברים יש כאן כי למטה הוא חוזר ואומר כי בטרם ידע הנער קרוא אבי ואמי ישא את חיל דמשק, אם כן לימים קרובים הוא מדבר; מלבד כי סגנון הפרשה מוכיח שמדבר בפורענות, שאומר כי שמיר ושית תהיה כל הארץ, עד שהוצרך רלב"ג לפרש והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה, כאלו כתוב הפוך, וכאלו כתוב והיה ביום ההוא כל מקום אשר הוא עתה לשמיר ולשית יהיה שם אלף גפן באלף כסף וכדי להקל ולהוציא, והנכון כפירוש רנמוס ואחר שני העמים שמדבר על שממות הארץ סמו שאחריו, ואמר כי אחרי השחתת האדמה וגלות הנעבדים, וגם שחיטת הבהמות שיאכלו אותן חילות אשור, יהיו מקומות המרעה רבים מאד ביהודה, ומי שישאר אצלו עגלת בקר ושתי צאן (אחר אבד הבהמות שאבדו, אותן חילות אשור) ירעה אותן במרעה שמן ויעשה מהן חלב ותחמאה לרוב, גם דבש יאכל מחמה שיעלה ביערים, ומדבר כל חמאה ודבש יאכל.

22. Da cui avrà tanto latte da potersi cibare di crema; sì, di crema e miele si ciberà chiunque rimarrà in paese.

23. In quel tempo ogni luogo, dove saranno mille viti, calcolabili mille sicli, sarà ridotto a spini e vepri.

כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף: הכרמים הטובים שערכם יהיה בהם אלף גפן, והם כיום שוה אלף כסף לחשיבותם, יהיו לשמיר ושית; בהר הלבנון הכרמים מושכרים לפי מספר הגפנים שבהם, piastra אחת לכל גפן ובאשכנז בעיר Joannisberg המחשבות בייני זהוב (Ducat) לכל גפן.

24. Colle freccie e coll'arco si dovrà entrarvi,

בחצים ובקשת יבא שמה: מי שירצה לבא שם מפחד החיות שתהיינה

25. Tutti quei monti poi, che saranno stati sarchiati, dove non ha luogo timore di spini e vepri, saranno alla balia dei buoi, saranno calcati dalle pecore.

8.

1. D. mi disse poi: prendi una grande carta pecora, e vi scrivi a lettere majuscole:„ è per succedere tra poco una depredazione, è vicino un saccheggio.„

2. Ed io presi in testimonii persone di fede, cioè

...נה.
...ר במעדר יעדרון: שמעקרין אותם העשבים והקוצים
...עים לא תבוא שמה יראת שמיר ושית, הנכון כפי לודוביקוס
de Dieu שחסרה מלת אשר; וההרים אשר במעדר יעדרון,
...ר לא תבוא שמה יראת שמיר ושית, מפני שכבר נעקרו
...ם העשבים והקוצים הרעים, יהיו למשלח שור ולמרמס שה,
...בני' ומפרש לא תבוא (כאתה בן אדם) שמה מפני יראת שמיר
...ית, ואיננו נכון, כי אין משפט הלשון לדבר על ההוראה הזאת,
...כה (חוץ ממלת בוסכה), והנה, למשלה אחר בחצים
...קשת יבוא שמה בני נסתר; ועוד תחסר אות המם מיראת,
...קר שיאמר יראת שמיר ושית כמו פה אחד, קול אחד, לב
...חד, קול גדול, כי בכל אלה תחסר הה"א, וכאן אין מקום לה"א
...א לומ"ם; ואת לא תבוא שמה בירֻאת שמיר ושית, תהיה
...כוונה שתבוא שמה בלא יראה.

ח'

...יון: קלף או גויל, ונקרא כן על שם שנגלל בטעם מגילה, וכן
...גלו כספר השמים (ישעיה ל"ד ד'). בחרט אנוש:......
...הכרח הכוונה שתהיה הכתיבה גסה מאד והאותיות גדולות מאד,
...אמר לו שיקח גליון גדול ולא צוהו לכתוב בו אלא אחת עשרה
...אותיות, (למהר שלל חש בז), ואולי חתמו בו גם העדים, ושמותם
...כ"ד אותיות, ונ"ל כי חרט הוא כאן שם הפעולה כמו חריטה,
...כמו הֶרֶג קֶטֶל שענינם מעשה ההריגה), וחריטה כנוי לכתיבה
...חרות על הלוחות (שמות ל"ב י"ו), וחרט אנוש כנוי לאותיות
...גדולות, כאלו הן כמדת בן אדם; או שנקראת כן הכתיבה
...אותיות גדולות בטעם אחר ידוע אצלם; ויהי מה, נ"ל מוכרח
...ין הכוונה אלא אותיות גדולות, לא כתיבת הדיוטות (כאלו היו
...שני מיני כתיבה), ואין נ"ל שאין הכוונה שיכתוב בכתיבת
...הירוגליף (Hieroglyphica) כדעת בעל מערכי לשון (ערך
...אנקה) האומר שהתחלת הכתיבה היא בציורי אנוש, ושלכך
...נקראה חרט אנוש. למהר שלל: השלל הוא למהר, הוא עומד
...מהר, כמו ויהי השמש לבא (בראשית ט"ו י"ב), ויהי השער
...גור (יהושע ב' ה'), שומר תבונה למצוא טוב (משלי י"ט ח');
...מה על גנזי' אלה זכר השמוש הזה, ופי' למ"ד למהר כפירוש
...[illegible] שהיא להוראת הפעל. כתוב עליו את המלות מהר
...שלל חש בז, ופירש' למהר שלל קרוב בעתו לשלל ממהר, וכן
...הוא בזוז, וכן ת"י למהר שלל, מוחי למיבז ביזא, ומוחי הוא
...נ, וגנזי' ואחרים עשו שתבו מוחי לי' פוי.
...גידה לי: הנכון לנקד הוי"ו בקמץ, והנביא עשה מה שצוהו האל,

il Pontefice Uria, e Zaccaria figlio di Je-
berechia.

3. Indi accostatomi alla profetessa, ed ella rimasta incinta, e partorito un figlio, S. mi disse: mettigli nome: Maher-Sciallal-Chaz-Baz.

4. Imperciocchè pria che il bambino sappia chiamare Pappà e Mamma, le ricchezze di Damasco ed il bottino di Samaria verranno asportati innanzi al Re di Assiria.

5. Indi S. mi disse ancora

6. Posciachè questa gente ha disprezzato le acque del Sciloach, le quali scorrono placidamente, dilettandosi (invece) di Rezin e del Romalia.

7. Quindi ecco che il Signore è per sollevare contro di essi le forte e grandi acque del fiume (Eufrate), il re cioè dell'Assiria con

ואם העמיד לו עדים אלו חתמו שמותם תחת הכתיבה והיא לזה כאיה לזמן שיתקיים הדבר, שהנביא הודיעו מלפנים, ולדעת בעלי הנקוד שמשולה הם דברי הש"י, וכן דעת יונתן שתרגם ואסהיד קדמי, ואם היתה מלת לו חוזרת לדעתו אל הנביא, היה מתרגם לי ולא היה אומר קדמי. את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו: הנכון כדעת רשב"ם שאוריה הוא הכהן בימי אחז (מ"ב י"ו ב') וזכריה הוא הנזכר בד"ה (ב' כ"ט י"ג) שהיה בימי חזקיה אחד מחשובי הלוים, והנה בחר באנשים ידועים בעם, ואם אוריה חטא אח"כ בענין דמות המזבח, מ"מ היה איש מפורסם ונאמן אצל העם.

ואקרב אל הנביאה: אם היה אשתו (כדעת ראב"ע ואחרים) וכבר קרבתי לא היה הדבר צריך להאמר, ולא היה אלא ותלד הנביאה בן, עכשו פירושו, ואחר שנאמר לי כן מאת ה', קרבתי אל אשתי. הנביאה: כן נקראת אשת הנביא אעפ"י שהיא איננה נביאה, וכן המלכה היא אשת המלך, אעפ"י שאין לה שלטון

ישא: הנושא. לפני מלך אשור: כך היה דרכם לשאת ההמון לפניהם בדרך, כמו וישימו את הטף ואת המקנה ואת הכבודה לפניהם (שופטים י"ח כ"א).

יען כי מאס וגו': הנכון כדעת יונתן רש"י רשב"ם רד"ק וגיזני שהיה ביהודה קשר של רשעים שהיו מואסים בבית דוד שהוזכר בנבואה הזאת (ויוגד לבית דוד, שמעו נא בית דוד), כי היו ביהודה אנשים שונאים בית דוד, ולפיכך גדל הפחד במלך ובכל קרוביו ואוהביו כששמעו נחה ארם על אפרים, כי אמרו עתה יתוספו אליהם גם האויבים אשר בקרבנו, והנביא בא לבשר בית דוד שלא יפחדו, ואמר שמאסו אף בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי הקושרים היו נלאים לסבול משא המלך והשרים, ואם היו המלך והשרים אוהבים של העם, לא היו קושרים עליהם. את מי השלוח: משל למלכי בית דוד שהיו נבזים בעיני קצת על מיעוט גבורתם במלחמה. ומשוש: מקור בנו"ן על ל' מרחית, כמו ומספר את רבע ישראל (במדבר כ"ג י'), למקרא העדה ולמסע המחנות (במדבר י' ב'). ומשוש: ואת המקור ש' בכחו הזמן והגוף הנזכרים לפניו, כי להשבת הדבור מפעל מה שנודע כבר וכמהו רבים, כגון ויקראו לפניו אברך ונתון (בראשית מ"א מ"ג) הכוונה ונתנו, וכן והקל מעליך (שמות י"ח כ"ב), וע"ד פירושו: אך כאן יען כי מאס ומשוש, מאס ושש.

את מלך אשור ואת כל כבודו: רש"י ואחרים אמרו שהמלות האלה נוספות, ולא יתכן כי את כל כבודו הוא מגוף המליצה, יען שמאסו במי השלוח יעלה ה' עליהם את מי הנהר העצומים.

tutto il suo fasto: esso sormonterà tutti i pro-
prj alvei, e scorrerà al disopra di tutte le
proprie rive.

8. Passerò per la Giudea, e passandovi l'alle-
gherà, alzandosi all'altezza del collo; e le distese
sue ale occuperanno tutta l'ampiezza della
tua terra, o Emmanuel.

(עד דברי ר״ד הלוי)

9. Fate pure fracasso, o popoli; vi fiaccherete
poi; porgete orecchio, o voi tutti di lontano con-
trade: avvanzate pure animosi, vi fiacche-
rete poi; avvanzate pure animosi, vi fiac-
cherete poi.

10. Prendete pure delle deliberazioni; esse andran-
no a vuoto; decretate pure, la cosa non avrà ef-
fetto: imperciocchè con noi è Dio.

11. v. (α)

12. Non esclamate: oh (terribile) lega! ovunque
questa gente esclama: oh (terribile) lega! nè di ciò

...ומר את מלך אשור עם כל כבודו, ואם היו כל המלות
...לה תוספת כדרך ספור בלבד להודיע מי הם מי
...הר, לא היה מקום למלות ואת כל כבודו · אפקיו: אם
...יק נגזר משרש פוק שהוראתו כמו נפק, וענינו מוצא
...ם (ר׳ משה אראנסוואלד בפירושו ליואל א׳ כ׳). ואחר
...ש על הקרקע שתחת המים. כמו ויראו אפיקי ים (ש״ב
...כ״ב), ודע כזה׳
...יה מטות כנפיו: נע״ת ופרשת כנפיו ימלא רחב ארצך,
...כנפים רמז על התפשטות מי הנהר, ואין צורך לפרש על
...מחנה שהם החיילות. ארצך עמנואל: יאמר הילד העתיד
...ולד כדי להתחיל בנחמה, שאעפ״י שיגיעו המים עד צואר,
...יטבעו בהם היהודים כי עמנו אל; ואחר שרצה להזכיר
...נואל הוצרך לסמוך הארץ אליו ולומר ארצך, ואעפ״י שלא
...מלך, הנה ככה (כדברי גזעני) עיר נחור (בראשית כ״ד
...), כי לא ארצי ואל מולדתי אלך (במדבר י׳ ל׳), וגם להיותו
...מלך יתכן יותר ליחס הארץ אליו (כתלמידי מנדלסון)
...עו: משרש רעע בלעת רלק, והוא מתחלתו לשבר, אלא
...הושאל לשבר על השמעת קול שאון (וכן בלוע׳ fragor
...frango, וכן בספנולי הוא fracasso מחלת מורקתו שבירה
...הושאל לכל קול גדול), ומזה באו משרש רוע, כי שני השרשים
...רס אחד) לא ירנן לא ירעע (ישעיה ט״ו י׳), ומזה גם לי
...רועה; וחתו: צווי במקום עתיד, כמו שמור מצותי וחיה (משלי ד׳
...), ואחר אמר ותופר, ולא יקום לי עתיד. התאזרו: הכינו עצמכם
...ו אלא בגבורה, כמו ואתה תאזור מתניך, וקמת ודברת אליהם
...רמיה א׳ י״ז), אזר נא כגבר חלציך (איוב ל״ח ג׳), וכאן רצו
...תו דרך לעג והתול, וכפל התאזרו וחתו שתי פעמים לחזק
...ין, וחתו: לבסוף תהיו נשברים; שרש חתת (הקרוב לשרש חתך)
...ר ענינו שבירה, כמו ונחתה קשת נחושה זרועותי (תהלים
...ח׳) קשת נחושה נשברת ברוב כח זרועותי, וכן למעה (ע׳
...החתת כיום מדין, ואחר הושאל לשברון הלב בפחד ומחתה,
...ן הוא בענינו הראשון.
...ו עצה: הסכימו בדעתכם הסכמה, כמו זאת העצה
...עצה על כל הארץ (ישעיה י״ד כ״ו), אבל אם היתה הכוונה
...ישאל ומתן שבין היועצים, לא יתכן לומר אחר ותופר,
...לא תפול הפרה במה שעדיין לא הוסכם; וכן דברו דבר
...גזרה, כמו יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב (ישעיה מ״ה כ״ג), אם
...היה לי גזרה, לא היה נופל אחריו ולא יקום.
...תאמרו קשר: לא יתכן שיצוה (לפי גזעי ואחרים) שלא לקרוא
...ר למה שהם יודעים שהוא קשר, ואף אם אינו קשר של

hi ella teme abbiate timore e spavento.

13. Y. Dio Sebaoth lui riconoscete santo; è Egli che vi può far temere, ed è Egli che vi può far forte.

x)

11. Imperciocchè così mi disse Y.: con quella forza, ch'è irresistibile, ammonendomi di non imitare questa gente.

14. Egli riuscirà qual santuario (sacro asilo), ed insieme qual pietra d'impaccio, e sasso d'intoppo per le due famiglie d'Israel, qual laccio ed inciampo agli abitanti di Gerusalemme.

קיימא, הנה עתה קשר הוא, ואיך לא יקראוהו קשר, אמנם מלת קשר משמשת ל' צעקה, כמו ותאמר קשר קשר (דה"ב כ"ג י"ג) והטעם אל תצעקו קשר, ומפני שקשרו קשר עלינו ארם ואפרים; ומלת האחרון ענין צעקה, כמו ותאמר קשר קשר בדה"ב, ובקצת ספרים גם במלכים (ב' י"א י"ד), והצעקה היא סימן הפחד; ואמר פחד ואת מוראו לא תיראו. ולא תעריצו: ל' עריץ ומערצה שענינו כח חזק, והטעם כיונתן ורד"ק לא תחשבו לו כח כלומר לא תיראו ממנו, כשמוש הדבר שהפועל מורה לא פעולה ממש, רק מחשבה ודמיון, וכן למטה אותו תקדישו, וכן והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כ"ט כ"ג).

והוא מוראכם והוא מעריצכם: שני דברים מקבילים, הוא לבדו יש בידו להביא עליכם מורא ופחד, והוא לבדו יש בידו לחזק אתכם, ונדרך צחות אמר כאן ל' מעריץ, בהוראתו האמיתית אחר שאמר למעלה ולא תעריצו שהכוונה בו על המחשבה, וזה נוהג הרבה במליצת השיר לומר מלה אחת בשתי הוראות, (וגעז' ואחרים פירשו מעריץ ל' מורא (כהוראת בנין הקל אל תערוץ ואל תחת), שכל מאמר שבפסוק ערץ נמצא להוראת החוזק, נכון יותר לפי דרכי המליצה כמו שפירשתי אחרי יונתן רש"י ורד"ק, וכן הוא ומפרק והיה למקדש, ואמנם אל תערץ וחברו אינם מן עריץ אלא מן ערץ שהוראתו כמו רעץ ורעע, וענינו שבירה כענין שבר וחתת (ע' למעלה פסוק ט'), ואולי גם עריץ נגזר מן ערץ זה ותהיה תחלת הוראתו מי שמשבר כל מה שיעמוד כנגדו. אך הפועל העריץ לא שלא נגזר מן הקל, אלא משם התואר עריץ כמו שפירשתי.

בחזקת היד: הנבואה נקראת יד ה', כאלו האל לוקח בידו את הנביא לומר דברים ולעשות מעשים שלא היה אומר ועושה בלעדו, והנה ישעיה משתף עצמו עם בני עמו, ואומר שגם הוא היה תועה והיה מתירא מארם ואפרים, אלא שהאל צוה לו בהפך בחזקת היד הידועה, היא ידו של הקב"ה שאין לעמוד לפניה, ויסרני: צ"ל הרש"ש מורה שהמלה ל' עתיד, והיא מן הקל וחסרה יו"ד הפ"א, כמו ויסרם (הושע י') כרשב"ם ואבן עזרא, וטעם הוי"ו כמו למען, כמו ואשלם שני בו (ש"א י"ג ג') כדי שאשלם שני בו, ואף כאן ויסרני, אמר לי כדי ליסרני, כלו' להוכיחני, לבלתי אלך בדרך העם הזה.

והיה למקדש ולאבן נגף וגו': אחר שאמר והוא מוראכם והוא מעריצכם פירש ואמר כי ה' ייטיב וירע להם, יביא רעה על קצתם ויציל קצתם, והנה יהיה לישראל למקדש ולאבן נגף וכו'.

למקדשים: המקדשים היו מקומות מקלט אצל הקדמונים, כמו

צאנו בסדוניהו, כמ״ש א׳ נ׳), וביושב (פסחים ב׳ כ״ה). לשני בתי
ישראל: כלומר ליהודה ולאפרים, כי יביא עליהם תגלת פלאסר
...ך בגולה רבים מעשרת השבטים, ויהיה לפח ולמוקש גם
ליושב ירושלם, כי יזיק גם ליהודה ככתוב בד״ה ויצר לו ע׳
מעלה ז״כ) ובזה נתן המשנה תחת למקדש, אולי רצה להפריד
...ת למקדש מן אבן נגף ולצור מכשול, כדי להרחיק היות
אבן נגף (לתלמידי חביבי החכם [illegible]), ויש מפרשים שני
בתי ישראל, משפחת פקח ושבנא, והנה פקח לא היה לו
...ת, כי אין בית אלא כשהממשלה מורשה מאב לבן כמו כי
בית יעשה לך ה׳ (ש״ב ז׳ י״א), ופקח לא היה לו בן מלך
אחר שבנא וחבריו לא ידענו להם שררה למורשה.
וכשלו בם רבים: רבים מהם, כמו אין עיף ואין כושל בו (
ישעיה ה׳ כ״ז), וכיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד (זכריה
י״ב ח׳). והטעם רבים מאנשי אפרים ילכו בגולה ביד מלך אשור
תגלת פלאסר, גם רבים באנשי יהודה יקבלו ממנו נזק בהשחתת
אדמתם. ומפני שהזכיר אבן נגף וצור מכשול ופח ומוקש, אמר
וכשלו ונפלו ונוקשו ונלכדו.

15. Molti tra quelli intopperanno, cadranno e si feriranno, inciamperanno e resteranno presi.

16 _ 23

י״ו - כ״ג

Dichiarazione del Profeta di non doversi più ammonire il popolo, ma essere da limitarsi ad istruire i propri alunni, e porgere al popolo indiretta istruzione col proprio esempio e quello de' suoi allievi. Esortazioni a questi contro le seduzioni del popolo.

הנביא אומר כי אין ראוי עוד לדבר אל אדם המוני תוכחת
... יורה את תלמידיו השומעים בקולו, ויהיה הוא והם למופת
... העם, מהם יראו וכן יעשו, אם ירצו; ואת תלמידיו הוא
מזהיר לבלתי ישעו אל העם אם יפיתום ללכת גם הם
אחרי התהו.

16. Chiudasi l'ammonizione, si suggelli l'istruzione, (e s'educasi) tra i miei discepoli.

צור תעודה: נבואה אחרת היא, ונאמרה בימי אחז, אחר שבא
תגלת פלאסר על י׳ השבטים והגלה קצתם, ואחר פול והגלה
אחרים (ד״ה א׳ ה׳ ו׳ וכ״ו). צור תעודה: אמר ישעיה (כפירוש
...) רואה אני כי ראוי לי לצרור ולצפון את התעודה ולחתום
תורה בתוך תלמידי ולא להתעסק באנשי העם כי אינם שומעים.
צור: מלשון צור או צרר כמו צרור הכסף (משלי ז׳ כ׳) וצרת
הכסף בידך (דברים י״ד כ״ה), צרור עון אפרים צפונה חטאתו
(הושע י״ג י״ב) ענין השמירה והגניזה. תעודה: ל׳ אזהרה, כמו עדות.
חתום תורה: טוב לי שאחתום ואסגור תורתי שלא אשמיענה אותה
העם. תורה: ל׳ הוראה ולמוד. בלמודי: אצרור ואחתום אותה
בין תלמידי. למודי: תלמידי, כמו וכל בניך למודי ה׳ (ישעיה נ״ד י״ג),
... ורגלי׳ ורגמי׳ פירשו מקרא זה כדבור ה׳ לישעיה וחוזר
...בואה של מעלה, ולא כי האמור אחר עד סוף הסימן כלו
... אין בו מקום להתחלת פרשה אחרת, והנה בסוף הסימן.

17. Io tuttavia spero in D., il quale presentemente mostra d'aver voltata la faccia dalla famiglia di Giacobbe: sì, fido in lui.

18. Frattanto io e gli allievi, che D. mi ha dato siamo esemplari e modello in Israele, per volere di D. Dio Sevaoth, il quale ha sua sede nel monte di Sion.

19. Quando poi altri vi dicano, „consultate invece i Mani e gl' Ideonini", i quali danno lieve e gemebondo bisbiglio, – non consulta egli ogni popolo "il suo Dio"; i morti cioè pei vivi,„ per averne istruzione ed avvertimento.

מזכיר גלות קצת השבטים בדבר שהיה כבר, מה שלא יתכן בזמן
שנאמרה הנבואה הקודמת.
וחכיתי לה': ואעפ"כ אקוה כי עוד יבא יום שאוכל לדבר דברי
אל העם כלו, כי כשיראו שנתקיימו דברי אז יטו אזן לי.
המסתיר פניו מבית יעקב: כי הכניע ה' את יהודה בעבור
אחז מלך ישראל.
הנה אנכי והילדים: ואעפ"י שהעם סר מאחרי ה' אני ובני ותלמידי
נעבוד את ה', ונהיה אות ומופת לאנשי שיכבה, ממנו יראה וכן יעשה
ואעפ"י שלא אדבר אל העם, הנה ממעשי יוכלו ללמוד. והילדים:
הם שזכר בשם למודי, ובטעם בני הנביאים. לאותות ולמופתים:
דוגמא, כמו כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף ג' שנים אות
ומופת על מצרים ועל כוש (כ' ג'), והיה יחזקאל לכם למופת (כ"ד
כ"ד) כי אנשי מופת המה (זכריה ג' ח') · מעם ה': ה' נתן אותנו
לאות ולמופת לעם הזה.
וכי יאמרו אליכם: עם תלמידיו מדבר, והוא מזהיר אותם
שלא ישמעו לדברי העם אשר יפתו אותם למען גם הם יעזבו
את הנביא ולא ילכו עוד אחריו. דרשו אל האובות: ולא תלכו
אחרי ישעיה. המצפצפים והמהגים: אינם דברי האומרים
אלא דברי ישעיה המהתל בהם, ואומר על האובות וידעונים
שהם משמיעים קול נמוך וקול בכי. מצפצפים: כמו והיה כאוב
מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף (ישעיה כ"ט ד') · מהגים:
ל' וכיונים הגה נהגה (— נ"ט י"א) ענינו קול בכי ויללה, והנה
הצפצוף וההגה הוא לאובות ולידעונים ולא (כמו שתרגמו קצת
אחרים) לבעלי המלאכה ההיא, ואעפ"י שבאמת לא היה הקול
אלא בעל המלאכה, מ"מ לפי מחשבת ההמון האוב עצמו היה הקול,
ובעל המלאכה נקרא בעל אוב, לא אוב ותפארת המליצה תדחית
באמרך כי בעלי המלאכה הנה מצפצפים. הלא עם וגו': המשך
דברי האנשים האומרים דרשו אל האובות ואל הידעונים, והם
אומרים הלא עם אל אלהיו ידרש לתורה ולתעודה, כלומר
לקבל מהם הוראה ואזהרה, ומה אתם דרשו אל הנביא שהוא
בן אדם? וישעיה הכניס בתוך דבריהם מאמר מוסגר להתל
בהם, והוא מאמר בעד החיים אל המתים, כלו' הן אמת כי
כל עם אל אלהיו ידרש, אבל מה הם האלהים ההם? הם מתים,
כלו' אלילים אלמים, וכבר נקראו האלילים מתים, ויאכלו זבחי
מתים (תהלים ק"ו כ"ח); ורד"ק ורלב"ג וגעז' פירשו אמרו להם
הלא עם אל אלהיו ידרש, לכן גם אנחנו ראוי שנדרוש אל אלהינו,
ועוד אמרו להם וכי בעד החיים נדרוש אל המתים אל האובות?
וזאת טענה היא שוא, כי דורשי האובות לא ידרשו אל המתים
בבחינת היותם מתים, אך מצד נשמתם הקיימת. לתורה ולתעודה:

...ור למעלה, כמו שפירש רש"י לפי המדרש.
אם לא יאמרו: עכשו הנביא מדבר עם תלמידיו: ידעתי כי
...לא יאמרו לכם כן. אם לא: לשבועה, כמו אם לא שויתי וד
ודוממתי נפשי (תהלים קל"א ב') אשר אין לו שחר: שהוא
...ך ולא אור. ויונתן ורש"י וגעזי פירשו: לתורה ולתעודה
...שני נדרש, לא לאובות ולידעונים, ואם לא יאמרו כדבר הזה
...הוא לתורה ולתעודה, אז לא יהיה להם שחר; והוא פירוש
אין לו שחה כי כבר אפשר שיהיו נאמנים עם ה' ולא ידרשו
...ל האובות, וגם לא יאמרו המלות האלה לתורה ולתעודה; ובמשנה
...אם מלתא ולא במתירה, ועוד שני הלשון מורים ליחיד רביה
...כי אין לו שחר מוסר אל הדבר, לא אל האומרים, ועוד
...לת אשר יתרה, ושל אין לו נאמר על הזמן ההוה, והע"ל
...אין יהיה.

ועבר בה: בדרך הזאת (כפירוש רש"י) עוברים והולכים
...אבדון, וקיום המאמר הקודם (וכי יאמרו אליכם וגו') כלומר
אם יאמרו לכם כך וכך דעו כי דרך אבדון דרכם ואל
...תבואו אחריהם. בה: בדרך הזאת, אעפ"י שלא הזכיר שם
דרך, כי ל' עבר ב..... נופל בדרכים, כמו כי לא
עברתם בדרך מתמול שלשום (יהושע ג' ד'). נקשה: שיהיו
...שה, כמו אם לא בכיתי לקשה יום (איוב ל' כ"ה), והטעם עי'
המחזיקים בדרך כזה לבלתי שמוע לדברי ה', כל אלו
האובות, יהיו מוכים ומדוכאים. וקלל במלכו ובאלהיו: לא מצאנו
קללה יקשר עם ב... על המקולל, אלא על מי שמקללים
בשמו, כי כן היה דרכם לקלל בשם ולברך בשם, כי מלת השם
...נח תמיד הברכה והקללה, (אשר המתברך בארץ יתברך
באלהי אמן (ישעיה ס"ה י"ו) ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו (ש"א
י"ז מ"ג), ויקלל בשם ה' (מ"ב ב' כ"ד)). במלכו ובאלהיו: בשלים
המכונים בתאר מלך ובשלים המכונים בתאר אלהים (עי' למטה
...י"ט). והנה אינו אומר שבקצפו יקלל מלכו ושהיו (כדעת
המפרשים כלם) אלא יוציא מפיו קללות על יוצרו ועל מצבו, ויחשך
...ואתם בשם שהיו. ופנה למעלה ואל ארץ יביט: יפנה למעלה
...מנה ולא ימצא אלא צרה וחשכה (רשב"ם וגעזי). מעוף: ל' עיפה
...אפלה. מעוף צוקה ואפלה מנדח: כל מעוף מנודח של צוקה
...אפלה. מנדח: (כדעת Kocher) ל' שחיקה והתפשטות כמו
...ערבי נדח dilatavit, נדחון, ארץ רחבת ידים, מרחב, וכן
...בהק כל נדח הוא המתפשט חוץ למקומו.
לא מועף לאשר מוצק לה: מבא ראיה על בלתי יכולת
...אלים להושיע התועים אחריהם, וכי לא מועף, בתמיה (כפי
...יצחק) הלא ראיתם כי בשה עיפה ואפלה. לאשר מוצק לה:

20. Se essi vi faranno una simile proposizione priva d'ogni luce.

21.22. Segue questa via gente infelice ed affamata, la quale poi sentendosi famelica, arrabbia e bestemmia pel suo Melech, e pel suo Dio; e voltandosi all'alto, e guardando abbasso trova miseria ed oscurità, e distesa caligine di calamità e tenebre.

23. E non è egli ora coperto di tenebre quel regno, che riputavasi saldissimo? Sì, il primo invasore leggiermente piagollo nel paese di Zevolun ed

in quello di Naftali, ed il secondo più gravemente nella via del lago, il paese di là del Giordano, e la Galilea delle genti.

ישעיה ח׳ ט׳

אל הארץ אשר המלכה שהיה לה מלפנים מוצק, חוזק ותוקף
(מנ׳ והיית מוצק באיוב י״א ט״ו), והיא מלכות אפרים שהיתה תקיפה.
הראשון: המלך הראשון ממלכי אשור שבא על ישראל הוא תגלת
פלאסר. הקל: הקל ידו, כלומר הכה אותם מכה קלה. ארצה
זבולון וארצה נפתלי: הסמוך לארץ, כטעם הסמך מקדים ארץ
תפארת ישראל (איכה ב׳ א׳), או (עד פירוש רד״ק) הראשון הקל
ידו על ישראל במה שלא הכה אותם רק בארץ זבולון ובארץ נפתלי,
והאחרון הכביד ידו בהכותו דרך הים וגו׳. וגלות נפתלי נזכר
במלכים (ב׳ ט״ו כ״ט), בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר
מלך אשור ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת
קדש ואת חצור ואת הגלעד ואת הגלילה כל ארץ נפתלי, ויגלם
אשורה; גם ארץ זבולון נכללת במה שכתוב שם ואת הגלילה,
כי הגליל התחתון היה לזבולון. והאחרון: המלך השני לאשור שבא
על ישראל והוא פול. הכביד: הכביד ידו, כלומר הכה בהם מכה
רבה. דרך הים: הוא ים כנרת, ימה של טבריה, כלו׳ המקומות
אשר על כף הים ההוא. עבר הירדן: ארץ ראובן וגד וחצי שבט
המנשה. גליל הגוים: המלך העליון מהגליל, שהוא קרוב אל״ ,
ונקרא כן על שהוא סמוך לארצות הגוים. והגלות הזאת
הוא נזכרת בד״ה (א׳ ה׳ כ״ו), ויער אלהי ישראל את רוח פול
מלך אשור ואת רוח תגלת פלנאסר מלך אשור ויגלם לראובני
ולגדי ולחצי שבט המנשה ויביאם לחלח וחבור וגו׳. ומ״ע
שלא נזכרו כאן אלא שתי התמונות ומלכי האשור, נראה כי גם
קצת ערים אחרות בגלות ההם לקח פול והגלה את יושביהן
וגו׳ ואחרים פירשו כי במקום שהתחלה ה׳ הקל ארץ זבולון
ונפתלי, ועוד שהיתה ארץ הגליל נבזה בעיני ישראל מפני שהיתה
סמוכה לגוים, הנה לבסוף בעת האחרון יתן ה׳ את הארץ ההיא
עמה (שהוא ארץ זבולון ונפתלי והיא דרך הים עבר הירדן
גליל הגוים) לכבוד ולתפארת. וזה לא יתכן, תחלה כי בזכרו
עבר הירדן הורה בפירוש שאין הכוונה על ארץ אחת בעצמה,
כי עבר הירדן הכל יודעים שאין ארץ זבולון ונפתלי, ועוד שאין
הוראת מלת הכביד מסכמת עם פירושם, ומשלם לא תמצא
הכביד בהוראת הכבוד, אלא להוראת הכובד אל הרבוי במספר
כמו והכבדתים ולא יצערו (ירמיה ל׳ י״ט), אמנם לעת בהט
נפלאה ממנו. הראשון והאחרון נאמר על שני מלכים הבאים
בא אחר זה, כמו הראשון אכלו מלך אשור, וזה האחרון עצמו
נבוכדנאצר מלך בבל (ירמיה נ׳ י״ז).

9. 1-6.

ט׳ א׳-ו׳

Annunzio di felici tempi sotto un nuovo Re (Ezechia).

נבואה מבשרת טובה בימי מלך חדש, והוא חזקיה.

ישעיה ט'

1. La gente che cammina nell'oscurità è per godere una grande luce; a coloro che trovansi in tenebrosa terra la luce è per risplendere.

2. Tu sei per render grande questa nazione, per farne grande la letizia: essi sono per celebrare in omaggio a te delle allegrezze simili a quelli in occasione della messe, o come si suol giubilare al dividere il bottino.

3. Imperciocchè il giogo che sovr'essa pesava, la verga che le stava alla schiena, il bastone che ne faceva governo tu sei per rompere (prodigiosamente) come nella giornata di Midian.

4. Sì, ogni romoroso militare incalzamento, ogni veste intrisa di sangue, si abbrucierà, sarà preda del fuoco.

שמחת בקציר: שמחת כמו שמחה, כמו גילת ורנן, והוא
משקל עזרתה, ישועתה, שהוא מן הקדמי׳ חכמתך.

החתות: אתה האל עתיד לשבור העול והמטה והשבט ההוא
עי׳ לתשובה ח׳ט׳) · כיום מדין: כמו שהחתת מדין במלחמת
עון (שופטים ז׳) וכן למעלה (י׳ כ״ו) כמכת מדין בצור עורב
אמר במזמור (פ״ג י׳) עשה להם כמדין, כי אותו היום היה בו
גדול ותשועה גדולה (רש״י ורד״ק) והכונה על מפלת סנחריב.
כל סאון: ל׳ מפעל (כדעת כ״ק הגיסו רד״ק בשרשים ואחריו
רש״י ותגמ״ן) הנקרא בסורי סאונא בסרתי מסאנא, וכאן
הכוונה סנדל המסומר שהיו נוהגים אנשי המלחמה · סאון
סואן: רש״י וגעז׳ פירשו סנדל של איש מלחמה הנקרא סואן
סנדלו, ברעש: החשש ומשמיע קול בהלוכו, ~~תלמידי~~ ומוהר״ר
אם אמר סואן ברעש חסר למנעל, כמו מגואלה בדמים
אד בשמלה, ומפרש סאון משמיע קול בהכאתו על הארץ,
היה פעל נגזר מן השם, ולא כדברי רד״ק בשם אביו נעל
מנעל ברעש, כי לא יתכן הרעש בנעילת הסנדל, אלא כי
מורי הורה שם סאון נלה״ק מיוחד לשון הסנדלים של אנשי
מלחמה, עם מתנו בעל להוראת הקול שהיו הסנדלים
הם משמיעים; ולדעת תלמידי דח״א סאון הוא שם מיוחד
לה״ק למנעל הסוסים כי מלת ברעש מצטרפה על הכרת
סוס (איוב ל״ט כ״ה) וגם השמלה האמורה כאן יתכן שתהיה
מלת הסוסים. לשרפה: מאמה ישרפו הסנדלים ובגדי המלחמה,
כי ילד יולד לנו שיהיה שר שלום, כטעם קשת ישבר וקצץ
חנית עגלות ישרוף באש (תהלים מ״ו י׳) (געז׳).

5. Imperciocchè un bambino ci è nato, un figlio ci è stato conceduto, gli omeri del quale reggeranno l'impero, ed egli si nominerà: Autore di maravigliosi proponimenti, valoroso eroe, Padre non caduco, Principe della felicità.

כי ילד יולד לנו: הוא חזקיה (רש״י רמב״ן רד״ק דון יצחק וגעז׳)
ויקרא שמו: הטעם כך יהיה, ועל שם מה שיהיה יצדק לקרא
כן, על יקרא לך עיר הצדק (א׳ כ״ו) · פלא יועץ: לא
יתכן שיהיו אלה תארי האל, כי אין זה לו נשארים אחר מלת
קרא ולפני מלת שמו, כמו קרא ה׳ שמך (ירמיה י״א ט״ז)
כל הם תארים זרים לחזקיה · פלא יועץ: יועץ עצות נפלאות
חכמה עמוקה, ובדפוס ברי״ש פלא בטעם רביע, ולפי זה
פלא ויועץ הם שני שמות. אל גבור: כמו אל גוים (יחזקאל ל״א י״א)
גבורים (-ל״ב כ״א) · אבי עד: אב לעד, אב לעולם, וידוע כי

6. (Così si denominerà egli), del quale grande sarà l'impero, e la prosperità senza limite, sul trono di Davide e sul suo regno, cui è per sostenere e consolidare per sempre colla giustizia e la bontà: ciò opererà il favore di S. Dio Zevaoth.

עולם נאמר דרך הפלגה על כל זמן ארוך, וכן כסאך אלהים עולם ועד (תהלים מ"ה ז'), והטעם כי כל עוד יהיה בחיים תכון מלכותו בלי תמוט. שר שלום: ענין הצלחה, כמו ושם לך שלום, כולל כל הטובות; ושר שלום, שר תוצלח; ולדעת בהשל פלא יועץ אל גבור הם תארי האל, ולדעת יונתן גם אביעד תאר האל.

למרבה המשרה: תוספת באור, וכמו שפירש רש"י אם זה יקרא שמו לאותו הבן שיהיה מרבה המשרה. מרבה המשרה: מי שהרבית כבה, כלשון מרבה רגלים (ויקרא י"א מ"ב). ולשלום אין קץ: ואשר אין קץ לשלום בימיו. מעתה ועד עולם: חוזר למעלה (כפירוש רש"י) ובהשל הפריד התחלות הפסוק וחברן למעלה מפני שלא נתקיימה ההצלחה ההיא עד עולם; אמנם אין צורך לברוח ממשמעות הכתוב כי כוונת הנביא לומר שחזקיה ישיב מלכות יהודה על כנה, במשפט ובצדקה שיעשה, באופן שתוכל להתקיים בעולם, וכל זה אמנם לא יועיל אם לא ילכו בניו בדרכיו, וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, ולפיכך הגלות מיוחסת לחטאות מנשה (מ"ב כ"ד ג') כי הוא אשר קלקל כל הטוב המזומן על יהודה בזכות חזקיהו, ומה שאמרו רז"ל (סנהדרין צ"ד) בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח; ולענין המ"ם הסתומה שבתחלת למרבה, אם שאינה אלא טעות, ואולי (כדעת תלמידי ~~הרב) הסופר בכתבו שר שלום טועה~~ יצחק פארדו) הסופר אחרי כתבו שר שלום במ"ם סתומה חזר וכתב בטעות מ"ם סתומה גם בתחלת למרבה. וכתב שלשלום, ומיד הכיר טעותו והשתדל לתקנה, והנה היה מנהג הסופרים שלא למחוק מה שכתבו, אלא היו כותבים נקודה על האותיות הראויות למחוק, וכאן ראה הסופר כי לא היה צריך למחוק אלא אות הוי"ו, כי הלמ"ד והמ"ם היו מדמשות לתחלת למרבה, ולפיכך נקד על הוי"ו, והסופרים שאחריו שהעתיקו מהספר ההוא השמיטו אותה, וכתבו למרבה במ"ם סתומה כמו שמצאנוה, ואולי גם הסופר הראשון בקש לתקן המ"ם הסתומה ולעשותה פתוחה, וכדי שלא למחוק הרבה לא הפליא התקון, והסופרים שבאו אחריו חשבוה סתומה.

9.7 – 10.4.

Vaticinio pronunziato nei primi anni di Achaz contro il Regno d'Israele.

7. Il Signore ha mandato un decreto in Giacobbe, ed esso si effettuerà in Israele.

ט'.ז' — י'.ד'

נבואה בתחלת ימי אחז נגד י' השבטים.

דבר: גזרה, כמו למעלה (ח' י') דברו דבר ולא יקום. ונפל: יתקיים (רש"י ורד"ק), והוראת המלה לי' מנוחה, כמו על פני כל אחיו נפל, (בראשית כ"ה י"ח) נופלים בעמק (שופטים ז' י"ב), והטעם הגזרה הזאת תשאר ותתקיים בישראל; ואין מלת נפל כפל הענין כדעת גיזניוס ואחרים שמפרשים נפל על ירידת הגזרה מן השמים, כי יהיה כפל הענין בלא שום תוספת לתפארת המליצה; אבל יעקב וישראל

...ל ענין הוא, והכוונה על האומה כלה, ואח״כ מפרש שהגזרה
... מלכות אפרים.
...עו: ירגישו בהתקיים הגזרה, כמו שומר מצוה לא ידע דבר רע (קיוב
...יגן) (Schultens), והוא פירוש ומפל שרש. בגאוה ובגדל לבב לאמר:
...ירו וידעו דבר כי בתוך גאותם וגודל לבבם שהם אומרים לבנים
... וגו׳ כלו׳ עם כל מה שהם מתפארים ומתגאים תבואם גזרת האל.
...נים נפלו: אבל הדיוט הוא שהיו אומרים במלכות אפרים, רצוני
...פך נפילת הלבנים וגדיעת השקמים על מיתת המלכים אשר
...כו על ישראל קודם פקח בן רמליהו והיו מתפארים ובוטחים
...גבורת פקח והיו מקוים שיצלח יותר מכל אשר היו לפניו, ורוצה
...לו׳ מפרשים על הרעות שבאו על ישראל, והיו מקוים שאם
...ו עליהם הרעות, עוד יבא להם הטוב כפלים.
...שגב ה׳ את צרי רצין עליו: אך שזה רחוק לענין שלא נתפרש
...מקרא, והוא כי צרי רצין שגבו עליו וע״כ נתפרדה החבילה
...ין אפרים וישראל, ונהפך ארם לאויב לישראל וכמו שמפרש ארם
...קדם וגו׳. אולי כי אויבי רצין (יהיו מי שיהיו) אחר שגברו עליו
... כרתו לו ברית שלום אלא על תנאי שיפר בריתו עם ישראל.
...ומנם אחר זמן (ע״י מסבות לא נודעו לנו) חזר רצין ונתחבר
...ם ישראל, והמפרשים פירשו על אשור שלקח דמשק והמית
...צין # רחוק הוא שיעצרו ארמים כח לאכל את ישראל, גם לא
...תכן לומר שהכוונה כי הארמיים ילחמו בישראל בשביל מלכי
...אר אדוניהם, שאע״פ שאשור הוא שעקר ולא ארם, כי אשור הוא
...נתן להם כח לעשות מלחמה ובמצות אשור היתה המלחמה,
...יה לו לישעיה לחס הדבר לאשור שהוא העקר ולא לארם
...הוא טפלה לו. אך צרי רצין לפירושי אינם מלך אשור, ולא
...כחו את דמשק, ולא המיתו את רצין, רק שגברו מחנו. ורא׳
...עש׳ פירשו: ה׳ יגביר את צרי רצין (שהוא אשור) על אפרים;
...יה רחוק. ואת אויביו יסכסך: אל אויביו של ישראל, יסכסך
...עשה שיסתבכו ויתערבו אלה באלה, וכמו שמפרש ארם מקדם
...לשתים מאחור כי יבאו בארץ משתי רוחות ובתוכה יפגשו
...יה את זה. ול׳ סכסוך לא נגזר מן שובכת עצים (שופטים
...״ט) ענינו ענף, וכן סובך בל׳ ארמית ושוך בל׳ משנה,
...רוב לשון סבך, ובאשר מן סבך אמרו שבכה, שבוכים,
...בכו, על דברים נאחזים ומעורבים יחד כדרך שהענפים
...אחזים זה בזה, וכמו שאמרו השתבך מן שריגים, (שהם ענפי
...גפן), ובארמית השתבש מן שבשין שהוא תרגום של שריגים
...בן בל׳ איטלקית intralciare מן tralci שהם השריגים, כך
...מרו ל׳ סכסוך להורות זאת עצמה, וכן למעלה (י״ט ב׳)
...וסכסכתי מצרים במצרים, שיסתבכו ויתערבו אלה באלה.

8. Proveranne gli effetti il popol tutto, li proveranno gli Efraimiti, e gli abitanti di Samaria, in mezzo all'orgoglio ed alla superbia con cui van dicendo:

9. Se son caduti i mattoni rifabbricheremo di pietre quadrate: se tagliati furono i sicomori, vi sostituiremo dei cedri.

10. Sì, I. renderà invincibili a Rezin i suoi contrarj, ed intralcierà i suoi nemici

\# ואח״כ ~~[illegible]~~ לא יובן מה שאח״כ ארם מקדם כי אחר שהכה
אשור בארם ולקח דמשק והמית רצין

כלו' שיתגרו מלחמה אלה באלה. ובלה"ת אמרו סבך להורות אחדות, וגם היא מענין ענף, ושם הסבוך אצלם חיכוך, כמו שעושים ענפי האילנות שמתפשטים הנה והנה ומתחברים בכתנים או בקדש העובר אצלם. אמרו אבין מסובכת (חולין י"ג ב') והכוונה אבין פגומה פגימה שאינה אלא מצד אחד, וכאלו נתחכך בה דבר ופגם אותה פגימה קלה. וכן לחכה גרו וסכסכה אצלו (לקחה ויצא) ענינו שהאש נתחככה בקצינים, והוא לי' מושאל, כמו לחכה שאינו אלא דרך מליצה; וכן (גם כ"ג ג') במסכסכת כל הגדרה, שנתחכך הגמל במשאו על פני כל הגדרה. ואפי' תמצא לומר שאין הלשון נגזר מן שוך ושוכה מכל מקום נ"ל בלא ספק שהכוונה לרמז במלה זאת הי"א על החיכוך והחיגוע, וכמו שפירש בעל הערוך (ערך סכסך) שהולך הגמל הגדרה בסכסוך כעין חכוך, ולא כמו שפירש רש"י ומסכסכת מחלקת.

11. I Siri all'oriente ed i Filistei all'occidente, di-vorano Israel da ogni parte: nè tuttavia si è calmato il suo sdegno, ed il suo braccio è ancor disteso

ארם מקדם; אחר שנתפרד ארם מעל אפרים נהפך להם לאויב, ובכל זאת לא שב העם מרשעו, באופן שגם אף ה' לא שב מהם.

ופלשתים מאחור: מצאנו בדה"ב (ב' כ"ח י"ח) שהפלשתים פשטו ביהודה בימי אחז, וקרוב הדבר כי כמו שפשטו ביהודה, כן פשטו גם באפרים, כי פלשתים פשטו ביהודה ולאפרים בשוה, אלא שבעל דה' לא חש להזכיר ענייני מלכי ישראל.

12. Il popolo non fa ancora ritorno a chi lo punisce, non ricorre I. Dio Sevoth.

עד המכהו: הוא הא-ל, לא שבו אליו בתשובה.

13. Quindi D. taglia ad Israel tutto ad un tratto il capo e la coda, la palma ed il giunco.

כפה: התמר שענפיו קרובים כפות תמרים (Doederlein וגעז').

14. L'anziano e l'uom ragguardevole, quello è il capo; ed il Profeta che insegna l'errore quello è la coda.

זקן וגו': אמרו שפקפו Eichhorn, Koppe וגעז' שאין המקרא הזה לישעיה, אלא אדם אחר הוסיף אותו לפרש המשל, ובאמת לא היתה כן כוונת ישעיה, כי לא נתכוון אלא להמשיל בראש החשובים בעם, והמון העם בזנב; ואני לא אוכל להאמין שעלה על דעת אדם בימי קדם להוסיף מלות לפרש המשל בישעיה, אחרי שכמה משלים קדמו מזה נמצאים בו בלא פירוש, ועוד הדבר ברור כי ישעיה שהיה נביא היה מוכרח לדבר נגד נביאי השקר, ויותר יתכן שהוא עצמו יכנה אותם בתואר זנב, ממה שיבוא זה אדם אחר שאינו נביא. אמנם נ"ל ברור כי כוונת ישעיה שהיה קרוב לפרש משל הראש על הזקנים ועל הנביאים שהיו מנהיגים את העם, ולפרש הזנב על ההמון; ולפיכך חזר ופירש הזקן הוא הראש, אבל הנביא המורה שקר אל תחשבו שאני מחשיבו לראש שאינו אלא הזנב, ותלמידי אברהם גייגר אומר שאם היה המקרא הזה פירוש נוסף היה הראש הוא הזקן וכו' והזנב הוא נביא וכו', ואמנם

15. Coloro che dirigono questo popolo lo fanno traviare, e queglino che ne vengono diretti sono ruinati.

...ות ונשא פנים הוא הראש וכו' היא מליצה עברית כמליצת
...עשיה, לא מליצת מפרש; וכן נכון. עמי מאשריך מתעים.
...אשרי: מאשרי (מנהלי), כמו למעלה (ג' י"ב) ~~אשרו חמוץ~~. מאשרי העם
ומאושריו: חלק את העם לב' חלקים המנהיגים, והמתנהגים,
...אמר כי החלק המנהיג הוא מתעה את העם, והחלק המתנהג
...א מבולע; וטעם הפסוק לי לכך יכרת השם הזקן והנביא
...כי היו מתעים את העם, ומפילים אותו בהשחתה ובאבדון,
...אופן שעל בחוריו לא ישמח ה' וכו'.

16. Quindi è che il Signore non può compiacersi dei suoi giovani, nè sentir pietà dei suoi orfani e delle sue vedove, imperciocchè esso (il popolo) tutto è corrotto e malvagio, ed ogni bocca infamemente parla: nè tuttavia si calma il suo sdegno, ed il suo braccio è ancor disteso.

...על בחוריו לא ישמח: ומתוך כך יפלו בחרב, ויהיו בניהם
...יתומים ונשיהם אלמנות.

17. Imperciocchè la malvagità arde qual fuoco, e divora spini e vepri: si appicca ai macchioni del bosco, e questi (di densa foresta ch'essi erano) una densa divengono colonna di fumo.

...בערה כאש רשעה: משל על ההשחתה שהרשעים גורמים על
...עצמם. שמיר ושית תאכל: המשיל הרשעה באש, והרשעים בקוצים.
...ואח"כ בסבכי היער; ואמר כי תצא אש ומצאה קוצים, ואח"כ תאכל
...האילנות הגדולים, והכוונה כי הצרות תבאנה תחלה, על ההמון
...כמו שאמר ומאשריו מבולעים, ואח"כ תבאנה גם על השרים
...מנהיגי העם. ויתאבכו: אומר אני בוך נבך ואבך עקר אחד להם,
...והנה אמר כי סבכי היער לא יהיו מסובכים אלא בענין אשר
...בה מתוך שרפתם שיהיה עד הרבה, והנה ויתאבכו כמו
...יתסבכו, אלא שהוספה הסמך שהיתה אות קשה ונופלת על
...סבוך העצים שהם קשים, והומרה באלף שהיא אות קלה
...ונופלת על סבוך העשן שהוא רך; ודבר טבעי הוא בדבור
...אדם ומצוי ג"כ בכל הלשונות שתהיה ~~הכבדה~~ הכבדה במבטא
...נופלת על דבר כבד וקשה, והפך על הפך, והעד הבנין
...הגוף המורה על חוזק הפעולה.

18. Per l'ira di S. Dio Sevaoth un terribile fuoco si formò nel paese, la gente si trova quasi in un incendio, il fratello non ha pietà del fratello.

...נעתם: לפי המשך נראה מן שרש עתם בערבי בנקדה על העין
...שענינו אש גדול, וכן ת"י. נעתם: ל' שרש אינו חוזר לארץ, אבל
...פעל סתמי (impersonale) כלומר אש גדול נתהוה בארץ.
...כמאכולת אש: כמו בתוך הדלקה. שאין אדם נותן לב אלא
...למלט את נפשו.

19. Esso (fuoco) diserta a destra, e sopravvien la fame, divora a sinistra, e più non v'è da saziarsi: l'uomo mangia la carne del proprio braccio.

...ויגזור: יקח השכר גזר ומשחית מכל צד. ורעב: העם; ואח"כ
...אמר ולא שבעו בל"ר, כי כן מדברים על העם בל"י ובל"ר, וכמו
...שאמר למעלה והעם לא שב וכו' לא דרשו. איש בשר זרועו: משל
...התגרותם זה בזה, איש באחיו, כמו שמפרש מנשה את אפרים, וכו'
...: מחמת עונות ודלות; וטעם איש בשר זרועו יאכלו, כי הם

מחלישים את עצמם בהתגרותם זה בזה, כאלו שיאכל בבשר זרועו
אשר בו רוב כחו, כי תחת שיחשוב להתחזק באכילתו, הנה הוא
נחלש.

20. Manasse va contro Efraimo, ed Efraimo contro Manasse: quegli stesso che uniti esser sole-vano contro Giuda: nè tuttavia si calma il suo sdegno, ed il suo braccio è ancor disteso.

יחדיו המה על יהודה: אין מענין הנבואה שאת שיתנבא על יהודה,
אבל הכוונה אותם שהיו מתחלה אגודה אחת להרע ליהודה, עתה
יתגרו זה בזה מחוסר כל.

10.

י׳

1. O voi che fate inique decisioni, che ingiusti decreti scrivete.

הוי החוקקים: המשך הנבואה הקודמת, כי גם היא מסיימת בכל
זאת לא שב אפו, כמו למעלה; ומכתבים עמל כתבו: נ"ל (כפירוש
כאבנ"ע) כי הטפחא ראויה תחת ומכתבים, והמרכא תחת עמל,
והטעם והמכתבים (ל' השופטים שמלאכתם לכתוב פסק דין) אשר
כותבים משפטי עול ועמל), והפועל הורה כאן על הרגילות בפעולה.
להטות מדין דלים: משפט דלים, כמו ישבי על מדין (שופטים ה׳ י׳) ולא
יתכן דרך בה"ט, כי לא מצינו מילת הטה אצל המשפט, ועוד
שמצאנו יטו אביונים מדרך (איוב כ"ד ד׳), ענין אחר הוא, כי
הטעם יכריחו האביונים לנטות מן הדרך כדי להניח להם מקום, ואם
תפרש כאן כמו שם, יהיה הטעם יגרמו לדלים שיהיו נוטים מן הדין,
ולא יתכן זה.

2. Torcendo la causa dei miseri, ed ~~privando de' loro~~ usurpando diritti de' poveri del mio popolo: vostra pre-da facendo le vedove, e gli orfani spogliando.

3. Che farete poi il dì della punizione, allora-quando il disastro da lungi verrà? presso chi fuggirete per averne soccorso? e dove lascere-te il vostro fasto?

יום פקודה: הוא יום הגמול, כמו באו ימי הפקודה, באו ימי השלום
(הושע ט׳ ז׳). אנה תעזבו כבודכם: דרך התול, כשתנוסו אנה
תעזבו כבודכם והמונכם

4. Sì, senza nemmeno inginocchiarsi, essi cadranno sotto i prigioni, e sotto gli uccisi; nè tuttavia si calma il suo sdegno, ed il suo braccio è ancor disteso.

בלתי כרע תחת אסיר וגו׳: הנביא הופך פניו מהם בכעס ואומר
לכן יפלו בנופלים תחת אסירים, ותחת הרוגים, וטעם בלתי
כרע, יפלו בלתי כריעה, הקודמת לנפילה, כלו׳ יפלו פתאום
(תלמידי אחמ"ש), והכוונה כי הגרים במלחמה או הנופלים ביד
האויב, אם הם גבורים, אינם נופלים רק אחר שיכרעו באבד
כחם מרוב פצע וחבורה כענין שכתוב (תהלים כ׳ ט׳) המה
כרעו ונפלו, (שטעמו אויבינו כורעים במלחמה ומיד נופלים
כי אין להם תקומה, ואנחנו גם אם נכרע עוד נקום ונתעודד
כי ה׳ אתנו), ואלה בהפך עם כל כבודם והמונם יפלו אסירים
והרוגים בלי שילחמו ובלי שיכרעו. בלתי כרע: בלתי שיכרע
א׳ מהם (תלמידי חביבי החכם יח"ף זצ"ל), או בלתי כרע (אחמ"ש)
תחת אסיר ותחת הרוגים: יהיו האסירים וההרוגים מרובים כל כך
עד שיפלו זה על זה, ויהיו אלה תחת אלה; אסיר: יחיד במקום
רבים, כאלו הוא שם כולל, וככה ואספו אספה אסיר
(ישעיה כ"ד כ"ב). ויתכן בדרך תקבולת הדבקתי בלתי כרע למעלה, ואנה תעזבו ~~פקודכם~~ כבודכם אשר לא היה
רגיל לכרוע ולהשפיל עצמו.

ישעיה י׳

10. 5–34., 11., 12.

Vaticinio contro il Re d'Assiria (Senacheribbo) che, invasa la Giudea, minacciò Gerusalemme, ed annunzio della disfatta del suo esercito. Annunzio della pace e della prosperità, che la Giudea godrebbe sotto un Re della dinastia di David, (Ezechia, dopo la disfatta di Senacheribbo), come pure del ritorno degli Israeliti menati in cattività dai Re d'Assiria, e della riunione delle tribù Israelitiche al Regno di Giuda.

5. O tu Assur, bastone del mio sdegno, nella cui mano ella è qual verga l'ira mia.

‡ בגוי חנף אשלחנו וגו׳: הם בני יהודה שהיו חנפים בימי חזקיה, כמו שביארתי ישעיה למעלה בסימן ט׳ וי׳ שלח סנחריב להעניש עי׳ שעלה על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם. ואין ספק כי אם שלל שללו ובזו בזם.

6. Sì, io lo mando contro una nazione corrotta, lo nomino sovra la gente, che ha provocata la mia collera, in guisa ch'ei faccia preda e bottino, per poscia ridurlo ad esser pestato come il fango nelle piazze.

7. Egli però non l'imagina così, nè così pensa la mente sua, ma pensa a distruggere, a terminare nazioni non poche.

8. Egli dice: I Re non sono eglino tutti egualmente altrettanti miei governatori.

9. Non ha essa Calnò subita la sorte di Chalchemis? Hamat non ha essa subito il destino di Arpad, Samaria quello di Damasco?

10. Come la mia mano ha bastato per quei regni

י״ב , י״א , ל״ד – ה׳ י׳

[נ]בואה על מפלת חיל מלך אשור (סנחריב) בגשתו על ירושלם.
[נ]בואה על השלום וההצלחה אשר יהיה ביהודה בימי מלך מבית
[דו]ד (הוא חזקיהו, אחר מפלת מחנה סנחריב) ועל שוב נדחי
[יש]ראל אשר הגלו מלכי אשור וחזרת השבטים תחת מלך
[י]הודה.

[ו]מטה הוא בידם זעמי: הנכון כפירוש רד״ק, זעמי מטה
הוא בידם של בני אשור והוא פירוש שבט אפי, ואמר בידם
נסתר כפי מנהג להק׳, כמו רני עקרה לא ילדה (ע׳ לעיל
...די), ואמר בידם לנ׳ על העם. ושד״ל ורש״י וגזני׳ פירשו כשו
[כ]תוב מטה אשר הוא בדם מטה זעמי הוא, ולדעתו מחוסר
[ה]מלת הוא יתרה, והיה מקומה בסוף הפסוק.
[ו]צוונו: למני, כמו שפירשתי ויתישבו בשכל מצד וקצוונו
[ה]דברים לא יך) לשלול שלל ולבז בז: לא אמר לשלול שללו ולבזו
[ב]זו, והנה אין המאמר בבחינת הנשלל, אלא בבחינת השולל,
[כ]לו׳ אני משלחו לשלול שלל והעשיר, וכוונתי לשומו אחר
[מ]רמס לאחרים כחמר חוצות · יז
[ו]הוא לא כן ידמה: אינו יודע ואינו חושב על לבו מה תהיה
[א]חריתו, ולא יחשוב שאינו אלא מטה זעמי, ושאשברהו בסוף
[כ]מו שרבשקה אמר ה׳ אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה
(ישעיה ל״ו י׳) מלבו בדה הדבר כדי למצוא חן בעיני אנשי
ירושלם למען יפתחו לו שערי העיר, אך סנחריב היה אומר
[ב]כח ידי עשיתי ובחכמתי וגו׳.
[ה]לא שרי יחדו מלכים: הלא המלכים יחדו אינם אלא שרי, כמו
[ה]שרים שהמלך ממנה אותם, ובידו להשפילם, והטעם הוא הואב
...כן יהיה תמיד, וכדרך שכבש קצת מלכים, הוא מדמה
[ש]ילכוד כל מלך שירצה.
[ה]לא ככרכמיש: הלא היה כלנו ככרכמיש, כלו׳ כל המקומות האלה
...ה אחד היה לאם לנפול בידי. כרכמיש: היא על נהר
[פ]רת (ירמיה מ״ו ב׳) ונקראת בערבי קרקיסיה וברומי Circesium.
[כ]לנו: הוא כלנה (עמוס ו׳ ב׳) כלנה (בראשית י׳ י׳) וקו׳ גם
[כ]נה (יחזקאל כ״ז כ״ג) והיא Ctesiphon על יד חדקל כנגד Se-
leucia, וכן מתורגם בתרגום ירושלמי בבראשית. חמת: עיר
...רה על נהר Orontes, גם ארפד קרובה לחמת.
[ל]מצאה ידי: השיגה, כמו ומצא להם (במדבר י״א כ״ב). לממלכות

...a nulla, sebbene le loro statue fossero in maggior numero che quelle di Gerusalemme e di Samaria....

11. Sì, come ho trattato Samaria e i suoi idoli, tratterò anche Gerusalemme e i suoi Dei.

12. Ora poichè il Signore avrà compiuto ciò, ch'egli vuol eseguire nel monte di Sion, ed in Gerusalemme; voglio egli dirà esiger conto del crescente orgoglio del Re di Assiria, e della fastosa sua alterigia.

13. Imperciocchè egli ha detto: fu pel vigore del mio braccio e per la mia sagacità, avendo io agito con intelligenza, che rimossi i confini dei popoli, le loro metropoli depredai, e coloro che in forte sito abitavano ne feci discendere.

14. La mia mano trovò quasi in un nido le ricchezze dei popoli, e come raccolgonsi uova abbandonate, tutta la terra io raccolsi (conquistai); ~~m'assoggettai~~ nè vi fu chi scuotesse un'ala, o la bocca aprisse a stridere.

15. Dovrebb'ella la scure gloriarsi sovra colui che taglia con essa? Dovrebb'ella la sega vantarsi maggiore di colui che l'agita quasi agitasse un bastone, o di chi l'alza come alzasse una verga, non già un legno?

האליל: לאותן הממלכות שכבשתי אותן, כאלו הן ממלכות אליל ושוא, ל׳ רופאי אליל (איוב י״ג ד׳), רועי האליל (זכריה י״א י״ז), ואבל לא יתכן למשוך עם שיאמר דרך לעג ממלכות האלילים (כדעת המפרשים) מאחר שגם ממלכתו ממלכת אלילים הוא, וידוע כי עובדי לא היו בוזים אלילי זולתם, ועוד ממלכות אלילים הללו, לא האליל; ופסיליהם מירושלם: מרובים מפסילי ירושלם ושמרון, (כפי׳ רבי יצחק) כלו׳ שהיו להם אלהות הרבה לעזרתם.

והיה כי יבצע: שלים את כל מעשהו: מה שגזר לעשות, והר ציון וירושלם הם משל על מלכות יהודה, והמעשה הנגזר הוא האמור למעלה לשלול שלל ולבז בז, כי עלה סנחריב על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם, וגם קרב לירושלם והשחית השדות אשר סביבותיה ושלל שללם. אפקוד: כן יאמר ה׳. על פרי גדל לבב מלך אשור: יפקוד ה׳ על מלך אשור שהוא גאה ורם עינים ׳פרי גדל לבב: רבוי גודל לבב (רד״ק), כלו׳ גאונו הפרה והתרבה.

עשיתי: דבוק אל ואסיר, ושסתי, ואוריד, כלו׳ בכח ידי עשיתי מה שהייתי מסיר וכו׳, וזה טעם שו״א הוו׳, ואסיר ואוריד, לא שהם לעתיד ממש, אך העתיד בהם במקום למ״ד, להסיר, להוריד, בכח ידי עשיתי מה שעשיתי להסיר ולהוריד. כי נבונותי: כי פעלתי בתבונה; ואולי יתכן שתהיה הקריאה ואסיר ואוריד, ל׳ עבר כמו שוסתי. ועתודותיהם: הנכון כתרגומו קרוי תושבחתהון, ל׳ עתודים הנאמר דמ״ה על הגדולים והחשובים, וכאן בהיותו ל׳ נקבה הוא מוסב על הערים הראשונות במלכות. שוסתי: ל׳ משסה, והוא מבנין פיעל, אלא שהוא מורכב מן שסס ושסה, מן שסס היה משפטו שוססתי כמו סובבתי, ומן שסה שסיתי כמו צויתי. כאביר יושבים: יושבים במקום כביר (רד״ק), והאלף בכאביר יתירה, והנקודות נכונות, והטעמים לא כן # ולא יצדק לפרש כבד על סנחריב, ואף לא נקרוא כאביר, כי תבחת המוצא בהשסר יושבים בודד, וגם ואוריד לא יתישב יפה.

ותמצא כקן ידי לחיל העמים: ידי מצאה חיל העמים כאלו הוא בתוך קן. כקן: משפטו כבקן כמו ואצרוף כבר סיגיך (למעלה א׳ כ״ה). לחיל: כמו את חיל, עד הרגו לאבנר, (רד״ק) והוא עד ל׳ ארמית. כל הארץ וכו׳: אספתי הארצות תחת ממשלתי, כמו ויאספו אליו כל הגוים (חבקוק ב׳ ה׳). ולא היה נודד: אייס במשל הקן שאפה בו, לא היה בקן שום עוף שיכה כנף להפחידני ולמונעני מקחת הבצים. על מניפו כהניף שבט: על האדם המניף אותו בלא יגיעה כאלו הוא מניף שבט (כ״י אפשר אלבו בס׳ העקרים מאמר ב׳ פרק ג׳). ואת מרימיו: בוי״ו, כן נמצא בהרבה ספרים כ״י, וגם בקצת הנדפסים, וכן למסכנת הרב לוזאטו ובעל מנחת שי. ואת מרימיו: כמו על, כאלים מטה לא עץ, שמרימים המאור בקלות כאלו הוא מטה,

ובנביאים כי קמוץ עם קמץ שבידי מלכתא והוריד בטפחא ופשטיר במרכא וזה נכון.

ˆ קליה פינקרי:

16. Ebbene il Signore Dio Sevaoth manderà quel
la sua pinguedine dimagramento, e sotto del
suo fasto si accenderà quasi un incendio di
fuoco.
17. Egli ch'è la luce d'Israel farassi qual fuoco;
Egli che n'è il Santo farassi qual fiamma; e
ardendo divorerà ad un tratto i suoi spini e
i suoi vepri.

18. E l'onor del suo Bosco e del suo Carmelo egli
lo distruggerà, in corpo e in anima; sicchè que-
gli alberi, che eccelsi, quasi vessilli, alzavansi,
si ridurranno a tarlatura.

19. Gli alberi, che di quel bosco avanzeranno po-
chissimi saranno, ed un ragazzo saprà scriver-
ne l'elenco.

20. In allora l'avanzo d'Israele, il residuo
della famiglia di Giacobbe, non si appoggerà
più sul suo persecutore, ma appoggerassi
solidamente in D. il Santo d'Israele.

קלו קיננו ענן, ולפירוש זה היה ראוי להטעים אם-יתגדל הח
מגור על־מניפו׳ כהניף שבט ואת־ מרימיו וגו׳; ורש״י וגמ׳ פירשו
רונו לפירוש רש״י, אלו היה השבט מניף את מרימיו, וכאלו המטה
ה מרים את האדם אשר איננו עץ, וזה רחוק מאד, ופירוש א
מתאדם לא עץ; והבחור המשכיל ~~...~~ מתרץ ומפרש כהרים מטה
עץ, כאלו המטה שהוא עץ יגדל תהות עץ וירים הוא את
ימינו.

משמניו רזון: משל כמו ידל כבוד יעקב ומשמן בשרו ירזה
ישעיה י״ז ד׳) ותחת כבודו: תחת מחנהו שהוא כבודו וגאותו,
מעצמו יקד יקוד שאכלהו, ומה הוא היקוד והאש הזה מפרש
פסוק הסמוך והיה אור ישראל לאש וגו׳.
ישראל: וקדושו אל ישראל הוא שהוא. ואכלה שיתו ושמירו:
ואכל מחנה אשור כאלו הוא שמיר ושית. שיתו שמירו: פתח
שית ושמיר, והוא משל על ההדיוטות שבמחנה אשור, ואח״כ הזכיר
כבוד יערו וכרמלו והוא משל על השרים הנכבדים שבמחנה (דון
יצחק). ביום אחד: יחד, כאחד.
כבוד יערו וכרמלו: גם הנכבדים שבמחנה הנמשלים ליער
וכרמל (הר נמשל לפוריה) יכלה הא־ל אותו מנפש ועד בשר,
ו׳ בהחלט כליל, ככתוב וישלח ה׳ מלאך ויכחד כל גבור חיל
ונגיד ושר במחנה מלך אשור (דה״ב ל״ב כ״א). והנה המשיל המחנה
אשר תבער מתחת המחנה ותאכל תחלה הקוצים שהם
דקים, ואח״כ תאכל העצים הגבוהים (רמ״ן, ויח״ם ז״ל). והיה
כמסס נוסס: עץ גבוה הנראה מרחוק כנס (ל׳ נתת ליראיך נס
התנוסס תהלים ס׳ ו׳) והיה כמסס נמק, בין שתפרשהו מגזרת
הקרוב בהוראתו לשרש מקק, ובין שתפרשהו כרש״י ל׳ מס,
הוא התולעת האוכלת העצים (והבגדים, כמו Coccejus), ורמ״ן
וגמ׳ פירשו כמטת Hezel ואחריו Schelling, נסס ל׳ נסים
כמו, ופיר חולה, בחולה כנמס, ונמק בשרו. והוא פירוש רחוק,
כי כרוש צריך להטעים והיה כמסס.
ושאר עץ יערו: השארית אשר תשאר מאנשי צבאו מעט תהיה.
נער יכתבם: לא אמר יכתוב מספרם, אלא יכתבם, כמו ויכתוב
את שרי סוכות ואת זקניה (שופטים ח׳ י״ד), כלו׳ יכתוב אותם
ספר, אחד לאחד בשמו.
ישראל ופליטת בית יעקב: נראה כדעת הרב״ג ודון יצחק ואחריו
Eichhorn שהכוונה על מלכות יהודה אחר גלות עשרת השבטים
בספוק מלכות ישראל היתה מלכות יהודה פליטת בית יעקב.
להשען על מכהו: כמו שעשה אחז, שקרא מלך אשור, ולא היה אלא
עזר. באמת: אין הכוונה בלבב שלם, אלא שההשען על ה׳ הוא השען
באמת, כי ה׳ משען ומבטח בלתי בוגד, וזה הפך להשען על מכהו.

21. L'avvanzo di Giacobbe, l'avvanzo si farà ritorno al Dio possente.

22. Imperciocchè quando la tua gente, o Israele, fosse numerosa come l'arena del mare....... solo gli avvanzi di essa emenderannosi: e eccidio è decretato, giustamente innondantesi.

23. Sì, strage ed eccidio il Signore Dio Sevaoth è per fare in tutta la terra.

24. Ebbene così ha detto il Signore Dio Sevaoth, non temere, o mio popolo, abitante di Sion, il quale col bastone ti batterà, e la verga ti alzerà sopra nel suo viaggio verso l'Egitto.

25. Poichè fra poco finirà la burrasca, ed il mio sdegno contro del mondo terminerà.

כי אם יהיה עמך: כנגד ישראל כלו מדבר, ואומר אם יהיה עמך
כחול הים, אף אמנם לא תשוב אלא ה', אבל אם הרוב (ראה עשרת
השבטים) יאבד השאר הנשאר הוא ישוב אל ה', וכליון חרוץ וגו':
הכליון נגזר על כל העולם (כלומ' על רוב הממלכות שכבש
סנחריב וכמו שאמר למעלה כל הארץ אני אספתי), והוא ישטוף
הרשעים בצדקה ומשפט, ולא ישטוף את ירושלם.
ונחרצה: שרש חרץ מורה כריתה והושאל על חיתוך המשפט, כמו
שהושאלו גזר גזר, וחתך (דניאל ט' כ״ד) ובלה״ע פסק, קצב, וקצץ
ובל' רומי decisio, והנה למעלה אמר חרוץ על ההחלטה השנית
וכאן אמר נחרצה על ההחלטה האחרונה, וקרא לשניהם כליון
כלה ונחרצה כמו כלה נחרצה כלל כליון חרוץ, בקרב כל
הארץ: בכל העולם, כלו' נגזר על סנחריב שיכבוש ממלכות
הרבה ואחר יבוא ציון אל תירא ממנו וכמו שמפרש והולך.
בדרך מצרים: רש״י רד״ק רא״ע וגעז׳ פירשו כדרך המצריים הקדמונים
והוא רחוק, ועוד אין הכתוב מדבר בשעבוד שישתעבדו לו, אלא
שינצלו אלא מכה בלבד; ורשב״ם מפרש כפשוטו כי ממצרים עבר סנחריב
לבא על ירושלם. ורק׳ וגעז׳ משיגים כי ממה שכתוב למעלה בא על
עית וגו' נראה בבירור שלא היתה מחשבת ישעיה שיבא הצבא מן
הדרום אלא מן הצפון; ואני אומר בדרך מצרים, לא שבא ממצרים,
אלא שיהיה דרכו למצרים, כי מצפון בא, והיה הולך לכבוש מצרים,
ובדרכו חשב לכבוש ארץ יהודה, שהיא בינו למצרים; ואם תרצה
כי פרעה נכה שהיה הולך להלחם בכרכמיש על פרת הוצרך
לעבור דרך יהודה (דה״ב ל״ה כ׳); ומה שבדברי רשב״ם לא יתכנו,
כי אמנם אם דרך ולאחר כבוש מצרים בא סנחריב אל ארץ
יהודה איך אמר לחזקיהו הנה בטחת לך על משענת הקנה
הרצוץ הזה על מצרים ח שנראה בבירור שהיתה מצרים עדיין
ממלכה בפני עצמה.
וכלה זעם: אינו אומר זעמי, אלא זעם, כמו עד יעבר זעם,
(ישעיה כ״ו כ׳) ענינו צער והוא קרוב לזעף, וממנו ויעמוד הים
מזעפו (יונה א׳ ט״ו), ואחר מפרש כי הזעם הזה הוא אפו של
הקב״ה. על תבליתם: נתקשו בו המפרשים מאד; ויונתן רש״י
ורשב״ם פירשו ל׳ תבל עשו (ויקרא י״ח כ״ג) כלומר יתהפך על
אנשי אשור על רוב תועבותיהם, והנה לא מצאנו ל׳ תבל על כל
ל׳ בפעלים, אלא על ערבובי המשכב, ואין לו ענין לכאן. ורד״ק
רא״ע וגעז׳ פירשו ל׳ בליה, אפי יעמוד על הקוצים לכלותם;
וכל אלה הפירושים רחוקים, ולא הבר ברור כי הסופרים הדביקו
שתי מלות נפרדות, וישעיה לא כתב אלא ואפי על־תבל יתום,

26. E G. Dio Zevaoth gli susciterà una sferza (ina-
spettata), come allora che i Madianiti furono di-
sfatti nella rupe di Oreb. (Dio alzerà) la sua
verga sul mare, e porterà (quella sferza) per la
via dell'Egitto.

27. In allora il suo peso resterà rimosso dal
tuo dosso, ed il suo giogo dal tuo collo, e (con-
tro l'usato) il giogo guasterassi per loro pinguedine.
28. Egli ha assalito Ajat, è passato per Migron —
a Micmas deposita i suoi bagagli.

ם פירוש על וכלה זעם, יכלה הזעם, כי יכלה אפו של הקב"ה
ת תבל, ואמר על תבל דרך הפלגה, כי אשור הטיל מחלוקת
גות, וכמה שכתוב על מלך בבל שם תבל כמדבר (ישעיה יד
) והנה כשיתום אפו ישלך ויעבר שבטו אפו.
ע: שוט לסוס (משלי כו ג') והוא דרך בזיון, כנגד מה שאמר בשבט
כה, ומטהו ישא עליך, והשוט הוא תרהקה מלך כוש שהיה מושל
לך העליון של מצרים. ומלך אשור שמע עליו שיצא להלחם אתו, ואז
אל בלבו להתרחק מירושלם, ואז הכה ה' את מחנהו, ועל שלא
תכן נפרש השוט הזה על המכה האלהית עצמה מפני מלת ועורר
ינה נופלת על הכאת המכה פתאומית דרך נס, אלא על הבאת
אויבים. כמכת מדין בצור עורב: השוט ההוא יהיה פתאומי, ונורא,
יום לאשור כמו שהיה נחשון כשהכה את מדין (שופטים ז'). ומטהו
כים: ה' יטה מטהו על ים סוף, ונשא את השוט על אשור בדרך מצרים,
מאם יצא עליו תרהקה, והזכיר מטהו דרך מצרים, כלפי מה
מר למעלה ומטהו ישא עליך בדרך מצרים, כי אשור בא על יהודה
כבת תאם מצרימה, וה' הביא עליו אויב נורא בדרך מצרים, ואינו אותו
מצרים שהיה נבזה בעיני אשור ושהיה בדעתו לעלות עליו ולכבשו.
מלך כוש שהיה מפורסם בדור ההוא בגדלה ובגבורה, והיה שולט גם במלך
מצרים; ורוב המפרשים פירשו בדרך מצרים, כדרך שהכה ה' את מצרים, ורחוק.
בל עלו: הנכון בעיני כי דרך העולם שבשמנות הצואר תשחת
פני העול, וכאן יהיה בהפך, כי העול יחבל וישבר בעבור שומן
ורקת, כלומר להורות לדשנם, ובריאי הגוף.
א על עית: הולך ומצייר התקרבות מלך אשור לירושלם באפן
מוחשי לנגדו, ואימת כל הערים אשר הוא עובר עליהן, וזה לשון יובן
ל הנס במפלתו. עית: אומרים שהיא עי, ומצאנוה ג"כ נקראת עיא
(נחמיה יא לא), והיא בתחלת ארץ בנימן מצד צפון, ואומרים שאינה רחוקה
ה מול מירושלם. מגרון: לא מצאנוה אלא בשמואל (א' יד ב'), ומשם
ה שהיא עיר קרובה אל הגבעה, והנה הוא מתקרב והולך לירושלם.
כמש יפקיד כליו: יניח שם כליו ביד אנשים הממונים על הכלים וזה
אנם כדי שלא יעכבוהו הכלים בעברו במעבר מכמש שהוא מקום
, בין הסלע מהעבר מזה, ובין הסלע מהעבר מזה (ש"א יד ד' וה').

29. Han passato la stretta — Gheba è l'alber-
go ove pernottano, — è costernata Ramà —
Gabaa di Saul si mette in fuga.
30. Strilla ad alta voce o popolazione di Galim,
porgi orecchio, o Laiscia, o Anjat, o Anatot.

הלי קולך: צהלי בקול גדול, יושבת גלים, עיר נזכרת רק בש"א כה
ה, והצווי עומד במקום עתיד, כמו שמעו שמוע ואל תבינו,
טעם כי בת גלים תצעק בקול גדול, והערים הסמוכות לה,
רה לישה, ענתות תהיינה קשובות לקול צעקתה. עניה:
ינו שם התאר כדעת כל המפרשים, כי לא יקדם התאר

למתרגם, אבל הוא שם עיר הסמוכה לענתות, והיא הנקראת
בנחמיה (י״א ל״ב) עֲנַנְיָה: עֲנָתוֹת נֹב עֲנַנְיָה ובאה בארץ בנימין
וקרובות לירושלם, ויתכן גם (כדעת Döderlein) שיהיה ענה
שאת, ויהיה נשוא המאמר, ולכך הוא מוקדם אל השם (עד
גדול אדוננו), והכוונה ענתות היא ענייה בלי היא מצטערת
מרוב הפחד. מדמנה: הנזכרת כאן אין ספק שאיננה לא הנקראת
אחר כך (שופטים י״ח) כי היא היתה בקצה הצפון לא״י ורחוקה
מאד מירושלם, והנה הנזכרת כאן היא עיר אחת נזכרה במקום
אחר, וכן מדמנה, כי מַדְמַנָּה הנזכרת ביהושע ט״ו לא היתה
ביהודה לא בבנימין
הגבים: שם מקום, אולי היו בו בריכות מים, מל׳ באו על גבים
(ירמיה י״ד ג׳). העיזו: נאספו למקום מעוז ומבצר, כמו אסף
נא שונה העיזו אל מבצרו (ירמיה ד׳ ו׳). העיזו בני בנימן
(ו׳ א׳), אבל שלח העז את מקנך (שמות ט׳ י״ט) הוא יותר.
עוד היום: רצונו אל הסוף להתעכב עוד היום בנב, ומשם הוא
מנופף ידו כנגד הר ציון בגאוה ובוז, וטעם העכוב הזה הוא
להרגיע חיילותיו מטורח הדרך, ואולי גם שהוא לראות הנשה
מה בלא ספק, והוא מאחר אותה בכוונה כדי להאריך הנאתו
(כמנהג ...), אבל כאן שנחריב מדמה בלבו שאין לגואלם
שתמלט מידו, ולפיכך אינו ממהר בלקחו אותה, אבל הוא מתענג כל
היום בנב לראותה ולהתענג בה בדמיונו קודם שיכבשנה, כי
אחר כבושה לא תהיה נחשבת בעיניו מאומה, ותנופת הידים
מתוך השמחה שהוא שמח בבטחונו שילכדנה.
מסעף: כורת הסעיף, כמו שֵׁרֵשׁ, זִנֵּב, פִּאֵר (לא תפאר אחריך).
פארה: ענף גבוה, כמו ותשלחנה פארותיו (יחזקאל ל״א ה׳) והוא
מל׳ פאר, כי פאר נקרא מה שעל הראש, וזה ענף בראש האילן.
במערצה: בחזקה, כמו עריץ.
ונקף: ל׳ כנוקף זית, (ישעיה י״ז ו׳) היא הכאת העץ להפיל פירותיו,
ואמר דרך מליצה כי ה׳ יחבוט סבכי אותו יער לא במקל כמנהג,
אלא בברזל. ונקף: פִּעֵל, ה׳ יחבוט סבכי היער בברזל. והלבנון:
אשור שדמה אותו ליער גדול. באדיר: בקול גדול, כטעם מקול
מפלתך ירעשו האיים (יחזקאל כ״ו ט״ו).

ויצא חוטר: לא יתכן שיהיה כאן תחלת נבואה חדשה לימות
המשיח, ותחלתה בו״ו החבור, ובלא שום הודעה על הזמן, כגון
והיה באחרית הימים ויצא חטר, ועכ״ז התחכם דון יצחק ואמר
כי תחלת הנבואה הוא למעלה בפסוק הנה האדון ה׳ צבאות
מסעף פארה, אלא שגם זה לא יתכן, כי איך יהיה סוף הנבואה

31. È in movimento Madmenà – gli abitanti di Ghebim (cisterne) si ritirano in fortezza.

12. Ei vuol restare ancora oggi in Nobbe, ove agita la mano verso il monte della gente di Sion, verso la collina di Gerusalemme.

3. Ed ecco che il Signore G. Dio Sevaoth tronca con violenza que' grandi rami; gli alberi eccelsi restan tagliati; gli altissimi si abbassano.

4. Egli abbacchia i macchioni di quella selva col ferro, quel Libano con alto fragore cadrà.

C. 11.

1. Ma un rampollo uscirà dal tronco di Jesse, una pianterella delle sue radici uscirà prosperosa.

קודמת עוד היום בנב לעמוד ינופף ידו וגו׳, ומה שאמר כל
בור החשבונות ההמה בא על עית וגו׳ אם לא נקיים כי בשעה
היה הקיץ סמוך לירושלים ובבואו בנב, אלא תמלט מידו, פתאום
לאך ה׳; והנה המשך הפרשה מורה באצבע כי אין כאן נבואה
לבא, לימים רחוקים, אך הוא המשך הפרשה הקודמת, ועל
קיה נאמרה, כדעת ר׳ משה הכהן (הביאו ראב״ע), ואחריו
ועמו׳; וגם ושם חשר הוא נמשך אל ונקף סבכי היער
ברזל והלבנון באדיר יפול, כי תחת שמלך אשור עם כל כבודו
ספל ונגדע, בית דוד ירום ונשא, ומפני שהמשיל מלך אשור
ער גדול, המשיל בית דוד לחטר קטן הצומח מחדש בגזע
ן; ואם ישאל אדם: והיכן נתקיימו בחזקיהו כל היעודים
אמרים בנבואה הזאת? אלא תשובות בדבר: האחת, כי קצת
דברי הנבואות הם דרך משל ודרך הפלגת השיר, ואם יתקחו
פשוטן לא יתקיימו לעולם, כגון וגר זאב עם כבש וכל אותו
כן לא נאמר אלא למשל כי אחריו הוא אומר לא ירעו ולא
שחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה׳, ומי יאמר
כוונה כי חיות השדה תהיינה יודעות את ה׳? אבל הכוונה
ל ספק על בני אדם, אבל וגר זאב עם כבש לא נאמר אלא
אבל על בני אדם, וגם זה בארץ יהודה בלבד ותחת ממשלת
קיה, כי לא אמר לא ירעו ולא ישחיתו אדם, אלא לא ירעו
לא ישחיתו בכל הר קדשי. והשנית, כי קצת מן היעודים
אפשר שנתקיימו אעפ״י שלא נזכר הדבר בספרי הקורות,
מפני שאין בידנו היום אלא קצור מספרי מלכי יהודה וישראל,
מפני שכן הוא דרך כל ספרי הקורות להאריך בקורות
רעות ולקצר בספור ימי השלום והשקט. והשלישית כי קצת
היעודים אפשר גם שלא נתקיימו, וכמו שפירשתי על
הכן אותה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם, כי הנביא
דבר העתידות שהיו ראויות לבא על ישראל בעבור צדקת
מלך אשר ימלוך עליהם, ובכל זאת אפשר שלא יהיה העם
און וראוי לקבל כל הטובות ההנה, וכמו שכתב בעל העקרים
מאמר ד׳ פרק מ״ב, וז״ל: וכן רז״ל מסכימים שהנבואות נאמרו
חזקיה, אלא שלא נתקיימו בו, אמרו בקש הקב״ה לעשות
קיה משיח״, עכ״ל. מזער: מל׳ ארמי זוערא והוא מעט או קטן,
ן בפי אויל חטר גאוה (משלי י״ד ג׳) דעתות מטה עז מקל תפארה
ירמיה מ״ח י״ז), וכן למטה (ד׳) שבט פיו, ושבעת הכורם אך
מחש. ונצר: ל׳ נטיעה חדשה, נטע קטן הצומח מחדש, וכן
אתה השלכת מקברך כנצר נתעב (ישעיה י״ד י״ט) כנטיעה
נבלת שתולדין אותה מן הקרקע ומשליכין אותה, ואינו ל׳ ענף,
נצר מטעי מעשי ידי (ס׳ כ״א), נטיעה שנטעתי אני.

(Un uomo cioè) sul quale poserà uno spirito divino, uno spirito cioè di sapienza e d'intelligenza, spirito di consiglio e di valore, spirito di conoscenza e timore di D.

Saranno le sue delizie nel timore di D.; egli non giudicherà dietro la vista dei propj occhi, non deciderà dietro l'udito dei propj orecchi.

Giudicherà giustamente i miseri, deciderà rettamente le cause della gente più bassa: ma insieme batterà il paese col bastone della sua bocca, e col

הנה התחיל ובא אל המשל שהוא בן אדם. ונחה: מלרע בעבור
האות הגרונית שאחריו שלא תתבלע בקריאה, כמו למה ה'
קומה ה', שובה ה', פדנה ארם (בראשית כ״ח ב׳), והבאת עלינו
(שם כ״ו י׳), ורעה עינך (דברים ט״ו ט׳). ונחה עליו: מענין
ונחה ארם על אפרים, וכן ברוח, ותנח עליהם הרוח (במדבר
י״א כ״ו), נחה רוח אליהו על אלישע (מ״ב ב׳ ט״ו), הכוונה על המשך
הרוח ההוא באדם בקביעות, לא לפרקים. רוח ה': לפעמים הכוונה
ברוח ה' על הנבואה, כמו רוח ה' דבר בי (ש״ב כ״ג ב׳), ולפעמים
הכוונה בו רוח אלהי, כלו' כח פרטי שאדם עושה בו מה שלא היה
ממנהגו לעשות, או מה שאין דרך אשר בני אדם לעשות, כגון
ורוח ה' לבשה את גדעון (שופטים ו׳ ל״ד), ותהי על יפתח רוח ה'
(שם י״א כ״ט), ותצלח עליו רוח ה' וישסעהו (שם י״ד ו׳), ותצלח עליו רוח
ה' וירד אשקלון (שם י״ד י״ט), ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה
(ש״א ט״ז י״ג), וכאן רוח ה' שהזכיר הוא מה שמפרש והולך רוח חכמה
ובינה וגו', וכן תרגם ר' סעדיה רוח ה' שהוא רוח חכמה ובינה
(רוח אלהי והי רוח אלחכמה). וגבורה: אין הכוונה גבורה למלחמה
כי שלום יהיה בימיו, אבל גבורה לענוש הרשעים, ע' למטה פ' ד'.
והיה אפשר לפרש גבורה במלחמה, על דרך מה שכתוב (מ״ב
י״ח ח׳) הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה, אלא שזה
היה קודם בוא סנחריב, והנבואה הזאת הוא לזמן שאחר
מגפת חיל סנחריב. רוח דעת ויראת ה': נראה כרד״ק ואבע״ז
רוח דעת ה' ויראת ה', ואעפ״י שאין דרך הלשון שיבא הסמוך
מתבדל מסומכו אחריו, הנה מצאנו יואש מהבלל [illegible] דבר
ומחסה (איוב כ׳ י״ז); ובענין דעת ה' ויראת אלהים, עיין מה
שכתבתי בבהכ״ע תקפ״ט דף 121, 120.

והריחו: הרח ב׳ ... נאמר על ההתענגות בדבר כמו ולא אריח
בעצרותיכם (עמוס ה׳ כ״א), ואף כאן על ההתענג אלא ביראת
ה'; אחר שאמר שתנוח עליו רוח יראת ה' הוסיף שיתענג כשתמצא
יראת ה' גם באחרים ולא יהיה אדם מוצא חן בעיניו כי אם על שיהיה ירא אלהים
(Vogel, Gesenius, Cocceius, ירחי' ואבע״ז). ולא למראה עיניו וגו': שאין לדיין
לדון מה שעיניו רואות ואזניו שומעות, ולכן ידמה לו לפעמים הרשע כאלו
הוא צדיק בריבו, ובהתלקות דברי החנף יאמין לו, אבל הוא בנוח עליו
יראת ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגו' יבין מצפוני לב יתבונן
והתבונן, החשבים והנסתרים, ושפט לפי אמתת הדין, כי לא יפול ברשת
הרמיה והתנופה (כורש). והוכיח: ענינו חתוך הדין, כמו ויוכיחו בין
שנינו (בראשית ל״א ל״ז).

לענוי ארץ: יותר שפלים שבארץ. והכה ארץ: ועם היותו אוהב הענוים
והדלים הנה לא יחסר כח וגבורה להעניש הרשעים, כי יכה ויבהיל הארץ
כלו' אנשי עם הארץ. בשבט פיו: בדבר פיו אשר יהיה כשבט, כי דבר

fiato delle sue labbra disanimerà il malvagio.

5. La probità sarà la cintura dei suoi lombi, la lealtà la cintura dei suoi fianchi.

6. Allora il lupo farà dimora coll'agnello, e il pardo si coricherà in compagnia del capretto; il vitello, il leoncello, e l'animale ingrassato uniti, verran guidati da un piccolo ragazzo.

ב שלטון. וברוח שפתיו: מיד שיפתח שפתיו ימות לב הרשע בקרבו ויהיה·
ן, להיותו יודע כמה יש אנשי עולה וחמס; והנה זה ציור המתחלה
מונה שהטובים יושבים בטח, והרשעים יפחדו ורעד; אבל לפרש ימית
ע כמשמעו, שבדבר פיו יגזור עליו מיתה, לא יתכן לפי תפארת
נבואה, כי מי לא ידע כי המלך בצוויו יוכל להמית אדם והכה
ך: אין המכוון בו הרשעים כדעת רד"ק רש"י וזולתם), אבל אנשי
רץ בכלל, והטעם כי כל העם יראו ממנו ולא יעשו עולה.
ה צדק: כטעם כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי
את כל בית ישראל (ירמיה יג יא). והכוונה כי הצדק והאמונה
יפרדו ממנו לעולם (רש"ב רש"י וזולתו); ורד"ק פירש שהצדק
אמונה שיחזיק בהם יהיו לו חוזק שלא ימעדו מתניו.
וגר זאב: אז כשיפחדו הרשעים ויעלזו צדיקים באור פני מלך, אז לא יהיה
בארץ מלכות אדם תקיף שיזיק לחברו החלש ממנו, אלא התקיף
יהיה רגיל לבלוע את החלש, יתחבר אליו בשלום ובמישור, וכל זה
של במאמר וגר זאב עם כבש וגו', אלא שהוסיף לפני המשל
גל וכפיר ומריא יחדו ונער קטן נוהג בם, ופרה ודוב וגו',
שעשע יונק וגו', הכל לתפארת המליצה, כי ישעיהו ע"ה נמשך
ברין הרבה מאד, כדברי הרמב"ם במורה, חלק ב' פרק כט; והנה
הזכר הפירוש הזה ודחה אותו מפני שכתוב אח"כ לא ירעו ולא
חיתו בכל הר קדשי, אך בספר אחרות יהיה עוד רשע מתגבר
הצדיק, וזה לא יתכן לימות המשיח, כי השלום יהיה בכל הארץ,
בא"י בלבד (אך פירושו כמשמעו, כי בא"י יגור הזאב עם הכבש
) והנה זה אמת, ומכאן ראיה שאין הפסקה לימות המשיח, אמנם
ש הדברים כמשמעם לא יתכן בעבור החתימה כי מלאה הארץ
ה את ה', מה שלא יתכן לאמרו על הבהמה וחיה; אמנם לדעתי
ב כי מלאה הארץ דעה את ה' הוא הטעם למה יברך ה' את
שלא תהיינה החיות מזיקות בה, מפני שהארץ ההיא תהיה מלאה
ת ה', ובזכות הדעת ה' יגן עליהם; וזה ל' הרמב"ם במאמר
ית המתים: וכן הסתפק עליהם אמרנו שמאמר ישעיה וגר זאב
כבש וגו' שהוא משל, וזה לא אמרנו לבד אמרנוהו, אלא כבר
מנו להבנת זה הענין אנשי התבונה מן המפרשים, כמו ר' יוסף
תולש כ"ש אבן עקטנין ואבן בלעם ז"ל וזולתם מן המפרשים,
ף הדברים יורה עליו, והוא אמרו לא ירעו ולא ישחיתו בכל
קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה', הנה כבר נתן הבלה
הם אין בלתי מומקים ולא מזיקין לדעתם ה'; התרשו אתם
ישראל מי שיש לו שכל שיהיה מצייר הסריה בזמננו זה
יה ולזה הוא עורף, ואין ישוב וידע מבורכו מה שצריך, וידע
ן רשוי להזיק וישוב לאכול תבן, הנה נתקיים מה שנאמר ותהי
חוות הכל כדברי הספר החתום, עכ"ל; ובפרק האחרון מס'

ישעיה י״א

משנה תורה כתב: וזה שני בישעיה וגר זאב עם כבש וגו׳ משל ומליצה וכו׳ וכו׳.

7. La vacca e l'orsa pasceranno unite, assieme coricheramnosi i loro piccoli; il leone al par del bue si ciberà di paglia.

8. Il poppante si trastullerà sulla buca dell'aspide e sulla tana del basilisco lo spoppato stenderà la mano.

9. (Queste bestie) non faranno danno, non faran guasto in alcuna parte del mio santo monte; ché il paese sarà pieno della conoscenza di D., come il mare è d'acqua (pieno, e) coperto.

10. In allora questo rampollo di Jesse, il quale si alzerà quasi per essere il vessillo dei popoli, il vessillo al quale le nazioni accorreranno avrà sede gloriosa.

שרש ישי: כמו חטר ישי, החטר היוצא משרש ישי, כמו ויעל כיונק לפניו
וכשרש מארץ ציה (ישעיה נ״ג ב׳) (רש״י וגזעו), וגזרת המאמר
הוא והיתה מנוחתו כבוד, ומה שבינתים מאמר מוסגר. אשר עומד לנס עמים:
שהוא עתיד להנשא עד שיהיה נראה מרחוק כנס, והוא דרך משל על החטר
שיגדל וירום. אליו גוים ידרשו: חסרה מלת אשר, החטר יצבה כנס, והנס
יהיה נס עמים, ופירש נס אשר אליו גוים ידרשו, שינהרו אליו ויתאספו
אליו, ואין הכוונה בדרישה הזאת לשאול תורה ודבר ה׳ אלא כטעם כי אם אל
המקום אשר יבחר ה׳ אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו
ובאת שמה (דברים י״ב ה׳), שאינו אלא ענין ביאה והתאספות, ואמנם טעם
ביאת העמים אליו, הוא שיבאו לשמוע צדקתו והצלחתו והצלחת בני עמו,
וכמו שהיו באים לשמוע חכמת שלמה (מ״א ה׳ י״ד), וכן כתוב ורבים
מביאים מנחה לה׳ לירושלם ומגדנות לחזקיהו מלך יהודה, וינשא לעיני כל
הגוים (דה״ב ל״ב כ״ג), והנה מנוחת המלך הזה, כלו׳ מקום מושבו, כמו
זאת מנוחתי עדי עד, (תהלים קל״ב י״ד), ואי זה מקום מנוחתי (ישעיה
ס״ו א׳) יהיה כבוד, יהיה מקום נכבד בעבור רוב העמים אשר ידרשוהו.
ביום ההוא יוסיף: ע״י הגדולה והכבוד שיכבדו העמים את מלך יהודה,
שחררו את היהודים העומדים בארצותם בשבי ויניחום לשוב לארצם. שנית:
קניה שנית כנגד יציאת מצרים. מאשור וממצרים וגו׳: השאר שישאר
מגלות אשור ומצרים וגו׳, כלו׳ הנשארים מאותם שגלו לאשור ומצרים,
כי קצתם כבר מתו, והנשארים בחיים יקבצם ה׳, ואין לפרש המ״ן
הזאת חוזרות למלת לקנות כ׳ לקנות מאשור וממצרים את אשר
עמו אשר ישאר), כי למטה כתוב והיתה מסלה לשאר עמו אשר
ישאר מאשור, ואין שם מלת לקנות. וכאן יש לשאול: אם הנבואה
לימי חזקיהו, היכן מצינו שגלו ישראל קודם לכן בכל המקומות הנזכרים
כאן? והתשובה כי הכוונה על השבטים שגלו לאשור, ומשם יתכן
שנתפזרו קצתם בכל המקומות הנזכרים כאן, אם שהלכו מעצמם,
ואם שמכרו אותם שוביהם, עד שמצאנו ביואל (ד׳ ו׳) וגם מה

11. In allora il Signore moverà per la seconda volta la sua mano a riacquistare gli avanzi del suo popolo, che rimarranno da quelli passati in Assiria, in Egitto, in Patros, in Cus, in Elam, in Senaar, in Chamat, e nei paesi oltremare.

תם ל: צור וצידן וכל גלילות פלשת יגוי, ובני יהודה ובני ירושלם
מכרתם לבני היונים למען הרחיקם מעל גבולם, ואמנם שבטים
י' השבטים חזרו לארצם והיו תחת יד מלכי יהודה, וזה מוכח
מחה שראינו (דה״ב ל״ד) כי יאשיהו נתץ את המזבח אשר בבית
אל והסיר את כל בתי הבמות אשר בערי שמרון והרג את
כהני הבמות. והנה אם לא חזרו כלם, לא היה אלא מפני שלא
רצו, אמנם בידם היה לחזור. פתרוס: אומרים שהוא מצרים
העליונה, כי בתרגום יוני המיוחס לשבעים פתרוס מתורגם Pat-
hrous, ובל' מצרי Pethures שענינו ארץ הנגב, ואות הפא היא אנלם
כמו הא הידיעה, והנה Pethures שענינו הדרום, שהוא מצרים
העליונה הנקראת Thebais. ואיי הים: הארצות אשר מעבר
הים, כגון ארצות יון ואסיא הקטנה.
נדחי ונפוצות: שניהם שמות מופשטים, וכמו שאומרים גלות וגולה
על כלל הגולים, כן אומרים נדח ונפוצה על כלל הנפוצים, כמו
אם יהיה נדחך בקצה השמים (דברים ל' ד'), וכאן אמר נדחי
...ר, כמו שאומרים גלות להיות הפזור במקומות רבים. נדחי:
היתה הדלת ראויה להדגש, והושמט הדגש להיות הדלת נקודה
...ום לפני אות גרונית, כמו שִׁלְחוּ, מִלְאוּ, וַיְקַנְאוּ, וטעם דחי
אמר ונפוצות יהודה, מספר נפשות, הנפשות הנפוצות אשר
יהודה, וטעם אמר' שפירש נדחי ישראל אלו הזכרים, ונפוצות
יהודה אלו הנקבות.
וסרה קנאת אפרים: כי החוזרים מאשור ישתעבדו ברצונם
למלך יהודה וישכחו היותם מבני אפרים שהיו מתחלה צוררי יהודה.
וצוררי יהודה יכרתו: נ״ל הכוונה לא ישמע עוד שם צוררי יהודה
...ה נאמר על בני אפרים, כי כיון שתסור קנאת אפרים, לא יהיו עוד
...עולם אותם הנקראים צוררי יהודה כי מעתה אחיהם המה ולא אויביהם.
ועפו בכתף פלשתים: יעופו יחדו על פלשתים ויתקעו להם מאחוריהם
(רד״ק וראב״ע), ואין הכוונה אלא על אחדות לבותם, שאם יהיה
...הם שונא יעופו עליו אפרים ויהודה כאיש אחד, ואין להבין מזה
שבאמת יעשו המלחמות האלה. בני קדם: ארם נקראת ארץ בני
קדם (ברא' כ״ט א') (במד' כ״ג ז'). בכתף: משפטו בְּכָתֵף, ובא כן מפני אות
...שתים לתקן הקריאה (כמו שלא תתבלע אות אחת) כן דעת בן זאב (מכ' ב״ג).
והחרים: אולי כמו והחריב (וכן תרג') אם בחלוף בומ״ף, ואם בטעם
...שבע ורד״ק פירשו ל' כריתה וכליון, ומעני פירש ל' חרם מחש,
...עמם ויגער בים סוף ויחרב (תהלים ק״ו ט'), הן בגערתי אחריב
(.......), והחרם והניפה והגערה קרובים. לשון ים מצרים:
...הוא ים סוף, ונקרא לשון ע״ש שהוא ים צר, וכן נקרא גם lingua בלשונות
...וכן בערבי מה שאנו קוראים לו golfo נקרא לסאן
...(רד״ק וראב״ע והכורם). על הנהר: הוא נהר פרת, שהוא אתם

12. Egli alzerà uno stendardo alle genti, e raccoglierà gli sbandati d'Israele; e la gente dispersa lungi dalla Giudea radunerà dai quattro angoli della terra.

13. Cesserà la gelosia degli Efraimiti, il nome di nemici della Giudea finirà: Efraimo non porterà gelosia a Giuda, e Giuda non sarà nemico d'Efraimo.

14. (Ma uniti) voleranno dall'una parte ad assalire alle spalle i Filistei, ed assieme dall'altra depraderanno i Sirj; Edom e Moab saranno a loro disposizione, e i figli Ammon alla loro Ubbidienza.

15. I. renderà asciutto il golfo dell'Egitto, come pure alzerà la mano sul fiume (Eufrate) col potentissimo suo vento, e lo taglierà in molti piccoli torrenti, rendendolo atto a passarsi colle scarpe.

16. Così la via sarà appianata per gli avanzi del suo popolo, rimasti in Assiria, come fu ad Israele quando uscì dal paese d'Egitto.

12.

1. In allora dirai: Ti rendo, S., omaggio, poichè dopo esserti contro di me adirato, placato il tuo sdegno, mi raconsolasti
2. Ecco il mio Dio salutare — io sto sicuro — io non temo — sì quegli che mi fa forte, ed il soggetto quindi del mio canto, egli è l'ottimo Iddio: fu egli la mia salvezza.
3. Voi attingerete lietamente alle fonti della salute.
4. E direte allora: rendasi omaggio a S. sempre, dichi il nome, rendansi note tra le nazioni le sue gesta, celebrisi il suo nome, il quale è l'altissimo.
5. Si conti S., poichè eccelsa cosa operò: sì notoria ella è per tutta la terra.
6. Giubila, esulta, o popolazione di Sion, imperocchè un grande è fra di te, il Santo cioè d'Israele.

13.

Vaticinio relativo a Babilonia, cui vaticinò

נהר במקרא, והזכיר ים מצרים ונהר פרת ע״ש קבוצת הנדחים שבמצרים ושבאשור, כמו שמפרש והולך. בעים רוחו: מלה שאין לה אח, ואף לא שום הוראה ברורה משאר לשונות; ור׳ יונה פירש לשון ונורא. ונ״ל שהמלה מוטעית, ושישעיה כתב בעצם (בְּעֹצֶם) רוחו, ונתחלפה הצד״י ביו״ד, להיותן קרובות הרבה בכתיבה הקדמונית, שהיא כתיבת השמרונים, כי צורת הצדי אצלם היא צורת היו״ד זה. והכהו לשבעה נחלים: יכתו ויורידהו מגדולתו, ויעשהו נחלים נחלים, ודרך הנחלים להיות חריבים לפעמים באין מים, עד שיוכל אדם לדרוך בהם בנעלים; וכל זה משל על שוב הנדחים במצרים ובאשור, שיקל להם לשוב לארצם בלא מונע.

יב׳

ואמרת ביום ההוא: בתפלת מחנה סנחריב. כי אנפת בי: כי אחר שאנפת בי, שב אפך ותנחמני.

הנה אל ישועתי וגו׳: לפי הפשט הנה אל ישועתי מאמר בפני עצמו, והיתה מלת ישועתי ראויה למקף, אך המתרגם ואחרים בהם פירשו כאלו תחסר בי״ת, הנה באל ישועתי אבטח, ועשו זה כדי שלא יהיה נראה כאלו האל ענין אחר שאומרים עליו שאבטח ושאומרים הנה אל ישועתי, ובשירת הים לא נמנע המתרגם מלתרגם אין אלהי, כי שם אינו כמורה שאבטח, אבל הוא פירש הקודם (עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, זה אלי, יה שהזכרתי זה הוא אלי). אבל כאן מלת הנה אינה אלא כמורה שאבטח.
ושאבתם מים: נשלמה התודה, ועתה הנביא חוזר ומבשר שיתענגו בששון בישועה ההיא.
הזכירו כי נשגב שמו: נ״ל (כנגד הטעמים) הזכירו שמו כי נשגב הוא, כלו׳ שמו הראוי לו הוא נשגב, תאר הנשגב נאה לו, כי נשגב ועליון הוא על כל, וכטעם כי גאה גאה, וזה הוא שאמר אח״כ כי גאות עשה.
מידעת: לפי הכתיב היה אפשר לקרוא מְיֻדַּעַת, בנין פֻעַל, כמו אלופי ומיודעי (תהלים נה, יד), ויותר נכון לפי הקרי מודעת בנין הפעל, דבר שבני אדם מודיעים אותו זה לזה עד שתתפרסם בכל הארץ.
כי גדול בקרבך: נ״ל קדוש ישראל הוא פירוש גדול בקרבך, כי מי גדול בקרבך, הלא הוא קדוש ישראל.

יג׳

משא: ל׳ נשא משלו, ונשאת תפלה, הטעם דבור נאום על בבל.

Isaia figlio di Amos.

2. Sopra uno monte elevato alzate un vessillo, alzate loro la voce, agitate la mano, perchè entrino nelle porte dei potenti.

3. Io stesso ho dato gli ordini alla gente da me invitata; ho chiamato i miei prodi a servire al mio sdegno, coloro cioè, che altieri vanno esultanti.

4. Odesi pei monti una moltitudine, apparisce numerosa gente; odesi il tumulto di genti di varj regni radunate: egli è il S. Dio Zevaoth, che fa la rassegna di un esercito, che si prepara alla guerra.

5. Vengono da paese lontano, dall'estremità del cielo; egli è S. cogli stromenti della sua ira, che viene a ruinare tutto il paese.

6. Ululate, imperciocchè egli è prossimo il giorno di S.:

אשר חזה: ראיית השכל, לא דבור אל העם, כי אין בו שום
חכמה וזהירה, גם לא אמר למי חזה, אך על מי חזה, והנכון
בו ובשאר כל נבואות אשר לעתים רחוקות לא היה הנביא משמיע
אותן אל העם, כי לא יבינו אותן ולא היו הדברים נוגעים אליהם,
אותם כתבם על ספר לדור אחרון, וכמו שאמר דרשו מעל ספר
ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה (ישעיה ל"ד ט"ז), וכן עתה בא
כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי לדור אחרון (ל' ח'), וכן
כתוב חזון ובאר על הלוחות כי עוד חזון למועד (חבקוק ב' ב' ג'),
ולפי זה יובן הטעם למה בנבואה הזאת, וכן קרבו גוים לשמוע
(ישעיה ל"ד), וכן מסימן מ' והלאה, הלשון קל יותר מדברי ישעיה
הקדמונים, מה שהביא המבקרים האחרונים לחשוב שאין כל הספר
לישעיה, והנה טעם השתנות הלשון איננו אלא מפני שנבואותיו
המתיחסות לאנשי דורו היה משמיע אותן בקהל, ובהן יכול היה
לפתוח דבריו, כי אע"פ היו שומעים אותם, אם להיותם מובנים
אל ענינים ידועים אליהם, ואם מפני שהנביא בקולו ובתנועותיו
היה מתנועע בדברו היה פותח להם אמיתת דבריו, מה שאין
כן בנבואותיו אשר כתב על הספר והניחם לדור אחרון בלא
קולו. מלבד כי באמת לא כל דברי ישעיה הראשונים הם
קשים ונבדלים בלשונם מדבריו האחרונים, כי הנה רוב הסימן
הראשון, וכן בסימן ל"ה מפסוק כ"ב עד כ"ט, הלשון קל ההבנה
דומה למשא בבל ולקרבו גוים, ולשאר נבואות ישעיה לעתים
רחוקות.

נשפה: גבוה, כמו שאי עיניך על שפיים (ירמיה ג' ב') ׳שאו נס: הכל
בבל, והכוונה כי חיילים רבים יתקבצו לעלות על בבל. נדיבים: חושבים
כי למטה לב ה'. הרימו קול להם: אמר להם קודם שיזכיר מי הם,
כי הנביא מצייר כאלו רואה אותם ושומע קולם.

למקדשי גאותי: אנשים עזים גאוה שלי, כלו׳ גבורי העליזים תמיד
בגאוה ובלא פחד. למקדשי: נקראו המזומנים למלחמה מקודשים,
לפי שהיו מקריבים קרבנות קודם גשתם למלחמה, להתפלל לאל
שיהיה עמהם, וגם בהיותם בצבא המלחמה היו נזהרים לשמור
עצמם בטהרה ובקדושה (ע' דברים כ"ג ט"ו), וזהו מלאכת קדש
מלחמה.

קול: מלת קול נאמרת לבדה, והמכוון בה אני שומע, או אחרים
שומעים, כמו קול צופיך נשאו קול (ישעיה נ"ב ח') אני שומע צופיך
נושאים קול. קול מחלכות גוים נאספים: אנשי ממלכות גוים, לפיכך
נאספים בל' זכר.

ה' וכלי זעמו: יפה הבין בה"ט כי זה פירוש לתחלת הפסוק, ואיננו
על דבור אחד (כדעת רלב"ג ויגען), אלא תחלה אמר כי האויבים באים,
ואח"כ הוסיף כי הבאים הם ה' וכלי זעמו שבאים לחבל כל הארץ.
ם ה': ע' למעלה ב' י"ב. כשד משדי יבא: ר"ל (כנגד הנגינה) יבא

qual disastro mandato dall'onnipossente esso verrà.

7. Quindi tutte le braccia diverran fiacche, e ogni uomo il cuore si struggerà.

8. La gente si smarrirà, verrà assalita da dolori e doglie, qual puerpera tremerà; l'amico guarderà sbalordito l'amico, tutti colla faccia infocata.

9. Ecco che il giorno di D. è per venire, giorno di rigore, ira, ed acceso sdegno, il quale deve mettere il paese in desolazione, e distruggerne i peccatori.

10. Gli astri del cielo, ed i celesti Orioni non faran risplendere la loro luce; oscurasi il cielo al suo spuntare, la luna brillar non fa il suo chiarore.

11. Farò scontare al mondo la sua reità, ai malvagi le loro colpe; farò cessare il fasto degli audaci, e l'orgoglio dei prepotenti abbasserò.

12. Renderò l'umana specie più rara dell'oro fino, gli uomini più dell'oro di Ofir.

13. Quindi il cielo tremerà e scuoterassi dal suo luogo la terra; nell'ira di D. Dio Sevaoth, e nel giorno dell'acceso suo sdegno.

14. (La gente) rassomiglierà a cervi smarriti, a pecore prive di chi le tenga unite; ognuno si volterà per far ritorno alla sua nazione, ognuno alla propria terra fuggirà.

15. Chiunque verrà trovato rimarrà trafitto; chiunque per caso ivi sarà sorpreso cadrà per la spada.

ישעיה י״ג

כשד משדי, ישא יום ה׳ בכח גדול כשד הבא משדי, או יבא יום ה׳ פתאום כשד הבא משדי, וכן דעת הכורם שכתב יבא פתאום כשד הרעם והברק הבאים מתחת ידי שדי.

צירים וחבלים יאחזון: אומרים בלה״ק חבלים אחזו את פלוני, וגם פלוני אחז החבלים, כמו וקדמונים אחזו שער (איוב י״ח כ׳) אחז בשדי פלשת (שמות ט״ו) (בעז׳ וגעזע׳), והטעם כאלו אחז בהם ולא ירפם. פני להבים פניהם: מפני הצירים והחבלים, דומות הם לני בקרבי וכו׳ (תהלים) (געזע).

אכזרי: הם דבר כמו ועברה וחרון אף, וקראו רבים אכזרי (משלי י״ב י׳) (תלמידי שמוש חיים ולמן), והטעם היום הבא הוא אכזריות ועברה וחרון אף, כלו׳ הוא יום אכזריות ויום עברה.

וכסיליהם: אומרים כי כסל המתוארים נפלא הוא כוכב הנקרא בערבי אלגבאר (גבור וענק מן הנפילים), והוא אוריון בלעז׳, ולפי דעת הערביים הוא נמרוד שמרד במלכות שמים, ע״כ יקרא כסיל, ואמר כאן בל״ר, לומר הכוכבים המאירים, כמו הכסיל.

על תבל: דרך מליצה והפלגה ושירית, אמר שתהיה הרעה על כל העולם, וכן למטה (ל״ד) כי קצף לה׳ על כל הגוים וגו׳, הנה על אדום תרד.

מפז: פז הוא זהב טהור, וכן בד״ה (ב׳ ט׳ י״ז) זהב טהור, במקום זהב מופז הכתוב במלכים (א׳ י׳ י״ח) (געזע). מכתם: כנוי שירי לזהב, או למין זהב פרטי בלתי נודע לנו; וגעזע׳ אמר שנקרא הזהב כן ע״ש שמסתירים אותו מפני יוקרו (כתם בל׳ ערבי העטמנה והסתר) ושכן מצאנו הזהב נקרא סגור (איוב כ״ח ט״ו) וזהב סגור, ואין הדבר מתיישב על הדעת ומתקבל לאזן שומעת.

ארגיז: מדבר בעדו, כמו אוקיר אנוש, ואח״כ אמר בעברת ה׳, כמו ואל משה אמר עלה אל ה׳.

איש אל עמו וגו׳: בעבור היות רוב יושבי׳ המדינות אחרות אז על פס אנשי המלחמה שהיו גם משוחות אחרות שבאו לעזרת בבל, כמו שהעיד קסינופון בספרו קירופידיה (Lib. 5 Cap. 2°).

כל הנמצא ידקר: אף מי שאינו בבלי, וזה טעם איש אל עמו יפנו. וכל הנספה: כן נקרא מי שנכשל ברעה שלא היתה מכוונת לבא עליו, והוא נתפס בה במקרה להמצאו שם, כמו פן תספה בעון העיר, פן תספו בכל חטאתם (ע׳ אוצר השרשים, שרש ספה, ושנפי׳ שהמחבר מוציא פסוק זה מכלל שאר נספה שבמקרא, והוא מפרש אותו ל׳ אסיפה, כל הנאסף מסתתר (וכן דעת געזע׳), ואין נספה

16. I loro bambini verranno stiacciati alla loro vista, verranno saccheggiate le loro case, e violate le loro donne.

17. Io sono per muovere contro di essi i Medij, i quali dell'argento non fan caso, ed ai quali dell'oro non importa.

18. Gli archi stiaccieranno i giovanetti — al frutto del ventre non useran clemenza, dei figliuoli non avran pietà.

19. E Babele la più bella tra le capitali, l'oggetto del fasto e della superbia dei Caldei, andrà sossopra, come Dio ha fatto di Sodoma e Gomorra.

20. Non sarà popolata mai più, non risorgerà in alcuna futura generazione; nè un'Arabo vi si attenderà, nè pastori vi faran pascere le loro mandre.

21. Ivi poseranno bestie selvagge, le loro case saran piene di martore; ivi avran sede gli struzzi, e i satiri ivi salteranno.

22. Urleranno sciacali nei loro vedovi palagi, e cani selvaggi nelle case di delizie; il suo tempo è vicino a giugnere, i suoi fati non tarderanno.

מו נכרת, ואין תִּסָּפֶה ותִסָּפוּ כמו תִּבָּרֵת תכרתו, אלא עקר הוראת
לת נספה מי שאיזה רע פוגע בו במקרה, מפני היותו אצל אחרים
היה הרע ההוא מכוון עליהם; והנה אחר שאמר כל הנמצא
ידקר אמר וכל מי שיקרה לו המקרה הרע הזה שימצאוהו אויביו:
בל, אעפ״י שאיננו בבבל יפול בחרב, וי״ל כי עקר המלה הזאת
ינו זז מענין תוספת (מלו׳ ספות הרוה על הצמאה (ישעיה ל׳
) כי הנספה נוסף הוא במקרה לאותם שהיה הרעה מכוונת
יהם, ואח״כ הסתמשו במלה זאת גם למי שנתפס במקרה, אע״פ
היתה הרעה מכוונת אליו ושהיו שונאיו מבקשים אותו כגון עתה
ספה יום אחד ביד שאול (ש״א כ״ז א׳) הכוונה אפול בידו במקרה

ר כסף לא יחשבו: כתב קסינופון כי כורש בדברו אל
ילותו, אמר להם כדברים האלה: ידעתי, אנשי מדי, כי לא
מחסרון כסף באתם עמי לצבא — ועתה להזכיר זה, לומר שלא
מלאו העשירים מידם בתתם כספם כפר נפשם.
שתות: יבא בבתים וכו בגוף הקשת על הנערים כשמואל חיים
ימין).

בי ממלכות: היפה בכל ערי הממלכה. צבי: כמו צבי היא בכל
הארצות (יחזקאל כ׳ ו׳ וט״ו), ואינו זז מלו׳ אל וצבי, כטעם אילת
הצבים (משלי ה׳ י״ט), והכל מפני יופי החיה הנקראת gazella;
נה מהפכת בבל לא נתקיימה בימי כורש, כי אם אחר כמה דורות,
בבת אחת, אלא מעט מעט אחר אשר בנה המלך ניקנור את עיר
סמוך לה, ועדיין הענין מתקיים והולך. ומי הגיד לנביא אלה, אף אם
ה בימי כרש. אלא תאמר לנבואה, ומחר שלא היה כן בא המלך אשר כבש אותה?
ל: כמו יַהֵל (בראשית י״ג י״ח), וכן וַיְאַהֵל (במדבר י״ט כ״ה)
מקום וַיַּאֲהֵל, וכן וַיָּרֶב (ש״א ט״ו ה׳) במקום ויארב.

ים: פירשתי כרד״ק חיות השוכנות במקום ציה, אבל נראה שהוא שם לחיה
אחדת ולא נודע מה היא. אחים: כ׳ סעדיה ור׳ יונה תרגמו נמוס,
א נמייה בלה״ע, ובלע״ז martora. ושעירים: נראה שהם מיני קופים, בני אדם בעלי
ל, והיו נחשבים כשדים מזיקים, ועוד היום אנשי פרס חושבים שמצאו מזיקים
מלכות בבל.
ים: שם חיה מדברית (כלב היער) הנקראת בערבי בנאת אוי, עש״
לה, ובא׳ פרק דקל, ותנים אינו תנינים, אלא הנפרד ממנו תן,
ן מין קרוב אל הכלב, כי דעת ר׳ תנחום ירושלמי ואחרים כמ״ש ויעוי׳
מנותיו: החליף הלי״ף (באלמנותיו) בלמ״ד, דרך התול, ארמנות נעשים אלמנות.

1. Li. S. mostrerà pietà di Giacobbe, di bel nuovo mostrerà predilezione per Israele, e li collocherà nel loro paese, associerannosi loro e, giandio degli stranieri, aggregandosi alla famiglia di Giacobbe.

2. Individui d'altre nazioni li prenderanno e li porteranno al loro luogo, e gli Israeliti, ritornati nella terra di S., li possederanno in qualità di schiavi e schiave, cosicchè saranno i padroni dei loro antichi signori, e domineranno sui loro oppressori.

3. Allora facendoti S. riposare dal tuo soffrire, e della tua inquietudine, e della dura schiavitù, che ti fu fatta soffrire,

4. Tu intuonerai i seguenti versi relativamente al Re di Babele: Deh! come è sparito l'esattore, è cessata la violenza!

5. S. ha rotto la verga dei malvagi, il bastone dei tiranni.

6. Colui cioè, che percuoteva i popoli arrabiatamente, di percossa non cessante; il quale reggeva col furore le nazioni, al vinto non perdonò.

7. Tutta la terra tornò quieta, e tranquilla; prorompesi ovunque in liete grida.

8. Gli abeti stessi si rallegrano della tua caduta, i cedri stessi del Libano: „dappoi che tu giacesti, non

ונלוה הגר עליהם ונספחו: כ"ל תהיה הצלחתם, עד שיתלוו הנכרים להסתפח אליהם.

ולקחום עמים וגו': נ"ל שהכוונה על מה שכתוב בעזרא (א' ו') וכל סביבותיהם חזקו בידיהם בכלי כסף בזהב ברכוש ובבהמה ובמגדנות לבד על כל התנדב, ונראה כי גם עבדים ושפחות נתנו להם ללוות הדרך — ובשהגיעו לא"י נשארו אצלם לשפחות עולם; ולהיות העבדים ההם מקוממות בבל יתכן לומר דרך מליצת השיר שישראל היו שובים לשוביהם כי אנשים מאותה אומה שהוליכה את ישראל בשבי נהפכו עתה להיות לעבדים תחת יד ישראל.

אשר עבד בך: פעל סתמי, אשר עבדו בני אדם בך, ואיננו חוזר אל העבודה שהיא ל' נקבה, וע' בהע"ה תקפ"ז עמוד 179. 180.

שבת נוגש: הלוחץ את העבדים שיעשו את חק עבודתם, כמו שהיו עושים נוגשי פרעה לישראל, וכן כל ל' נגישה ענינו הפצרה בחברו שיעשה חובו ויעשה מה שמוטל עליו, כמו לא יגוש את רעהו ואת אחיו (דברים ט"ו ב'), וקרא מלך בבל נוגש, כנגד מה שאמר ומן העבודה הקשה אשר עבד בך. מדהבה: פירשוהו זהב ואיננו נכון, כי איננו מזכיר כאן גדולת מלך בבל, אלא כבדות עלו על העמים; ואחרו Michaëlis ש"ד, Doederlein כי הנכון מרהבה ברי"ש, וכן מצא Doederlein בדפוס קלוניי בשנת ש"ג, והנה סמיכות המלה הזאת למלת נוגש מסייע להגהה הזאת, כי כן למעלה ונגש העם, ירהבו נער בזקן, גם מתרגום יונתן נראה כן, כי תרגם תקוף חייבא, מה שאין לו ענין עם מדהבה, ולמעלה תרגם ירהבו ישלטון. והנה מדהבה שם על משקל מכשלה מהפכה, וענינו הנגישה וההפצרה לעשות ~~חדש~~ בחדש את אשר לא טוב בעיניו.

מרדף: מוסג ומנוצח, ל' כתרו את בנימן הרדיפוהו (שופטים כ' מ"ג).

בלי חשך: לא היה עליו להצילו מן החיות, ל' ומטים להרג אם תחשך (משלי כ"ד י"א), ולא חשכת את בנך (בראשית כ"ב י"ב); וכבר חשב Doederlein (ואחריו גזעניוס) להגיה מרדת בלי חשך, כדי שיהיה גם משבש רזה, שזה נחלק הא' מן הפסוק מכה עמים מכת בלתי סרה, וכן כאן רודה עמים מרדת בלי חשך, וקשה להגיה, כי רודה בלי חשך הוא פעולת הרודה, אבל לא היה בדעת הנביא שיהיה החלק השני מסכים בכל פרטיו עם הראשון.

פצחו רנה: ענין שרש פתח, וכן הוא בערבי וקרוב לזה שרש פצה.

שמחו לך: על מפלתך, כמו אל ישמחו לי אויבי שקר (תהלים ל"ה י"ט), ואל ישמחו לי (ל"ח כ"ד), כי אמרתי פן ישמחו לי (ל"ח י"ז), ואמר גזעני' כי יחוס

השמחה אל הדברים אשר אין בם רוח חיים קיננו אלא מדרך
המשוררים האחרונים, ואין הדבר כן, כי הנה דוד המלך נתן להודות
לה' ביד אסף ואחיו יעלוז השדה וכל אשר בו אז ירננו עצי היער
(דה"א ט"ז ל"ב ל"ג). והנה שמחת העצים משל היא לומר שאם היה
בשום דבר שלא יהיה מלך בבל מזיק לו, ודרך הפלגת השיר אמר אף העצים,
אחר שהזכיר העצים הזכיר דבר הש"י בהם והוא הכריתה שהקיצ' כורת
אותם לבנות מצור כדברי רש"בע.

מתחת לך לקראת בואך: רגזה לבא לקראתך בבואך. שאול: ל' זכר, ול' נ
קבה, ע"כ רגזה ועורר. עורר לך: אמר עד משל כי השאול ה
עיר המתים הגדולים לצאת לקראתך בבואך, וכל המלכים ב
קברים יושבים על כסאותם כמו בחייהם, והשאול הקים אותם לקראת
מלך בבל (רד"ק). רפאים: הגופות שרפו כחותיהם, כלומר שמתו,
רפה, ורפא נמצאים בענין אחד, ואחר נקראו הגבורים והענקים
רפאים ע"ש שהיו שוכנים בחורים ובמערות כמתים. עתודי ארץ:
משל לתקיפים וגדולים, כטעם עדת אבירים בעגלי עמים (תהלים ס"ח
ל"א).

חלית: נחלית, כמו וה' חפץ דכאו החלי (ישעיה נ"ג י'). גם אתה חלית
כמונו אלינו נמשלת: אלה לבדם דברי הרפאים, ואין לך דברי
יוסף הכשל (גשזי), ולדעת Gesenius גם המקרא שאחר זה הם דברי
הרפאים. רמה: הם הקטנים שאינם ניכרים לעינים אחד לאחד, ולפיכך
אין לכמה רבוי. תולעה: הם הגדולים הנבדלים זה מזה, ע"כ אומרים
תולעים. יצע: עתיד מה-פעל, כי הפעולה היא בהפעל, ודמיונו שאול
(תהלים קל"ט ח'). המית נבליך: נבלים וכנורות שהיו מזמרים
לפניך (רד"ק), כמשפט מלכי קדם שהיו משוררים ומנגנים מלוים אותם
תמיד (תלמידי מוהר"ר אח"ר), אז הכוונה על כלי זמר שהיו מנגנים
לפני המלך כשהיה הולך לישן, והנה כנגד זה שהיה שוכב לקול
כלי זמר, שכב על מטה רמה (תלמידי חביבי מוהר"ר א"ל), או כלי
שיר שהיו מנגנים בעת אכלו, כי כן בלשאצר נהרג בליל משתה
שמחה, ומצאנו והיה כנור ונבל ותוף ויין משתיהם. והיה אפשר
לפרש לשון נבל, ורש"י כתב שמדומה לו שבמסרה גדולה חבר
את זה ואת זמרת נבליך (עמוס ה' כ"ג) בכלל של שתי לשונות,
אין זאת באמת במסרה גדולה שבדפוס, בדף רפאון מחנה,
כי שלדעת בעלי המסרה נבליך שבעמוס הוא מן נֶבֶל, וזה
שבישעיה אינו מן נֵבֶל אלא מן נָבָל. ולא נתקררה דעתי לפירוש
זה,

הילל: כוכב נגה, ונקרא הילל, משרש הלל (לא יהלו אורם) כמו שנקרא
נגה משרש נגה. בן שחר: הנראה בבקר, כטעם כאור נגה הולך
ואור עד נכון היום (משלי ד' י"ח), ע"ש שאורו נראה לאחר שאשר
הכוכבים אספו נגהם לקראת אור השמש. נגדעת: והשלכת לארץ.

monterà (dicono) su di noi il guastatore.

9. L'inferno colaggiù si scuote per venirti incontro alla tua venuta, esso sveglia in grazia tua i defunti, tutti i potenti della terra; esso fa alzarsi dai loro troni tutti i Re delle genti.

10. Tutti ad una voce ti dicono: tu pure alla fine sei stato fiaccato al pari di noi, a noi sei divenuto simile!

11. Calato fu all'inferno il tuo orgoglio, il fragore delle tue arpe: di sotto avrai per istrato una massa di vermi, e vermi per coperta.

12. Come mai cadesti dal Cielo, o Lucifero astro mattutino, fosti tagliato e gittato a terra, o tu il quale disponevi della sorte delle nazioni.

חולש: מפיל חלשים, הוא גורל בל' משנה, והטעם כי בידו לעשות
לכל גוים כרצונו; והנה הגדעת והשלכת לארץ מקביל לחולש על
גוים שגם הוא ענין השלכה.

13. Mentre tu nel tuo cuore dicevi: al cielo salirò, al di sopra degli astri divini alzerò il mio trono; siederò nel monte d'adunanza, là alle estremità del Settentrione.

בהר מועד בירכתי צפון: מקום אסיפת האלהים, לפי מחשבת העמים
ההם, היה בירכתי צפון בהר גבוה, כדרך שהיה לדעת היונים
בהר אולימפו שלהם; כן חשבתי באמרך דעתי בילדותי, וכן מצאתי
אח״כ לבעל הכורם, ואח״כ לרש״ז וגעזעניוס שאמרו אותה בשם. מה״ע ר׳
אשר סתבה באומן דעתי בלבד, וגעזעניוס אח״כ מצא לה סמוכים
בספרי אנשי הודו ופרס. ואני מאז שערתי בלבי הדבר הזה, א
אמרתי כי לפי״ז יפה יובן גם מה שכתוב הר ציון ירכתי צפון
(תהלים מ״ח ב׳), כי טעמו מה שהגוים סוברים כי בירכתי צפון
הוא מושב האלהים, אינו כן, אבל הר ציון הוא באמת מושב האל
וגו באמת המעלה אשר הם מיחסים לירכתי צפון, עד כי עד
מלאכת הדיר אלו יאות השם הנכבד הזה ירכתי צפון, והתימה
על החוקרים האחרונים שלא עלתה זאת על לבם, ונדחקו בפירוש
פסוק ההוא.

14. Salirò sulle alte regioni delle nubi, farommi simile ad un celeste.

אדמה: בנין התפעל, וחסרה התי״ו כדרכה קודם אותיות דט״ת. לעליון:
על הטעם לא׳ מן העליונים, כלו׳ מיושבי השמים, ולא לאל העליון היחיד
ומיוחד, כי לא רצו מלך בבל, ואם היה יודעו לא יתכן שידמה
בלבו להיות כמוהו, שאח״כ לא יהיה עוד יחיד, ואין תאמר בלבבך
כי לא היה הכנוי הזה עליון נוהג אצל עע״ז, ושהוא כנוי מיוחד
לאל יחיד העליון על כל; דע שאין הדבר כן, אלא שהאלהים היושבים
בשמים כלפי מחשבת עובדיהם היו נקראים בל' רומי Superi,
כך היו נקראים בלשונות המזרחיות עליונים, והאלות הנקבות
היו נקראות בשם עליונות. והנה ככה מצאנו המשורר הרומי
Plautus במחברתו הנקראת Poenulus (Actus V. Sce
I vers) תביא מאמר בל' קרטגינית הקרובה לשפת כנען
ותחלתו Ythalonim ualonuth ופירושו בצדו - Deos deas
que veneror. ונראה ברור כי המלות ההנה קריאתן עליונים
ועליונות.

15. No, anzi all'inferno tu dovevi esser calato, al fondo del baratro.

אך: לא כך יאמר כך. תורד: אתה היית חושב לעלות השמים,
והנה לא כך נגזר עליך, אלא אל שאול היה לך להיות יורד.
ירכתי בור: כנגד ירכתי צפון.

16. Chiunque ti vede ti osserva, ti contempla: è egli questi (dice) colui, che inquietava la terra, che tremar faceva gl'imperj?

17. Il quale ridusse la terra quasi a deserto, le città rovinandone; il quale a suoi detenuti non mai ~~mandò a casa~~ aprì la carcere.

ועריו הרס: אמ״פ שעבל לי נקבה, כאן הוא לי זכר, כי לא יתכן לומר
עליו שהרס עריו של עצמו, ועי׳ למטה פסוק כ״א עריו לא
פתח ביתה: ~~לא פתח אותם לשלחם לביתם~~ לדעת רש״י ולודוביקנס שאי שב.

א המליצה נמלצת מאד בפירוש זה, ובהפך הרבה יותר היא חזקה ומשגבת אם נפרש כרד״ק לאסירין אל פתח הבית, כלומר
לא פתח בית הסהר, ותהיה מלת אסיריו חסרה למד, ישעיה י״ד) ומלת ביתה בה״א יתרה המכוונה הרבה במליצת השיר. וגם בעלי ע
רש״י וגעזי׳. הכוונה לא פטרם ללכת לבתם, ולפי זה הלא במלת ביתה היא מדוקדקת. אבל (כאשר הגיהני תלמידי יוסף בסיני) x

ביתו: הוא הקבר הנקרא בית עולם (קהלת י״ב ה׳). כן דעת יונתן המפרשים, וגעזי׳ הזכיר כי במצבה אחד נמצאה בעיר מקלנה נכתב בקיות פיניקיות: חדרבתעלמקבר, לא חדר בית עולם קבר; ולדעת תלמידי חביבי החכם יחי״א בביתו מחש, שכבו נשמר על המטה. כל מלכי גוים מתו בכבוד בביתם, אחרי מותם, נקברו בכבוד גדול בקבורת המלכים, ואתה נפלת ביד אויביך ונהרגת בקרב, וגם אחרי מותך לא נעשה לך כבוד, לא הולכת מקברך וגו׳.

מקברך: רחוק מקברך אשר הכינות לך בחייך. כנצר נתעב: כמו נצר נתעב רקוי להיות בקבורה עם אשר בני משפחתך המפוארה, אלא כנטיעה נמאסת שתולשים אותה מן הקרקע ומשליכים אותה. לבוש הרוגים: מוקף ומכוסה, כתרגום יונתן (ואחריו רש״י וגעזי׳) כלומר שלא נעשה לך כבוד במותו, כי היה בכלל קטל בין אשר ההרוגים, ובתוכם כאחד מהם נקבר. מטועני: מדוקרי בני ערבי (רש״י ראב״ע רד״ק, ורקי׳ וגעזי׳). יורדי אל אבני בור: ההרוגים במלחמה משליכים אותם בבור זה על זה בלא כבוד, ועם אבני בור מעמקי בור כפירוש רש״י תחתית הבור הרצופה באבנים (תלמידי חביבי החכם יחי״א זצ״ל), והכוונה שבגדם נוגע באבני רצפת הבור, כי אינם נתונים בארגז, אלא מושלכים בבור כמו שהם דרך בזיון; ורקי׳ וגעזי׳ (וקרוב לזה רד״ק) פירשו אבני בור קבורות עשויות בבנין של אבנים, והנה יהיה לשבח, מה שאינו ראוי. מענין הפסוק הזה. כפגר מובס: שמשליכים אותם אל אבני בור, כמו פגר נבזה שנמאס מן מה על הקרקע בלא קבורה, ובסוף משליכים אותו לבור נבלתי יבאיש את הארץ.

אתם: עם כל מלכי הגוים. כי ארצך שחת וגו׳: בדוע הנהגתך הבאת עליך האויבים אשר השחיתו ארצך והרגו עמך; אבל יאמר שהיה הוא בעצמו משחית ארצו באכזריות הנהגתו, ורמוז הוא בעניני. לא יקרא לעולם: אין ראוי שיהיה נזכר שם רשעים לעולם, עכ״ל אין ראוי שתהיה לך קבורה, כי הקבר מזכירין הנקבר. זרע מרעים: אנשים רשעים, והוא מאמר נאמר דרך כלל, והכוונה בו על הפרט, כלו׳ אין הרשע הזה ראוי שיזכר שמו; ואחר הזכיר שאין ראוי שיזכר שמו, הזכיר ג״כ שאין ראוי שישאר לו זרע, כי אם הבנים זכרון לאבותם.

ומלאו פני תבל ערים: כפירוש רש״י, הכינו לבניו מטבח וקין יתלאו פני תבל ערים, והוא כנגד ואריו הרס הכתוב למעלה; וכל אשר המפרשים (רקי׳ וגעזי׳) פירשו ל׳ אויבים (כמו׳ ארמית), ורחוק הוא, כי מה טעם לומר אם יקומו וירשו ארץ אז תתמלא תבל מאויבים? וקמתי עליהם: על הבבליים, והוא סיום משא בבל, ובא לר׳ כמו למעלה,

18. I Re tutti delle nazioni giacciono (sepolti) con onore ciascheduno nella propria tomba.

ע׳ הנקוד לכך נתכוון, שאלו״ה היו מנקדים פתח בפיעל.

19. Ma tu fosti gettato lungi dal tuo sepolcro qual pianta abborrita, circondato da uccisi trafitti dalla spada, i quali scendono al fondo della fossa, qual cadavere calpestato.

20. Tu non parteciperai con essi (coi Re delle nazioni) l'onor della sepoltura; imperciocchè hai rovinato il tuo paese, hai cagionato l'eccidio del tuo popolo: no, non dev'essere perpetuata la memoria dei malvagi.

21. Preparate ai suoi figli l'eccidio pei delitti dei loro padri, perchè non si alzino a far conquiste, nè la faccia della terra potrà riempirsi di città.

22. Io sorgerò contro di essi, dice D. Dio Sevaoth,

farò sì, che Babele più non conservi avvanzo, nè nome, nè erede del trono; è D. che il dice.

23. la ridurrò a retaggio d'istrici, ed a stagni di acqua, e la spazzerò colla scarpa della distruzione: è D. Dio Sevaoth che il dice.

24 — 27.

Vaticinio intorno all'esercito Assirio, che sarebbe perito nella Giudea.

24. Giurò in questi termini D. Dio Sevaoth: siccome immaginai ha da essere, e ciò che immaginai avrà effetto.

ועולליהם ירוטשו לעיניהם ישסו בתיהם וגו', הנני מעיר עליהם את מדי, ומלאו בתיהם אחים (כד"ח) . ונין ונכד: נ"ל כי ב' השמות האלה אינם נאמרים רק על בני המלכים יורשי המלוכה, כמו אם תשקר לי ולניני ולנכדי (בראשית כא כג), גם לא נין לו ולא נכד בעמו (איוב יח יט), מדבר מזרע עריץ ומושל כמלך ;· והנה הכוונה שלא ישאר לבבל לא שם ולא שארית, ולא שום אדם מזרע המלכים שיוכל להרים שם המלוכה ולבנות חרבותיה.

קפוד: הוא החזיר היעלי בעל הקוצים, בערבי קֻנְפֻד, וממנו קפץ והקפיד, העושה עצמו כקפוד, שמפחיד כל רואיו ומבריחם מעליו בפניו הזועפים, וכן בל' איטלקי arricciarsi מן riccio, והיות כי נמצא מין קפוד ביבשה ומין קפוד במים, יפה אמר רש"י כי כאן הכוונה על קפוד המים, כי הזכיר אצלו אגמי מים.

כד — כז

נבואה על מפלת חיל אשור בארץ יהודה.

נשבע: נבואה אחרת היא, כדברי רד"ק, והיא על מפלת סנחריב, ולא יתכן (כדעת רש"י ורשב"ם) שתהיה נקשרת עם נבואת בבל, וטעמה כמו שנתקיימה נבואתי על סנחריב כן תקום הנבואה על בבל, כי אמנם ידוע כי מליצת אם לא שאחר שבועה אינה מתפרשת כמשמעה, ואינה אלא הבטחה שכן יהיה (ועיקרה כך וכך יבא עלי אם לא אעשה כך וכך), והנה נשבע ה' צבאות אם לא כאשר דמיתי כן היתה אין פירושו אלא נשבע כי כאשר דמה כן יהיה, ומלת היתה על כרחנו במקום תהיה היא עומדת וכמו תקום שאחריה ;· וכבר חשב דון יצחק ואחרין [illegible] שתהיה הנבואה הזאת קשורה למעלה, ושמה שכתוב בה אשור, הכוונה על בבל, שגם היא קרויה אשור, בספרי הסופרים הקדמונים, ויפה השיב גזניוס כי זה לא יתכן, ממה שהוא אומר כאן לשבור אשור בארצי ועל הרי, ומפלת בבל לא היתה בא"י, חוץ יצחק חשיב כי בית בארצי היא בית הספה, בעבור מה שהרגנו לארצי, או בית התכלית, כדי שיבא כרש וישיב עמי על ארצי, וכן על הרי, על דבר הרי, וכל זה רחוק מאד ;· ואם נאמר שהפסוקים האלה הם תשלום הנבואה הקודמת על אשור, לא יתכן, כי אין שוב אחר שאמר ואמרת ביום ההוא אודך ה' וגו', שיאמר נשבע ה' צ' ואם נאמר כי מקומם אחר והלבנון באדיר יפול, לא יתכן גם כן, כי ויצא חוטר נקשר עם נפלת הלבנון כמפורש למעלה; גם לא יתכן שיאמר מליצת וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור אחר שאמר (שם י' כז) יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך ;· לפיכך נראה ברור כי נבואה אחרת היא אשר חזה ישעיה אחר הנבואה הקודמות על אשור, ונתחדש בה ענין גדול, והוא שתהיה שבירת מחנה אשור

[...]פ׳, מה שלא פירש בנבואה הקודמת ; ואולי באה הנבואה הזאת לשעה
אחרי בוא אלו הקודמות על בבל, ע״כ נכתבה כאן.

25. Voglio ruinare l'Assiro nella mia terra, conculcarlo sui miei monti; in guisa che sia tolto di sovra ad essi il suo giogo, ed il suo peso resti rimosso dal dosso di lui (del mio popolo).

26. E' tale la risoluzione presa relativamente a tutta la terra, e tal è il braccio disteso su tutte le nazioni.

27. Sì, è il S. Dio Zevaoth, che presa ha la risoluzione, e chi potrebbe mandarla a vuoto? la sua mano è che minaccia, e chi farebbela retrocedere?

[ז]את העצה היעוצה על כל הארץ וגו׳: זה הוא מה שגזר ה׳ על
כל הגוים להכניסם תחלה תחת עול מלך אשור, ואח״כ לשבור
[...]אותו.

28 – 32.

Vaticinio intorno alla Filistea, che sarebbe battuta da un Re dei Giudei (Ezechia), ed intorno alla futura prosperità di questi ultimi.

28. Nell'anno in cui morì il Re Achaz, ebbe luogo il seguente vaticinio.

29. Non mostrarti tutta lieta, o Filistea, per esserti rotto il bastone che ti batteva; imperciocchè dalla radice di un serpente uscirà un basilisco, ed il frutto ne sarà un dragone volante

[נ]בואה על פלשתים שיכה אותם מלך יהודה (חזקיה), ועל הצלחת
יהודה בימים ההם.

[ב]שנת מות: קודם שימות, כמו בשנת מות המלך עוזיהו.

[...]כי נשבר מטה מכך: לא על מיתת אחז אמר זה, כי אחז לא הכה
[א]ת פלשתים, אך הם הכו אותו (דה״ב כ״ח י״ח), אך הכוונה על
מה שגברו פלשתים על ישראל ושברו השבט שהיה מטה בהם
[ב]ימי קדם כגון בימי עזיהו (ד״ה ב׳ כ״ו ו׳), ושבירת השבט הוא משל
[ע]ל שבירת כח האויב, כמו שבר ה׳ מטה רשעים שבט מושלים (לע׳
פס׳ ה׳ [...]) · שבט מכך: השבט שהיה מכה אותך, לא שבטו של
המכה אותך, שא״כ יוכל לקחת לו שבט אחר תחת הנשבר
(העניין) · כי משרש נחש יצא צפע: הוא חזקיה שנאמר
[ב]ו הוא הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה (מ״ב י״ח ח׳) (רד״ק),
[ו]הנה משרש נחש היא מליצה לקוחה מן הנטיעות, ולא תקשות
[...]על בעלי חיים, והכוונה כי מטע בית דוד כאלו כבר נכרת
[ג]זעו בימי אחז, ולא נשאר ממנו אלא השרש, ומאותו השרש
[ה]קטן של בית דוד יצא חזקיה, כאלו לא יצא חזקיה מאחז
[א]ביו, אלא מדוד או מעזיהו, והענין הזה לא היה אפשר לאמרו
[א]ם היה המשל לקוח מבעלי חיים בלבד, כי אמנם בבעלי החיים
[ה]בן לא יצא מאבי אביו, אלא מאביו; והנה נחש שהזכיר אינו
[א]חז אלא דוד או עזיהו, וקרא אותו נחש על שהזיקו לפלשתים.
[מ]טעם יהי דן נחש עלי דרך (בראשית מ״ט י״ז) ופריו של השרש
[ה]נזכר יהיה שרף מעופף · שרף מעופף: כתב הירודוט כי
[ב]כל שנה פורחים נחשים מארץ ערב · ולענ״ד שהאחרונים
[...] מצאו שום נחש פורח, אלא כמו Draco volans שאינו ממין הנחשים

אלא ממין הלטאה, ישעיה לספר המשל דבר לפי מחשבת זמנו.
צפע: אינו הנקרא vipera כי אינה מטלת בצים והיא יולדת חיים,
והצפע אף צפעונים מטילים בצים, שנאמר ביצי צפעוני (ישעיה נ״ט ה׳)
ועקילס תרגם צפעוני Basiliscos, והירונימוס Regulus, והכל
אחד, כלו׳ מלך הנחשים, וכתב פליניוס בספר ח׳ פרק כ״א שיש
בראשו candida macula, veluti diadema.
ורעו: בני מהריד. בכורי דלים: ישראל שהיה להם עד עתה בכורה
וחלק גדול בדלות (רד״ק), כי נשברו בימי אחז וכמו שאמר כי נשבר
מטה מכך. והמתי ברעב שרשך: הוא משל, ופירושו ושאריתך
יהרג, והנה אמר כי אפילו השרש הנשאר להם בקרקע, יכרת וימות
מיתת הצמחים, כמו ובעפר ימות גזעו (איוב י״ד ח׳), וכן יהרג בברד גפנם
(תהלים ע״ח מ״ז), והזכיר ברעב, כי הצמחים מתים בהעדר המזון, כמו בעלי החיים.
הילילי שער: בשער העיר, וכן זעקי עיר, בעיר; וגעזי׳ ואחרים פירשו
שער ועיר דרך קריאה, וזה רחוק, כי שער לשון זכר. נמוג: מקור
מבנין נפעל, והורקתו לצווי, וכמו׳ וגעזי׳ פירשו לשון עבר ועשוהו מוסר
נִמלָך, והוא רחוק. כי מצפון: מצד (רש״י רד״ק ודון יצחק), ואנשי אשור
למזרח פלשתים, הנה ירושלם לצפון עזה וגבולה, אשר הכה חזקיהו.
עשן: קבוצת חילות המכסה את עין הארץ כעשן וכענן, כמו ועלית
כשואה תבא כענן לכסות הארץ תהיה (יחזקאל ל״ח ט׳). ואין בודד:
אין אף אחד בהליכתו ישאר בודד. במועדיו: באנשים הנועדים
והנקהלים בתוך עשן; מועדיו: בינוני מבנין הָפְעַל, היחיד ממנו מוּעָד
במקום מועד, כמו או הודע אליו (ויקרא ד׳ כ״ג וכ״ח) במקום הוֹדַע. ואין
בודד: אינו כמו העשן שמתפזר לכאן ולכאן (תלמידי מוהר״ר אח״ר).
ומה יענה: כל א׳ ממלאכי גוי, ממלאכי שאר גוים שיבאו לשם, ויראו
הצלחתה בימי חזקיה, כשישובו לארצם ישיבו שולחיהם דבר ויאמרו ש
כי ה׳ יסד מְחָדָש את עיר ציון, באופן שיחסו בה בלא פחד
עניי עמו, עמו שהיה מתחלה עני ודך.

30. Quindi potranno pascolare i primogeniti tra i miseri, e gli inopi tranquillamente poseranno; io farò perire d'inedia la tua radice, farò cioè che altri uccidano i tuoi avanzi.

31. Strilla alla porta, sclama in città; struggiti tutta, o Filistea; imperciocchè dal settentrione viene un fumo, nè alcuno resta indietro fra gli adunati, che lo compongono.

32. E che cosa rapporteranno gl'inviati d'altra nazione? che D. ha dato a Sionne nuove fondamenta, in guisa che in essa trovi asilo il già misero suo popolo.

15. 16.

Annunzio di gravi mali ai Moabiti, i quali avevano negato ricovero agli Israeliti (probabilmente le tribù di Ruben e di Gad) quando fuggivano dai nemici (agli Assiri).

Vaticinio relativo a Moab. Ar venendo di notte messa a sacco, Moab è desolato; Kir venendo di notte messa a sacco, Moab è desolato.

ט״ו י״ו

עוד רע למואבים אשר לא חמלו על ישראל (אולי ראובן וגד) ולא
נתנו להם מחסה ומסתור בברחם מאויביהם (אנשי אשור אשר
הגלו אותם).

כי בליל שדד ער: נ״ל כי בליל סמוך במקום מופלג כדעת רד״ק,
גם נ״ל להפריד ער ממואב, וכן קיר ממואב, נגד הנגינות. מואב
נדמה: כלו׳ כל האומה עומדת בצרה גדולה, כי בלילה שדד ער
שהיתה עיר גדולה למואב, ואמר שדד בל׳ זכר, אעפ״י שמות הערים
הם בל׳ נקבה, כמו הנה דמשק מוסר מעיר (ישעיה י״ז א׳); ולדעת
תלמידי חביבי מוהר״ר א״ב הוא פעל סתמי כמו אשר יֻגַּד בך; והנה

ישעיה טו

לפי פירושי מלת כי היא נתינת טעם למה שאחריו מואב נדמה;
רש"י וגעזי' פירשו כי לחזוק, ובל"ל אמנם, וכן ער וקיר סמוכים,
הטעם בליל אשר שדד בו ער מואב, נדמה (ער מואב, כלומר
בליל אשר שדדה נדמתה ונכרתה, כן דעת געזי', ולדעת רש"י
נדמה עם מואב), ולדעת Kocher בליל אשר שדד בו ער מואב,
מואב נדמה; ושם מצאנוה סמוכה למואב (אשר על גבול מואב,
במדבר כ"א כ"ח) ומצאנוה בודדת, אשר נטה לשבת ער (
ט"ו), נתתי את ער ירושה (דברים ב' ט'), והיא העיר הגדולה
~~מואב, ושאר ... (Stephanus Byzantinus (וכן ... Eusebius ...~~
~~Ste Diges, Rabmathmon, Ptolemaeus ובפי ... Areopolis~~
~~... היתה נקראת לפנים Rabathmoma, והוא רבת מואב~~

והיונים היו קורים אותה Areopolis כלו' עיר ער

ובו אל פידה קורא לה מאב, גם אלרבה, והקים Seetzen אשר
לך שמה בשנת תקס"ו ומצא שם חרבות של עיר ושל היכל.
קיר: הוא מקום מבצר, רחוק שלש שעות מער, ואת כרכא
מואב, וכן נקראה בס' החשמונאים (ב' י"ב י"ז) Karaca, ותלמי·
...פיפנוס יקראוה Characmaba, והיא נקראת עוד היום
לכרך (Krak) או Karrak, ומצאו שם Seetzen, ואחריו
...Burckhardt מבצר בשומרים לתוכו תבואת הקציבות
הנה ; כל זה מגעזי'.
הבית: אל הבית מקום העבודה (רש"י רד"ק וגעזי). ודיבון הבמות:
עולים לדיבון אשר שם הבמות, כן נ"ל. דיבון ניתנה לבני
גד (במדבר ל"ב ל"ד), וכן (שם ל"ג מ"ה) נקראה דיבון גד,
יהושע (י"ג י"ז) ניתנה לראובן ואמנם בני מואב לקחוה מישראל
מן הזמנים, אם כי לא פורש מתי היה הדבר, והיא נקראת
דימון, והירונימוס מעיד כי בימיו היתה נקראת דיבון ודימון
עתה היא חרבה ונקראת Dhiban; נבו: היה מקום עבודת האליל נבו,
במדבר ומצא שם Seetzen שרידי עמודים וחרבות היכל. גדועה:
ירמיה (מ"ח ל"ז) ובקצת ספרים יש גם כן גרועה ברי"ש, והוא על דרכית
בית השומרים בה גרע להורות פעל גלח. התגלחת היתה
הקדמונים סימן אבלות וקינות כטעם קרחי וגזי על בני ת
תענוגך (מיכה א' ט"ז), וכן אצל היונים והרומיים, כנראה באיליאד
מ"ו מ"ז, ובאודיסיאה ד' קצ"ז קצ"ח, ובשאר מחברים.

2. La gente va al tempio, e a Dibon, dove sono gli altari, per piangere per Nevò e Medaba Moab strilla; ogni testa è tra esso pelata, ogni barba tagliata.

3. Nelle sue piazze la gente cinge il cilicio; sui tetti e per le contrade il popol tutto strilla, si scioglie in pianto.

4. Esebon ed Elalè metton clamori, di cui il suono fassi udire fino Jahass; quindi la gente d'arme di Moab, solita a strepitare, ha l'animo trepidante ognun per sè.

יריעו: נ"ל של תרועה נמצא על הרוב לשמחה, ובפרט אצל אנשי
צבא כמו שאנו יודעים כי תרועת מלחמה אינה לקבל, אלא
היה דרכם להריע ולהשמיע קול להפחיד האויבים, ע"כ נ"ל
כי חלוצי מואב שהיו רגילים להריע במלחמה בשמחה ובגבורה,

שתה שמעו צעקת חשבון ואלעלה, אז עתה דרכו כי פתאום בא
השודד, כל איש מהם נפשו ירעה לו; ירע, לי פחד גדול בערבי,
יאמר ירעה לו הטעם לעצמו, כלומר חלוצי הצבא לא יפנו
להושיע בני עמם, כי יפחדו לנפשם.

5. Il mio cuore sclama per la sciagura di Moab — vanno fin Soaro i fuggitivi di questa pingue giovenca — in pianto si monta la salita di Luchit — per la via di Choronaim urlasi in esclamazione dolorosa.

לבי למואב יזעק: הנביא הרואה ברוח שבר מואב אומר שהוא מיצר עליו,
כי השבר גדול, וכן דוגמת זה בספר מקומות (ישעיה י"ו י"א),
וכן בירמיה איך חתה הילילו (מ"ח ל"ט). בריחה עד צער עגלת שלשיה:
בריחיה של עגלה שלישית הגיעו עד צער (כפי' רד"ק), והמשיל
מואב לעגלת שלשיה לבטן שהיא מובחרת, (עיין פירש"י בבראשית
ט"ו ט') או בת שלש שנים כדעת רש"י ואחרים רבים), וכן נמשלה
מצרים לעגלה יפה פיה (ירמיה מ"ו כ), ואפרים לעגלה מלמדה
(הושע י' י"א), ובבל לעגלה דשה (ירמיה נ' י"א); ומעתה בהיות
עגלה ~~יפה פיה~~ שלשיה הוא תאר לעיר צער. בריחה: לי בורח, בפלס
נקבה. מעלה הלוחית: לא נזכר רק כאן, וכנגדו בירמיה מ"ח ה'.
דרך חורונים: אולי עם בית חורון עליון ובית חורון תחתון (יהושע י"ו
ג' וה'). יעוררו: לא ידעתי גזרת המלה הזאת בבירור, ורד"ק וגזע"
היה מפטה יערערו, ולדעתי יתכן שהמלה מעקבה כן היא
כי זיווג שני העי"נין דומה לקול יללה; ורש"י כתב שהוא ל' סרוג,
ופכן יה לא ידרוך הדורך הידד, לא יעוררון בקלהון. והנה
המלות האלה לא ידרוך הדורך הידד הן בישעיה ט"ז י', ותרגומן
בספרנו לא יעצרון עיצורין, ואולי כוונת רש"י על הכתוב בירמיה (מ"ח
ל"ג) לא ידרוך ~~הידד~~ הידד לא הידד, וגם מתורגם לא יעצרון
עיצורין ולא יריעון בקלהון, נראה כי נוסחא אחרת היתה לפני רש"י,
ואמנם נוסחת ספרינו נכונה ומתישבת על הדעת יותר ממנה.

6. Le acque di Nimrim diventano luoghi deserti, inaridiscono gli erbaggi, manca la verzura, erba non c'è.

מי נמרים: הם מקומות הנקראים נמרה או בית נמרה (במדבר ל"ב
ג' ול"ו, ויהושע י"ג כ"ז), ובתלמוד בית נמרין, ונקראים כן מפני מים זכים
וברורים אשר שם, כי נמר ונמיר בערבי תאר למים צלולים וזכים
(cristallini רד"ק וגזע"), וכל זה אמנם דרך משל, כי
להיות ארץ מואב ארץ מקנה כדברי בני גד ובני ראובן, וכטעם
ומישע מלך מואב היה נוקד (מ"ב ג' ד') המשיל פורענותם
לחרבן מקניהם, כדברי רש"י, כן גם עקר; ורד"ק וגזע"י פירשו
על הסוב המחריב אותם הארץ ואותם המעינות; אבל לא
יתכן שיאמר הסוב הנחלים והנהרות, ואולי שמחית הארץ,
כי בכל זאת לא יבש חציר ויכלה דשא.

7. Quindi il fasto che fatto avevano, (i bestiami che sono) l'oggetto delle assidue lor cure, li portano presso al torrente dei salici.

על כן יתרה עשה וגו': רוב עשר המואבים היה במקנה צאן
ובקר, ועתה אין להם מקום מרעה, כי יבש חציר, וירק לא
שהיה, על כן הם נושאים מקניהם אל נחל הערבים, שהוא נחל שמימיו
רבים, ולכן גדלים על שפתו ערבים, והם מקום שבם ימצאו
מקום מרעה. יתרה עשה: העשר אשר עשה, אשר היה יתרונו

8. Sì, lo sclamore circonda il territorio di Moab; giungono sino ad Eglaim i suoi ululati, odonsi le sue strida in Beer Elim.

9. Sì, le acque di Dimon sono piene di sangue; sì, io porterò a Dimon un incremento; manderò sopra gli avanzi di Moab il leone, sui rimasugli del paese.

סותו. ופקדתם: מקניהם החביבים עליהם, אשר הן משגיחים
ליהם תמיד ופוקדים אותו כדבר שאדם פקיד עליו, לשון
פקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים
ו' פקדת כל המשכן וכו'. ישאום: ישאו אותם, הכנוי חוזר
תרה ופקדה שזכר, שהם מקניהם.
לים: אולי הוא מקום שהזכיר Eusebius בשם Agallim ואחר
היה שמונה מילין לרחוק מן Areopolis. ובאר אלים: אחר [illegible] Dumius
אולי מקום נקרא כן ע"ש באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם (במדבר כ"א י"ח).
מון: הוא דיבון, והיה נקרא גם דימון, ע"כ הזכיר בו ל' דם, ל' הנופל
הל', ומי דימון אולי הם נחל ארנון (רד"ק וגעזעני) נוספות: תוספת
ם חלים (רש"י רד"ק ואחריהם Vatablus, Aurivillius).
ריה: שארית.

16.

1. Manderete allora il tributo d'agnelli dovuto al Signore del paese dalle rupi del deserto al monte della gente di Sion.

טז

חו: בווי במקום עתיד, אז תשלחו, כאשר תשלח גסותכם.
מושל ארץ: הכרים והאילים הראוים להנתן למס למושל
ץ, תשלחו אותם אל הר בת ציון, והזכיר הכרים, כי להיות
ת מואב ארץ מקנה היה מנהג המואבים לתת כרים ואילים
ם, כמו שכתוב ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך
ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (מ"ב ג' ד').
לע: רד"ק וגעזעני אומרים שהיא עיר בשמה סלע, ובספרי
מים Burckhard, ואשר Arabia Petraea, ועל שמה Petra
ר שמצא חרבותיה, והיא אצל מקום הנקרא היום Wadi Musa
Wa... ר"ל עמק משה, ואין הדבר נראה בעיני, כי אמנם
ונת העיר Petra היא בקצה דרומי של ארץ אדום,
ום דרומית למואב, והנה הם אומרים, כי לאדום היתה,
יר מלכותם היתה, אך המואבים לקחוה מידם, בזמן מן
מנים, וזה רחוק, שא"כ כבר לקחו כל ארץ אדום, ואפי'
ה זה, אין יתכן שגבול מואב מתקפו, לא ישובו האדומים
ביהם, ולכל הפחות בעיר ההיא שלא היתה סמוכה למואב
ר כחוקה ממס ה' ואין לומר כי כבר נכרתו ואבדו
דומים, שהרי הנביאים מזכירים אותם עוד אחר הדור ההוא;
מה שמביאים ראיה על היות סלע עיר אדום ממה שכתוב
(אמציה) הכה את אדום בגיא מלח עשרת אלפים, ותפש
הסלע במלחמה ויקרא את שמה יקתאל עד היום הזה
(מ"ב י"ד ז'), אינה ראיה כלל, כי אין נראה מכאן שהיתה
שמה סלע, אלא שהיה סלע, צור או הר קשה, לא עיר,
י מזכירו בה"א הידיעה, ואם היתה עיר למה לא תזכר
ב בשם יקתאל? ועוד ממה שכתוב בד"ה (ב' כ"ה י"א וי"ב)

נראה בבירור שהיה סלע [illegible], כי כתוב שם: ואמציהו התחזק וינהג את עמו וילך גיא המלח, ויך את בני שעיר עשרת אלפים, ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו, א״כ אין סלע שם עיר, ואותם שאומרים כי סביבות עיר סלע יש צורים והרים, לא יתכן לומר אל ראש הסלע, בשם הנופל גם על העיר (לדעתם), כי לא יבין הקורא ויתבלבל בין העיר וההר; ומלבד כל זה, אם היתה סלע עיר גדולה באדום (כדבריהם) איך לא נזכר שמה עוד בשום מקום בתנ״ך (זולתי ירונו יושבי סלע מראש הרים יצוחו (ישעיה מ״ב י״א) שגם הוא אין הכרח שיהיה שם עיר), ואף לא נשאר לה שם זה, או קרוב לו בפי הערביים, עד שלא נודע מקומה, אף עד היום. ח׳ עכ״ל על כל הדברים האלה נ״ל כי סלע הנזכר כאן אינו זה המתמעטות לשון סלע וצור ועננו מהרי מקנה שלכם שלחו כר אל הר בת ציון. מדברה: דרך המדבר, כי ממואב ילכו הנגבה לסבוב את ים המלח, וגם לדרום ים המלח יבאו למדבר אדום, וישלחו אל ארץ יהודה.

והיה כעוף נודד: אז בבוא יום מואב, תברחנה נשיהם אחת הנה ואחת הנה במעברות נחל ארנון, כעוף נודד וכקן משולח, ואמר קן והכוונה על הצפורים אשר בתוך הקן, כמו כנשר יעיר קנו.

מעברות לארנון: חסר בי״ת, במעברות אשר לארנון, במקום המעבר, כאשר [illegible].

הביאי עצה: כיון שהזכיר שיהיה מואב כעוף נודד, זכר מה שהרעו לישראל בימים הקדמונים כשהיו גם הם נודדים מפחד אויב, ע״כ אומר למואב: היה לך להביא עצה (כפי רד״ק), ולעשות פלילה, ולהסתיר נדחי ישראל, ולא לגלות אותם כשהיו נסתרים אצלך מפני האויב, והרי זה דומה מה שאמר עובדיה לאדום: ואל תסגר שרידיו ביום צרה, וע׳ למעלה ב׳ ט׳; ונראה כי זה שהנביא מתרעם על מואב שלא חמלו על ישראל הוא על זמן גלות ראובן וגד שהיו סמוכים למואב. הביאי עצה: ל׳ ונבא לבב חכמה (תהלים צ׳ י״ב) היה לך להביא עצה בעצמך, כלו׳ לקנות עצה ותבונה, ולומר פן כמקרה בני ישראל גם אני יקרני, ולמה לא אחמול עליהם ביום צרתם. ר׳ עשי פלילה: היה לך לרצות את הנודד והשופט כי גם עליך אולי תעבור כוס, והוא מלשון ראה פניך לא פללתי (בראשית מ״ח י״א). שיתי כליל צלך: היה לך לשית צלך כצל לילה, כלו׳ היה לך לכסות יפה על המסתרים אצלך. והנה מ.ד.מ. (ואחריו Eichhorn, Paulus, Lowth, ורבי׳ זולתם), חשב כי מקרא זה ושנים שלאחריו הם דברי השליח הבא ממואב אל ארץ יהודה לבקש ממלך יהודה רחמים על עמו, ואומר לו שיעשה עמם צדקה ויקבלם בארצו עד יעבור זעם, כי עוד מעט מזער יכלה המץ והשודד, וישובו לארצם, ובשכר הצדקה הזאת שיעשה

2. Allora quasi uccelli ramingi, qual nidata scacciata diverranno le donne di Moab ai passi dell'Arnon.

3. Tu dovevi usare avvedutezza, calcolar dovevi (i casi avvenibili); servir dovevi d'ombra simile a quella della notte, in pieno meriggio; dovevi tener nascosi i dispersi, i raminghi non palesare.

מהם, יברכהו אלהיו ויכין בחסד כסאו. והפירוש הזה יקשה
פנים רבים, כאשונה, כי אין לו שייכות עם הקודם, כעוף עדך
תהיינה בנות מואב, והיה ראוי שיאמר תחלה והיה כעוף נודד,
אחר שלחו כר מושל ארץ אל הר בת ציון, שעת, לא היה לו
התחיל בלשון הביאי עצה, אלא בלשון תחנה ובקשת רחמים,
נדית, מנצת כי אפס המץ כלה שד תמו רמס מן הארץ
אך לי צהלה ושמחה, כאשר הדרו בשמחה ובטוב לבב, לא כ'
אשר הדרו בתכלית הצער והיגון, הא למה זה דומה, לעני המחזר
על הפתחים שיאמר לעשיר עשה טובה עמי כי מחר גם אני
עשיר כמוך, והיה מספיק בשיאמר כי לא ימים רבים נהיה עניך
משא כי עוד מעט וכלה זעם, רביעית, לא יתכנו דברי תפוצת
ישראל הכתובה אחר שמענו גאון מואב, כי הנה מואב כבר
שפל גאותו בבואו לבקש רחמים מישראל, ואם הכוונה על ג
לותו מימי קדם, אין זה משמעות שמענו גאון מואב, ולכל ה
פנים נמצא הנביא מיחס ליהודה או למלכם אכזריות חמה ושטף
אף אשר לא היתה נחלת ישראל רחמנים בני רחמנים, שיהיו לועגים
רש ומונעים מהם כל חסד.

4. Permetterai dovervi che facesser dimora presso di te i miei sbandati; tu dovevi, o Moab, servire loro d'asilo dal depredatore; – sì, la vessazione non è più, ebbe fine la desolazione, finirono dal paese gli oppressori.

: אפס המץ: תמר למטה והוכן בחסד כסא, והטעם היה לך
הביא עצה ולרחם על ישראל, והתבונן כי לא לעולם יהיו שפלים
אם לעולם תהי גברת, וכן היה, כי אפס המץ וגו', והוכן בחסד
של חזקיהו, ואתה יאספו כל אשר הרעו לישראל, כי יש בלו להנקם מהם,
שפי שאמר כי אפס המץ בל' עבר, אינו אלא עתיד, כמו והוכן בחסד וגו',
נה נאמרה הנבואה לפני חזקיהו. המץ: המציצה, כלוי הבזיזה. תמו רומס:

5. Si rassoda colla pietà il trono, ovvi siede sopra inconcusso nella tenda di Davide un Giudice, amico del giusto, ed esercitato nella giustizia.

רומסים. באמת: נכון וקיים; באהל דוד: הזכיר דוד, עם שהיה עושה
ד משפט וצדקה. וישב עליו: נראה שחוזר לשופט ודורש משפט, ו
יה האתנח ראוי להיות תחת כסא. ומהיר צדק: בקי ומורגל לעשות
צדק, מהיר הוא סמוך מן מהיר בקמץ, ואיננו מענין מהרה, כי
ל מהר וימהר אינו אלא בפתח, אבל מהיר בקמץ ענינו בקי
י ורגיל. כמו סופר מהיר (עזרא ז' ו'), איש מהיר במלאכתו (משלי כב כט)
ן עזר יאוש ([illegible]) בספרו על ספרי הקודש כתב (עמוד
) אישי מהירים, ותרגם אברהם תקלאני medius perilissimus [illegible]
עמוד 256 אסותא מהירא לאתיהון כהנא דעתהן הרופאים
ובקיאים, הלא המה כהני העדה.

6. Abbiamo udita l'alterigia di Moab, il quale è sommamente orgoglioso; la sua superbia, l'alterigia, l'animo sdegnoso, ed il nonnetto raccilaquio.

ענו: עד כאן שמעוהו מתגאה, עכשו נשמעוהו מילל. לאכן
בדיו: שמענו בדיו שאינם כן. שמענו דברים שהיה מדבר בגאוה,
לתי כנים ואמתיים. בדיו: כמו בדיך מתים יחרישו (איוב י"א ג'),
אים קרוב לשקר בדה.

7. Quindi Moab debb'essere ridotto ad ulubare, ulular deve per la desolazione della Moabitide tutta –

ן ייליל מואב: עלה (נגד הטעמים) להפסיק כן לכך ייליל מואב
מואב כלה, ייליל, כלומר ייליל על נפילת מואב כלה. לאשישי:

voi piangerete profondamente contriti le uve passe di Kir-haresset.

8. Imperciocchè le campagne di Esebon sono ruinate, e le viti di Sibmà, di cui le generose uve inebbriar solevano i grandi delle genti; viti che giungevano sino ad Jager, che si estendevano pel deserto, e di cui le propagini spandevansi, e passavano oltremare.

9. Quindi è ch'io piango con Jager, piangente la perdita delle viti di Sibmà; O tu Esebon, o tu Elalè, io ti bagno abbondantemente delle mie lagrime. Imperciocchè il grido d'allegrezza per la tua raccolta estiva, e per la tua messe cessò.

הנכון כפירוש רש"י ל' ואהבי אשישי ענבים (הושע ג' א'), סמכוני באשישות (שה"ש ב' ה'), ואשישה אחת (ש"ב ו' י"ט) שהם (כפירוש גזעניוס בספרים אלו) עוגות צמוקים כעין דבלת תאנים, והטעם ותבכו על חרבן כרמיהם הטובים, כמו שמפרש והולך, והזכיר אשישי קיר חרשת, אולי שהיו מפורסמים לשבח. ורד"ק וגזעניוס פירשו כמו כרמי ורלק אשישי ל' אשיות (ירמיה נ' ט"ו) שהם היסודות, וזה רחוק. אך נכאים: כמו וה"ת אך שתחר (דברים י' ט"ו), נכאים מאד. נכאים: ל' נכאה לבב ורוח נכאה. קיר חרשת: נראה שהיא קיר הנזכרת למעלה, ואומרים שהיא הנזכרת במלכים (ב' ג' כ"ה), שעפ"י שאין הנקוד מסכים.

אמלל שדמות: גפן שורק ותשבח שלה היה הולם ומשבר בעלי גוים, כך היה משובח שהיה יינו עולה על שלחן המלכים - זהו פי' Coccejus, Vit-ringa, Lowth, Eichorn). הלמו: ל' מכה, כמו והלמה סיסרא (שופטים ה' כ"ו) והושאל על השכרות המשברת כחו של אדם, וכמהו הֲלוּמֵי יין (ישעיה כ"ח א'). עד יעזר נגעו: הגפנים המשובחים ההמה היו מפוזרים בארץ מואב עד יעזר, וגם במדבר. שלוחותיה נטשו: פשטו ונתפזרו בארצות, וגם מהלאה לים, הוא ים המלח; והטעם כי לרוב חשיבות הגפן ההיא של מואב, היו בעלי עמים לוקחים ממנה לנטוע בארצותם, ואפשר ג"כ כי בדרך מליצת השיר אומר שפשטו יונקותיה ועברו ים, והכוונה על יינה שהיה נמכר לארצות רחוקות.

על כן אבכה בבכי יעזר גפן שבמה: אני בוכה עם יעזר בבכיה שלה שהיא בוכה על אבדן גפן שבמה. אריוך דמעתי חשבון ואלעלה: אני מרוה אותך בדמעתי, אני בוכה, הרבה בכה עליך חשבון ואלעלה. אריוך: משפטו אֲרַוֵּךְ כמו אֲקַוֶּה נִטְיוּ. ואולי היוד נכתבה מתחלה אחר הוי"ו, אריוך, והיא להורות שהקריאה אֲרַיֵּךְ, ואין הוי"ו נחה. והנה בהיות הנביא מצייר בדעתו השחתת הגפנים והעדר היין, הוא אומר לחשבון ואלעלה כי במקום היין המשובח שהיה מרוה אותך, הוא רוצה לרוות אותך בדמעתו. הידד נפל: המפרשים ורש"י וגזעניוס פירשו (כתרגום יונתן) הידד על צעקת האויב הנופל עליהם פתאום, ואולם נראה יותר שאיננו אלא תמהות ל' דורכי הענבים, כמו שמפרש והולך (פסוק י'). ונפל: כמו שבת. על קיצך ועל קצירך: הידד שהיו עושים על תבואת הקיץ, והקציר שלך יפול, וישבות. הכנוי בקיצך ובקצירך חוזר לחשבון ואלעלה. והידד איננו קול שמחה דרך כלל, אלא צעקה שצועקים עושי משכה בבדה כדברי רש"י בירמיה כ"ה ל', ומה שאמר וענו עליך הידד (ירמיה נ"א י"ד) הוא משל. ובירמיה מ"ח ל"ג נשחת אחרית על קיצך ועל בצירך שדד נפל, ומלת בצירך נכונה כאן יותר מקצירך, גם מליצת שודד נפל

10. mancò dal Carmelo la giojia e il giubilo; per le vigne più non si canta, non si fanno schiamazzi; il pigiatore più non pigia il tino; cessare ho fatto il grido d'allegrezza.

11. Quindi le mie viscere per (pietà di) Moab agitansi a guisa (delle corde) di una cetra, ed il mio interno (turbasi) per Kir-heres.

12. Allora veduto Moab essersi indarno faticato sulle alture, si recherà al suo santuario per pregare, e non gli riuscirà.

13. Questo è quanto D. ha parlato relativamente a Moab, tempo fa.

14. Ora poi D. ha detto: entro tre anni da calcolarsi esattamente come quelli del mercenario, rimarrà avvilita l'alterigia di Moab, malgrado tutto il grande suo fasto; ed esso (Moab) ridotto a tenui avanzi sarà tutt' altro che potente.

...ול: נכונה יותר מהידד נפל, וצנע.
הכרמל: כנוי לכל הר טוב, כמו למעלה וכבוד יערו וכרמלו.
רננו: ל׳ תרועה, והוא לשמחה. יין ביקבים לא ידרוך: נגש
...ופו (רדק), לא ידרוך הענבים, בקופן שיטיפו יין אל היקב.

על כן מעי למואב ככנור יהמו: כל לא שמשמיעים קול ככנור
...לא שרוגזים ומתחלחלים כמיתרי הכנור. יהמו: כטעם על כן
המו מעי לו רחם ארחמנו (ירמיה לא כ).
והיה כי נראה וכו׳: כשהיה נראה למואב שנלאה על הבמה
כלומר כשיבין שהוא יגע לריק בבכותו ובהתפללו על הבמה,
...יה כנגד מה שאמר למעלה עלה הבית ודיבון הבמות לבכי.
נלאה: יגע לריק, כמו ונלאו למצוא הפתח, ונלאו מצרי...
שתות מים מן היאור. ובא אל מקדשו: אז יבא להתפלל למקום
יותר קדוש מהבמות, והוא מקדש ידוע אצלם. ולא יוכל: אם שבית
מקדשו נהרס או שבאו בו האויבים. ורשי׳ וגעני׳ פירשו כי נראה
...ין כי תבאו לראות פני, שיהיה נראה לפני אלהיו; וחלבד
...ה שהוכחתי למעלה י״א י״ב כי הקריאה הנכונה לראות פני
ורחוק הוא עכ״ם שנאמר נראה בל׳ שיזכר לפני מי או אל מי
נראה. ולדעת Becker מלות כי נראה יתרות ונכתבו בטעות
במקום כי נלאה, ואחר נשארו ב׳ הנוסחאות; ואין להשיב: אם
הטעות בכתב הסופר ר״ל במקום למ״ד יכול היה לתקן הרי״ש
הטעות מחוה למ״ד, כי זה אמנם יתכן בכתב אשורי שלנו
... בכתב עברי ושומרוני הקדמון.
...אז: בימי אחז.

...ה: בימי חזקיהו. כשני שכיר: מצומצמות. בכל ההמון הרב:
...ענ׳: שאין לו עתה המון רב (הכורם) ועשה הבית כבית לא
...ימינו ל׳ בכל האותות אשר עשיתי בקרבו (במדבר יד יא);
המון אחי כבוד, כמו וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא;
...אר: לא אדע למה לא נקדו ושאר, כמו עוד שאר קטן,
...א י׳ י״א). לא כביר: יהיה חושב לא כביר, כנוי הפך הכביר
...מו לא טוב, לא חכם, והנה הדבר הזה למואב לא ידענו ע״י
... נעשה, ואולי ע״י סנחריב, אמנם לא היתה גלות שלמה, ובכל
...בואה הזאת לא הזכיר שגלו מארצם, ע״כ אפשר שאחר עבור
...ים שבו ארוב היחים נלקיתנם, באופן שבימי ירמיהו היו כקדם,
...וא נבא עליהם שוד שני

א״י

17.

Vaticinio ai tempi di Achaz, concernente la

...בואה בתחלת ימי אחז על גלות ארם, וקצת מישראל (ראובן וגד)

prossima emigrazione dei Sirj, e di parte degli Israeliti.

1. Vaticinio relativo a Damasco; Damasco è per essere rimossa dal rango di città, e divenire un mucchio di rovine.

2. Abbandonate saranno le due Aroer — esse apparteranno alle mandre, le quali vi si coricheranno senza essere sturbate.

3. Più non saranno fortezze in Efraimo, nè più saravvi regia in Damasco; e il rimanente della Siria subirà la stessa sorte che il fasto dei figli d'Israele: è S. Dio Sevaoth, che il dice.

4. In allora estenuerassi il fasto di Giacobbe, e il pingue suo corpo dimagrerà.

5. Esso verrà trattato in quella guisa che nella messe altri tira a se la biada, e coll'altro braccio taglia le spiche: anco verrà trattato in quella guisa che altri raccoglie le spiche nella valle di Refaim.

משא דמשק: התחיל בדמשק, וסיים בישראל, כי עקר הנבואות הוא על
העמים אינו אלא בעבור הצטרפות שיש להם בעניני ישראל, ונראה
הנבואה הזאת בתחילת ימי אחז כשהתחבר רצין מלך ארם עם
פקח מלך ישראל לבוא על יהודה, והנביא מתנבא על מה שהיה
תגלת פלאסר עתיד לתפוש את דמשק ולהגלות יושביה, ופול היה
עתיד להגלות ראובן וגד. מוסר מעיר: ממדרגת עיר, כמו
ויסירה מגבירה (מ״א ט״ו י״ג) · מעי: ל׳ עי השדה (מיכה א׳ ו׳).
ערי ערוער: שתים ערים היו בעבר הירדן הנקראות בשם ערוער
אחת לגד ואחת לראובן, אחת לצפון ואחת לדרום, שנאמר
(יהושע י״ג) ויתן משה למטה בני ראובן וכו׳ מערוער אשר על
שפת נחל ארנון — ויתן משה למטה גד וגו׳ וחצי ארץ בני
עמון עד ערוער אשר על פני רבה, והנה אחשוב כי כמו ש
שאומרים נהר פרת בסמיכות, כן יאמר ערי ערוער על שתי
ערים ששמן ערוער. והזכיר שתי הערים אחת מקצה מזה
ואחת מקצה מזה, וכלל בזה גלות כל ארץ ראובן וגד אשר
ביניהן · ועי׳ יחזקאל כ״ה ט׳.
ושאר ארם: ז״ל ~~[illegible]~~ אמ׳ את המלות האלה ~~דבוק~~ חוזרות
למעלה (~~כנגד~~ כדרך הטעמים) ~~[illegible]~~
~~שהיתה ראש ארם, כלו׳ ואמר שתשבות ממשלת ערי ארם~~, אך
פירושו כי שאר ארם ישפל ויבוז כדרך שישפל כבוד בני ישראל,
וכן פירש דון יצחק, וכן נראה דעת המסורה ~~ורד״ק~~ · ושאר־יהיו:
אשר גם כולל, ויפול בו ל׳, כמו שארית ישראל לא יעשו עולה.
(צפניה ג׳ י״ג).
ידל: יהיה דל, כלו׳ כחוש ורזה, כמו דלות ורעות תאר (בראשית
מ״א י״ט), מדוע אתה ככה דל (ש״ב י״ג ד׳).
והיה: השונא יעשה ליעקב כאשר יעשה אדם לקמה בעת הקציר
שאוסף אותה אגודה בידו אחת, ובזרועו האחרת קוצר השבלים,
כלומר שהאויב יגבר עליהם ויתפוס מעל אדמתם, ואין מציל
להם מידו. קציר: אינו כמו קוצר (בדעת רד״ק ורלב״ג) על
משקל צדיק ופליט, כי אחוש לא מצאנו משקל זה להוראת הפועל,
כי צדיק ופליט וכן נדיב הם שמות התאר ואין הוראתם הוראת
בינוני פועל, ומשיח ופקיד הוא להוראת הפעול (שהוא מן השרשי
פעול), גם לא יתכן לומר כדברי גשי׳ שיהיה קציר שם דבר
כמשמעו. ושהוא כאן עומד במקום שם התאר עד כי מרי
המה (יחזקאל ב׳ ז׳), שטעמו אנשי מרי, וכן כאן קציר, איש
קציר, כי אחוש יאמר איש מרי על מי שהוא תמיד סורר
ומורה, וכן ואני תפלה (תהלים --) אני מתפלל תמיד,

אך לא יתכן לומר אסף קציר על מי שקוצר בשעת קצירה, כי אין
זה תבונת האיש ההוא ומנהגו ומעשהו בכל זמן. לכן צריך
לפרש והיה כאסוף האוסף (או הקוצר כדברי הראב"ע) בשעת
הקציר את הקמה וזרועו של האוסף הנרמז במלת כאסוף.
והיה כמלקט: מוסיף על ענין ראשון ומגדיל ציור הרעות
אשר יעשה הקיץ לעקב, ~~כמו (ירמיה י"ז) והיית אף שנה אחת~~ כי
~~אבל אשר~~ יעשה כאשר יעשה העני ההולך אחרי הקוצר
מלקט שבלים אשר נפלו לארץ, ואינו מניח אפילו שבלת אחת
אלא ילקטנה; עמק רפאים: אחוך היה לירושלים (יהושע ט"ו ח'
י"ח י"ז) לצד מערבית דרומית ואפס והולך לצד בית לחם
פלשתים (ש"ב ה' י"ח וכ"ב וכ"ג י"ג), ויותר מזה לא ידענו מתכונת
עמק הזה, ולמה הוזכר ביחוד.
עוללות: הענבים הנשארים אחר הבציר, כי נמצא השם הזה ת
תמיד אצל גפן או אצל בציר, אבל כאן שהוא דרך משל אין ה
הכוונה בו אלא לענבים ולילדים רק, אפס אין אתה אומר
כן לא ידבק באמרו עוללות ואחריו כנוקף זית. כנוקף זית:
בנוקף זית, כמו שנאמר בשעת נקיפת הזית. נוקף: לחבטה,
כמו ונקף סבכי היער בברזל, ובלה"ק אין אדם נוקף אצבעו מלמטה
אלא מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז' ב') שנים שלשה גרגרים בראש
אמיר: הוא פירוש למה שאמר כנוקף זית, וכמו שבנקיפת הזית
אמרו שנים שלשה גרגרים בראש אמיר. גרגרים: כך נקראים כל
מיני גרעינים קטנים המתגלגלים זה על זה כמים הנגרים ארצה,
ובלה"ק אומרים גרגר מלח, גרגר של גרוגרות, גרגרי ענבים וגרגרי
חטים (עי' בערוך ערך גרגר), והמלה משרש גרר הקרוב לשרש
גלל. אמיר: לא נמצא אלא כאן ולמטה פסוק ט', והוא מל' יתאמרו
כל פועלי און (תהלים צ"ד ד'), וכן בל' ערבי Emir שר וגדול,
ולדעתי נקרא בלה"ק אמיר כל אילן גבוה, וכאן הכוונה על זית
גבוה, שנשארים בראשו גרעינים שלא הגיעה אליהם הנקיפה.
ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה: חוזר למעלה אל ונשאר בו
עוללות, ופוריה תאר לגפן, כמו למטה ל"ב י"ב, יחזקאל
י"ט י', ותהלים קכ"ח ג', וכן פרת (בראשית מ"ט כ"ב), הגפן הפוריה
אשר בסעיפיה ארבעה וחמשה גרגרי ענבים ששכחם הבוצר
(רד"ק); ואין לומר שהיה האתנח ראוי במלת פוריה, כי אמנם זה
אחד ממשפטי הטעמים, כשמזכירים מאמר של אחרים,
אם המאמר ההוא נחלק לחלקים, אז מלות ויאמר, ויאמרו,
אמר וזולתן שבראש המאמר מתחברות אל החלק הראשון
המאמר, כמו ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה,
ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי, ואתה אמרת היטב
איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים וגו' וכן מלות נאם

5. Ne avanzeranno rimasugli, come accade nell'abbacchiare l'ulivo, due o tre grani in cima dell'alto albero, quattro o cinque nei rami della feconda pianta: è D. Dio Israele che il dice.

ה' בשתים המאמר מתחברות לחלק אחרון מן המאמר. כמו כאן, וכן למטה (פס' ד') וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשה ומלך עז ימשל בם נאום האדון ה' צבאות, וכן יחזקיה ח' ג', וזכריה א' ד', וכדים כאלה, ועי' דקדוקי סימן קפ"ה וקע"ה. בסעיפיה פוריה: לדעת Hitzig ראוי לקרוא בסעיפי הפוריה, וא"א, כי ידענו כי דרך לה"ק להעמיד הא' הידיעה במלה השנית; ואמנם בסעיפיה פוריה חוזר ע"ד ל' ארמית בסעיפיה של פוריה, כמו בנו בשר, בנו של בעיר. בסעיפיה: סעיף נופל גם על זמורות הגפן (כמו שמצאנו שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעיפיה (ישעיה כ"ז י')) והעגל לא יעלה בראש האילן רק יוכל להשחית הגפן. גם יתכן לפרש שיהיה גם ארבעה חמשה בסעיפיה פוריה חוזר לזית, ויהיה הזית נזכר בל' נקבה, כמו (ירמיה י"א ט"ז) הזית יפה עלה, אלא שכל אשר פוריה שבמקרא אינו אלא תאר לגפן, ואולי גם שנים שלשה גרגרים בראש אמיר נאמר על הגפן, ולפי שאין הגפן אילן גבוה, יתכן שיקרא אמיר הגפן המתנשא למעלה, ע"י שמדלים אותה על הכתלים (כטעם בנות צעדה עלי שור (בראשית מ"ט כ"ב)), או סביבות איזה אילן, או יהיה טעם בראש אמיר בראש האילן הגבוה, אשר סביבותיו הגפן מודלה (יש"ר); והנה כל זה אמנם דרך הפלגת השיר כי אין הנבואה הזאת על גלות שנמנה שגלו י' השבטים בימי חזקיהו, כי אם על גלות ראובן וגד בימי אחז, כי אמר ידל כבוד יעקב, לא שיאבד הכל וכו', אלא שיחלש הרבה, ויאמר שישארו בו עוללות וגו', לומר כי מה שישאר מהם על ארצם לא יהיה זה מפני גבורתם, אלא שלא חש להם מלך אשור כאלו שכחם, וכל זמן שירצה ישוב עליהם ויכבשם כלם; ואמנם שיאמר עוללות שנים שלשה גרגרים על ירושלם ויהודה שנמלטו מיד מלך אשור (כפי רש"י ורד"ק) רחוק הוא בעיני מאד, כי אין זה דרך כבוד ליהודה אשר בחר ה' בהם, ויצילם מכל אויב, והם לא נמלטו מפני שכחה כעוללות, כי אם מאהבת ה' אותם ודרך פלא.

7º. In allora l'uomo si rivolgerà al suo fattore, ed i suoi occhi mireranno verso il santo d'Israele.

ישעה אדם על עושהו: כטעם הוי היורדים למצרים לעזרה ועל סוסים ישענו ויבטחו על רכב כי רב ועל פרשים כי עצמו מאד ולא שעו על קדוש ישראל ואת ה' לא דרשו (ישעיה ל"א א'), עיניו יפנה אל עושהו לבטוח אליו. ועיניו אל קדוש ישראל תראינה: כטעם הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם (תהלים קכ"ג ב'), והטעם תהיינה עיניהם מייחלות אליו; וכל זה אמנם נאמר על אחז, שהיה אומר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני (דה"ב כ"ח כ"ג), והנה בנפל מלך ארם היה לו להבין כי שקר בידיהם; והנה כוונת הנבואה כי המאורעות אשר יקרו יוכיחו

ובכל זאת שאין לבטוח רק בה' לבדו, ואין הכוונה כי כן
בפועל יבין אחז הדבר הזה (כמו שלא נתקיים) רק שהאדם במה
שהוא אדם בעל שכל יוכל להבין ולהכיר האמת, אם שהשכל יכריח
בחירתו.

8. Nè si rivolgerà agli altari, opera delle proprie mani, nè guarderà ciò ch'avevan lavorato le sue dita, nè le statue di Venere e del Sole.

אל המזבחות מעשה ידיו: מצות ה' היא שלא יהיה לישראל אלא מ-
מזבח אחד, והם (ובפרט בימי אחז) עשו להם מזבחות בכל פ-
פנה בירושלים ובכל עיר ועיר (דה"ב כ"ח כ"ד כ"ה), והמזבחות
האלה אשר אינם לפי התורה הם נקראים מעשה ידיו, אעפ"י ש
שגם בית המקדש והמזבח אשר בו גם הם מעשה ידי אדם,
אך הם בצווי האל. ורד"ק פירש המזבחות העשויים לאלילים מעשה
ידיו. והאשרים: אינם אילנות או יערים, רק מין פסילים, ואחרים
אמרו שהם עשתרת פסיל, והיא אלת ההצלחה והאושר, והיא כוכב נוגה
(Seldenus, Spencer, Gesen.) והחמנים: מענין חמה כלומר שמש,
ובויקרא (כ"ו ל') פירש מין עץ שמעמידין על הגגות, ועתה
שמעמידין בחמה קרויים חמנים, וכן ביחזקאל (ו' ד') כתב מין צלמי
עץ העשויים על הגגות לחמה; ורשב"ם (ויקרא כ"ו ל') פירש בתים
העשויים להשתחוות לשמש. ורד"ק כתב (יחזקאל ו' ד') אלילים
שהיו עושים עובדי החמה; ולדעת גזני' שהם מצבות לכבוד
השמש, הוא הבעל, ושהבעל נקרא גם חמן על היותו אל השמש.
עד היום נמצאו מצבות כתוב עליהן בכתב כנעני: לבעל חמן;
גם בחרבות תַדְמוֹר (Palmyra) נמצא מצבה כתוב עליה
בל' ארמית: חמנא דנא ועלתה דנה עבדו וקרבו לשמש.

9. In allora le sue città forti resteranno in quello stato di solitudine proprio dei boschi e delle alte foreste, nel quale (i Cananei) lasciarono (le loro città) ritirandosi per timore dei figli d'Israele; il paese insomma sarà deserto.

כעזובת החורש: עזובה הוא שם דבר, כמו ורבה העזובה
בקרב הארץ, והנה אמר כי ערי מעוזו של יעקב הנזכר למעלה
יהיו שממה ועזובה כענין שממת היער, כעזובת ערי האמורי
שהניחו עריהם חרבות בימי יהושע כמו יער, וברחו להם מפני
בני ישראל, והיו עריהם שממה (רש"י). החרש: תרגום יער חורש.
האמיר: אילנות גבוהים; וגזני' ואחרים פירשו על הלקט שמניחים
בשדה בעבור העניים, וזה לא יתכן כלל, תחלה כי אין לקט
ביער, והיה ראוי שיזכיר השדה לא החרש, ועוד כי המשל הזה
כבר נאמר למעלה, ולמה נשנה? ועוד מפני ב"י אם שיהיה
מכוון בו בעבור העניים, כי אין טעם מפני כטעם בעבור,
אין הכוונה בו להנאת פלוני, אלא מפחד פלוני, וגם לא שמענו
שיהיו העניים נקראים ב"י סתם, ועד מה שהיו מניחים בשביל
העניים היו מניחים גם לגר.

10. Imperciocchè hai posto in oblio il Dio della tua salute, nè chiamasti alla memoria lui, ch'è la rocca di tua sicurezza; e quindi pensasti a piantare delle piante d'amenità, ed a

על כן: אמנם הענין, כי ה' לא נתן לך טעמו שכחת אלהי
ישעך, ולכן תטעי וגו'. נטעי נעמנים: נטיעות לתפארה
ולשעשוע, כלו' עֲזִבַת הטוב השמתי עקבת הערב. וזמורת
זר תזרענו: התרגום כרמך בזמורת זרים, זמורה לקוחה מארץ

piantar nella tua vite tralci stranieri.

11. Il giorno stesso ch' hai piantato vedi la pianta crescere, alla dimane vedi la tua seminagione fiorire: ma l'acervo del ricolto lo hai in giorno di fiumana con disperato tuo dolore.

12. O voi, turba di molte nazioni, le quali al par del mare fate romore; o voi popoli tumultuanti, i quali quasi grandi acque alzate fragore.

13. Popoli varj quasi grandi acque alzano strepito; ma (Dio) alzerà loro la voce, ed essi lungi ne fuggiranno, e di spergerannosi come la pula dei monti innanzi al vento, e qual festuca innanzi al turbine.

14. Verso notte, costernazione – prima della dimane esso (il nemico) non è più: tale è il destino di

אחרת, והכוונה כטעם כי נטעת נטעי זרת יעקב וגם על התחברה
עם ארם. תזרענו: לתפארת השיר כדי שלא לכפול פעמים רבות
שרש נטע, אמר ל׳ זריעה במקום ל׳ נטיעה, וגם להורות ל׳ נופל
על ל׳ זר, והכנוי חוזר אל הכרם שאעפ״י שלא נזכר.
תשגשגי: אתה רואה, הנטע שישגא ויגדל, כלו׳ אתה מבטיח הצלחה
מדומה. נד קציר: תרקה נד של קציר ביום נחלה, שהגיעה שעה
ליהנות ממנה, ופתאום תרקה בנפול עליך כאב אנוש; וגם״
ואחרים פירשו נד פועל, ל׳ נעקה ואבדן, ואין. ונראה פירש ב
ביום נחלה, ביום מכה נחלה, כלו׳ מכה חזקה. ולדעת יש״ר מ
מלת נחלה מענין נחל, וכשהנחל מתרבה ושוטף השדות נקרא
נחלה, וכן בל׳ איטלקי fiumana, וקרוב לזה נחלה עבר
על נפשנו (תהלים קכ״ד ד׳), אלא שאין הטעם מלעיל, כי המלה
ל׳ זכר, בעדות עבר על נפשנו האמור אחריה. והנה טעם
הכתוב נטיעותיך וזריעותיך תהיינה מצליחות הפלא ופלא, ותקצרי
יגונך ותעשי ממנו כרי של קציר, אך פתאום תקבר כל הצלחתך
כי כרי זה יהיה ביום שיגדל הנחל וישטוף כל תבואתך. ופירוש
תבון הוא. אחר מבאתי קרוב לזה בכורם.
הוי המון: על ארם ושראל הבאים על יהודה בימי אחז. הוי: התחיל לדבר
מאתם, ואח״כ בפסוק הסמוך הסב פניו מהם, ודבר עליהם בל׳ נסתר.
שאון: מלה קשה, כי נראה היתה משרש שאה כמו כשאון שלפנה,
והיא מבנין נפעל, בעבור דגש השין; ואמנם לא מצאנו פועל שאה
אלא להוראת השממה, לא להוראת השאון; ואול כי המלה משרש
נשא, וטעמה ישאו קול, כמו ישאו מדבר ועריו (ישעיה מ״ב
י״א), אלא שהיא בבנין ימנית, מפני שכל הבינין היו מתחלה ימנית,
ואח״כ מפני המבטא (ע׳ שופטים י״ב) נתחלפו מקצת שינין
לסמך, ואמרו שבה במבטא הסמך תחת כי בתחלה אמרו
בשין, ואמנם כתבו המלה בשין שלא לזוז מכתיבת הקדמונים;
והנה מלת נשא לרוב שמושה הקלו בה המבטא ואמרו נשא
במבטא הסמך; ומלת שאון גם היא תמלת גזרתה משרש נשא,
וענינה נשיאת קול, ולשימוש שמושה נשארה במבטא השין;
והנה ישעיה אמר כשאון גם ישאון בשין ימנית, ובעל הנקוד
הסירו שין ישאון ימנית כדי לזווגה עם שין כשאון, כי ברור
הוא שהנביא רצה לעשות ל׳ שאון נופל על ל׳ כשאון, עד שאמר
כהמות ימים יהמיון. ודע כי בנביאים כ״ו על קלף שדרי כתוב כהמות ים (וגם המתרגם תרגם ימא), ומלת ישאון בשין שמאלית.
ונס ממרחק: למקום רחוק, כמו מרחוק ברחו (ישעיה כ״ב ג׳). כמוץ:
הוא הקובב השבולת, ומתפרד ממנו ופורח בסער בשעת דישה, כטעם
כמוץ יסוער מגרן (הושע י״ג ג׳). כמוץ הרים: כי בהרים הרוח
יותר חזק. וכגלגל: דבר קל המתגלגל בסער, ~~ובגליל~~ בערבי וקורין קורן לקש גלגל.
לעת ערב, בטרם בקר: משל על הקורנים שיתפרדו פתאום
ולא יוכלו להלחם על ירושלם.

coloro, che metter ci vorrebbero a sacco; tal è la sorte di queglino, che vorrebbero depredarci.

18.

mentre alcuni tra i Giudei (per timore del minacciante Assiro) erano ricorsi al Re d'Etiopia, il Profeta annunzia la prossima perdita dell'esercito nemico.

1. O tu paese dalle ombrose ale, situato oltre i fiumi dell'Etiopia.

י״ח

בעת שאנשי יהודה מיראתם מסנחריב שלחו לבקש עזרה ממלך
כוש, והנביא מבשרם מפלת מחנה סנחריב.

הוי ארץ צלצל כנפים: אשר יושבו צל עליה הכנפים אשר מעבר
לנהרי כוש ([illegible] Coccejus), או׳ ובצל כנפיך אחסה, והכפל לחזק
הבטחון שהיו בוטחים על הכנפים ההם, והטעם, הוי אתה ארץ
יהודה, אשר יושביה חושבים שאין להם מנוס ממלך אשור, כי
אם בהשענם על מלך כוש תרהקה, אשר היה בימים ההם מלך
גדול מאד, ויצא מארץ כוש וכבש מצרים העליונה; והנה שכן
היתה מחשבת יהודה בימים ההם, הוא האמור למעלה (כ׳ ה׳)
מכוש מבטם, וכן (שם ו׳) הנה כה מבטנו אשר נסנו שם
לעזרה להנצל מפני מלך אשור, ואיך נמלט אנחנו; והנה
כנפים הנזכרים כאן אינו אלא משל, מפני שהכנפים עושים צל
ומגינים על הגוזלים; וארץ שזכר היא ארץ יהודה, והכנפים הם
בארץ כוש, ודרך מליצה הכיר אותה שהם מעבר לנהרי כוש.
כך פירשתי בראשונה, ועתה קשה לי שתהיה מלת אשר חוזרת
אל הכנפים ולא לנושא המאמר שהוא ארץ צלצל כנפים; לפיכך נ״ל
לפרש המקרא כלו (כדעת המפרשים) כנגד ארץ כוש, ויהיה טעם הכתוב
הוי ארץ השוכח כל גדול בכנפה, כלו׳ ארץ המגינה ברוב גבורתך
על האומות בך, והוא הארץ אשר מעבר לנהרי כוש; ולענין המשך
המקרא הזה עם שלפניו נ״ל שהתחיל הנביא והסב דבורו לארץ כוש
בתמה, כדי להגיד לה מה שיקרה למחנה סנחריב; ובתוך כדי
דבור הסב פניו ממנה והתחיל לדבר עם אחרים שישלחו מלאכים
להודיע לאנשי כוש המופת אשר עשה ה׳ במחנה אשור, ואח״כ גם
זה הניח ידו ולא השלים דבורו ואמר שאין לשלוח עוד מלאכים,
כי כל יושבי תבל ידעו המאורע כנשוא נס הרים וכתקוע שופר.
וענין אומר כי לא תבקשו צלצל אלא להורות השמעת קול, כמו בצלצל
תוף מין חגב, ובצלצלי שמע וצלצלי תרועה, ואין זה אמת ברורה,
ומצאנו צלצל דגים (איוב מ׳ ל״א) שאין נראה היותו נקרא כן עם
השמעת קול, אלא עם שצולל במצולות ים, שמשליכים אותו במים
לצוד מהם הדגים, והוא מל׳ צללו כעופרת, וא״כ כדרך שאמ׳ כלל,
אמרו בלצל, כן אפשר שאמרו צלצל מענין צל שפרשו צלל וגם
אנו מצאנו ויהי כאשר צללו שערי ירושלם (נחמיה י״ג י״ט) שטעמו
שהחשיכו · כנפים: פירש בעזי מילות מל׳ והיה מטות כנפיו,
אם מצאנו בשום מקום כנפים על היילות, ומטות כנפיו הוא

2. O tu che mandi messaggi per mare, e per fiumi in barchette papiracee ...... andate messaggeri veloci presso una nazione che ha la faccia inferiormente sporta in fuori, ed è imberbe; ad un popolo temuto da poi ch'esiste, nazione che segue il filo dei suoi disegni, e le altre nazioni conculca; la cui terra è dai fiumi predata.

ישעיה יח

משל להתפשטות מי הנהר העצומים אשר התחיל אליהם מלך אשור, ולשון
התפשטות הזכיר כנפים כנפים, ולא שהאניות נקראות כנפים; ולדעת
גש' קרא ישעיה ארץ צלצל כנפים לארץ כוש, ע"ש שאניותיה משמיעים
קול בחתרותם.
השולח בים צירים: אתה השולח מלאכים בים לקרוא לעזרתך את
מלך כוש; ואמר השולח כנגד מי שהיה, והכוונה על אותם מקשרי
יהודה שהיו בוטחים בעזרת כוש. בים: הוא ים סוף. ובכלי גומא
על פני מים: תהלכה לים סוף היו המלאכים צריכים ללכת על פני מימי הנילוס
בכלי גמא, הן ספינות קטנות של פפיר, שלא היו מחזיקות רק
איש אחד, והיו קלות בדרכן מאד, כפי עדות הסופרים הקדמונים.
לכו מלאכים קלים: הוא השולח בים צירים לבקש עזרה. תכף ישלח
מלאכים להודיע לכוש כך וכך, והפסיק הדבור אל השולח, והתחיל
מדבר עם המלאכים עצמם, אתם המלאכים ההולכים אל הכושים
לבקש מהם עזרה, אין אתם צריכים עוד לכך, אבל בהפך לכו
מהר לבשר שהנה מגפת סנחריב אשר תהיה לא בחיל ולא בכח
כי אם ביד ה'; וגם הדבור הזה לא השלימו, והתחיל במאמר אחר,
ואמר כל יושבי תבל וגו'. אל גוי ממושך ומורט: הם הכושים,
שהם משונים בתארם מאשר בני אדם בשחרות עורם, ובמה שחלק
התחתון מפניהם נמשך לחוץ, וזה טעם ממושך לתוחלת ממשכה,
(משלי י"ג י"ב), והם משונים ג"כ במה שהם חסרי זקן, וזה טעם מורט
ל' ולחיי למורטים (ישעיה נ' ו') ואמרטה משער ראשי וזקני (עזרא ט' ג');
מן הוא והלאה: מזמן שהוא עם. גוי קו קו: גוי המקיים עצתו ולא
לא יעמוד בפניו, להשיב ידו אחור. קו: תחלת הוראתו חוט מתוח עם
משקולת של עופרת, שהבנאי מותח על הקיר כדי לבנותו נצב עומד
ביושר, ולא יהיה הקיר נטוי, (piombino), כטעם ושמתי
משפט לקו וצדקה למשקלת (ישעיה כ"ח י"ז), והושאל אח"כ להורות
החק והגזרה אשר על פיהן יסודר מעשה או מעשים מה, כמו ונטיתי
על ירושלם את קו שומרון ואת משקולת בית אחאב, (מ"ב כ"א
י"ג) הטעם אעשה לירושלם כאשר עשיתי לשומרון ולבית אחאב, וכן
ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישעיה ל"ד י"א) גזרה של שממון,
ואבני כמו משקולת, כטעם לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן, וכן
צו לצו קו לקו (כ"ח י') קו קרוב בענינו לצו, כלו' חוק וסדר
והנהגה; וטעם קו קו כטעם בדרך בדרך אלך (דברים ב' כ"ז),
שענינו אלך תמיד בדרך בלי לנטות ימין ושמאל; אף כאן
גוי קו קו, גוי ההולך בשיטתו ונוהג מנהגו בלי לנטות ממנה,
כלו' שמקיים מזמותיו, ואין מי שיפר אותן. ומבוסה: וע"כ הוא רומס
ומשפיל אשר עמים. אשר בזאו: כמו בזזו, כמו ימאסו כמו מים
(תהלים נ"ח ח'), עורי רגע וימאס, (איוב ז' ה') וכן בזאי ס"א
כאן) במקום בזזו; והכוונה על נילוס ושאר נהרות השוטפים את

ארץ כוש ומכסים אותה, ועוד מליצת העבר אמר כאלו בוזזים אותה.
ואמנם כנה הכושים בתארי הגבורה לפי שהיו בני יהודה בוטחים
בהם, ואולי היו מכנים אותם בתארים אלה; ואולי אותם מאנשי יהודה
אשר היו מסכימים בעצה אחת לבקש עזרה מהכושים היו מכנים
אותם דרך בזיון בתאר גוי ממושך ומורט. וישעיה קבץ כל מיני
התארים שהיו מרוחקים אל רצוני ההוא. והמפרשים פירשו עם ממושך
ומורט על ישראל; ומפרשים הנבואה לעתיד על מלחמת גוג ומגוג,
הכושים ישלחו מלאכים לא"י לראות (לדעת רש"י) אם אמת שנתקבצו
גליות; ולדעת רד"ק ודון יצחק לשלוח מנחה לבית ה', ולדעת ראב"ע
לכו המלאכים אל ארץ כוש לבשר הגאולה לישראל העומדים שם
בגלות. ואמנם אין רמז בנבואה הזאת לקבוץ הגליות. וגעזי'ס
פירש השולח בים צירים על ארץ כוש הנזכרת למעלה, ואמר
שולח על הים; והכושים לפי דעתו היו שולחים צירים לחזקיהו
להתחבר עמו נגד מלך אשור, ורחוק הדבר מאד שיהיה מלך גדול
תרהקה כמלך כוש מתחבר עם המלך החלש והפחות מלך יהודה,
אשר הנה למלך אשור שיתפוש את כל ערין הבצורות ולא יאסף לו
קרבתו למלחמה, והיה לבו נמוס כדונג בשמעו ביאתו; ועוד מה
טעם שישלח בים צירים והיה לו לשלוח תילות, אבל הצירים ישלחו
מן החלשים לבקש עזרת התקיפים; ופירש לכו מלאכים קלים כנגד
ישראל שימהרו להודיע בכוש דבר ה' אשר דבר על אשור, ולפי
זה אין שום טעם למה הזכיר תחלה ארץ כוש, ויהיה הוי ארץ
צלצל כנפים וגו' השולח בים וגו' על פני מים, כלם דברי מותר, אין
להם טעם כלל, כי אין הנביא אומר דבר לארץ כוש, אלא אומר
לישראל שישלחו גם מלאכים; ופירש ממושך תקיף וחזק, כי כאשר
חזק יאמרו החזיק שענינו קרוב לענין משיכה, כי גם משך יאמרו
ומשך להוראת החוזק, וזה לא יתכן, כי אמת הדבר שהחזק מחזיק
דבר ומושך בכח, אך לא ימשך מזה כלל שהממושך (שהוא פעול
כמו תוחלת ממושכה) יהיה חזק, ולפי שיטתו היה ראוי שיאמרו משך
בהוראת התאר חזק, והמשיך להוראת המשיכה בכח, אך הענין
הפך, כי ממושך נגזר מן משך, ולא הפעול מָשָׁך מגם יתאר
משך. ומורט פירש לי' חידד בטעם חרב חרב הוחדה וגם מרוטה
(יחזקאל כא' י"ד), והשב כי החידוד נאמר על הקלות, כטעם וחדו מזאבי
ערב (חבקוק א' ח'), ולא הבין (מה שהבין והעיר ראב"ע) כי חרב מרוטה
אין עשה חרב חדה, אלא שמורטה להעביר מעליה החלודה, כטעם
נחשת ממורט (מ"א ז' מ"ה), כי כדרך שמריטת השער יש"ב השער
ונק', כן המתכת תמשך חלקה ונקיה וזכה מן העוברת
החלודה מעליה; גם מה שחשב כי יאמר ל' חד להורות על
הקלות, אשר הוא, ויפה פירש Bochart (Hiero. pars I pag. 9.)
מזאבי ערב על חוזק כח הראות, כמו חַדִּיד בערבי, ואיננו
מל' חדוד, וכן בלטיני acutus visus; ופירש מן הוא והלאה

ממנו והלאה נאמר שמדבר על בני עמים, קהלה על מצרים שתחת
מלך כוש, ואחר על עם כוש, עצמו שהוא ממנו והלאה, כלו' ממצרים
והלאה, כלו' ממצרים והלאה; והנה לא מצאנו שום דוגמא לכנוי
נפרד, במקום המחובר ומה שרצה להביא לדוגמא מימי הים (נחום
ג' ח') היא ראיה לסתור, כי אין הכוונה מימיה, אלא מים שהם מים
לחומתה, כמו כאן מן הוא, מאז הוא; ופירש קו קו ל' חוזק מל' ערבי,
חקוה שענינו חזק, כפי' Gesenius, והנה אין טעם לכפל קו קו, כי
לא יאמר כח כח, חזק חזק להפלגת החוזק, וכבר הרבה שאלת' ל'
וכנו להורקת החוזק, בלי שיצטרך הנביא לקחת שמות חקרים מל'
ערבי; ופירש באו כפירש Hottman שהוא במקום בזזו,
כמו הגמיאיני וגמיאה, ופרש בזאו בארמי ל' קריעה ובקיעה,
כלו' בקיעה מצוי אצל הנהרות, ולא הבינו כי המליצה בוקע לומר
ל' בקיעה על הדבר היוצא ומתגלה פתאום, כמו אז יבקע כשחר
אורך (ישעיה נח ח') וכן כי נבקעו במדבר מים (לה ו'), וכן ב
בצורות יאורים בקע (איוב כח י'), וכן אתה בקעת מעין ונחל (
תהלים עד טו) וכן נהרות תבקע ארץ (חבקוק ג' ט') שהארץ
מבקעת ומוציאה נהרות, אבל שהנהרות בוקעים את הארץ
כמו כאן אשר בקעו נהרים ארצו, היא מליצה אשר לא מצאנו
דוגמתה בכתובים, רק שתי פעמים מצאנו בקיעה אמורה על
המקום שהמים יוצאים ממנו, ויבקע צור ויזובו מים (ישעיה
מח כא), יבקע צורים במדבר (תהלים עח טו), אך בשני המקומות
ל' בקיעה אמור על הצור להורות על הנס, שהיה כאלו בקע
ה' את הסלע ויצאו ממנו מים, ואין להביא מכאן שום ראיה
על היות בדרך מליצה נהוגה לומר על הנהרות העוברים שהם בוקעים
את הארץ, מלבד כי אפלו תהיה המליצה נהוגה בלשון, הנה אין
זה כנוי מיוחד לגוים מחוז, שהנהרות בוקעים ארצו, כי אין ארץ
נושבת שאין נהרות עוברים בה, ואמנם היא מדה מיוחדת
לארצות מתי מספר, שהנהרות שוטפים אותה וכאלו בוזזים
אותה.

כל יושבי תבל: דרך מליצת השיר הוא אומר אחר שתשלחו מלאכים
ולבשר המפלה, כי יהיה נודע בכל הארץ, וכל שוכני ארץ יראוהו
וישמעוהו כנשוא נס על ההרים וכתקוע שופר, כלו' כמו בזמן
שנושאים נס על ההרים וכמו בזמן שתוקעים בשופר (כי אז
העומדים מרחוק רואים הנס ושומעים הקול) כלו' יראוהו וישמעוהו
כדרך שרואים מרחוק נס שנושאים בראש ההר, וכדרך ששומעים
מרחוק את קול השופר, ורש"י וגיזנ' לא הבינו כי הנס והשופר אינם
אלא משל, ונחלקו מי הוא הנושא הנס והתוקע, רש"י אומר שהוא
סנחריב, וגיזנ' אומר שהוא האל הקורא עמים להשחית מחנה
סנחריב, (כי כאלו היתה מגפת סנחריב ע"י בשר ודם, מה שלא היה)
אך שהוא סימן למפלת הכוש, שהאל נושא נס ותוקע שופר לבא להכותו.

3. Ma che? anzi voi tutti abitatori del mondo, voi tutti che nella terra avete soggiorno, voi tutti il futuro evento vedrete, come (vedesi da lungi) quando sui monti vien alzato un vessillo, come quando vien sonata la buccina s'udretè.

4. Imperciocchè egli è così che S. mi ha parlato: ch'io stia tranquillo mi disse, e ch'io osservi nel mio soggiorno un evento inaspettato, al pari d'un secco calore dopo la pioggia, e d'una nube rugiadosa nella calda stagione della messe.

5. Imperciocchè prima che giunto sia il momento del ricolto, dopo caduta la gemma ed il fiore cangiatosi in agresto vicino a maturità, egli taglierà colle falci i sermenti, toglierà e reciderà i palmiti.

6. Resteranno tutti assieme abbandonati agli uccelli rapaci delle montagne, ed ai quadrupedi ter-

אשקוטה ואביטה במכוני: אמר לי ה' שאשב במקומי שקט ו
בוטח, ושאראה המאורע העתיד להיות, שהוא מגפת חיל ס
נחריב, והמפרשים כלם יחסו השקיטה והראיה לאל ית', וזה
לא יתכן מאחר שהוא הפועל המגפה ההיא, לא יצדק לומר
עליו שהוא יושב ורואה. כחם צח עלי אור: המאורע ההוא י
היה פתאומי ורחוק מאמדן הדעת, כמו חם יבש שיהיה אחרי
המטר שהוא דבר בלתי מצוי, וכן עב טל בחם קציר, כענין מש"ה
הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' ויתן קולות ומטר (ש"א יב יז)
אור: ל' מטר כמו על כפים כסה אור (איוב לו לב), ועש' פירש כי ה
...ב רואה את סנחריב מצליח, וזרעו צומח יפה ע"י החם והמטר,
אמנם לפני קציר פתאום יכרת, ופי' בחם קציר חם הקודם לקציר,
קציר אור ל' אורה וזהר השמש, ורש"י פירש כפי' Quintilliano הכל
משל על שקיטות הש' שאינו ירא מן הסרב, כמו שאין אדם ירא בשעת
חום צח ובשעת עב טל.
כי לפני קציר: מאחר שהתחיל באשכל לקוח מן הקציר ש"ם בו, וקציר
הנזכר בפסוק השני הזה הכוונה בו על הבציר. ובסר גומל
יהיה נצה: נצה הוא הנובל ובוסר גומל הנצוף, הנץ והוא הפרח
יהיה בוסר (קמ' ורד"ק). גומל: קרוב לבשול, כמו ויגמול שקדים,
(במדבר יז כג) שענינו תבשיל שקדים, ויגמל שהוא בינוני שענינו
נתבשל וקרוב לבשול; ודרש גמל נגזר מערב גמר (תלמידי א
בן עזרא צבי) ועי' גרשפית כ"ש ח'. ובא הפועל יהיה בל' זכר
כמו בסר, גם כי בשמות הוא מתיחס יותר לנצה שהוא נקבה
כדרך מה שאמר Cicero: Non omnis error stultitia
Amantium ire amoris re: Terentius , וכן est dicendi
(כקמ' וגעש) · הזלזלים: אין לו אח. נטישות: dintagratio e
קראו כן ענפי התפשטותם, כמ' שלוחותיה עברו נטשו ים, וכן
הסירו נטישותיה (ירמיה ה' י'), נטישותיך עברו ים - (שם מח לב).
התז: הפועל מערב תזז, ובלה"ק נתז, התיז את הראש בבת
אחת (חולין פ"ב) או שהוין צרורות מנתזין מתחת רגליה (קמא
ב'), ועל כי נתז ותזז שניהם מעידים נזה שענינו דלוג ל
ע' פירושי לתהלים לג ...) והנה צרורות מתזין ענינו מדלגין
ומקפצין ממקום למקום, והפועל מורה על רבוי הפעולה, והתיז
את הראש שעשו ארם לו שיקפוץ ממקומו, וכן כאן הסיר התיז
הכרת רבה באופן שיקפצו ממקומן למקום אחר. ואולי אם
הפועל זה שבלה"ק מורה את הוא, כי ענינו תנועה ממקום
למקום; וכל זה אמנם משל על מגפת מחנה אשור אחר
שבדו כל ערי יהודה, והיותו קרוב לבא ירושלימה.
יעזבו: הזלזלים והנטישות הכרותות, ר"ל פגרי מחנה אשור.
עיט: הם העופות הדורסים, כמו וירד העיט על הפגרים.

utri: vi staran sopra tutta la state gli uccelli rapaci, ed ogni sorta di terrestri quadrupedi vi passerà sopra l'inverno.

7. In allora verranno portati dei presenti a Dio Sevaoth da un popolo che ha la faccia inferiormente sporta in fuori ed è imberbe, da un popolo temuto dappoi ch'esistè; nazione che segue il filo dei suoi disegni; e le altre nazioni conculca, la cui terra è dai fiumi predata (verranno cioè portati dei presenti) al luogo, in cui si adora G. Dio Sevaoth, al monte cioè di Sion.

וקץ: יעמוד עליו כל זמן הקיץ. תחרף: תעמוד עליו כל זמן החרף.
עליו: ל' זכר ויחיד והכוונה על העם. שהוא מחנה אשור; ומה שאמר שהעיט יעמוד עליו בקיץ והבהמות בחרף, לא דווקא, וצריך ליתן את המאמר לזה בזה, ואת המאמר לזה בזה (גזניוס). ואולי ייחס הקיץ אל העופות והחרף אל החיות, כי העופות נראים יותר בימות הקיץ, והחיות נראות יותר בזמן הקור.
בעת ההיא יובל שי: כששמעו הכושים מגפת מחנה אשור, יכירו גדולת אלהי העברים וישלחו מנחה להיכלו, ואע"פ שדבר זה לא נתפרש בס' מלכים ודה"י, אין ראיה שלא נתקיים, והנה מצאנו שמלך בבל שלח ספרים ומנחה אל חזקיהו, ודבר זה נכתב בעבור מה שנדבק אליו ישעיה מן הרע של הדבר הזה, הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו', ועניין מלך כוש לא נכתב, כי לא נמשך ממנו דבר לטוב או לרע לישראל. יובל שי וכו' עם ממושך ומורט: יובל שי אל עם ממושך ומורט, ואח"כ פירש יותר ואמר בא"ס ומעם נורא וגו'. והנה בשמות היה האתנח ראוי תחת מלת אנכו; ואמנם להיות כנוי הכושים מאריכים המאמר מאד, התחכם בעל הטעמים הקריאה לחלק אותו לשני נחלים, כמו שעשה למעלה בפסוק ב', באופן שהאתנח האחד יהיה דבק עם יובל שי לה' צבאות, והשני דבק עם אל מקום שם ה' צבאות הר ציון, ויובל שי עומד במקום שנים, יובל שי אל גוי קו קו ומבוסה.

19.

Annunzio di gravi calamità all'Egitto, ed di florida prosperità alla Giudea (ai tempi successivi a Ciro).

יט'

יעוד רעות רבות וצרות לארץ מצרים והצלחה גדולה ליהודה (בימי כורש ואחריו).

1. Vaticinio relativo all'Egitto. Iddio è per montare sopra una nubbe veloce, e comparire in Egitto: gli Dei dell'Egitto si ritireranno dal suo cospetto, gli Egizii ne rimarranno disanimati.

משא מצרים: Grotius ואחריו רש"ו וגזניו' פירשו הנבואה הזאת על זמן שמלכו במצרים שנים עשר נשיאים שחלקו הממלכה ביניהם, ומלכו חמש עשרה שנה, ואח"כ נלחמו זה בזה ונגבר א' מהם הוא Psammeticus ומלך לבדו על מצרים כלה, ועליו נאמר וסכרתי את מצרים ביד אדונים קשה, והפי' הזה הוא בעיני בלתי צודק, כי לפי דעתו הוא אומר אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה, איך תאמרו אל פרעה, אם כן היה אז על מצרים מלך אחד, פרעה א', לא רבים, גם עיר ממלכה אחת היתה במצרים, והיא צוען, לא זולתה, מאחר שהוא אומר שרי צוען חכמי יועצי פרעה, וגם אם נאמר שהנשיאים ה' ההמה אשר מלכו במצרים נקחו כלם כנוי פרעה ושהזכיר צוען מפני שהיתה קרובה וידועה יותר לישראל, ואמנם עוד ערי ממלכה אחרות היו במצרים, עליין יקשה מאד שהוא אומר אח"כ אי"ם איפוא חכמיך, והיו"ל חכמיכם, אם היו המלכים

שנים עשר; ולדעתי נאמרה הנבואה הזאת לימים רחוקים אחרי
ישעיה, כי כמו שנבא ישעיה על גלות ישראל לבבל, ועל חורבן
חכם לפרס, כן התנבא כי אז בהיות ישראל על אדמתם
נבטח תחת מלכי פרס, יעלה קמביזיס בן כורש וישחית את
מצרים; והתחיל שנים העשרה אשר תמצא אז את מצרים
במשל יובש הנהר, וכן דעת רש"י ורד"ק, גרוטיוס גם Vitringa,
רצוני שיובש הנהר משל על הצרות. ואמנם למה התנבא ישעיה
זה על מצרים? זה מפני מה שהוא עתיד לומר בפסוק י"ג
ומה שאחריו. הנה ה' רוכב על עב קל: משל על בואת גזרתו,
והראות פעולתו. ונעו אלילי מצרים: דרך מליצת הש"ר ייחס
החיים למה שאין בו רוח חיים, כטעם גם ברושים שמחו לך
והכוונה שלא יהיה בהם כח להציל את עמם; ונעים ונעו,
יפצו וילכו להם להתרחק מפני פחדם, כמו וירא העם
וינועו ויעמדו מרחוק (שמות כ' ט"ו), ואין לפרש יחתו ויחרדו,
כי לא מצאנו נוע על ההוראה הזאת אלא על לב, וינע לבבו
(ישעיה ז' ב').
וסכסכתי מצרים במצרים: ע' למעלה ט' י'. ממלכה בממלכה:
לא ממלכה ממש, אלא מדינה ואפרכי"ה, שהיתה מצרים נחלקת
לשנים עשר אפרכיות, וסופרי היונים קוראים אותן נומוס, וכן
בתרגום המיוחס לשבעים זקנים מתורגם כאן נומוס על נומוס.
ונבקה: מן בקק, בנין נפעל, והיה משפטו ונבקה, אלא שהוקל
כמו אשר זממו. לעשות במקום זממו. ונבלה במקום ונבלה,
ושרש בקק ענין הרקה, כמו הנה ה' בוקק הארץ (ישעיה כ"ד
א'), תהיה רוח מצרים ריקה בקרבו, תהיה כדבר ריק שאין בו מאום,
ע"ד ובקותי את עצת יהודה (ירמיה י"ט ז'), וכן לריק יגעו להבל.
ועצתו אבלע: אשיתהו אובד עצות, כלו' לא תשאר להם עצה,
לא ידעו מה לעשות, כי הרעה אשר תבא אליהם, לא ימצא
לה תקנה, ועל כן ידרשו אל האלילים, כי ידעו כי חכמתם
ועצתם לא תועילם, וזה סיוע לפירושי, כי אמנם אם הרעה אשר
תבא עליהם לא היתה אלא מריבה ביניהם, הלא כשיכירו כי
שהמריבה רעה להם יחדלו ממנה וישובו לאגודה אחת, ולא
לדרוש אל האלילים. האטים: המדברים לאט, בקול נמוך.
וסכרתי: מל' הסגיר ביד אויב (איכה ב' ז'), סגר שהים היום
את אויבך בידך (ש"א כו ח') ל' נתינה ביד. אדונים קשה ומלך
עז: הוא קמביזיס.
ונשתו: נפעל משרש נשת, ענינו חסרון והעדר, כמו נשתה
גבורתם (ירמיה נ"א ל'), לשונם בצמא נשתה (ישעיה מ"א י"ז),
וכן בהפוך אותיות אם ינתשו מים קרים נוזלים (ירמיה י"ח י"ד).
מהים: לא שהוא מקוה מים גדול שעשה במצרים המלך

2. Io conciterò gli Egizii contro gli Egizii; combatterà l'uno contro l'altro fratello, l'uno amico contro l'altro, città contro città, regno contro regno.
3. Verrà meno in petto agli Egizii il coraggio, io renderolli privi di consiglio, e ricorreranno agli idoli, agli oracoli, ai mani, ed agli Iddeonim.
4. Metterò l'Egitto in mano d'un aspro signore, un Re feroce li dominerà; e il Sig. I. Dio Sebaoth che il dice.
5. Mancherà l'acqua al lago, il fiume si asciugherà si seccherà.

ישעיה יט

ה Moeris, והוא נקרא על שמו Lacus Moeridis, והיו נקוו
מי המים היתרים בשנה שנילוס עולה יותר מדי, והנה אמר תחלה
שאף יהיה אגם מותר מים שיקוה בו, ואחר שהנהר יחרב מכל
וכל וייבש, ורש"י וגעזי' אומרים כי נילוס נקרא ים אצל הערביים.
ו והאזניחו: יהיה ריחם רע, כדרך המים הנחים ונחוחים; זנח בערבי
נבאש, וקרוב לו צחנה (שנורר ורש"י וגעזי'). מצור: היא מצרים,
וכן במ"ב יט כד, ומיכה ז' יב. קנה וסוף: שגדלים על שפת
הנהר. קמלו: אין לו רק אחת אחר (ישעיה לג ט), ובלא קורי ענינו חלשות ותלי.
ודקדוק מלת והאזניחו הנכון שנתחברו בה אות ההפעיל בעברי שהוא ה', ובארמי
שהוא א', ובלשון Galea כי ישעיה כתב באלף על לשון ארמית, כמו אגאלתי
(ישעיה סג ג), והסופרים כתבו בגליון דרך פירוש, ה, ובאו אחרי
סופרים אחרים וכתבו ה' וא', אמנם בנין ההפעיל אינו כאן יונק
רק הורכבו על שני המצב, כמו ילבינו, ינעיר ואחרים.
ז ערות: כל ל' ערום וערה (יחזקאל יז ז), וכן ערות יסוד עד צואר
(חבקוק ג' יג) ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז ז), והוא מקור
עומד במקום כל הזמנים, והטעם אף השדות שעל היאור, ועל פי
היאור, אם הם יהיו ערומים מכל. נדף: אינו כמו הדף, אך ענינו
פירוד חלקי הגוף היבש והיותם לאבק פורח, וכן ירח כעפר חרבו
כקש נדף קשתו (ישעיה מא ב), וכן כהנדוף עשן תנדוף כהמס
דונג וגו' (תהלים סח ג), תנועה אותם נדפים ~~כמו העשן שחלקיו~~
מתפרדים ומתפזרים ואיננו. וכל מזרע יאור: ~~מה שיזרעו ביאור~~
עצמו, בקרקעיתו בהיותו חסר מים (מוהרר הק'). יבש: בוד
אחת, מקולי הקריאה יבש, ל' עבר, כמו נדף.

אפלו אם יזרעו ביאור

ט ובושו עובדי פשתים: העושים מלאכה בפשתים, כענים משפחות בית
עבודת הבוץ (דה"א ד' כא), יבושו מתקותם שהיו בוטחים שתהיה
להם מלאכה להשתכר בה, והזכיר צרת העושים מלאכה בפשתים
כי הם צריכים למים הרבה לגדול בהן הפשתן, ובחסרון המים אף אם
יש להם פשתה מן השנה הקודמת לא יוכלו לעשות מלאכתן בה
(תלמידי מוהרר מנ"ח) שריקות: המפרשים פירשו אשר לפשתים שהם
שנסרקים במסרק, ואין בזה טעם, כי איננו שבח לפשתים היותם
צריכים סריקה, ואין בהודעה הזאת שום תועלת למליצה, גם בזה
הפריד פשתים מן שריקות, ולכן כי שריקות הוא שם האומנים הסורקים
הפשתן, וקרוב לזה במשנה (כלים פ' יג משנה ב) קנה מאזנים של
סרוקות, ופירושו סורקי צמר ופשתים. חורי: רש"י וגעזי' פירשו
בגדים לבנים, ובעל מכלל יופי ורד"ק פירש בגדים עשוים חורים

. I fiumi manderan cattivo odore, diverranno scarsi, si asciugheranno anzi i canalli delli Egitto: le canne e l'alga (nilotica) languiranno.

7. Resterà nuda la campagna vicina al nilo, quella stessa che gli sta alle sponde; e quanto è seminato nel nilo stesso si seccherà, andrà in polvere, non sarà più.

8. Dispereransi i pescatori, faran lutto tutti coloro, che sogliono gittar l'amo nel Nilo; e quegli che stender sogliono la rete sull'acqua saran desolati.

9. Resteran delusi coloro, che lavorano il lino; i pettinatori e i tessitori impallidiranno.

חורים, ויונתן ורש"י ורד"ק פירשו מצודות של דגים העשויות
חורים חורים; ואני בדקותי כי מן ונשתו מים מהים עד אך
אוילים שרי צוען, כלו' בכל פירוש יובש היאור אין שום חלק
מהפסוק שלא יהיה בו נושא ונשוא יחדו (ונשתו מים, ונהר יחרב,
והאזניחו נהרות, דללו וחרבו יאורי מצור, קנה וסוף קמלו, ערות
על יאור, וכל מזרע יאור ייבש נדף, ואנו הדייגים, ואבלו כל
משליכי, ופורשי מכמורת אמללו, שתותיה מדוכאים, כל עשי
שכר אגמי נפש, ל' עגמת נפש), ובדקותי בישעיה (כט כב)
לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, אני אומר כי חורי
הוא הנשוא, ועשו הסורקים והאורגים לבנו פניהם, והאתנח
כאן להורות תחת פשתים; ומלת חורי קריאתה חֹוָרַי, כלו' לבנים,
יהיו לבנים, לבנו פניהם; ותלמידי מוהר"ר דג"ת הקשה כי לא מצאנו שרש
חוָר להלבנת הפנים בלא מלת פנים, והשיבותי כי כן מצאנו
שרש חפר הנגזר מן חוּר הרבה פעמים בלא מלת פנים, כגון כי
בושו כי חפרו (תהלים עא כד).

10. I suoi fondamenti (i più alti personaggi) saranno abbattuti, tutti coloro che lavorano a mercede avran l'animo dolente.

והיו שתותיה: האנשים הנכבדים והגדולים, שהם כמו היסודות בעם,
ל' כי השתות יהרסון (תהלים יא ג), וכן למטה פנת שבטיה על
נכבדי העם (גזעני'), וכבר גם דון יצחק אברבנאל פירוש זה בשם
אחרים. כל עושה שכר: ל' וזורע צדקה שכר אמת (משלי יא
יח), ל' שכר ושכירות, כלו' הפועלים הנשכרים לעבוד עבודה
([illegible]), והנה זכר החשובים והפחותים בעם (גזעני');
גזעני' ולפניו Koppe פי' שתותיה הסורגים, ל' שתי וערב, וכן
קורי אשתי עשנו אריג. עושה שכר: רש"י ורד"ק פי' ל' שכירה,
והוא רחוק מפני שנכתב בשי"ן. אגמי נפש: ל' עגמה נפשי (איוב
ל' כה), ואחרים פי' אגמים שבהם נפש, כלו' דגים. ובתרגום
היוני המיוחס לע' זקנים כאלו כתוב עושה שֵׁכָר בשין ימנית,
והוא זיתום המצרי, ואין הדבר רחוק, ולפי זה יתכן לפרש גם
שתותיה העושים מיני שתיה.

11. Sono pur sciocchi i grandi di Tani, quei savi che a Faraone danno insani consigli — come mai poteste voi millantarvi presso Faraone e dire: di stirpe io sono di savj, della stirpe degli antichi Re.

אך אוילים: אחר שהזכיר הצרות שתבאנה על מצרים התחיל ללעוג
על המלך ועל חכמיו שהיו מתפארים בידיעת העתידות. חכמי
יועצי פרעה: חכמי פרעה היועצים את פרעה, היועצים אותו
עצה נבערה; יועצי פרעה עומד במקום שנים. איך תאמרו
אל פרעה: איך יתפאר כל א' מכם לפני פרעה לאמר בן
חכמים אני בן מלכי קדם, כי החכמים במצרים היו כלם משבט
אחד דוגמת הכהנים בישראל, ובימי קדם היה מהם ג"כ מי
שהוקם למלך (גזעני') (ולפניו הרודוטוס).

12. Dove sono eglino i tuoi savj? ~~Ti annunzino~~, Dovevano annunziarti, ~~Dovevano sapere~~ ~~mostrano di~~ sapere, ciò che D. Dio Zevaoth ha deciso relativamente all'Egitto.

~~ויגידו נא לך ויגידו היודעים ידעניה~~ אי"ם אפוא: צ"ל מהפך
פשטא. ויגידו נא לך וידעו: היה להם להגיד לך, היה להם לדעת.

13. Sono stolti i grandi di Tani, s'ingannarono i grandi di Memfi, l'Egitto fu condotto in errore dai principali tra le sue tribù

14. D. mesce nel seno dell'Egitto uno spirito di vertigine, sicchè essi lo fanno vacillare in ogni sua azione, come va barcollando un ubbriaco allor che vomita

15. Quindi non potrà riuscire all'Egitto alcuna operazione: in guisa ch'esso giunga a fare capo o coda, palma o giunco

16. Allora l'Egitto diverrà simile alle femmine, esso rimarrà turbato e pavido al movimento del braccio di D. Dio Sevaoth, il quale è per muoverlo contro lui.

17. La Giudea diverrà per l'Egitto motivo di turbamento; appena che ~~gli~~ egli altri la menzionerà, esso s'impaurirà, a cagione della risoluzione che D. Dio Sevaoth è per prendere rapporto ad essa.

נואלו: מל' הנואש הדיבור, וטעמו הסרת הפחד (בהוא תקפה ע' שאו) אשר
הכאן תמו כי לא ידעו את הסוד. נף: היא Memphis, ונקראת גם
בלשונם מוף, ויראה כי עקר מנף, ופעמים השמיטו ממנו
הנו"ן ופעמים המ"ם, וכן לדעתי דודנים בבראשית י"ד, ורודנים (דה"א
א' ז') עקר שמו רדנים, וכן דנואל בספר יחזקאל י"ד, ודניאל (ב' י"ד)
עקר שמו דנאל, כלו' זרוע ש' פנת שבטיה: השרים והנכבדים אשר
כאבן פנה שכל אדם נשען עליהם, והם חכמי יועצי פרעה, הם התעו
את מצרים.

ממסך: ל' ערוב עברים במשקה, כמו למעלה (ה' כ"ב) ולאנשי חיל
למסוך שכר, והכוונה כי בקרב כל אדם יש כוח, וברוח השגעון
שהוא אשר בקרב מצרים הי' עירב כוח אחרת והיא רוח עועים.
עועים: כפול מן עוה שענינו עוות ועקירה מן היושר. והתעו
את מצרים: אחרים (והם חכמי יועצי פרעה) מתעים אותה, כלו'
את אנשי מצרים, כשכורים. כהתעות שכור: כמו שהשכור
תנועה כה וכה, יחוג וינוע ויפול. כהתעות: בנין נפעל
והוראתו כבנין הקל. ואפשר ג"כ שהכוונה כמו שהשכור נתעה
ע"י אחרים שאחרים משחקים ומתעתעים בו בהתעותו, והוא
אינו מבין. בקיאו: מקור מבנין הקל מנחי ע"י והטעם כשהוא
בשכרותו לשיעור שיקיא.

ולא יהיה למצרים מעשה: מאחר שהוא נתעה אחרי יועצים אוילים
נמשך מזה שלא תעלה על ידו לעשות שום מעשה מתוקן.
אשר יעשה: שאופן שיעשה, והעושה הוא מצרים, לא המעשה.
ראש וזנב כפה ואגמון: לא דבר גדול ולא דבר קטן, ע' למעלה
(ט' י"ג), ועניני פירוש ראש וזנב פועל לא פעול, ולא יהיה למצרים
שום מעשה שיעשה אותו מי שהוא ראש, או מי שהוא זנב וכו', וזה
רחוק, כי מצרים כלו יחשב כמו כאיש אחד, לא כקבוץ אנשים הונה.
כנשים: משל לחולשה ופחד, כמו הנה עמך נשים בקרבך לאויביך
פתוח נפתחו שערי ארצך (נחום ג' י"ג), נשתה גבורתם היו לנשים
(ירמיה נ"א ל').

לחגא: האלף במקום ה"א, והוא מל' יחוגו וינועו כשכור, שענינו
תנועה בלתי רצונית, אם מרוב השמחה, ומזה בא ל' חג, ואם מרב
הבהלה והפחד. כל אשר יזכיר אותה אליו: הרי זה ablativus
absolutus, מצרים יפחד כל זמן שאחרים יזכירו אליו אדמת
יהודה, ותרגומו בל' רומי: Quocumque commemorante eam
(Judeam) ipsi (Ægypto) pavebit (Ægyptus); וכמהו כל איש
זובח זבח ובא נער הכהן (ש"א ב' י"ג): Omni viro sacrifi-
cante sacrificium, veniebat puer sacerdotis;
והנה רש"י ורד"ק פי' זה בשעת אשר עלה שהיו במחנה סנחריב אשור"ים

ישעיה יט

אשר שבה במצרים, קודם בואו ירושלימה, וכשנאסף מחנהו הוציאם חזקיהו לחרות ושבו על אדמתם והגידו הפלא הגדול, ועי"כ ירא(ו) מצרים את ה' ואת עמו ; וזה לא יתכן כי ידענו נאמנה כי סנחריב לא עלה על מצרים קודם עלותו על ארץ יהודה, כי רבשקה לא הזכיר מצרים בין שאר המקומות שכבש אדוניו, ובהפך אמר הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ הזה על מצרים, א"כ עדין היתה מצרים ממלכה לא משועבדת, וכן אומרים כי סנחריב כבש גם ארץ כוש קודם בואו ביהודה, וגם זה לא יתכן, כי בשמעו שיצא תרהקה ל להלחם אתו עלה מעל ארץ יהודה, ואם היה כבר משועבד תחתיו היה הכתוב אומר כי פשע בו ומרד בו, לא שיצא להלחם אתו, אמנם לעניות דעתי הדבר פשוט, כי בזמן שהמצרים יראו עצמם בצרה גדולה ובתכלית השפלות בימי קמביזיס ודריוש אוחוס שהכריתו ממלכתם, הנה ארץ יהודה כבר תזרח על אדמתם והיו בשלוה, וככה תהיה שפלות המצריים עד שיפחדו גם מיהודה פן יבאו להרע להם בראות ה הפרסיים אדוניהם ועוזרתם.

18. Ivi allora vi saranno 5 città nel paese d'Egitto, che parleranno la lingua della Cananea, e giureranno per il D. Dio Sevaoth delle quali ciascheduna verrà denominata Città risorta dalle ruine.

יהיו חמש ערים וכו': יהיו חמש ערים במצרים שיהיו יושביהן דוברים תורת ישראל, ומדברים להן שיוק שפת כנען · עיר ההרס: אם הי' עיר אחת הרס, ואם היא הרס שמה עיר, ע"כ לא נפרש עיר שהוא עתה עיר והיתה תחלה נהרסת, והכוונה שאיזה אויב יהרוס הערים ההן, וה' ישלח מושיע ויציל המצרים מהאויב ההוא, ואז יעבדו מצרים את ה', ויאמרו לערים ההן עיר ההרס לזכרון התשועה אשר עשה ה' להם; ואין לפרש עיר העתידה להיות נהרסת, כי אין הנביא מדבר כאן ברעה אלא בטובה, ולא יתכן שיזכיר שיהיו מצרים יודעים את ה' ועובדים אותו, ואח"כ יאמר שיהיו עריהם נהרסות; ואין נראה לומר היות כאן טעות סופרים, ושהקריאה הנכונה עיר החרס בח"ית אם היתה הקריאה בימי קדם עיר החרס היה חוניו מביא מכאן אות למקדשו אשר הקים בעיר השמש (הליופוליס Eliopolis), והנה יוסף מזכיר שחוניו הביא אות מנבואת ישעיה יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים, ולא הזכיר כלל השם הזה עיר החרס; וכן עקילס ותיאודוטיון והמתרגם הסורי הוו קורים עיר ההרס בה"א, ובתרגום המיוחס לע' זקנים יש חלוף נוסחאות, בקצתן עיר החרס בח"ית בלא תרגום, ובקצתן עיר הצדק; ויונתן הרכיב את הנוסחאות (חרס והרס) וזו על זו, ותרגם קרתא בית שמש דעתידא למחרב; ורש"י וגמ' פי' עיר החרס עיר השמש מל' ערבי שאומרים על העיר אשר הם עומדים בה קרית מחרוסה, והטעם כמו שאנו רגילים לומר אחר שם עירנו יע"א, וכן ר' סעדיה תרגם קרית חרס, וכל זה כחוק חסד; והנה גיזעניוס ואייכהורן חשבו כי כל הענין הזה הוא תוספת שהוסיפו בס' ישעיה היהודים שבמצרים, ויפה השיב רוז', שאם אך היה שקבלוהו בספריהם [אחיהם שבא"י] ~~ישראל אשר בארצם~~, ואיך יתכן שיאמינו אנשי א"י לאנשי אלכסנדריא להוסיף פסוקים בס' ישעיה, אשר לא היו בספרים אשר בירושלם, וישעיה לא ירד למצרים, ולא נבא חוץ לארץ יהודה, ואם לא נמצאה הנבואה הזאת בס' ירושלם, איך יאמינו שנבאה ביד אנשי מצרים ? ואם רצו אנשי מצרים להתגאות את אנשי ישראל בשלחם ידיהם בגוף ספרי הנביאים, למה הניחו בס' ירמיה כל נבואותיו להם לרעה? והנבואה ההיא נאמרה לירמיה אחרי היותו במצרים, וכולם

ישעיה יט

היו בני מצרים לגוזה לבלתי תתפשט בישראל, והנה לא עשו כן בנבואה ההיא אשר תחלת כתיבתה
היתה בינהם, ואין אומן שהוסיפו נבואה כישעיה שנכתבה בירושלם, וכבר פשט ביהודה מאה ש
שנה קודם לכן ח׳ ויגעו לומר כי אולי בימי ירמיהו, בשהיה מאיים על יהודה שלא ישובו מצרימה,
אנשי הכת שכנגדו שהיו חפצים ללכת שמה בדו מלבם המקראות האלה, וכתבום בתוך נבואה
שמצאו לישעיה המדברת על מצרים, וזו רחוקה מן הראשונה, שאם לחלוק על ירמיהו נעשה הזיוף
איך לא הזכיר ירמיהו ולא הזכיר מזה דבר בספרו, וידענו את ירמיה כי היה איש מלחמה מנעוריו נגד
נביאי השקר, ועוד מדברי ירמיהו אתה למד בטול הדבר הזה, כי הוא אומר כי אחר חס״ס
על היהודים היושבים בארץ מצרים ונבא עליהם כלה ונחרצה, כל חמש שנו אותו לא שנבואתו
נבואת שקר, ושכבר קדמו ישעיהו ונבא עליהם טוב, לא כן, ומה ענו אותו? כי עשה נעשה
את כל הדבר הזה אשר יצא מפינו לקטר למלכת השמים וכו׳ וכו׳ וכו׳; ראה אם היו האנשים
ההמה חוששים לנביאים ולנבואותיהם, עד שיעטרו להעביר והכניס בדברי ישעיה נבואה מזוייפת.

19. In allora vi sarà entro il paese d'Egitto un'altare consecrato all'Eterno, come pure presso il suo confine una lapide ad onore dell'Eterno.

ביום ההוא יהיה: אינו יודע איך ומתי נתקיימה נבואה זו, אך הנה ידענו כי מצרים קרובה לכוש
וחלק ממצרים היתה תחת מלכי כוש, וידענו, כי קודות רבים פשטה ונלמדה אמונת ישראל ותורתם בארץ
כוש, (abissinia), והם עצמם אומרים כן, ועוד היום נשארו אצלם מנהגים הרבה מדת ישראל, וזה
לי ידידי החכם המופלא מהר״ר שלמה יהודה רפאפורט (בכורי העתים תקפ״ד עמ׳ 67) אפס גם מלכי
כוש ועמיהם היו יהודים זמן רב כפי דעתנו, ואולי פנות אל קבלת הכושים בעצמם אשר יאמרו כי
צדוק הכהן שלח להם מהמלך שלמה להורותם דת יהודית, ומאז והלאה החלו לחול את בעהם, הנה
נמצא עד היום אצלם מנהגים הרבה, ככ׳ מתורתנו הקדושה עד שכל הידיעות אשר ידע החכם אנגלי
לגבורתם מדת זאת שלא החזיקו בה מעולם, וגם אשר יגעו על זה הכושים בעצמם בימים האחרונים,
אך לא אריך בדיונה לעיני כשכל אשר לנכח תחזינה, ואביא פה לפני הקורא קצת ממנהגם
רק נא ושפטו: לא ידרכו במנעלים על מפתן היכלהם, האשה בנדתה והרופה קרי לא יקרבו
אל פתח ביתם, וכן הנוגע במת יטמא, ואל ההיכל לא יבא עד ירחצו במים בשרם, וטהרו וכו׳ וכו׳.
שמונת ימים ימולו בשר ערלתם וחרפה להם להיות ערלים. בשר החזיר לא יאכלו, אף לא את
אדם, ובה׳ בלתי נשחט, את יום השבת שלנו ישמרו ולא יחלל וכו׳ וכו׳, בקצרה אין עם בכל
חבלי אזיאה ואפריקה אשר ידמה ככ׳ במנהגיו לעם ישראל ככושים ההמה, וכל אלה המנהגים נמצאים
עוד אצלם עד היום הזה, ומי יודע עוד כמה ממנהגי ישראל נשכחו מאתם תחת דת הנוצרים,
וזה היה כפי דבריהם בשנת 330 למספרם ע״י הכומר פרומנציוס, ולכן אם יצורף עוד לכל
זה מה שנזכר בספר שלוחיהם (ח׳ כ״ז) מהסריס של מלכת אטיופיאה - והיא כוש - ושמה
קנדקה, שעלה לירושלם להשתחוות לפני אלהים, וקרא בספר ישעיה, לא נשאר ספק נגוד שעד
הזמן הזה של פרומנציוס היו יהודים בכל ענינהם; וגם הכומר ההוא לא היה בידו להעתיק
מנהגים הראשונים מכל וכל, אכן קצת קהלות לא נפתו כלל לכל הכומר הנזה, ונשארו גם עד
היום יהודים הנקראים מן הכושים פלאשאס (ר״ל עם יהודי מפלשתים), עכ״ל החכם ש״ר. גם Basnage
(Tom. 9 pag. 810) האריך בזה; והנה ידוע בלא ספק שהם אומרים כי מלכיהם מזרע
ישראל, וגם יש מהם בדורות האחרונים שיכמישו היותם מזרע יהודים, אין ראיה כלל, כי בראותם
ישראל נבזים ושפלים ושנואים לאומות, שתגברה אליו לתועלתם והכחשתם למקום מן בעיני הנוצרים;
והנה גם הישתדל להכחיש יהדותם, ואמר כי מנהגים הדומים למנהגינו מן המצרים לקחום ולא
מישראל, וזה אמנם נשען על הדעת הנפסקת אשר ההזיקו בה, כל קטני אמנה, והיא כי תורת
משה כלה אך רובה לקוחה היא מתורת מצרים הקדמונים, וכבר העיד מ״ז על הפכה באמרו
ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, וגם היו מצותינו תגובות מן המצרים עם קרוב לנבראו

ישעיה יט

איך יתאפקו לבו לומר לבני עמו, שאין גוי שיהיו לו חקים כאלה ה' ו——ל
ומעיהם שבחו אותם על זה ה' והלא ישראל עצמם נולדו בין המצרים והיה להם לדעת שאין
שאין תורת משה אלא העתק מתורת מצרים, והגוים אשר ישמעו תורת ישראל יאמרו אך איך המצרים
הגוי הקטן הזה ה' והנה לא משתומם אשר הנביא עלינו לא עלתה על לבם לומר
שתורתנו הקדושה לקוחה מתורת המצרים. והתימה על החכם שמעון בנאך הלוי אשר בספרו שבילי עולם
החזיק בדעת אנשי נגד דעת החכם ש"ל. אמנם אמת הדבר כי אנשי כוש קבלו ידיעת תורת
משה מאנשי מצרים אשר קבלוה מאנשי יהודה הברוחים אליהם, ומאחר שידיעת תורת משה ושמירת
מצותיה כבר היתה בארץ כוש, אף שהיתה תחלה בארץ מצרים כדברי ישעיה אלו, אמנם איך
ומתי היה הדבר הזה, לא ידענו.

20. Locchè sarà uno monumento, ed uno testimonio, ad onore dell'Eterno Dio Sevaoth nel paese degli Egizii, dopo che avranno sclamato all'Eterno a motivo d'oppressori, e ch'Egli avrà mandato uno liberatore, e uno vindice, e gli avrà salvati.

21. D. si farà conoscere da gli Egizii, e gli Egizii in allora conoscendo D. presteranno atto di sacrifizii ed oblazioni, e faran voti a D., e gli adempiranno.

22. Così D. flagellerà gli Egizii, e flagellati li risanerà: essi faran ritorno a D., ed Egli si mostrerà loro propizio, e gli risanerà.

23. In allora saravvi strada calcata dall'Egitto all'Assiria, gli Assirii imparenterannosi cogli Egizii, e gli Egizii cogli Assirii; gli Egizii però serviranno agli Assirii.

24. In allora Israel sarà

ביום ההוא תהיה מסלה: אפשר שהנבואה הזאת על מלכי אשור ומצרים שאחר אלכסנדר, הנקראים
המה בנקראים סילווקוס או אנטיאוכוס באשור, ותלמי במצרים, והיו ביניהם מלחמות, ובקצת
הזמנים היה ביניהם שלום. ובא אשור במצרים ומצרים באשור: ר"ל לא תבאו בהם והם לא
יבאו בכם (מ"א י"א ב') ענין התחתנות, וזה נתקיים בקצת מהמלכים ההם. ועבדו מצרים את
אשור: ר"ל כפשוטו. ורד"ק ורש"י ומנחם פירשו שיעבדו את ה' יח', עם זה.

שלישיה: שלישי להם, כלו חבר להם ומשלתו כמשלתם, וזה נתקיים לפעמים בימים ההמה, שהיו מלכי אשור

נעזרים ע"י ישראל במלחמותיהם, וגם מלכי אשור וגם מלכי מצרים היו
מעלים עולות וזבחים לה' ישראל, ע' יוסף פלאויוס ס"יב, ומקור עניים
פ"יט; ותלמידי חביבי החכם יחף זצ"ל אומר שלישיה מענין עגלת
שלישיה (למעלה ט"ו ה'), כלו' תהיה מובחרת ומשובחת יותר ממצרים
ואשור, ונכון, כי כן בפסוק שאחריו מבאר שיהיה ישראל מבורך
יותר ממצרים ואשור. ברכה בקרב הארץ: ישראל יהיה ברכה,
כענין בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים וכו' (בראשית מח כ);
וגעז' ואחרים פירשו כי אז תהיה הברכה מצויה בקרב הארץ,
ולא הבינו המליצה, גם המוסף מורה כפירושי, שאומר אשר ברכו
ה' צבאות וגו'.
אשר ברכו: לישראל. ברוך עמי וגו' ✝ ~~כן דרך המליצה שלא לחבר~~
~~דברים שונים, והכוונה על האחרון לבדו, כמו שלשה המה נפלאו ממני~~
~~וארבעה לא ידעתים, דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך~~
~~אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה, כן דרך אשה מנאפת וגו' (משלי~~
~~ל' יח-כ) שהכוונה על האשה המנאפת בלבד, אף כאן אין הכוונה~~
~~אלא לומר ונחלתי ישראל, והאמר אינו אלא אסמכתא, כלו' אמנם מצרים~~
~~יהיה ברוך וגם הוא עמי, וכן גם אשור מעשה ידי, אך נחלתי וסגולתי~~
~~הוא ישראל; וגם זה~~ נתקיים בבית שני, לא שהיו ישראל גדולים
ותקיפים יותר ממצרים ואשור, אבל היו מבורכים ומצליחים יותר
מהם, כי היה שלום בגבולם יותר משאר ארצות, וכשהתחילו לנפול
בעת המלחמות והצרות בימי אנטיוכוס ומשם והלאה, לא נפלו
אלא יען שעזבו תורת ה' ובקשו ללכת בחקות הגוים, כידוע מדה
בית שני

qual parto terzogenito rispetto all'Assiria; sarà cioè tipo di benedizione in mezzo alla terra.

25. Mentre D. Dio Sevaoth lo benedirà, quasi con dire: sia benedetto l'Egitto mio popolo; e l'Assiro opera delle mie mani; il mio patrimonio però è Israele.

✝ מצרים חביב לי ואברכהו והוא לי לעם ואשור
חביב לי כמעשה ידי, וישראל חביב לי מכלם, והוא
נחלתי וסגולתי; וגם זה

כ'

נבואה על חיל מלך אשור שיכה את מצרים ואת כוש, שהיו קצת
מאנשי יהודה בוטחים בהם.

תרתן: מצאנוהו גם בימי סנחריב (מ"ב יח יז); והנכון כדעת רא"ז
וגעז' שהיה סרגון בין שלמנאסר וסנחריב, והוא נלחם במצרים
וכוש, והוליך מהם רבים בשבי, ואחר הלך לו, וחזרו מצרים וכוש
להיות בני חורין כבראשונה, אלא שמלכות מצרים הושפלה, וכוש
ע"י מגפות תרהקה גדלה והצליחה, והנה ראה ה' כי בני יהודה
בראותם מלך אשור הולך וגדל היו פונים להשען על מצרים,
ועל כן קדם להודיעם כי מצרים וכוש עתידים למוט לפני אשור,
ואין ראוי לבטוח בהם; והנה תרתן היה בימי סרגון, והיה
חי גם בימי סנחריב, אעפ"י שאולי היה זקן ועל כן נזכר במלכים
תחלה לכל שרי סנחריב. אשדוד: עיר בארץ פלשתים, והיתה
חזקה ובצורה מאד, וכתב הירודוט כי פסמטיקוס צר עליה

20

Annunzio d'una rotta che il Re d'Assiria darebbe agli Egizii ed agli Etiopi, nei quali alcuni Giudei confidavano.

1. Nell'anno, in cui Tartan recossi in Asdod, mandato da Saragon, Re d'Assiria; il quale poi combattè contro Asdod, e la prese.

כמו שנה, ואחר לכדה, והנה מלך אשור ברצותו ללכת על מצרים
היה צריך ללכוד תחלה את אשדוד שהיתה בדרום א״י וקרובה למצרים
ואולי בעת ההיא היתה ביד מצרים, ונראה כי צר עליה תרתן שלש שנים,
ומה שכתוב בשנת בוא תרתן אשדודה, וילחם באשדוד וילכדה, אין ה
הכוונה שלכדה בשנה א׳, אלא שהנבואה היתה לישעיה בשנת בוא תרתן,
ותרתן זה נלחם אחר באשדוד וילכדה, והוא סוף המאורע.
דבר ה׳ ביד: אין הכוונה על הכוונ~~אלא~~ על הנבואה שאחר הצווי, שהוא כן ינהג
וגו׳ ופתחת השק: הסר מעל מתניך חגורת השק שאתה רגיל לחגור; ל׳ ופתחת
הוא הפך החגירה, כטעם אל יתהלל חוגר כמפתח (מ״א כ׳ י״א), והשק היה מין
אזור שחוגרים על המתנים, ע״כ על הרוב נזכר אצל שק למתנים, ואין ל׳ חגירה
אלא פתוח, ועל המעט מצאנו אצלו ל׳ לבישה או כסוי, ואין הכוונה על בגד
של שק. והנה נראה מכאן שהיה השק על מתני ישעיה קודם לכן, ונראה שהיה
כן דרך הנביאים לחגור שק, להבדל משאר העם הרודפים אחרי התענוגים והמותרות,
כטעם ילבשו הנביאים וגו׳ ולא ילבשו אדרת שער למען כחש (זכריה י״ג ד׳) וכן אליהו
היה איש בעל שער ואזור עור אזור במתניו, וטעם בעל שער שהיה לבוש אדרת
שער (מגין), וכאשר הסיר ישעיה את השק מעל מתניו, היה בגדו נפתח, והיה אפשר
שיהיה קצת מבשרו נראה; והנה היה נקרא ערום כי היה במצב המביא לידי בושה
(עי׳ בהגה תקפ״ז עו׳ 187-188), ואם ה״ל ערום מורה על העדר כל מיני לבוש, מה
צורך להזכיר אחריו ויחף? והנה אב לדברי אבנ״ע כמוהם ורד״ק והחוקרים שהיה
כל זה בחזיון, יאמר כי באמרו אות ומופת על מצרים ועל כוש, היתה הכוונה
שיעשה הדבר הזה לעיני כל העם, ויפה הארך בזה דון יצחק.

x

שאב״ה אין מקום למלת ב״יד
מאחר שהצווי היה לו לבדו, אך הכוונה

(ג)

והצווי אינו אלא כהקדמה אל
הנבואה, ומלת לאמר היא על הצווי שהיה
הקדמה לנבואה.

2. In quel tempo disse, D. annunziò (quanto segue) per mezzo d'Isaia figlio di Amoz ~~al quale disse~~ con dirgli: va, levati dai fianchi il cilicio, e le scarpe dai piedi - ciocchè egli fece, e andò mal coperto e scalzo.

שלש שנים אות ומופת: אולי בתחלת הקירו השק מעל מתניו היה דבר ה׳ כן, כי
אולי היה לפני שימשך מצור אשדוד ג׳ שנים, והיה ישעיה מודיע לבני יהודה, כי כמו
שהוא הולך ערום ויחף, וזה יהיה במשך ג׳ שנים אות ומופת וגו׳, כן ינהג וגו׳.
וחשופי שת: שת ל׳ שתות שענינו יסוד, וכן יסוד שתותיהם (תהלים י״א ג׳) יסודם, כלו׳ מקום
הישיבה. חשופי: אינו פתוח, עד ל׳ אורי (כלשון ...alling ואחרים), כי אין פתחות
אמיכות הרבים מאפשן פרטי בני אורי, אלא כל צרי׳ שאחריו יוד הם קוראים
אותו בהרחבה ועושים אותו פתח (עי׳ אג׳ עו׳ אק), ולא יתכן שיבטוח הנביא הצבי
תמיד עד הפשטי העברי ופעם אי על התבנית האורי, אך חשופי וטעמו חשופם
כמו חלוני שדי, ובא התאר בלא סמיכות, כמו חלבשים בגדים בגדן (מ״א כ״ב י׳).
וחשופי שת ערות מצרים: קשה מאד חבור המלות הללו, וצ״ל כי ערות מצרים הוא
פירוש ותאר למלת שת, אחר שיהיו חשופים בשת שלהם, והוסיף ואמר כי השתיהם
ערות מצרים, כלו׳ שהיה השת בושה גדולה למצרים יותר משאר אומות, וזה
כי להיותם שטופים בזמה ובמשכב זכור, היה גלוי השת חרפה אצלם יותר, כי
היה מזכיר עון ותועבה.

3. Indi D. disse: come il mio servo Isaia camminò mal coperto e scalzo, facendosi per 3 anni tipo e modello per gli Egizj e gli Etiopi.

4. Così il Re d'Assiria condurrà gli Egizii, cui farà prigioni, e gli Etiopi, cui farà emigrare, e giovani, e vecchi) mal coperti e scalzi, e nudi il sedere, parte ignominiosa per gli Egizii.

וחתו ובשו: אחרים שהיו בוטחים בהם ותולים עיניהם אליהם, כטעם הנה
כעיני עבדים אל יד אדוניהם וגו׳ תהלים קכ״ג ב׳), והם כת המגדולי יהודה ודריה.

5. Quindi altri rimarranno disanimati e delusi dell'Etiopia, in cui collocavano le loro speranze, e dell'Egitto in cui gloriavansi.

ישב האי הזה: המקום הזה, הוא א״י. הנה כה מבטנו: הנה כה היה מי שהיינו

6. E gli abitanti di questo paese diranno in

allora: se questa sorte ebbero coloro, in cui collocavamo le nostre speranze; presso a cui pensavamo di rifugire a domandar soccorso per salvarci dal Re d'Assiria; come mai potrem salvarci noi?

21. 1–10.

Annunzio della presa di Babilonia.

1. Vaticinio relativo a quella pianura, che prima era mare. A guisa di turbini australi egli è per passare (l'inimico) qual turbine che vien dal deserto, da paese terribile

2. Un'aspra visione mi fu comunicata: il traditore seguita a tradire, il predatore commette continue depredazioni – vieni, o tu Elam; assedia, o tu media – ogni sospiro io voglio far cessare.

3. Quindi è che i miei lombi sono occupati da tremore, che doglie m'assalgono simili a quella d'una puerpera; sono sconcertato a segno di non udire; costernato in guisa da non vederci.

4. La mia mente si smarisce, raccapriccio mi abbatte; la notte a me più cara mi si converte in spavento.

5. Si apparecchia la mensa – osservate punto, o sentinelle, – si mangia, si beve, alzatevi

מבטיים אלינו; והנה סוף הנבואה הזאת הוא עקר המכוון בה, והוא שאין ראוי להשען על מצרים.

כא א׳ - י״ד

נבואה על מפלת בבל בימי כורש.

משא מדבר ים: הוא נבואה על מפלת בבל, וקראה מדבר ים ע״ד מליצת השיר ושעם מדבר לא מדבר ממש, אלא בקעה גדולה, כמו וינהג את הצאן אחר המדבר, והיא מדבר ים, כי בימי קדם היתה ארץ בבל שטופה ומכוסה בימי הנהר והיתה נראית כים, וכן כתב הירודוט בדברו על שמירמיס (Semiramis) (ספר ראשון) אחר הקימה גדרות בעד פרת׳ – Huius autem flumen illam plani – item solebat pelagi instar inundare; וכן Abydenus (הביאו אוזעביו) כתב: Fuerunt loca hec omnia ab initio aquis obruta fuisse, et maris nomine appellata. והנה קראו ים למה שאיננו עתה ים, אלא שהיה ים קודם לכן, כמו עיר ההרס לפירושי, עיר שהיתה תחלה נהרסת. כסופות בנגב לחלוף: כי דבר המוכן ועתיד לחלוף כסופות בנגב, כלו׳ הקויב יבא כסופות בנגב. סופות הנגב היו קשות, כטעם והלך בסערות תימן (זכריה ט׳ י״ד) וכן בהשקיט ארץ מדרום (איוב ל״ז י״ז), מפני שהן באות ממדבר ערב אשר שם. ממדבר בא: הוא בא ממדבר, כלו׳ הוא דומה לרוח סופה הבא ממדבר ומארץ נוראה, ל׳ המדבר הגדול והנורא, ולדעת כלא׳ טעם ממדבר בא כיה מדבר בין בבל לפרס ומדי.

הגד: ל׳ זכר, ע״ד פעל סתמי. הבוגד בוגד: הנביא מתחיל בספור השוד והשבר שהיתה בבל מביאה לכל הארצות, וזה כמו חזות שהוגד לו, כי השעה לחוק היה הכבה מזמנו של ישעיה. עלי עילם צורי מדי: הנביא הרואה בבל שודדת כל הארץ, קורא לפרס ומדי שיבואו ויצורו עליה. כל אנחתה השבתי: לא מפיק הא, והטעם שגזרתי להשבית אנחת כל העולם הנאנח תחת עול בבל; ואפשר גם לפרש ההא במפיק ויהיה פירוש אנחתה הקנאה שבבל גורמת לכל העולם, ע״ד זעקת סדום ועמורה (בראשית י״ח כ׳) (תלמידי חביבי מוהר״ר א״ב״י), וכן ת״י.

על כן: הנביא משתתף עצמו עם אנשי בבל ועם מלכה; נעויתי משמוע נבהלתי מראות: הנכון כתרגום יונתן, וכפי Gesenius ורבי׳ זולתו׳, נעויתי באופן שלא אוכל לשמוע, ונבהלתי באופן שלא אוכל לראות.

נשף חשקי: לילה שהייתי חושק בו (רש״י) כלו׳ שהיה חביב עלי מאד (גיזיניוס) ואחרים פירשו לשון תענוג, ואין חשק ל׳ תענוג; והכוונה על המשתה שעשה בלשאצר וביה בלילה קטיל. שם לי: פעל סתמי.

ערוך השלחן; צפה הצפית: המפרשים כלם חשבו שהכוונה שאנשי בבל עורכים השלחן ואם מעמידים המשמרות לראות למרחק, וזה לא יתכן עם החרדה

piuttosto, o principi, ed ungete lo scudo.

6. Imperciocchè così mi ha detto il signore: va colloca una sentinella che annunzi ciò che vedrà.

7. Ella vede una cavalcatura, poi un pajo di soldati a cavallo, poi gente montata sopra asini, e gente montata sopra camelli; indi ode un romore, indi un romore si fa grande

8. Quindi grida: al leone! — sì, sulla specola del Signore io sto continuamente durante il giorno, e sulla mia guardia sto in piedi tutte le notti.

9. Ed ecco ch'io vedo venire un uomo a cavallo, indi un pajo di cavalieri, i quali interrogati dicono: è caduta, è caduta Babele, e tutte le statue dei suoi dei sono spezzate ed atterrate.

10. Vi presentai il grano della mia trebbiatura, il prodotto della mia aja; quello cioè che ho udito da D. Dio Sevaoth, Dio d'Israel, v'annunziai.

שהזכיר תחלה, שנראה שלא היו אנשי בבל מפחדים מאומה, וכן היה הענין באמת, שהיו כלם טרודים בשמחת חגם, כעדות דניאל, הירודוט וקסינופון שהרבמה נפלאה; עכ"ל (כנגד הטעמים) שהפסוק בעל חלקים מתנגדים זה לזה, והכוונה אני רואה וכם אנשי בבל עורכים השלחן, ויותר היה ראוי לכם אנשי הכפות (הגופים העומדים על המצפה) להיות צופים ומביטים מה שהאויבים עושים, אתם אוכלים ושותים, ויותר היה ראוי לכם שרים (וקו' לפחותים) לקום ולמשוח המגן; והנה צפה הצפית וכן קומו השרים, אין ענינם עשו כך, אלא כך היה ראוי שתעשו, ודוגמתו למעלה (כ"ו ג') הנביא עשה וגו'.

לך העמד המצפה: הם אינם עושים כן, כי פרועים הם ופרעום יקום אדם עשה אתה מה שהיה להם לעשות.

וראה רכב: טעמו, והנה העמדתי המצפה, והוא ראה רכב, ואחר צמד פרשים וכו' רכב: כל בהמה שרוכבים עליה נקראת עליה רכב, כמו ויהרג דוד מארם שבע מאות רכב (ש"ב י' י"ח) והקשיב קשב: אחר ראה שומע קול, והוא קול האנשים הבאים, כי תחלה עין רואה, ואחר אוזן שומעת; קשב: ענינו כרוב לענין קול, כמו אין קול ואין עונה ואין קשב (מ"א י"ח כ"ט). רב קשב: ואחר הקול הולך וחזק, כי לפי התקרבם כן שמוע קולם בכח. רב: פעל וענינו מתרבה.

ויקרא אריה: תחלת העמדת הצופה היה מן הרועים שהיו מתמידים אותם במקום גבוה להזהירם בבוא חיה רעה, למען יאספו כלם עליה, והצופה ההוא כשהיה רואה חיה רעה היה דרכו לקרוא בקול גדול אריה, ואחר אולי נשאר המנהג גם במלחמות לקרוא כן, והנה הנביא אומר כי המצפה הזה הרואה רכב ופרשים ומקשיב קשב רב, הוא רואה אריה, למען יאספו אנשי המלחמה לעמוד על נפשם, וזה ש"ך לעקרא שלמעלה, ואחר ישעיה כדרכו מפרש המשל ואומר אני הוא השומר על מצפה ה' (ומצפה סמוך, ונגד הנקוד) יומם ולילה, כלו' שה מגלה אלי כל מה שעתיד להיות, מן על כן מלאו מתני חלחלה עד ויקרא אריה הנביא משתף עצמו עם הבבלים ומדבר כאלו הוא יושב בבבל, ועכשו הנביא עוזב המשל ו ומדבר כיושב בא"י; והמפרשים לא הבינו מקרא זה כלל, ופירשו אריה בקול גדול כקול אריה; ואולי בעלי הנקוד לא רצו לסמוך מצפה לשם ה' שהיה הדבר קשה להמון שהשם יהיה לו מצפה, כאלו הוא צריך לעמוד על המצפה כדי לראות אשר יהיה בארץ, וכיוצא בזה עשה יונתן שתרגם על מכותא קדם ה' אנא קאים.

והנה זה בא: והנה בעמדי על מצפה ה', אני רואה רכב איש וצמד פרשים באים, ואני שומע אומרים מה שנועה בפיהם, והם עונים נפלה, נפלה בבל.

מדושתי ובן גרני: מה ששדשתי מתבואתי, ומה שיצא לי מגרני נתתי לפניכם, כלו' אשר שמעתי מאת ה' צבאות הגדתי לכם.

Annunzio di calamità ad alcune famiglie dell'Arabia, per nemica invasione.

1. Vaticinio relativo a Dumà. Verso di me c'è chi grida dalla parte di Seir: o tu che osservi quanto accade di notturni eventi (Tu guardia, che cosa c'è di futuri eventi?)

רעות וצרות העתידות לקצת משפחות ערביות, אשר יבא עליהן אויב וישחית ארצן.

משא דומה: שם משפחה ממשפחות ישמעאל, ככתוב ומשמע ודומה ומשא (בראשית כה יד) (ראב"ע רד"ק וגעזעניוס), וכן סופרי הערביים זוכרים בארץ ערב מחוז הנקרא דומה (געזעניוס). אלי קורא משעיר: יש מי שקורא אלי מצד שעיר, מהסמוך להר שעיר, שאם אצל דומה (געזעניוס); ושני המקראות האלה הם נבואה על רעה שתבא בקרוב על משפחת דומה, והיא נקשרת עם משא בערב שאחריה, שגם היא נבואה שתבא בעוד שנה על קדר שהיא גם היא ממשפחת ישמעאל, ואין ענין לכל זה עם הנבואה הקודמת, אשר נאמרה לימים רחוקים על מפלת בבל, ואולם נסמך זה כאן, מפני שלמעלה הנביא קורא עצמו עומד על המצפה, וכאן אחרים קוראים אותו שומר מה מלילה. שומר מה מלילה שומר מה מליל: אתה שאתה שומר מה יהיה ממקרי הלילה, היושב ורואה אם קרה דבר רע ממאורעות הגויים בלילה, כלו' אתה אשר לא תתנבא כי אם לרעה, אתה השומר הגידה לנו מה יבואנו ממקרי הלילה, כלו' מה רעה עתידה לבא עלינו, וזה אמנם דרך לעג שבני דומה מלעיגים בנביא; ויונתן ורש"י ורד"ק ראב"ע וגעזעניוס חשבו השאלה הכפולה כפל ענין וכפל דברים; ודיקענליין פירש מה עבר מן הלילה ומה נשאר ממנו; ובאז' וגעזעני' פירשו מה מלילה מה תגיד לנו על אודות הלילה, מה ידעת משעני הלילה הזה? כלו' מה תתנבא עלינו בענין הרעות אשר אנחנו רואים שמתרגשות ובאות לעולם, ועל כי לא תבא המ"ם לשמוש זה ואין ראיה מן ויורנו מדרכיו (ישעיה ב' ג') כי שם הכוונה קצת מדרכיו, גם אין ראיה מן ומכחש יספרו (תהלים נט יג) כי פירושו ילכדו בגאונם וגם ילכדו מפני האלה והכחש שהם מספרים; וכן להזהיר רשע מדרכו הרשעה (יחזקאל ג' יח), הטעם להרחיקו ולהסירו מדרכו הרשעה; ולפירושי המ"ם היא מקצתית, מה מהמאורעות הלילה, וכן מצאנו השמות המורים על הזמן נאמרים על המאורעות, כמו על יומו נשמו אחרונים (איוב יח כ), בידך עתותי (תהלים לא טז) והעתים אשר עברו עליו ועל ישראל (דה"א כט ל).

12. La guardia risponde: viene giorno indi anche notte: se volete indagare, indagate, poscia venite qui.

אמר שומר: תשובת הנביא, השומר אשר קראתם כך הוא משיב. אתא בקר וגם לילה: איני מתנבא תמיד לרעה, כי גם בקר וגם על לילה אני מתנבא, וזה וזה מתקיים, ובא יבא גם הטוב וגם הרע אשר אני מבשר ומגיד. אם תבעיון בעיו: אם תרצו לחקור ולבדוק אחר אמתת דברי חקרו ובדקו, כי לא יפול מדבר ארצה, ואיך תהיה החקירה והבדיקה הזאת? ע"י שתמתינו עד עת בוא דברו, והנה הוא אומר להם בעיו, חקרו דברי, התמתינו קצת, ואחר שובו אתיו: בואו אלי והגידו לי הבאו דברי אם לא.
בעיו: לא נמצא שרש זה במקרא להוראת השאלה בלבד (כפי' רש"י וגעזעני'), כי אם להוראת החפוש, נבעו מצפוניו (עובדיה ו') שובו אתיו: אחר כך, כענין שבת וכסית את צאתך (דברים כג יד) אחר תכסה צאתך; ויונתן ורש"י ורד"ק וגעזעני' פירשו שובו לי תשובה, שובו אל ה'.

13. Vaticinio relativo all'Arabia. Quasi in una selva dovrete pernottare nell'Arabia, o voi carovane dei Dedaniti.

משא בערב: על ערב, כמו משא דבר ה' בארץ חדרך (זכריה ט א), ושם ערב אינו כולל בלה"ק כל הארץ הנקראת אצלנו Arabia, אך היא ארץ משפחה אחת או קצת ממשפחות הישמעאלים, ונראה שהיו יושבים בה בני משפחת קדר ככתוב ערב

וכל נשיאי קדר (יחזקאל כ״ז כ״א), וכן כלל הנבואה על דומה ועל ערב שבא לקדר. ביער:
התבוננו מפרשי הגוים במלה הזאת, כי מצאו שאין יערים בארץ ערב, ואני אומר
כי אמנם לכך הזכיר יער מפני שאין שם יער, וטעמו אתם דדנים הנוסעים
ממקום למקום, והיו בני קדר רגילים לאסוף אתכם אל אהליהם ולהאכילכם ולהשקותכם
ולתת לכם מקום ללון, הנה לא תמצאו מי יאסוף אתכם, כי בא שוד על אנשי קדר,
והנה תלינו בערב כאלו תלינו בתוך היער, ואם היה נמצא יער בארץ ערב, ה״ל ב
ביער ערב לא ביער בערב.

14. Incontro ai sitibondi recate dell'acqua; incontro agli abitanti del paese di Temà, i quali col necessario alimento presentavansi un tempo ai raminghi.

לקראת צמא: אחר שאמר שארץ ערב תהיה עזובה כיער זכר יושביה ואמר שהם
נודדים מארצם מפחד אויב, והנה תחת אשר היו תחלה מאכילים ומשקים את העוברים
ושבים, עתה הם צריכים מי שירחם עליהם בנודם אנה ואנה, על הוא אומר
לבני אדם הביאו מים לקראת הצמאים האלה מבני קדר, וגם לקראת יושבי ארץ
תימא אשר קודם לכן בלחמו קדמו נודד, היו רגילים לצאת לקראת הנודדים
ולתת להם הלחם הצריך להם. בלחמו: בלחם הצריך לו לנודד, כלו׳ די מחסורו
אשר יחסר לו; והתבונן בנועם המליצה הזאת; הביאו מים למי שהיה דרכו
לתת לאחרים לחם, ועתה אף מים אין לו. התיו: צווי מן הפעיל מאתה אתה,
כמו לכו אספו כל חית השדה התיו לאכלה (ירמיה י״ב ט׳) תימא: מחוז מארץ
ערב, שמו ידוע בספרי הערביים, ותלמי התוכן הקורא לו Themme, וירמיה
מזכירו אצל דדן, (כה כג); ודעדערלין רצה להגיה אדמו כפתח. והוא כד׳

בנימין בדברו על ארץ שבא הנקראת Jemen הוא מזכיר עיר תימא ואומר שהיתה עיר גדולה ורבת ממשלת היהודים.

קב׳ תרג׳ הרקנ׳ בב בכורי אוהב גר במסעות כ׳ #

נדדו: אנשי ערב וקדר ותימא. נטושה: הנכון שהוא כמו נטויה (כדבר
אחר של רש״י), שאם נפרש לשון והנה נטושים על פני כל הארץ (שמ״א ל׳ ט״ז) אין
הל׳ דומה למה שאחריו ומפני קשת דרוכה.

15. Imperocchè a cagione delle spade essi vanno raminghi; a cagione della spada aguzza, a cagione dell'arco teso, ed a cagione della violenta guerra.

קדר: הזכירם פליניוס בשם Cedrei; ואמנם לא נדע באיזה זמן נאמרה נבואה
זאת, ואיך ומתי נתקיימה, ואין ראיה שלא נתקיימה מפני שירמיה (מט כח) חוזר
ומתנבא לקדר ולממלכות חצור אשר הכה נבוכדנאצר, כי במאה שנה שעברו
מישעיה לירמיה אפשר רחוק שיכלה כבוד קדר, ואחר שובו לקדמתם; והנה הנבואה
הזאת קשורה עם משא דומה שלפניה, כי יחדו בא השודד על דומה ועל קדר,
ונראה שובו אתו הכוונה שובו בעוד שנה, והגידו אם נתקיימה נבואתי עליכם אם לא.

16. Imperciocchè così mi ha detto il Signore: Entro un anno da calcolarsi esattamente come gli anni del mercenario, finirà tutta la opulenza dei Kedareni.

ושאר מספר: כמו ומספר שאר, וכן קשת גבורי בני קדר, כמו בני קדר גבורי קשת
~~[illegible]~~, ואם היה
הטעם על מספר קשתות, ומספר קשתות ה״ל. ימעטו: לר׳ לפי שהכוונה על בני קדר.

17. Piccolo poi sarà il numero che avanzerà dei Kedareni, valorosi arcieri; egli è il Dio d'Israel, che il dice.

22. 1–14.

כב א׳ – י״ד

Ammonizione agli impenitenti di Gerusalemme, quando la città era minacciata dall'esercito di Senacheribbo.

תוכחה לאנשי ירושלם אשר לא היו שבים אל ה׳ בהיות חיל סנחריב קרוב לעיר.

1. Vaticinio relativo alla valle di visione. Che cosa hai tu mai, che sei tutta montata sui tetti?

גיא חזיון: הוא כנוי לירושלם, שהרי למטה הוא אומר עיר דוד וירושלם, ואמרו
המפרשים עם גזעניוס כי קרא ירושלם בשם גיא חזיון לפי שהיה שם מקור הנבואה
ומשך ויוצא משפע השכינה, אשר בבית המקדש; ורק׳ יפיו על שהרים סביב לה,
ומן ההרים רואים בגיא אשר למטה, וזה רחוק, וגעזעניוס השיב כי דרך הנ׳ להשתמש
בשונן זה בשרש צפה, לא חזה; ודעת ר׳ ... כי טעם גיא חזיון על

הר המוריה, אשר לפי דעתי נקרא כן משרש ראה, עיין ה׳ יראה (בראשית כ״ב
י״ד), וכן ארץ המוריה (שם שם ב׳) מתורגם בתרגום שומרוני ארעה חזיתה, וגם
זה רחוק, כי אין חזיון מורה ראיה, בכלל אלא חלום וחזיון לילה; ונאמרה הנבואה
הזאת בימי חזקיהו בבוא סנחריב על ירושלם (Eichhorn, Dathe, ורש״י וגעזעניוס), ו
והעקר המכוון בה הוא להפחיד בני אדם אשר לב שהיו בירושלם, שהיו
אומרים אכול ושתו כי מחר נמות, ולא היו נותנים לבם לשוב אל ה׳, ולשוב מדרכם
הרעה; מה לך איפוא וגו׳: למה אינכם יוצאים נגד השודדים, אבל אתם עולים
לגגות לראותם מרחוק? ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
תשואות מלאה: שעבר היית עיר עליזה והומיה ומלאה תשואות. חלליך
לא חללי חרב: אלא חללי פחד, כמו שמפרש והולך.

מקשת אסרו: כפירוש רש״י משיכות המורים בקשת הם נאסרים להאסר בעיר
אלא שאני מפרש אוסרו ידיהם אסורות, והוא משל על עצלותם ובלתי צאתם ל
למלחמה; ורד״ק וגעזעניוס מפרשים ונאסרו ע״י המורים בקשת, ואין זה מדרך הלשון
במ״ש על הקבה הפועלת, מלבד כי לא יצדק זה על ימי סנחריב כי לא בא אל ירושלם;
שעו מני: הנביא בראותו בני עמו מרפים ידיהם מן המלחמה, עושה עצמו כ
כמתאבל על השוד הקרוב עליהם, אעפ״י שהוא יודע כי לא יבא עליהם שוד ושבר, אך
והוא אומר עצלותיכם כדאי הוא להביא עליכם שבר גדול שראוי לקונן עליו במר נפש;
והוא מדבר כן לפי מחשבת שומעיו, כי ידע שלא היו בוטחים בה׳ ולא היו מרפים ידיהם
מפני בטחונם בו, אלא מפני שהיו אומרים אכול ושתה כי מחר נמות; אמרר בבכי: אבכה
במר, אל תאיצו: ל׳ הפצרה, כמו ויאיצו המלאכים בלוט (בראשית י״ט ט״ו), והוא בנין קל מנחי עי״ן.
מקרקר קיר ושוע אל ההר: פי׳ ל׳ הריסת הקיר, שיהרסהו האויב, ואנשי העיר שועה
ויצעקו אל ההר, וזה לא היה בימי סנחריב, גם לא מצאנו ל׳ שועה בחלם, גם לא
יבא ל׳ שועה על צעקת שבר, אלא לתפלה ותחנה, ובראותי כי הנביא אומר
לזה שמות אומות ועילם נשא אשפה וקיר ערה מגן, נ״ל כי גם כאן הוא מזכיר
שמות אומות שהיו בחיל סנחריב, והנה קיר הנזכר בפסוק זה הוא הגוי הנזכר
בפסוק שאחריו, ושוע הוא הנזכר ביחזקאל (כ״ג כ״ג) פקוד ושוע וקוע כל בני
אשור אותם, ויש שלשת השמות האלה (פקוד ושוע וקוע) שם אומות, ומקרא
מש״עו, ואל יושבי פקוד (ירמיה נ׳ כ״א), וטעם מקרקר בלה״ק ל׳ זעקה (ע״י בצרור)
והמלה מלה טבעית, והכוונה כי אנשי קיר העומדים בצבאות סנחריב ירימו
קול על אנשי ירושלם, וכן אנשי שוע ירימו קול נגד ההר שהם תוקפה של
ירושלם, כלו׳ מוצב הר ציון היא עיר דוד. מקרקר קיר: ל׳ הנופל על הל׳.
ועילם נשא אשפה: אנשי עילם היו גבורי קשת, כמ״ש הנני שובר את קשת עילם
ראשית גבורתם (ירמיה מ״ט ל״ה), ואמר שגם הם באו עם סנחריב ואשפתם יחזיקם
עמם, והם באים ברכב אדם, כלו׳ בבהמות הנושאות בני אדם, כלו׳ בפרשים.
וקיר: שם מדינה תחת מלך אשור כמ״ש ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה
ויגלה קירה (מ״ב ט״ז ט׳), ואומרים שהיא בין הים השחור והכספי, ונקראת Gurgistan.

2. O tu già piena di romore, città strepitosa, piazza allegra! i tuoi abitanti non son pur trafitti colla spada, nè morti in battaglia (ma morti di paura).

3. I tuoi capitani son tutti egualmente raminghi, han le mani legate per paura dell'arco; queglino che in te trovansi han tutti egualmente le mani legate, lungi fuggono.

4. Quindi è ch'io dico: lasciatemi, ch'io pianga amaramente; non insistete sperando di confortarmi intorno alla ruina della mia nazione.

5. mentre il Sig. D. Dio Sevaoth ha decretato uno giorno di scompiglio, di ruina, e di confusione nella valle di visione, — la gente di Kir alza romore, e quella di Scioa verso il monte.

6. Gli Elamiti avanzano portando la faretra, con cavalcature portanti uomini, con soldati cioè a cavallo, e quei di Kir denudano lo scudo.

וקלבנו Georgia · ערה מגן: גלה המגנים, שהיה למגנים כסוי עור לבלתי
שחת יפים, ובשעת מלחמה היו מסירים הכסוי מעליהם, והיו מגלים אותם, וכן
כתב Cesare, de bello Gallico l. 2. c. 21: scutisque tegimenta detra-
henda tempus defuerit, וכן ציצרון (De nat. Deo. II. 14) הזכיר clypeorum
involucra (רד״ק ועוד) · וקיר ערה מגן: אף שהטעמים מוטעים, והטפחא רפוי
לבד תחת וקיר, וכן פירש״י; ודע כי בתנ״ך דפוס ברשי״א במקום ערה כתוב עֵפָה
והוא הבן הבכור למדין (בראשית כה ד), וקראו היא בארץ ערב (ישעיה ס ו),
ולנסח זה תהיה הכוונה וקיר ועפה נשאו מגן, ולפי זה הטעמים על מקומם
ישבו בשלום.

7. Il fior delle tue valli è occupato dalle cavalcatu-
re, ei soldati co cavallo salgono la porta della città.

8. È tolto il velo alla Giudea, la quale in al-
lora colloca le sue speranze nelle armi
della casa detta del bosco.

שת שתו השערה: ל' אשר סביב שתו עלי (תהלים ג ז), וכן בלשון שים, ויאמר אל
עבדיו שימו וישימו על העיר (מ״א כ יב), ושת מקור.

ויגל את מסך יהודה: יפה ביאר אולטמאן את המליצה הזאת ע״פ מנהג ל' ערבית —
שאומרים בה עשה זאת קודם שיתגלה המסוה, והטעם בטרם תכרת ממך כל תקוה,
אפס נ״ל כי לא צדק במה שאמר כי המשל לקוח מהמסוה, הנשים, כי הסרת המסוה מעל
פניהם היא התחלת ההתעללות בהן, יאמר שפלה ידו הפריץ לגלות אותן, אין להן
עוד תקוה להנצל מידו, וכן אמר אחריו גזעני, ואני לא אדע היתכן זה במליצה הערבית,
אך אם כי מליצת המקרא הזה אין זה ענינה, כי לא יאמר מסך על מסוה שעל
הפנים, אלא על וילון שעל הפתח, ולפי זה נ״ל כי המליצה לקוחה מהיכלות עו״ם, אשר
בהם מסך מבדיל בעד הדביר הפנימי, והנה אם יבא האויב ויגלה את המסך אז
הפרכת היא, אין עוד תקוה שירא מעשות כל נבלה בבית אלהיו · ותלמידי רח״א
מקשה כי לא יתכן שיהיה המכוון בתחלת המקרא הזה היאוש ואבדת התקוה,
שהרי אחר מזכיר בטחונם בנשק בית היער ושאבו המים ובנינו החומה וכו',
לפיכך נ״ל עיקר (דעת תרג״ם) כי טעם ויגל את מסך יהודה שנפקחו עיניהם, כאלו היה
שם וילון המעכב מהם ראיית הענין: ותבט ביום ההוא אל נשק בית יער:
יהודה אז ירושלם ~~[illegible]~~ בראותה האויב בא שמו בטחונם בכלי זין אשר
בבית יער הלבנון (מ״א ז ב), ונקרא כן כי היו בו כלי זין רבים כעצים ביער הלבנון,
אמר דרך מליצת השיר, כאלו העיר בראותה האויב בא אומרת בלבבה עדיין
יש בקרבי כלי זין להושיע לי.

9. Voi vi siete avveduti che numerose erano
le spaccature nella cittade detta di Davide,
ed avete raccolte (in città) le acque del-
la pescina inferiore.

את בקיעי וגו': הטעם אתם שראיתם כי בקיעי עיר דוד רבו, ואתם ש
שהוזקקתם לאטום את המשיבות מפני האויבים, ונתצו הבתים לבצר החומה,
בכל זאת לא הבטחתם אל עושיה ולא שבתם אל ה' ותקבצו את מי הברכה
התחתונה: אספתם מימיה אל העיר, פן ימצאו מלכי אשור וימצאו מים רבים,
והוא מה שעשה חזקיה (דה״ב לב ד) שסתם מי גיחון.

10. Avete numerato le case di Gerusalem-
me, e ne avete demolito alcune per forti-
ficare la muraglia.

ואת בתי ירושלם ספרתם · לראות היש מהם שאין בהם צורך ליושבי העיר, ואותם
נתצתם להשתמש באבניהם לבצר החומה, כמ״ש ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה
(דה״ב לב ה), כי״ס היה הדחק גדול, ולא שמתם פניכם לשוב אל ה', וכפל מלת בנים
כדי שיובן יותר צרות הענין כי החומה היא בנויה לתועלת הבתים, כלו' לתועלת
יושבי העירים, ואכן נתצו הבתים לתועלת החומה, כי היה הדחק גדול ·

11. Giacete anche tra le due mura un ricettacolo

ומקוה עשיתם: גם בדה״י מזכיר ב' חומות, שאומר ולחוצה החומה אחרת, ובין

ove le acque della pescina vecchia, nè tutta via rivolgeste all'autore di questo evento, nè fate attenzione a lui, che da gran tempo l'ha decretato.

12. E mentre il Sig. I. Dio Sevaoth chiama il pianto, il lutto la divulsion dei capelli, e il cinger cilicio.

13. Egli vede gioja ed allegrezza, ammazzar buoi e ammazzar pecore; mangiar carne e bere vino, e dire: si mangi, si beva, mentre domani dobbiam morire.

14. La cosa è pervenuta ai miei orecchi, dice I. Dio Sevaoth: io giuro quindi che questa colpa non vi verrà perdonata, prima che muojate.

15-25.

annunzio della destituzione di Sebnà, Prefetto del palazzo, e dell'innalzamento di Eliachimo.

15. È così che dice il Sig. I. Dio Sevaoth: recati presso costesto favorito, Sebnà cioè mastro del Palazzo.

16. [E digli:] che cosa credi tu d'aver da lasciar qui del tuo, o chi credi tu d'avere a lasciar qui del tuo, mentre tu sei qui scavata una tomba? tu che in sito elevato ti scavasti il sepolcro; tu che nella roccia t'intagliasti l'abitazione.

החומות הביאו מי הברכה הישנה, שהיא העליונה, והנה פירש איך הביאו לתוך העיר ב' ברכות, העליונה והתחתונה. ולא הבטתם אל עושהו: זה עיקר המכוון, שבכל זאת לא שבתם אל ה'. עושיה: העושה זאת, המקורע הזה. ויוצרה: היוצר אותה, כטעם הנני יוצר עליכם רעה (ירמיה יח יא).

ויקרא ה' וכו' לבכי ולמספד: שיבא בעיר הזאת, כלו' אתם רואים עצמכם קרובים לנפול בשוד ושבר גדול, ובכל זאת הנה אתם בששון ובשמחה ולא תשובו אל ה'.

והנה ששון ושמחה: כן דרך ההמון בבוא עליהם צרה גדולה שאינם רואים דרך להמלט ממנה, והם רואים עצמם בסכנת מיתה פתאומית, כמו שהוא הענין בשעת המגפה, הם נשקעים בהנאות הגופניות, וכמו שהעיד Boccaccio בספור מגפת עיר פלארענץ בשנת חמשת אלפים ק"ח, שלא היו הקרובים בוכים על מתיהם, אך היו מלעיגים עליהם, ועושים משתה ושמחה.

עד תמותון: אין זה עונש להם שימותו, כי כבר היו אומרים מחר נמות, אמנם הכוונה שהם היו חושבים למות מהר ביד אשור, והנביא היה יודע שלא ימות, כי לא יבא אשור ירושלימה, והוא אומר להם דעו כי אעפ"י שלא תמותו, עונכם שמור לכם, וביום פקדי ופקדתי עליכם, כי לא יכפר לכם לעולם; וכל זה על הבלתי מאמינים בתשועה שהיה הנביא מבשר, והיו מדמים בלבם שלא תהיה להם תקומה לפני סנחריב, ובכל זאת לא אמרו איה ה'.

ט"ו - כ"ה

נבואה על השפלת שבנא אשר על הבית ואשר תנתן שררתו לאליקים.

כה אמר: נבואה אחרת, ונאמרה לפני הקודמות, כי בבוא סנחריב כבר היה אליקים על הבית (ישעיה לו ג). הסוכן: כמו רעה המלך (מ"א ד' ה'), רע המלך (דה"א כז לג), וכן אצל היונים והרומיים מצאנו amicus, והתרגום וכו' ערבי, סכן ענני, familiaris fuit, וכן ותהי לו סוכנת (מ"א א' ב') קרובה אל לשרתו (כי' ד'ויכטענש ועוד). שבנא: אף שאיננו אותו שבנא שהיה סופר כשהיה אליקים על הבית (ישעיה לו ג) כדברי גזעניוס שאמר כי לא נתקיימה נבואת ישעיה, כי חזקיה לא גרש את שבנא, אלא הורידו ממעלתו ועשה אותו סופר, ואיך יתכן שיבטח בו חזקיה וישימהו סופר, אחר שאמר בו ישעיה פשע אשר בעבורו הורידו ממעלתו על הבית? ואיך לא הבין המלך כי אף אם לא פשע בו, אמרו לכן, הנה עתה אחר שהורידו ממעלתו, אם שלא תהיה בלבו איבה עליו, ואיך יבטח בו ויתנהו סופר? ואיך יתכן שישלחהו חזקיהו אל ישעיה (לז ב)? אשר על הבית: שכל עניני בית המלך נוהגים על פיו, כמו אתה תהיה על ביתי (בראש' מ"א מ'), האיש אשר על בית יוסף (בר' מג יט) ע' עובדיהו אשר על הבית (מ"א יח ג), ואחישר על הבית (מ"א ד' ו') (כרמל).

מה לך פה: כלו' מה אתה חושב שישאר תמיד כאן מבשרך ומעצמותיך, ומי אשר לך כאן מבניך ומשפחתך, שעל כן חצבת לך פה קבר, כלו' אתה חצבת פה קבר לך ולכל בני ביתך, להיותך בטוח שתמות בעיר הזאת אתה ובניך בגדולה וכבוד, וה' גזר עליך שתמות נע ונד בארץ אחרת; והמפ' פי' מה לך פה לעשות עתה, ולא יתכן, כי היה לו לשבנא להשיב שלי פה, עושר ונכסים וכבוד, עכ"ל חצבתי לי קבר כא' מנכבדי הארץ, וגם אם לא היה שבנא מאנשי ירושלם (כדעת רד"ק וא"ח ר"ס) עדיין לא יתכן לומר לו מה לך פה, מאחר שהיה שם גדולה וכבוד

קבלת מרז"ל אמרו שחצב לו קבר בקברי בית דוד, והוא דבר שאין לשמוע שיזיד איש מהעם
[illegible]ום קברו בקברות המלכים, ומלבד שאם אתה אומר כן אין לתמוה, כי קברי בית דוד כבר
היו חצובים, ובמות איזה מלך לא מצאנו שחצבו לו קבר, אלא שהביאוהו לקברי המלכים. גם לא
מצאנו שמלך פלוני הובא לקברו אשר חצב לו בחייו, אלא בקברי אבותיו, או עם אבותיו; והנכון שזה
דרך העשירים והשרים והחשובים בעם (מלבד המלכים) להכין למשפחתם קברות חצובים, ועוד
היום יש בירושלם וסביבותיה קברים חצובים בנוער(?) ובכבוד גדול. וכתב מיל חוץ לשער אפרים
יש חפירה גדולה לקברות, ובה שבעה חדרים, ולפניהם חדר א' גדול, והכל חצוב בסלע, והעם
קוראים אותם קברות המלכים, והאיש chateaubriand אשר הלך לשם העלה אחרי החקירה בספרי
הקדמונים שהם להורודוס אנטיפס בן הורודוס, שחצב לו (כשבנה) קברות תפארה לו ולבני ביתו,
אחר מת בגלות ודלות על ארץ אחרת בעיר Lyon, אשר שלח אותו שם הקיסר קליגולה. חוצבי מרום
קברו: אמר קברו לי נסתר, כי כן דרך להאריך(?) אחר מלות אתה אשה אל אתם אשר (עי' לעיל א' כ"ד),
[illegible] Gaginus, גם Vatablus שהוסיפו בתרגום כף הדמיון, ואמרו כחוצבי, כחוקקי, וטעם
Vatablus ואחרים שפי' כמאמר מוסגר, והוא דרך ספור, כאלו אמר: מה לך פה ומי לך
פה כי חצבת לך פה קבר (כי אמנם היה חוצב במרום קברו וחוקק בסלע משכן לו), וטעה גם
הוא [illegible] במה שאמר כי הנביא דלג מנוכח לנסתר, כמו שמעו עמים כלם (מיכה א' ב'),
ולא ידע כי זה חק קבוע בלשון.

מטלטלך: טלטול ל' הגבהה, והוא משרש נטל, ואין ענינו השלכה כשרש טול בהפעיל, ולשון
טלטול ל' שגזור בלה, ואף שאין ענינו אלא השלכה, אלא הגבהה ונענוע, והם אמרו על הטלטול
[illegible] הכלים ניטלין בשבת, הרי ששרש המלה נטל. טלטלה גבר: בכח, ~~כמו שגבר חזק [illegible]~~
[illegible] ועוטך עטה: ינער בקיבוץ שוליו(?) גופו, כאדם העוטה עצמו במעטה (וכן נקרא
[illegible] כלב) ז' ופירש' יפריחך, ל' עיט, ואינו משרשו, גם היה משפטו להיות בבנין הפעיל, ויו"ת
[illegible] בושה, ול' ויעטו כמעיל בשתם, אלא שהעקר חסר, שה"ל ועוטך בושה, ואני
[illegible] מענין אבל ותפוי ראש (ויקרא י"ג וירמיה ו' וזולתו), וכמו המצורע שהיה
עוטה על שפם, ואמנם כל זה רחוק מענין מה שלפניו ושלאחריו.

צנוף יצנפך: ינער אבי? אבי? לא לבד כאדם העוטה, אלא כצנוף שמחזיר ה
המתגלגלת על ראשו סביב סביב פעמים הרבה. צנפה כדור: כדרך שמחזירים סביב סביב
[illegible] כדור שרוצים לזרוק אותו למרחוק. צנפה כדור: שם הפעולה סמוך, לשם
[illegible] שאחריו, וכל טלטלה גבר, אמנם שלא בא בזה סימן הסמיכות, וכדור הכף,
[illegible], ולפירוש המפרשים (כובע?) ה"ל וכדור, ורמז' אומר כי הכף שמושית והשם
כדור, שענינו בערבי כפעל גלגל בעברי, ואמנם אין דור שם לכדור בערבי,
[illegible] כי בעברי. אל ארץ רחבת ידים: כל הנענועים והסבובים האלה היו לזרוק
אותך בכח אל ארץ רחבת ידים. ושמה מרכבות כבודך: יש שפירושו שם יהיו,
ויש שפירשו שם ימותו, כלו' יאבדו מרכבות כבודך, ואני אומר כי אין הכוונה
על המרכבות ממש, אלא שם יהיה המקום אשר בו ירכב כבודך, המקום
אשר בו יתראה כבודך בגדולתו ובגאותו, כטעם רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים
[illegible] (דברים ל"ג כ"ו), וכן והלך צלה רכבך (תהלים ס"ח י'), וכל זה אמנם דרך לעג. קלון
בית אדוניך: אתה שאתה עתה קלון לבית המלך אשר אתה ממונה עליו (רש"י וגעז'),

ממעמדך יהרסך: אמרו שהוא על הקל, ולא יתכן, אחר שכבר הזכירו כמדבר בעדו
באמרו והדפתיך, והנכון שחוזר אל המלך, שהזכירו למעלה באמרו קלון בית

17. Sè per ~~sbalzarti (impetuosamente) come farebbe uno forte uomo~~ prenderti con uno colpo virile, indi gireratti intorno a sè.
כמעשה גבר חזק, ורלב"ג ורד"ק
ואחרים פירשו גבר דרך קריאה לשבנא.

18. Cosicchè gireratti intorno al capo, come suol girarsi una palla, (lanciandoti) in un paese estesissimo, ivi morrai, ed ivi sarà il teatro della tua gloria, o tu ritupero del palazzo del tuo signore.

19. Ti precipiterò ~~giù~~ dal tuo sito: egli (il tuo Signore) ti ~~atterrerà dal tuo posto~~.
dal tuo posto ti sbalzerà.

20. In allora chiamerò il mio servo Eliachimo figlio di Chelcia.

21. Gl'indosserò la tua veste, gli stringerò la tua cintura, e gli darò in mano la tua potestà; ed egli diverrà il padre degli abitanti di Gerusalemme, e della gente della Giudea.

22. Metterò sul suo dosso la chiave del palazzo di Davide, in guisa che quand'egli l'avrà aperto, nessuno lo chiuderà; e quand'egli avrà chiuso, nessuno l'aprirà.

23. Lo renderò solido, qual uncino conficcato in un sito saldo; sicchè egli diverrà qual trono glorioso per la sua famiglia.

24. Tutta l'onorata sua famiglia, ed essa i vari rampolli vi s'attaccheranno sopra ogni più piccolo arnese, i preziosi bacili egualmente che i vili orciuoli.

25. In allora, ed è D. Dio Sevaoth che il dice, si smuoverà quell'uncino, ch'è ora conficcato in sito saldo, verrà anzi reciso e cadrà, e quindi ruinerà il peso, che n'era sostenuto: sì, è D., che l'ha detto.

23.

Futura decadenza di Tiro, e suo successivo risorgimento.

1. Vaticinio relativo a Tiro: Ululate, o voi (navigatori delle) navi di Tarsio, imperciocchè fu portato entro terra il saccheggio, in guisa da non più potervi entrare, o voi (dico) ai quali ~~...~~ questa notizia arrivò ~~paese essendo ancora~~ dal paese di Chittim

אדוניך, והטעם כי ה' יגזר מפלתו, והמלך הוא המוציא אותה לפעל.

ובאבנטך אחזקנו: אחגרהו, חזק, כאדמי וקורי עיניו הנ"ל.

מפתח בית דוד: Gesenius Grotius ואחרי' רצו' פירשו כפשוטו, שאחז' הקיץ אשר על הבית היה נושא על שכמו המפתח לסימן גדולתו, ולדעת גזניוס זה אחד משל, כמו ותהי המשרה על שכמו, ~~והוא אומר שאם היה לסימן לא יתכן שיושם על גבו אלא על לבו~~.

ותקעתיו יתד: אשים אותו כיתד התקועה, במקום נאמן, וזה בב' בחינות, אם בבחינת עצמו, שלא ירד מגדולתו, ואם בבחינת קרוביו שיתכבדו בו, ודוגמת היתד שתולין בה אחר דברים ועל הבחינה הב' אמר והיה לכסא כבוד לבית אביו, שיהיה להם כענין כסא נכבד, שכל הקרב אליו יכבד, ואמר עוד ותלו עליו וגו'.

ותלו עליו: ענינו המפר' יונתן ורש"י וגזני' שאמרו ותלו פועל עומד, יתלו עצמם עליו, ואינו אלא יוצא, כל כבוד בית אביו הצאצאים והצפיעות יתלו על כל כלי הקטן, ויפה הקשה מיכאעליס כי הצאצאים אם הם הבנים והבנות, לא יתכן לומר שיתלו עצמם על היתד, ולפירושי הדברים מתפרשים כל צרכם, כי אמר כי בני משפחתו יתלו עליו כל כבודם · והצפיעות: גם הוא לצאצאים כנגזר מל' יציאה, כי הנה מצאנו צפיעי הבקר (יחזקאל ד' ט"ו) ענינו צאה · כל כלי הקטן: ר"ל כל כלי, כלומר אפי' כל כלי קטן שיהיה גדול ונכבד בהיותו תלוי על היתד ההיא. מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים: אגנות הם מזרקי זהב וכסף, והנבלים הם כלי חרש, והטעם הנכבדים והבלתי נכבדים יתכבדו בו ר"ל כן נ"ל.

תמוש היתד התקועה: עתה, והוא שבנא. והזכיר משל תקיעת היתד כנגד מה שאמר למעלה ותקעתיו יתד במקום נאמן. ונכרת המשא אשר עליה: בני משפחתו וכו' וכו' רש"י, ואפי' שהזכיר באליקים כי כל בית אביו יתכבדו בו הזכיר בשבנא כי כל המתכבדים בו ונסמכים עליו יפלו במפלתו.

כג

צור תפול ביד אויב ואחר זמן תשוב לקדמותה.

משא צור: הנכון כדעת יצחק ואחריו Volney, Gesenius, Grotius וגזני' שנאמרה הנבואה הזאת על צר שלמנאסר או סנחריב על צור, וצר עליה והשפיל גדולתה ושדד עשריה, אשר שלא החריבה; והנה יוסף פלאויוס (קדמוניות ס"ט פרק י"ד) העתיק בשם סופר יוני Menander שכתב דברי הימים לצור, וכתב כי בא מלך אשור על הארץ ההיא, ואנשי צידון וצור הישנה השלימו עמו ונתנו לו ס' ספינות וח' מאות חותרים להלחם באנשי צור, ואלה יצאו לקראתם בשתים עשרה אניות, ויפיצו מאניו וישבו חמש מאות איש, וישב מלך אשור לארצו, אך הניח שומרים על הנהרות ועל כל מקוה מימיהם, והוכרחו לחצוב להם בורות לשתות מים, ונמשך זה משך ה' שנים, עכ"ל; והנה Grotius ואחרים הנ"ל אומרים כי על המאורע הזה נאמרה הנבואה הזאת; וגזניוס אומר כי במקום ע' שנה כלומר (ע' ו'ט"ו) רצוי להגיה ז' שנה (וזה לא יתכן שאין ה' אלא ה' שנים, לא ז' שנים), וגזני' אומר שאין להגיה הנ"ל, אלא שהנבואה לא נתקיימה; ואני אומר תמלא

אמנם אנו יודעים באיזה זמן היה הספור הזה שיוסף מגיד, ומי יאמר באחרי אשר אין דברי היונים לצור בידנו) אלא התאמת׳ פעם אחרת שעם מלך אשור על צור כדברי הנבואה הזאת? ומלבד זה נ״ל כי הספור הזה (ככל ספרי היונים והרומיים בדברם על קורות גוי נכר) אינו עצם האמת, רק כחוק הדבר שישוב מלך אשור נלחם עם כל חילו ויצא שומרים על הנהרות חוץ חמש שנים, ואם עשה זה, אין לא שב אחר לכבוש העיר׳ גם רחוק הוא שהצידונים וכל יושבי הארץ יעזרו עם מלך אשור נגד אחיהם אנשי צור, ואם היה זה, הנה חוק הוא עד מאד שמלך אשור עם עזרת כל אנשי הארץ לא יוכל לכבוש את צור; ע״כ אין טוב כא׳ להאמין כי כדבר שעה כן היה, ודבר שהיה יקום לעולם, וכן נראה ממה שפחד כל חזקיה מחיל סנחריב, ואמר הרבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם, ואם היה שלא יכלו מלכי אשור לצור, ונלאו להלחם עליה, ולא יכלו לה, לא היה חרד כ״כ. אניות תרשיש: אניות צור הרגילות ללכת תרשישה, הי׳ [illegible] תאל בספרד, בין שני הזרועות, אשר בהם מתפרד בלכתו אל הים הנהר Betis הנקרא היום Guadalquivir (ואדי אל כביר, בל׳ ערבי הנהר הגדול), ואמר הלילו אניות, והכוונה על ההולכים באניות.

כי שדד מבית מבוא: מביאה, וקרוב אליו ת״א, ורד״ק פי׳ שדד מקומכם מהיותו עוד בית ומקום ביאה, ורש״י ועמ׳ פי׳ שדדה צור מהיות בה בית, ואמנם בל׳ שדידה לא נכללה הריסת הבתים. מארץ כתים: כתים הוא Cyprus כדברי יוסף בקדמוניות א׳ ו׳), והירונימוס ור׳ סעדיה נ״ד מיכאעליס, ורש״י וגעז׳; ע״ש Kition עיר אשר בקפרוס היא ההוא, אשר ישבו בה אנשי פיניקיה, והיא נקראת עתה Chitti, ואח״כ כללו לפעמים בשם הזה גם אשר אי הים הגדול;

מארץ כתים נגלה למו: הקינה היללו אתם אניות אנשי תרשיש, ואתם אשר שוד צור ~~[illegible]~~ נודע לכם מארץ כתים, כי משם באה השמועה לתרשיש (רש״י), ובתחלה פירשתי בהיותם בארץ כתים, כלו׳ בשובכם מתרשיש ותגיעו לקפרוס שהוא אי קרוב לצור׳ תשמעו ה השמועה הרעה הזאת כי שדד מבית מבוא. מארץ: בהיותכם בארץ כתים, כמו עורי שחר מעלי (איוב ל׳) בהיות עלי נהפך לאחור, וכן לא בלו שמלותיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך.

דמו: שבו דומם, כטעם התאבלו, ולכם ראוי להתאבל. יושבי אי: יושבי צור. סוחר צידון וגו׳: מצד הדבר אל יושבי צור, ואומר הנה לך ראוי להתאבל, כי לפנים סוחרי צידון שהיו עוברי ימים, היו ממלאים אותך עושר ונכסים, ועתה תרדי מכבודך. סוחר צידון וגו׳: מאמר אחר הוא, ואיננו חוזר לתחלת הפסוק שהוא נ״ל, אלא לעיר צור, ואעפ״י שעדיין לא הזכירה כמו בנחום שלא הזכיר נינוה, עד פ״ו ב׳ פ׳ ט׳), ע״כ אמר מלאוך לנ״ה, ורש״י וגעז׳ פי׳ הכל מאמר אי, בחסרון מלת אשר, יושבי האי אשר מלאוהו סוחרי צידון, ולפירושם הי״ל מלאוהו; ור׳ מאיר פרענקל תרגם דמי צידון הסוחרת, המושלה עוברי הים, וזה נגד דרכי הל׳, להקדים התואר אל המתואר; ודע כי צידון הוא שם הפלך כלו, כי צידון היתה בימי קדם רבת המחוז ההוא, ע״כ נקראת צידון רבה (יהושע י״א ח׳, וי״ט כ״ח), והעם כלו נקרא צידוני, וכן במטבעות פיניקיות נמצא כתוב לצר אם צדנם (לצור אם צידונים), וצור נקראת עיר ואם לאנשי צידון ([illegible] רש״י וגעז׳), וצור נבנתה זמן מרובה אחר צידון, ע״כ לא נזכרה בספר התורה, ואף לא בשירי הומירוס, וזו ראיה על קדמות א״ת.

ובמים רבים וגו׳: מה שהיה נזרע במצרים, במים רבים. הלא הוא זרע שיחור וקציר יאור, כל היה כשו היא תבואתה של צור, כי ממנו היתה נזונה, ע״י שהיתה מביאה אל מצרים סחורות הבאות מארצות אחרות, והם היו נותנים לה מתבואתם. שיחור: הוא השם העברי לנילוס ע״ש הטיט השחור אשר הוא גורף, וכן היה נקרא אצל היונים Melas שענינו שחור. יאור: הוא השם המצרי ([illegible]) וענינו הנהר. ותהי סחר גוים: המספר כלם פיו ל׳ סחורה, שהיתה סחורת הגוים, אם בעלת מסחר הגוים ([illegible]), או מקום מסחר הגוים, שהגוים היו מביאים שם סחורותיהם (רש״י וגעז׳), ולא ראו כי השם הזה סחר או סחר לא נמצא בשום מקום להוראת המקום, כ״א להוראת השכר שמשתכר ומרויח במעשיו הלא תראה טעמה כי טוב סחרה (משלי ל״א), כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה

2. Ammutolite, o abitanti dell'isola — ri, in addietro ~~[illegible]~~ i mercatanti Sidonj, che valicano il mare, ti riempivano (di ricchezze.)

3. Il prodotto di grandi acque, il prodotto cioè del Nilo, la messe del fiume, erano sue derrate; e ciò formava insieme il profitto delle nazioni.

(כמס ז׳ יד) וכן למטה והיה סחרה ואתננה, סחרה ל׳ סחר כמו אתננה, ע״כ נ״ל שאף כאן הכוונה כי
צור בהיותה משתכרת עם אשר עמים ומתפרנסת מתבואתם, היה ג״כ גורמת להם שכר והנאה
ע״י תבואת ארצות רחוקות שהיתה מוליכה להם; ולפי דעתי יקשה עוד כי אנשי צור היו מפורסמים
מצד היותם סוחרים ויושבים בארצות רחוקות, מפני שלא היו אשר עמים מלומדים לעבור ימים ולסחור
סחורה, והנה אחר שהיו אשר גוים מביאים סחורותיהם אל צור, אך אנשי צור המה היו הולכים
אל העמים ולוקחים משם סחורותיהם, והנה לא היתה צור מקום מסחר הגוים (Emporio [illegible]).

לא חלתי ולא ילדתי
בושי צידון וגו׳: המפר׳ כלם פירשו, ~~[illegible]~~ הרני כמי שלא ילדתי בנים,
כי כלם נהרגו, וקשה לפירושם כי לא נרמז מהמשך הנבואה שנהרגו יושבי צור, ואלא שירדו
וחלכת ים לדעת מה׳ הוא לבני לעיר צור והנה אך אם
מכבודם ~~[illegible]~~ צור היתה בתוך הים אך זה מספיק לאמר בשם ים, ולא מנכסנו עיר רחוקה
בשם ים, גם מעוז הים איננו עולה יפה, שאם היתה צור עיר מעוז ומבצר, מה אין טעם
לקרוא לה מעוז הים, ומה טעם לכפול גם הים, אחר שכבר אמר כי אמר ים וגם מעוז
הים הוא דרך פירוש, ה״ל כי אמר ים, עיר הים, או יושבת הים, וקשה מכל זה, כי מליצה
תמוהה היא מאד שיזכיר לידת בני אדם וגדולם בים, מה שאין לו דוגמא בטבע, וגם המשורר
אומר כי חלה גם ילדה ציון, זה מפני שכן דרך בני אדם להולד בעיר, והעיר נקראת אם
ליושביה, ויושביה בנים לה, אבל לא יקראו בני אדם בנים אל הים, ומי הזקיקו להזכיר ים ~~[illegible]~~
ומעוז הים אצל מליצת לא חלתי ולא ילדתי, שאינה מליצה נאותה על הים? ע״כ אומר אני שאין הכוונה הרי
אני כאלו לא חלתי ולא ילדתי, אלא כמשמעו לא חלתי ולא ילדתי, גם אין כוונת הנביא שיאמר המאמר הזה
לעיר צור, אלא לים עצמו, וזה טעמו: הנה אני הים לא חלתי מימי ולא ילדתי בני אדם באשר אין
מטבעי לגדל בני אדם, להחיותם ולתת להם מזונם, כי אינני מעלה צמחים, ואף גם זאת וכי לא
גדלתי בחורים רוממתי בתולות? הלא תראו שאני זן ומפרנס ומעשיר כל יושבי הארץ הזאת
ע״י הסחורה שהם עושים באניות; זאת היתה המליצה של גאוה והתפארות שהיו הצידונים
בימי הצלחתם מיחסים אל הים, לרמוז שאעפ״י שאין להם שדות וכרמים, הנה הם מתפרנסים ברוח
ע״י הסחורה, והנה ישעיה אמר בושי צידון מהתפארותך שהיית מתפארת לאמר כי אמר ים וגו׳
ודע כי ילדתי ראויה להנקד בזקף קטן
כי עתה לא תאמרי עוד כדבר הזה, כאמרי אשר אלד עבדך, בושי צידון כי אמר ים: הטעם בזקף קטן, לא ברביע וכן הוא בספרים כ״י אבידי.
ומה שאמר ים ובטעם אל אשר כי הקיתי בך (נהל״ם כ״ה נ׳), אל שבושה כי קראתיך, והכוונה הלא תבוש
ומן המשל שהיית נותנת בפי הים. הים מעוז הים: הים, הים הזה שהיה מעוזך, כטעם לעוז במעוז
פרעה (ישעיה ל׳ ב׳) שהטעם לעוז בפרעה שהוא להם למעוז, והכוונה את צידון שהיית בוטחת
בסחורתך ואניותיך, היית אומרת כי הים שהוא מעוזך אומר לא חלתי וגו׳.

כאשר שמע: כשתגיע השמועה למצרים, יחילו המצרים, כי ידאגו על שלא יבאו עוד אנשי צור
לקנות תבואתם, כמו שאמר למעלה (פ׳ ג׳) יחילו: נ״ל עומד במקום שנים, כאשר
שמע למצרים יחילו, יחילו כשמע צור.

עברו תרשישה: דרך לעג, עברו עתה אם תוכלו לתרשיש, שהייתם רגילים ללכת שם לסחורה, הלא
עתה לא תוכלו ללכת עוד שם, ~~[illegible]~~ ע״כ הילילו יושבי אי;
והמפר׳ פי׳ עברו תרשישה כמשמעו, להמלט שם מפני אויב; ולפי׳ הנה דומות זה לפנינו
כבתים קומי עבורי שגם הוא דרך לעג, כי אחריו גם שם לא ינוח לך.

הזאת לכם וגו׳: אחר שאמר עברו תרשישה דרך לעג, אמר הזאת היא קריה עליזה שלכם, אשר מימי קדם
ומאז בואר קדמתה, בימים קדמונים אלה, היו אנשיה רגילים ללכת לגור בסחורה במקומות רחוקים,
והטעם אחר שגם לא תוכלו לעבור תרשישה, נראה כאלו אין זאת עיר צור. יובלוה רגליה
מרחוק לגור: נאמר על ההולכים לקנות לארץ מרחקים (lontananze). ודעתי תפס על זה מלת רגליה,
כי אנשי צור היו הולכים דרך ים ולא דרך יבשה, ואני אומר כי יובלוה רגליה מליצה היא על ההליכה בכלל

4. Vergognati, o Sidon, di quanto facevi dire
al mare, al mare, che ti facea forte; cioè:
"io non ebbi le doglie, io non ho partorito,
e tuttavia non ho io allevato dei gio-
vani, cresciute delle vergini ? ......"

5. Quando la notizia ne sarà giunta agli
Egizii, questi ~~tremeranno~~ (tremeranno
dico) alla nuova di Tiro.

6. Passate in Tarsis — ah! ululate omai,
o abitanti dell'isola.

7. È questa quella vostra florida città
della quale sin dagli antichi tempi,
da suoi primordj gli abitanti sapevano
passare a far dimora in lontane re-
gioni ?

דרך שיהיה, וגם אם היה סחורת צור דרך היבשה, תמו לא היו הסוחרים הולכים ברגליהם, ולא נושאים הם'
הסחורה על שכמם, אלא בסוסים ובפרדים ובכרכרות, וכמו שתרגם מלבת יובילוה רגליה אם היתה
סחורתם ביבשה, כן תרגם בהיותה דרך ים, והנה המפ' כלם פי' מימי קדם קדמתה לענין קדמות עיר
צור, שהיתה עיר עתיקה, ופי' יובלוה רגליה, עתה תלך בשביה ובגלות, אז תלך לגור במקום רחוק,
ולפי' היה ראוי שיאמר. ועתה יובילוה רגליה, גם מלות מימי קדם קדמתה לא יורו על קדמות העיר,
כי אז היל"ל מימי קדם היא, אבל קדמה אין ענינו אלא הזמן הקודם, כמו שקדמות אלא יבש, אלו התואר באין
הקודם, כמו תשֹׁבְנָה לְקַדְמַתְכֶן (יחזק' ט"ז נ"ה), וכן כאן מימי קדם קדמתה, מאז בימים הראשונים,
כלו' בימים קדמונים שלה, ועוד אם כי לגור לא יורה הליכת האדם בגולה בעל כרחו, אלא הליכתו
ברצונו, והנכון שגם זו מליצת התפארות לאנשי צור ודרך משל היו אומרים שרגליהם מוליכות אותם
למקום רחוק, והכוונה על אניותיהם

המעטירה: רד"ק ראב"ע ובעל פי' נותנת עטרה, כלו' שהיתה מעמדת מלכים בערים אשר היו אנשיה הולכים
שם לגור, כמו תרשיש. כתים וקרתגא, ונדחקו לזה מפני ההפעיל, ולא ראו כי כמה הפעיל יש לנו המורה
על תכונת דבר בעצמו, מבלי פעולה יוצאת, כמו מקרין מפריס, בעל קרנים ובעל פרסה, אף כאן מעטירה
בעלת עטרה, כלו' שרת במדינות, והקרוב אלי שהעטרה הזאת משל לעושר וכבוד, כמו עִטַּרְתָּ שנת טובתך
(תהלים ס"ה י"ב). כנעניה: סוחריה, כל סוחר נקרא כנעני ע"ש הכנענים שהיו סוחרים, ומזה כִּנְעָה סחורה,
אספי מארץ כנעתך (ירמיה י' י"ז), ומזה כְּנַעַן בלשון הסחורה. נכבדי ארץ: בדרך הדלת, וקיצור ל' כבוד (כמו
ונכבדיהם בכבלי ברזל) אלא ל' כובד, כמו מעינות נכבדי תהום (משלי ח' כ"ח), והוא מל' ואברם
כבד מאד (בראשית י"ג ב'), וכן כל נְטִילֵי כסף (צפניה א' י"א).

8. Chi mai hà ciò decretato contro l'opulenta Tiro di cui i mercatanti erano principi, e negozianti gente ricchissima?

9. Egli è il S. Dio Sevaoth che l'ha decretato; in guisa d'abbattere l'alterigia d'ogni fastoso, d'avvilire la gente ricchissima.

10. Passa pel tuo paese come si passa per un fiume o tu popolazione di Tarsis, tu non hai più cintura.

עברי ארצך כיאור וגו': ישעיה מְדַמֶּה השפלת הגאים ודיכתם מגדולתם, לאדם הנשאר ערום בלא
לבוש, וכשהוא מדמה העם לאשה, הנה מדמה השִׁפְלָה ערומה לאשה העוברת בנהר, שהיא מגביהה בגדיה
ושוקיה נראין, וזה חרפה אליה אם יש שם רואים, הנה תרשיש אמרו: חשפי שבל גלי שוק עברי נהרות
תגל ערותך גם תראה חרפתך (ישעיה מ"ז ב' ג'); אף כאן אמר אל בת צור עברי ארצך כמו שעוברים
נהר, כלו' ערומה ונאפה, והטעם השפלי ערומה ניחרה, חבל כבודך ועשרך, וכן אל בת תרשיש, אין
לך עוד מזח הוא אזור, כמו ולמזח תמיד יחגרה (תהלים ק"ט י"ט), כלו' תצטרכי להגביה בגדיך עוד למעלה
מן האזור, כאלו אין לך עוד אזור, והוא עצמו ענין תגל ערותך גם תראה חרפתך. והנה תרשיש לא נפלה
ביד אשור, אבל אחר שֶׁחָדְלָה צור ולא ילכו עוד בסחורותם לתרשיש, גם אנשי תרשיש שהיו מתחלה אנשי
צור ירדו מגדולתם; והמפ' הלכו אחר לדרכו בארץ רחוקה; וגזעני (ולפניקאס) מפרש הפסוק על תרשיש
נבזה, ואומר כי היתה נקנה תחת עול צור, ועתה בנפול צור תרשיש תגאל משעבודה, ותעבור בארצה
חפשי ובלא מורא, כמו היאור השוטף ועובר, כי אין מזח עוד, אין עוד עליה אסורים ועבותים, כי נשבר מוטה
צור מעליה, והנה מכל המשך הנבואה הזאת אין נראה שהיו בנות צור נקנות תחת עולה, כי בהפך
היו מתעשרות בסחורותיה, ועוד מה ענין חפשיות יהיה לאנשי תרשיש שיעברו בארצם כהפסק שהיתה
צור מונעת זה מהם? והיל"ל להם שיעברו בקצות הארץ וכל הארץ יסחרו, לא שיעברו ארצם; ורא' פי'
מפ' תרגום יונ', אתם אנשי תרשיש עברו אל ארצכם כיאור והקמאו בה, אחרי אשר גורשתם משם
ע"י אנשי צור, כי מעתה אין עוד מי שירחק אתכם, חוזת מזח ולא יזה התרגן כמאות כה כאן; ודעת
Vitringa כי טעם עברי ארצך כיאור שהארץ תהיה שדודה והרוסה ותהפך לשדה עד שתדמה
בנהר בשטותו בזה ואין על פניו דבר, וטעם אין מזח עוד, אין מלך ואין שר ואין עוד קשרי החברה
המדינית; ודעת Doederlein עתה תשטפי בארצך כמו יאור, כלו' תצאי מגבולך ותגדלי באדם

ובגבפים נאין מחר־ד, כי אין מצח עוד, אין דבר שיעמוד כנגדך ויעכב על ידך, עתה שנפלה צור.
נטה על הים: להכות צור וצידון, ועי״כ הרגיז גם שאר הממלכות, כמ״ש כאשר שמע למצרים וגו׳, וקצו לעדות
שמדה: כי כל א׳ מערי פיניציאה היה לה מלך, ולפרש ברקא׳ וגעז׳ הרגיז ממלכות שבכנען עצמה, כי אף
שמנם גם אם היו מלכים הרבה בארץ ההיא בימי ישעיה, כמו בימי יהושע, אין נראה שתהיה עיר אחת
שיש לה מלך נקראת ממלכה. צוה אל כנעני: על כנען, כמו ותצוהו אל מרדכי (אסתר ד׳ ה׳). מעוזניה:
ערי מעוזה, הערים שהיתה ארץ כנען בוטחת בהן, שהיו מעשירות אותה. מעזניה: עי׳ למעלה א׳ כ״ג.
לא תוסיפי עוד לעלוז: זה המאמר ה׳ וגזרתו, והנביא מוסיף ואומר אתה בתולה בת צידון אשר
עשקך ניבבך המלך, קומי עברי ארץ כתים להמלט שם, אך גם שם לא ינוח לך.

11\. Egli stese il braccio sul mare fece tremare i Regni: Egli ha dato gli ordini rapporto alla Fenicia, chè ne sieno distrutte le piazze, che la facean forte.

12\. Egli ha detto: „Tu non devi più a lungo andare esultante,„ Quindi tu, oppressa vergine di Sidon, alzati, passa in Chittim, — nè ivi pure troverai riposo.

הן ארץ כשדים וגו׳: הביטו אל ארץ כשדים, או הידעתם את ארץ כשדים; זה העם לא היה: אשר העם
הזה לא היה לפנים עם, או לא היה כלום, לא היה נחשב לכלום כזה, כמו אשר, כמו אל מקום
זה יסדת להם, ואז לא תקשה קריאת הכנויי אל השם אלא אמר העם הזה) אשור יסדה ונתנה
למושב לעם לציים: לאותם כשדים שהיו תחלה ציים, כאשר הקמור מדבריים בלא ישיבת קבע, ועתה
יסדה, כי היתה ארץ בבל מכוסה במי הנהר (עי׳ למעלה כ״א א׳), ובזרכו ליסד אותה כמו שעשו במצרים
שנ׳ בה למן היום הוסדה, וכמו שעשו בעיר ויניציאה, ועי׳ פי׳ בשמות ט׳ י״ח. והנה העם הזה שלא היה
נחשב למאומה, עתה הקימו בחניו על צור ועוררו ארמנותיה ושמה למפלה. בחוניו: הם המגדלים,
ועשו מתחלה להעמיד עליהם צופים לצפות ולבחון למרחוק, ואח״כ נקראו בשם זה גם המגדלים לצור
על עיר וכן עפל ובחן (ישעיה ל״ב י״ד), בחון נתתיך בעמי מבצר (ירמיה ו׳ כ״ז). עוררו ארמנותיה:
פעל מבנין ערר, כ׳ ערער תתערער (ירמיה נ״א נ״ח), ערו ערו עד היסוד בה, ל׳ הריסה וגלוי היסודות,
(כל זה מוכ״ז כלק רקא׳ וגעז׳ עם אבת תלופים). והנה בימי איוב היו הכשדים תועים בקרבות לשלול
שלל ולבוז בז, ככתוב כשדים שמו ג׳ ראשים (איוב א׳ י״ז), והנה מן המקרא הזה הן ארץ הכשדים חשבו
רבים מן המפ׳ כי הנבואה הזאת על בוא נבוכדנאצר מלך הכשדים על צור, ויפה השיב געז׳ כי אין
זו ראיה, כי אמנם מלך אשור היו לו חיילות מכל אומה ולשון, ואולי הנביא על צור תלה כשדים, ובדרך
שהזכיר לעיל ועלם לשאת אשפה וקיר ערה מגן, ואין הכוונה אלא על חיילות מלך אשור, שהיו מעילם.
הילילו אניות תרשיש: פי׳ בפסוק דפתח.

13\. Conoscete il paese dei Caldei, del quale il popolo nulla era; paese cui l'Assirio assegnò in abitazione a quella gente nomada? — Ebbene q(ues)ta stessa gente drizza le sue torri (contro Tiro) ne smantella i palagi, la riduce in rovina.

14\. Ululate, o navi di Tarsis, imperciocchè fu depredata la città, che vi facea forte.

ונשכחת צור: תשפל ותרד מגדולתה, בכ״ז שתצטרך לעבוד עליה ימים ושנים עד שתשוב לאיתנה. כימי מלך
אחד: אומר אני כי נראות הצידונים עם שוקט ובוטח (שופטים י״ח ז׳) ועוסק בסחורה ולא במלחמה,
ואולי היו מלכיהם מאריכים ימים יותר ממלכי שאר אומות שהיו לפעמים מתים במלחמה, ולפעמים היו
נכבדיהם קושרים עליהם והורגים אותם, ומלכי צור שהיו מלכי שלום והיו מצליחים את אנשי ארצם
ומעשירים אותם במסחר, היו אוהבים לעם, ולא היו קושרים עליהם, ואולי היו הצידונים מתפארים
בזה שמלכיהם מאריכים ימים על מלכותם עד ע׳ שנה, והנה הנביא מלעיג עליהם כי כאורך
שנות כן יארך פורענותם, והנה מספר ע׳ היו לאו דווקא, אלא כמו שהם היו אומרים דרך
גוזמא שמלכיהם מולכים ע׳ שנה, כן הוא אומר להם שיהיו נשכחים משך ע׳ שנה, והדבר
ברור שלא היתה כוונת הנביא לומר מספר מצומצם לא היה מוסיף כימי מלך א׳, וימי מלך א׳
אינם מצומצמים; ורשב״ם ורקא׳ פי׳ כמשך מלכות נבוכדנאצר ובנו ובן בנו, ורד״ק וגעז׳ כתי׳
הקדם שבעים שנה, והזכיר מלך כי בממלכה מדבר. יהיה לצור: יקרה לצור כמו שהעם רגילים
לומר בשירת הזונה, בשירה שאומרים דרך לעג על הזונה, כלו׳ תעשה צור כמו שעושה
הזונה הנשכחה, שאומרים עליה העם בשירתם קחי כנור וגו׳, כן הוא מעט מעט תשוב לסחור
בגוים ולעשות לה שם בארץ; ואין הכוונה (כפי׳ קצת) שהעמים יאמרו לה כשירת הזונה קחי כנור

15\. In allora Tiro resterà dimenticata per 70. anni, spazio della durata d'un Re; al termine di 70 anni avverrà a Tiro quel che dice la canzone della meretrice.

16. Prendi l'arpa, gira per la città, o meretrice neglettà, suona bene, canta assai, perchè altri si ricordi di te.

ונגו', כי לא אמר יושב נכר, אלא יהיה לצר, יקרה אליה מקרה הזונה המפורש בשירה.
קחי כנור: כן היו העם אומרים בשירתם דרך לעג על קצת הזונות שהיו צריכות לתחבולות כדי לפרסם
עצמן, והרשיה שהוא ללעג, הכנוי נשכחה, ולפי הנראה הפסוק הזה הוא השירה כלה, לא חלק ממנה,
(כדעת גזניוס), שאם היה חלק שירה בלא ראש וזנב, היה המאמר סתום, והנה באין המאמר מובן כל צרכו,
לא יחסר בו דבר, כי מפורש בו למי הדבור מוסב (זונה נשכחה), ומפורשת בו העצה שאחרים יועצים
אותה (קחי כנור סבי עיר היטיבי נגן הרבי שיר), ומפורשת בו הסבה התכליתית בכל זה (
למען תזכרי), ואין לתמוה שיקרא שירה למאמר קצר כזה, כי כן מצאנו שירת הבאר קצרה מאד,
ואמנם מה שאמר באין דרך צווי ועצה, אין הכוונה בו אלא לספר מעשי הזונה ההיא, כאלו תאמר:
יפה עשית מה שעשית לקחת כנור ולסובב בעיר, כי בכה אות תזכרי, והרבה כאלה בשעה
צווים שהם בצורת ספור המאורע, והקרוב אלינו עברי ארצנו כאשר, וגם' הנה בזה המנגנות
הנקראות אצל הרומיים ambubaiae (מלי קביב אן אנבוב, מענין נבוב לחזר, והוא החליל), ואמנם ענין
לכאן כי הנשים ההן זה היה עיקר מלאכתן לזמר ולנגן, ואולי במקרה היו קצת מהן זונות גם, ובאן
השירה מדברת באשה שעיקר מלאכתה הזנות, והנגון לה מקרה ותחבולה, ואם היה המנהג
בישראל שתהיינה נשים מנגנות ומזמרות ברחובות העיר, לא היו העם מלעיגים עליהן וקוראים
להן זונות נשכחות, ואפשר שהיה קצת שלא תהיינה זונות, כדרך שלא יאמר אדם בימים
האלה זונה לאשה מזמרת או מרקדת בבתי תיאטראות, יען מלאכתן מלאכת הזמר והרקוד,
והזנות בהן מקרה לבד.

17. Al termine di 70 anni D. richiamerà alla memoria Tiro, ed essa tornerà a far profitto, e diverrà la druda di tutti i Regni esistenti sulla faccia della terra.

ושבה לאתננה: לקבל אתנן, להיות נדרשת, והמשל לקוח מן הזונה שהתחיל בה, והוא משל
מתיפוס על עיר מרכלת, שיש לה עסק עם כל אומה ולשון.

18. Allora il suo profitto ed il suo lucro saranno quasi cosa sacra a D. senza venir portati in alcuno sacro erario, e senz'esser deposti in alcun luogo munito: esso suo profitto apparterrà agli stessi (Tirj) che godranno il favore di D. da alimentarsene abbondantemente e da coprirsi onorevolmente.

והיה סחרה ואתננה קדש לה': מפני שהמשילה לזונה, והמשיל סחרה לאתנן זונה, אמר כי אתננה לא
תהיה כזר נתעבת לפני ה', כמו אתנן זונה שהוא תועבה, כי אחר שישוב שבותה יתן לה רחמים
ויהיה סחרה ועברה כאלו הוא קדש, כי ברצון ה' תסחר ותצליח במרכלתה, ולא תשלט בו יד זרים,
וכענין קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו וגו'. לא יאצר ולא יחסן: סחרה יהיה
כקדש אשר לא יבא לאוצר בית ה', ולא יותן במקום חסן ומצער, כדרך שנותנים ממון של הקדש,
כי אמנם חולין גמורים יהיה להם לכל צרכיהם, אבל יהיה קדש בבחינת היותו לרצון לפני ה'. כי ליושבים
לפני ה' יהיה סחרה: יהיה לאנשי צור לכל צרכיהם, ואנשי צור יהיו אז יושבים לפני ה', כלו' רצוים לפניו
ומצליחים בברכתו, כענין ישב עולם לפני אלהים, ישבו ישרים את פניך, והיה בו אוכל לשבעה ולהתכסות
ולבוש למלבושים יקרים, כתרגום יונתן ולכסוי יקר, עתיק בל' ערבי יפה ומהדר, ודון יצחק ורש"י
ושאר פי' היושבים לפני ה' על הכהנים אשר בירושלם, והנה אם היה אומר שישלחו מנחה אל בית ה'
היה זה אפשר, אבל כשאמרו יהיה סחרה קדש לה', כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה, נראה שכלו יהיו
לכהנים, וזה מה שלא יתכן, והתשובה הזאת היא רק נגד כשבוע שפי' ליושבים לפני ה', לחוזרים
מגלות בבל, ומלבד זה טעות היא בידם שחשבו הישיבה לפני ה' כנוי לעבודה במקדש, וזה אינו,
כי בכל מקום שהכוונה על העבודה והשירות אומרים עמד לפני, לא ישב לפני, כי העבודה והשירות
אין משפטם להיות מיושב, אלא מעומד, הלא תראה ולעמוד לפני העדה לשרתם, ועמדה לפני המלך
ותהי לו סוכנת, חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו, ככל אחיו הלוים העומדים שם לפני ה', המה
יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני; ומעולם לא נמצא מלת ישב לפני ה' בענין העבודה והשירות, שה
בישיבה אל המקדש להתפלל לפני ה' או להודות לו, כמו ויבכו וישבו שם לפני ה', ויבא המלך דוד וישב
לפני ה', ואלה אינן ישיבת קבע אלא עראי, ואינן לעבודה, וזולת אלה לא נמצא ישיבה לפני ה' או לפני

אלהים, אך נמצא ישיבה לפני הנביאים, כמו ובני הנביאים יושבים לפניו (מ״ב ד׳ ל״ח) אשר אנחנו יושבים לפניך (ב׳ ו׳ א׳).
וזקני יהודה יושבים לפני (יחזקאל ח׳ א׳), והשר Vitringa אמר כאן כוונה על היושבים לפני הנביאים לשמוע מהם דבר
ה׳, ומלת שיאמר הנביא היושבים לפני ה׳ וכוונתו על עצמו ועל אחיו הנביאים, מלבד מה שאמרתי למעלה כי לא
יתכן שיהיה כל סחרה של צור נתן במתנה לישראל.

24-27 Caduta dell'impero Babilonese (ad tempi di Ciro). — כ״ד — כ״ז — הופלת מלכות בבל (בימי כורש).

הנה ה׳ בוקק הארץ: סימן זה וג׳ שלאחריו נבואה אחת הנה, ורבים פירשוה לעתיד והחרבן הוא חרבן על האמות
וקצת מהמפרשים פירשו תחלתה על גלות י׳ השבטים, והשאר לעתיד, ודעת Grotius ואחריו Bartolus
שכלו על ביאת שלמנאסר, ודעת רמשה כהן ואחריו Hensler שהוא על ביאת סנחריב, ודעת Vitringa שכונה
על זמן החשמונאים בימי אנטיוכוס אפיפנס, ודעת יאומר שהכוונה על חרבן הבית וגלות בבל,
ונפילת בבל אחר ושוב ישראל לארצם, והדעת הזאת קרובה יותר מכולם; ולדעתי הכל על מפלת בבל
אלא תראה כי אין הנביא בוכה ומתאונן על עם ה׳ כי נפלו בחרב, ולא על בית מקדשנו אשר היה לשרפת
אש, אבל הוא מזכיר שוד ושבר גדול כמתענג ושמח לאיד, והל׳ עצמו בדברי התלות המתדמות בהפרה הוא
נוטה אל הלעג וקול הבכי, ואחר (כ״ה ב׳) אמר לחרבן זה, כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למפלה ארמון
זרים מעיר לעולם לא יבנה, הנאמר בלא ספק על חרבן בבל, ואין יתחיל בחרבן ירושלם ויסיים בחרבן בבל
ואין בין זה לזה ספור חרבן אחר; ועוד אודה כי לא נזכר בשום מקום שיהיה חרבן הנזכר בסי׳ כ״ד ביהודה
וירושלם, רק הבא לי קשיא ממש כי עברו תורות חלפו חק הפרו ברית עולם, שנראה שהמדבר הוא לעם
שניתנה לו תורה; ונ״ל כי אין מכאן קשיא כי כבר מצאנו מפורש במשא בבל (י״ג) שהנביא קורא הבבלים כשעם
וחטאים זדים ועריצים מפני שהשמיתי תבל כלה, והנה כי עברו תורות חלפו חק וג׳ נאמר על תורת הטבע
ומצות אדם לאדם לא מצד שהוא אדם לא מצד שהוא בעל דת, (וכן דעת יקבע Vitringa ואחרים) והנה אמר
עברו תורות בל׳ ר׳, ותורת ה׳ ביד משה לא נקראה בשום מקום תורות אלא תורת ה׳ או ~~תורות אלהים~~
ה׳, או תורה אחת, לא תורות אחת. בוקק: מריק, כמו לעיל ונבקה רוח מצרים בקרבו. ובולקה: מחריבה
(רש״י ורד״ק) וכן בערבי. ועוה פניה: שנה מראיתה, מטוב לרע. והפיץ יושביה: לא בגולה אלא כי יושבי העיר
יתפזרו כה וכה מבוא האויב.

והיה כעם ככהן: מקרה אחד יקרה את כלם, ככתוב כל הנמצא ידקר (י״ג ט״ו). כנושה: הוא המלוה, כמו והנושה
בא לקחת (מ״ב ד׳ א׳) או מי מנושי (ישעיה נ׳ א׳) - כאשר נושה בו: כאותו אשר המלוה הנזכר נושה בו (רד״ק)
ולפי עקר הוראת המלה הנושה הוא המלוה כשתרחיב הזמן ללוה שאינו יכול לפרוע, ומאחרין לו עד זמן
אחר, זה טעם לא תהיה לו כנושה (שמות כ״ב כ״ד), וזה ענין שרש נשא בערבי. נושא: באלף ובה״א, כמו:
תשה ברעך משאת מאומה (דברים כ״ד י׳); ~~מלוה נאמר בהלואת כסף ונושה בהשאלת תבואה (רש״י רד״ק וראב״ע)~~
~~תבואה יין ושמן וכיוצא בהם (רש״י רד״ק וראב״ע)~~, וטעם שהזכיר הנושה אחר שכבר הזכיר המלוה,
רש״י רד״ק וראב״ע אמרו כי מלוה נופל בהלואת כסף ונושה בהשאלת תבואה יין ושמן וכיוצא; #
הבוק והבוז: מקור נפעל מן הכפולים.

אבלה: כאדם השרוי באבל. נבלה: כעלה נבל. תבל: נאמר על בבל ונדה, כמו ופקדתי על תבל רעה (י״ג
י״א), ואולי הזכיר כאן תבל להיותו ל׳ הנופל על הל׳ אבלה נבלה. מרום עם הארץ: החלק היותר נכבד ונעלה
אשר בעם.

והארץ חנפה: כמו ותחנף הארץ בדמים, ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה, ולא תחניפו את הארץ אשר אתם
בה כי הדם הוא יחניף את הארץ ולארץ לא יכפר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שופכו; שרש חנף ענינו השחתה
והפסד, ואשר חנף ענינו איש נשחת ורע מעללים, והנה והארץ חנפה ענינו נשחתה ונפסדה, כלומר שלא תתן
את יבולה, וכמו שמפרש אבל תירוש וג׳ וכמפורש בירמיה (ג׳ ב׳ וג׳) ותחניפי ארץ בזנותיך וברעתך
וימנעו רביבים ומלקוש לא היה; אלא שכאן בישעיה אין ענין אבל תירוש אמלה גפן כמשמעו, אלא חבל

1. V.è per vuotare il paese, renderlo deserto, cangiarne l'aspetto, disperderne gli abitanti

ונ״ל כי גם בהלואת כסף נופל
ל׳ נושה ונשי, אך טעם כמלוה כלוה
מי שדרכו להלוות ומי שדרכו ללוות,
וטעם כנושה כאשר נושא בו מי
שהלוה ועדיין לא נפרע ומי שלוה
ועדיין לא פרע את חובו. הלוה
יקרא לוה גם אחר שפרע, וכן
המלוה יקרא מלוה גם אחר שנפרע,
וזה טעם ועבד לוה לאיש מלוה;
אבל נושה אינו אלא קודם
הפרעון.

2. Eguale sarà allora la sorte del plebeo e del sacerdote, dello schiavo e del suo signore, della schiava e della sua signora, di chi compra e di chi vende, di chi presta e di chi prende a prestito, del creditore e del debitore.

3. Vuotato resterà il paese, depredato verrà; egli è Dio che questo decreto ha pronunziato.

4. Il paese è in lutto, è qual foglia appassita il mondo: languono i più eccelsi tra il popolo.

5. Il paese è corrotto tra i suoi abitanti; imperciocchè contravvengono alle leggi, trasgrediscono gli statuti, rendono nullo l'eterno patto.

על מפלת העם ביד אויב. ברית עולם: הם החקים והתורות הטבעיות הקשורות האדם עם האדם בקשר האחוה. גם אם לא ידעו זה את זה מתחבלת נפשם והיא ברית אשר לא כרתו אותה בני אדם זה עם זה, אבל מעולם היא ובתולדתם היא; ומצאנו ברית אצל חק, (כמו בקצן) להורות על תורות הטבע: אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג כה).

אלה: קללות שהנגזלים והעשוקים מקללים את הגוזלים ועושקים אותם, כטעם את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו (מ"א ח' לא). ויאשמו: כמו גם עדרי הצאן נאשמו (יואל א' יח). חרו: מן חרר, כמו ועצמי חרה מני חרב (איוב ל' ל').

6. Quindi è che la maledizione divora il paese, e desolati ne rimangono gli abitatori, quindi è che restano quasi arsi gli abitanti del paese, ed il genere umano vi rimane in piccol numero.

7. È in lutto il mosto, langue la vite, sospirosi sono tutti coloro che d'animo lieto esser soleano.

8. Cessa il gaudio dei cembali, manca lo strepito degli esultanti, è cessata l'allegria della cetra.

9. Non più cantando si bee vino, il liquore inebriante amaro sembra a chi lo beve.

10. Ella è ruinata la gran città di, venuta città della solitudine, ogni casa è chiusa da non potervi entrare.

11. Nelle piazze in mezzo ai simposj alzasi disperato clamore; è oscurata ogni allegrezza, sparisce la gioja dal paese.

12. Rimane nella città solitudine, la piazza è espugnata in guisa da presentare una desolazione.

מר שכר לשותיו: עם המשתה והשמחה שהיו אנשי בבל חוגגים בשעה שנתפשה, וכן לתקה צוחה על היין בחוצות ערבה כל שמחה.

נשברה קרית תהו: נשברה העיר הגדולה, אשר אין ראוי עוד לקרוא לה שם גדולה, אלא קרית תהו, כלו' קרית שממה. סגר כל בית מבוא: מפחד האויב, וכן היה בכיבוש בבל ע"י כרש, כעדות קסינופון.

צוחה על היין: רב המפרשים פי' שצווחים על חסרון היין, ויפה תמה שד"ל כי בחרבן העיר לא יקוננו על אבדן יין, והלבד זה הלא כבר אמר ימר שכר לשותיו משמע לא שאין להם שכר, אלא שאין להם פנאי ושמח להתענג בו, והנה בתוך משתה היין יצוחו צוחה, כי בלול שמחתם יבא עליהם האויב, ובכן ערבה כל שמחה; ערבה: לו' ערב וחשך (רקב"ע ורד"ק).

ושאיה יכת שער: שער הוא העיר, כמו בכל שעריך, וקינו על לחתות העיר שישברו אותן האויבים (כדעת גזעי) כי אמר שער לי', ושערי העיר היו בהן שתי דלתות, כטעם חומה בצורה דלתים ובריח (דברים ג' ה'), לפתוח לפניו דלתים ושערים לא יסגרו (ישעיה מה א), ומלבד זה השער אינו הדלת, אלא הוא הפתח כלו' החלל, והפתח לא יכת ולא ישבר, וטעם יכת על העיר, כמו והכיתי את הארץ (זכריה יג נ), והכוונה על היושבים בה, כמו ויכם ויכתם (במדבר יד מה). ושאיה: כמו שמה, והשמה תרגום שממה, והנה ושאיה יכת שער ענינו השער (כלומר העיר) יכת ויהיה שממה.

בקרב הארץ: היא ארץ בבל, שהיא תוך העמים, טבור העמים, שכל העמים היו רצים לשם, לרב גדולתה ועשרה ותפארתה, כה יהיה בה שיתמעטו יושביה (ותשאר שמה ושאה). כנקף זית: כמו הזיתים הנשארים בעץ הזית אחרי חביטתו, וכעוללות אחר כלות הבציר.

13. Sì, la gente sarà così rara nel bel mezzo del paese, in quel paese centro dei popoli, come le olive dopo abbacchiato l'albero, come i grappoli, che avanzano dopo terminata la vendemmia.

14. Quelli allora (i popoli) ad alta voce canteranno, al mostrarsi la potenza di D., alzeranno grida di gioja dall'occidente.

15. Onorate quindi D., o voi stessi abitatori delle regioni torride, e voi delle contrade oltremare onorate il nome di D. Dio d'Israele.

המה: אשר עמים ירנו ויצהלו בשמחה גאון ה' וגדולתו במפלת בבל. מים: מתחבר לבבל, כגון אן' והארצות הקרובות לה, אחר שנפלו תחת יד נבוכדנצר.

על כן וגו': אחר שאמר ירנו וישמחו העמים הקרובים שנפלו תחת יד בבל, הוסיף אומר גם לעמים הרחוקים שישמחו גם הם במפלת בבל ויכבדו את ה', כי רק הוא היה בכחו להשפיל ממלכה גדולה כמוה. באורים: אומר אני אחי לכו באור אלהיכם (ישעיה ב' ה') הכוונה על האקלימים החמים מאד. באיי הים: כן הארצות מעבר לים הגדול והן ארצות אירופה, והנה הזכיר דרום וצפון, ולמעלה הזכיר מערב.

16. Da remote contrade odesi cantare: o bella la sorte del giusto! (ond') io dissi: ahi lasso me, ahi lasso me, (guai a me) gli iniqui agiscono iniquamente, gli iniqui non cessano dalle loro iniquità.

17 (ma no): lo spavento, la fossa ed il laccio sono per te, popolazione del paese.

18. chi fugge lungi dallo spaventevole rumore cade nella fossa, e chi sale fuor della fossa resta preso nel laccio; imperciocchè in cielo aperte son le catteratte, e le fondamenta tremano della terra.

מכנף הארץ: מקצה הארץ. זמירות שמענו צבי לצדיק: במפלת בבל נשמע את העמים כלם שאמרו צדיק כי טוב ואוי לרשע רע, בראותם מפלת ממלכה העשוקה. צבי לצדיק, חלק צבי, נחלת צבי, חלק נחמד יש לצדיק, כלומר אשרי הצדיק כי הרשע אם ירום עד שמים לסוף יפול. ואמר רזי לי: הנביא מוכיח עצמו, כאומר אני חטאתי עד היום כי הייתי אומר כי להיות צדיק אין תועלת: טוב אלא רע, ואם צבי לי, אלא רזי לי, לי רזון ומחסור, כי הייתי אומר הנה הבוגדים בוגדים ותמיד בוגדים בגד של בוגדים ואין מעכב בידם כלעם ואני כמעט נטיו רגלי וכו׳ כנסת: בהולם. ואומר: לי זה נאמר כשהתאמר הנני מתנגד אל הקודש, ודוגמתו ואני אמרתי לריק יגעתי (ישעיה מט ד) פחד וגו׳: עתה הנביא משיב לעצמו, לא, לא אירא רע, כי צדק אני ונבי נצדק, אבל עליך יושב בבל פחד ופחת ופח; והנה כל מה שהנביא מדבר על עצמו, על לשון ישראל שבקותי הדור של מפלת בבל הוא מדבר, כי זה דרך הנביא להעמיד עצמו בדמיונו כאלו הוא עומד בקורת זמן ובקותי מקום שיקרו המאורעות שהוא מתנבא עליהם.

והיה הנס מקול הפחד וגו׳: משל לקוח מהתבונות הציידים בצידת החיות. כי ארבות: אין מנוס ואין מפלט, כי השוד גדול כל כך, כאלו נפתחו ארבות השמים ובא מבול על הארץ, ואלו ירעשו מוסדי הארץ מתחת.

כך פירשתי בשנת תקצ״ב

19. In conquasso va la terra, in frammenti va la terra, a traballare incomincia la terra.

רועה: מקור מן הקל מגרש רעע בה״א נוספת, ירעצו אתי רעץ, כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב׳ ט׳). פור: מקור מגרש פרר שממנו הפר, וקרוב לו פור, שממנו הפיר, ומן פרר פירורין; והנה יקשה איך התחיל בשבירה והתפוררות וקיים בהתמוטטות שהוא פחות מזה, ונ״ל כי התחיל בהתרועעה והתפוררה מפני שזכר הזכיר וירעשו מוסדי ארץ, ומדרך הרעש שתבקע האדמה, אבל אין זה אלא במקום הרעש, ואחר כך אמר מוט התמוטטה הארץ, על הארץ כלה שהתחילה למוט ממקומה, ואחר כך תנוע כשכור.

20. La terra vacilla qual ubriaco, si agita qual letto pensile: aggravata dal peso delle proprie colpe, cade nè più si alza.

כמלונה: עי׳ למעלה (א׳ ח׳).

21. In allora D. punirà colassù le schiere celesti, e sulla terra i re della terra.

יפקד ה׳ על צבא וגו׳: הנביא שהיה זמן רב קודם מפלת בבל וקודם זמן גדולתה בימי נבוכדנאצר, אחר שהזכיר מפלת בבל חזר להזכיר הרעות אשר תעשה בימי הצלחתה, והנה הוא אומר כי ה׳ יפקוד על מלכי האדמה את ארצם, ויתנם ביד נבוכדנאצר, ויהיו נתונים זמן מה, ואחר כך יפקוד אותם לטובה, ויפיל מלכות בבל, וישיב ישראל על ארצם בכבוד ובתפארת, וזו חתימת הנבואה. צבא המרום: הוא צבא השמים, והוא לא, ואחר כך פירש שהם מלכי האדמה, וכעין זה אחר כך וחפרה הלבנה ובושה החמה הוא משל על מלכות בבל שהיתה בין ממלכות האדמה כמו המאורות הגדולים בצבא השמים; ורוב המפרשים ורד״ק וגזעי׳ פירשו צבא המרום על המלאכים, ישי׳ ודאבנע אמרו להיותם שרי האומות, ורון יצחק על בטול עבודת המזלות, וגזעי׳ אומר כי הכותב שהיה לדעתו אחר נבבל לעד אמונת זורואסטר שביום הדין כוכב בעל זנב יחריב את הארץ במתכת הנתכת, ואז כל המתים וגם אהרימן (פועל הרעות) ישאו עונשם חיר אחד, והוא אומר כי הנביא מדמה יום הדין של בבל ליום הדין הכללי, כדרך שנקרא לבבל בשם תבל; והנה אם כדבריו שהנביא מצייר בדמיונו יום הדין, למה הזכיר מלכי האדמה בפרט, אחר שיום הדין לכל בני העולם הוא? ואם (לפי דעתו של גזעי׳) עלתה על דעתו של הנביא האמונה המיוחסת בשתי התחלות, הטוב והרע, ולהם צבא טוב וצבא רע של מלאכים עושי רצונם, איך אפשר יאמר צבא המרום אתם, ולא יפרט הצבא הרע? כי אמנה מלאכי ה׳ שהם הטובים לא יהיו נענשים.

22. Verranno cacciati come suol farsi dei prigionieri in carcere; verranno ristretti in luogo chiuso: indi dopo lungo tempo verranno richiamati alla memoria.

ואספו אספה אסיר: יהיו מאוספים ~~[illegible]~~ כמו הבהמה אל בור כדרך אסיפת האסירים ויהיו נסגרים במסגר, והטעם שלא יזכר עוד שמם כל ימי מלכות בבל, ואחר כך מקץ ימים רבים יפקדו, יפקוד ה׳ אותם לטובה, יפקוד ה׳ את צור; וזה יהיה עם שיפול מלכות בבל. אספה אסיר: כדרך שאוספים האסירים, כמלבשת עלעלה גבר, צנפה כדור (למעלה כב י״ח), ורד״ק רצנע וגזעי׳ פירשו ומרוב הימים יפקדו שיענש העונש ימים רבים, וזה נגד הורקת המם, וגזעי׳ פירש אחר ימים רבים יענשו הו׳ ממאסר ויבאו במשפט. וזה אמנם הוא לפי המנהג בדורותינו, אך לא היה הדבר נוהג כלל בישראל להניח המוטעים זמן מרובה במאסר קודם שיבאו במשפט, ואם אמנם זה הכרחי לפעמים בשופט בשר ודם, בשיש לו לשפוט מוטעים רבים לא יוכל לשפטם כלם ביום אחד אך

23. La luna impallidirà, il sole rimarrà confuso, D. Dio Sevaoth regnando nel monte di Sion ed in Gerusalemme: gloria aspetta i suoi anziani.

25.

1. D. mio Dio tu sei: io voglio celebrarti e prestare omaggio al tuo nome; imperciocchè hai operato un portento, hai effettuato fedelmente ed esattamente delle risoluzioni da lungo tempo prese.

2. Imperciocchè hai ridotto la città in uno mucchio, la città forte in rovine, (quella che dirsi potea) il castello dei barbari è ridotta a non essere più città, e tale da non essere mai più rifabbricata.

3. Quindi è che ogni popolo fiero dovrà onorarti; le città di nazioni potenti temere ti dovranno.

4. Conciossiachè tu fosti rocca al misero, rocca al meschino, quando trovavasi in angustie, qual ricovero dal nembo, qual ombra contro l'eccessivo calore; mentre l'impeto dei tiranni imperversava qual nembo che atterra i muri.

5. Come l'eccessivo calore in arido suolo (abbatte la persona) abbattesti i clamori barbari. Egli è così che quasi nell'ardente stagione all'ombra di denso boschetto, l'inno contro i tiranni intuonerassi.

6. D. Dio Sevaoth darà a tutti i popoli in questo montuoso paese un banchetto di pingui vivande, un banchetto di ottimi vini, di pingui vivande ghiotte, di ottimi chiarificati.

בימים קדמים, הנה אין ספק כי יהיה זה גאול גמור לכל העולם השכון בה.

וחפרה הלבנה וגו׳: חשב לקוות על הצלחת האומה כתחלת בית שני, בהיות ישראל בלי מלך אלא מתנהגים בעצת הזקנים כעם המושלים בה עם התורה ומחזירים עטרה ליושנה. ובמלוך הכתרה הנה ה׳ הוא המלך. הלבנה והחמה: משל על מלכות בבל; ונגד זקניו כבוד: עד׳ כי טוב חסידיך (תהלים נ״ב י״א) כי רעה נגד פניכם (שמות י׳ י׳) כלומר זקניו עומדים לנחול כבוד.

כה

ה׳ אלהי אתה: הוא שיר ושבח לאל על מפלת בבל. ה׳ אלהי אתה: אל להטעים ה׳ אלהי אתה, וכן דעת רד״ק וגזעניוס וגם כן על פני ה׳ אלהיך (שמות כ״ג) עצות מרחוק אמונה אומן: עשית וקיימת בזמנן ובאמונה את העצות אשר יעצת בימים קדמונים.

כי שמת מעיר: הוא עיר בבל, ורבוי היה שיאמר כי שמת עיר לגל, וטעם מעיר, הקידום מעיר, (כמו הנה דמשק מוסר מעיר) ושמת לגל, וטעם לגל, אל הגבעה. ארמון זרים מעיר: עיר בבל שהיא כמו ארמון הזרים והיא נעזבת ומופקרת מהיות עיר. ולדעת Doederlein עמו הספרים וכן בעיר במקום מעי (כמו והיתה מעי מפלה), ומפני שמצאו לתעלה מעיר השני כי גם כאן צריך שיאמר מעיר.

על כן יכבדוך: כשיראו מפלת בבל אשר עמים עזים ועריצים יעזרוכם לתת כבוד לאלהי העמים המעתיק מלכים ומקים מלכים ושלט במלכות אנוש, ויראו ממך לבלתי התגאות בגדולתם ולרמוס אשר עמים בקש ובחמה.

כי היית מעוז לדל: לישראל ולכל אומות שהיו נשמחות תחת יד בבל. כי רוח עריצים כזרם קיר: לא ספק כי זה נותן טעם, אלא כענין כאשר, אתה היית מחסה מזרם בשעה שהיה רוח עריצים כזרם קיר, כלו׳ הפלת מלכות בבל שהיתה בתוקפה. כזרם קיר: כמטר שוטף ומפיל קיר.

כחרב בציון: כחום גדול בארץ ציה בלא מים, שהוא מכניע ומשבר הגוף, ככה שאון זרים הכנעת (רש״י ורד״ק), ורש״י וגזעניוס כמו שיכנע צל עב את החרב בציון ככה וכו׳. חרב בצל עב זמיר עריצים יענה: … זמיר עריצים כמו שיכנע החרב ע״י צל עב, ואני אומר כי אחר שהזכיר ל׳ זמיר ושיר לא יתכן שיאמר יענה בענין ההכנעה, כי פעם ענה מורה להורות על הזמר כמו עלי נשר ענו לה (במדבר כ״א י״ז), ענו לה׳ בתודה (תהלים קמ״ז ז׳), הלא לזה יענו במחולות (ש״א כ״ט ה׳), כרם חמר ענו לה (ישעיה כ״ז ב׳), ואחר שהתחיל בזמיר אך יצינו האומנים שיאמר יענה לענין ההשפלה ולא לענין הזמרה. לכן אני אומר כי באמרו שאון זרים תכניע פירש השיר, ואתה הוא חותמו במלות הקלה ואמר כמו בני אדם היושבים ביום שרב תחת צל יער עבה כמו כן בעבים (ירמיה ד׳ כ״ט) שהוא להם תענוג גדול, ככה ישמחו וישירו בני אדם במפלת בבל, ובשמחה ובטוב לבב יענו השיר הזה אשר יקרא שמו זמיר עריצים, כלו׳ זמיר נגד העריצים. כטעם שירת הזונה, נגד הזונה, … זמיר ל׳ כריתה (וענין לא תזמור (כרש״י ורד״ק) לא יתכן, כי שרש זמר מיוחד לכריתת זמורות הגפן, ולא נמצא להורות אשר כריתה כלל.

ועשה ה׳ צבאות: הנה מפלת בבל תהיה לתועלת ישראל כי ככה ישובו על אדמתם, אמנם התשועה לא תהיה לישראל לבדם, כי גם לכל העמים, כמו שאמר נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה (י״ד ז׳), והנה ישעיה אומר כאן דרך משל כי ע״י התשועה שיעשה ה׳ לישראל בהר הזה, כלו׳ בא״י אשר ישבו עליה, יעשה משתה לכל העמים, כי כלם ישמחו ויעלזו על מפלת בבל, והעיקר הבא אחר זה מעיד על הציור הזה. ואין כוונת הנביא אלא להזכיר תשועת כל האומות בהסבר משתה כשעה הגדולה בארץ …; ורש״י ולפניו … פירשו כי כל העמים יתחברו ויתקרבו לישראל וישמחו עמהם, ולא … היתה … בדעתו של נביא. לא היה מיחס המעשה לאל, … אל העמים שיבואו ויתקרבו לישראל, ובאמרו ועשה ה׳ … שיעשה ה׳ לטובת העמים; וגזעני׳ אומר כי כוונת הנביא כי כל העמים ינהרו אל ציון להיות לעם אחד עם ישראל ולקבל תורתו ולשבת עמהם, וה׳ יעשה להם משתה גדול להכנס …, כטעם יזכרו וישובו אל ה׳ כל אפסי ארץ וישתחוו לפניך כל משפחות גוים אכלו וישתחוו כל דשני ארץ (תהלים

כ״ב) והנה פס כדבריו העקר חסר, כי עדיין לא הזכיר שיבאו העמים אל הר ציון. בהר הזה: כל א״י נקראת הר לפי שהיא ארץ הרים.

משתה שמנים: משתה כולל גם האכילה (רד״ק ויגעז) שמנים: מאכלים שמנים (ראב״ע רד״ק ויגעז) והנפרד שמן את׳ ובשרי כמו משמן, ויהיה פה דבר (גענז).

משתה שמרים: משתה שלין [illegible] השקט על שמריו [illegible] ימים רבים ועי״כ הוא טוב וחשוב׳ עיין ירמיה מח יא) (מורטרה) ורד״ק ויגעז׳) [illegible] ולפי חשבנות היין יקוב טעמו כן ירבה בו השמרים, (מורטרה)

[illegible]

[illegible] שמרים ממוחים: משרש מחה, את׳ כאשר ימחה את הצלחת מחה והפך על פנה (מ״ב כא יג), אכלה ומחתה פיה (משלי ל׳ כ׳), וכן למטה ומחה ה׳ אלהים דמעה מעל כל פנים, ל׳ קנוח, והטעם מאכלים שכל האוכל אותם מקנח את הכלי לטוב טעמם, ולועגם סה. בל׳ איטלקי Leccume, ובל׳ אשכנז Leckerbissen, והמפרשים כלם פירשו ל׳ מוח, ואל שאין תכן להזכיר מוח העצמות לסעודה של כבוד, כי עצם לא ידברו בה; ואם נפרש מאכלים תבשר בהמות בריאות שעצמותיהם מלאו מוח, אין זה שנין מוסיף על מלת שמנים, גם היה ראוי שתהיה מלת שמנים סמוכה; ודקדוק מלת ממוחים, בנוי פעל משרש מחה, וכמו שמצאנו משרש מחה ימחשו כף בפ״ק, כן נכתב ממוחים בתקום ממוחאים, כמו פתאים ופתיים. שמרים מזוקקים: יין המשומר על שמריו, ואח״כ קודם שתייתו מסננים אותו שלא יהיו בו שמרים (רד״ק ויגעז׳), ואולי גם כן שאחר השקיטה על שמריו הוא מטהר ומזוקק.

ובלע בהר הזה: ובלע פני הלוט מליצה מורה הסרת לא״ת זכר, הסרתי מהיותו עוד נראה, כאלו פגו ובלעו ולא יראו עוד. הלוט הלוט על כל העמים: המסוה המכסה פני כל העמים, ל׳ ולוט פניו באדרתו (מ״א יט יג), הנה היא לוטה בשמלה (ש״א כא י) הלוט הראשון סם, והשני בינוני, והיה משפטו הלוט הַלֹּט, אלא שהנביא בנבואה הזאת כותב אחר ווג המלות הדומות בהברה, ואולי ראוי לקרוא הלוט בינוני הפעל (כמו לוטה) כמו הנסוכה שאחריו. והמסכה: היא המכסה שעל המטה, כמו והמסכה צרה בהתכנס (ישעיה כח כ), והשם משרש נסך, ונסך קרוב לסכך וטעם הפסוק על בבל שפשטה מלכותה על כל העמים, כמכסה הפרוש על גוף האדם, ומה כנגד מדה הי׳ שבלעה בלא תרפא. עוד, ורד״ק ויגעז׳ פירשו כי ה׳ יעביר האבל מן הארץ, והמשיל זה בתשובה, כי האבל היה חופי ראש. ואם יבדק זה בפירוש הלוט הלוט, נראה לי שלא יצדק בפירוש המסכה הנסוכה, כי האבל לא יתכסה בשמיכה ———.

בלע המות לנצח: המות יבלע אותו לנצח (ראב״ע), כלו׳ הבליעה שאמר שיבלע ה׳ את פני בבל שהיתה מכסה את כל העמים, הבליעה ההיא תהיה עי׳ המות ~~[illegible]~~ שיבלענו לעולם עד שלא יזכר עוד שם בבל; ולדעת ויטרינגא ורד״ק כי ה׳ יבלע ויסיר את המות, והכוונה האלמות והצרות ויגעז׳ אומר המות ממש, כי לפי דעת הנביאים יחיו בני אדם לימות המשיח קרוב לאלף שנה, ואל שלא נזכר כאן שום דבר המתיחס לימות המשיח, אלא למפלת בבל ולתשועת העמים הנענים תחת עלה. ומחה אדני אלהים דמעה וגו׳: בהשבר מטה הרשעים שבט מושלים. וחרפת עמו יסיר וגו׳: כנעם והפדות דמי חנם אשר שפך יואב מעלה ומעל בית אבי (מ״א ב׳ לא) שענינו תסיר מעלי ומעל בית אבי עון דמי חנם אשר שפך יואב. אף כאן יסיר מעל כל הארץ עון חרפת עמו, שאם לא היתה נענשת על שהגלתה את ישראל, היה כל העולם חייב, ולארץ לא יכופר העון הזה כי בהענש החוטאים, כי ישראל קודש לה׳, והעון כעון חרם עכן שעד שלא נענש עכן היה כל העולם נתפס בעונו. ופירוש רד״ק על שהגלות יסיר מתוך אני מקרב כל הארץ, לא מעל.

ואמר ביום ההוא: ואמר: עמו הנזכר. הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו: הנה עתה הראה כחו אלהינו שהיינו מקווים לו שיושיענו; והנה המקרא הזה שהוא שיר והשבח אשר יאמר בעת ההיא, אינו מתיחס אלא לגאולת בבל, ואין בו רמז כלל לתקון העולם ולהסרת המות, כדעת געזי׳ אשר המפרשים.

כי תנוח יד ה׳ בהר הזה: גבורתו והשגחתו תתגלה בהבטחות הנ״ל. ונדוש מואב תחתיו: מואב היה עומד על גבול א״י מצד אחד, ועמים רבות פעמים הוציאו והשיגו גבול ישראל ולכלו מעריהם, והנה עתה יצטרך מואב להצטמצם בחלקו, ולא יפשוט עוד ידו, ואמר הנביא ליך לנוג כי יצטמצם מואב כהצטמצם התבן במדמנה שהוא מקום הזבל, כי אחר שהתבן מתחלתו נגבה הקומה וקמה אלומתו וגם גבהה, הנה כשמוציאים אותו מן הגרנות, אחר שכבר עלו הבהמות ונותנים אותו במקום הזבל, הוא מצטמצם מאליו, וגם מכים עליו במרה והכינה כדי שיצטמצם; והנה ל׳ דישה שהזכיר אצל מואב אינו דווקא, אלא מפני שהזכיר הדישה בתבן, הזכיר ל׳ זה גם במואב דרך בזיון, ואין הכוונה אלא שיצטמצם כהצטמצם התבן, וטעם תחתיו שלא יצא ממקומו ומגבולו כמו שבו איש תחתיו. מתבן: כמו תבן, וכן׳ ויגעז׳ פדנו ונדוש כמשתנו, ופירשו מואב פדנו במקום כלל, והכוונה שכל אויבי ישראל ישפלו ויכנעו, ואין זה אותר ענין התחברות העמים לישראל שפירשו על פסוק ועשה ה׳ צבאות לכל העמים בהר הזה משתה.

ופרש ידיו: מואב יפרש ידיו בקרבו, בתוך גבולו, וכדי לנקות מתוכו ולעבור בגבול ישראל, כלו׳ יתחזק והשתדל להתגבר עליהם. כאשר יפרש השוחה לשחות: כמו השט במים שהוא מפרש זרועותיו בכל כחו. והשפיל גאותו עם ארבות ידיו: אך הקב״ה ישיבהו אחור ותם לריק כחו, וישפיל גאותו שהיה מבקש

7. Farà in questo montuoso paese sparire dalla vista quel velo che inviluppava tutti i popoli, e quella coltrice che stendevasi su tutte le nazioni.

8. Sì, la morte li farà per sempre sparire, ed il Sig. D. tergerà da ogni volto le lagrime, e libererà la terra tutta dal delitto degli insulti fatti al suo popolo: egli è D. che l'ha decretato.

9. Esso allora (il popolo di Dio) dirà: ecco il nostro Dio; che sempre sperammo che ci salverebbe: è questi D. in cui sperammo; godiamo liete omai della salute da lui accordataci.

10. Imperciocchè la mano di D. poserà in questo montuoso paese; e Moab verrà ristretto nei suoi paesi, come si ristringe la paglia pestata nel letamaio.

11. Esso (Moab) stenderà le braccia nel suo interno (entro i proprj confini), come

והשפיל על ישראל, וישפיל גם ויכניע במים, עם ארבות ידיו, הן ספינות קטנות שמתלמדין בהן לשוט במים, ונקראות בל' משנה חבית של שייטים (כלים פ"ב משנה ג') והמשורר … (ספינות גומא) והכוונה, כי אחר שהמשיל מואב לשוחה, אמר שאם תועיל לו התלמדותו לצאת מתוך מימיו (כלו' לצאת חגבול ארצו) ואפי' ישען על ספינות הגומא, לא יועיל לו, כי ישפל וירד ארצה מטה, ולא יצא משם. ארבות: ל' ארמי, ארבא בל' תלמוד ספינה; ורד"ק פירש כי ה' יפרש ידיו בקרב מואב להכותו בכל ארצו (ראב"ע), ופי' עם ארבות ידיו עם גברי ידיו (מל' ערבי) שבהם הכח והחוזק; וגעזי' פי' כי אמר שיהיה מואב נדוש במי מדמנה יפרש ידיו לצאת משם ולהנצל, ולא תרגם כלל מלת בקרבו, ופי' עם ארבות ידיו, כי ה' ישפיל גאותו, ויעניהו על תחבולותיו ועל נכלו אשר ארב לישראל; אח"כ תפשתי בספר הפרשים לבן זאב שפירש ארבות ע' ספינה, ולא פירש יותר.

12. E le tue forti, inespugnabili mura egli deprimerà, abbasserà, atterrerà, farà toccare il suolo.

ומבצר משגב חומותיך: חומותיך שהיו לך משגב ומבצר, ורש"י ורד"ק מפרשים כנגד מואב, ורש"י מוסב הדבור לקריה בצורה שהזכיר לעיל שהוא לדעתי שם כולל לכל הערים הבצורות של האומות; וגעזי' גם הוא מוסב לקריה בצורה שהזכיר למעלה, שהוא לדעתו (וכן לדעתי) בבל, וכן נכון, כי פ"ס בלשון פתח, שהוא מולת בבל. וכנוי חומותיך מוסב ליושב הארץ, שאמר למעלה פחד ופחת ופח עליך יושב הארץ, והוא יושב בבל, ויתכן שבבל כדי לסמוך אלו השיר אשר יושר על מפלתה כי השח יושבי מרום קריה נשגבה.

26.

כו

1. In allora canterassi il seguente inno nella Giudea: una forte città abbiamo noi; Egli (Iddio) le sue mura e l'antemurale sostituì inespugnabili.

2. Aprite le porte, ond'entri una nazione giusta, che alla lealtà si attiene.

עיר עז לנו: יש לנו עיר עוז; כמו קרית עוז (משלי י' ט"ו, וי"ח י"א), ודעת בעל הנקוד עד שהוא עוז לנו, אך מדרך השיר שיהיו מאמריו קצרים ונפרדים זה מזה. ישועה ישית חומות וחל: ה' ישית חומותיה וחילה ישועה, כטעם וקראת ישועה חומותיך (ס' נ"ד), כלו' ה' יעשה שחומותיה וחילה תהיינה ישועה, שלא יוכל אויב לבא בהן, וכל אשר בעיר יהיו נושעים. ישועה ישית וגו': ישית את החומות והחל שיהיו ישועה, כמו ושתיהו בתה (ישעיה ה' ו'), כי תשיתהו ברכות (תהלים כ"א ז'), מעין ישיתוהו (שם פ"ד ז'), אם לא שיתך מדבר (ירמיה כ"ב ו'), ורד"ק וגעזי' פירשו שהישועה תהיה לנו כחומות וחל. פתחו שערים: הטעם, אין רצוני שיבא ויבוא בעיר ישועה זאת אלא ישראל שהם גוי צדיק (ראב"ע). שומר אמונים: שומר חקי האמונה, משפטי האמונה, כלו' מצות השמונות והאמונות, דרכי האמת והצדק, כטעם כי פיו אמונים … אדם … יבא … וכו', וכן מה שאמרו בנפש (תמיד דף כ"ח ע"א) אינו הוא דרך ישרה שיבור לו האדם - יחזיק באמונה יתרה, שנאמר עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי, כפי' רש"י: שא ויתן עם בני אדם באמונה ולא יונה את הבריות.

3. Il creato, che riposato viva, tu il custodisci in pace, in piena pace; quand'è in te che si confida.

יצר: נ"ל מל' ויצר אמר ליוצרו (ישעיה כ"ט ט"ז) שענינו יציר או נוצר, וכל דבר שקבל צורתו מאחר, וכאן הכוונה על האדם יציר האל, והוציאו בל' נסתר זה, להיותו נופל על לשון תצור שלום שאחריו, ורד"ק … פי' יצר מחשבות לבו, ורד"ק וגעזי' אמרו יצר סמוך, מי שיצר לבו סמוך, ורש"י פירש יצר כמו לב, יצר סמוך כמו סמוך לבו (תהלים קי"ב ח'), ולנ"ל שאין יצר כמו לב, ושלא יתכן לומר לב יצר סמוך, ולא מי שיצר לבו סמוך, כי יצר ענינו לדעתי מחשבה וגזירה, וכל יצר מחשבות לבו (בראשית ו' ה') ענינו גזרת מחשבות לבו, מה שמחשבות לבו גוזרות ויועצות לעשות, כטעם ויוצרה מרחוק לא ראיתם (ישעיה כ"ב י"א) וכמו הנה אנכי יוצר עליכם רעה וחושב עליכם מחשבה (ירמיה י"ח י"א), ולפי זה לא יתכן לומר יצר סמוך, כי הלב הסמוך ובטוח לא יגזור לעשות שום מעשה, אלא ישב ולא יפעל, וכטעם דם לבי, שב דומם וקוה אל ה' והוא יפעל. תצור שלום שלום: אתה תשמור אותו בשלום רב. כי בך בטוח: שהוא בטוח בך, כי לא די שיהיה סמוך, אבל שיהיה סמוך בה', לא בדבר אחר.

4. Confidate quindi in D. perpetuamente: sì, nell'eterno Iddio S.: in lui chi à sempiterno asilo.

בטחו בה' עדי עד: אחר שאמר כי ה' ינצור את הבוטחים בו, הסב דבור לבני אדם, ואמר להם, אם כן לכם שתבטחו בו עדי עד. כי ביה ה': אין כי זה נותן טעם, אלא כחו לחזק הענין, כן, ביה ה' בטחו, שהוא צור ומשגב לעולמים, ומלת צור גם היא … ולתבור, ואלת כי תמורה הרבה במליצת השיר לחזק, ע' למעלה. …

5. Imperciocchè Egli ha depresso coloro ch'in eccelso luogo occupavano; la città inaccessibile, Ei l'abbassò; abbassolla sino a terra, la fece toccare il suolo.

כי השח יושבי מרום: אנשי בבל. ומרום הוא משל, כי היושב במרום, קשה ליושב בשפל להתגבר עליו, וכן קריה נשגבה כולל ענין הגבה וענין החוזק, וכן צור ענינו סלע גבוה שקשה לעלות אליו, ומורה ג"כ משגב ומפלט; ותרגמן דברי געזי' שרמז לחבר ישפילנה לקריה נשגבה, נגד … כי מה טעם ישפילנה ישפילה … הנה … ובכן אין הפרש אלא בשינוי הבנין ועוד כי גם המלה … מרובה … והיא … וכן … ועוד … התחבר … כוונת המשורר לחבר … החלות … והמהר"ל … הפסוק הזה … וכן (קריה נשגבה) … שם … פעל.

תרמסנה רגל: כל רגל, אפילו רגלי עני.

6. Ogni piede può calpestarla: i piedi stessi del povero, le piante dei miseri.

7. È la norma del giusto la rettitudine: tu, rettissimo, appiani il sentiero dei giusti.

ארח לצדיק מישרים: המישרים הם ארח לצדיק, היושר הוא דרך הנהגתו, ולפיכך אתה האל שאתה ישר אתה מפלס ומיישר ומעגל צדיק, כלו' אתה מצליח אותו בכל דרכיו, ורד"ק רש"י וגעזי' פירשו גם תחלת הפסוק שהצדיק לו דרך ישרה ומסוקלת, כלו' שמצליח בדרכו, ונ"ל כי במאמרו אח"כ אף ארח משפטיך ה' משמע שכבר הזכיר ארח ה'. תפלס: ישר, סלל ויקל, והסיר המכשולים מן הדרך, כמו יפלס נתיב לאפו (תהלים ע"ח נ').

8. Noi però sperato abbiamo, o D., di vederti seguire la via eziandio del rigore; ardentemente bramosi di vedere, che tu ti renda conosciuto, e che tu faccia di te rimembranza altrui.

אף ארח משפטיך: לא קוינו לבד לישועות דרכך מישרים ומדת רחמים לצדיקים, אבל קוינו גם לישועות אותך דרך משפטך שהיא מדת הדין נגד
הרשעים, ותאוות נפש קוינו לישועות שמך מדע וזכרך נזכר בעולם, בעשותך משפט ברשעים, כטעם נודע ה' משפט עשה (תהלים ט׳ י״ז).

9. Con tutta l'anima io ti desiderava ogni notte, il mio spirito internamente a te volgeasi ogni mattina; imperocchè quando i Tuoi giudizii fansi sentire in terra, apprendono probità gli abitatori del mondo.

נפשי אויתיך בלילה: בכל נפשי, אף תאות נפשי אויתיך, כלומר קויתי לישועות פעלך ומשפטיך. בלילה: בכל לילה, ואחר אמר אשחרך, בכל שחר (כמו בקר בקר)
הטעם בכל עת הייתי מתאוה לך, וכל זה למה? כי כאשר משפטיך מתגלים בארץ, אז צדק ילמדו יושבי תבל, ויבחינו אתה שעשה דין ברשעים, אחריהם כל
אדם ישובו ומלאה הארץ דעה.

10. Se viene fatta grazia al malvagio ei non impara probità; camminando pure un suolo piano, ei seguita a commettere iniquità, nè riconosce la superiorità di D.

יוחן רשע: אם הרשע יוחן תמיד ולא יהיה הדין נעשה בו, אף לעולם לא ילמד צדק. בארץ נכחות: כמו רוחך טובה תנחני בארץ מישור (תהלים קמ״ג י׳)
והטעם בהיותו לפניו דרך מישרים ודרך חלקלקות, כלומר בהיותו בהצלחה, יעוול תמיד, ולא יראה גאות ה׳, ולא יבין ולא יכיר כי גדול ה׳ וגבוה מעל גבוהים.
וכן בע״ע דעתי ורש״י פירשו בארץ נכחות, בארץ שיש בה נכחות ומישרים, כלומר אף אם שכינתו צדיקים, לא ילמד מדרכיהם.

11. D. la tua mano tenevasi troppo elevata, essi non la vedevano; ma essi doveano vederla e rimaner confusi, quella gente irritante; anzi un fuoco i tuoi nemici consumar dovea.

רמה ידך: ידך, השגחתך וגבורת משפטיך היתה מגביהה לשבת, לא היתה מתגלה בארץ (רד״ק) כטעם מרום משפטיך מנגדו (תהלים י׳ ה׳). בל
יחזיון: והרשעים לא היו רואים אותה. יחזו ויבושו קנאת עם: ובכ״י היה שיראו אותה, ועי״כ ישובו מאליהם. קנאת עם: האנשים הגאים אשר
היו מקנאים ומכעיסים אותך, אף אש כלומר היה שתשכל [בכיוך / אויביך] וכן נגיעת, ורד״ק ורש״י וגעש״ פי׳ רמה ידך כטעם יד נטויה, כלומר מוכנת להכות,
ואין בל יחזיון עולה יפה לפי דרכם. קנאת עם: כמו הפוך עם קנאתה ~~כמו שיאם פרא ומדבר~~, ופעמו כטעם קנאה הקנאה (יחזקאל ח׳
ג׳) סמל הקנאה הזה (ר״ה), והמפרשים פי׳ קנאתך בעבור עמך, כטעם כי קנאת ביתך אכלתני (תהלים ס״ט י׳), אך אין הנביא מדבר כאן על
קנאת ה׳ לעמו בלבד, אלא על קנאתו בעושי עולה, בעבור המשפט הכללי, ולא לישראל בלבד הכוונה בלל, כמו לכל הארץ, וכן יושבי תבל קוינו ה׳, (אף
אש ברוך המקנאים) בעבור מקום המשפט והתגלותו על כל העמים.

12. T., tu ci darai solida pace: sì di tutte le nostre azioni tu ci renderai il guiderdone.

תשפות: ה׳ תשפות לנו: תשפתני (תהלים כ״ב ט״ז) ענין השכבה והנחה, וכן שפות הסיר (מ״ב ד׳ ל״ח) (יחזקאל כ״ד ג׳), כלומר תתן לנו שלום של קיימא.
כי: לחזק. גם כל מעשינו פעלת לנו: תשלם לנו גמול כל מעשינו אשר נקחן לבנו עמך בימי הצרה, שהיינו תמיד עושים צדקות, כמו שאמר גם
ארח משפטיך קוינו: פעלתי לי גמול, כמו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו (ישעיה מ׳ י׳) לא תלין פעולת שכיר (ויקרא י״ט י״ג), וכשכיר יקוה פעלו
(איוב ז׳ ב׳), ורד״ק ורש״י וגעש״ פירשו כל מה שקרה לנו מטוב ועד רע, אתה הוא שפעלת אותו, ואין זה מתישב על מלת מעשינו, כי מעשה
האדם אינו (בל״ מקרים) מה שקרה לאדם; גם לשיטתם העיקר חסר, כי היה אתה פעלת, אם הכוונה אתה לבדך היית הפועל.

13. S. nostro Dio! altri Signori che ci si sono di noi impadroniti: pure in te solo confidando, noi invocammo il tuo nome.

בעלונו אדונים זולתך, לבד בך נזכיר שמך: אעפ״י שהיינו תחת יד זרים, היינו שמורים ובוטחים בך לבדך, ולפיכך היינו מזכירים תמיד וקוראים שמך ומתפללים לך, והזכרת
שם ה׳ הוא רמז לעבודה ותפלה, כמו בכל המקום אשר אזכיר את שמי (שמות כ׳ כ״ד), ואנחנו בשם ה׳ אלהינו נזכיר (תהלים כ׳ ח׳), ורש״י וגעש״ פירשו
לבד בך ובעזרתך היה מה שהיום אנחנו יכולים להזכיר שמך ולהודות לך על נפלאותיך ועל ישועתך.

14. Quei son morti, nè più torneranno in vita; son ombre, nè più sorgeranno; sì, tu ne esigesti conto, li distruggesti, e ne perdesti onninamente la memoria.

מתים בל יחיו: הרשעים ההמה בני בבל, הנה הם כמתים, ועוד לא יחיו, הם כרפאים, ועוד לא יקומו, ואתה מפרש לכן פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו.
וזה טעם מתים בל יחיו (רד״ק רש״י וגעש״). לכן: לחזק, כן הוא, כי פקדת עליהם דרכיהם ותשמידם וכו׳, ואמר לכן שאינו נופל כאן על העתיד, כי לאבד
כל זכר למו הוא ענין עתיד, כי כבר היה אפשר שתפול בבל ביד אויב, ואחר זמן תשוב לקדמותה; וגעש״ פירש לכן אשר פקדת, כלומר יען פקדת, וזה
יתכן במליצה כי על כן, מפני שמלת על כן נופלת על מה שכבר היה, ולא יתכן במלת לכן נופלת על מה שכבר היה, ולא יתכן במלת לכן שלא
בענינה להבא.

15. Grande presso ogni nazione o D. grande presso ogni nazione ti facesti gloria; la diffondesti alle più

יספת לגוי ה׳: יספת לו הגדלה ורבוי, כמו להוסיף לכם תבואתו (ויקרא י״ט כ״ה), ויספו ענוים בה׳ שמחה (ישעיה כ״ט י״ט). לגוי: לכל גוי, כמו קנס לעם (במדבר כ״ח. פ׳
ג׳), לנפש (בראשית מ״ה כ״ב), לבית (שמות י״ב ג׳), לשבט (דברים א׳ כ״ג), לדור (תהלים כ״ב ל״א), והכוונה כאן אצל כל גוי. יספת לגוי נכבדת: הטעם יספת
נכבדת לכל גוי, כלומר הנכבה נכבדת, כבוד גדול עשית לך אצל כל גוי; יספת נכבדת: יספת להכבד, הרבית לעשות לך כבוד, עשית לך כבוד גדול

remote contrade.

וגם נכבדת במקום להכבד, כמו כי לא תוסיף עוד יקראו (הושע ט"ו), כי לא יוסיף בוא בך עוד (ישעיה נ"ב א') · נכבדת: עשית לך כבוד, כמו ואכבדה
בפרעה · רחקת כל קצוי ארץ: הכבוד הזה אשר עשית לך, הרחקת אותו עד כל קצוי ארץ, וכענין כשמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ (תהלים מ"ח י"א),
ותרגמו לשון רחוק אבל כבוד ושם ויצא שמו עד למרחוק (דה"ב כ"ו ט"ו), ותפרה מלת על קצ"ל כמו ותלקבי חנם יגעו (ישעיה נ' ד'), ויש לא תגיע ידו
די בה (ויקרא ה' ז') · יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת: אינו אלא מאמר אחד, שנכפלה תחלתו לתפארת מליצת השיר, וכן המנהג בשירי הקדש
להתחיל מלה אחת או שתים או שלש מן המאמר, ואחר כך אחריהן גם פרטי או כנוי פרטי דרך קריאה (וואקאטיף), ולכפול אחר כך תחלת המאמר
ולהוסיף התלות הצריכות להשלמתו, כמו נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם (תהלים צ"ג ג'), ועי' מה שכתבתי על ימינך ה' נאדרי בכח ימינך
ה' תרעץ אויב (שמות ט"ו ו'); והמפרשים כלם פירשו יספת לגוי נכבדת, שני מאמרים, ורש"י פירש יספת לישראל תורה וגדולה וכבוד, ונכבדת בהם,
שהם מודים ומשבחים לפניך; ורד"ק פירש הפך זה, יספת לשר אותם פעם אחר פעם, והם הודו כבודך, ראב"ע יספה והגדלת להם כל טובה
לפי שנכבדת עמהן; ולע"ד יצחק פירש הוספת טובה לאומות, וכי עשית לך בזה כבוד, והטרים פירש אספת וכלית כמו ענין כל אסיף אסיפם את הגוי אשר
בו נכבדת ורחקת אותו לכל קצוי ארץ. ורש"י וגזניוס פי' הרבית והגדלת את ישראל, ובזה עשית לך שם ותהלה, והרחקת קצוי ארצם, כלו' הרחבת גבולם; וכן פירש
גם דון יצחק מלת הרחקת כל קצוי ארץ; אלא כי רש"י מפרש ל' עבר כמשמעו, וגזניוס מפרש ל' תפלה; והנה לא מצאנו בשום מקום מלת יסף לו או הוסיף לו
בענין הגדיל אותו, הרבה אותו, אך יאמרו תמיד הוסיף עליו, כמו יוסף ה' עליכם ועל בניכם (תהלים קט"ו י"ד), זולתי בשני מקומות בא אל במקום על:
הראשון, ויוסף ה' אלהיך אל העם כהם וכהם (ש"ב כ"ד ג'), ובד"ה (א' כ"א ג') כתוב על, והשני ותוסף אל תנומתה (יחזקאל כ"ג י"ד), ולא תמצא הלמ"ד אחר ל' הוספה,
אלא בענין הדקדוק, כשאחריו אקוזאטיף, כמו יוסף ה' לי בן אחר (בראשית ל' כ"ד), להוסיף לכם תבואתו (ויקרא י"ט כ"ה), יוספת לך עוד שלש ערים
(דברים י"ט ט'), כי ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך (משלי ג' ב'), ויוסיפו לך שנות חיים (שם ט' י"א), ולעולם לא יחסר האקוזאטיף, אלא שלפעמים
תעמוד מלת הכנוי במקום השם, כגון ומה יוסיף לך (תהלים ק"כ ג'), וכה יוסיף לי (ש"ב ג' ט'), ואוסיפה לך כהנה וכהנה (ש"ב י"ב ח'), מלות הכנוי מה
כה וכהנה עומדות במקום השם, ורומזות על האקוזאטיף, כלו' על הדבר שאומרים עליו שיתוסף או שלא יתוסף. — ואמנם מלת רחקת כל קצוי ארץ
לפירוש דון יצחק ורש"י וגזניוס אין לה שום דמיון במקרא.

16. ה', בצר לך, פקדוך צקון לחש מוסרך למו.

ה' בצר פקדוך: חוזר לישראל ואומר: ישראל שהוא מוסרך להם, שסבלו יסוריך בצר פקדוך היו זוכרים אותך ופונים אליך, והיו יוצקים ושופכים
לפניך שיחם בתפלה. צקון: מן צוק, ל' שפיכה כמו יצק, והנון נוספת, כמו ולא ידעון אבותיך (דברים ח' ג'), אשר לא ידעון אבותיך (– – י"ו).
לחש: דבור בחשאי, כמו וירא דוד כי עבדיו מתלחשים (ש"ב י"ב י"ט).

16. O S., a te nell'angustia pensavamo;
versavamo sommesse preci, quegli che
soffrivano la tua correzione.
17. Qual donna gravida quand'è vicina
al parto, la quale si contorce, e sclama
nelle sue doglie, eravamo per opera tua, o S...
18. Ma che? noi soffrivamo gl'incomodi
della gravidanza, noi avevam le doglie,
ma non altro avremmo partorito che
vento: rendere non potevam noi sal-
vo il paese, nè far sì che cadessero gli
abitatori del mondo (cioè di Babilonia)

הרינו חלנו: אחר שהמשיל צרת הגלות לחבלי יולדה אמר הקשה כשהוא בהכנה יולדת בן, ותבלנה נהפכים לה לשמחה, אבל אנחנו הרינו, סבלנו צער
ההריון, וגם חלנו, סבלנו צירי היולדה, ועם כל זה לא היה בכחנו ללדת אלא רוח, כי לא היה בידנו להושיע לעצמנו, ירך שהושיעתנו. ילדנו רוח: משל לקוה
ממאין תולדה בכחם, שהקשה נראית כאלו היא הרה, ואין בה אלא רוח, ותרפה בינישת רוח מרחמה, והוא נקרא (מיכסעלים) ·ישועות
בל נעשה ארץ: לא היה בידנו לעשות ארצנו ישועות, כטעם עושה שחר עיפה (עמוס ד' י"ג) שטעמו הופך שחר לעיפה (Kochero) · ובל יפלו יושבי תבל:
ולא היה בידנו לסבב שיפלו יושבי תבל והם אנשי בבל, שקורא אותה תבל.

19. Pure questi morti a te (o Dio) ap-
partenenti rivivere dovevano; risor-
gere dovevano i cadaveri miei. — Sù,
destatevi, ed alzate grida di gioja,
o voi che sotterra soggiornate — come
dopo una rugiada sorgono a nuova
vita gli erbaggi, la terra così ad
un tuo cenno darà fuori i trapassati.

יחיו מתיך: אבל ישראל לרומם עמך, אעפ"י שהיו בגלות חשובים כמתים, מתיך הם (כלו' הקב"ה) ולפיכך היה להם לחיות ולקום. נבלתי יקומון: מתיך שאמרתי הם
נבלתי, כלו' נבלות עמי, ישראל שהיו חשובים כנבלה. ושם אמר רש"י שאם היה נבלתי נבלה שלי, היה לו להנקד נִבְלָתִי, כמו נַחֲלָתִי נַחֲלָתוֹ, אבל אומר
אני לשון רבים, כמו נְבֵלוֹתַי, אלא שבא על לשון ארמית, כמו מִלָּה שְׁבַקְתִּי (דניאל ב' כ"ג), ובא הכנוי הארמי כמו במלת כל תגמולוהי עלי,
ושכולי לא נקדו נְבֵלוֹתַי, מפני שרצו מלת יקומון ביו"ד, והיה ראוי לפי דקדוק להם לומר תְּקוּמֶין, והנה היו"ד נשתמרת היא עד ל' ארמית,
אלא שלפי דקדוק ל' ארמית היה יְקוּמָן) ע"כ נקדו נְבֵלָתִי, ועי' בפסוק שאחר זה במלת דְּלָתֶךָ · והנה תחית המתים הנזכרת כאן אינו
אלא משל על קיום האומה ממפלה, וכטעם חזיון יחזקאל (ל"ז) העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה
תקותנו נגזרנו לנו, הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל, והוא משל מוכח כאן
דרך התנגדות למה שאמר למעלה על בבל מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (פסוק י"ד); וגזניוס מפרש הענין כמשמעו על קמות תחיית
המתים אשר לפי דעתו בבלוה היהודים בגלות בבל מאנשי פרס, וכן הוא מפרש כמשמעה נבואת יחזקאל הנזכרת למעלה — ולך לא ראה
כי יחיו מתיך מקביל למה שלמעלה מתים בל יחיו, וכמו שאין הכוונה שם אלא כמו שאמרו פקדת ותשמידם ותאבד כל זכר למו, אף כאן אינו

אלא מכל מקום יפה אמר הרש"י כי מה אלה אם יפרש העונן דמ"ב, הנה לא היה מקום למוקל זה, אם לא היתה אמונת תח"ה המתים מקובלת בימים ההם בקרב ישראל, אלא שלדעתי נאמרה הנבואה בבבל, ולדעתי הדבר ברור כי ישעיה אמרה, והנה אמונת תח"ה המתים כבר היתה בישראל קודם שיתערבו עם הפרסיים; וגם לדעתי אל תעשי שנאמרה הנבואה בימי הגלות, הנה לא הרוית כלום, כי בבל לחוד ופרס לחוד, ואם הפרסיים היו מאמינים בתח"ת המתים, עלינו להבין כאילו שהיו מאמינים בה הבבליים קודם שנפלו תחת יד פרס ומדי.

הקיצו ורננו שוכני עפר: תופסק דבורו עם האל, כי נכנס [illegible] בדמיונו עיר המתים הקמים מקברותיהם, והוא קורא להם ואומר להם הקיצו ורננו. כי טל אורות טלך: חוזר לדבר עם האל, ואומר אתה תעלה המתים מעפרם, כמו הטל המחיה האורות והם מיני דשאים (כמ"ב ד' לט), כי בבוא עליהם הטל יצמחו מיד ויפרחו למעלה, וכמו שהטל מעלה הדשאים, כן בהרכוך הארץ רפאים תפיל ותוציא מבטנה. והנה אמר כי טל אורות טלך, ואין הכוונה כי תקומת המתים תהיה ע"י הטל, אלא כי תקום המתים בדבר ה', כאשר יצמחו הדשאים בטל, וזה כענין שפירשתי [illegible] כי לא יהיה [illegible] פי' כי טל אורות, ל' אור וזורח ואם כקבריהם, אין מקום לרבני אורות, [illegible] לדבר אל עמו שיהיה עתיד לגלות בבבל.

לך בוא עמי בחדריך: הנביא מצייר בדמיונו מלכות בבל הפושטת בכל הארץ, והוא בוכה ואומר לעמו לך התחבא אם אפשר, לזמן מועט עד שיעבור הזעם הזה, הוא בבל שהוא מטה זעמו של הקב"ה, ודע נאמנה כי עוד מעט יכלה הזעם הזה, ויפקוד ה' על יושב הארץ הוא יושב בבל, את עונו, והדמים אשר שפכו הבבליים לא יהיו עוד מכוסים, כלו' לא יסתרו בני גבמה, כי תענש בבל, ויקח ה' נקמת כל העמים אשר הרגה אותם בארץ.

דלתך: לפי הכתיב הוא דלתיך, ולפי הקרי הוא על דרך הלשון ארמי, כמו נגלתי בפסוק הקודם, והנא מן דלתים והנפרד ממנו דלה, ומשקל אחר דלת, והנה גם נגלתי גם דלתך הם בקמץ על דרך ל' ארמי, ובלה"ק מחליפים הקמץ בחולם, נגלות מכות ובקו בחולם עד להק, ובלא יוד הרבוי עד ויקרמית, מפותך (דברים כח נט), ועדתי (תהלים קלב יב), קחותך (יחזקאל יז נג). (#)

וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה: כטעם ארץ אל תכסי דמי (איוב יז יח), ובן להעלות חמה לנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות (יחזקאל כד ח), ועשו' בירם לך עמי והתחבא, בבוא הקוצים בשער בבל (הב: # [illegible]), וזה ובדו נמצא בענין הקל, והוא ל' נקבה כנגד העם, כי כן ידבר על העם בל' זכר ובל' נקבה, בל' ובל"ר.)

כז.

ביום ההוא: בזמן שיצא ה' ממקומו לפקוד עון יושב הארץ עליו. יפקוד בחרבו הקשה על לויתן: והוא משל על בבל, וכן דעת הרש"י וכן עקר אלא שהוא אומר כי נחש בריח ונחש עקלתון והתנין אשר בים שלשתן אחד, בענין הבוגד בוגד והשודד שודד, וכן דעת [illegible] וקייכהרן, ואין המפרשים כריח ועקלתון ותנין אשר בים שלשה כנוים ללויתן, כמו הקשה והגדולה והחזקה שהם שלשה תארים לחרבו, ואמנם אין הנדון דומה לראיה, כי אצל החרב הזכיר גם הדבר פעם א', ושירף אלו שלשה תארים, כמו האל הגדול הגבור והנורא, אבל אצל לויתן כפל גם המלה, ויספת תאר מיוחד לכל אחד לויתן נחש בריח, ולויתן נחש עקלתון, והתנין אשר בים, והנה אשר המפרשים ורשאי פי' שלשת השמות האלה על ג' ממשלות אן על כבוד ממלכים, אבל מאחר שהתברר לנו מתוך המשך כל דבר הנבואה הזאת מקימן כד ועד כאן שאין הכוונה אלא על מפלת בבל, ומרקותנו שהפסוק הזה מתחיל בל' ביום ההוא ומחובר א"כ לענין שלמעלה, צריך לומר כדברי הרש"י שאין הכוונה אלא על מלכות אחת, והיא בבל, שלא אמנם כל זה אין אנו צריכים לעוות את הכתובים ולומר שאין הכוונה אלא על חיה אחת, אמנם נאמר כי לקח הרשע מג' חיות, והכוונה בשלשתן על מלכות אחת, כי הזכיר הגדולות והנוראות שבין החיות, ואמר כי ה' יפקוד עליהן ויהרגן, ותשאר הארץ נצלת מהן, והכוונה כי ישבית ה' את המלוכה החזקה אשר נתנה חתיתה בארץ החיים. לויתן נחש בריח: הוא הקרוקודיל אשר ביאור מצרים, והוא הנזכר באיוב (מ' כה), אמרם נחש בריח כי הוא פשוט וארוך, ואינו מתקפל ומתעקם כמו התנינים (רש"י), והוא מל' בריח, ואם שנקוד בְּרִיחַ ולא בָּרִיחַ אין אלא להבדיל מטעם דבר לשם התאר. ולויתן נחש עקלתון: הוא מין נחש הרומש על הארץ, ונקרא עקלתון על שהוא מתקפל ומתעקם ברצונו, ונראה שנקרא בשם לויתן מין נחש גדול שלא היה ואלא נכרא, והאמינו הקדמונים שהיה בעל ראשים הרבה, כי כן מצאנו אתה רצצת ראשי לויתן (תהלים עד יד). והתנין אשר בים: נראה שהוא הדג הנקרא Balena, והוא הגדול היותר נודעים שביבשה ובים ובנהרות, ואמר כי ה' יפקוד עליהם ויהרגם, והטעם כי יכרית מלכות בבל שהיתה שולטת ומושלה אימתה בכל קצות הארץ.

ביום ההוא כרם חמר ענו לה: אין ישראל שיהיו ברוכי ה' יהיו נמשלים לכרם העושה יין טוב, ולא לכרם העושה באושים, כמו שהמשילם ישעיה

20. Va, popol mio, entra nella tua stanza, e chiuditi dietro gli usci, stati nascosto per brevi istanti finchè passi il disastro.

21.

21. Imperciocchè D. è per uscire del suo luogo, per esiger dagli abitanti di quel paese conto de' loro delitti: la terra allora scoprirà l'umano sangue, che ha in sè, nè più terrà occulti gli uccisi, che in essa sono.

27.

1. In allora, D. punirà colla sua violenta, grande e forte spada il cocodrillo, serpente diritto, ed il Dragone, serpente tortuoso, ed ucciderà la balena, che sta nel mare.

2. In allora col nome di vigna

amabile celebratela (la Giudea).

3. Io, o V. ne sono il custode, ad ogni istante io la irrigo — nel timore ch' egli non venga a chiedermene conto, notte e giorno io la custodisco.

4. Iracondia io già non ho — altrimenti qual è (quella vigna) che sa produrmi spini e vepri? bellicosamente ci metterei il piede, e l'incendierei ad un tratto.

5. — Oh! seguitasse egli ad essere il mio sostegno! Oh! mi accordasse egli pace, pace mi accordasse egli!

ענו לה (הא״בע) (רד״ק), והנה ברוב הספרים כתוב חמר בריש, אך בקצת ספרים כרם חמד בדלת, וכן נראה שהיה קורא
המתרגם היוני שתרגם ככרם נחמד [illegible] (ככרם הנטוע בארץ טובה), גם בתרגום היוני המיוחס לע׳ זקנים
מתורגם כרם חמד בדלת, וכן נמצא בעמוס (ה׳ י״א) כרמי חמד, ובישעיה (ל״ב י״ב) שדי חמד, אבל כרם חמר וכרם
יין לא נמצא בכל המקרא, לכן הנכון לקרוא כרם חמד בדלת, וכן תרגמתי. ענו לה: חוזר לקו׳ שהזכיר למעלה (כ״ו)
[illegible] לה דרך שיר ושבח כרם חמד (רד״ק ודון יצחק), ותלמידי מוהר״ר הלל קאנטוני מוסיף כי אולי היה קצת
שירה שתחלתה כרם חמר, והיה ענינה שבח הכרם, והעם היו יודעים מה השירה ההיא, וזה נכון; והפסוקים שאחר זה אינם שיר שישירו אז,
[illegible] רק׳ וגש׳, אבל הם דברי הנביא, והרבה נתחבטו מפרשי הכתובים האלה מחמת הטעות הזאת שחשבו כי הם שיר שיושר לעתיד, והם אינם
אלא דברי ישעיה; והנה בכל המקרא אין כרם אלא לשון זכר, אך בהכרח אין ענו לה מוסב לכרם כמחשבתם, אלא [illegible].

אני ה׳ נוצרה: הנביא אומר לנגד העם: ה׳ אני שומר ונוצר את האומה הנמשלת לכרם, בכל רגע אני משקה אותה, כלו׳ אני מוכיח את ישראל תמיד על חטאותיהם
[illegible] יגדלו ברכת ה׳ ויצליחו, ואחר הופך פניו מהם ויותר נגד השמשים; פן יפקוד עליה לילה ויום אצרנה: כלו׳ אני השומר, אני מתיר תמיד [illegible]
[illegible] הכרם, ויזכר את כרמי, הוא אין [illegible] עליה אם ירצה [illegible], וע״כ אני שומר אותה לילה ויום; [illegible]
[illegible] מי אנכי האלהים ומי ביתי (ש״ב ז׳ י״ח) וכן עבדך אני המלך אהיה (ש״ב ט״ו ל״ד), [illegible] המלך; אני עבדך אהיה. והמפרשים כלם פירשו הפסוק על
[illegible] עצמו, והקשה להם מאד מאמר פן יפקד עליה, ר׳ יצחק בן שמואל (הביאו ראב״ע) ור׳ יוסף קמחי (הביאו רד״ק) ודון יצחק פירשו פן יפקדו עליה אלה,
ואז היה צריך לנקד יִפָּקֵד, והיה צריך שיהיה עליה חסר יו״ד ~~[illegible]~~, ור׳ משה הכהן ורשב״ם ורד״ק ורמב״ן וגש׳ פירשו
פן יפקד עליה הקוב״ה, וזה לא יתכן, כי ה׳ פקד על לא [illegible] אלא ביקור המעשים הרעים לענוש עליהם, אבל [illegible] לא יאמר שהוא
פקד עליה.

חמה אין לי: הם דברי ה׳ המשיב על דברי הנביא שאמר כמתרעם על מלת פן יפקד עליה וגו׳, והוא משיב אני איני בעל חמה, שאם הייתי בעל חמה מי הוא
הכרם הנותן לי שמיר ושית במקום [illegible] הייתי פוסע בו דרך מלחמה הייתי שורפו כלו כאחת (ר׳ יוסף קמחי). מי יתנני: מי יתן לי, כמו כי
ארץ הנגב נתתני (יהושע ט״ו י״ט); ומצאנו תיבת מי יתן שהוראתה כמשמעה (ולא כהוראתה ברוב המקומות הלואי) מי יתן טהור מטמא (איוב י״ד ד׳). במלחמה
חוזר למטה ולא למעלה; אחר מלות חמה אין לי צריך להבין מלות שאם לא כן, כלו׳ אני איני בעל חמה, שאלו״כ, ואם הייתי בעל חמה,
מי הוא הכרם הנותן לי שמיר ושית? ודוגמת זה כי אם בא אתה עשה חזק למלחמה יכשילך האלהים לפני אויב; וכן [illegible]
[illegible] להגיד להם מי ישב על כסא אדוני המלך אחריו, ואם לא תגיד, אז והיה כשכב אדני המלך עם אבותיו והייתי אני ובני שלמה חטאים
(מ״א א׳ כ׳ וכ״א), וכן [illegible] ה׳ עננו [illegible] העם הזה כי אתה ה׳ האלהים, ואם לא תענני, אז אתה הסבות את לבם אחורנית (מ״א י״ח ל״ז),
ואם לא תעשה הנה [illegible] רבה, הנה אתה [illegible] ותחזקו בעבודת האלילים; [illegible] מי יתן [illegible]
[illegible] שמיר ושית להלחם אתי: כי אפשעה בהם ואציתם יחד, [illegible] מתגבר במלחמה למטה, מי יתן לי [illegible]
[illegible] שמיר ושית, כי אז במלחמה אפשעה בה ואציתנה יחד, [illegible] לא יתכנו [illegible] (בה, אציתנה) [illegible]
[illegible] שמיר ושית [illegible]; ובתרגום היוני המיוחס לע׳ זקנים וכן בתרגום סורי מתורגם כאלו כתוב חומה אין לי, וכחדו
[illegible] הזאת Schnurrer, Dathe, Houbiga., ושנורר מפרש הפסוק כן: הכרם אומר: חומה אין לי, ומי יתן שיהיה לי
[illegible] שמיר ושית בזמן המלחמה, כשהאויב יבוא עלי, אפשעה בה, אציתנה יחד, וגם זה לא יתכן, [illegible]
[illegible] שמיר ושית קוצים, אם לא [illegible] כי לא תפקנו חומה לכרם אלא גדר.

או יחזק במעוזי: זו תשובת הכרם, כלו׳ תשובת איש יהודה: ולוּאי שכן יהיה שאין לו חמה עלי, ויחזיק במדתו [illegible] להיות לי למעוז ולמשגב
[illegible] שאפשעה לי במלחמה, יעשה שלום לי, שלום יעשה לי, והטעם מי יתן ויהיה הדבר כן, אבל בהפך רואה אני [illegible]
[illegible] גולה ואין מושיע; זה לי בני יהודה בגלות בבל, ועל זה הנביא משיב הבאים ישרש יעקב. או: כמו אולי, מי יתן, כמו [illegible]
[illegible] (ויקרא כ״ו מ״א), ואפשר לפרש [illegible] שבפסוק האחרון הזה [illegible], הנה אין קריאה [illegible]
[illegible] על הרוב, כגון מי יגיד לך ומה יענך אביך קשה (ש״א כ׳ י׳). או עשית בנפשי שקר [illegible] דבר לא יכחד מן המלך (ש״ב
י״ח), [illegible] כל [illegible] יחזקאל (כ״א ט״ו), הרי שאין קריאה נסתרת [illegible] הכתב, וכן [illegible]
[illegible] נסתרת ע״כ להוראת התשוקה, כמו [illegible], ואחר [illegible]. יחזק במעוזי: החזק בדבר חזרה
[illegible] בפעולה ההיא, כמו [illegible] מחזיק בתמתו (איוב ב׳ ט׳), החזק במוסר (משלי ד׳ י״ג). יחזק במעוזי: יתמיד במדתו להיות מושיעי.
שלום [illegible] נופלת כשהחזק עושה שלום עם החלש, כאלו נותן לו מתנת חנם, כמו ויעש להם יהושע שלום (יהושע ט׳ ט״ו). שלום
[illegible] לי: הכפל [illegible], ישנה סדר המלות, [illegible] תן לי דבר זה, דבר זה תן לי, [illegible]

כי עקר מבוקשו לפי״מו שיעשה דבר מה בשבילו, ובקשה מוכיח השם תחלה, כי כוונתו לפי״מו שיעשה לו הדבר ההוא דווקא, וביותר בזה
אם לשלום יבקש תפשום ח״ו ואם למלחמה יבקש ח״ו תפשום (ראה פ׳ יג) אבל הציפה לשלום הקדים תפשום, כי עקר מבוקשו שיתפשום
לעשי שיבקשו לשלום, אבל שלא יומיתום אף לאחרו, כי בידוע שלא ימירו היונקים אליהם לשלום, ואבל הציפה למלחמה הקדים ח״ו, כי
עקר כוונתו שלא יומיתום כאשר יעשה אויב לאויבו, אבל שיתפשום אף לאחרו, אחרי אם לא יהרגום וגם לא יתפשום, ינגפו כלם לפניהם,
ואמו שהיה; וזה אלא בתכונה העברית. והקדים מה שהוא עקר במחשבת המדבר, כמו אותה קח לי (שופטים יד ג) כי את חנה אהב
(שמ״א א ה), וכדים כאלה, ורד״ק ושגעי׳ פי׳ אפית יחד את קוצי עמי, אם לא יחזיקו במעוזי, כלו׳ אם לא יכנעו תחתי ויעשו שלום עמי,
וגם בעשי׳ מודה שכולל שלום יעשה עמי, לא יעשה לי, ואתם איך יתכן שיאמר על אויבו עמו או יחזק במעזי ה׳ ואין ענין יחזק במעזי
א כענין יכנעו תחתי, אלא (לפי מה שהם עצמם מפרשים) מענין ויתוך בקרנות המזבח (ה״א א נ) כלו׳ יתפס בסדר כנפי, ואיך יתכן לאויב
עם הי הצפים למלחמה על עמו, שיחזיקו במעוז שהיה של ישראל, ובכל ה׳ יתלוננו ה׳ ואיך יתכן לסמוך יעשה שלום עמי, אחר
מלעבת יחזק במעזי ה׳ וכי מי שהוא לתקות תחת כנפי תכרו, לא עשה עדיין שלום עמו ה׳ ולדעת הפסוק הזה תשלום
דברי הכתם: מי יתן ויהיה לי אפילו אויב של קוצים, אבל אם ה׳ הוא יתפיס בידי ניהיה לו מעוזי, אז הוא יעשה שלום לי, ואין אני צריך
עוד לא לסייע ולא למלחמה, וזה פירוש בגון אם היה פירוש הפסוק הקודם עולה יפה לפי דעת החכם הזה.

6\. Nei tempi avvenire Giacobbe metterà radice, Israel germoglierà e fiorirà; e la faccia del mondo sarà piena dei suoi prodotti.

ו הבאים ישרש יעקב: תשובת הנביא למאמר אנשי יהודה הבוטחים או יחזק במעוזי, ומבשר אותם כי כן יהיה שסור הי להיות מעוזם, ולא בלבד יעשה
להם שלום, כי גם יתן להם גדולה וכבוד. ומלאו פני תבל תנובה: ומלאו פעל עומד, והוא חוזר למלת פני תבל, פני תבל יהיו מלאים מתנובת יעקב, כי
אחר שהמשילו לעץ שיציץ ויפרח, אמר שיעשה פרי הרבה עד כי דרך משל תמלא הארץ ממנו, ורד״ק ושגעי׳ הקבו הפעלה לישראל, אהם ימלאו
השולם תנובה.

וקם [illegible]

7\. (Dio) l'ha egli percosso in quella guisa nella quale percosse colui, che lui (Giacobbe) percosso avea? (Giacobbe) fu egli ucciso alla foggia di coloro, che da lui (Dio) uccisi furono.

ז הכמכת מכהו הכהו: וכי הכה ה׳ את יעקב כמכת ותהו כדרך שהכה את מכהו, שהוא בבל? אם כהרג הרוגיו הי (שהם אויבי ה׳ והם הרשעים, והם
בני בבל שאמר עליהם אותם בל יחיו) נהרג יעקב? לא כן כי בבל נכרתה לגמירות, ויעקב הושפל, ועוד ישוב ויפרח, וכמו שאמר יהי מתך. מכהו: הוא
המכה את יעקב. הכהו: הש ליעקב. הרוגיו: הרוגי ה׳. הרג: נהרג יעקב.

8\. (Mainò: ma) nel cacciarla (Babilonica) la trattasti fuor di misura ostilmente; Egli l'ha fatto la fack sparire col suo vento impetuoso, con un giorno di violento euro.

ח בסאסאה בשלחה תריבנה: כי אותם את בבל (הנזכרת למעלה כל נקבה, כשם עיר בבורה) בצאת את ה׳ והיים לה לאויב בסאסאה, במדה גדולה וכפולה.
כי סאסאה: כפול מן סאה, כמוה כפל ורבו, כמו יפיפית. בשלחה: בשלח אותה (את בבל) מעל פניך, כלו׳ כשלחת מעל פניך את בבל, לא שלחתם
צ כדרך בשלחת מעל פניך את ישראל, כי ישראל עוד יקומו וישובו לארצם, ובבל לא תוסיף לקום. תריבנה: נעשית לה כאויב, כמו ריבה ה׳ את יריבי
(לחם את לוחמי (תהלים לה א)). הגה: חופך פעל מוחשל ואומר, ה׳ הגה את בבל ברוחו הקשה, כלו׳ כבהמה שפוכה לאין מרפא. הגה: לי כאשר הגה
ה׳ מן המסלה (שמ״ב כ יג), הגו סיגים מכסף (משלי כה ד) הגו רשע לפני מלך (י״ר ה׳) לי הסרה והעבור, ורד״ק ושגעי׳ פירשו תריבנה על ישראל, ופירשו
ו בסאסאה במדת דבק, ושגעי׳ פירש סאסאה סאה כנגד סאה, מדה כנגד מדה, ובלעסיפין פירש במדה כלו׳ בנחת, ולא יתן כי הגה ברוחו
ה הקשה אינו לי נחת, אלא לי עצרה ובעם בלא ספק, ולא יתכן שיאמר כן על ישראל אחר שכבר אמר הכמכת מכהו וההו בתענוג אם לדעתם
נ כי ה׳ לא הכה את ישראל באכזריות חמה כאשר הכה את מכהו.

9\. Si, in questa guisa verrà espiato il delitto di Giacobbe, e ne sarà questo il grande frutto ch'egli cioè toglierà via i monumenti del suo peccato, riducendo tutte le pietre de' suoi altari (idolatria) in pezzi, quasi calcina, nè più erreggendosi (presso di lui) statue di Vene,

ט לכן בזאת: מה שסבל יעקב מן השונ והגלות יהיה לכפרה לו, ועוד ישוב ה׳ לרחם עליו, וזה כל פרי עונו וגלותו, כלו׳ זה הוא הפרי הנכבד אשר
ח יומשך לו מזה, ומה הוא? הוא הסיר חטאתו, שלא יהיה עוד אדוק לעז, אלא ינפץ אבני המזבחות אשר היו לו לכל צבא השמים, ולא יקומו עוד
ז בארצו אשרים וחמנים, וכן היה, כי אחר גלות בבל חדל יצר עז מישראל; ושטורבער רקי׳ ושגעי׳ פי׳ בשומו כל אבני מזבח מורר לה׳, כי בהחריבו את מקדשו
כ יבוסם אגם שינתצו המזבחות (וקרוב לזה פירוש יצחק), והנה אמר אחריו לא יקומו אשרים וחמנים, וזה אינו מעשה הכל, אלא רצון ישראל, שאין רצונם
להקים עוד אשרים וחמנים, שאם היו רוצים אחר שנפל ונתצו מזבחותם ואשריהם יכולים היו להקים חדשים תחתיהם, אבל בשומו חוזר לישראל, שבארצנם יבקנו עוד
מארצם. וזה כל פרי הסר חטאתו: לדעת שטורבער ורקי׳ ושגעי׳ ספר הוא סמוך להסיר חטאתו, כלו׳ זה יהיה פרי הסרת חטאתו, כלו׳ מה שיכפר עון יעקב
יהיה פרי נמשך מהסרת חטאתו, ובכר רקה שגעי׳ כי דבור בלתי מתיישב הוא לפי זה כל פרי הסיר חטאתו, והשתדל לפרש וזה כלו יהיה פרי הסרת חטאתו
חטאתו, ועדיין השנין כלו בלתי צודק, כי אמנם נכון הוא לומר על צרת הגלות יכופר עון יעקב, כי מתוך הצרות ישובו לאל, אבל מחרבן העיר
ונתיצת המזבחות לא ימשך שלא ישובו לעבודתם. גיא: יאיד כל אשמית (דניאל ה׳ ה׳). כאבני גיר: מנופצות כחתיכות גדולות של סיד, שמנפצין

e del sole.

10. Sì, la città forte rimarrà solitudine, abitazione abbandonata e negletta qual deserto: ivi pascerà il vitello, ed ivi si coricherà, ed estermineranne i rami.

11. Inaridita la sua messe, resteranno abbattute le donne, che verivano ad accendervi dei fuochi. imperciocchè ei non è uno popolo sconsiderato, quindi il suo creatore non gli usa clemenza; Egli che lo formò non ne ha pietà.

12. In allora Dio abbacchierà dall'impetuoso Eufrate sino al fiume d'Egitto; e voi verrete raccolti uno ad uno, o figli d'Israel.

13. In allora verrà suonata una gran buccina, e coloro ch'erano smarriti nel paese dell'Assiria, e quegli che erano dispersi nel paese d'Egitto, verranno a prostrarsi a D. nel monte santo, cioè in Gerusalemme.

28.

Ammonizione al regno di Giuda (al principio del Regno di Ezechia), ed a coloro specialmente che speravano essere dal Re dell'Egitto difesi contro l'Assiro. Incomincia per modo d'esordio dall'annunzio della prossima caduta del regno d'Israel.

1. Oh corona dell'orgoglio degli ebbri di Efraim, ed oh diadema, da dirsi pur questo fiore appassito, formante il suo pomposo fasto, il quale sei sul capo simile ad una valle di aromi di gente oppressa dal vino.

אותן למתיבות קטנות שבאים לכבוד הקיץ בתוים. אשרים וחמנים: ע' למעלה י"ז ח'.
כי עיר בצורה: חוזר לחפלת בבל, להגיד כי לא כחקרה ישראל כן תקרה בבל, כי מפלת ישראל מפלה שאחריה תקומה, ולא כן מפלת בבל. עיר בצורה: [illegible]
והיה ביום ההוא יחבוט ה', ואתם תלוקטו וגו'.

[illegible]

כ"ח

[illegible]

[illegible]

וגם אביוס ורד"ק ועוד' אמרו כי הזכיר הנביא הצ"ץ אצל השכורים בעבור מנהג הקדמונים (היונים והרומיים) לתת על ראשם ציצים ופרחים במשתה היין, ואמרו
שהיה המנהג הזה גם בי"ש, מאשר שמצאנו בס' חכמת שלמה (ב' ח') נתעטר בשושנים בטרם יבולו, אמנם אין מזה ראיה, יען הס' ההוא לא נכתב ביהודה, כי אם
במצרים, ובקרב היונים. ונ"ל כי ציץ הנזכר כאן הוא מתחלתו ל' עטרה ונזר כמו ציץ נזר הקדש, והוא כפל ל' של עטרת גאות, אלא שאמר שהזכיר ל' ציץ
ומליץ הורקות יתולה בעטרת, וסמך לה תואר נובל, לומר שאינו נזר, אלא פרח הנובל, ולפי זה אין להביא מכאן כלל שהיה מנהגם להתעטר בציצים,
ודקיה כי ציץ הנזכר עבר הורקתו נזרו, כי למטה אמר כנגד זה יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה, אמר עטרת כנגד עטרת, וצפירה
כנגד ציץ; ותושבוה נמוד ירא' לעתק בהלוך הורקות מלת ציץ, ואמר תנו ציץ למואב כי נצא תצא (ירמ' מח ט'), והזכירו תחלה אלו כוונתו על הנזר,
ונפי' אחר להורקת הציצה והגלות. הלומי יין: כמו הלומי יין, שהיין מכה והולם אותם ומשבר דעתם, ל' הכוני בל חליתי הלמוני בל ידעתי (משלי כג לה), והלמה סיסרא.

כהנה חזק: כה' פירש רוח, רד"ק יום, כאשנו יום אן חיל, ורש"י ולפנינו (Coccejus, Vitringa) דבר חזק, ועוד' איש חזק והוא מלך אשור, ולדעתי אחר
שאמר עליהם הלומי יין, בעוד שאין לא הלם אותם אלא הוא, אמר כי עתה הולם ומכה אחר יגלה השם עליהם, חזק ואמיץ מן היין, והוא מלך אשור.
שער: ל' סערה. קטב: ל' הרג ואבדן. הניח לארץ ביד: כה' רש"י פי' ה' ינחהו על ארצם בחזקה, ורד"ק פי' כי היום החזק ינח עטרתם לארץ, ורש"י פירש
הניח המניח את הזרם הזה על הארץ ביד, והמניח הוא הש"י, ועוד' פירש כי מלך אשור ינח עטרת אפרים לארץ ביד, ונ"ל כי אחר שהזכיר
זרם ברד ותקיפו, זרם של מים כבירים שוטפים, זרם המפיל ומניח לארץ, ביד חזקה כל מה שפוגע בו.

2\. (altro oppressore ben più) forte e potente è per venire mandato dal Signore, simile ad un nembo di tempesta, ad un turbine micidiale, ad un nembo d'acque violente, inondanti, il quale con violenza tutto atterra.

3\. Coi piedi verrà calpestata la corona dell'orgoglio degli ebbri di Efraim.

4\. Lo splendore del fiore appassito formante il suo pomposo fasto, il quale è sul capo di mille ad una valle di aromi diverrà qual fico precoce prima della stagione, cui se taluno vede, mentre ancora l'ha in mano, l'inghiotte.

ברגלים תרמסנה: אחר שהמשיל הקב"ה לזרם מים המפיל כל דבר לארץ, אמר כי כן עטרת אפרים תפול על ידו לארץ, וכעתם תרמסנה רגל האויב,
למעלה, ואמר תרמסנה במקום תרמסנה בנון והאל"ף נוספת כמו והיה כי תקראנה מלחמה (שמות א' י') יהה לתד תשלחנה (שופטים ה' כו) וכן בשלחה
בתולת (עובדיה יג), ביד' אשלח תהלכנה (קהלת יז יג), וע' פירוש בשמות א' י'.

ציצת נובל: לדעת רד"ק ציצת במקום ציצה, ויפה טען גזעני' שאם היה נובלת, והוא תואר ציצת סמוך, כמו ברכת טוב (משלי כד כה), אשת רע (ר"י מעקב
כד) ואין הנדון דומה לראיה, כי רע וטוב הם גם שם דבר, לא שם התאר בלבד כמו נובל, והנה ברכת טוב כמו איש חיל, ואין לומר כן בציצת נובל,
ואפשר היה לו להביא ראיה מן כלי הקטן, אלא שלדעתי ראוי לקרוא כלי, ואינו סמוך. ואני אומר כי ציצת הם מופשט משרש ציץ (ועלו ציץ
נזרו, תהלים קלב יח) ענינו זהר, ונובל תאר לציץ הנזכר בפסוק ראשון, ושיעור הכתוב והיתה ציצת ציץ נובל. כבכורה בטרם קיץ וגו': כן יהיה
עושר אפרים ועושה יבלעם האויב במהרה (רד"ק).

לאשר עמו: הם יהודה ובנימן, אשר יגן ה' עליהם במלכות חזקיהו. צפירה: כתרגומו כתר, ולא הזכיר ציץ אלא מתלוף בענין פרח הנובל.

5\. In allora l. Dio Sevaoth formerà Egli la maestosa corona, ed il glorioso diadema del rimanente del suo popolo.

ולרוח משפט: ה' יהיה לרוח משפט לחוק ולשופטים היושבים על כסא המשפט, כמו' ומקוה. אם בהם כוח משפט וצדק, בלכתם אחרי תורתי; אם
עקשמי המקרא הזה מוגעים, והאתנח צריך להנתן תחת המשפט, והקרוב שאינו אלא טעם. ולגבורה: ה' יהיה לרוח גבורה לאנשי הצבא, המשיבים אחור
את האויבים הנלחמים בשער העיר; ורד"ק ורש"י ועוד' פי' שמשיבים האויבים לשער ערים אשר יבקו חזקים, כלו' שמנצחים אותם עד ארצם, ונ"ל כי לא
יתכן שיאמר שער סתם על שער האויבים, אלא על שער ישראל, ופירוש משיבי המלחמה שערה, דוחים לשער העיר להשיב אחור האויב
העושה מלחמה.

6\. Tornerà espandendo lo spirito di Giustizia a chi siede sul seggio della giustizia, e di prodezza a coloro, che alla porta della città fanno retrocedere i nemici combattenti.

וגם אלה: גם יהודה ובנימן, אף גם אלה היושבים על המשפט והמשיבים המלחמה שערה תשו אחר התאוה והתענוגים, והנה עקר התוכחה היא
להוכיח אנשי יהודה, אלא שפתח באפרים ובא עליהם פורענות למען יקחו מוסר אנשי יהודה אלא היין שוגים מהם בקבלת ענינים, ואחר כך התחיל
להוכיח אותם ביתור. נבלעו: נתבלבל שכלם, ל' וכל חכמתם תתבלע (תהלים קז כז). אלו בראה: בלשונם מעשה הרואה והחוזה, שהוא לדבר אלהי, מן היין: מסבת היין.

7\. Anche questi però si perdono dietro del vino, si smarriscono dietro i liquori inebbrianti, il

sacerdote ed il Profeta perdonsi die-
tro i liquori inebbrianti, rimangono
storditi per effetto del vino, smarriti
per effetto dei liquori inebbrianti,
sbagliano nella predicazione, vacil-
lano nel pronunziare giudizii.

8. Conciossiachè tutte le mense
son piene d'impuro vomito, senza
che ci rimanga luogo (netto).

9. A chi potrebbe insegnarsi la
saggezza? a chi potrebbesi far in-
tendere ammonizione? (Non ad
altri se non se (a) que' fanciulli che
furono testè spoppati, che furono
testè staccati dalle mammelle.

10. (Imperciocchè costoro non inten-
dono) che un comando isolato, ed
un altro comando isolato: una leg-
ge di per sè ed un'altra legge di
per sè: (procedendo) un poco
per l'una parte, ed un poco
per l'altra.

11. Imperciocchè egli accade quando par-
lasi a q(ue)sto popolo, come avviene quand'al-

ישעיה כח

התעו והאחרים והנביאים. פקו: ל' פיק ברכים, שהוא נדנוד, ומזה בלה פקפוק. פליליה: במשפט. שגו ברואה פקו פליליה: מדבר בנביא וכהן

כי כל שלחנות: שותים ומשתכרים עד שמקיאים (ראב״ע רד״ק ורמ״ה) בלי מקום: עד שלא ישאר בשלחן מקום נקי (רד״ק רש״י וגעז׳). קיא צואה: אין שניהם קיא וצואה (כראב״ע ורד״ק) כי אין צואה כמו צֵאָה (עי' למעלה ד' ד'), אלא קיא של צואה, כלו' קיא מגואל ומאוס, ל' הבגדים הצואים (זכריה ג' ג') מגואלים.

את מי יורה דעה: אנשי הדור הזה השחיתו גם את דרכם שאין תועלת להוכיחם כי לא יבינו דבר, להיותם מושקעים בתאוות, והנה אין תקוה אלא בילדים הקטנים אשר עדיין לא למדו דרכיהם, הם אולי ישמעו וישובו, כן נ״ל; והמפרשים הלכו בדרכים אחרות: רש״י פירש את מי יורה דעה, שאין לתינוקות שאין יודעים להבין, כי הגדולים פנו לדרך רעה, וזה מתקרב לפירושי. מכל אשר הפירושים, אלא שהוא מפרש בתורה מה שאני מפרש בנחת, ובין הכורם פירוש לפירושי, אלא שהוא מפרש העניין דרך לעג ובזיון; ראב״ע רד״ק ודון יצחק פירשו את מי יורה דעה אמר שאין בהם דעת להבין, והרי הם כנערים קטנים; ורמ״ה וגעז' ולפניהם Vitringa פי' המקרא הזה והשלמתו כאלו הם תלונות העם נגד הנביא ואומרים: את מי הוא מורה דעה, הנחשבנו לגמולי מחלב הנחשבנו בעיניו כתינוקות בני יומם, שהוא משמיע עלינו יום יום צו לצו קו לקו מצוה על מצוה ואזהרה על אזהרה? ועוד מוסיף כי לכך היו בני דורו של ישעיה מתלוננים על רבוי החקים והתורות, מפני שהמצוות התוריות היו חדשות בימים ההם כי לדעתו (ולדעת של געז' ואחרים מחכמי אשכנז בדור הזה) אין את כלו ולא רובו מימות משה, אבל הרבה מן המצוות נוספו בימי המלכים; והפירוש הזה בטל מעיקרו, כי ישעיה לא היה מוכיח את אנשי דורו על דבר המצות והחקים התוריים, חוץ מפעם א' שהזכיר השבת, אך בכל אשר תוכחותיו הוא, בפיו כי אין חפץ לה' בעולות וזבחים, כי אם עשות משפט ואהבת חסד, ולמטה בנבואה הזאת הוכיחם שפיו על שעשאם מצות ה' בפיהם ובשפתיהם ולבבם רחוק ממנו ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, ואיך יתכן שיאמרו לנביא כזה שהוא נוהג עמהם כמו שנוהגים עם הילדים, ושהוא מעמיס עליהם צו על צו? תלונה שפתי שקר!

כי צו לצו: אמר את מי יורה דעה וגו', כי לא יבינו ולא ישמעו, ולא יבינו אלא מצוה א' לעצמה, ומצוה א' לעצמה, כן כלו' תורה א' לעצמה ותורה א' לעצמה, ולכן זעיר שם זעיר שם, מעט לצד זה ומעט לצד שכנגדו, מעט אל הימין ומעט אל השמאל (כטעם כה וכה), והטעם אין תועלת להוכיחם וללמדם, כי גם אם ישמעו ויתנו לב להבין ולעשות, אינם מבינים ואינם עושים את המצות בלב שלם עם ה' ובכוונה רצויה לפניו, רק יעשו את המצות כדברים נפרדים זה מזה, בלא לב ובלא דעת, וגם אם יקיימו כל התורה כלה אין מעשיהם לרצון לפני ה' כי אין לבם עמו, וכמו שאמר למטה (כ״ט י״ג) בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, ואמר גם כי אינם שלמים, בקיום המצות אפילו הדק הזה, אלא הולכים זעיר שם זעיר שם, עושים את המצות והולכים עם זה אחרי שרירות לבם הרע; וכל זה אמנם עיקר אמיתי ממדות העם תחת מלך חסיד כאשר היה חזקיה, כי לכבודו ומיראתו היו יראים את ה' למראה עינים, ולבם כאשר בתחלה.

צו לצו קו לקו: לפי דעתי הטעם צו לעצמו וקו לעצמו, כלו' נפרד ובודד, ואולי יתפרש על הדרך הזה יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת (תהלים י״ט ג') היום לעצמו יביע אומר ולילה לעצמו יחוה דעת, היום מצד א' והלילה מצד א' מספרים כבוד אל, כי מה שהיום מגיד, דבר נפרד ונבדל הוא ממה שמגיד הלילה (אבל פה לפה (מ״ב י׳ כ״א וכ״א י״ו) מלאה אחרת היא, והיא כתנאת מפה אל פה (עזרא ט' י״א) ויד ליד (משלי י״א כ״א) אין ענינו בבירור), אבל לפרש כראב״ע וגעז' צו לצו כמו צו על צו, להורות תוספת והעתקה, לא יתכן, כי לא מצאנו ל' מ״ד משמשת להוראה זאת, אלא על, כמו ספו שנה על שנה (ישעיה כ״ט א'), ימים על ימי מלך תוסיף (תהלים ס״א ז'), כי יספנו על כל חטאתינו רעה (ש״א י״ב י״ט), כי יוסיף על חטאתו פשע (איוב ל״ד ל״ז), לספות חטאת על חטאת (ישעיה ל' א'), הוה על הוה תבא (יחזקאל ז' כ״ו), שבר על שבר נקרא (ירמיה ד' כ'), רק פעמים מתי מספר בא אל במקום על (כמו שבשפה האיטלקית ופעמים במקום על בשאר שנים, כמו ויהי הם יושבים אל השלחן (מ״א י״ג כ') וחברין), כמו והוות אל שמועה תהיה (יחזקאל ז' כ״ו), ותוסף אל תזנותיה (יחזקאל כ״ג י״ד), ויוסף האלהים אל העם (ש״ב כ״ד א'), אבל הלמ״ד לא תבא מעולם על ההוראה הזאת, כי אם להורות מה שהתקשפת היא להבדלת עוברת, כמו ושפיפה לך כהנה וכהנה (ש״ב י״ב ח').

בלעגי שפה: מי שידבר אל העם הזה להוכיחם וללמדם הדרך הישרה, יקרה לו כמה שיקרה למי שהוא בלעג לשון, או למי שמדבר בלשון נכריה, אל השומע (עיין פירוש רש״י ורד״ק) כי השומע דבריו מעט יבין ומעט לא יבין, כי יבינו וישמעו צו לצו קו לקו, ויראת ה' לא תבא בלבם, והנה

tu parla balbettando, ovvero in lin-
gua straniera.

מה שהוא עכר הדברים לא יבינוהו ולא ישמעוהו, וי״ו [illegible] ורש״י פירשו ולכן גם ה׳ ילעג עליהם וידבר עמם בלשון אחרת משנה ממה
שדבר עמהם עד עתה, כלו׳ ינהג עמהם במדת הדין ויענשם, מה שלא עשה עד עתה; ועי׳ פירש בלעגי שפה ל׳ בלעג לשון, כפי׳ רש״י
ונלעג, ויאמר שהכוונה כי האל שלח עליהם גויים מארץ רחוקה אשר לא ישמעו את לשונם.

12. mentre fu detto loro: „È que-
sto il mezzo da procurarvi il ri-
poso, fatene uso, e dopo stanchi
(dalle calamità) procacciatevi
il riposo, egli è q͠to il mezzo da
procurarvi la quiete e tutta-
via non vollero ascoltare

אשר אמר אליהם: כי כאשר אמר להם הנביא: זה הוא הדרך להגיע בו המנוחה, לכו בדרך והניחו לעיף, ומצאו מרגוע לנפשכם העיפה
מכובד הצרות [illegible], וזה הוא הדרך להשיג המרגעה, ולא אבו שמוע, הרי דהמדבר אליהם יקרה לו כאשר קרה, נלעג לשון ומדבר בלשון
אחרת; ונראה דבזה [illegible] (ירמיה ו׳) אי זה הדרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם ויאמרו לא נלך.

13. La parola di S. è per essi al-
trettante leggi separate, (e
procedono) un poco per l'una
parte e un poco per l'altra, in
guisa che così camminando in-
ciampano per indietro e si feri-
scono, ed intoppano nei mali
e vi restan presi.

והיה להם דבר ה׳: אם שמעו וישמעו, לא יעשו אלא מצות נפרדות, ועם זה ילכו לעבר אם זעיר שם, מעט לפי דרך ה׳ ומעט לפי דרך תאוות
לבם, באופן שבלכתם על הדרך הזה הם נכשלים בדרכם לאחור ונשברים, ונוקשים ברעות ובצרות ונלכדים בהן; ורש״י פי׳ כי אחר שהתרעמו על רבוי
החקים והתורות, ימדוד להם ה׳ מדה כנגד מדה ויהיה להם דבר ה׳ כאשר אמרו הם, כלו׳ מעורבב של חקים ותורות, עד שלא ידעו היכן
ישימו כף רגלם, ונוקשו ונשברו, ועי׳ פירש כמו לעילה כלם מלעיגים על עם ה׳ ואומרים עליו צו לצו קו לקו, ולכן ילכו אחור ונשברו,
כי ישבר האל על פשעם.

14. Obbene udite la parola di S.
o voi uomini insipienti, poeti
di questo popolo, ch'è in Ge-
rusalemme.

מושלי העם הזה: הנכון כרש״י ורד״ק וזולתם של עליו יאמרו המושלים (במדבר כ״א כ״ז), ורד״ק [illegible] ועי׳ פי׳ ל׳ ממשלה, אך אין שום יחס בין אנשי
לצון ואנשי ממשלה, ורחוק שיקרא לשרי העם אנשי לצון, כי השרים אם היו כורתים ברית עם מצרים, לא עשו זה דרך לצון והעדר תבונה, אלא בעצה עמוקה
לפי מחשבותם, אם כמאמר עכשיו שהנביא [illegible] והם כלו משל ומליצה, כרתנו ברית את מות וגו׳, [illegible] בעם [illegible] מושלי [illegible] לצון
אשר [illegible] עם מצרים, [illegible] הזה, [illegible] לכך [illegible] אחרי המשבונים,
והיו אנשי לצון, כי היו אומרים משליהם כפי רצון אחרים [illegible]: אין הפך חכם, [illegible] תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט׳ ח׳) אם חכמת
חכמת לך ולצת לבדך תשא (— ט׳ י״ב), והוא אדם שאינו מתנהג אחר השכל, ועושה כל מעשיו לא בתבונה, אלא לפי מה שיערב לו לפי דעתו, כמש״ל זד
לץ שמו עושה בעברת זדון (— כ״א כ״ד), והוא מתרחק מוכיחיו, יוסר לץ לוקח לו קלון (— ט׳ ז׳), [illegible], כי היין כלו׳ השכור [illegible]
[illegible] לץ, כמש״ל לץ היין (— כ׳ א׳) ואפילו יבקש להתנהג בחכמה לא יוכל, בקש לץ חכמה ואין (— י״ד ו׳), [illegible] לשבת לצים, ובעבור [illegible]
עוות ועקום, כמו ונלוזים במעגלותם (— ב׳ ט״ו). כי תועבת ה׳ נלוז (— ג׳ ל״ב), והרחק ממך עקשות פה ולזות שפתים (ישעיה ל׳ י״ב); והנה לץ אין [illegible] בכל המקרא
[illegible] אלא [illegible] הנוטה מן הדרך הישרה ותועה אחר שרירות לבו; וכן זדים הליצוני (תהלים קי״ט נ״א), [illegible] (— ע״ח),
וכן קורים לץ [illegible] (משלי י״ד ט׳) [illegible] יעות דרכם של האוילים (ותרגומו מתלין), ונל׳ שהוא [illegible], וכן מפתלין, ל׳ נפתל [illegible]

וכן ונלוזים במעגלותם ~~[illegible]~~
תרגומו ומפתלין), וכן יליץ משפט

(— י״ט כ״ח) [illegible] יעות משפט, כי עד בליעל [illegible] עוות הדין; והנה מתרגמין נקרא מליץ, מפני שהופך המאמר מלשון (אל נכרית) [illegible]
וכן גם מליצה, שהוא מחובר תמיד למשל או לחידה (משלי א׳ ו׳) והחבקוק (ב׳ ו׳) [illegible] (aliam linguam vertere, convertere)
[illegible] מן הדבר המורגל ומלא תמונות מליצות הנקראות בל׳ יוני בשם [illegible] [illegible] ומליצה.

15. Posciachè voi dite: abbiamo
alleanza colla morte, col sepol-
cro fatto abbiamo un trattato:
il flagello inondante quando pas-
serà, non giugnerà sino a noi;
imperciocchè ci siamo procurati un
ripostiglio il quale però è illu-
sorio — ci siam collocati in un

stretta

ועשינו חוזה: מה שנקרא כאן חוזה נקרא למטה חזות (וחזותכם את שאול לא תקום), ומזכיר קרן חזות בין עיניו (דניאל ח׳ ה׳) שנקרא זו עשנו קרן א׳
מראה, כלו׳ קרן נבלית ונגלית למראה עין, והנה מזכירו ולקח את פי׳ המקנה את החתנים המזבח והחקים ואת הגלוי (ירמיה ל״ג י״ח) שהיו קורקים [illegible] למין
מחיני הפטרות, [illegible] כי חוזה והזית הנאמרים כאן [illegible] ברית כתובה על ספר, וכן [illegible] (במו של חזה) אומרים [illegible] והכוונה [illegible]
[illegible] (סנהדרין סוף פ׳ ג׳), וכן [illegible] עושה חזית (בתרא פ׳ א׳) שהוא [illegible] להיכר, ולא כמו שפי׳ רש״י (בתרא דף ד׳ [illegible])
כל תמונת ל׳ [illegible]. ועי׳ כתב כי כאם שאלת ברית הוכחה להורות על תורה וחק, כן בהפך מלת חזות שענינה (לדעתי) נבואה ותורה, הושאלה
אחר להורות על הברית, וזה לא יתכן, כי אין כל נבואה תורה, ומשלה לא נקרא משה רבנו [illegible] ולא חוזה. כי שמנו כזב מחסנו ובשקר
נסתרנו: לא יתכן שיהיו הם אומרים שאנו כזב מחסם ובשקר נסתרו, אך ישעיה הכנים בתוך מאמרם מלות כזב ושקר, ואולי הם היו אומרים במשל
אלהים מלות אחרות המורות על חוזק מבטחם, והנביא שנה אותם ללעג, ואולי היו אומרים כי שמנו נגשב מחסנו ובפלא נסתרנו.

asilo — il quale però è vano."

16. Ebbene (egli è il Sig. Iddio che il dice) ecco ch'io sono per collocare solidamente in Sion una pietra, pietra da castello, (pietra) da cantone, (pietra) rara, fondamento degno di questo nome: cosa tale che nessuno prontamente lo crederà.

17. Farò sì che la giustizia diverrà il filo, e la bontà il perpendicolo: vedi la grandine spazzerà via il fallace ricovero, e l'acqua inonderà l'asilo.

18. Rimarrà nulla la vostra alleanza colla morte, nè il vostro trattato col sepolcro sussisterà. il flagello inondante quando passerà, resterete da esso calpestati.

19. Ogni volta che passerà vi porterà via: sì giornalmente passerà anzi di giorno e di notte; e l'udirne la notizia metterà totale spavento.

20. Sì, lo strato verrà accorciato, invece di più oltre distendersi, e la coltrice si ristringerà, dopo avere entro di se tante cose raccolte.

21. Conciossiachè D. si alzerà (a mettere in rotta i nemici) come fece altra volta nel monte detto quindi della rotta, si moverà come fece già nella valle vicina a Gabaon: a fare il suo lavoro, lavoro insolito, ad eseguire la sua opera, opera straordinaria.

22. Or dunque non vi mostrate insipienti, perchè non facciasi

לכן וגו': מאחר שהסירותם בטחונכם מה' ובטחתם בזרוע בשר, הנני שם את ציון בלתי צריכה לעזרת זרים, ובלתי תשועת אדם יכונה עליון
בל תמוט. הנני יסד בציון אבן; הנני שנתן לה יסודות חזקים. הנני יסד: רש"י רד"ק וגזניוס פי' הנה אני הוא אשר יסד, ועדיין צ"ל שה"ל הנני יסדתי,
כלו' אני הוא אשר יסדתי, ודעת Gesenius שהוא מקור, הנני ליסד, ואני לא ידעתי למה לא תהיה הקריאה הנני יסד. אבן בחן: צ"ל כרש"י ורד"ק ני'
עופל ובחן (ישעיה ל"ב י"ד), אבן בחוזק המבצרים, ורד"ק וגזניוס והבורס פירשו נבחן ובמובחן רש"י לסוד. פנת יקרת: אבן פנה אבן יקרה, כטעם ויסיעו אבנים
גדולות אבנים יקרות וכו' (מ"א ה' ל"א). מוסד מוסד: מוסד שהוא בתכלית מוסד, שראוי לו לקרוא מוסד. המאמין לא יחיש: הדבר אשר אני עושה יהיה כל כך נפלא
שלא יהיה אדם שימהר להאמין אותו כשיספרוהו לו, כטעם לא תאמינו כי יסופר (חבקוק א' ה'), וכטעם מי האמין לשמועתנו. המאמין לא יחיש: יתי שיאמין לא
יחיש להאמין, לא יאמין מהר (ע' משלי כ"ט כ'), המאמין כמו ומאמן סבו (שמ"ב י"ט ט'), וכי יחות חות (במדבר י"ט י"ד), כטעמו מי שיהיה, כלו' לא יהיה אדם שתאחר להאמין
השמועה הזאת, ורש"י פי' ע"פ ת"י שבעבור זאת לא יחיש, לא יפחד, וכן ת"י לא יזדעזעון, ותרגום סורי לא יבהל, וגזניוס פי' לא יחיש, לא ימהר לנוס, לא יצטרך לברוח.

ושמתי משפט לקו: כשאבנה את ציון, המעשה שיהיה בה המשפט כמו הקו, הוא החוט שהבנאי מותח ליישר כשלו, והצדקה למשקלת שהבנאי נותן בתחתית
החוט לשומו נמתח, והכוונה שתגבר המדות הנפלאות היושר במשפט ובצדקה תחת חזקיהו. ויעה ברד: ובימים ההם הברד יפיל ויסחף מחסה כזב שלכם,
והסתר שלכם מים ישטופוהו, והכוונה על תפלת מצרים, וכנגד מה שאמרו שוט שוטף כי יעבור לא יבואנו, אמר כי המים השוטפים שטפו אותם
ואת סתרם. וסתר מים ישטופו. אין שום ספק כי משקלת צריכה להנתן תחת ובדר, לא תחת מים.

וכפר בריתכם: ל' בטול, כמו ותפול עליך הוה לא תוכלי כפרה (ישעיה מ"ז י"א) ואיש חכם יכפרנה (משלי ט"ז י"ד) (רש"י רד"ק וגז').

מדי עברו: כל זמן שיעבור השוט ההוא, ונ"ל שהמלה נגזרת מן הקדמית מן די. בבקר בבקר: כל יום, כלו' תמיד, כתלונת לבקרים (ישעיה ל"ג ב')
(ותהלים ע"ג י"ד ואיכה ג' כ"ג). והיה רק זועה הבין שמועה: משמעות רש"י וגזניוס פי' שמועת השמועה בלבד תהיה זועה, כאלו כתוב והיה זועה רק הבין
שמועה, דוגמת רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו (תהלים ל"ב ו') יתפלל לשטף מים רבים שאליו לבדו לא יגיעו, והרד"ק פירש גלגלה פירש
רק זה דוגמת והיית רק עשוק ורצוץ (דברים כ"ח ל"ג) והיית אך שמח (שם ט"ז ט"ו) לא תהיה דבר זולת זה, כלו' תהיה עשוק מאד מאד, תהיה שמח
מאד מאד, אף כאן תהיה זועה גדולה, כלו' גדולה מאד (וכן העתקתי אחר לגוסטניוס). זועה: ל' חלחלה ונדנוד, כמו ולא קם ולא זע ממנו
וקרוב לזה פירש רש"י והיה רק זועה זועה לכל השומעים.
(אסתר ה' ט'), ביום שיזועו שומרי הבית (קהלת י"ב ג') (רד"ק ורש"י); והכוונה בכל זה כי מלך אשור ילכוד בלא מלחמה כל ערי יהודה וק"ק לא
יציל אותן מידו, ובכל יום היו אנשי ירושלם שומעים שמועות שלכד מלך אשור עיר פלונית ועיר פלונית, אך ה' יסד ציון, ובשמרו אותה עליה יכלו.

כי קצר המצע: חוזר לעיקר המכוון בנבואה הזאת, שהיא מפלת סנחריב, וכבר ראינו שממשלה מלכות גדולה המתפשטת בעולם, במסכה המכסה
את הארץ, פני הלוט הלוט על כל העמים, והמסכה הנסוכה על כל הגוים (כ"ה ז'), וכאן הוא אומר כי המצע שהיה משתרע ומתפשט תחת כל העמים,
יקצר ולא ישתרע עוד, והמסכה תצר אחר שהתכנסו והתקבצו בתוכה כמה לאומים. מהשתרע: ל' שרוע וקלוט (ויקרא כ"ב כ"ג), וכן בערבי
שרע ענינו מתח. כהתכנס: ל' אסיפה וקבוץ והכנס במקום, והכ"ף במקור ענינה אחר אשר, כמו תקפוץ ע' קס וכן Gesenius ובעל
ירושות שלמה, והמפר' פי' המקרא מוסב למעלה, והיה רק זועה הבין שמועה, ותהיו כמצור ובמצוק, כאלו יכופם צר לכם, ולפי זה אל מהתכנס
או בהתכנס.

כי כהר פרצים יקום ה': יקום להכות אויביו (חיל סנחריב) כמו שהכה את פלשתים לפני דוד בבעל פרצים, מקום שנקרא כן על מה שאמר דוד פרץ ה'
את איבי לפני כפרץ מים (שמ"ב ה' כ') (כפירש רד"ק רש"י וגזניוס). כעמק בגבעון ירגז: כאשר הכה את הכנענים לפני יהושע בגבעון ובעמק
אילון; ולדעת גזניוס גם זה על התשועה אשר נתן ה' לדוד במלחמתו בפלשתים, שנאמר וינטשו בעמק רפאים — ויך את פלשתים מגבע
עד בואך גזר וכו' (שם י"ד) ויפשטו בעמק — ויכו את מחנה פלשתים מגבעון ועד גזרה. ירגז: ל' תנועה.

ועתה אל תתלוצצו: אל תעשו עצמיכם לצים בלתי שים לב לדברי ה' ולאמר כרתנו ברית את מות, ופן למעלה פירש. כי כלה ונחרצה שמעתי:
שמעתי שגזר שיעשה סנחריב כלה ונחרצה בכל הארץ, והנה אם תבקשו עזרתכם להתחבר עם מצרים ולעשות מלחמה עם אשור, תהיה לרע לכם,

aspra la vostra correzione; imperciocchè strage ed eccidio ho udito dal Sig. S. Dio Zevaoth (sovrastare) a tutta la terra.

23. Porgete orecchio, e udite la mia voce: fate attenzione e udite il mio dire.

24. L'aratore arerà egli perpetuamente per seminare? solcherà ed erpicherà egli (perpetuamente) la sua terra?

25. Mainò, ma appianata ch'egli ne ha la superficie, vi sparge l'anéto, vi getta il comino, vi pone il frumento in linea, l'orzo in luoghi determinati, e la spelta al confine.

26. Così Dio con giustizia corregge cui vuole istruire.

27. Conciossiachè non battesi già l'anéto colla trebbia, nè girasi sul comino la ruota del carro, ma battesi l'anéto con una bacchetta, ed il comino con un bastone.

28. Il grano poi, di cui fassi il pane, viene eziandio sminuzzato; poichè l'uomo non occupasi già perpetuamente in trebbiarlo: egli però ne sparpaglia la pula, senza sminuzzarla col carro e coi ~~cavalli~~ cavalli.

✱ אלו כדעת תלמידי יצחק
פארדו ישראל שהם חביבים לפניו
בסופם, הוא מוסיף ליסרם הרבה, אבל
עובדי האלילים הוא מניח
להם שילכו בתועבותיהם.

והי׳ מיסר אתכם תחלה ע״י נביא, ואם לא תשמעו, ייסר אתכם ע״י אויב, ויהו פן יחזקו מוסריכם.

כד כל היום: הנכון כפי׳ רש״י, וכי התורש כדי לזרוע, לעולמים חורש? אלא מה יועיל? אף הנביאים מוכיחים אתכם ומחזירים אתכם למוטב, לעולמים יוכיחו אבל יועילו? יפתח וישדד אדמתו: וכי לעולם לא יזרע, אלא תמיד יפתח את האדמה בקתים ובכל מחרישה?

כה הלא אם שוה פניה: לא תמיד יחרוש אלא אחר שישוה פני האדמה, יזרע בה מה שירצה. ושם חטה שורה: שים החטה בשורות המיוחדות לה בקרקע, ל׳ שורה שבלה, וכן בערבי, וקרוב לזה שור בערבי קיר. ושערה נסמן: ונותן השעורה במקומות מסומנים ומיוחדים לה, ל׳ סימן, ומלאכה בקיה הנזכרת בל׳ יונית (רקמ׳ וגעזי׳) וכסמת גבולתו: בגבול השדה, והמשל, מלאכת החרישה אינה העקר, ואין המכוון בה אלא הזריעה, וכן הש״י שולח נביאיו להוכיח אתכם, וגם מייסר אתכם ביסורים כדי שתחזרו למוטב, ואין היסורים מכוונים מאתו בעצם ובראשונה, כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחיה.

כו ויסרו למשפט: מי שאלהיו יורה אותו, הוא מיסר אותו במשפט למען יוסר (רש״י), וכמו ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך (ירמיה ל׳ י״א) והטעם כי אף ביסורין לא יבאו מאתו אלא במדה לפי מה שהחוטא מקשה ערפו, אם מעט ואם הרבה, ואח״כ מפרש ע״י משל, שדשים מוצאים הזרעים לפי מה שהם קשים או רכים, ומבאר כלך כלפי (רקמ׳ וגעזי׳) פירשו כי ה׳ למד את הזורע היאך יעשה מלאכתו, וזה הבל.

כז כי לא בחרוץ יודש קצח: כמו שהדישה נעשית לפי צורך הזרעים עד שיהיו ראויים לקבל מהם תועלת כל א׳ לפי טבעו, כן יסורי האל אינם אלא להשיב האדם למוטב, והם מתחזקים, לפי מה שהאדם מקשה ערפו. והנה באמרו כי לא בחרוץ יודש וגו׳ השמיט החלק השני המובן מעצמו, והוא אבל הלחם (הדגן) יודש בחרוץ ובאופן עגלה, לפי שהוא קשה, וכן אתם יתיסרו מוסרים אם תקשו ערפכם.

כח לחם יודק: אבל הדגן שעושים ממנו הלחם, לא יודש בלבד להפרישו מן הקש כי גם יודק, ויטחנוהו הדק לעשות קמח, וקמו המפרשים שלא הבדילו בין דישה ולדוק, ותמצא שאף כאן הכוונה על הדישה, ואין הכוונה אלא על הטחינה, כטעם ואכתת אותו טחון היטב עד אשר דק לעפר (דברים ט׳ כ״א) ויבך לעפר (מ״ב כ״ג ו׳). כי לא לנצח אדוש ידושנו: כטעם הכל היום יחרוש החורש, כמו שלא יחרוש החורש תמיד כי עקר החרישה אינו אלא כדי לזרוע, כן לא ידוש לנצח, כי עקר הדישה אינו אלא כדי לברר הדגן לטחון אותו ולעשות קמח (תלמידי מוהר״ר [illegible]). והמם גלגל: [illegible] כמו וכגלגל לפני סופה (ישעיה י״ז י״ג), אלהי שיתמו כגלגל (תהלים פ״ג י״ד), ואין גלגל סמוך לעגלתו, ורצוי להנקד והמם גלגל (תלמידי מוהר״ר [illegible]), והכוונה כי הקש אתם אין משגיחין עליו ומפזרין אותו באויר ע״י הדישה והזריה, והמם ל׳ פזור ואבוד, כמו וישלח חציו ויפיצם וברקים רב ויהומם (תהלים י״ח ט״ו), את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל אויביך אליך ערף (שמות כ״ג כ״ז). עגלתו ופרשיו לא ידקנו: חסר בית בעגלתו ובפרשיו לא ידקנו, לא ילך אדם את הקש בעגלתו ובפרשיו, כלו׳ הדגן ידוש וגם יודק, אבל הקש יתפזר לרוח, ולא יוסיף בעליו להעביר עליו עגלתו ופרשיו עד שידק, כי לא תצטרך לו שום תועלת ממה אבל כשירצה שהדגן נבדל מן הקש, יעזב לו זה ולא יחוש לגלגל ולהמם. וכוונת המשל כי התוכחות והיסורים אינם אלא להשיב בני אדם למוטב, ואשר לא ישובו בכל אלה, יכנסם ה׳ ✱ מעל פניו, ולא יחוש להם. אדוש: מקור משרש דוש, והאלף יתרה, וכיוצא בזה לפעמים בערבי. ופרשיו: הן אדם בכל מיני בהמות, גם בסוסים, והיו אנשים רוכבים עליהם להנהיגם, ודעת Bochart כי הסוס עצמו יקרא פרש, כמו שנקרא בערבי; ורקמ׳ וגעזי׳ פי׳ והמם גלגל עגלתו, ולא כיון העגלה על הדגן לכתת, אך לא ידקנו, [illegible] המס נהג והולך בכח ופירדו כלא לנצח, אך לא לנצח, כפירוש רש״י, ואין הפירוש

תושיה יפה.

הפליא עצה הגדיל תושיה: גם זאת יצאה מאת ה', כאשר הוא מפליא עצה ומגדיל תושיה, כלו' בעל עצות נפלאות ובעל תושיה גדולה.

28. Anche questo è (un decreto) emanato da D. Dio Sevaoth, del quale mirabili sono le risoluzioni, e somma è la sapienza.

כט

המשך הנבואה הקודמת, והנביא מתחיל בספור צרת אנשי ירושלם בקרוב עליהם הקויץ ובהגדת מגפת מחנהו.

29.

Seguito dell'antecedente Profezia, vicominciando dalla descrizione del prossimo pericolo e spavento della Capitale, e dall'annunzio della disfatta dell'esercito Nemico (assiro.).

1. O monte di Dio, monte di Dio, città già residenza di Davide! Continuate pur per anni ed anni o voi che sacre vittime ammazzate!

הוי: לי' קריאה כדרכו, ויש לתמוה על המפרשים ורש"י וגזעניוס שפירשוהו אך כאן לי' צוי, אשר לא רצו כי למעלה פתח בנחמה (הנני יסד בציון אבן) ולמטה סיים בנחמה (והיה כחלום חזיון לילה המון כל הגוים הצובאים על אריאל), ואיך יאמר כאן אוי לאריאל? אריאל: מדבו ביחזקאל (מג טו) והראל אשר צמות ומנה אריאל ולמעלה הקרנות ארבע, נמצא הראל ואריאל א'הם, וכבר מצאנו מלות שהוקלה בהן ההא ונתחלפה באלף כגון כהה וכאה, הכמון ואכמון, רמון ואמון (ירמיה נב. טו) אדורם (מ"א יב יח), הדורם (דה"ב י' יח), וכן בערבי ועפאן ובתלמוד ובל' ערבי אפך, ולמטה מצאנו תחלה המון כל הגוים הצובאים על אריאל, ואח"כ המון כל הגוים הצובאים על הר ציון, נ"כ אומר אני שאריאל אין עבר שאם אריאל, ושענו מקום אלוה, ונקרא כן בעבור המזבח, וכאן מכנה בשם זה את עיר ירושלם. קרית חנה דוד: קריה שחנה בה דוד, כמו' עד ציון הנקראת עיר דוד, עד כאן הקריאה לירושלם, כמו' לך עוז אנשים קדרתי. ספו שנה על שנה חגים ינקופו: אתם אנשי ציון העוקפים חגים, כלו' השוחטים זבחים לה', ספו שנה על שנה, הוסיפו לזבח זבחים שנים על שנים, כי לא ימלא בעירכם הקויץ. ספו: הוסיפו להקיף חגים שנה על שנה, והמליצה הזאת רומזת מליצת המאמין לא יחיש, אלא פירש מה הדבר אשר לא יחש, והוא נשמע ממלת המאמין, אך כאן לא פירש מה יוסיפו, והוא נשמע ממלות חגים ינקופו. חגים: זבחים, כמו אסרו חג בעבותים. ינקופו: ענין הקפה, כמו ונקף סבכי היער (למעלה י' לד), וכן ועדפתו (שמות יג יג) תרגומו ותנקפיה.

2. Metterò il monte di Dio in angustie, e vi sarà disperazione e cordoglio; ma sarà esso poi da me trattato qual monte di Dio.

והציקותי לאריאל: אני אביא על ירושלם צרה ומצוקה מפחד סנחריב, ותהיה בה תאניה ואניה, אך לבסוף תהיה לי כאריאל, תהיה בעיני כמקום קדוש, ואצילנה מיד אויב, כן נ"ל, וכן המתרגם מתישב יפה ומדבר כהוגן עם מה שאחריו, ורש"י רקב"ע ורד"ק פירשו תהיה חוזפת הרוגים בעבורים אשר סביבותיה כמו מזבח מוקף זבחים, וזה אמנם לא מצאנו שנתקיים, כי לא מצאנו שנלחמו אנשי יהודה בסנחריב, ונפלו לפניו; אבל נראה כי מיד בשהה מתקרבת אל עיר הייו פותחים לו מרוב פחדם; ולדעת ניטרינגא וכמ' שתהיה כמו מזבח שיבלה ה' בה את הפושעים בין מישראל ובין מהאויבים, וגזעניוס פי' כפירוש שתנצל העיר, אלא שפירש כאריאל כעיר גבורים כלשון הוא יכה את שני אריאל מואב (ש"ב כג כ) שענינו גבורים, אבל אם הכוונה שתהיה נצלת כמו עיר של גבורים אין מקום למלת לי, וגם אין יפלה ההצלה בגבורת יושביה והיא לא היתה אלא דרך נס, ואפילו תדחוק ותפרש והיתה על ידי כעיר גבורים, עדיין אין המליצה עולה יפה כי לא היתה שם מלחמה כלל, וגם המאמר סותר את עצמו והיתה תאניה ואניה והיתה כעיר גבורים, אם יושביה אוננים נבוכים הנה איננה עיר גבורים מלבד כי תחסר מלת עיר; ולפירושי אתננה רק' להעתק תחת ואניה.

3. Io mi accamperò all'assedio intorno a te, e t'assedierò immobilmente, ti ergerò contro delle macchine d'assedio.

וחנתי כדור עליך: אחנה עליך בסבוב סביב סביב. כדור: ענין עגול וסבוב (עי' למעלה כב יח), ומה כידור כלו' למצור, וזה טעם יבנתיהו צר ומצוקה התקפהו כמלך עתיד לכידור (איוב טו כד) הערות תקוננה אותי מלך צר, כמו מלך המכין עצמו ובצבאותיו למצור על עיר שאינו מצית מקום פנוי בלא אנשי מלחמה. ורקב"ע (בספרו) ורקב' וגזעניוס אומרים כי כאן בדור משמשת, כאשר וגזעני' פותרים דור ל' סבוב מלי' ערבי כמו שהזכרתי למעלה כב יח, וגזעני' אמר כי מפני אלא הבינו ת"א כי כאן כדור לשמוש בדו מלבם שם כדור הנזכר במשנה ואינו תלמי משובתו. וצרתי עליך מצב: וצרתי פעל עומד, כמו כי תצור אל עיר (שופטים תפרשהו יועץ) יהיה ענינו כענין וצרת הכסף בידך (דברים יד כה), ומלת מצב תאר, עומד במקום אחד הפועל; אצור עליך מוצב ובלתי זז משם, כענין ודתן ואבירם יצאו נצבים (במדבר טז כז). והמפרשים פירשו אשים עליך מגדלים, ורקב' וגזעני' פי' וצרתי עליך במצב, בחיל מוצב לצור. והקימותי עליך מצורות: כמו ובנית מצור (דברים כ כ) הם כלים או בנינים שהיו עושים להפיל החומה ולהגביה האנשים אשר עליה, והנה הזכיר ג' ענינים במדרגה נכונה, תחלה יחנה על העיר סביב אחר

כן הנכיר שיבור עליה בקביעות, ולא יזוז משם עד כדתה, ויפה הזכיר שלא ינטוך להמתין שם עד שתפתח לו מפני הרעב, כי גם יעשה תחבולות וכלי מצור להפיל החומה: קמתם המכוון בכל זה שאינו שפחריב יעשה כל זה על ירושלם, כי לא יתכן ילבר על הקריה כי אם ישמו עצמו, וזה דמו, והטעם שיפחיד יושבי העיר וישימם במצור ובמצוק ובצרה גדולה בקלו הקוינים קרובים לחומה וכאלו כבר צבו עליה מצור.

ושפלת מארץ תדברי: אתם הבוטחים ומתגאים במחסה כזב שלכם, תפתלו ויאש לבבכם בראותכם סנחריב מתקרב לעירכם ומחשלה ופחד והמחתה אחר הבטחון והגאוה ונפילה לארץ ושפלות הקול. ומעפר אמרתך תצפצף: אין ספק שאינו אלא עם מה שאם הצפחה תחת אמרתך, ומקומו תחת ומעפר כמו שחוק למעלה ותשפר תשח אמרתך, וכן מצאתי אחר בתנ״ך בדפוס ברישא שנת רנד.

והיה כאבק דק: וכן בהיות העיר מלאה חללה פתאום תסור המית הזרים המפחידים אותה כאבק דק שאין לו קיום. זריך: כמו לעיל קרמון זרים (כה ב״), וכן כי זרים קמו עלי ועריצים בקשו נפשי (תהלים נ״ד ה׳) ענינו אויבים, וכן בל׳ רומי hostis שבימי קדם היה ענינו נכרי ואח״כ הושאל להורות על האויב, וזה מפני שבימי קדם היו רוב העמים אויבים זה לזה. המון לשון המיה: כמו המון מעיך ורחמיך (ישעיה סג טו) אשר מעל׳ המון שיריך (עמוס ה׳ כג) שאון גליהם והמון לאומים (תהלים סה ח׳) וכן לפי המון עריצים תקיפין, ואמת (כבל המפרשים) ל׳ כלנו תהיה הכוונה שידמו ברבים לעפר הקרוב וזה הפך הכוונה לפי מה שאמור במקראות שלפני זה. והיה לפתע פתאום: הדבר הזה יקרה פתאום.

מעם ה׳ צבאות תפקד: הנכון כפי׳ רש״י תפקד הפקידה הזאת, כלו׳ מאתו (דרך נס) תהיה הדבר הזה, וכפי׳ יגעני פירשו תפקד תואר להמון, שאמרו שהם ל׳ נקבה. להיות המון שם כולל. ברעם וברעש: המשל המגפה ברעש וברעש (רלב״ג), והזכיר מכות נוראות הבאות מאת הש׳ בזולת יד אדם, ושאין להתקומם נגדם בדבקים, וכיוצא בזה למטה לי לי. ולהב אש אוכלה: הצפחה צריך להיות תחת ולהב, ואוכלה תאר לאש שהוא נקבה, לא ללהב שהוא זכר: ולמטה ל׳ ל׳ השמים כהלכתם, ושכן הם מועטים ברוב הספרים, ובדפוס ברישא הם כהלכתם.

וכל צוביה: צובאיה, הצובאים עליה, נחי אך מתחלפים לפעמים בנחי לה כמו נשגב ונבזה. ומצודתה: גם המצודות שישימו עליה (כענין ובנה עליה מצודים גדולים קהלת ט׳ יד) (הכורס) תהיינה כחלום, כי בהנגף האויבים אין פחד ממצודותיהם, אם כפי׳ רלב״ג אשר מצודתה כלו׳ (לפי דעתו) האנשים העומדים על המצודה לשפך סוללה להפיל החומה או להרוג העומדים על החומה, וכפי׳ יגעני פירשו הצובאים על מצודתה של ירושלם, ואין טעם להוסיף הצובאים על מצודתה של ירושלם, אחר שאמר הצובאים עליה. והיה כחלום: וכפי׳ יגעני פירשו כחלום בחזיון לילה, כחלום, כאיש בחלום, כאיש חולם, ואין הדבר כן, אלא כענין וגם כחלום יעוף ולא ימצאוהו ויודד כחזיון לילה (איוב כ׳ ח׳) הצובאים על קריש יתמו פתאום כמו חלום.

והיה כאשר יחלם: תחלה אמר והיה כחלום חזיון לילה על אותם מחיל סנחריב שהיו עתידים למות במגפה, שיאבדו פתאום כמו חלום, ועכשו אומר על הנשארים אשר ישובו לארצם פלטים, שיקרה להם כאשר יקרה לחולם הרעב והצמא שיחלמו שאכלו ושתו, ואח״כ יקיצו וימצאו עצמם רעבים וצמאים כאשר בתחלה.

4. E tu allora umiliata parlerai
quasi dal terra, il tuo dire
sarà basso quasi dal suolo,
la tua voce somiglierà quella
dei Mani (parlanti dalla terra),
e il tuo dire sarà lieve bisbiglio
alzantesi dal suolo.
5. Ma allora (spariranno) qual
minuta polvere i clamorosi tuoi
nemici, e qual paglia che passa
via i numerosi tiranni, e ciò
accadrà repentinamente.
6. Ti verrà eseguito da D. Zevaoth
(quasi) con tuoni, con terre-
moti e grande rumore, tur-
bine procella e fiamma di
foco divoratore.
7. Qual sogno, qual nottur-
na visione saranno tutte
le clamorose nazioni attru-
pate contro il monte di Dio,
tutti gli attruppati contro quel-
la (città) le torri alzate con-
tro di essa, e quanti la met-
teranno in angustia.
8. E come accade a chi è affam-
mato di sognar di mangiare,
e poi svegliandosi ha la per-
sona vuota; e come avviene
a chi ha sete di sognar di
bere, indi destandosi si trova
languente, colla persona
anelante, così avverrà a
tutte le clamorose nazioni
attruppate contro il monte di Sion.

התמהמהו ותמהו השתעשעו ושעו: ל׳ עיכוב ובהלה, כמו התאזרו וחתו התאזרו וחתו (לעיל ח׳ ט׳) שענינו התאזרו עם חרבכם למלחמה,
אך לבסוף תֵּחַתּוּ. ובכאן אחר שהשתמש היסוד על [illegible] פעולת ופעולה, תשר על הקוראים כרתנו ברית את מות, ואומר להם עשו
שעשעו עם הבלי השתעשעותיכם ומשעשעיכם, לבלתי שמוע את דברי, אך דעו כי לרעה תהיה לכם, כי במעשיכם לשמוע אל תשקרו
נקמת תעתועים, כלו׳ תלכו לאבדון ותכירו כי דרך רעה בחרתם לכם, שהסכלותם עשו כאלו הייתם תעתועים. וכן השתעשעו
ושעו, ל׳ ושעינו העין (לעיל ו׳ י׳) עשו עצמכם כעורים לבלתי ראות את אשר אנכי נותן לפניכם היום, ותדעו כי באמת
תשארו עורים, כלו׳ תכשלו בדרכיכם, ואז תכירו כי בלא עינים הוי בלא דעת היה דרככם. התמהמהו: תמהו תמה, וכן רנ״י
כמו שתרגם והתמהו תמהו (חבקוק א׳ ה׳), וכן הירושלמי תרגם ~~[illegible]~~, אלא שאני ארצה תמה בהכפל העין והלמ״ד במו
שחרחר חמרמר ובהתפעל היה ראוי הִתְמַהְמְהוּ, והשמטת הא׳ התמהמהו. אלא שאפל הרגש, אולי בעלי הנקוד לא הבינו המלה
על הדרך הזה, אלא הבינוה מל׳ התמהמהות, ומפני כי המפרשים, ול׳ התמהמהות אין לו ענין כאן, ומלת השתעשעו ושעו שכפל
בה שרש א׳ ב׳ ענינים, ועל על תכונת התמהמהו ותמהו, שגם הוא משרש א׳, והמפרשים לא הבינו כלל כוונת המאמר, ולא פירשו
כלל כפל השרש בשני ענינים, זולתי ר׳ יוסף קמחי שפי׳ השתעשעו ושעו, התעוררו ועורו. אחרים, אך אחרי אשר תבקשו ושעו
בשעה בהפעל לא יתכן שיהיה שרש פועל יוצא. שכרו ולא יין נעו ולא שכר: תתמהמהו והשתעשעו אתם השכורים בלא יין
והנעים בלא שכר, והוא הנ׳ לנוכח כמנהג אחד מלות אתה אשר, אתם אשר, וכמו לעיל ספו שנה על שנה חגים ינקפו,
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ חכמים, וקול הנכון חכמיכם, ומלת חכמיכם נשתבשה ביד הסופרים ועשו מחנה עמיכם.
כי נסך עליכם ה׳: כי אתם מכסים עיניכם לבלתי שמוע, כאלו ה׳ מנע מכם התבונה. נסך: יצק. ויעצם: ל׳ ועוצם עיניו מראות
ברע, (ישעיה ל״ג ט״ו) את הנביאים ואת ראשיכם החוזים כסה: כענין אשר נתנה ביד רשע פני שופטיה יכסה (איוב ט׳ כ״ד) הרשע
מכסה פני השופטים בשוחד שלא יראו ולא יעשו בו משפט, אף כאן ה׳ כסה את הנביאים, כלו׳ איננו נותן אותם לדבר תוכחות אתכם
ולהגיד עליכם, והכוונה אתם מכסים עיניכם כי שתכריחו את הנביאים לבחור להם דומיה ברואותם שלא ישמעו דבריהם, ולדעת [illegible]
אשר יגעתי כי ישעיה לא כתב אלא ויעצם את עיניכם

ואת ראשיכם כסה

וקדם אחר הוסיף דרך פרוש (כמו לעיל ע״ו לפי דעתם) מלות את הנביאים לפרש המכוון במלת עיניכם, ומלת החוזים לפרש מלת
ראשיכם. אלא כי לדעתי המוסיף הזה לא הבין כלל כוונת ישעיה, כי הוא לא רצה להתכוון, אלא דרך מליצה אמר כי ה׳ עצם עיניהם
וכסה ראשם כדי שישנו; וכל זה הבל, כי ראשונה. אם היתה כוונת ישעיה כפירושם, לא היה ראשיכם בנ״ר, אלא ראשיהם, כמו לא
יבואו קרחה בראשם; שנית, אין טעם שיוסיף ויאמר וכסה ראשם כדי שישנו, אחר שאמר שיצק עליהם רוח תרדמה, כי זה שחות
כי הדבר מבואר [illegible], כי ישקת רוח תרדמה היא פעולה אלהית, וכסוי הראש למען הקרב השינה היא פעולה אנושית;
שלישית, אין טעם למוסיף שיכתוב מלת את קודם הנביאים ויקדימנה אל החוזים, ראשית לא ידענו מה היה לו למוסיף שהוסיף
במקום שלא היה צריך ולא הוסיף דבר בכמה מקומות הסתומים והחתומים שבישעיה וחתמיו, לא נדע מה היה לו כי למעלה אמר
כי הנביא מורה שקר הוא הזנב, ובכאן אמר שהוא הראש, ולמה לא הוסיף מלת הזקנים אחר ראשיכם, כמו שאמר לעיל זקן
ונשוא פנים הוא הראש? ואין להשיב: ולדרכו ישעיה עצמו פותר את דבריו, כי למעלה מנה הנביא בשם זנב, ובכאן בשם ראש-
כי אמנם יובן אין מזה גדול כישעיה שנה מליצותיו ומשנן מזמן לזמן ומנבואה לנבואה, בתבונה ובדעת כאשר ישר בעיניו
לפי המקום ולפי הצורך, ולא יובן אין אלם [illegible] שלא כתב אלא פסוק א׳ כיצד ונשוא פנים (ע׳ [illegible]) שכח אותו ויכתוב ל׳ המתנגד אליו.
ותהי לכם חזות הכל: זה פי׳ הקודם אחר תחלה [illegible] כי ה׳ יצק בהם רוח תרדמה ועצם עיניהם, ובכלות הנביאים משמור לפיהם
מחסום ושתה פירש כי כל חזות ותוכחה לא תועיל להם, כי לא יוכלו או לא יסכנו להבינה ולקבלה, דוגמת ספר חתום, כי מי שלא ידע
ספר לא יקראהו מפני שלא ידע ספר, ומי שיודע ספר לא יקראהו מפני שהוא חתום.

9. State pure gli stupidi, voi lo sarete di fatto, acciecatevi pure voi resterete effettivamente acciecati; voi i quali ebbri siete senza vino e vacillanti senza inebbriante liquore.

מה שכתוב בפירוש רש״י שכרו עצמיכם אינו אלא טעם, ובדרש״י כי שבירי כתוב שכרו ואמנם כוונת רש״י היא לתת טעם #

10. Conciossiachè D. ha versato su di voi uno spirito di sopore, e vi ha turato gli occhi, i profeti, e i vostri capi, i pubblici ammonitori ei li ridusse al silenzio.

למה בא שכרו בל׳ נפעל, וכולם בזה כתב לך שכרו ולא יין הם נביאי השקר.

11. Mentre qualunque ammonizione riesce per voi come le parole di uno scritto sigillato, il quale venendo presentato a chi sa leggere, con dirgli: leggi questo, dice: non posso perchè è sigillato.

12. Se poi vien presentato a chi non

sa leggere, con dirgli: leggi questo, dice: non so leggere.

13. Il Signore poi dice: poiciò che qto popolo mi si avvicina colla bocca e colle labbra mi onora, ed il suo cuore è lontano da me; ed il culto che mi presta è un comando degli uomini eseguito per consuetudine.

14. Ebbene, io sono per rendere nuovamente questo popolo meraviglioso, estremamente meraviglioso, in guisa che la saggezza dei suoi pretesi saggi verrà a perdersi e l'intelligenza dei suoi pretesi intelligenti verrà a nascondersi.

15. O voi, i quali credete di profondamente nascondere a D. le vostre risoluzioni, e i quali pensate di operare nelle tenebre e dite: chi è mai che ci vegga? chi è mai che ci conosca?

יען כי נגש העם הזה בפיו: ר"ל כי בפיו לבד למעלה (וכן תרגם רש"י) וכן מצאנו פעמים הרבה בשירי הקדש פה ושפתים עומדים זה כנגד
זה בשני חלקי המאמר, כמו עד ימלא שחוק פיך ושפתיך תרועה (איוב ח' כ"א), ירשיעך פיך ולא אני ושפתיך יענו בך (איוב ט"ו ו'), ה' שפתי
תפתח ופי יגיד תהלתך (תהלים נ"א י"ז), הנה יביעון בפיהם חרבות בשפתותיהם כי מי שומע (תהלים נ"ט ח'), חטאת פימו דבר שפתימו (שם י"ג)
פי כסיל מחתה לו ושפתיו מוקש נפשו (משלי י"ח ז'), מפרי פי איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע (משלי י"ח כ'), והכה ארץ בשבט פיו וברוח
שפתיו ימית רשע (ישעיה י"א ד'), כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב' ז'), וכן כאן יען כי נגש העם הזה מפיו, ובשפתיו
כבדוני, ולא מצאנו בשום מקום פה ושפתים בחלק א' מן המאמר, ודעת בה"ט קשה להולמה, ועוד פירש כמו האמרתי כבר: יען כי
נגש העם הזה בפיו ובשפתיו, ובפיו ובשפתיו כבדוני, ובי"ת פיו ובי"ת לפעמים במקום נגש בבנין שמקלית, ופי' [illegible]
אם מקיימים המצות ע"י שאחרים נוהגים אותם לעשותן, כלו' לא מחפץ לבם, ולבם בשין ימשת כל עקר, כי הוא מקבל למצות
ולבו רחוק ממני. ולבו רחק ממני: ר"ל פועל עומד אעפ"י שהוא בבנין פעל, כמו הם יבקשו את העיר לא הרחיקו, אעפ"י שהוא הפעיל, והקורא
רחק בקל לא הפסיד. ותהי יראתם אותי: עבודתם אותי, לא היראה בלבד, כטעם ויהי מורה אותם איך ייראו את ה'
(מ"ב י"ז כ"ח). מצות אנשים מלומדה: ל' רגילות (רד"ק) וגי' בהגו תרפה ע' יואל, והטעם כי עבודתם את ה' עושים אותה מפני שהורגלו
בכך, מפני שאחרים כבר עושים, ולבם בל עמם; ויתכן לפרש מצות אנשים מלומדה: כמו התקים שבין אדם לחברו, כגון מנהגי כבוד
שנוהגים זה לזה, ועושים אותם מפני ההרגל והמנהג בלבד; ופירוש מצות אנשים חק המוטל עלינו לעשות לאחרים, כמו מצות הלוים
(נחמיה י"ג ה') מה שהוטל על העם לתת ללוים (תלמיד מוהר"ר [illegible]), ומי יודע אם לא היה ראוי לקרוא מנות קואמנות הלוים,
כמו שהוא אומר אח"כ ותרומות הכהנים.

הנני יוסיף להפליא את העם הזה: המפרשים פי' להכותו מכות נפלאות וזה אינו מענין הנבואה הנקשר אחר שאמר הנני יסד בציון אבן,
והיה בפתע רק המון זריך, מלבד כי לפירושם העקר חסר, כי לא הזכיר אם תהיינה נפלאות לטוב להם או לרעה, וגם אין ענין
תלונות להפליא את העם הזה כמו שחשבו כי פעל הפליא כשהוא עשית נפלאות הוא דבק תמיד לפעל עשה, ומפליא לעשות
(שופטים י"ג י"ט), אשר עשה עמכם להפליא (יואל ב' כ"ו) ואף פעל הפליא הוא מן הפעלים העומדים במקום תאר הפעל, כמו
היטבת לראות והדרין רבים, אבל היטיב וכן כל אשר הפעלים כאלה פתוכים לפעל אחר, לא יתכן שישמשו במקום פעל
בתאר הפעל, וכן הפליא כשאחריו שם אין ענינו אלא שיעשה אותו דבר שיהיה נפלא במינו, כמו והפלה ה' את מכותך
(דברים כ"ח נ"ט) יעשה שתהיינה מכותך נפלאות, וכן כי הפליא חסדו לי (תהלים ל"א כ"ב) עשה שיהיה חסדו לי חסד נפלא, אף
כאן אם אומר הנני יוסיף להפליא את העם הזה, לעשות שיהיה העם הזה נפלא, ע"י שאעמיד אותו בדרך פלא, וע"כ תאבד
חכמת חכמיו, אותם שהם עתה חכמים בעיניהם וגם בעיני העם, והם היועצים להשען על מצרים, ידעו הכל שלא חכמו ולא השכילו
כי מצרים שהשענו עליהם לא הושיעו להם, והאל אשר לא בטחו בו הוא הושיעם; וזה נקשר עם הפסוק הקודם, כי היתה יראתם
את ה' מלומדה מצות אנשים, מפני שלא היה לבבם אתו ולא היו בוטחים בו, אבל היו נשענים על בינתם, וכשיעשה עמהם
נפלאות יבושו ויכירו כי לא חכמו, ואז אותם שהיו נכבדים וחשובים בעיני העם יהיו לבוז ועד לבנון לכרמל, ויספו ענוים בה'
שמחה. יוסיף: כמו יוסף, וכן נמצא (ל"ח ה') הנני יוסיף על ימיך, והוא בינוני בפלא אתה תומך גורלי (תהלים ט"ז ה'). הפלא
ופלא: כאלו אמר הפלא והפלא, והכפל לחזוק, אלא שבא הפס במקום המקור. ובינת נבוניו תסתתר: אותם שהיו מתפארים בבינתם
(כלו' בחסרון אמונתם) לא יתפארו בה עוד, אבל יסתירוה.

הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה: מעמיקים פעל עוזר משמש במקום תאר הפעל מסתירים, כלומר מה בעומק כלו' מסתירים אותה
תכלית ההסתר, וכל זה אמרו לפי מחשבתם, והיה במחשך מעשיהם הוא לפי מחשבתם שהם חושבים שמעשיהם בלתי נודעים אלא יקותיאל
מי רואנו ומי יודענו, וכל זה כי המתבקשים להשען על מצרים היו מסתירים עצמם מהמלך הצדיק חזקיהו, ומישעיהו שהיה הנותן
נועץ בו ומאמין בו, והם היו יודעים שלא יסכים ישעיה בזה גם לא חזקיהו והיו עושים בסתר. לסתיר: לפי הנקוד הוא הפעיל, והשמטת הה"א
כמו לנבות בטן ולנפיל ירך (במדבר ה' כ"ב) ולהשמיע בקול תודה (תהלים כ"ו ז'), להשמיד עני משוננה (לעיל כ"ג י"א), ולאבן (דניאל
י"א ל"ה) אמנם כי לפי הראות להיות כל המלות האלה בלא יו"ד ההפעיל ר"ל כי אמתת קריאתם אינה כן אלא לצבות בטן ולנפיל, לשמוע
בקול תודה, אבל לשמוע להשמיד משוננה, ולבן, וכן כאן לסתר עצה כמו סתרי נדחים (לעיל ט"ז ג') מפני שהיו מסתירים העצה במקום
סתר אלא בלבם, והנה הם עצמם מקום סתר לה, כטעם סתרי נדחים, היו להם מקום סתר ומנוס ועי' בה"ט תרפה ע' יואל.

16. Il rovesciarvi essendo cosa più ardua, di quel che sia per un vasajo il cangiar la forma dell'argilla – conciossiaché potrebbe egli un lavoro negare d'esser opera di colui che lo fece o un vase direbbe egli che il suo fabbricatore fu poco intelligente?

17. In breve io farò sì che quello che sembra (altissimo) libano, diventi (basso) Carmelo, e che ciò che ora è (basso Carmelo sarà riputato (alto) bosco.

18. I sordi in allora udranno le parole dello scritto e (liberati) dalla caligine e dalle tenebre, gli occhi dei ciechi godranno della vista.

19. Grandemente gli umili in D. rallegreranno si, i miserabili tra gli uomini

20. Giù non vi essendo uomo violento finito ogni insipiente, e venuti meno tutti gli applicati all'iniquità.

21. I quali condannano altrui a motivo dei suoi sermoni, a chi i cittadini ammonire preparandosi, e fan piegare fuor di strada il giusto.

22. Ebbene dice così Il. della casa di Giacobbe avvezzo a liberare (la discendenza d') Abramo, oramai non avrà a rimanere svergognato Giacobbe, oramai non avrà la sua faccia a impallidire.

23. Ma, quando si vedrà in grembo i

הפככם, אם כחמר וגו': הפככם תקור, ושעשו להפוך אתכם ממחשבותכם (רד"ק). אם: אמר אכן הוא שהפככם נחשב לי כחומר היוצר שיכול לי להפוך אתכם כאשר יכול היוצר להפוך את החומר מצורה לצורה. אם: אמר ... כמו אם נכחד מקדש וגו' (ברכות ל"ג) שענינו תאמר ~~אכן~~ שהכסף הוא ואמר שמעמנה הבהמה כבר בא ליד אדונו, מעתה לא נאמר עוד אדם לא נאמר לנו נתת לו ולא נאמר לו לשאול מאתנו דבר: אם אותנו ואדמתינו, אף כאן אמר שיכול לי להפוך אתכם כאשר יכול יוצר להפוך החומר, כי אמנם היתכן שיאמר מעשה אל עושהו לא עשני, ויצר יאמר על יוצרו לא הבין? לא כן, אלא היוצר יעשה כחומר כחפצו, וכן אתם בידי. כי יאמר מעשה וגו' הוא מאמר מוסגר, והפסוק הסמוך הוא תשלום הדבקון, והוא תשובת התנאי, וכלל פי' אם כמו בשמתא, ואין זה אמת, ורד"ק וגמ' פי' הפככם כמו הפי אתכם, כלו' איך נהפכתם? וגמ' פי' אם כחומר היוצר יחשב, אם היוצר יחשב כחומר, ואם יותר ממנו, ורד"ק אם יחשב ניוסם לב על חמר היוצר, ואיך איך נהפכתם.

הלא עוד מעט מזער ושב לבנון לכרמל: אמר שיכול לי להפוך אתכם כחומר היוצר, לכן כי עוד מעט מזער אני אשפיל גאותכם אתם המתגברים מה' עצה, ומה שהוא היום נחשב כהר גבוה ונורא כלבנון יתהפך להיות ככרמל שהוא הר נמוך, ומה שהוא היום הר נמוך ככרמל יתהפך להיות גבוה ונשא כמו היער שהוא הלבנון (כדכתיב למעלה (י' ל"ד) ונקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול) וכטעם והיה מדבר לכרמל והכרמל ליער יחשב (ישעיה ל"ב ט"ו), והכוונה כי בשפלות סנחריב בארץ גם ישפלו אנשים המתגברים עצה מה' הבוטחים במצרים, וישגבו המאמינים בה', וקרוב לזה פי' רד"ק וגמ'.

ושמעו ביום ההוא החרשים דברי ספר: כנגד מה שאמר למעלה שחזות הכל היתה להם כדברי הספר החתום, כי לא אבו שמוע דבר ה', אמר עתה כי כשיהיה הנס ישובו לשמוע בקול דברו.

ויספו ענוים בה' שמחה: הצדיקים שהיו ענוים ושפלים כל זמן שהיו הרשעים מצליחים, ישמחו אז שמחה רבה בה', כלו' מפני תשועת ה' הגדול אשר יעשה, הצדיקים מכונים במקומות הרבה בשם ענוים עי' שהם סובלים תאות הרשעים המתגאים עליהם, וגם מפני שאינם פושטים עמהם, וגם מפני שאינם פושטים ידיהם בגזל, ולא כבו נכקים. ואביוני אדם: אביונים שבבני אדם, כלו' היותר אביונים, כמו ופריץ חיות (ישעיה ל"ה ט').

כי אפס עריץ: לא שיכרית ה' את הפושעים, אך ירפו ויעזבו מדרכם הרעה, אז לא תהיה עוד ידם תקיפה לעשות כחפצם, והנה לא יהיה עוד מה שהיו. לץ: הפך חכם, והחכמה היא במעשים לא בזכרון.

מחטיאי אדם בדבר: כטעם מצדיק ומרשיע, טהר וטמא, שענינם אמירה שפלוני צדיק או רשע, טהור או טמא, אף כאן מחטיאי מחטיאים בדבר: בעבור הדבר, כל התוכחה שמוכיח אותם בן נח, וכן מקשים שם ולמוכיח בשער יקושון, שענינו המוכיח את הכסים כטעם שאמר בשער מוכיח ודובר תמים יתעבו (עמוס ה' י'), וקרוב לזה פירש רד"ק, אבל רש"י וגמ' פירשו בהטיית משפט, ופירשו בדבר, מענין כי יהיה להם דבר בא אלי ולפי העקר חסר, והוא מטעי צדיק ופירשו מוכיח מתוכחת בבית דין. ויטו בתהו צדיק: כמו יטו אביונים מדרך (איוב כ"ד ד') ודרך ענוים יטו (עמוס ב' ז') ופירוש בתהו חוץ מן הדרך, כמו ויתעם בתהו לא דרך (תהלים ק"ז מ' ואיוב י"ב כ"ד) (וכן לפי דעתי שגו בתהו בשאמח לא דרך הוא ענוית נפשה מנת לא) והטעם אין מכריחין הצדיק לנטות מן הדרך ולכת תועה ומפחדים (Cocceius) (משגים), ואחרים פירשו לי הטיית משפט כמו ומטה גר (מלאכי ג' ה'), ואין מלת בתהו שלה יפה. יראון: תאמש אדם, ואין לו קח ויענו כענין ברע יקח.

אל בית יעקב: כל ביעת שאול אל לאלהות והוא אמוך: ואת כבודו אל בית יעקב לבית יעקב תהיה המלות אשר פדה את אברהם רחוקות מאד נוסף שהוא ה'. אשר פדה את אברהם: הש' הרגיל ופדות את בית אברהם. לא עתה יבוש יעקב: עתה יעקב הזקן לא יבוש ולא ילבינו פניו בראותו בנו, כמו שהיה בוש על עתה בראותו אותם תועים מדרכי (רד"ק). יחורו: ילבינו, והמלה ארמית.

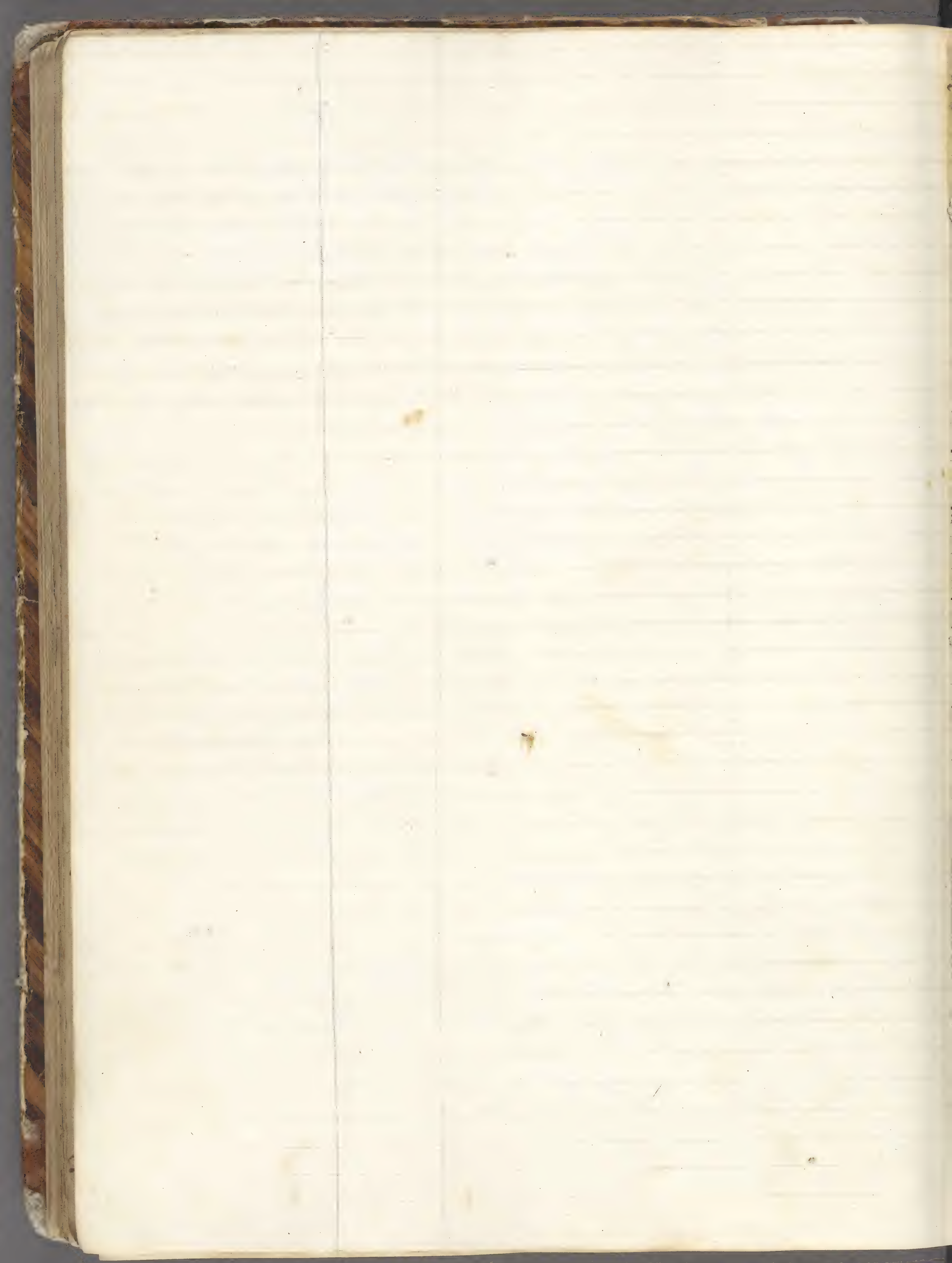
כי: לחזוק, כן יהיה שלא יבוש יעקב כשיראה בקרבו (בקרב ביתו) את ילדיו שנהפכו להיות מעשה ידי כטעם ושמך

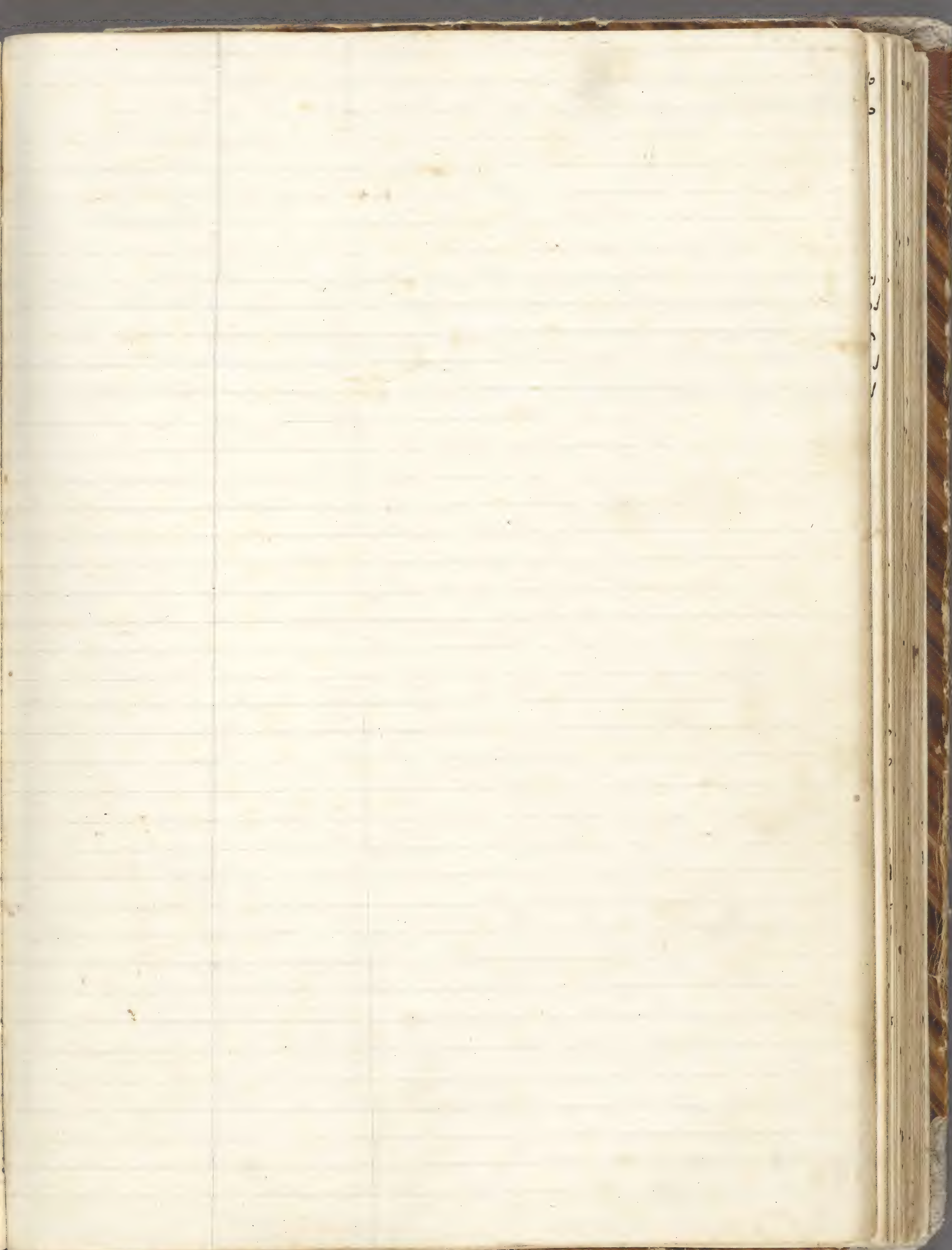
propij figli, degna opera delle mie mani, i quali riconosceranno santo il mio nome, riconosceranno santo il Santo di Giacobbe e riconosceranno terribile il Dio d'Israele.

24. Quegli che avevano lo spirito smarrito possederanno intelligenza, ed i contumaci si saranno abituati ad accettare (istruzione).

כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעו מעשה ידי (ישעיה ס׳ כ״א), ויקדישו שמי וגו׳; וקרוב לזה פי׳ רש״י ורד״ק ור׳ יהוסף מחלת כי: ומצאתי ולפני Lowth פי׳ כפירושי. ולדעתי את מעשה ידי בקרבו אז יקדישו שמי, וכנוי בקרבו קאי עולה יפה.

וידעו: ואז אותם שהיו תועי רוח ידעו בינה, ואותם שהיו רוגנים ומתנגדים למוכיחים אותם ילמדו ויהיו רגילים לקחת תוכחה.
לקח: קבלה ושמיעת דברי זולתו כענין שמעו בנים וקח אמרי (משלי ד׳ י׳) בני אם תקח אמרי (שם ב׳ א׳), ונקרא גם הדבור המתוכם לקח ע״ש שלוקח נפשות, וכמו יערף כמטר לקחי (דברים ל״ב ב׳) הטתו ברוב לקחה (משלי ז׳ כ״א), ואין לפרש ילמדו לקח לי׳ לימוד והבנה ולקח לי׳ תורה (כדעת המפרשים) כי הרוגנים אינם אנשים שאין להם בינה ואין גם חדוש לומר שלמדו, אך החדוש הוא שהמתנגדים יורגלו לקבל תוכחה, ואין לנמוך אלא הרגל.

Seguito dell' ammonizione a coloro che confidavano nell' Egitto, ed annunzio della miracolosa disfatta dell' esercito assiro.

המשך התוכחה להבוטחים על מצרים, וספור תשועת ה' אשר יגוף את מחנה אשור.

1º. O voi, figli pervicaci, dice D., facenti risoluzioni senza di me, e fabbricanti idee senza il mio assenso in guisa d'accrescer peccato sopra peccato.

לעשות עצה: הם סוררים במה שעושים עצה ולא מני. מני: ממני. ולנסוך מסכה: הנכון כתרגום יונתן ולאתמלכא מלך, וכן דעת Dathe, Lud. de Dieu ורש"י והוא ל' יציקת מתכת בדפוס, כהוראת המלות האלה בכל מקום, והושאל ל' המורה על ציור המתכת בדפוס להורות על ציור המחשבות בדעת האדם, וכן ראינו שרש יצר הושאל על העצה והגזרה, וכן מלת idea ענינה ציור, וממנה idolum. ולא רוחי: בלא הסכמתי, וגעז' פירש כדעת Lud. Cappellus ל' נֶסֶךְ, כי היונים כשהיו כורתים ברית היו מנסכים נסכים, ומזה בלשון יוני σπένδεσθαι נֶסֶךְ, σπονδαί ברית, אמנם לא מצאנו מסכה ל' נסכים, ורש"י ורד"ק פירשו להתכסות תחת מסכה מצרים, והיירונימוס תרגם ordiris telam כהוראת מסכה בשופטים י"ו י"ג וי"ד. ספות: משרש ספה, ומענין הוספה, כמו לספות עוד על חרון אף ה' (במדבר ל"ב י"ד), וכן למעלה (כ"ט א') ספו שנה על שנה.

2. I quali vi preparate a recarvi in Egitto, senza aver chiesto il mio voto; credendo di mettervi al sicuro sotto la protezione di Faraone, e di trovare asilo all' ombra dell' Egitto.

3. La protezione di Faraone vi riuscirà delusoria, e l'asilo all'ombra dell' Egitto motivo di confusione.

4. Quinci che saranno in Tani i suoi Grandi, arrivati che saranno i suoi legati in Hanes:

5. Doveran tutto in ruina presso quel popolo, che non recherà loro vantaggio; il quale non riuscirà loro di sussidio, nè d'utilità, ma sarà loro cagione di vergogna e d'ignominia.

כי היו בצען שריו: הנכון כתרגום ראב"ע, כשיהיו שריו של העם הזה בצען, וכשיגיעו מלאכיו לחנס לשאול ממצרים עזרה ולכרות עמהם ברית, אז כל הבאיש וכו'. חנס: אומר געז' שהיא Heracleopolis במצרים האמצעית, ונקראת בל' מצרי Hnes ובערבי אַהְנַאס, והיא עיר גדולה הבנויה בִּאִי למערב נילוס.
כל הבאיש: פירשוהו ל' בֹשת, כאלו כתוב הוביש, כל אחד משריו ומלאכיו יבוש, ונ"ל שהקריאה הנכונה הִבְאִיש, הכל הבאיש אצל אותו העם אשר לא יועילו למו, כלומר כשיגיעו למצרים ימצאו כי גם שם הכל נפסד ונשחת, מרוב פחדם מאשור או מתרהקה מלך כוש, ולא יוכלו לעזור ליהודה. הבאיש: ענין הפסד, כמו ורשע יבאיש ויחפיר (משלי י"ג ה'). על עם לא יועילו למו: הכל יהיה במצב נפסד אצל העם ההוא אשר לא יועילו למו; ואמנם בחר הנביא במלת הבאיש להיותה לשון הנופל על לשון בושת שהזכיר למעלה ולמטה. ולדעת תלמידי מב"ש

מוהר"ר אב"י מלת הבאיש באה לו מהענין שהוא בו כי בדברו על מצרים עלה על דעתו הנהר נילוס שלפעמים יבאש, והעתיק זה על יושבי מצרים ואמר שכלם הבאישו, ואין לקוות מהם שום תועלת.

6. Oracolo relativo ai giumenti diretti pel paese meridionale. — Gente che trovasi in paese di calamità ed angustia, occupato per opera sua da leonesse e leoni, basilischi e dragoni volanti, trasporta i proprj averi sul dosso degli onagri, ed i proprj tesori sulla gobba dei cammelli, presso un popolo che non gioverà.

משא בהמות נגב: המשך הנבואה נגד ההולכים לרדת מצרימה לעזרה, והתחיל דרך חידה ללעוג עליהם, ואמר משא בהמות נגב, כאלו כוונתו להנבא על הבהמות עצמן אשר על גביהן היו המלאכים יורדים מצרימה, ועל גביהן העמיסו משא כסף וזהב ומגדנות שהיו שולחים שחד למלך מצרים ולשרין, אחר התחיל מזכיר השליחות הגדולה ההיא, והסכנה הגדולה שהיו חושבים שהם בה, ושעל ידי מצרים ינצלו ממנה, ואמר בארץ צרה וצוקה, אנשים העומדים בארץ צרה וצוקה, כלו' שהם לפי מחשבתם בסכנה גדולה, להעדר אמונתם בה', ובנביאיו. לביא וליש מהם: כלומר אנשים היושבים בארץ אשר היא ארץ צרה וצוקה וארץ לביא וליש, וכל זה מהם, כי לא מה' היתה להם הצרה הזאת, אלא מהם, שאינם מאמינים בו, והם מציירים בדעתם צרה וצוקה לביא וליש, גם אפעה ושרף מעופף, וכל השמות האלה להגדיל ציור דאגת קטני אמנה ופחדם ממלך אשור קודם בואו. ישאו על כתף עירים וכו': האנשים האלה יושבי ארץ צרה וכו', הם נושאים חילם והונם על כתף עירים ועל דבשת גמלים, להביא אצל עם אשר לבסוף לא יועיל. נגב: הוא מצרים, שהיא לדרום א"י. דבשת: לדעת הכל היא חטוטרת הגמל, וקשה לברר גזרת המלה, ורש"י פירש ע"ש שמתרקבת תמיד, ודרך לסוך עליה דבש לרפואה, כדאמרינן (בשבת דף נח' ובשבת קנד) דבש והדביש חזי לכתיתא דגמלי; ודעת גזני' בלעקסיקון שנקראה החטוטרת דבשת ע"ש צורתה, שהיא דומה לכוורת דבורים, ובלעקסיקון בלשון אשכנז (ג"ב 1834) כתב כי שרש דבש קרוב לשרש דוש, ולשרש לוש, ושהדבש נקרא כן להיותו דומה לבצק (כמו שאומרים מלת דבש), וכן חטוטרת הגמל היא של שומן רך. וכל זה דחוק. ולע"ד שהמלה עומדת במקום גמל, על דרך שאומרים בלשון ארמית שַׁדר ושַׁגר להוראת השלוח, וכן בלשון חכמים גלוסקמא ודלוסקמא (בלשון יוני גלוסוקומון); וכן בלשון איטלקי: oppesa, ossesa; radunare, ragunare; ghiaccio, diaccio; והנה דַבֶּשֶׁת כמו גַבֶּשֶׁת, והוא מלשון גַבְשׁוּשִׁית הידוע בלשון חכמים, שעיקרו גַב, וענינו גל ותל, וכן חטוטרת הגמל כעין תל על גבו, וקרוב לו בלשון רומי gibbus. משא בהמות נגב: יונתן ורש"י ודון יצחק והכורם, Vitringa, ורא"י פירשו ל' משאוי, הבהמות נושאות משא אל ארץ הנגב, וראב"ע ורד"ק פירשו ל' נבואה, שישעיה מתנבא שההולכים להביא השחד למצרים יפגשו בדרך בהמות וחיות

שמחיתי מהם, וגעז' אומר כי שלש המלות האלה (משא בהמות נגב)
תוספות הן שהוסיף אדם שחשב כי כאן מתחיל נבואה אחרת,
וכראותו שהיא מדברת על הבהמות ההולכות למצרים קרא שם
הנבואה משא בהמות נגב; וזה שגעון, כי מי לא יראה שאין
כאן נבואה חדשה, מאחר שלמעלה אמר ההולכים לרדת מצרים
וגו' על עם לא יועילו למו לא לעזר ולא להועיל וגו', ולמטה הוא
אומר על עם לא יועילו. ומצרים הבל וריק יעזורו; והנה הכל
ענין אחד; ועוד מהיכן לקח המוסיף ההוא מלת נגב שלא הזכירה
ישעיה? ולמה לא אמר מצרים? ועוד מי הגיד הסכל יחשוב
שהנבואה על הבהמות? וה"ל משא יורדי נגב, וכיוצא בזה, ואם
בכל ספר ישעיה ביד אדם טפש כזה המוסב שנאמרו הנבואות
על הבהמות, איך היה שלא הוסיף גם בכל פרשה ופרשה
שגעונות כאלה? ומלבד כל זה נ"ל כי לשון בארץ צרה וצוקה
לביא וליש וגו' איננו נקשר עם הפסוק הקודם, אבל הוא כהתחלת
נבואה אחרת; ורחוק בעיני מאד שיאמר ישעיה הפסוק הזה
אחר הקודם אם לא הפסיק ביניהם במלות משא בהמות נגב, שעל
ידיהן הראה עצמו כאלו מתחיל נבואה חדשה, ובסוף הפסוק
ובבאים אחריו גלה כוונתו. בארץ צרה וצוקה: רש"י ורד"ק דון
יצחק וגעז' על הדרכים ההולכים בהם מא"י למצרים, והוא
המדבר הגדול הגבור והנורא נחש שרף ועקרב (דברים ח' ט"ו)
ול"נ שאין המדבר נקרא ארץ צרה וצוקה, גם לא מצאנו
שפגעו ישראל בהיותם במדבר ארץ לביא וליש, ולדעת Koppe
ו Vitringa רק' הכוונה על מצרים עצמה, ויטרינגא ורמ"ז'
אומרים שקרא למצרים ארץ צרה וצוקה ע"ש שהיו מלכי מצרים
מעבידים את אנשי ארצם בעבודת פרך, ולדעת Koppe קראה
כן ע"ש שלא היה עתיד להמשך ממנה עזר ותועלת ליהודה, כ"א
בושה ונזק, וכל זה רחוק מאד.
לכן קראתי לזאת רהב הם שבת: ראב"ע ורד"ק וגראציוס פירשו
זאת על ירושלים, רהבם ומחזקם הוא לשבת בעירם בלי לבקש
עזרת זרים, ולפי זה קשה מלת הם. ובס' בעל כנפים כ"י מצאתי
כי מלות רהב הם משפטן להיות מלה אחת, רַהֲבָהֶם, והענין
כאלו כתוב רְהָבָם, ולפי זה סרה קושיתי. ואחרים פירשו זאת
על מצרים, ורש"י, Schelling, ורמ"ז' וגעז' פירשו מצרים היו
רהב, כלומר בעלי גאוה, ועתה הם עם בטל ויושב דומם. ודון
יצחק פירש כל ענינם הוא גאוה ולא גבורה, והם יושבים בביתם
ולא ילכו לעזור לאחרים, ולדעת Vitringa, Coccejus רהב השר, וכי
כח יש להם? שבת הם, בטלים הם; ונ"ל כי אין הכוונה בנבואה
הזאת ללעוג על מצרים ולא על הבוטחים בם, ועדיין לא ספר
כלל בגבורת מצרים, רק אמר שלא יעזרו ולא יועילו ליהודה, ע"כ.

7. Mentre gli Egizj dar non possono che vano ed inutile ausilio. Io dico quindi relativamente all' impresa di costoro: Essi sono nel caso della pressa, che non è pressa, ma inerzia.

רחוק בעיני שתהיה הכוונה ברהב הם שבת על מצרים, וגם יקשה
למה התחיל בזאת וסיים בָּהֶם; ודעת Lowth Doederlein שראוי
להגיה רַהַב הַמָּשְׁבָּת, ומיכאעליס קורא רָהָב המשבית (רהב פעל עבר
וענינו לפי דעתו נס וברח, והמשבית ענינו העוזר), ודעת Hensler
רַהַב הַמְּשֻׁבָּת, וכל אלה חכמי הנוצרים אומרים כי השתמש ישעיה
בשם רהב, מפני שהוא כנוי למצרים (ישעיה נא' ט', תהלים פז' ד'
ופט' יא'), ואני אומר כי כנוי זאת ענינו הדבר הזה, והוא שליחות
המלאכים לבקש עזר ממצרים, וכנוי הם על אנשי יהודה השולחים
המלאכים. ומלת רַהַב שֶׁבֶת משל הדיוט הוא שהיה אצלם, ענינו
חריצות וזריזות, שהיא שוה אל הַבַּטָּלָה, כלומר שלא תצא ממנה
שום תועלת, כענין אמרם יש זריז ונפסד. רהב: ענין זריזות
ונמצא בל' סורי, ומזה ירהבו הנער בזקן, אך התרפס ורהב רעך
שענינם הפצרה ונגישה, וכיוצא בזה מצאנו שרש אץ מורה על
ההפצרה והנגישה, כמו והנוגשים אצים לאמר כלו מעשיכם (שמות
ה' יג'), וגם על הזריזות, כמו אץ בדבריו, אץ להעשיר, וכל אץ אך
למחסור, ואץ ברגלים חוטא, ודוגמת זה בלשון איטלקי [illegible]
מהירות ונחיצה, [illegible] הפצרה וזירוז. שבת ענין בטלה, כמו
רק שבתו יתן ורפוא ירפא. קראתי לזאת רהב הם שבת: אני
קורא על המעשה הזה שהם עושים לשלוח מלאכים למצרים, ואני
אומר עליהם שהם כלשון המשל רהב שבת, זריזות שהיא שוה
אל הבטלה; ואת אשר נכנסה מלת הם בין רהב שבת, אחר שאין
שתי מלות האלה אלא כשם אחד ה' דע כי מצאנו קרוב לזה בישעיה
כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים, שענינו כי ביתי יקרא בית
תפלה לכל העמים.

8\. Or dunque passa a scriver ciò sopra una tavola, che rimanga presso di loro, registrata sopra una carta, perchè si conservi ad tempi avvenire, per sempre, in perpetuo.

9\. Imperocchè essi sono gente ribelle, figli infedeli, figli, che ascoltar non vogliono l'istruzione di D.

10\. I quali dicono ai Profeti: non profetizzate, ed agli ammonitori: non ci predicate cose rette; parlateci blandizie, predicate [illegible].

ועתה בא כתבה על לוח: הנבואה הזאת שאמר כי מצרים
הבל וריק יעזורו, וכל הקודם. אתם, לעיניהם, או שיאמר
אצלם. לעד עד עולם: יונתן והירונימוס תרגמו כאלו קרא
לָעַד, וכן Lowth, Hensler, ואגש'.

[illegible]

ולחוזים: למוכיחים. מהתלות: אמר אני כי הָתֵל הפעיל, משרש
תלל, ומזה ותוללנו שמחה (תהלים קלז' ג'), ומזה בלה בחילוף דלנ"ת
חוכא ואטלולא, אלא שנשארה ה"א ההפעיל בעתיד כמו תהתלו בו
13 (איוב יג' ט'), כמו במלות יהודיך אהודנו. ובעלי הנקוד חשבו שהוא
פיעל ודגשו הת"ו, ובא הַתֵל בי במקום הֲתִלּוֹת, כמו יְמוּ במקום
ימוו, ונבלה במקום ונבלה וחבריהם, וכן באמת נשארה הא הבנין
גם בשם, אעפי שאיננה מן הדרש (ואחר זמן מצאתי קרוב לדברי
בדקדוק Ewald, ובהבנת המקרא לר' וואלף היידענהיים על פסוק;
וכל הפסוק הזה ושאחריו אין להבינם כמשמעם שכן היו אומרים לנביאים,

כי לא יתכן שיאמרו לא תחזו לנו נכחות, אלא מתוך שהיו מואסים התוכחות, היה נמשך מזה כי המוכיחים החפצים למצוא חן בעיני העם לא היו יכולים לדבר להם נכחות; והיו יודעים כי רק בְּדַבְּרָם להם חלקות ומהתלות ימצאו חן בעיניהם, והנה זה כאלו העם יאמר להם כן בפירוש לא תחזו לנו נכחות וגו'.

11. Deviate dalla (vera) strada, fateci deviare dal (retto) sentiero; togliete una volta dal nostro cospetto il Santo d'Israel.

הטו מני ארח: הטו אותנו (רד"ק). השביתו מפנינו: הסירו אותו מנגד עינינו, אל תדברו בשמו, אל תזכירו שמו, ועל"כ יחדל מהיות נגד פנינו, כטעם שויתי ה' לנגדי תמיד. מני: בלה מלת מן כאלו היא ל' רבים, כמו עלי אלי.

12. Ebbene, dice così il Santo d'Israel, poscia che voi rigettate questo parlare, e confidate nelle (ricchezze ammassate con) frodi ed iniquità, e v'appoggiate sopra quelle.

בדבר הזה: בדברי נכחות שהנביאים מדברים לכם. בעשק ונלוז: בממון אשר רכשתם ע"י עשק וחמס, ולשלוח שחד למצרים (רקב"ע רד"ק ורא"ז). עשק ונלוז: נ"ל כי כמו שנלוז ל' נטיה מן הדרך, עקמומיות ועקשות, כן שרש עָשַׁק תחלת גזרתו משרש עָקַשׁ.

13. Quindi questo peccato riuscirà per voi qual fenditura minacciante ruina, (qual fenditura dico) penetrata addentro in una eccelsa muraglia, la quale poi repentinamente ne viene a cadere.

כפרץ נופל: כפרצה בקיר הגורמת מפלתו, והושאל ל' נופל מן הקיר אל הפרץ: נבעה בחומה נשגבה: הנכון שיהיה מל' נבעו מצפוניו (עובדיה ו') פרץ הנכנס בעובי החומה ובפנימיותה, כן פירש [illegible], וקרוב לזה רש"י, ואמנם דונש ורקב"ע רד"ק ורא"ז וגעז' פירשו מל' אבעבועות, כלו' נפיחה ובליטה בחומה, כשהקיר נטוי וקרוב לנפול הוא מתעקם באמצעיתו כאלו הוא נפוח, אך רחוק הוא בעיני שיהיה ל' בעה ואבעבועות נופל על הקיר הנוטה.

14. Egli (Dio) la romperà, la pesterà senza pietà, come rompesi un orcio di vasai, in guisa che tra i rottami non si trovi nemmeno un pezzo di creta atto a prender del fuoco dal focolare, o ad attingere dell'acqua da un pozzo.

ושברה: אחר שהזכיר משל הפרץ בחומה, אמר כי ה' ישבור אותה חומה כשבר נבל חרש, ואחר שהזכיר הנבל אמר שלא ימצא במכתתו חרש אע"פ שאין בחומה חרש, אך הנבל הוא של חרש. ושברה: ה' ישבר אותה, ודעת Vitringa ורא"ז לקרוא וְשִׁבְרָהּ, כלו' שבר החומה יהיה כשבר נבל, ולא ראו כי באמרו כתות לא יחמול, הורה שכבר הזכיר הפועל. ולחשוף: ל' גלוי, ויפה פירש רד"ק כי הושאל ל' גלוי על השאיבה וההרקה, ע"ש הכלי הנשאר מגולה כשמריקין ממנו המשקה שבתוכו, וכן לחשוף חשפים פורה (חגי ב' ט"ז), וכיוצא בזה שרש ערה תחלת הוראתו על הגלוי והושאל להורות שפיכה (ותער כדה אל השקת) כי הכלי נשאר מגולה אחר שפיכת מה שבתוכו. מגבא: בור מים, ומשקל אחר ברבוי גֵּבִים (ירמיה יד' ג'), ואולי המלה מגזרת גֶּבֶא בארמית שענינו חפירה.

15. Imperciocchè così ha detto il Signore, I. Dio, il santo d'Israel: con quiete e tranquillità sarete salvati; rimanendovi tranquilli e sicuri riporterete vittoria: e voi non avete acconsentito.

בשובה: פירש געז' כמו ישיבה, והביא סיוע מן בְּשִׁבְתּוֹ במחנים (שמ"ב יט' לג') כלומר בהשקט, ויש להביא עוד סיוע מן ושביה בצדקה, ועיין מה שכתבתי שם (למעלה א' כז').

16. Voi avete detto: no che vogliamo far sui cavalli gloriosa campanza, — quindi sarete ridotti a fugire, — vogliamo montare animali veloci — e quindi veloci

על סוס ננוס: הנכון כדברי ר' יונה שהביא רקב"ע, שהוא מל' נס (אשר עקרו משרש נשא) ומזה נתת ליראיך נס להתנוסס, וכן פירשתי למעלה והיה כמסוס נוסס, וענינו להראות בהוד והדר על הסוסים, ולפי זה רא"ו

לקרא נוס בחלם להיותו מן הכפולים ; וישעיה בחר בלשון זה, כדי
לומר אחריו על כן תנוסון, והמכוון בכל זה הוא כי בקשו להתחבר אל
מצרים, ומשם יבואו להם סוסים, וגלות העם מביאה אליה ברוכבו, ויסיר
בטחונו מה', וגעז' והבורס פירשו נוס כמו נרוץ, ורמ"א פירש כדעת
N. G. Schroeder כי נוס כמו נוץ, שענינו בערבי הזהיר והופיע,
וענין הנוסה שהוא מיעד להם הוא בבוא סנחריב ולכד כל ערי יהודה,
ונסו מפניו מעיר לעיר, כמו שאמר חרדה הרמה גבעת שאול נסה וגו'.
אלף אחד: הוסיף מלת אחד כדי שתהיה מקבילת לגערת אחד.
מפני גערת חמשה תנוסו: רש"י ואחר המפרשים פירשו תנוסו כולכם
ודעת Lowth וגעז' כי חסרה מלת רבבה, (מפני גערת חמשה רבבה
תנוסו), וכל שאכ"ה הנ"ל ומפני בוו, כמו ורדפו מכם חמשה מאה ומאה
מכם רבבה ירדופו, וכל שהמאמר אינו אלא אחד, תנוסו אלף מפני
גערת אחד או מפני גערת חמשה, כמו שנים שלשה גרגרים בראש אמיר,
ארבעה חמשה בסעיפיה, שענינם שנים או שלשה ארבעה או חמשה, ולפי
זה ראוי להטעים אלף אחד מפני וגערת אחד · עד אם נותרתם וגו':
הטעם שיתפזרו בנוסם עד שיהיו נראים כיחידים, אחד הנה ואחד
הנה, כמו הנס והתרן, שאין מעמידים שנים מהם זה אצל זה, וכענין
שנאמר ויהי הנשארים ויפוצו ולא נשארו בם שנים יחד, (ש"א י"א י"א)
(תלמידי מוהר"ר אברהם חי ריגיו).
ולכן יחכה ה': לכן על העדר אמונתכם בו ועל בטחונכם במצרים
ימתין ה' לחננכם עד שתדעו כי אין מבלעדיו מושיע. ירום: יתרחק
(רש"י) כמו ה' רמה ידך בל יחזיון, מרום משפטיך מנגדו, הרמו
מתוך העדה הזאת · אשרי כל חוכי בו: כי המסירים בטחונם ממנו
יפחדו יבושו יחד ·
כי: ל' חזוק, וכאן הוא חזוק שלילה · עם בציון ישב בירושלם: אתה העם
אשר ישב בציון או בירושלם. ישב ל' נסתר, כמשפטו אחר מלות אתה
אשר, והקורא ישב לא הפסיק, וכן דעת Hensler, Doederlein אלא
שהם מפרשים כן: אתה עם בציון, אתה היושב בירושלם, בכו לא תבכה;
ורמ"א פירש עם של ציון עתיד לשב בירושלם, והוא רחוק, וגעז' פירש
עם ציון היושב בירושלם. כשמעתו: מיד אחרי שמעו. ענך: עניה
בשמעה, כמו יענך ה' ביום צרה. ענך: הכנוי על ל' ארמית, וכן
מה ענך ה' (ירמיה ....) עצמות חונך (תהלים ....).
ונתן לכם: ביאת סנחריב גרמה בצורת ביהודה, כי החיילות השחיתו
השדות ומנעו עבודת האדמה. ולא יכנף: אז לא ייראו עוד הנביאים
מהשמיע קולם, כאשר יראו. כל העם כי שוא מחסה מצרים.
יכנף: יתכסה בכנף בגדיו, יסתתר (רש"י) · והיו עיניך רואות את
מוריך: לא רואות כמו מביטות, שתסתכלו בנביאים ולא תסבו פניכם
מהם · מוריך: אעפ שהוא בלשון רבים יחיד, לפיכך כתוב יכנף
בל' יחיד, עיין למעלה א' ל'.

saranno i vostri inseguitori.

17. Un mille fuggirete alla minaccia di uno, e per di cinque, in guisa che resterete qual'albero elevato in cima di un monte, e qual pertica sopra una collina.

18. E quindi D. aspetterà prima di mostrarsi verso di voi pietoso, e quindi si mostrerà lontano innanzi di trattarvi con misericordia; imperciocchè D. è Dio giusto, beati tutti quegliino che in lui sperano!

19. Nò, popolo che in Sion abiti, in Gerusalemme, non piangere no. Egli ti si mostrerà pietoso al l'udirti sclamare; non prima ti avrà udito ch'ei ti risponderà.

20. Il Signore vi darà scarsità di viveri, e penuria di acqua; allora il tuo Maestro più non avrà a nasconderti, i tuoi occhi guarderanno il tuo Maestro.

21. E i tuoi orecchi ascolteranno l'ammonizione, che a tergo ti suonerà: ella è questa la strada, per qui andate, quando andar vorrete quà o là.

ואזניך תשמענה דבר: אז תכנעו לשמוע דברי הנביאים ותוכחותיהם, ותחזיקו עצמכם כתינוקות שמנהלם הולך אחריהם ואומר להם פנו לכם אל הימין או אל השמאל, והם נשמעים לו, אף אתם תשמענה אזניכם לתוכחות הנביא האומר לכם מאחריכם זה הדרך לכו בו בשורתו ללכת אנה ואנה. כי תאמינו וכי תשמאילו: כשתצטרכו ללכת אל הימין או אל השמאל, זה הוא הדרך ובו לכו, כלומר בכל עסק שיהיה לכם תלכו אחר פי הנביא, ורד"ק וגזני' סמכו כי תאמינו וכי תשמאילו לתחלת הפסוק, ואזניך תשמענה דבר מאחריך כאשר תאמינו וכאשר תשמאילו (כאשר תטו מן הדרך הישרה) לאמר זה הדרך לכו בו, אבל מאחר שתחלת הפסוק ל' יחיד, ואמצעיתו וסופו ל' רבים, נ"ל לסמוך סופו לאמצעיתו. תאמינו: כמו תימינו, ל' ימין.

22. Allora riguarderete come cose impure i vostri idoli inargentati, e le vostre statue fasciate d'oro; li getterai via, (allontanandoli) quasi donna mestruata; ritirati, gli dirai.

וטמאתם: אז כאשר תשמעו בקול הנביאים, תתרחקו מעבודת אלילים, ואז לא תחמדו כסף וזהב שעליהם, ולא בלבד תשליכו האלילים, אך גם הכסף והזהב שעליהם, יהיה בעיניכם כדבר טמא. וטמאתם: תחשבו טמא, תקראו טמא, כמו וטמאו הכהן, וגזני' אומר תטמאו אותם בידים להסיר מהם קדושתם, כטעם ויטמא את התפת (מ"ב כג' י'), ולא שהיו מטמאים את המקומות, כי לא היו יכולים או לא היו רוצים לאבדם, אבל האלילים לא היו מטמאים אותם, ואלא מאבדים אותם, כי הם אסורים בהנאה, וזהו שהזכיר כאן הצפוי והאפודה, שאע"פ שהם של כסף וזהב יאבדום וירחיקום כמו דוה. צפוי פסילי כספך: פסל אינו אלא של עץ, ע"ש שפוסלין אותו בגרזן, ומן הכוונה פסילים המצופים כסף. אפודת מסכת זהבך: אלהי מסכה שיש עליהם אפודת זהב. אפודת: מין חגורה, כמו וחשב אפודתו אשר עליו. תזרם: תשליכם ותפזרם, כמו ויזר על פני המים (שמות ל"ב כ'), והמקרא קצר (constructio pregnans), תזרם, ובזה תרחיקם מעליך כמו שמרחיקים אשה דוה, ורד"ק וגזני' פירשו כבגדי אשה דוה, ואין צורך, גם אין הענין עולה יפה, כי בגדי הנדה מכבסין אותם והם טהורים, ואין צורך לאבדם. צא תאמר לו: כמו שאומרים לאשה דוה צאי מן הבית, כי היו מרחיקים הנדה ממושבם, לבלתי יגעו בה או בבגדיה.

23. Egli poi (Iddio) ti darà la pioggia opportuna ai seminati, di cui seminerai la terra, ed i viveri, che questa ti produrrà, saranno pingui e grassi: i tuoi armenti pastureranno allora in pascoli spaziosi.

ונתן מטר זרעך: כנגד מה שסבלו בצורת בשנת בוא סנחריב ובשנה שאחריה, וכמו שאמר אכול השנה ספיח ובשנה השנית שחיס, ובשנה השלישית זרעו וקצרו וגו' (ישעיה ל"ז ל'). מטר זרעך: מטר הראוי ומועיל לזרעך, בזמן הראוי ובשיעור הראוי. ולחם תבואת האדמה והיה דשן ושמן: רד"ק ורלב"ג פירשו ונתן לחם תבואת האדמה, וגזני' תרגמו מאמר אחד, לחם תבואת האדמה יהיה דשן ושמן, וכן נכון והוא כמו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו. ירעה מקניך: תחת כי בהיות חיל מלך אשור בארץ היו בעלי המקנה צריכים לאסוף מקניהם הביתה, ולא יתנום להתפשט במקומות המרעה,

24. I buoi poi e gli onagri, che lavorano il terreno, mangeranno foraggio condito, ventilato prima colla ventola, e col ventilabro.

25. E sopra ogni alto monte, e sopra ogni elevato colle, scorreranno ruscelli, rivi d'acqua; in quell' epoca di grande eccidio, in cui le torri cadranno.

26. La luce della luna pareggerà la luce del sole, e la luce del sole sarà sette volte maggior dell'usato; pari alla luce dei sette giorni: quando D. fascerà le fratture del suo popolo, e risanerà le ferite e le piaghe.

27. La maestà di D. è per venire da lungi: arde il suo sdegno, e denso n'è il fumo; le sue labbra son piene di collera, e la sua lingua rassembra a un fuoco divoratore.

פן יקחום האויבים, אז ירעו בעמקים נרחבים, ואין מחריד: מקנך:
ביו״ד אעפ״י שהוא ל׳ יחיד, עיין למעלה פסוק כ׳.
בליל: כן נקרא מאכל הבהמות. כמו אם יגעה שור על בלילו (איוב ו׳ ה׳), בשדה בלילו יקצרו (שם כ״ד ו׳), והוא משרש בלל, מענין בלבול וערוב, והפעל הזה ויבל לחמורים (שופטים י״ט כ״א), על שהיו מערבים בו מינים שונים. חמיץ: ל׳ חמץ, והטעם בליל מתובל במלח, כדרך שנותנים לבהמות, שערוב המלח במאכלם הוא להם כתבלין, וגם טוב לבריאותם, ובערבי נקרא חמץ בנקודה על הצד״י מין עשב הנקרא בל׳ אשכנז Salzkraut ובאיטלקי erbocole, ובלשון חכמה Salsola Kali, ובני מזרח מאכילים אותו לבהמות (עיין בשם Bochart) • אשר זורה: מרוב התבואה יאכילו את הבהמות דגן נקי מן התבן • ברחת: לשון רוח, שזורה לרוח•
והיה על כל הר גבוה: משל על הצלחת יהודה אחר מגפת חיל סנחריב • ביום הרג רב: באותו זמן שיהיה הרג רב במחנה אשור • בנפול מגדלים: משל הוא, והטעם כשיפלו חילות גדולים שהיו נראים חזקים ובלתי עלולים לנפול, כמו המגדלים.
והיה אור הלבנה: ידוע כי האור משל על ההצלחה והשמחה, כמו שהחשך משל על הצרה, והנה רבוי האור משל לרבוי השמחה, וכל זה במפלת חיל סנחריב, כפירוש ר׳ משה הכהן, הביאו ראב״ע, וכפירוש רמב״ם ורד״ק וגם דון יצחק. כאור שבעת ימים: פירש הרמב״ם (מורה חלק ב׳ פרק כ״ט) שהוא רומז אל שבעת הימים של חנוכת הבית אשר היו בימי שלמה, אשר לא היתה מעולם נאומה מעלה והצלחה ושמחת הכל, כמו שהיתה בימים ההם; והא שבעת הימים קשה לפירושו, שאם היה טעמו שיהיה האור כפול, שבעתים כאלו יהיה ביום אחד אור של שבעה ימים, היל״ל כאור שבעה ימים; ועמ׳ ולפני Lowth אחרו כי מלות כאור שבעת הימים נוספות, מפני שלא נמצאו בתרגום יוני המיוחס לשבעים זקנים, וזה שבוש, שאם בימי התרגום היוני לא היו המלות האלה בישעיה, גם אז אין ספק כי לא נוספו, כי אז כבר היו ישראל מפוזרים בארצות, והספרים היו ביד כל אדם, וחשש התוספת איננו נופל רק בימים הקדמונים בימי בית ראשון, א״כ בהכרח נאמר או שהעתיק התרגום היוני השמיטו המלות האלה בטעות, או שהמתרגמים עצמם השמיטו אותן מפני שלא הבינו ענינם.
הנה שם ה׳: מצאנו שֵׁם אצל ה׳ שנראה כְּיָתֵר, או שעומד במקום עצם האל, כמו אלהים בשמך הושיעני (תהלים נ״ד ג׳), ובשמי תרום קרנו (שם פ״ט כ״ה), ישגבך שם אלהי יעקב (שם כ׳ ב׳); ואולי הוא דרך כבוד, דוגמת מה שאומרים גדולת המלך (La Maestà di) והכוונה המלך. וכבד משאה: מלשון והמשאת החלה (שופטים כ׳ מ׳), היא התנשאות העשן (ראב״ע), והטעם, אחר שאמר בוער

חפו, אחר שהוא מעלה עשן כבד, כמו וענן כבד על ההר; ורא"ז' וגעז' פירשו ל' בערה; וז"ל כי אין תאר כבד נופל על הבערה.
בא ממרחק: ובאלו ממרחוק יראה, בעבור האש והעשן היוצאים ממנו.

28. Il suo alito è qual torrente traboccato, che divi_ dendosi quà e là arriva sino al collo: esso è tale da sventolare le nazioni nel vaglio della perdizione, ed è qual briglia facente traviare, applicata alle mascelle dei popoli.

ורוחו: הרוח היוצא מפיו. כנחל שוטף עד צואר יחצה: הוא חזק ושוטף הכל כמו נחל שוטף המגיע עד צוארו של אדם. יחצה: ורא"ז' וגעז' פירשו נראה כחולק גוף אדם לשני חלקים, כי עד צוארו הוא במים, וראשו למעלה, וזה רחוק, כי לא נמצא חצה על חלוק רמיוני ולא אמיתי כלל; וז"ל לקרוא יחצה, מל' ויכה את המים ויחצו הנה והנה (מ"ב ב' ח'), והטעם הנחל השוטף מתחלק הנה והנה לכמה צדדים, ובכל מקום שהולך מגיע עד צואר. ואולי יתכן לפרש רוחו היוצא מפיו כנחל שוטף עד צואר, יחצה הנה והנה להנפה גוים וכו'. להנפה גוים בנפת שוא: רוחו חזק ואמיץ שיש בכחו לנענע הגוים כאשר ינוע בכברה, אך הכברה הזאת והנענוע הזה הוא נפת שוא ונענוע השמד, שבאותו נענוע הוא מכרית אותם, והזכיר ענין זה אצל רוח, כי היו זורים את התבואה לרוח ברחת ובמזרה. נפה: ל' ידוע אצל חז"ל. להנפה: הוא עד ל' ארמית, כמו להזדה (דניאל ה' כ'), ואולי בא להשאיר בו צורת שם נפה, שאם היה אומר להניף לא היה מובן שהוא מענין נפה, וכיוצא בזה לפי דעתי אם לא שריתיך לטוב (ירמיה טו' יא') הוא פעל העשוי משם שארית, וכן אפאיהם (דברים לב' כו') שלא כמנהג, לאות שהוא מן פאה. ורסן מתעה וגו': רוח ה' ידחה מחנה סנחריב לבוא לירושלם לנפול שם, כאלו הוא על לחיי העמים ההם אשר במחנהו כרסן, כמו שהרסן יוליך הבהמה לאשר שמה רוח הרוכב עליה, אבל הרסן הזה יהיה רסן מתעה, שיוליך העמים ההם למקום שימותו (דון יצחק).

29. Voi intuonerete degl' inni, come la notte, in cui viene santamente celebrata la festa; e sentirete interna gioja, come chi viaggia accompagnato dal tamburo, per recarsi al Monte di I. presso il Forte d'Israel.

השיר יהיה לכם: אז תשירו בשמחה ותודו לה', כמו בלילה שמקדשים חג בכניסתו, וז"ל כי כל חג במשמע, ומכאן שהיו מקדשים המועדים בכניסתם בשמחה ושירים, ומיוחד לדבר הקדוש שאנו מקדשים על היין, (ורש"י (על פי המדרש) פירש בליל פסח מצרים, אולי היה טעמו כלו התקדש החג הראשון אשר חוגגו ישראל מאז היותם לעם; ורא"ב"ע וגעז' פירשו בליל פסח של כל שנה ושנה, מפני שנאמר ליל שמורים הוא לה', ומנהג ישראל בכל דור להודות לה' בלילה ההוא, אך לא מצאנו שיקרא חג סתם לפסח, אלא לסכות. כהולך בחליל לבוא בהר ה': כמו שבאו מעירו לבוא לירושלם להקריב זבחים או להביא ביכורים (רש"י) כמו ששנינו החליל מכה לפניהם עד שהגיעו קרוב לירושלם (ביכורים פרק ג'),

30. I. farà sentire la maestosa sua voce, e farà

ונחת זרועו: ל' ירידה, כמו ותנחת עלי ידך (תהלים לח' ג'),

vedere il piombar del suo braccio, e ciò con isuffante sdegno, fiamme di fuoco divoratore, procella, nembo, e ~~sofiosa~~ sassosa grandine.

31. Sì, alla voce di D. romperassi l'Assiro; bastone col quale D. percoteva.

32. Suonerà cembali allora ed arpe ogni luogo, per dove sarà passata la verga fatale, (ogni luogo cioè) dove D. l'avrà fatta posare, e contro di cui col solo presentarla avrà pugnato.

ברקה נבל איך צרוש יורדת בכח · נֶפֶץ : רוח סערה (רא"ז) ל'
בבלי יוצר תנפצם (רא"בע) והוא כטעם רוח גדולה וחזק, מפרק
הרים ומשבר סלעים (מ"א יט' יא') · וגעז' פירש מטר שוטף, ולא
מצאנו פירש זה אלא בענין שבירה.

בשבט יכה : רא"בע דון יצחק רא"ז וגעז' פירשו האל יכה את אשור
בשבט, ורש"י פירש אשור שהיה מַכֶּה בשבט, ורד"ק הביא שני הפירושים,
ואני אומר מקול ה' יחת אשור, אשר היה לפנים השבט אשר בו היה ה'
מַכֶּה. בשבט יכה: שבט אשר בו יכה, וכיוצא בזה עם אשר תמצא
את אלהיך לא יחיה, ענינו האיש אשר עמו תמצא את אלהיך, וכן
עמדי נא בחבריך וברוב כשפיך באשר יגעת מנעוריך (ישעיה
מז' יב') ענינו אשר בהם יגעת מנעוריך, וקרוב לזה פירשתי
המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים (ברא' שית מח'
טז') האלהים אשר מלאכו הוא שגאל אותי מכל רע, הוא (האלהים)
יברך את הנערים, · אף כאן בשבט יכה, שבט (אשר) בו יכה,
והשמטת מלת אשר מצויה מאד.

והיה כל מעבר מטה מוסדה: אחר שקרא את אשור שבט ה' קרא
גם כן מטה מוסדה, כטעם הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי
ומוסדה כטעם וצור להוכיח יסדתו (חבקוק א' יב') מטה שהיא
נגזרת מהאל, וכן בספר יועד הקרוב לספר יסד, שמעו מטה ומי
יעדה (מיכה ו' ט') · ובשני המקראות האלה מַטֶּה ל' נקבה, ומוסדה
בינוני מבנין הָפְעַל (רא"בע), ומטה צריך להנקד סגול, ולפי
נקודו [illegible] הוא סמוך, מטה של גְּזֵרָה ;' ובוונת הכתוב כי כל
המקומות אשר עבר שם שבט האף הזה, הנה הוא אשור (וכטעם
שוט שוטף כי יעבור), כלומר כל הארצות אשר כבש, ירקדו יחדו
בתפים ובכנורות (רש"י. Vitringa ורא"ז) ואמר והיה כל מעבר מטה
מוסדה, ופירש ואמר אשר יניח ה' עליו, כלומר כל מקום שיניח ה'
עליו את שבט אפו, הוא אשור, כל המקומות ההמה יהיו בתפים
ובכנורות (ודעת בהע"ן איננה כן, גם מלת יניח לפירושי צריכה
להנקד פתח ביו"ד) · ובמלחמות תנופה נלחם בם: חוזר למעלה,
כל מקום אשר יניח ה' עליו שבט אפו, ובמלחמות תנופה נלחם
בם, יהיו בתפים ובכנורות, וטעם ובמלחמות תנופה נלחם בם,
כי ה' ע"י אשור שבט אפו לא הוצרך להלחם בגוים אלא מלחמות
של תנופה, כלומר להניף עליהם המטה ההוא, כי מיד שהיו רואים
המטה ההוא היו נופלים, והטעם שלא היו מתחזקים לעמוד בפני
מלך אשור · תנופה : presentazione בלע"ז, וכן חזה התנופה,
חזה שמקרבין לגבוה (וה' נתנו לכהן), וכן והניף אהרן את
הלוים תנופה לפני ה' (במדבר ח' יא') עמידם ושימם לפני
ה', מלים המשים מנחתי לפני מי שגדול ממנו, להראות שהוא
מושך ידיו מן הדבר ההוא ונותנו לו ;' וגעז' פירש כל

מעבר מטה גזרת ה', על חיל סנחריב להכותו, יהיו ישר'
בתפים ובכנורות, ובעוד יהיה ה' נוגף במחנה אשור, ישרא'
ירננו, ורחוק הוא מאד שיהיה מעבר על הזמן ואם על
המקום, מלבד כי השמחה היתה לישראל אחרי תם המגפה.
ולא בעודה, כי בלילה היתה ; והאב"ע ורד"ק פירשו בכל
מקום שיעבור מלאך ה' לנגוף במחנה אשור, יהיה בלא
יגיעה, אלא בשמחה, וכמי שמנגן בתף ובכנור, ומלחמתו
בהם לא תהיה אלא כמי שמניף ידו לבד, וזה דחוק ורחוק
מאד. ובמלחמות תנופה נלחם בם: כל המפרשים פירשו
כי ה' נלחם באשור במלחמות תנופה, רד"ק פירש מעלה
ומוריד, רא"ז מלחמות תנופה מלחמה חזקה, כמו מפני
תנופת יד ה' צבאות אשר הוא מניף עליו (ישעיה י"ט י"ו), וגעז'
בפירושו פירש במלחמות תנופה בתנופות מלחמה (in agita-
tionibus belli, ובלעקסיקון פירש bella agitationis
כלומר tumultuosa, וכל זה איננו ענין תנופה, גם רחוק
הוא שיזכיר ענין מלחמת ה' באשור אחר שכבר הזכיר שמחת
העמים במפלתם, ודוגמת המקרא הזה לפי פירושי כי כל אוכל
חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי,
ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה'. ואפשר גם
לפרש המקרא בלא סרוס, סנחריב ילחם בירושלם מלחמות תנופה,
שלא תהיה מלחמתו אלא כאלו בא להעמיד עצמו תנופה לפני ה'
להיות טבח שם ; ולפירוש זה יצדק יותר הכתוב שהוא בה,
והוא חוזר לעיר ירושלם.

33. Imperciocchè egli è di già preparato il Tofet, egli è anche questo apparecchiato pel Re, ed è profondo e largo: fuoco e legna assai ne forman l'incendio; il soffio poi di D. qual torrente di zolfo vi arde.

כי ערוך מאתמול תפתה: תפת הוא גיא בן הנום, ושם היו שורפים
בניהם ובנותיהם למלך (ירמיה ז' ל"א, מ"ב כ"ג י'), ונראה שנקרא
כן על שהיו מתופפים שם בתפים לבלתי ישמע קול צעקת
הנשרפים, ודער Lorsbach ואחריו געז' שהוא מל' פרסי Toften
שענינו הבעיר אש, והראשון לא עקר, כי נראה שהזכיר כאן
תפתה, מפני שהזכיר קודם לכן בתפים ובכנורות, והזכיר זה
כאן למשל על מגפת חיל סנחריב, כאלו הוכן מקום שישרפו
שם יחדו כל חללותיו (ראב"ע דון יצחק רא"ז וגעז'). גם הוא
למלך הוכן: מלך אשור לא מת שם, אבל אמר למלך והכוונה
לערך המלך, לשרוף צבאו ולאבד חילו, והזכיר למלך, כי
התפת היה לכבוד המלך, וישעיה אוהב לשון הנופל על הלשון.
העמיק הרחיב: התופת הזה הוא עמוק ורחב, העמיק הרחיב
פעלים עומדים, כמו ילבינו, יאדימו. מדורתה: של תפת,
והזכירו בלשון זכר ובלשון נקבה, כמו למעלה שאול מתחת
רגזה לך לקראת בואך עורר לך רפאים וגו' הקים מכסאותם
וגו', ומדורה ידוע בלע"ז. נשמת: נשיבת ונפיחת ה', והוא משל.

בוערה בה: אינו פעל יוצא, כתרגום רד״ק וגעז׳, אבל נשמת ה׳ דולקת בה כאלו תאמר נחל גפרית שלא תכבה, ורש״י ורד״ק פירשו מקרא זה על עונש הנשמה, אך לא מצאנו בכל הנבואות שבמדבר על מפלת האויבים שיזכיר עונש נשמתם, גם לא מצאנו תפתה או תפת על ענין זה בכלל, אלא שבימי בית שני התחילו לקרוא מקום עונש הנשמות בשם גיהנם (וחזה גם בל׳ ערבי) להיות גיא בן הנום מקום שרפת החיים ומקום ילל וצעקה, ולא מצאו לעונש הנשמה ציור מבהיל ומאיים כציור שרפת אש שהיא מיתה קשה ונוראה, ואחר שנקרא מקום עונש הנפשות גיהנם, חשבו שכן ראוי שיקרא גם תפת שהוא שם גיא בן הנום; וגעז׳ (Thesaurus ערך גיא) כתב כי לא שקראו כן למקום פורענות הנפשות, לפי שהוא מקום הרוחות הרעות, וגיא בן הנום היה מקום עבודת האלילים שהם הרוחות הרעות; וזה רחוק, כי גיא בן הנום לא היה מקום עבודת אלילים רבים, אלא מולך לבדו, והאלילים לא היו בעיני הקדמונים כמו הרוחות הרעות ומלאכי חבלה שלנו, אך היה בהם כח להרע ולהיטיב כרצונם.

31. / ל״א.

1. O voi, i quali andate in Egitto per soccorso, appoggiandovi sui cavalli, e confidandovi sugli animali da cavalcare, che ivi sono in gran numero, e sui cavalieri, che ivi sono assai cospicui, senza rivolgervi al santo d'Israel, e senza ricorrere al S.

2. Egli è però saggio anch'Egli, e manda ad effetto il male (minacciato), nè trascura le proprie parole: Egli si alza contro della malvagia genia, e contro del soccorso degl'iniqui.

הוי היורדים: המשך הנבואה הקודמת ולדעת כש״י הנבואה הזאת על הושע בן אלה שנתחבר עם מצרים, אך ממה שמזכיר אח״כ ציון וירושלם נראה שאינו מדבר אלא על יהודה כמו למעלה.
רכב: בהמה שרוכבים עליה נקראת רכב, כמו ויהרוג דוד מארם שבע מאות רכב (ש״ב י׳ יח׳), ויעקר דוד את כל הרכב (-- ח׳ ד׳), ושבעתם על שלחני סוס ורכב (יחזקאל לט׳ כ׳), וכן לדעתי ויאסור את רכבו (שמות יד׳ ו׳), ואח״כ קראו לפעמים גם לכלי מושב שהסוסים מושכים רכב, כמו רכב ברזל (שופטים ד׳ ג׳).
וגם הוא חכם: הם יורדים מצרים לעזרה, ולא דרשו את ה׳ ולא בטחו בו, ועשו זה מהתחכמות, כי חכמה היא זו אצלם, ויחשבו כפתיות לחסות בה׳, והנביא אומר לא הם לבדם חכמים, כי גם האל חכם, אלא שיש הפרש בין חכמתו לחכמתם, כי הם מתפארים להביא טוב לארצם בהתחברם למצרים, והטוב ההוא לא יהיה ולא יבא, והאל אומר להביא עליהם רע, והרע ההוא יבא, ואת דבריו לא יסיר ולא ישנה, כי קום יקום על בית מרעים וגו׳. וראב״ע רד״ק ורמ״ז׳ פירשו וגם הוא חכם שהוא יודע מחשבות אדם, אך לא מצאנו שרש חכם על הידיעה, כ״א על השכלת המחשבה, וגעז׳ פירש וגם הוא חכם כנגד חכמת מצרים, יאמר הנה מצרים נחשבים כחכמים וגבורים, אך גם האל חכם, אלא

שהוא מוכרח להביא רעה על הרשעים, והנה בפסוק הקודם לא רמז כלל על חכמת מצרים, ולא אמר שהיו בני יהודה בוטחים בחכמת מצרים, אלא בסוסיהם וברכבם, גם מלת ודבר מתפרשת יותר לפי פירושי. לא הסיר: כ"ל לא הסיר מנגד עיניו, לא שכח, לא זנח ועזב, כמו חי אל הסיר משפטי (איוב כז' ב').

בשר ולא רוח: ראב"ע רד"ק רלב"ג וגעזי' פירשו גופניים ולא רוחניים; ונ"ל שלא מצאנו בכתבי הקדש ענין הרוחניות הנבדלת מכל גשמיות, ונ"ל שהכוונה רוח ואויר, והטעם שאפשר להרגם, ואינם כאויר שאינו נתפש ואינו נראה. וה' יטה ידו: אם יטה ידו, אז יכשל עוזר, וכו', לא שכן יהיה. כי כה אמר: מצרים לא יעלו ולא יצילו, רק ה' יציל עמו ועירו. מלא רועים: אסיפת הרועים, שנאספים ע"י קריאה, כמו גם המה קראו אחריך מלא (ירמיה יב' ו'), ואמר יקרא על האסיפה בקריאה, כדרך שאומרים והאנשים אשר בבתים אשר עם בית מיכה נזעקו (שופטים יח' כב'), ויזעקו העם אחרי שאול (ש"א יג' ד'), על האסיפה ע"י צעקה. לא יענה: לא יכנע, ולא ימס לבבו, כמו עד מתי מאנת לֵעָנות מפני (שמות י' ג') אע"פ שלפי הנקוד זה קל וזה נפעל. לצבוא על הר ציון: אצל הר ציון, לא בשביל הר ציון כתרגום רלב"ג כי אז היה להר ציון כמו ה' ילחם לכם (שמות יד' יד'), ואולי ג"כ הכוונה למעלה ממש, וימשיל את האל כאלו ירד משמים, וקודם שיגיע לארץ ילחם בחיל סנחריב, וכן תרגם געזי', מקרא שאחר זה מסייעו.

כצפורים עפות: על גוזליהם. כגון והציל: יגן על ירושלם, וגנון יציל, ופסוח ימליט, כמו ויכהו האיש הכה ופצוע (מ"א כ' לז') הכהו ובהכותו אותי פְּצָעַני, עלו עלה ובכו (ש"ב טו' ל') עלו ובעלותם בכו, הלכו הלוך וגעו (ש"א ו' יב') הלכו ובהליכתם געו. והציל המליט: אולי הם מקור בחירק, במקום פתח (כדעת ראב"ע ורד"ק רלב"ג וגעזי') כמו עד השמידך אותם (דברים ז' כד'), גם אפשר היותם עבר מהופך לעתיד, אחר שבאמת אין המכוון אלא לומר גנון יציל ופסוח ימליט. פסוח: ע"י עֲבָרָתוֹ לבדה ימליט עירו, והנה רש"י בפירושו השני ודון יצחק וגעזי' פירשו פסח לשון מנוחה והצלחה כמו בלשון ערבי, ואיננו נכון, אך הוא כמשמעו על דרך ופסח ה' על הפתח, וזה שתרגם אונקלוס זבח פסח רבה חיים, וכן יונתן שתרגם כאן יציל, אינו אלא תקון לשון, עיין אוהב גר כתיב ג', ויפה בחר הנביא במליצת הפסיחה, כי כמו שבמצרים עבר ה' במצרים והכה בכוריהם ודלג על בתי בני ישראל, אף כאן יפסח על ירושלם, ויכה את

3. Gli Egizii poi sono uomini, e non già Dei, e i loro cavalli sono di carne, e non già di vento, appena D. stende la mano, inciampa quel che ajuta, e cade l'ajutato, e tutti assieme finiscono.

4. Ma così ha detto D: come freme il leone ed il leoncello stando sulla sua preda, il quale, quand'anche gli si raduni contro uno stormo di pastori, non si spaventa alle loro grida, nè si scoraggisce al loro fracasso: così D. Dio Sevaoth scenderà a pugnare presso il monte di Sion ed il suo colle.

5. Come gli uccelli svolazzanti (sui loro piccoli) D. Dio Sevaoth, riparerà Gerusalemme, e riparandola la salverà, e passandovi sopra la scamperà.

מחנה סנחריב.
שובו לאשר העמיקו סרה: אל שובו ל' שמת לב והתבוננות, כמו
כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי (ירמיה לא' יט') ועתה הואילו
פנו בי וגו' שובו נא אל תהי עולה ושובו עוד צדקי בה (איוב ו'
כט'). לאשר העמיקו סרה: הם עשרת השבטים שגלו, ולא
הועיל להם מחסה מצרים. העמיקו סרה: כמו העמיקו שחתו,
(הושע ט' ט') והרבו סרה, הרבו מעשים רעים, ודון יצחק
בפירוש שני ורא"ז וגעז' פירשו שובו למי שהעמקתם לסור
ממנו, והוא הא-ל.
אשר עשו לכם ידיכם חטא: חטא אשר עשו לכם ידיכם,
(הכורס), ורא"ז פירש ידיכם ידי חטא, ידיכם החוטאות,
וגעז' אשר עשו לכם ידיכם לחטאת.
ונפל אשור בחרב לא איש: אלא בחרב הא-ל, היא המגפה. ונס לו מפני
חרב: מפני חרב ה'. ובחוריו למס יהיו: הנכון כתרגום יונתן ורבנו
סעדיה וכפירוש רדק Vitringa ורא"ז, מענין וימס לבבם, ובתרגום
היוני המיוחס לשבעים זקנים ובתרגום הירונימוס, וגם לא מפני חרב
באלף, ואחריהם הלכו Castalio, Doederlein, Dathe
ורא"ז, ואין צורך, ויונתן תרגם כמפני חרב.
וסלעו: אשור שהיה כמשל לסלע תקיף, יעבור מכאן מיראה ופחד,
או יעבור מן העולם, כי ירך לבב בחוריו ויגברו עליהם היהודים.
וסלעו: הוא שהוא כמשל לסלע, כמו בכור שורו הדר לו (דברים
לג' יז') הוא שהוא כמשל לבכור שור. וחתו מנס שריו: מכאן
והלאה ירך לבב שריו, וכל זמן שיראו נס אויב יחתו; ורא"ז
וגעז' פירשו יעבור מהלאה לסלעו, מהלאה למגדלים ומצדות
שהקים לו, כי לא יבטח להשגב בהן. אשר אור לו בציון ותנור
לו בירושלם: שהכין שם אש לאכול מחנה אשור, והוא דרך משל
(יונתן רש"י ורדק, אלא שיונתן קורא אשר אור לו בציון, וזה
לצדיקים); ורשב"ע רא"ז וגעז' פירשו שהוא נעבד בציון על המזבח,
ודון יצחק פירש שיש לו שם דירה קבועה, כדרך שאומרים
focolare על בית דירת האדם.

6. Ripensate, o figli d'Israel, a coloro che commetteano enormi reità.

7. Sì, in allora rigetterà ciascheduno i suoi idoli d'argento e d'oro; gli oggetti di peccato, che le vostre mani vi hanno fatto.

8. L'Assirio cadrà per la spada di tutt'altro che d'uomo, la spada di tutt'altro che mortale lo divorerà: egli fuggirà innanzi a quella spada, e i suoi giovani resteranno disanimati.

9. Esso, ch'era qual rupe (insormontabile, invincibile), dalla paura sparirà, ed i suoi grandi si spaventeranno al vedere un vessillo: dice così D., il quale tiene un fuoco in Sion ed un forno in Gerusalemme.

לב'

נבואה על הצלחת מלכות יהודה אחר מגפת חיל אשור.

הן: הנה לפני נ' הנביא הרואה את הנולד פותח דבריו ואומר הנה
זה מה שאני רואה. לצדק ימלך מלך וגו': אחר מפלת סנחריב,
כשיהיה העם שומע בקול הנביא, אז יהיה כח במלך להחליף השרים
הרעים בטובים, ואז המלך ימלך לעשות צדק, והשרים ישרו
לעשות משפט. ולשרים: כמו והשרים, כאלו אמר ולענין השרים,

32.

Immagine della futura prosperità della Giudea, dopo la ruina del nemico esercito assiro.

1. Ecco, il Re regnerà per la giustizia, ed i grandi saran grandi per far diritto.

ישעיה ל״ב

הנה הם למשפט ישׂרו, ובל׳ רומי quod attinebat ad domum.
ישׂרו: קל מן שרר, ודון יצחק פירש המלך יהיה לצדק, ויהיה
גם לשׂהשׂרים במשפט ישׂרו, הוא יגרום שהשׂרים למשפט ישׂרו.

2. L'uomo si troverà come in un ritiro dal vento, in un ricetto dal nembo; come presso rivi d'acqua correnti in luogo arido, come all'ombra di grave roccia in suolo sitibondo.

והיה איש: כל אדם יש לו לבטוח, ויחסה בצדקת המלך והשׂרים
שישׁבו לו כמו במחבא: כמחבא, וכן ומחר, ובסתר; כפלגי,
בפלגי; כצל, בצל; ודוגמתם רבים במקרא, ועיין שמואל
א׳ כ״ה, וכן ובניתיה כימי עולם (עמוס ט׳ י״א) כבימי, העמיקו
שחתו כימי הגבעה (הושע ט׳ ט׳) כבימי, כפרץ־רחב יאתיו
(איוב ל׳ י״ד) בפרץ, וכן כמים הפנים לפנים (משלי כ״ז י״ט)
במים, כלומר כמו שהאדם המסתכל במים, ידמה לו שהוא
רואה בתוכם את פניו, והפנים הנראים במים הם מתקרבים
ומתרחקים ממנו כפי מה שהוא מתקרב ומתרחק מן המים, כן
לב אדם לחברו. והמפרשים כלם פירשו כי המלך או כל אחד
מהשׂרים יהיו כמחבא וסתר לבני העם.

3. Più non saranno intonacati gli occhi della gente, gli orecchi del popolo udiranno.

ולא תשעינה: ל׳ ועיניו השע, שהוא ל׳ טיח וכסוי, והמלה
משרש שעע, והיה משפטה תִּשֹּׁעֶינָה על משקל תְּסֻבֶּינָה או
תּוּשַׁעְנָה, ואמנם תִּשְׁעֶינָה הוא משרש שעה, והם שני שרשים
בענין אחד (רד״ק). עיני רואים, ואזני שומעים: עיני בני אדם
ואזני בני אדם אשר מטבעם להיות רואים ושומעים; ואי אפשר
לתרגם מליצה זאת כתיקונה בלשונותינו, וכיוצא בזה למטה
(פסוק ו׳) להריק נפש רעב ומשקה צמא יחסיר. תקשבנה; לא
נמצא חוץ מכאן בבנין הקל, והנה האזנים קושבות, והאדם
מקשיב בהטותו אזנו; וכל זה אמנם ומה שאחריו משל נאות
על זמן ממלכת הצדיק, כי במשול רשעים יאנח עם, והפחד
והמגפה הבאה לרגלו מבהילים ומשממים לב העם, ויהיה
עִוֵּר וְחֵרֵשׁ, כאלו לא יראה ולא ישמע ולא יבין, ולא יוכל
לדבר מה שבלבו כאלו יהיה עִלֵּג; והראב״ע ורד״ק פירשו רואים
נביאים, ושומעים על העם, אך מעולם לא אמר ישעיה שהיו
עיני הנביאים טוחים, ומלבד זה אין המשך הפרשה הזאת
מדבר כלל על השמעה לנביאים, אלא על התפשטות הצדק
והמשפט, גם געז׳ פירש על השמיעה בקול הנביאים, ופירש
ולשון עלגים תמהר לדבר צחות, על המלעגים בדבר ה׳ ובתורתו,
וזה שבוש, כי העלג לא ילעיג, אבל המדבר צחות הוא המלעיג.

4. La mente degli sconsiderati intenderà saggezza, e la lingua dei balbi parlerà speditamente chiaro.

תמהר לדבר צחות: תדבר מהר ובלא עירוב דברים צחים וברורים,
ודאז׳ וגעז׳ פירשו תמהר ל׳ סופר מהיר, ומהיר צדק, ל׳ בקיאות
וידיעה, ולפי הענין אין צורך לפירוש זה, ולפי הדקדוק הוא שבוש,
כי המנקדים הבדילו בין ענין לענין, וְשָׂמוּ מה שענינו בקיאות
משקל רפה, (כמו בסופר מָהִיר), ומה שענינו זריזות משקל
דגוש (כ חוץ מחלת מְהֵרָה) ומלת תמהר שהיא בפתח המ״ם היא

משקל דגוש ואין לו ענין עם מָהִיר וּמְהִיר, גם רחוק הוא שיהיה בנין פִּעֵל (תְּמַהֵר) מורה על תכונת העצם בלא פעולה ; ומלת נמהרים אעפ״י שלפי הנראה מל׳ זריזות נגזרה, מכל מקום אחר שהושאלה להורות ביחוד על הפתיות והאולת, עשוהו משקל רפה להבדילו מענין זריזות.

לא יקרא ולא יאמר: שהנבל לא יהיה נדיב, והכילי לא יהיה שוע, (עיין למעלה א׳ כ״ז) . ונדיב ושוע אינם שמות תארים לבעלי מדות ידועות, כדעת המפרשים, כלם, ואין ענינם אלא כמו שר וקצין, כמו באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם (במדבר כ״א י״ח), שיתמו נדיבמו כעורב וכזאב וכזבח וצלמנע כל נסיכימו (תהלים פ״ג י״ב), להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו (ק״יג ח׳), להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם (ש״א ב׳ ח׳), שופך בוז על נדיבים (איוב י״ב כ״א ותהלים ק״ז מ׳), כי תאמרו איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים (שם כ״א כ״ח), האומר למלך בליעל רשע אל נדיבים (שם ל״ד י״ח), ויבאו פתחי נדיבים (ישעיה י״ג ב׳), ויקרא דבר לא מצאנו נדיב תאר לבעל מדות הנדיבות אלא נדיב לב, ואין נדיב בכל מקום אלא שר וגדול, (חוץ מפעם אחת בזה (ל״ב כ״ח) לבל נדיב בחכמה, ועם שם ענינו גדול ומצוין בחכמה, לא נדיב לב) ; וכן שוע לא נמצא אלא פעם אחת, וגם ענינו שר; אשר לא נשא פני שרים, ולא נִכַּר שוע לפני דל (איוב ל״ד י״ט).

כי נבל נבלה ידבר וגו׳: ולכן באמת איננו ראוי להיות לראש ולשר. נבל: תחלת גזרתו מן עָלֶה נָבֵל (ירמ׳ ח׳ י״ג), ונבל נגזר מן נבלה, אלא שזורה על מה שבנפילתו נשחת ותאבד צורתו, ותשתנה מראיתו, כן העלה והציץ בנפלם ייבשו ויתמוללו, והחי בנפלו מת ותשחת צורתו נקרא נְבֵלָה, ומי שהשחית דרכו ואבדה ממנו (דרך משל) צורת האדם, והוא נבזה כנבלה, נקרא נבל, ויקראו נְבָלָה כל מעשה מגונה, וְנָבָל כל איש מגונה, ולפעמים יקראו נבל למי שאינו נכבד, כמו הכמות נבל ימות אבנר ; ומלת עשה נבלה ענינה עשה מעשה שהוא מגונה בעצמו, אבל עשה נבלה בחברו או עם חברו אין הטעם שעשה מעשה שהוא בעצמו מגונה, אלא שעשה לחברו דבר שמביא חרפה עליו, כמו כי נבלה עשה בישראל (בראשית ל״ד ז׳), לבלתי עשות עמכם נבלה (איוב מ״ב ח׳) - (Conf. מנוף) • ולבו יעשה און: יחרוש ויחשב. לעשות חנף: אין חנף מענין חלקלקות כלל, ואף לא זלזול ביראת ה׳ (כדעת רד״ק) אלא כל מעשה מֻשְׁחָת ומתעב. ולדבר אל ה׳ תועה: תועה קרוב למרמה, כמו ויקשרו כלם יחדו לבא להלחם בירושלם ולעשות לו (כל שראוי להגיה לנו) תועה (נחמיה ד׳ ב׳), ומלות אל ה׳ אין ענינן כמשמען, ואף לא כאלו כתוב על ה׳, אלא הטעם נגד ה׳,

L'uomo infame più non verrà qualificato magnate, nè Principe il furbo.

Conciossiachè l'uomo infame tien discorsi infami, e colla mente macchina iniquità; agisce depravatamente, parla, a dispetto di D. dolosamente, riduce altri alla fame, altri alla sete.

להכעיס את ה׳, הנבל מדבר תועה עם חברו, מַתְעֶה וּמְרַמֶּה
אותו, על אפו ועל חמתו של הקב״ה אשר מעשים כאלה רעים
בעיניו ; ורש״י וגעז׳ פירשו לדבר דברי טעות על ה׳ ; ואין זה
כלל מענין הפרשה, ולא יתיישב כלל עם מה שאחריו. להריק
נפש רעב ומשקה צמא יחסיר: רעב וצמא הם כאן דרך מליצה,
יריק נפש אדם, ואז יהיה רעב, ויחסיר משקה אדם, ואז יהיה צמא,
ואי אפשר לתרגם מליצה זו בלשונותינו, כענין המליצה שלמעלה
עיני רואים ואזני שומעים.

7. Il furbo usa arti malvagie, egli fa artificiosi disegni, onde ruinare i deboli con menzogne, e (ruinare) il povero, quando difende la propria causa.

כלי : מן נֶכֶל, הוא השורש הנוכל (רש״י), וכן בשורש נכילא, וכן
תרגם היירונימוס fraudulentus (געז׳), וענין צרות העין אין לה מקום
כלל כאן, כי אין מדרך צר עין לעשות זמות לחבל עניים, אלא לשמור
את שלו. כליו רעים: הזכיר כליו לשון הנופל על לשון כלי, והכוונה
על המעשים שאדם משתמש בהם להשיג חפצו; ואולי גם שהכוונה נְבָלָיו.
ובדבר אביון משפט: ולחבל אביון בדברי משפט, כשהוא מדבר טענותיו
(רש״י).

8. Il magnate però fa nobili disegni, ed è egli che merita alzarsi alle dignità.

ונדיב נדיבות יעץ: יועץ לעשות מעשים גדולים ונכבדים, כמו ורוח
נדיבה תסמכני. והוא על נדיבות יקום: והוא לבדו ראוי והגון שיקום
שיתעסק על כסא המשרה. נדיבות זה שם דבר, וכן תרדוף כרוח נדיבתי
(איוב ל׳ ט״ו) שתרגמוה רבנותי ; ורש״י ורד״ק פירשו בעבור נדיבותיו
יקום ויתעסק, ורד״ק וגעז׳ פירשו הוא מתמיד לפעול פעולות נדיבות
ומשובחות, ולפי זה כנוי הוא מיותר, ולפי פירושי טעמו הוא ולא יותר.

9. Donne tranquille, alzatevi, udite la mia voce; femine che vivete sicure, ascoltate il mio dire:

נשים שאננות: מפרשי בני עמנו ואייכהארן והלז׳ פירשו על הערים;
ויפה השיב געז׳ (ולפניו רקטנער) כי לשון פשטה ועורה וחגורה על
חלצים לא יתיישב על הערים אלא על הנשים, ומצאנו דוגמת זה
ייעוד הרע מוסב אל הנשים: כי שמענה נשים דבר ה׳ ותקח
אזנכם וגו׳ כי עלה מות בחלונינו וגו׳ (ירמיה ט׳ י״ט) (געז׳), והנביא
מגיד הדבר אל הנשים כי דרכן להיות שאננות ובוטחות, ותחרדנה
יותר על השמועות הרעות. וענין הנבואה הזאת נ״ל כפשוטו על
הרעב שגרם חיל סנחריב בארץ יהודה, וכוונת הנביא לא לְיַעֵד
רע, אלא לעתיד הרע העתיד, והטוב העתיד אחריו.

10. Per lo spazio di qualche tempo più d'un anno vivrete inquiete, o voi che vivete sicure; imperciocchè non verrà la vendemmia, la raccolta non verrà.

ימים על שנה: נ״ל כפשוטו ימים מה על שנה, איזה זמן יותר
משנה אחת, כלומר במשך שנה אחת ועוד קצת ימים תרגזנה
על העדר תבואת האדמה, וכמו שאמר אכול השנה ספיח ובשנה
השנית שחיס ובשנה השלישית זרעו וקצרו וגו׳, והמפרשים פירשו
כמו שנה על שנה, שנה אחר שנה, שנים רבות, ולפי זה היה ראוי
שיכפיל שם אחד בעצמו, כמו ספו שנה על שנה, ימים על ימי מלך
תוסיף, לא שיאמר ימים על שנה; ורד״ק וגעז׳ פירשו בעוד שנה
וימים, בעוד שנה וקצת ימים, והטעם בקרוב, ונ״ל כי לפי זה
לא היה אפשר להשמיט הבי״ת, ולומר בימים על שנה.

11. Costernatevi, o voi tranquille, inquietatevi, o voi che vivete sicure; spogliatevi, denudatevi, cingetevi (soltanto) ai lombi.

רגזה, ופשוטה, עורה, וחגורה: הנכון שכל אלה צווי לנקבות, אלא שהושמטה הנון (כדעת רד"ק), והוא עׂד התרגום כמו האזנה אמרתי (בראשית ד' כג) תרגמו אציתא למימרי, וכן כאן (פסוק ט') קוּמְנָה וכו' אציתא למימרי. וחגורה על חלצים: רד"ק ורא"ב' פירשו חגרו שק, ורש"י על חלצים על הבשר, לא על הבגדים, וזה לא יתכן, כי מצאנו, הלֹך וקנית לך אזור פשתים ושמתו על מתניך (ירמיה יג א'), וירמיה לא היה הולך בלא לבוש; והנכון שֶׁתִּפָּשֵׁטְנָה בגדיהן, רק יחגרו על חלצים לכסות בשר ערוה.

12. Tra le braccia stesse delle mogli gli uomini fan lutto, a cagione dei campi altra volta ameni, delle viti in addietro ubertose.

על שדים סופדים: רש"י פירש מטפחים על לבם, והנה אם הכוונה על הנשים הלא סופדות, ואם על האנשים לא יתכן להזכיר שדים; ורד"ק פירש על השדים שהיו צומקים מפני הרעב, וזה רחוק, כי העקר חסר. ורא"ב' ולפניו Dathe פירשו שדים על האדמה הטובה זבת חלב ודבש בְּשָׁדַיִם, אך לא מצאנו מלה זו בלה"ק; וגעזי' ולפניו Lowth גם Doederlein קורים על שָׂדִים ל' שָׂדֶה, אך לפי שמצאנו במליצות שדי חמד, לא מצאנו בנפרד שָׂדִים אלא שָׂדוֹת; ואני אומר כי אחר שהזכיר חרדת הנשים, הוסיף כי האנשים אשר יתקרבו אליהן לא ימצאו אצלן שמחה, ואף בהיותם על שדיהן יהיו סופדין על אודות שדי חמד שאינם עושים תבואה. על שדים: לשון אֵצֶל. על שדים ועל שדי חמד: לשון הנופל על הלשון בהוראות מתחלפות דרך צחות.

13. A cagione della terra del mio popolo, la quale produce spini e pruni: sì, a cagione di tante case di delizie, e delle città floride.

על אדמת עמי: על זאת יספדו. כי: לחזוק. על כל בתי משוש: יספדו על בתי משוש שלהם שהוצרכו לעזבם מפחד חיל סנחריב, וכן יספדו על כל קריה עליזה שברחו משם, כטעם חרדה הרמה וגבעת שאול נסה.

14. Imperocchè ogni palagio è rimasto abbandonato, ogni città strepitosa rimase deserta; i castelli e le torri fan l'uffizio di spelonche eterne; sono delizie degli onagri, pascolo delle mandre.

מערות עד עולם: נהפכו להיות כמו מערות העומדות עד עולם, לא שעפל ובחן היו עד עולם בעד מערות כדרך שהבינו המפרשים ורש"י פירש עד עת קץ, וכן יונתן תרגם עד זמן. ורא"ב' וגעזי' עד זמן ארוך, והנה הענין הזה לא היה אלא שנה או שנתים. היה בעד מערות: הם משמשים במקום מערות, כי הם עתה משוש פראים והם מועילים לרם במקום מערות.

15. Indi si spanderà sopra di noi il celeste favore, sicchè quel ch'era deserto diverrà (ubertoso) Carmelo, e quel ch'era basso Carmelo verrà riputato (alto) bosco.

עד: זה יהיה עד שיהיה זה, כלומר ואחכ' יהיה זה. יערה: יִשָּׁפֵךְ (כמו ותער כדה אל השקת) רש"י, כלו' יֵרֵד. רוח: חסד רצון וברכה, כמו אצוק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך (ישעיה מד' ג'). והכרמל ליער יחשב: מאחר שאינו מדבר כאן אלא על הצלחת אנשי יהודה ורוממותם אחר שהושפלו, נ"ל שאין המליצה הזאת אלא כפל הקודמת, אלא שכאן הזכיר הכרמל בבחינה אחרת, כי תחלה הזכירו בבחינת היותו הר טוב ועושה פרי הפך המדבר, וכאן הזכירו בבחינת היותו הר שפל, הפך היער שהוא הלבנון, כמו למעלה (י' לד') ונקף סבכי היער

בברזל והלבנון באדיר יפול, ועיין למעלה (כט' יז') ור"דק
פירש ליער ברוב עצים.

ושכן במדבר: במקום שהיה תחלה מדבר, משפט וצדקה:
כי יתוקנו עניני האומה, כי ירדו הרשעים ממעלתם; ושרים
למשפט ישרו.

והיה מעשה הצדקה שלום: עשיית מעשה צדקה תהיה שלום, יחסר
ממנה שלום והצלחה. ועבודת: כפל הענין של מעשה, עד ל
ארמית, כמו מעבדיהם (איוב לד' כה').

ובמנוחות שאננות: מקומות מנוחה שאננים.

וברד ברדת היער: כמפרשים פירשו ברדת ל' ברד, רש"י
פירש כי הברד יבא על שונאי ישראל שהם משלים עריס כיער,
והשפלה. עריהם כשפלותם של ישראל בימי הגלות, ורא"בע ורד"ק
פירשו כי הברד יבא ביער באופן שלא יזיק לצמחים, ובשפלה
תשפל העיר, פירש רד"ק שלא תהיה שפלות לעיר ירושלם אלא
שפלות מקומה הטבעי, והזכיר יש מפרשים שיבנו ערים בשפלה,
ולא יצטרכו לבנותן בראש ההרים להשגב שם, ורא"בע כי
פרזות תשב כשקטה, וחכמי העמים פירשו ברדת מגזרת בר ירד,
וירידת היער היא כריתתו ונפילתו, כמו כי ירד יער הבצר
(זכריה יא' ב'), רמ"ז פירש ירד הברד בנפול היער, כלומר
במכת ברד יפול היער, והוא משל על אשור, ובשפלה תשפל
העיר, עירם תשפל השפלה גדולה, וכן פירש גם גזנ"י, אלא
שרמ"ז אומר כי העיר היא בבל, וגזנ"י שהיא נינוה, ודעת
Olemslaw כי טעם המקרא הזה, כמו שלפעמים הברד
מַכֶּה במורד היער, והעיר היושבת בשפל אינה ניזקת, כן יהיה
שלום לישראל, בעוד צרות ורעות תבאנה על שאר עמים; ולפי
זה הוא במורד, לא ברדת, גם מלת תשפל, אין לה ענין. ואני
הנחתי המקרא הזה שבע שנים בלא פירוש, כי לא נתקררה
דעתי בכל מה שהגיתי בדברי זולתי, וגם לא במה שעלה בדעתי
ובדעת תלמידי לפרש בו; והיום ב' אלול תקצ"ח נ"ל כי אפשר
לפרשו לפי מה שאמר יפול ויכרת היער (הוא מחנה אשור)
בקול המולה גדולה כאלו אבני ברד יורדות על הארץ (דוגמת
מה שאמר למעלה ל' ל') והשמיע ה' את הוד קולו ונחת זרועו
יראה בזעף אף וכו' נפץ וזרם ואבן ברד, כי מקול ה' יחת
אשור וגו'. ואמנם בהפך ממה שיקרה ליער הגבוה וללבנון
הזה (הוא מחנה אשור) תשכון לבטח, בלתי גבוהה (ומצאנו
שהעיר מתוארת בתואר אשר לא יצדק אלא לחומה, ערים גדולות
ובצורות בשמים, מלת בשמים לא תצדק אלא על חומת העיר),
וזה נקשר יפה עם מה שלפניו ועם מה שלאחריו.

16. E dove era deserto avrà soggiorno la giustizia, la probità nel Carmelo abiterà.

17. L'agire con probità ridonderà in benessere, l'operare onestamente (produrrà) costante tranquillità e sicurezza.

18. Il mio popolo abiterà un soggiorno di pace, sedi sicure, luoghi di tranquillo riposo.

19. Rassembrerà una grandine il cader della foresta (la disfatta dell'esercito Assiro); e la città sottoposta (lungi dal rialzare le mura, per timore di ostile assalto) si terrà bassa.

אשריכם זורעי על כל מים: אחר מפלת חיל האויב תוכלו לזרוע בכל מקום שתרצו בלא יראה, ותוכלו לשלח הבהמות לרעות בשדה, ולא תדאגו פן יקחו אותן האויבים.

20. O voi felici, che seminar potete in ogni luogo vicino all'acqua; ed ai quali è dato di lasciar liberamente vagare i buoi e gli asini.

לג׳ — 33.

ישעיה מתאר צרת אנשי יהודה בבוא חיל מלך אשור בארצם, ומגיד אחר כן מפלת האויב והצלחת אנשי יהודה.

Immagine del terrore e dei danni della Giudea durante l'invasione Assira, della distruzione dell'esercito invasore, e della successiva felicità della Giudea.

1. O tu, che altrui depredi, senza venir da altri depredato, tu che altrui usi violenza, senza da altri sofferta; dopo che avrai sufficientemente predato, verrai predato; dopo che avrai compiuto d'usar violenza, altri a te l'userà.

הוי שודד: אשור. ובוגד: אעפי שעל הרוב הוא ל׳ מעילה, נראה שלפעמים יורה השרש הזה על חמס הנעשה ביד חזקה, וכן תרגם יונתן כאן אנס, וכן פירש רש״י בוזז, ובקצת מקומות אחרים מתורגם בשרש בוז, וכן הבוגד בוגד, בוגדים בגדו הם מן הענין הזה. ולא בגדו בך: בהרבה ספרים כ״י נמצא ולא בגדו בו, וגעזי׳ כתב שזו מליצה קשה, ואין הדבר כן, כי אחר שהרה מלת אתה, ראוי יותר לומר ולא בגדו בו (לפי הכלל המפורש למעלה א׳ ד׳) מלומר בגדו בך, ומה אין להחליט איזה יכשר הזה או זה. כהתמך: הוא מן הכפולים אלא שהוקל. כהתימך שודד: אתה השודד כאשר תשלים מעשיך תושד, והטעם כאשר תשלים לשדוד. כנלותך: מן נלה, מה ולא יטה לארץ מִנְלָם (איוב ט״ו כט), ושרש נלה כשרש נאל, בערבי ששענו השלים, ויורה ג״כ שם מנחל על הקנינים והנכסים, ומזה ולא יטה לארץ מנלם (געזי׳ בשם Schultens, ובשם ר׳ יהודה בן קריש, גם ר׳ יהודה חיוג ורלב״ג ורד״ק פירשו כן מלת כנלותך), ובא כנלותך בהשמטת הא ההפעיל (כהנלותך) כמו לנצבות בטן ולנפיל ירך, ודגש הנון לתפארת; ולדעת Ewald Cappellus ואחרים ראוי לקרוא כְּכַלֹּתְךָ, וגעזי׳ בלעקסיקון שלו חוזר בו מפירושו הנזכר למעלה והסכים לקרוא ככלתך, וכן במלת מנלם הוא מגיה מכלם, לשון מכלא צאן. וגם אני דעתי נוטה לקריאת ככלותך בכ״ף, אבל במנלם דעת אחרת היא, והוא שראוי לקרוא מַגָּלָם בגימל, והטעם כענין שלחו מגל כי בשל קציר, והכוונה לא יעשר ולא יקום חילו, וכמו לא יבשילו תבואתם, ולא יגיעו שיוכל המגל לנטות לארץ לקטוף אותם, וכמו שאומר למטה בלא יומו תמלא, יחמס כגפן בסרו.

ה׳ חננו: הנביא מצייר בני יהודה בשעת פחדם וצרתם מפני סנחריב. היה זרועם לבקרים: המפרשים פירשו זרועם כמו זרועני, וזה דוחק עצום, ואני אומר שאם היה כתוב זרועני היה המקרא קשה, כי מה ענין לבקרים שענינו התמידה, והצלחה שהיו מבקשים לא היתה אלא שלעתה, ע״כ אני אומר כי כנוי זרועם על האויבים, וכוונת הכתוב: אתה ה׳ אשר היית תמיד עד היום הזה זרועם של אשור, כי אתה

2. O S., pietà di noi! in te noi speriamo, tu che il loro braccio sempre sei sii anche la nostra salute nella calamitosa circostanza.

החזקת בימנים ונתת עמים תחת ידם, אתה היה נא גם אף ישועתנו
בעת צרה; ולפי זה היה ראוי להיות היה כפשוטו, וזרועם במונח.—

3. Al sentire i rumori (di essi nemici) fuggirono i popoli; l'eccelsa mostrandosi tua maestà, si sbaragliarono le nazioni.

מכל המון: של האויבים, הם צבאות מלך אשור (ראב״ע). נדדו
עמים: רגזו וחלו מהם ונפלו בידם או נסו מפניהם בלי התקומם
נגדם. מרוממותך נפצו גוים: וזה אמנם לא היה מפני גבורת מלך
אשור, אלא מפני כבודך ורוממותך אתה ה׳, שהיית זרועו
ומחזיק בידו (ראב״ע), ושאר המפרשים פירשו: נדדו עמים
ונפצו גוים על מפלת האויב.

4. Il vostro bottino fu raccolto (senza incontrare opposizione), come la locuste raccolgono (i prodotti della campagna); egli (il nemico) vi piombava sopra (del vostro bottino) coll'impeto romoroso di una cascata d'acqua, che cade nelle cisterne.

ואסף שללכם: מחזיר פניו אל העמים אשר שדד אותם מלך אשור
ואומר שללכם אסף ביד האויב בלא יגיעה ובלא מלחמה, כמו שהחסיל
והגזם אוספים התבואה בשדות ואין מי יעמוד נגדם; או (כפירוש
רד״ק) כמו שאוספים את החסיל. וכטעם וכאסף בצים עזובות כל
הארץ אני אספתי (למעלה י׳ יד׳). כמשק גבים שוקק בו: כמו
שהמים נופלים בכח מן ההר אל הגבאים וגבורות ואין עומד נגדם,
כן היה השודד נופל בכח על שללכם (רש״י ועיין בהגה תקפ״ז עמוד
184) ; ורז״ל פירשו הפסוק בביזת מחנה סנחריב שבזזו להם ישר׳),
וכן יונתן וראב״ע ורד״ק וגעז׳, אלא שיונתן פירש כמשק לשון
השקה והבערה (כענין ויצאו יושבי ערי ישראל ובערו והשיקו
בנשק ומגן וצנה (יחזקאל לט׳ ט׳)), וראב״ע ורד״ק וגעז׳ פירשו
גבים ל׳ גוב גובי שענינו ארבה.

5. D. si mostrò eccelso; sì, Egli, chi eccelso soggiorna: Egli riempie Sion di giustizia e probità.

נשגב ה׳: כמו ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא, הראה עצמו נשגב, הראה
גדולתו במפלת חיל אשור. כי: לחזוק, והטעם כן הוא, בשאת הראה
עצמו נשגב. שוכן מרום: האל אשר הוא שוכן מרום הראה
עצמו נשגב. מלא ציון משפט וצדקה: כי החטאים שבו אל ה׳ (יונתן
ורד״ק).

6. Il tesoro della salute, la saggezza cioè e l'assennatezza, il timore di Dio, il quale è il suo tesoro, ti procurerà una prosperità costante.

והיה אמונת עתיך וגו׳: משב הדבור ליושב ציון, חוסן ישועות
שהוא החכמה והדעת ויראת ה׳ שהיא אוצר ה׳, הוא יהיה
אמונת עתיך, הוא יגרום שיהיו עתיך נאמנים קיימים ובלתי
נשתנים מטוב לרע. חוסן: אוצר (געז׳) כמו לא יאצר ולא
יחסן (ישעיה כג׳ יח׳), ונתתי את כל חסן העיר הזאת ואת
כל יגיעה ואת כל יקרה ואת כל אוצרות מלכי יהודה אתן
ביד אויביהם ובזזום ולקחום (ירמיה כ׳ ה׳), חסן יקר יקחו
(יחזקאל כב׳ כה׳), וכן כאן מש״ס היא אוצרו, חסן ישועות
חכמה ודעת, אוצר הישועה שהוא החכמה והדעת הוא יהיה
אמונת עתיך, כלומר הנהגתך בחכמה ובדעת (כלומר במשפט
ובצדקה וביראת ה׳) היא תסבב שתהיה הצלחתך קיימת ובלתי
משתנה. יראת ה׳ היא אוצרו: הוא פירוש חכמת ודעת, כי
יראת ה׳ היא חכמה, והיא אוצרו הטוב של האל (רש״י), כלומר
שהיא הטובה היותר גדולה בכל הטובות המשפעות לנו מן האל;

7. Ecco i loro eroi, che sclamano per le piazze, i nunzj di pace piangono amaramente.

8. Sono deserte le pubbliche strade, più non vi sono passeggiere: egli (il nemico) rompe ogni trattato, disprezza le città, non fa caso di nessuno.

ורד"ק פירש אוצרו של אדם, ורמ"ז וגעז' פירשו אוצרו כמו אוצרך,
ור' יוסף קמחי פירש אוצרו של חזקיהו, ורא"בע פירש אוצרו של
חסן ישועות; וגעז' פירש הפסוק כן: עתך יהיה נאמן וקיים,
ואוצר של ישועות תהיה חכמתך ודעתך, יראת ה' תהיה
אוצרך, ורמ"ז ולפניו Kocher פירשו החכמה והדעת תהיינה
אמונת עתך וחסן ישועות לך.

הן אראלם: חוזר לצייר פחד בני יהודה בהתקרב חיל
סנחריב, וכי לצייר אחר גדולת התשועה. אראלם: ל' אריאל
מואב (ש"ב כג' כ') שענינו גבור חזק, כי כן מנהג הערבים
לקרוא לגבורים שלהם אריה של אל, ומן אריאל אמרו אראל
להקל על הלשון, וגם שני אריאל מואב בצורת שם יחיד אעפ"י
שענין לרבים (שני אריאל), כי באמת לא יתכן לומר אריאלים,
כי הרבוי מקומו במלת ארי לא במלת אל (כמו במלת pater
familias שמלת pater מקבלת השנוי והרבוי ומלת
familias נשארת תמיד כמו שהיא), ואריות אל היה קשה
עליהם לומר, ולפיכך אמרו אראלם אעפ"י שהוא ל' רבים, ואין
צורך לנקד אראלם בחירק האל"ף כדעת געז', ולא לכתוב
אראלים ביו"ד כדעת Lowth, וכן מצאתי אח"כ דעת Hitzig
כי אריאל איננו מקבל רבוי, להיותו שם מורכב, אלא שהוא אומר
לקרוא אֶרְאֶלָם, וכוונת הכתוב כי הגבורים שביהודה אף
הם היו צועקים בחוצות העיר מפחד האויב, ומלאכי שלום
שהיו רגילים לבשר את העם שלום ותשועה, מר יבכיון, וזה
היה לדעת רמ"ז וגעז' בשוב מלאכי חזקיה אליו אחר ששמעו
דברי רבשקה, ולע"ד כדעת רש"י שהם שלוחים הבאים מערי
יהודה לירושלם ומגידים כי האויב כבר לכד את כל הערים,
וכי נשמו מסלות וגו'.

נשמו מסלות וגו': הם דברי המלאכים. הפר ברית: רמ"ז
וגעז' פירשו מפני שחזקיה נתן למלך אשור את המס אשר שם
עליו (מ"ב י"ח), ואעפ"כ בא עליו, ולע"ד שאין אנו יודעים אם
הספיק חזקיה לתת את המס כלו או לא, כי לא מצאנו בס'
מלכים אלא כי נתן לו את כל הכסף הנמצא בית ה' ובאוצרות
בית המלך, ומי יודע ההספיק כל זה לשלש מאות ככר כסף
ושלשים ככר זהב; גם נראה כי לא היה רבשקה אומר
למלאכי חזקיה שיאמרו אליו בשם אדוניו על מי בטחת כי
מרדת בי, אם לא היה שם שום צד מרד; עכ"ז נ"ל כי קרוב
הוא שלא הספיק חזקיה לשלם את המס כלו, אך טעם הפר
ברית, כי כן היו השלוחים מגידים כי סנחריב מפר בריתו עם
כל העמים ואין ראוי לבטוח בדבריו אם יאמר עשו אתי ברכה
וצאו אלי, כי מרמה בפיו, ואמר כי בערמה ומרמה לכד קצת

מערי יהודה. מאס ערים: הוא בוזה כל עיר אף אם היא גדולה
ובצורה, כי לא תוכל לעמוד בפניו, ור׳ יוסף קמחי פירש שישראל
יאמרו כי ה׳ הפר בריתו עם ישראל ומאס עריו שהם ערי קדש,
וזה לא יתכן, כי לא חשב אנוש לא יצדק להאמר על האל, כי ידוע
שהאל לא יחשב אנוש.

אבל אמללה ארץ: כל אבל יושב הארץ, ואמללה הארץ, וידוע
כי אומרים ארץ, והכוונה על יושביה, כמו וכל הארץ באו
מצרימה, ואין כתוב באה; החפיר לבנון: מה שהיה נכבד
ונעלה, שב שפל ומדוכה, וכאלו יבוש על מפלתו. השרון: שם
מחוז קרוב לבשן שנאמר וישבו בגלעד בבשן ובבנותיה
ובכל מגרשי שרון (דה״א ה׳ ט״ז), והיה מקום מרעה טוב, כאמר
רז״ל עגלים משרון. וכן כתוב חבצלת השרון. כערבה: כמדבר.
ונער: ל׳ נעור וריק (נחמיה ה׳ י״ג) (רשב״ם) ויהיה נוער
ואמר בצורת בינוני, ורד״ק וגעז׳ פירשו ל׳ בינוני, נוער פירותיו,
ולד׳ שלא יתכן לומר כי השדה נֹעֵר פרותיו, כי הנוער צריך
שיהיה אדם מן החוץ; ורמב״ן ואחרים פירשו ל׳ חמור נוער,
כלומר בשן וכרמל צועקים על שוממותם. גם עלה על דעתי
לומר כי אולי ונער מן יער, והמלה בנין נפעל, והיה משפט
השין להפתח, גם אפשר לומר שיהיה מן ערר, והיה ערר
כמו ערה, שענינו גלוי, ויהיה ענינו נשאר ערום. והיה
משפט המלה וְנֵעַר כפעל וְנָסַב או וְנֵעַר כמו נְסַבָּה, וענין
הפסוק הזה כלו אמנם אינו אלא דרך משל על נפילת הערים
ביד האויב, ועל נפול לב העמים מפחד אשור.

9. Luge langue il paese; si vergogna il Libano, è inaridito; Il Saron sembra un deserto, e spogli sono il Basciàn ed il Carmel.

עתה אקום: אחר שצייר גדולת האויב וּבַעֲתַת כל העמים מפניו, בא
לצייר התשועה ממנו בדרך פלא מאת ה׳, והוא אומר: עתה שאתם מודים
כי אין כח באדם להתקומם נגד אויב כזה, אקום אני ואראה גדולתי בו.
ארומם: משפטו אֲרוֹמֵם, מבנין פֻּעַל, ונקדה האלף צרי, עד ל׳
קורי, כמו אפו. ולדעת קצת הוא התפעל, ומשפטו אתרומם.

10. Ora mi alzo, dice D., ora mi mostro elevato, ora mi mostro eccelso.

תהרו חשש וגו׳: הופך פניו כנגד האויבים שהיו מפחידים כל
העולם ואומר להם לא תצליחו בעצתכם לבלע ולהשחית את ירושלם,
אבל תהרו חשש תלדו קש, ואחר שהזכיר הקש הוסיף משל
אחר ודמה אותם כאלו כל גופם קש, והרוח היוצא מפיכם
יהיה כאש שיבעיר את הקש ויאכלם.

11. Voi diverrete pregni di pula, e partorirete paglia; il vostro alito poi sarà il fuoco che vi divorerà.

והיו עמים משרפות שיד: רד״ק רלב״ג וגעז׳ פירשו שהעמים (הם
חיילותיו של סנחריב) ישרפו כמו האבנים הנשרפות לשיד, ולד׳
כי משרפות אינו אלא שם השרפה, וענינו כי אחר שאמר כי
רוחם יהיה כאש, אמר שהעמים ההם בהשרפם יהיו לדלקה
גדולה ונוראה, כי כל כך יהיה מספר הנשרפים, שהשרפה תהיה
גדולה, כאשר גדולה היא השרפה שעושים בכבשן השיד,

12. Questi popoli formeranno un popolo fuoco, simile a quelli, che si fanno per la calcina, arderanno quasi spini tagliati, gettati al fuoco.

ואמנם פעמים האלה לא יהיו קשים להשרף כמו האבנים, אבל יהיו
נוחים להאכל כמו קוצים יבשים. כסוחים: תלושים מן הקרקע, כסח
ל׳ כריתה, כתרגום לא תזמור לא תכסח, וכל דבר המחובר לקרקע
יש בו לחות, ואחרי הִתָּלְשוֹ מתיבש.

13 Udrete allora, voi genti lontane, quant'io avrò fatto; conoscerete, voi popoli vicini, la mia potenza.

שמעו רחוקים: ואז הרחוקים והקרובים יחדו, יראו וידעו את מעשה
ה׳ הגדול אשר עשה, הצווי במקום העתיד, כמשפט בנבואות.

14. Spaventansi in Sion i peccatori, tremore assale gli uomini depravati: chi (dicono) di noi abitare potrebbe presso un fuoco divoratore? chi di noi abitar potrebbe presso eterni incendii?

פחדו בציון חטאים: כשיראו יד ה׳ זאת בגבורה יפחדו החטאים
שביהודה, ויאמרו מי ממנו יוכל מעתה לגור כאן שארץ ה׳ שהוא
אש אוכלה (רש״י ראב״ע רלב״ג וגעז׳) · מי יגור לנו: מי ממנו יגור,
כמו לא ינום להם נס, ולא ימלט להם פליט (עמוס ט׳א׳) (געז׳).
יגור אש אוכלה: יגור עם אש אוכלה. כמו לא יגורך רע.
מוקדי עולם: אש אשר לא תכבה.

15. (Chi?) chi vive probo, chi parla retto, chi abborre iniquisto lucro, chi ritira le mani dal ricevere corruzione, chi tura l'orecchio dall'udire micidiali discorsi, chi chiude gli occhi dal mirare malvagità.

הולך צדקות: הנביא משיב מי שעושה זה אין לו להתירא מה׳ שהוא
אש אוכלה. נוער כפיו מתמוך בשחד: ענין המליצה הזאת שמנער
את כפיו ומנענע אותן כשהן פרושות, כדי שאפילו יתנו בהן
שחד שלא מדעתו, יפול לארץ, והציור הנפלא הזה קשה לתרגמו
בלשון לעז. · אוטם אזנו משמוע דמים: דברי דמים, עצה לשפוך דם.
ועוצם עיניו מראות ברע: שראיית המעשים הרעים שעושה לו,
והוא בורח אפילו מראות אותם, כש״כ שלא יעשם, והנה ציורות
השנים מדבר מה הוא אות לתכלית שנאה.

16. Quegli eccelso avrà il soggiorno, in castelli sulla roccia l'asilo; il pane fornito, l'acqua immancabile.

הוא מרומים ישכון: משל, כי היושב למעלה ידו על העליונה, ולא
יירא ממי שתחתיו, והכוונה כי לא תאנה אליו רעה.

17. I tuoi occhi vedranno maestoso il Re, lo vedranno gli abitanti di paesi remoti

מלך ביפיו: הוא חזקיה, תראה אותו גדול ומפואר; תראינה ארץ
מרחקים: רד״ק *פירש עיניך שהיו רואות מלך ארץ מרחקים, הוא
סנחריב, ורלא״ וגעז׳ פירש שתוכל ללכת לבטח בכל א״י בלי פחד
אויב, ואל כי לא יתכן לקרוא לא״י ארץ מרחקים ליושבי בה. ואני
כי עיני אנשי ארץ מרחקים גם הן תראינה המלך חזקיה ביפיו,
כמו שהיה מענין שרי מלך בבל שראו אוצרות חזקיה, וארץ מרחקים
על היושבים, כמו והאזינו כל מרחקי ארץ (ישעיה ח׳ט׳).

18. La tua mente ripensando ai passati terrori, dirà: „Dov'è egli ora colui che numerava, colui che pesava (il danaro dei tributi), colui che numerava le torri?

לבך יהגה אימה: אז בהיותך בשלום תשוב אל לבבך הצרה והאימה
שהיית בה קודם לכן, ותאמר איך שבת נוגש, · איה ספר איה שקל:
את כסף המס (רלא״) · איה ספר את המגדלים: כי האויב היה
קובע המס לכל עיר ועיר לפי מספר המגדלים אשר בה (רד״ק).

19. Gente feroce più non ti accadrà di vedere; gente d'oscuro parlare, che non s'intende, che sembra balbettare, in modo da non potersi comprendere.

את עם נועז וגו׳: לא תראה עוד בארצך אויבים. נועז ל׳ עז (יונתן
רד״ק רלא״ וגעז׳), או כדעת רש״י ואחרי Houbigant, Vogel, Michaelis
לועז כמו לועז (בית יעקב מעם לועז) · נלעג לשון: שדבורו
נראה לך כדבור הָעִלֵּג, כי לא תבינהו.

20. (Ma) vedrai Sion (nuovamente divenuta) città di nostra ragunanza. i tuoi occhi ve

חזה ציון קרית מועדנו · אבל תראה ציון שתשוב להיות כמקדם קרית
אסיפתנו. יצען: בל׳ ערבי נסיעה ממקום למקום (Schultens וכו׳)

dranno Gerusalemme (divenuta) stanza tran-
quilla, tenda immobile, di cui i chiodi non mai
sti staccano, e di cui le corde non si rompono.

בל יסע יתדותיו : שרש נסע קרוב לשרש נסח (בית גאים
יסח ה') וכן בלה"ק הֶסֵחַ הדעת והֶסֵעַ, וענינו עקירה
ותלישה מן הקרקע, כמו ויסע את היתד הארג ואת
המסכת (שופטים ט"ז י"ד), ועקר הנחתו על עקירת האהל
ממקום למקום, והושאל אח"כ על נסיעת האדם ממקום
למקום. בל יסע יתדותיו: אין יסע מוסב ליתד (כדעת רד"ק),
כי יתד ל' נקבה, אבל הוא חוזר לאהל, אהל שלא יסע
ע"י הֶסֵעַ יתדותיו, דוגמת נובלת עלה, זבת חלב ודבש,
ותאבדו דרך, וחבריהם. יסע: נפעל בצורת קל, כמו ויגש
וחבריו.

21. Ma quivi D. si mostrerà potente in no-
stro favore, (in questo) luogo, il quale equivar-
rà a fiumi e rivi larghissimi, ove non po-
trebbe andar nave da corsaro, e cui forte
nave varcar non potrebbe.

כי אם שם וגו': לא יסע יתדותיו וכו', אבל שם יתראה ה' אדיר
בעזרתנו, והמקום הזה יהיה מקום נהרים יאורים רחבים
(רד"ק), ומלת מקום חוזרת למלת שם שענינה במקום ההוא,
כאלו אמר כי אם במקום ההוא אדיר ה' לנו, מקום שיהיה
(כמו) נהרים יאורים וכו'. ודרך רק"י וגנ"י פירשו כי ה'
יעמוד לנו במקום נהרים, וזה רחוק שיאמר שה' יעמוד
לנו במקום נהרים, ואפי' רצה להמשיל האל לנהר ימשילהו
לנהר אחד לא לנהרים יאורים רבים, גם לא מצאנו מקום
להוראה זאת, רק פעם אחת מצאנו בִמקום; והיה במקום
אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי (הושע
ב' א'), ועוד הנה אמר בל תלך בו, ולא יעברנו, בל' יחיד,
והוא ל' חוזר למלת מקום שזכר, לא לנהרים יאורים, יאמר
מקום מקום ממש, לא שהוא להוראת תחת. ורק"י וגנ"י
עצמם הוצרכו לשנות בתרגומם ותרגמו בהם ולא יעברום,
ורד"ק רחק ופירש בל תלך באותו נהר; וטעם משל הנהרים
הוא כי המדינות המוקפות נהרים, יקשה לאויב להכנס בהן;
ואמנם יען הקוצים יכולים לבוא על פני מים באניות, לכך
הוסיף שהנהרים יאלה הם רחבים מאד, עד שלא תוכל
ללכת בו אני שיט וגו'; והטעם מפני שהנהרות הרחבים
מאד הם עלולים לרוח מפה, וסערות חזקות, על כן לא
תלך בו אני שיט, שהיא קלה, ובקל תתהפך (כ תלמידי
מוהר"ר יקותיאל הכהן), וגם צי אדיר לא ילך בו, כי הוא
צריך למים עמוקים, והנהרות הרחבים מאד ימצאו בהם
מקומות שהמים בהם מועטים, ותטבע הספינה בחול ובטיט, אם
לא יהיה בה אדם בקי שינהג אותה במסלות שהמים שם עמוקים.
אני שיט: אניה השטה במים (רד"ק); וצ"ל שהכוונה על אניות
הלסטים השטים ומשוטטים במים לגזול יורדי הים, וגם לרדת
ליבשה ולגזול על חוף הים, ואמר כי ירושלם תהיה כמקום
נהרים רחבים שאין בהם יראה מן הלסטים, ואפילו צי אדיר

לא יעבור בהם; גם יונתן נראה שפירש ל' שוט, שתרגם ציידין,
והוא תרגום של דייגים, ואולי יכלול גם מצודדי נפש אדם; ויאמר
המפרשים כלם פירשו ל' מָשוט (remo), אמנם שיט לא יורה אלא
פעולת מי ששט, כמו ציד שהוא פעולת הצד, וכ״ש פעולת הדש,
ואין נבואה שיהיה שיט ומשוט דבר אחד, ואחר זמן מצאתי בפ'
בעל כנפים בהרב יפ' וז״ל אני שיט, הוא הרודף בים אחר
הספינות לגזול שלל שקורים בלעז (והוא בל' איטלקי corsaro).
נטשו חבליך: זו חתימת הנבואה על אשור, והנה אחר שאמר
שלא תבא אני שיט בארץ יהודה, המשיל את מחנה אשור לאני
שיט, והוא מדבר אליה כאלו הוא רואה אותה. באה לגזול את
יהודה אחר שכבר נתמלאה משלל אשר עמים, והוא
אמר לה לא תועילי ולא תצליחי, ונהפוך הוא כי אנשי
ציון יָבֹזּוּ את כל השלל אשר בתוכך. נטשו חבליך: אל תקרא
חבליך, אלא חֹבְלַיִךְ, ונטשו. כמו נפלה לא תוסיף קום
בתולת ישראל נִטְּשָׁה על אדמתה אין מקימה (עמוס ה' ב') וכן
והנה נטושים על פני כל הארץ אוכלים ושותים וחוגגים בכל
השלל הגדול אשר לקחו (ש״א ל' ט״ז) אף כאן הכוונה חובליך
נטושים בקרקע הספינה לאכול ולשתות השלל אשר שללו
בספינות אחרות ששללו, או בארצות אחרות שירדו שם,
והנה חובליך לא יחזקו בכח תרנם ולא יפרשו נס, ולא
ישגיחו על צרכי האניה, ועי״כ תטבע בחול ובטיט, ויבאו
יושבי הארץ ויחלקו שללה, ויבזו בִּזַּת האני השיט שהיה
מרבה שלל, שהיה רגיל לגזול שלל גדול, ואפילו הפסחים
יבזו בִּזָּתָהּ. כֵּן: נ״ל כושי כמו הָכֵן (ויעמדו הכהנים נושאי
ארון ברית ה' בחרבה בתוך הירדן הָכֵן) (יהושע ג' י״ז),
ל' עמידה קיימת, ורד״ק וגזני' פירשו בסיס של תרן, עץ שהתרן
נתון בתוכו. עד שלל מרבה: עד ל' בִּזָּה, כמו בבקר יאכל
עד, עד של שלל מרבה, עד של מי שהיה עד כה מרבה
שלל; פסחים: אפילו הפסחים, ורד״ק ורא״ג וגזני' פירשו נטשו
חבליך, שהחבלים נפסקו, או נתפשטו ואינם נגוזים (Laxati
sunt), ועל שלפי זה הי״ל נִתְּקוּ או רָפוּ, אבל נטשו אם
ענינו התפשטות לא יתכן שיורה רפיון, כי רפיון החבל
הוא הפך ממש להיותו פשוט, ופשיטתו היא נטייתו ומשיכתו,
ומלבד זה רחוק הוא שיאמר על החבלים בל יחזקו כן תרנם
בל פרשו נס; עד שלל מרבה: פירשו עד של שלל הרבה,
או עד ושלל הרבה, ולא ראו כי מרבה איננו תאר הפעל,
רק תאר השם, כמו מרבה רגלים, מרבה המשרה, אף כאן
מרבה שלל.
ובל יאמר שכן חליתי: דבק עם פסחים בזזו בז, אפי' מי שהוא

22. Sì, D. è il nostro giudice, D. è il nostro Governatore, D. è il nostro Re, egli ci salva.
23. Stan prostesi i tuoi marinari, non mantengon forte e fermo il loro albero, non distendono la vela: tosto vien diviso il bottino di chi grandi prede faceva; i zoppi stessi fanno bottino.

24. Nè chi trovasi obbligato al letto dice più: io

שוכב על מטתו, מחמת חולי לא יאמר חליתי ולא אוכל לבוא
בו׳, אלא יקום גם הוא ממטתו וילך לשלול שלל. שכן: שם
התאר, מענין כלביא שכן, כמעט שכנה דומה נפשי, שכנו
אדירך, (נחום ג׳ יח׳, ואין צורך להגיה שכבו), ובין כתפיו
שכן, שענינם שכיבה ומנוחת הגוף, על המטה או על דבר
אחר, (Coccejus), וכן בערבי שכן על מנוחת הלילה
(Schultens), והמפרשים פירשו על יושבי ירושלם כלם.
העם היושב בה נשוא עון: זו חתימת הנבואה, ומוסב לעיניך
תראינה ירושלם נוה שאנן, אמר העם היושב בירושלם
יהיה חפשי מכל מיני רעה ופגע. נשוא עון: סלוח עון
(רש״י) כמו אשרי נשוי פשע כסוי חטאה (תהלים לב׳ א׳)
והטעם כי יושבי ירושלם לא תאונה אליהם שום רעה ונגע
לא יקרב באהליהם, כי יהיו כאדם שנסלחו לו כל חטאיו,
(כי אין אדם אשר לא יחטא), ויפק רצון מה׳.

sono infermo — La Gente, che in essa (Gerusalemme) abita sarà (avventurosa) qual Uomo cui ogni colpa stata sia (da Dio) perdonata.

לד׳

34.

נבואה על חרבן אדום.

Profezia contro l'Idumea.

1. Accostatevi, o Genti, a udire; o voi, nazioni, ascoltate; oda la terra e quanto è in essa, il mondo e quanti in esso son nati.

קרבו גוים לשמוע: היא נבואה של שוד ושבר שהיה עתיד לבוא
על אדום, והנה געז׳ אומר שלא נתקיימה כלל, וזה אמנם שקר
מוחלט, כי הנה מלאכי שהיה בתחלת בית שני אומר ואת
עשו שנאתי ואשים את הריו שממה, ואת נחלתו לתנות מדבר,
ולא יתכן לומר כדברי געז׳ כי זו קללה שמלאכי מקלל את
אדום, כי הנה הוא מביא זו לעדות על אהבת ה׳ את עמו
יותר מאדום, ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב
נאום ה׳ ואהב את יעקב ואת עשו שנאתי ואשים וגו׳, והוא
ברור הדבר שאין זו קללה אלא ספור מה שהיה כדבר ידוע
ומפורסם; גם אין לפרש כרש״י ואת עשו שנאתי שלא נתתי
לחלקו ארץ צבי כא״י, אלא הרי שממה ומקומות מדבר,
כי אות הלמד, אשר במלת לתנות מדבר, מורה בלא ספק על
חלוף המצב מזמן לזמן, שהאל השיב את נחלת אדום להיות
תנות מדבר, וכן ואשים את הריו שממה אחר לאד, כמו
אשים נהרות מדבר (ישעיה נ׳ ב׳), השמה מעמקי ים דרך
לעבור גאולים (שם נא׳ י׳), וכל עצביה אשים שממה (מיכה
א׳ ז׳); גם הפסוק שאחריו כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה
חרבות הוא ראיה ברורה שמלאכי מדבר על חרבן שנחרבה
אדום, לא על רוע תכונת הארץ ההיא; ונראין דברי רד״ק כי
נבוכדנאצר החריב ארץ אדום, ומלאכי מביא ראיה על אהבת
ה׳ את ישראל, כי ישראל אחר שגלו החזירם ה׳ על אדמתם,
ובנו החרבות, ואת ארץ אדום לא השיב לאיתנה, וכמו שמספר

והולך כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר ה' צבאות
המה יבנו ואני אהרוס · והנה אחר מלך בבל בא לא"י מן הצפון,
ואדום היא דרומית לא"י, ובזמן חרבן ירושלם היו אדום בשלוה,
ונראה כי הם עזרו לכשדים לרעת בני יהודה, ככתוב זכור
ה' לבני אדום וגו' (תהלים קל"ז ז'), וכנראה מדברי עובדיה
ויחזקאל נה'ה' וממה שכתוב בקינות שישי ושמחי בת אדום וגו'.
ואחר זמן, אולי כשרצה מלך בבל לכבוש את ארץ מצרים, הכה
גם את ארץ אדום הקרובה אל מצרים · והנה לנו קצת ראיה
על מפלת אדום בימי גלות בבל וכו' וכו' כי עזרא ונחמיה לא
הזכירו בכל מקום את אדום בכלל צרי יהודה כמו שהזכירו
הערבים והעמונים והאשדודים (נחמיה ד' א'), ואף הנשים
האדומיות לא נזכרו בין נשי הנכר אשר לקחו בני יהודה
בימים ההם כמו שהזכיר נחמיה נשים אשדודיות עמוניות
מואביות (נחמיה יג' כג'), ועזרא אמר לא נבדלו העם ישראל
והכהנים והלוים מעמי הארצות כתועבותיהם לכנעני החתי
הפרזי היבוסי העמוני המואבי המצרי והאמורי (עזרא ט' א')
ולא הזכיר האדומי, כדרך שנזכר אצל שלמה, והמלך שלמה
אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה מואביות עמוניות
אדומיות צדניות חתיות (מ"א יא' א'), נראה מכל זה שהיה
אדום בימים ההם בתכלית השפלות. וכן אתה מוצא כי מזמן
גלות בבל ואילך לא הוזכר בשום מקום שנלחמו בני אדום בישראל
וגברו עליהם ונצחום ולקחו מהם ערים ואפילו מהם חללים (אע"פי
שתולדות הימים ההם מסופרים בארוכה בספרי יוסף פלאוויוס), אבל
בהפך מצאנו כי יהודה וכו' וכו' חשמונאי הכה אותם, ואחר
הורקנוס הכריחם להמול, הלא כל זה יורה כי לא היה אדום
בימי בית שני ממלכה תקיפה, אבל בהפך היו נבזים ושפלים,
ולא היה מוראם מוטל על העמים, ובגוים לא יתחשבו · עכ"ז על
כל הדברים האלה נ"ל כי זמן מה אחר חרבן ירושלם על ידי
בבל גם על ארץ אדום עברה הכוס, ואף נכרתו מאנשי אדום אנשים
הרבה מאד, והנשארים עזבו את ארצם החרבה והשממה ועלו
וישבו בערי מואב ובערי יהודה אשר היו מאין יושב, ובשוב
אנשי הגלות על אדמתם והיו מתי מספר והיתה הארץ רחבת
ידים לפניהם, זכרו ברית אחים, וחמלו עליהם, ובפרט בהיותם
נבזים ושפלים, והניחום במקומות אשר תפשו להם, וגם האדומיים
לעניים ושפלותם לא נתחברו עם צרי יהודה להרע להם, רק
אחרי איזה דורות פרו ורבו והתחילו להצר לישראל, ואז נלחם
בהם יהודה חשמונאי והכה אותם, כי מאז לא היו ממלכה גדולה,
ולבסוף נלחם בהם הורקנוס ויכניסם תחת יד יהודה.

2. Imperciocchè D. è in isdegno contro tutte le

כל צבאיה: כמו יוצאי מעיה, כלו' בניה, בני אדם הנולדים בה.

nazioni, in ira contro tutta la loro turba; egli le ha consacrate Cherem, le ha destinate all' eccidio.

על כל צבאם: אינו אומר צבאותם אלא צבאם, כאלו הגוים כלם לא נאספים לצבא אחד, ע״ד גוי וקהל גוים. החרימם: עשה אותם חרם, ואח״כ פירש נתנם לטבח; והנה הקצף הזה והחרם והטבח אינו אלא על אדום, ודרך הפלגת השיר התחיל כאלו הקצף על כל הגוים, ואח״כ פירש על איזה גוי הוא.

3. I loro uccisi resteranno insepolti, i loro cadaveri spanderan fetore; i monti scioglierannosi per la quantità del loro sangue.

ישלכו: כמו ואתה השלכת מקברך, יהיו מֻשלכים כדרך ואין קובר. בָּאְשָׁם: וכן בָאְשׁוֹ (יואל ב׳ כ׳) כאלו הנפרד באש, ועקרו בְּאשׁ (שמות ד׳ י׳), ועיין פירושי על בגדול זרועך (שמות ט״ו י״ו). ונמסו הרים מדמם: הפלגה.

4. Struggerassi tutta la schiera del cielo, rotolerassi a guisa di un libro il cielo, tutta la sua schiera cadrà giù, come cade il fogliame dalla vite, o un frutto dal fico.

ונמקו וגו׳: הכל משל והפלגה על עוצם המבוכה והמהומה אשר תהיה באדום; ואמר כי השמים הנטויים כדוק וכיריעה יתקפלו לאחת ה״הקצוות, ותשאר הארץ מגולה בלא שמים עליה, והכוכבים שהיו בשמים יפלו על הארץ בשעת התקפלם. וקרוב לזה אומרים בלשון ערב על מי שבואהו פגע רע שנהפכו שמיו על ארצו (מורה ח״ב פ׳ כ״ט). וכנובלת: תאנה שנפלה מן העץ קודם בשולה, כמו ששנינו ועל הנובלות, ואמר ר׳ יהודה כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו (ברכות פרק ו׳).

5. Sì, la mia spada si satolla nel cielo; essa piomba sopra Edom, a punire il popolo, da me consacrato alla distruzione.

כי רותה בשמים חרבי: הוא סוף המשל האמור בפסוק הקודם, לומר כי המהפכה הזאת שהזכיר בשמים תהיה מעשה ה׳ ותרבו הנוקמת, ואח״כ מפרש המשל הזה על אדום תרד. רותה, וכן למטה פסוק ז׳ אעפ״י שהוא פִּעֵל הוא פעל עומד, והכוונה רותה את עצמה, עיין למטה מח״מ.

6. La spada di I. è piena di sangue, è impinguata di adipe, di sangue di agnelli e capre, d'adipe di reni d'ariete, sì, I. fa un sacrifizio in Bosra,
2 un gran macello nel paese di Edom.

הדשנה: כמו הֻעֲמָה, מבנין הָתְפָּעֵל, ותו הבנין תחסר לפני דל״ת, ועדיין היתה השין ראויה להדגש, ומשפט המלה להיות מלרע.

7. Cadranno assieme a quelli anche i Reem, i giovenchi unitamente ai tori; la loro terra rimarrà satolla di sangue, ed il loro suolo di adipe impinguerassi.

וירדו: יפלו לטבח. ראמים עמם: עם הכרים העתודים והאלים יפלו גם ראמים שהם בהמות תקיפות, גם הם לא תמלטנה.

8. Conciossiachè I. ha destinato un giorno di vendetta; un anno di punizione, in difesa della ~~casa~~ causa di Sion.

9. I torrenti di essa (dell'Idumea) si convertiranno in pece, il suo suolo in zolfo; la sua terra diverrà pece ardente.

והיתה ארצה לזפת בוערה: בדפוס ברישא והיתה ארצה במרכא זקף קטן, וכן נכון יותר שתהיה בוערה תאר לזפת.

10. Non si spegnerà nè dì nè notte; in perpetuo ascenderanne il fumo; resterà devastata per
21 secoli e secoli, sino a' tempi più lontani non

vi passerà persona.

11. Possederanla cuculi ed istrici, nottole e corvi abiteranla: egli (Iddio) vi applicherà il filo della devastazione il perpendicolo della solitudine.

12. I suoi nobili di regia dignità, la quale più non esiste, parleranno; e tutti i suoi grandi saran nulla.

13. Cresceranno ne' suoi palazzi gli spini, ortiche e pruni nelle sue fortezze; diverrà la stanza dei cani selvaggi, il cortile degli struzzi.

14. I gatti selvaggi ivi incontreranno i sciacalli, i satiri vi grideranno in concerto; ivi quieterà Lilit, e troverà il suo riposo.

ונטה עליה קו תהו ואבני בהו : משל, כמו שהבונה בונה עפ״י הקו והמשקולת, כן האל יעשה באדום בקו ומשקולת, אלא שעסקו בה לא יהיה לבנותה אלא לשוממה, תהו ובהו.

חוריה ואין שם מלוכה יקראו : החורים והשרים הם אדוקים תמיד בכבוד המלך, כי בכבודו יהיה להם כבוד, והנה אמר כי חורי אדום גם בשעת מפלתו ידברו בענין המלוכה והדר כבוד המלך ויבקשו שיהיה המלך מכובד כמשפט, אבל זה יהיה לריק, כי אין שם מלוכה, כי נפלה האומה ונתקלקלה השורה, עלמות ולא סדרים, וכל שריה יהיו אפס : יהיו נחשבים כאין וכאפס, ולא יוכלו להשפיע עוד על העם. ואין שם : מקומו בסוף הפסוק, חוריה יקראו מלוכה, ואין שם, ודוגמת זה מתאוה ואין נפשו עצל, שפירושו תאות העצל נפשו מתאוה ואין ; והפירוש הזה מסכים בשלמות עם טעמי הפסוק, והמפרשים הלכו בדרכים אחרות, ורק״ז׳ ולפניו Vitringa פירשו חוריה אינם עוד שם, אותם החורים שהיו נקראים למלוכה, ורק״א׳ רצה להסתייע מסוף הפסוק, יהיו אפס ; ואמנם המליצה הזאת אין ענינה שיכרתו ולא יהיו עוד, אלא שיהיו ולא יהיו חשובים ומכובדים ; וגעז׳ פירש אין שם חורים שיקראו ויעמידו עוד מלך ; ורד״י פירש אין אחד מהם קורא על עצמו שם שררה ומלכות ; ורד״ק חוריה שהיו קוראים תחלה אין שם מלוכה כי אבדו המלכים, הם יהיו אפס, ודין יעתיק חוריה (כי לא יהיה שם עוד מי שיקרא שם מלוכה) וכל שריה יהיו אפס, וקרוב לזה Hitzig חוריה (כי לא יהיה שם מי שיקראוהו למלוכה) וכל שריה יהיו אפס.

נוה תנים : עיין למעלה יג׳ כב׳. חציר, כמו חצר (רד״ק), והוא כתוב ביו״ד כמו בל׳ ערבי (Hitzig), וכן למטה (לה׳ ז׳) בנוה תנים רבצה חציר לקנה וגומא.

ציים : חתולים מדבריים, עיין בערבי חתול (געז׳). איים : הם הם תנים, ע׳ למעלה יג׳ כב׳. שעיר : ע׳ למעלה (שם). על רעהו יקרא : על במקום אל, והטעם ידמו יחדו קולם, כטעם וקרא זה אל זה, תהום אל תהום קורא ; והיטציג פירש ל׳ פגישה כמו נקרא שנינו (שמות ה׳ ג׳). לילית : שם מזיק שהיו הקדמונים מאמינים שהוא בלילה בדמות אשה מלובשת בעלי עדיים, וכן בל׳ סורי ליליתא, ופירש Bar Bahlul שאדא דמתדמיא באנתתא. שאדא נקביא, וכן Bar Ali : שאדא דמתחזיא איך אנתתא מצבתתא, וכן בספר אדם הראשון (Codex Nasaraeus) : ולליתא אזלא מתנון ושבבא, ומרעא מליהון מקבלא ושקלא, והיין שאדא יחנקא בעל בנת אנשא נפלא, ובתרגום שיר השירים (ג׳ ח׳) הוזכרו

שמות מיוחדים למזיקים הבאים בלילה ובבקר, ובצהרים (הוי
עריקים מזיק וטלני צפרירי וטיהרי מבינהון, טלני הם של לילה,
ל' צל שתרגומו טל, צפרירים של בקר שתרגומו צפרא, טיהרי
ל' צהרים, שתרגומו טיהרא), ובל' רומי ואיטלקי דוגמת לילית
מוצאו בשם Lamia, ובל' ערבי קוראים ללילית גול (עול),
ונקראת גב עלוק, כי בערוך הערבי הנקרא Kamûs בערך
אלעלוק פירש אלגול, ודוגמת אמונת לילית זו המוצאת קדם
נמצא בגויי אירופא אמונת המזיק הנקרא Vampiro (כל זה
מגעז), והנביא מדבר לפי מחשבת ההמון. הרגיעה ומצאה
לה מנוח: כי המזיקים (לפי מחשבת המאמינים בהם) משוטטים
בעולם, וכן בברית חדשה (Matthaeus 12.43) ז"ל: וכצאת רוח
טמאה מאדם תעבור במדברות לבקש מנוחה, ולא תמצא (געזי).
קפוז: כן נקרא בל' ערבי (קפאז) מין נחש העולה על האילן
וקופץ משם על האדם והבהמה, וקפז בערבי כמו קפץ בעבר,
ושמו בל' יוני acontias, וברומי jaculus (Bochart ורא"ה
וגעז) ותמלט: תוציא הבצים, ל' והמליטה זכר. ובקעה:
יציאת הולד ע"י בקיעת הבצה, כמו תבקע אפעה. ודגרה:
ישיבת העוף או פרש על הבצים לחמם ולהבקיעם, כמו
קורא דגר ולא ילד, והושאל גם על הישיבה על האפרוחים
שהיא רובצת עליהם, וכן בל' רומי fovere נאמר על האפרוחים
ועל הבצים (רבנו סעדיה וגעז), ורש"י פירש קריאה שהעוף
קורא להמשיך אפרוחיו אחריו, ורד"ק פירש לשון אסיפה, וכן
ר' יהודה בן קריש הביא סיוע מחלת דגורין בארמית שהיא
ל' חמרים, ודעת Bochart רביצה על הבצים, ופירוש ודגרה,
אחר שדגרה.
דרשו מעל ספר ה': אתם אשר תהיו בימים ההם דרשו מעל ספר הנבואות
הזה וראו איך נתקיים דבר ה'. אחת מהנה לא נעדרה:
פירש על הגזרות האמורות למעלה על אדום, ושאר המפרשים
פירשו על החיות והעופות והנחשים הנזכרים למעלה, וגעז' הכריח
זה מפסוק שאחר זה והוא הפיל וגו' עד עולם יירשוה, לדור ודור
ישכנו בה, שנופל על החיות ולא על הגזרות. אשה רעותה לא
פקדו: הדבר החסר יקרא נפקד, כי אחרים פוקדים אותו
ואומרים איו, ודוגמת זה בל' רומי Desiderari, ומי שהדבר חסר
לו אומרים עליו שפוקד אותו, כלו' דורש ומבקש אותו, והנה אשה
רעותה לא פקדו, אין אחת מן החיות הנזכרות למעלה פוקדת
ודורשת חברתה, כי אחת מהנה לא נעדרה. כי פי הוא צוה
ורוחו הוא קבצן: המפרשים פירשו רוחו של פי, ולא יתכן, כי
אחריו הוא אומר והוא הפיל, וידו חלקתה, א"כ לא האל הוא
המדבר, אלא הנביא, ורא"ה ולפניו Dathe אומרים כי פי

15. La fa nido il serpente saetta (anguis jaculus) e depone le uova; ivi all'ombra li fa schiudersi, e cova i piccoli; ivi a preferenza radunansi l'uno con l'altro gli avvoltoj.

16. Consultate il libro di D. e leggete: alcuno di questi (animali) non manca, l'uno non rimane
2 scompagnato dall'altro; imperciocchè è la bocca di Lui che ha ciò decretato, ed è il suo comando che li raduna.

17. Ed Egli è che glel' assegnò in partaggio, e la sua mano, che glie l'ha distribuita: essi la possederanno per sempre, perennemente vi avran soggiorno.

הוא צוה, והוא שמו של יקבה, והביאו לדוגמא, ראו עתה כי אני אני הוא, וזה טעות, וגעז' מוסיף כי זה לא יתכן, שא״כ לא יהיה הוא הראשון (כי פי' הוא צוה) מענין הוא השני (ורוחו הוא קבצן) והנכון שהקריאה כי פיהו, וכן תרגם יונתן, וכן געז'.

והוא הפיל להן גורל: הוא נתן ארץ אדום לנחלה לחיות ולעופות, כאלו היא גורל נחלתן, וכאלו בידו חלק אותה ביניהן בקו המדה.

35.

לה'.

Annunzio di prosperità ai reduci della cattività (di Babilonia).

נבואה על הצלחת העולים מן הגולה מבבל.

1. Il deserto ed il suolo arido mostreranosi gioiosi; apparirà esultante quel ch'è solitudine, e fiorirà qual narcisso.

ישֻׂשׂום מדבר וציה: ארץ ישראל שהיתה כמדבר בזמן הגלות תגיל ותפרח בקבוץ הגלות. ישׂשׂום: הנכון שהמ״ם במקום נו״ן (כדעת ראב״ע ורד״ק וגעז'), ורש״י וגעז' פירשו ישישו בהם אף עליהם, ולא יתכן, כי אין הכוונה שישמחו ישראל במפלת אדום (כדעת געז' ולפניו רש״י ורד״ק, Piscator, Junius), אלא שישראל שהם בגלות ישובו לראות בטובה, וקם כפירוש געז' וחבריו אין כנוי המ״ם מתפרש, והי״ל ישׂשׂוה, כלו' ישישו על זאת. כחבצלת: חבצלת מתורגם בש״ה נרקוס, ונזכר השם הזה גם בש״ס (עיין ערוך), ואומרים שצריך להגיה נרקוס, והוא [illegible], וכן תרגמו רבנו סעדיה ור' יונה, ועדיין הנרקיס נמצא בשרון (געז' בשם Châteaubriand).

2. Fiorirà ed apparirà esultante | in esultazione si mostrerà ed in giubilo; la gloria del Libano acquisterà; la maestà del Carmelo e del Sciarono essi stessi vedranno la gloria di J., la maestà del nostro Dio.

3. Rendete forti le braccia fiacche, rinvigorite le ginocchia vacillanti.

4. Dite a coloro che hanno la mente sbalordita: fate coraggio, non temete: ecco il nostro Dio, Egli viene vendicatore; Dio retributore, Egli verrà, e vi farà salvi.

המה יראו כבוד ה': המדבר והערבה הם עצמם יראו כבוד ה', כלו' גדלו וגבורתו בגאולה שיגאל את עמו. (וראו כבוד ה', דוגמא ובקר וראיתם את כבוד ה' וגו' בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע), וזה על דרך אז ירננו כל עצי יער, וכמהו רבים.

חזקו: כאדם ההופך פניו כנגד זרים ואומר להם נחמו את הזה, וכן אח״כ אמרו לנמהרי לב הנה אלהיכם, וכן נחמו נחמו עמי.

לנמהרי לב: כמו שקראם ידים רפות וברכים כושלות מפני צרת הגלות והשעבוד, כן קראם נמהרי לב, שהיו נבהלים בלבותם מפני הצרות, כפירוש רד״ק; וגעז' פירש נמהרים לנוס מפני הפחד ומורך הלב, וזה שבוש, כי המהירות לנוס היא ברגלים, לא בלב, ואין נמהר בשום מקום ענין מהירות אלא שבמוס, וכן מצאנו ולבב נמהרים יבין לדעת, ואין הכוונה על הפחד. הנה אלהיכם נקם יבוא: יבא בנקם, כלומר יבא לנקום נקם (רש״י ראב״ע ורד״ק), או יבוא כנוקם, ובא שם הפעולה במקום שם התאר, כמו כי מרי המה וחבריו, וכן גמול אלהים, אלהי גמולות כלומר יבא כבעל גמול ונפרע; ורמ״ז וגעז'

5. Allora apriranno si gli occhi dei ciechi, e gli orecchi dei sordi schiuderannosi.

6. Salterà allora qual cervo il zoppo, e canterà la lingua del mutolo, mentre scaturirà acqua nel deserto, e torrenti (scorreranno) nella solitudine.

7. Il Sciarab diventerà uno stagno, il luogo della sete diverrà vene d'acqua, ciò ch'era stanza di sciacali diverrà luogo ove coricarsi (gli animali domestici), stanza di canne e giunchi.

תירדו יצא הנקם ויבא גמול אלהים.
ואין תפארתה: וכן המקרא שאחריו מדבר על התהפכות מצב
ישראל מרע לטוב.

והיה השרב: במדברות החמים לפעמים כחם היום בעת הצהרים
קרני השמש המכים על החול מראים לעיני הרואה מרחוק כדמות
מים או ים, והמראה הזה נקרא בערבי ובפרסי שרב (ואומרים
שעקרו לי פרסי, שר־אב, בל׳ פרסי פני מים), והולכי מדברות
רואים לפעמים את המראה הזה וחושבים שהם קרובים למקום
מים, ואחר לא ימצאו כי אם ארץ ציה, ומזה באלקורן: מעשי
הכופרים הם דומים לשרב במדבר, הצמא יחשבהו למים, ויגע והנה
אין, והזכיר מזה Curtius (7.5), וגם בדורנו כשהיו
צבאות צרפת במצרים, ראו המראה הזה וכתבו כדברים האלה
(Courier de l'Egypte הביאו de Sacy בספרו chrestomathie
arabe III. 38.): L'ardeur du Soleil était excessive et rendait les illusions du mirage si semblables à la réalité qu'on fut plusieurs fois sur le point de s'égarer. Ce phénomène s'est offert plusieurs fois à nos yeux dans le desert: on ne saurait croire, combien le sentiment de la soif est irrité par ce jeu de la lumière, qui fait paraître l'image de l'eau au milieu d'un espace aride.

המראה הזה נראה ג״כ בצרפת הדרומית, וקוראים לו mirage (רא׳
גזני׳) · בנוה תנים רבצה: כל המפרשים פירשו רבצה חוזר לתנים,
במקום שהיה נוה תנים ומרבץ שלהם יהיה חציר לקנה וגומא, וזה
שגה, כי ורבצם הי״ל, ואני אומר כי רבצה שם למרבץ הצאן
הבקר, דוגמת ועמק עכור לרבץ בקר, (ישעיה סה׳ י׳), ורבצה
בלא מפיק, (כמו שהעיד רש״י ז״ל), והוא שם לשון נקבה בפלס שפחה
מחלה זמרה. חציר לקנה וגומא: חציר כמו חָצֵר, כמו למעלה
נוה תנים חציר לבנות יענה, במקום שהיה מדבר ונוה תנים
יהיה מקום לקנה וגומא (ראב״ע רד״ק וגזני׳), ואעפ״י שאין עושים
חצר לקנה וגומא, הנה מצאנו דוגמת זה בית אבנים יחזה (איוב
ח׳ יז׳) שענינו מקום אבנים (גזני׳), ורא״ פירש שיעלה חציר לבהמה
במקום שלא היה אלא קנה וגומא לחית שדה ולבהמות יער, וכוונת
המשל הזה כלו על חזרת ישראל מגלות בבל, כי ה׳ ילך לפניהם
והדורים יישר ויסקל לפניהם הדרך, כלומר ישיבם על אדמתם
בשלום, מה שלא היה עולה על לב איש, כי היה עצמם מבבל חפצים

דבר נמנע כאלו יהיו צריכים לעבור במקום ערב וצמאון.
והיה שם מסלול ודרך: במקומות המדבר והצמאון תהיה מסלה ודרך כבושה לעבור גאולים, והרי המשל הזה דוגמת והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור. והוא למו: הדרך הזה יהיה לאותם עוורים ופקחים שהזכיר, כי אפילו הם ילכו בו לבטח, וכל הולך דרך ואפילו הם אוילים ילכו בו, כי ה' ישיר וינחה דרכם (רד״ק), ורמב״ע פירש לא יעברו בו טמאים והם עכו״ם, לפי שהדרך ההוא שלהם היה לשעבר, ולא יתכן, כי לשעבר לא היה שם דרך, אלא מדבר וציה, ורד״ק ורמ״ה וגזי פירשו להם, לישראל לבדם יהיה אותו הדרך, וזה מתיחד על הנחת הטעמים, ודוק יצחק ואחריו Bathe, Lowth פירשו והוא על האל הוא ילך לפניהם, ופירוש רש״י נל עקרה, ואולי יתכן לקרוא יְהוּא לָמוֹ־ הֹלֵךְ דֶרֶךְ, והכוונה כי הוא (האל) כביכול יהיה דרך לאותם ההולכים, וזה מתישב יפה עם מה שאמר דרך הקדש יקרא לה לא יעברנו טמא, כי אחר שהאל עצמו הוא הדרך, הנה היא דרך הקדש ולא יעבור בה טמא.
לא יהיה שם אריה: משל על הצלחת דרכם של עולי גולה, וכמו שנתקיים, ככתוב ויד אלהינו היתה עלינו ויצילנו מכף אויב ואורב על הדרך (עזרא ח' לא').

8. Ed ivi sarà strada piana, la quale Via Santa si chiamerà: non vi passerà alcun profano; essa sarà per coloro, e quegliino che vi cammineranno, e persino gl'inconsiderati, non vi si smarriranno.

9. Ivi non sarà leone, feroce belva non vi entrerà, non vi si troverà; così viaggeranno i redenti

10. Quegliino cui D. avrà liberati, torneranno e recherannosi a Sion esultanti, colmi di perenne gioja: letizia incontreranno ed allegrezza, e lungi fuggiransi l'angoscia ed il sospiro.

36. 37.

Storia dell'invasione di Sennacheribbo, e suo infelice esito.

1. Nel quartodecimo anno del Re Ezechia, Sennacheribbo Re dell'Assiria assalì e prese tutte le città forti della Giudea.

לו' לז'.

ספור ביאת סנחריב ביהודה, וחזרתו בבושת פנים לארצו, ומיתתו.

ויהי בארבע עשרה שנה: אחר שהשלים ישעיה החלק הראשון מנבואותיו, אשר אמר לבני דורו, ורובן על אודות ביאת סנחריב, כתב ספור הענין ההוא המעיד על קיום נבואותיו, ואחר ספר מחלת חזקיה, כדי לספר מה שנבא אליו על רפואתו ועל השנים שהיה עתיד לחיות, וכן ספר ענין מלאכי מלך בבל, למען הגיד נבואתו על גלות בבל, ואחר שהגיד כל אלה התחיל נבואותיו לענין שובי הגולה, ובנין בית שני# והנה הספורים האלה נמצאים בכתובם ובלשונם גם בס' מלכים ב' (י״ח—כ׳) בשנויים קלים ואיזה תוספת והשמטה; ודעת רא״ג וגזי כי לא ישעיה הוא הכותב

ואחריהן נבואותיו על הגלות האחרונה ועל הגאולה העתידה.

הספורים האלה, אלא מלקטי נבואותיו הוסיפו בסופן את
הספורים האלה כפי מה שהיו כתובים בס' מלכים; אמנם
ממה שכתוב בד״ה (ב׳ ל״ב ל״ב) ויתר דברי חזקיהו וחסדיו
הנם כתובים בחזון ישעיהו בן אמוץ הנביא על ספר מלכי יהודה
וישראל, שאין ענינו אלא כפירוש גז׳ הנם כתובים בחזון
ישעיהו אשר העלה על ספר מלכי יהודה וישראל, נראה
ברור כי באמת כתב ישעיה ספורי דברי הימים של מלכות
חזקיהו, ומספרו העתקו בס' מלכי יהודה וישראל, וידוע כי
ס' מלכים שלפנינו הוא קצור מס' מלכי יהודה וישראל, א״כ
הספורים האלה אשר בס' מלכים הם מועתקים מספורי ישעיה,
ולא בהפך (ועי' פירושי על פסוק כ״א); אמנם מה שרצו
גז׳ וחבריו להחזיק בדעת האחרת, אינו אלא כדי להמלט
מהודות שנבא ישעיה על גלות בבל, כי הוא אמר כי הנבואה
הזאת הראשון שכתבה היה בעל ס' מלכים, שהיה אחר החרבן,
ומשם העתקה בס' ישעיה. על כל ערי יהודה הבצרות ויתפשם:
לא דווקא כולן כי נשארו לכיש ולבנה.
וישלח מלך אשור: במלכים כתוב כי חזקיה שלח אל מלך אשור
לכישה ואמר חטאתי שוב מעלי את אשר תתן עלי אשא, וישם מלך
אשור קבע עליו שלש מאות ככר כסף ושלשים ככר זהב,
ויחזקיה נתן את כל הכסף הנמצא בית ה׳, ובאוצרות בית המלך,
וישעיה השמיט כל זה שלא היה מענין כוונתו באגדת הספורים
האלה, ואנשי חזקיה העתיקו הספור בס' ד״ה למלכי יהודה
והוסיפו המקראות האלה בס' ההוא, ומשם העתקו בס' מלכים;
אמנם איך היה שלח מלך אשור את חילו על ירושלים אחר
שכבר קבע מס על חזקיה, ויחזקיה נתן לו ה׳ רלב״ג אומר
כי אחר שנתן חזקיה את כל הכסף הנמצא בית ה׳ ובאוצרות
בית המלך למלך אשור, שב למרוד בו ולא נתן לו מדי
שנה בשנה זה המס הכבד ששם עליו, עכ״ל, וזה לא יתכן, כי הכל
היה לפי הכתוב בשנה אחת היא שנת י״ד וסנחריב לא חזר
לארצו אחר שקבל את הכסף, ואח״כ שב אל ארץ יהודה. אבל
מלכיש שהיא מערי יהודה (יהושע י״ג וטו׳ ל״ט) אשר היה עד
עליה שבתפשו את כל ערי יהודה הבצורות שלח את רבשקה
ירושלמה. ודון יצחק אומר כי סנחריב עשה במרמה, תחלה
קבל את הכסף, ואח״כ עלה עליו על המרד שמרד בו לפנים,
במות אחז אביו. וגם זה לא יתכן, כי מלך גדול כסנחריב
למה יקבע מס על מלך קטן ממנו האומר לו חטאתי, ואח״כ
יעלה עליו למלחמה? ע״פ נ״ל כי הכסף אשר נתן חזקיה למלך
אשור לא הספיק לתשלום הסך אשר קבע עליו, וזו היתה בעיני
סנחריב מרידה בו; רבשקה: בל׳ ארמי שר המשקים, והוא נקוד

2. Il Re d'Assiria mandò Ravsachè da Lachis a Gerusalemme al Re Ezechia con un grave esercito. Questi si fermò all'acquedotto della piscina superiore, alla via cioè detta Campo del Lavandajo.

ערי כי בארמי נכתב באלף, רב שקה. בחיל כבד: יש אומרים
בחיל עם כבד, אמנם אין צורך, כי מצאנו וחפצה כיין הטוב, שומר
מה מליל, וכן מצאנו גיא, ומצאנו גיא גדולה מאד (זכריה י"ד).
בתעלת הברכה וגו': ע' למעלה ז' ג', ורד"ק במלכים פירש תעלה
וברכה הפך ממה שפירשתי, ומה שכתבתי הוא עקר.

3. Uscirono a lui Eliachim, figlio di Elcia, Prefetto del palazzo, Sebnà il Cancelliere, e Ioaf figlio di Asaf, il Rammemoratore

ויצא אליו: לשמוע מה בפיו. אליקים בן חלקיהו: שנכנס במקום
שבנא, ע' למעלה כ"ב כ'. ושבנא הסופר: רד"ק וגם' אומרים כי הוא
שבנא שהיה ממונה על הבית, ועתה הורד ממעלתו ונשאר סופר ולפי
זה מגיד מתפאר שלא נתקיימה נבואת ישעיה בשלמות, כי אמר
שימות בארץ אחרת, מה שלא היה; ולע"ד ברור כי שבנא אחר הוא,
כי אמנם אם לא היה שבנא אשר על הבית נאמן עוד בעיני המלך,
איך יבטח בו וישימהו סופר, ואיך יבטח בו אליקים להיות עמו
בבית המלך וללכת עמו בשליחות, אחרי אשר בלא ספק היה
שבנא אויבו אחר שירש גדולתו? ומלבד זה אם היה כדברי
המכחישים שלא היה ישעיה נביא האמת, ושלא נתקיימו דבריו,
איך לא מחק מנבואותיו פסוק צנוף יצנפך צנפה וכו' שמה תמות
וכו', אשר ראה שלא יתקיים? סופר: הוא איש נאמן למלך,
סופר ומונה את הכסף וכותב החשבונות, כאשר מצאנו (מ"ב י"ב
י"א) ויהי כראותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך והכהן
הגדול ויצרו וימנו את כל הכסף הנמצא בית ה', וכן (ר"ב כה'
יט') הסופר שר הצבא המצביא את עם הארץ, הוא מי שהיה
בידו מספר מפקד אנשי הצבא, ולהיות הסופר מלומד במלאכת
הכתיבה, כי החשבונות צריכים כתיבה, היה הסופר משמש גם
לכתוב כל מה שהיה המלך צריך לכתוב, כמו ויקראו סופרי
המלך (אסתר ג' יב' וח' ט') וכן ברוך בן נריה הסופר (ירמיה
לו' לב'). המזכיר: נראה כמשמעו שהיה מזכיר למלך
מה שהיה לו לעשות, לבלתי ישכח; ואולי גם היה מזכיר
לפניו צדקות בני אדם וחובותם, כדי שיזכור לשלם להם
כגמולם, והוא הנקרא בל' רומי a memoria ובל' יוני
ὁ ἐπὶ τῆς μνήμης τοῦ βασιλέως, cujus officium est suggerere principi res obeundas, et in memoriam illius revocare ex prescripto.

4. Rabsachè disse loro: dite ad Ezechia: dice così il gran Re, il Re cioè dell'Assiria: che cosa è questa fiducia che tu dimostri?

מה הבטחון הזה: שלא פתחת לפניו דלתות עריך ירושלם, ודלתות
לכיש ולבנה, כמו שפתחו אשר בני יהודה דלתות עריהם בבואו; ואתה
מראה שאתה בוטח לעשות עמי מלחמה; ובד"ה מפורש יותר כי
חזקיה בנה כל החומה הפרוצה ויחזק את המלוא שלח לרוב
ומגנים, ודברי רבשקה מפורשים הם בל' הזה: על מה אתם
בוטחים ויושבים במצור בירושלם (דה"ב ל"ב י').

5. Io pensava: queste non son che ciarle: ci

אמרתי אך דבר שפתים: כששמעתי שאתה מכין עצמך להתחזק

vuol consiglio e valore per intraprendere una guerra. Ora, in chi tu confidi, che ti ribelli a me?

נגדי למלחמה, הייתי אומר אין זה אלא דבר שפתים שאתה
מתפאר שלא תפול בידי, אבל הייתי חושב כי לבסוף כשתראה
אותי עם כל חילי מתקרב ובא עליך, תכיר טעותך ותתן
לי את כל המס אשר אשים עליך ותפתח לפני שערי כל
עריך (וכן פירש רש״י), כי עתה (הייתי אומר) הלא תדע
כי עצה וגבורה צריך למלחמה, ודבר שפתים לא יועילו;
ועתה על מי בטחת כי עודך מחזיק במרידתך להסגר בעירך?
אמרתי: הייתי חושב, ותבא המלה הזאת בתחלת החלק
הראשון מן המאמר, ובתחלת החלק השני ממנו מלת עתה,
או והנה, או אך, או אכן, כשהכוונה שהמחשבה הראשונה
היתה בטעות ולא נתקיימה בפעל, כמו אמרתי כבר אכבדך
והנה מנעך ה׳ מכבוד (במדבר כד׳ יא׳), אמור אמרתי
ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד עולם ועתה נאום ה׳ חלילה
לי (ש״א ב׳ ל׳), אמרתי ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה
אכן רוח היא באנוש (איוב לב׳ ז׳ ח׳), אני אמרתי אלהים
אתם ובני עליון כלכם אכן כאדם תמותון (תהלים פ״ב ו׳),
ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי אכן משפטי
את ה׳ (ישעיה מט׳ ד׳), ואני אמרתי נגרשתי מנגד עיניך
אך אוסיף להביט אל היכל קדשך (יונה ב׳ ה׳), אמרתי אך
תיראי אותי תקחי מוסר וכו׳ אכן השכימו השחיתו (צפניה
ג׳ ז׳). ואם כאן ביאור הכתוב כך הוא: אמרתי אך דבר
שפתים הוא שאתה תמרוד בי, כי לא תמרוד בי, כי תדע
כי עצה וגבורה למלחמה, ועתה הנה טעיתי, כי באמת מרדת
בי, עתה אם כן על מי בטחת כי מרדת בי? דבר שפתים:
דבור של התפארות מן השפה ולחוץ, כמו בכל עצב יהיה
מותר ודבר שפתים אך למחסור (משלי יד׳ כג׳), הכוונה,
כל זמן שיחוש אדם על דבר וידאג שמא תצא ממנו תקלה,
ושמא לא יהיה כפי תאוותו, יהיה מותר וריוח לו, לעולם
ירויח איזה דבר ע״י דאגתו ופחדו, כי ע״י כן ישים לבו
לעשות מעשיו בתבונה והשכל; אבל דבר שפתים אך
למחסור, כשאדם מתפאר בדברים שאין בהם ממש, ואומר
אין רע ואין פחד, זה לא יגרום לו אלא הפסד. עצה
וגבורה למלחמה: טעמו צריך עצה וגבורה למלחמה,
כמו שוט לסוס ומתג לחמור ושבט לגו כסילים (משלי
כו׳ ג׳), פנים לגחלים ועצים לאש ואיש מדינים לחרחר ריב
(שם כ״א), צריך שוט לסוס וכו׳ צריך פחם לעשות גחלים
וכו׳. אך דבר שפתים עצה וגבורה למלחמה: אינו מאמר
אחד, אך שני מאמרים, ובס׳ מלכים כתוב אמרת, ואינו
אלא קא נ׳ ורד״ק פירש דבר שפתים על התפלה שהיה

חזקיה בוטח בה ; ורלב״ג פירש העצה והגבורה שאך אינה
אלא בדבר שפתים , וקרוב לזה פירש Dathe ואחריו
רא״י וגעז׳ אני אומר כי אך דבר שפתים כאומר דבר
שאין לו קיום הוא מה שאתה אומר עצה וגבורה יש
לי למלחמה ; ולפירוש זה מלת אמרתי היא ללא צורך,
וחסרה ג״כ מלת לו או לך אחר מלות עצה וגבורה ;
ורלב״ג במלכים פירש אמרת כי דבר שפתים הוא עצה
וגבורה שיתגבר האדם בו למלחמה, שבדברי שפתיו
יעיר מעלות הנלחם עמו, ואחר זה יתחזק ויתגבר בעוזריו
לעמוד נגדו.

(6) הנה בטחת: אינני רואה על מי יתכן לך לבטוח, כי באמת
אין מי יוכל להצילך מידי, אך מה מרידתך מבריתי:
להאמין שיש לך מי שאתה בוטח בו , וזה לא יתכן שיהיה
אלא מלך מצרים , אשר באמת איננו אלא משענת קנה
רצוץ. הקנה הרצוץ : נוח להשבר, לא שבור, וכן קנה
רצוץ לא ישבור (ישעיה מ״ב ג׳) , וכן בחלוף עד״י בעין
רצוץ שאיננו נוח להשבר, וכן כתב תרגום יונתן רעיע,
ורא״י וגעז׳ תרגמו שבור, ואיננו נכון. ובא בכפו ונקבה:
לא לבד שלא יועיל לו להשען עליו כי גם יזיקהו וינקוב
כפו.

הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את במותיו : כפירוש רלב״ג במלכים,
כי חזקיה הסיר את הבמות (מ״ב י״ח ד׳) שלא היו נעשה אלא לה׳,
והנה מיעט העבודה, וצוה שלא יהיה אלא בבית המקדש, וזה
היה אצלו ביראתו לפי מחשבת עובדי אלילים, שהיו מאמינים
שאלהיהם חפצים ברבוי העבודה להם, כמו ברבוי ההיכלות
והמזבחות, וחשב רבשקה כי לא יתכן שיושיע ה׳ את חזקיה
אחרי אשר המעיט עבודתו ; ולא יתכן לומר שהיה רבשקה ישר׳
מומר, שא״כ היה יודע כי כן מצות התורה שלא נזבח כ״א במקום
אשר יבחר ה׳ .

ועתה התערב נא : כל המפרשים ורא״י וגעז׳ פירשו לשון
המראה (רש״י בל׳ צרפת gager) scommettere בלע״ז,
ותלו׳ עצמם על לשון ערבון ועירב ערבה, גם כי אין הענין
אחד, אמנם אף אם היה ל׳ התערב מורה המראה, הנה
הדבר ברור כי לא הי״ל התערב אתה עם אדוני, אבל
היה ראוי שיאמר הנה אדוני מתערב עמך שאם אתן לך
אלפים סוסים לא תוכל לתת לך רוכבים עליהם ; והנכון
שאינו זה מענין התערבות, והלשון דרך לעג ושחוק, שים
נא עצמך באדוני והתערב עמו להלחם אתו , ומפני שידעתי
שאין לך סוסים אני רוצה לתת לך אלפים סוסים, אמנם

6. Ecco tu forse ti confidi nell'appoggio di quella fragil canna, dell'Egitto cioè, la quale, se uno vi si appoggia sopra, gli entra nella palma, e la trafora. Tal'è il suo Faraone Re dell'Egitto a chiunque in lui confida.

7. Se poi tu mi dici: In D. nostro Dio confidiamo,,; e non è egli quel desso, di cui Ezechia ha abolito i tempj e gli altari, e disse agli abitanti della Giudea e di Gerusalemme: ,, innanzi a questo solo altare dovete prostrarvi?

8. Or mettiti dunque appetto del mio signore, il Re dell'Assiria: io voglio somministrarti due mille cavalli: potrai tu somministrare i relativi cavalieri?

התוכל לתת לך רוכבים עליהם ? כלומר אפילו יהיו לך
סוסים, אין לך אנשים המלומדים לרכוב עליהם במלחמה.
אם תוכל: אם במקום הה״א השאלה.
ואיך תשיב את פני: השבת פנים הפך נשיאת פנים, כמו
אחלי אמי כי לא אשיב את פניך (מ״א ב׳ כ׳), והיא מליצה
קצרה ותשלומה בשלחת ריקם (מוהר״ר אברהם לונצאנו):
אם אחד מעבדי אדוני הקטנים ישאל ממך דבר, איך
ימלאך לבך למאן לשמוע בקולו ? פחת אחד מעבדי אדוני:
פחת אדוני, פחה של אדני, כמו אחד מעבדי אדני
הקטנים. ותבטח לך על מצרים: מאחר שאין לך לא
רכב ולא פרשים ואתה צריך לבטוח בזה על מצרים,
איך לא תבוש גם לפני אחד מן הקטנים שבעבדי אדוני,
ואצ״ל לומר לפני אדני המלך הגדול.

9. Or come vorresti resistere nemmeno ad un Pascià, ad uno dei minimi servi del mio signore, mentre confidi nell'Egitto, d'averne cioè cocchi e cavalieri?

המבלעדי: בלי רשות, כמו ובלעדיך לא ירים איש את ידו
(בראשית מ״א מ״ד), המבלעדי אנשינו עשינו לה כונים
(ירמיה מ״ד י״ט); והנה רוב המפרשים פירשו שידע
רבשקה כי ישעיה נבא על בוא מלך אשור על ארץ
יהודה, וזה רחוק, ואם ידע נבואות ישעיה, היה לו לדעת
ג״כ שיפול מחנה אשור בחרב לא איש בהיותו בארץ יהודה;
והנכון כי קודם בואו על ארץ יהודה עשה זבחים לה׳
אלהי היהודים לבקש ממנו שיעזוב אותם בידו, כדרך
שהיה מנהג הקדמונים כשהיו צרים על עיר היו משביעים
את אלהיה להתרחק ממנה, ואפשר וקרוב כי שאל את
חכמיו לבדוק בקרבי הזבחים והעולות לדעת אם אלהי
היהודים מסכים שיעלה עליהם ויכחידם, ואמרו לו
חכמיו כי מסכים הוא; ואי אפשר לומר שהיה רבשקה
יודע כי ה׳ אלהי היהודים הוא אלהי השמים והארץ,
2 ואחר שרוב הארצות באו ביד מלך אשור, א״כ רצון
ה׳ הוא שיגבר מלך אשור על כל מלכי הארץ; כי
אמנם מדבריו למטה משמע שלא היה מכיר גדולה
לאלהי היהודים על שאר אלהי הארצות.

10. Or dunque è egli senza il consenso di D. ch'io son venuto contro questo paese per farne guasto? Anzi egli è D. che mi disse: va contro questo paese e farne guasto.

11. Eliachim e Sebnà e Joach dissero a Ravsachè: parla in grazia ai tuoi servi in lingua aramaica, mentre noi l'intendiamo, e non ci parlare in lingua giudaica, in guisa che intenda la gente che è sulla mura.

12. Ravsachè disse: Il mio signore mi ha egli mandato a fare queste parole al tuo signore ed a te solamente? Anzi (mi mandò a farle)

שאינם רוצים לבטל אתי ולפתוח לפני הדלתים,
היושבים על החומה לאכול וגו׳: ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
2 ~~[illegible]~~ , אבל הם מאמינים עצמם להיות

a quella gente, che sta sulle mura, la quale ~~restando con voi si prepara ad~~ sta per essere ridotta essere ridotta a mangiare i proprii escrementi, e bere la propria urina.

במצור ובמצוק, עד שיצטרכו לאכול צואתם. חראיהם: שרש חרא בערבי עשה צרכיו הגדולים, וכן במקרא וישימוהו למחראות (מ"ב י' כ"ז), והחכמים תקנו הל' בל' נקיה ואמרו לקרוא צואתם, וכן שיניהם, קרוב ל"ר) שתן;
~~ולהיות בושת הוא מה שעברו מרגליהם בפלס הבית...~~
~~צואתם צריך לומר ולא צואתם (עיין למעלה ר"ד)~~
~~גם היה לי בו בושת הוא מה שהתקינו לקרוא מימי רגליהם~~
כי אין אומרים מימי אלא למים הראוים לשתיה, כמו שהעיר רבינו סעדיה גאון ז"ל (עיין ראב"ע) (שמות ז' י"ט)
וכן רז"ל אומרים תמיד מי רגלים, לא מימי רגלים: והתלמידי משה שטיינשניידר הלוי ~~ההם~~ אומר כי כאן נכון לומר מימי רגליהם, מאחר שדרך לעג הוא אומר שהם שותים אותם.

והנה בל' מקרא היה נקי לקרוא צאתם בכינוי ע' למעלה ד"ד, אבל בלה"ק אין אומרים אלא צואה בחולם. וגם היה קשה לי מה שהתקינו לקרוא מימי רגליהם,

13. Rabsciakè si pose a gridare ad alta voce in lingua giudaica, e disse: udite la parola del gran Re, il Re dell'Assiria.

ויעמוד רבשקה: כיון שאמרו לו ואל ידבר עמנו יהודית באזני העם, הבין שלא היה העם כלו מאמין בבטחונו בחזקיה ובאלהיו, וגדל זדונו וגאותו לחרף אלהים חיים, להניא את לב העם מאחרי מלכם, ולפתותם לפתוח לפניו דלתים.

14. Così dice il Re: non vi seduca Ezechia, imperciocchè non potrà salvarvi.

אל ישא: ענין השתה לעשות דבר, ע"י הסרת הפחד המונע מעשותו, ע' בהע"ע תקפ"ו עמוד 3א.

15. Non vi faccia Ezechia confidare in I. con dire: ben ci salverà I., questa città non cadrà in potere del Re d'Assiria.

16. Non date ascolto ad Ezechia; mentre così dice il Re d'Assiria: dimostratemi amichevolezza, e uscite a me; in guisa che possiate godere ciascheduno la propria vite ed il proprio fico, e bere possiate ciascuno dell'acqua del ~~proprio~~ pozzo.

עשו אתי ברכה: המפרשים פירשו שלום, כתרגום יונתן, ואני אומר שאינו זה מענין ברכה שהוא גלוי אהבה (בהע"ע תקפ"ה עמוד ש"ז) והטעם, הלא נא התחלתו מידי, אז הלא טוב שתעשו שעמכם אוהבים לי ותדבקו אלי, ואז תאכלו איש גפנו, ולא אשלח ידי בכם.

17. Sin ch'io venga a trasportarvi ad un paese simile al vostro: paese di grano e vino, paese di pane e vigne.

ולקחתי אתכם אל ארץ: ל' הגלה, כמו קחם נא אלי (בראשית מ"ח ט'); כך היה מנהג הקדמונים להעביר העמים שהיו כובשים מארצם אל ארץ אחרת, וזה מה שעשה יוסף למצרים ואת העם העביר אותו לערים, לאות שלא היתה הארץ שלהם, אך מיד פרעה קבלוה.

18. Badate che non vi seduca Ezechia col dire: I. ci salverà: Gli Dei delle altre nazioni hanno essi salvato ciascheduno il proprio paese dal potere del Re d'Assiria?

פן יסית: השמרו לכם פן יסית.

19. Dove sono gli Dei di Chamat ed Arpad? dove gli dei di Sefarvaim? Hanno essi i

ואיה אלהי וגו', וכי הצילו וגו': המקרא הזה נמשך סופו בתחלתו ותחלתו בסופו; איה אלהי חמת וארפד ואיה אלהי ספרוים,

suoi Dei salvato Samaria dalla mia mano.

ההצילו את ארצם מידי, ואיה אלהי שמרון כי הצילו את שמרון מידי; חמת וארפד: ערים בארם. ספרוים: לא נודע מקומה.

20. Chi è quegli fra tutti gli Dei di questi paesi, il quale abbia salvato il proprio paese dalla mia mano; perchè D. salvar possa Gerusalemme dalla mia mano.

21. Essi tacquero e non gli risposero parola; imperciocchè l'ordine del Re era: non gli rispondete.

ויחרישו: השרים, כי כן צוה להם המלך, כי לא היה בידו לתת להם מענה מאחר שלא היה יודע מה ידבר אליהם, ובאמת אם לא היו עונים אותו דבר, אפילו מה שאמרו לו דבר נא אל עבדיך ארמית, יותר טוב היה, כי בדבריהם הרבו אלותו; ובס' מלכים כתוב והחרישו העם, כי דבור שני של רבשקה היה מוסב אל העם, ואף הם לא ענוהו דבר, והוא פלא, שהעם כלו יעצור ברוחו ולא ישיב דבר למחרפו ומגדפו, וגם לא יתפתה אחריו לפתוח לפניו שערי העיר ולמרוד במלכם; והנה המשכיל יראה ויבין כי באמת אין מקום לומר שהעם החריש מפני כי כן היתה מצות המלך; כי אמנם איך יצוה המלך את העם שלא ישיבו לרבשקה, והוא לא היה יודע שישוב לדבר אל העם; ובס' מלכים (ב' י"ח י"ח) כתוב מפורש כי שרי מלך אשור קראו אל המלך, ועל כן יצאו אליהם אליקים וחבריו שלוחי המלך, א"כ לא עלתה על לב חזקיהו שידבר רבשקה אל העם, וגם רבשקה לא היה מדבר אל העם אלמלא דברי השרים דבר נא אל עבדיך וגו', וא"כ לא יתכן שידבר המלך אל כל העם לאמר לא תענוהו; א"כ זכינו לדין כי הספור הכתוב כאן בישעיה הוא המדוקדק לפי אמתת מה שהיה, ואותו שבס' מלכים לקח ממנו והוסיף בו המעתיק איזה דברים מדעתו; כמו כאן, שראה שהדבור היה מוסב אל העם ואמר והחרישו העם, ולא ראה כי מלת כי מצות המלך היא לאמר לא תענוהו אינה עולה יפה לפי זה; א"כ מבואר כי הספור הכתוב כאן נכתב בשעת המעשה, וישעיה כתבו, ואשר במלכים הועתק אחר זמן מכאן או מס' ד"ה למלכי יהודה, הפך מחשבת הכופרים שהזכרתי למעלה.

22. Eliachim figlio di Elcia Prefetto del palazzo, Sebnà Cancelliere, e Joach figlio di Asaf Rammemoratore, recaronsi ad Ezechia cogli abiti lacerati, e gli narrarono

קרועי בגדים: לא הזכיר שקרעו בגדיהם לעיני רבשקה ולעיני העם, אבל קודם הגיעם לבית המלך קרעו בגדיהם, וסבת הקריעה לאבל ותוגה בראותם כי רחוקה מיהודה ישועה, כי המלך עצום מאד, ולא היה שואל כסף וזהב,

i discorsi di Rabsachè.

כְּשֶׁתִּנָּתֵן העיר בידו, ויושבי יהודה יִגָּלֶה אל ארץ אחרת.

37.

ל״ז

1. Il Re Ezechia, ciò udito, si lacerò le vesti, si coprì di cilicio, e recossi al tempio di J.

ויבא בית ה׳ : להתפלל.

2. Mandò per Eliachim, Prefetto del palazzo, e Sebnà cancelliere, e gli anziani dei sacerdoti, coperti di cilicio, ad Isaia figlio di Amos Profeta.

3. Questi gli dissero: così dice Ezechia: egli è questo un giorno di angoscia, di celeste punizione, e di bestemmia, in guisa che siamo nella condizione di una donna, il cui portato è già presso ad uscire, ed ella non ha forza da partorire.

יום צרה ותוכחה: יום תוכחה נקרא יום שעונש חטאת האדם, כלומר שאלה שאין מנוס ממנה, כמו אפרים לשמה תהיה ביום תוכחה (הושע ה׳ ט׳), וכן ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים (תהלים ע״ג י״ד), לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאמים (תהלים קמ״ט ז׳) (רש״י). ונאצה: שניאץ רבשקה את האל (בדל״ק) ׳ ומצאנו שם הזה שהוא כנגד האל שאפי׳ אלא נזכר בפירוש, ועשו נאצות גדולות (נחמיה ט׳ י״ח), ורחוק שתהיה הכוונה נאצה נגד כבוד האומה, כי אחר שאמר יום צרה ותוכחה, ונאצה במה היא נחשבת? גם אין לה קשר עם כי באו בנים עד משבר; אמנם אם הכוונה על כבוד האל המחולל, יפה הזכיר הנאצה, אולי יעשה ה׳ למען שמו כי אין יכולת. כי באו בנים: כי הנה אנחנו בצרה גדולה, ואין אנו ככח להעזר ולהנצל, כאשה שהגיע עוברה לתשלום חדשיו, ואין לה כח לילד - משבר: לא נמצא אלא כאן ובהושע (י״ג י״ג), כי עת לא יעמוד במשבר בנים, ויונתן תרגם מתברא, והוא תרגום של אבנים, וכן פירש רש״י מושב היולדת, וכן במשנה (כלים פרק כ״ג) משבר של חיה, אך קשה שהיל״ל כי בשה קשה, לא כי באו בנים, וכן יונתן שנה הלשון ותרגם כאתתא דיתבא על מתברא, וזנ״ב נראה שבטו רד״ק ורלב״ג ודון יצחק מפירוש זה, ופירשו משבר פי הרחם, ואחריהם רמ״ן וגעזי׳; ואני אומר כי יציאת הולד מן הרחם נקראת שבירה, וכן כל יציאה בכח כאלו היוצא שובר כל מה שעומד ומתנגד ליציאתו יקרא כן; וכן בלשון רומי prorumpere, erumpere, ובלה״ק מצוי לענין זה שרש פרץ, כמו ופרצת ימה וקדמה (בראשית כ״ח י״ד), מה פרצת עליך פרץ (בראשית ל״ח כ״ט), כן ירבה וכן יפרץ (שמות א׳ י״ב), ואחריהם רבים; והנה מצאנו לשון שבירה על הלידה, האני אשביר ולא אוליד (ישעיה ס״ו ט׳), ומשבר הוא לדעתי שם הפעולה,

4. Forse il tuo Dio vorrà mostrare d'aver udito i discorsi di Ravsaché, cui il Re d'Assiria suo signore inviò ad oltraggiare il Dio immortale, e pronunzierà sentenze intorno a quelle cose, che il tuo Dio ha udite: mettiti quindi a pregare in favore degli avanzi, che tuttora si conservano.

(כמו מַשְׁבֵּר) וטעם כי באו בנים עד משבר, הגיעו
לשעת שבירה ויציאה, כלו׳ לשעת לידה, וכן תרגם
הירונימוס ad partum.
אולי ישמע: תחלת המקרא יותר קשה מסופו, אשר שמע
ה׳ אלהיך, אין לפרש אלא שנאמר כי אולי ישמע יעשה
מעשה כשומע, ולא כחרש לא ישמע, ומלצה זו שגורה
במקרא כשמדברים על האל. והוכיח בדברים:
המפרשים פירשו לשון עבר על רבשקה, ואנו׳ פירש
מקור, אשר שלחו אדוניו לחרף והוכיח, ול׳ הוכחה אינו
עולה יפה אצל רבשקה, שנראה כאלו הוכיח אמתת
נבואותיו בראיית חילה, והוא לא הביא שום ראיה לענין
מה שהשוה אלהי היהודים לשאר אלהי הגוים; והנכון
כפירוש יונתן וכפירוש שני של רד״ק שהוא חוזר אל
האל, וה׳ יוכיח על אודות הדברים אשר שמע, וענין
ההוכחה ענין גזר דין ומשפט, כמו והוכיח למישור
לענוי ארץ (ישעיה י״א ד׳), ושפט בין הגוים והוכיח
לעמים רבים (ב׳ ד׳), ויוכח אמש (בראשית ל״א מ״ב),
והכוונה שיענוש סנחריב על גאותיו, ויציל את יהודה
מידו בעבור כבוד שמו. ונשאת תפלה: ע״כ הנך
ראוי לך׳ להתפלל. בעד השארית הנמצאה: מלכות
יהודה שירדה מגדולתה בימי אחז ככתוב בד״ה (ב׳ כ״ח) י״ט

5. Venuti i ministri del Re Ezechia ad Isaia,

6. Isaia disse loro: così avete a dire al vostro Signore, dice così S.: non temere dei discorsi, che hai uditi, coi quali i giovani del Re d'Assiria mi hanno insultato.

נערי: דרך בזיון, והכוונה עבדי, ויקראם נערים כי
דבריו לא בהשכל, גם נער נאמר על משרת, כמו
ויהושע בן נון נער, וכן פירשתי נער את בני בלהה,
והוא חשוב יותר מעבד, אבל אצל המלכים גם עבד
חשוב יותר, כי שרי המלך נקראים עבדי המלך, אבל
נערי המלך אינם שרים המושלים בעניני המלוכה, כי אם
משרתיו בביתו, כמו ויאמרו נערי המלך משרתיו,
(אסתר ב׳ ב׳, ו׳ ג׳), וכן ויאמרו נערי המלך אליו הנה
המן עומד בחצר (— ו׳ ה׳) אינם שרים, רק משרתים,
והנה רבשקה וחבריו היו שרים, וקראם נערים דרך לעג.
הנני נותן בו רוח: אל תיראו ממה שבאים להשחית
ארץ יהודה, כי לב מלך ביד ~~יהוה~~ ה׳, והנה אני
משנה השכמתו ואתן בלבו רוח אחרת, וזה ע״י
שישמע שמועה ויפחד לשוב לארצו, וישוב, ושם
בארצו ימות בחרב; והנה לא רצה האל לפרש עתה
לחזקיהו גם מפלת מחנה אשור בלילה אחד, ולא הגיד

7. Io gli farò cangiare risoluzione; egli udrà una notizia, e tornerà al suo paese; indi lo farò perire ~~colla~~ per la spada nel suo stesso paese.

לו אלא מה שהיה צריך לאמץ את לבבו באותה שעה,
ושובו לארצו היה מספיק להסיר מיהודה פחדם ומורכם,
ומות כל מחנהו בלילה אחד אך למותר היה להם, ולגדל
הנס אולי לא יאמינוהו; והוסיף והפלתיו בחרב בארצו, למען
ידעו כי לא ינקה על גאותו; ועוד אם היה אומר
שיהרוג את כל מחנהו, היה נראה שזה כלו נקמה ממנו
על גדופיו, וזה עָוֶל, שאיש אחד יחטא ועל כל מחנהו הגדול
יקצוף; והנה רלז' אומר כי הדבר פשוט כי ישעיה
לא היה יכול להגיד הדברים האלה בטרם בואם, ואינם
א"כ רק תוספת שהוסיף מדעתו מי שכתב הספורים האלה
ימים רבים אחרי ישעיה; וגעז' אומר כי ישעיה היה
עינו פקוחה ומשוטטת למרחוק, והיה יודע כי תרהקה
מלך כוש יעץ לבא על סנחריב, וידע ג"כ כי בנינוה קשרו
עליו עבדיו קשר להמיתו, ועל כן נבא הדברים האלה;
אך עם כל זה הוא מוסיף כי אפשר שהאחרונים הוסיפו
נבואה הזאת מדעתם; אח"כ הוא אומר כי ראוי להפלא
מה לא נזכר בנבואת ישעיה לא כאן ולא למטה, שום
דבר ממיתת מחנה סנחריב, והוא משיב כי נראה כי
הנס ההוא כלו תוספת שהוסיפו לתפארת הספור בזמן
שהיה בעל פה, קודם שיכתבוהו על ספר, ע"כ לא נזכר
בנבואה, כי בדו את הנבואה קודם הזמן שבדו הנס
ההוא; אוי להם למכחישים, כי טחו מראות עיניהם, מהשכיל
לבותם; הלא מי שכתב הספור הזה כאן וגם מי שכתבו
בס' מלכים לא השמיטו ספור הנס ההוא בסוף הענין, גם
אי אפשר לומר כי תוספת הוא, כי אמנם אם תסיר
מכאן פסוק ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור וגו', איך
יתכן כי אחר שאמר נבואת ישעיה המקיימת וגנותי על
העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי, יסמוך
אליה מיד ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה,
ואין שום המשך ודבור בין ענין לענין, ובפרט שהתחיל
בספור תרהקה, ופסק באמצע ולא הגיד איך נפל
הדבר ביניהם, ואין זה מדרך הספור הזה, שהוא מגיד
כל פרטי המאורעות באר היטב, עד שהוא מגיד שמות
המכים את סנחריב, ולאיזה מקום נמלטו; אח"כ שאין ספור
הנס ההוא נוסף, וכמו שגעז' גם הוא מודה בדבר, איך
איפוא עלה על דעתו של בעל הספור הזה להגיד לנו
מיתת המחנה בלילה אחד, ועלה על דעתו לְיַחֵס לישעיה
נבואה על מות סנחריב בחרב בארצו, ולא זכר להכניס
בנבואה ההיא ענין מיתת המחנה, שהוא עיקר המאורע?

8. Ravsachè retrocedette, e trovò che il Re d'Assiria combatteva contro Livna, imperciocchè aveva udito ch'era partito da Lachis.

9. Quegli poi ebbe delle notizie relative a Tiroca, Re dell'Etiopia, che dicevano: „egli è uscito per muoverti guerra„; e ciò udito, inviò degli ambasciatori ad Ezechia, con dire:

10. Così avete a dire ad Ezechia Re della Giudea: non ti seduca il tuo Dio, in cui tu confidi, a pensare: non cadrà Gerusalemme in potere del Re d'Assiria.

11. Tu hai pure udito come hanno trattato i Re d'Assiria tutti gli altri paesi, che gli hanno cioè distrutti, e tu ne andresti salvo?

12. Salvarono forse i rispettivi dei, quelle nazioni che i miei padri hanno distrutte, Gosan, Charan, e Resef, e la gente d'Eden situato in Telassar?

13. Dove sono il Re (Dio) di Chamat, il Re (Dio) d'Arpad, il Re (Dio) della città di Sefarvaim, Henà cioè ed Ivvà?

ויהיה כדבר הזה ?
וישב רבשקה: שמע כי סנחריב נסע מלכיש, ע"כ שב לאחוריו ונסע מירושלם, ומצא את אדניו נלחם על לבנה, אולי מפני שהיה נוח לו לכבוש לבנה מלכבוש לכיש.
וישמע: מלך אשור.

גוזן: מקום בארם נהרים (Mesopotamia) הצפונית, תלמי קורא לו Gauzanitis, ועתה שמו Hauschan (געז'). חרן: ידועה בתורה, והיא Carra, מקום נפילת Crassus. רצף: יש ערים שונות הנקראות בשם זה, והקרובה היותה אותה שבארץ Palmirene הזכירה הערבי Abulfeda (געז'). עדן: מקום באשור, נזכר ביחזקאל (כ"ז כ"ג) חרן וכנה ועדן (רד"ק), ואיננו אותו שאצל דמשק הנזכר בעמוס (א' ה') (געז').
תלשר: לא נודע לנו.

הנע ועוה: יונתן תרגם טלטלינון ואגלינון, וכן Symmachus תרגם גרש ואבד, וכן פירש רד"י גם Michaëlis, והקשו Doederlein ורא"ז וגעז' שהו"ל הניעותי ועויתי, כי מלך אשור מדבר של עצמו, ואין זה מוכרח, כי עדיין לא הזכיר מה שעשה הוא עצמו, אלא מה שהשחיתו אבותיו, ואמת אמנם שהו"ל הניעו ועוו, ע"כ הם אומרים כי הנע ועוה שמות מקומות הם, וכן תרגם הירונימוס, וקצת סיוע לזה כי מצאנו עוה מקום סמוך לחמת וספרוים, ויבא מלך אשור מבבל ומכותה ומעוה ומחמת וספרוים (מ"ב י"ז כ"ד), ועדיין קשה למה לא הוסיף מלך הנע ומלך עוה; ואני אומר כי כל מלך הנזכר בפסוק זה שם ע"ז הוא (כענין מה שמצאנו אליל הנקרא מלך), ומלך חמת ומלך ארפד ומלך לעיר ספרוים ענין אחד הוא עם אלהי חמת וארפד ואלהי ספרוים הנזכרים בסימן שלמעלה, והזכיר האלילים בשם מלך; הלא תראה (מ"ב י"ז ל"א) והספרוים שורפים

את בניהם באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים; כי אולי
כן היו אנשי המקומות האלה קוראים את אליליהם בשם מלך;
והנה הזכירם תחלה בכנוי כבוד שלהם שהוא מלך, וק"ס
בשם העצם שלהם שהיה הנע ועוה, כלומר שהיו
האלילים ההם נקראים המלך הנע, המלך עוה, הנע
המלך, עוה המלך, או הנעמלך, עומלך; והנה בתרגום
יוני המיוחס לשבעים זקנים מתורגם במלה אחת ana-
gugana, וקראו הנעועוה מלה אחת, וקראו בסופה
ענה במקום עוה; ומעתה אני אומר כי הקריאה
הנכונה היא הנע וענה, וענה זה, הוא הוא ענמלך של
ספרוים, וחברו הנעמלך היה אליל אחר של ספרוים אולי
הוא הוא אדרמלך, או אחר היה. אח"כ מצאתי לרמב"ן
בפרשת אחרי מות שכתב גם הוא כי אדרמלך וענמלך
אלהי ספרוים הם שמות מורכבים ממלת מלך, שהיא
כמו מולך שהיו שורפים לו את בניהם.

14. Ezechia ricevette la lettera dagli inviati, e la lesse, indi recatosi al tempio di S. Ezechia la distese innanzi a S.

את הספרים ויקראהו: ובס' מלכים ויקראם, ורד"ק פירש
ויקראהו כל אחד מהם; והנה לא נודע מה היה לו
למלך אשור לכתוב לחזקיהו אגרות רבות בפעם אחת;
ואני אומר כי היה מנהג הקדמונים לשלוח העתקות
הרבה מאגרות כשהיה ענין נכבד ביניהם, שאם
תאבד אחת מהן, ותשארנה האחרות; הלא תראה
גם למטה (ל"ט א') שלח מרודך בלאדן וגו' ספרים
ומנחה אל חזקיהו, וכן השומרונים כשכתבו אגרת
לאיוב לודולף, שלחו לו שתי העתקות ממנה; א"כ
הספרים האמורים כאן הם העתקות שונות מאגרת
אחת, ע"כ הנסח הישר והנכון אינו אלא ויקראהו
ככתוב כאן, כי לא קרא רק העתקה אחת. ויפרשהו
חזקיה לפני ה': כלומר עשה למען שמך המחולל,
ועשי' הציא מעשה ממלך תוגרמה Amurat ב׳
בשנת [illegible] כשנלחם על Varna נגד ההונגריים
אשר הפרו בריתם אשר כרתו עמו לפנים, לקח כתב
הברית ופרש אותו בראש חנית לפני השמים, וקרא
לאל שינקום נקמת השבועה אשר הפרו אויביו, ואח"כ
נלחם בהם ונצחם.

15. Pregò poi Ezechia a S. con dire:

16. S. Sabaoth, Dio d'Israel, il quale hai sede sui Cherubini, tu solo sei Dio di tutti i Regni della terra, tu facesti il cielo e la terra.

יושב הכרובים: כטעם ונועדתי לך שם (שמות כ"ה כ"ב).

17. Presta S. il tuo orecchio ed odi, apri, S., i

הטה ה' אזנך ושמע: עשה עצמך כשומע ולא כחרש.

tuoi occhi, e vedi; odi tutte le parole di Sena-
cheribbo, il quale mandò ad insultare Iddio
immortale.

עיניך: חסר יו״ד, והוא לב׳, כי הרוצה לשמוע מטה
אחת מאזניו מצד המדבר, אבל הרוצה לראות פוקח
שתי עיניו כאחת (גשני׳); ונראה כי במקרה ובטעות
נפלה היו״ד. לחרף אלהים חי: דרך כבוד: לא רצה
לומר לחרפך, כאדם האומר לחברו סמרה שערת
בשרי בשמעי דבה כזאת כנגד איש צדיק כמוך.

18. Egli è vero, o S., che i Re d'Assiria hanno
devastato gli Stati tutti ed il loro suolo

את כל הארצות ואת ארצם: כל גויי הארצות וארצם,
כמו וכל הארץ באו מצרימה, ותשחת הארץ לפני האלהים,
עבר אבי את הארץ, (בש״א י״ד כ״ט) ורבים כן (רקז׳) ועכ״ז
אחר ואת ארצם במ״ס, כי הכנוי לאנשי הארצות; ובמלכים
כתוב את הגוים ואת ארצם, והוא תקון לשון, ומי יאמין
שהיה כתוב תחלה את הגוים ואת ארצם, ושאח״כ הגיהו
את כל הארצות ואת ארצם? אמנם גזעני׳ מראה פנים
לדבריו באמרו כי ל׳ חֲרָבָה (החריבו) לא יפול אלא
על האדמה, ובשל כן הגיה הסופר האחרון את
הארצות, והוא מפרש את כל הארצות ואת ארצם
כפירוש לון יצחק ארצות אשר העמים, וגם ארץ אשר
עצמה, כטעם כי ארצך שחת (ישעיה י״ד כ׳), ועניין
זה כלו חוץ למקומו, כי כוונת חזקיה להזכיר איך
גברה יד מלכי אשור על כל האומות, לא להזכיר
מה שאבדו אנשיהם במלחמות; ועכ״פ אם היה הסופר
רוצה לתקן הלשון, מפני מלת החריבו שלא תצדק
אצל הגוים (אעפ״י שמלת הגוים עצמה נאמרת על
הארצות, ע׳ בהע״ת תקפ״ז עמוד פ״ו, ועכ״ז כתוב והגוים
חרוב יחרבו (ישעיה ס׳ י״ב)), היה לו להחליף מלת
החריבו בהחרימו, ולא לכתוב לשון [illegible] החרפה כזאת
את כל הארצות ואת ארצם.

19. E ne gettarono gli Dei nel fuoco, imperciocchè
non son Dei, ma opera di mani uma-
ne, di legno e di pietra, quindi poterono di-
struggerli.

ונתון את אלהיהם באש: Vitringa אומר ואחריו
רקז׳ וגשני׳ כי אעפ״י שלא היו [illegible] רגילים לעשות
כן לאלהי אויביהם, וידענו כי הרומיים הביאו בעירם
אלילי כל העמים אשר כבשו, ובנו להם היכלות, אולי
מלכי אשור עשו כן כדי שלא יוסיפו האלהים ההם
לעזור לעמים ההם, וזה שבוש גדול, שהרי אם היו
מאמינים היות באלהים ההם כח להרע ולהיטיב, היה
להם להאמין שאם יחללו וישרפו צלמיהם, הלא יותר
יחרה אפם בהם ויעזרו לאויביהם; כי אמנם אין
לחשוב שיאמינו כי הצלמים עצמם ההם הם האלוהות,
ושאחר השרפם באש אפסו תמו ואינם; ויש להשיב
כי אין ממנהג הרומיים וכל אנשי המערב ראיה לאנשי

החזרה, ויתכן שסנחריב לא היה חולק כבוד אלא לאלהי
ארצו, הנותנים לו כח לעשות חיל, וכמו שמצינוהו
מחרף אלהי שאר גוים באמרו ההצילו אותם וגו',
ולפיכך כשהיו אנשי עיר אחת נלחמים נגדו ולבלתי
פותחים לפניו דלתים, והיה לוכד עירם ביד חזקה, אז
כמו שהיה מכה את אנשי העיר באיבה ונקמה היה
שופך חמתו גם על האלילים, והיה מתנקם מהם על
הבטחון שגרמו לעובדיהם, שהיה סבה שיתחזקו נגדו.

20. Or dunque, S. nostro Dio, ci salva dalla sua mano, cosicchè i Regni tutti della terra conoscano che tu S. sei unico.

כי אתה ה' לבדך: ובמלכים כי אתה ה' אלהים לבדך
והענין פשוט מאד מאד, כי מלת אלהים תוספת לבאר הענין
ומה שינה געז' ח'

21. Isaia figlio di Amos mandò a dire ad Ezechia: Dice così S. Dio d'Israele: in quanto a ciò che pregasti a me rapporto a Senacheribbo Re di Assiria.

אשר התפללת אלי: לענין מה שהתפללת אלי, ובספר מלכים
כתוב בסוף הפסוק שמעתי, והוא מבואר שהוא תוספת
לבאר לשון הקדום; וגעז' נדחק ואמר שהמעתיק כאן
השמיט המלה ההיא לאהבת הקצור; ואיה אהבת הקצור
והשמטת המלות הבלתי צריכות בכל הספור הזה?
ודע אמנם כי בתרגום היוני המיוחס לשבעים זקנים, וכן
בתרגום סורי, כתוב גם כאן בישעיה שמעתי.

22. E questo il decreto che S. pronunziò rapporto a lui: ti disprezza, ti deride la vergine figlia di Sion; dietro di te dimena il capo la figlia di Gerosolima.

בזה לך: מלרע, כי הוא בינוני (ע"ד רש"י על והנה רחל
באה עם הצאן בראשית כ"ט ו') מגזרת בוז, ואם
היה מגזרת בזה היה בוזה לבינוני, או בָזְתָה לעבר,
ומאחר שהוא בינוני היה ראוי לומר אחריו לֹעֲגָה בחלם,
אמנם רצה הנביא הוא עבר בלא ספק, וע"כ צדק רד"ק
באמרו כי גם בָזָה לשון עבר, אלא שירד הטעם למטה
שלא כמנהג. בתולת בת ציון: הבתולה בת ציון, בת ציון
הבתולה, המסיבות כמו נהר פרת, ותאר בתולה כנוי של
כבוד וחשיבות, וכן בתולת בת בבל, ואחרות כאלה, ואין
הכוונה אומה שלא נכבשה, (כדעת רד"ק) כי בבל היתה
תחלה תחת יד אשור, ובת כנוי לאומה כלומר לכללות
יושבי העיר, והמדקדקים ג"כ בני העיר מפני שנולדו בה.
אחריך ראש הניעה: רש"י וגעז' ואחרים רבים חשבו
שזה לבוז וללעג, וע"כ תמהו קצת מהם, מפני שאין מנוד
הראש אצלנו סימן ללעג, וחשב Sakemacher שהכוונה
לא מנוד הראש לחוץ ולשמאל, אלא תנועת הראש לפניו,
כאדם המסכים לדברי חברו, ורש"י הקשים לדעת הזאת
בתהלים כ"ב ח', וגעז' מאמין להקשים בזה, ואומר שאין
להביא ראיה ממנהגנו על מנהג הקדמונים, ובכלל אין
להביא ראיה ממנו לעם; ואני אומר כי אין תנועת
הראש האמורה במקרא לבוז וללעג, אלא סימן לאדם

המצטער בצרת חברו, וזה נוהג גם אצלנו עד היום, וזה טעם ספקו עליך כפים כל עוברי דרך שרקו ויניעו ראשם (איכה ב' טו), לא לנוע, אלא לצער, וכן בשרש נוד שהוא אחיו של נוע, לבא לנוד לו ולנחמו (איוב ב' יא), ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי (תהלים סט כא), כי מי יחמול עליך ירושלם ומי ינוד לך (ירמיה טו ה), וינודו לו וינחמו אותו (איוב מב יא), כל עובר עליה ישום ויניד בראשו (ירמיה יח טז), (ואין מקום לדברי רד"ק בשרשים שרש נוד שכתב: ובא בענין נחמת האבל וספור הצרות עמו, לפי שהמנחמים נדים ממקומם וזה מפה וזה מפה לנחם האבל ויטלטלו בעבורו, עכ"ל, אבל הכוונה כנוד הראש), וכן תשימנו משל בגוים מנוד ראש בלאמים (תהלים מד טו), וכן לנידה היתה (איכה א' ח) שאחרים מנידים ראשם כשרואים אותה בשפלותה, וכן בשרש נוע אחר שאמר איוב לחבריו מנחמי עמל כלכם, אמר גם אנכי ככם אדברה לו יש נפשכם תחת נפשי אחבירה עליכם במלים ואניעה עליכם במו ראשי (איוב טז ד); ואמנם כל רואי ילעיגו לי יפטירו בשפה יניעו ראש (תהלים כב ח), וכן ואני הייתי חרפה להם יראוני יניעון ראשם (שם קט כה) הכוונה שהם לועגים למכאוביו, ואמר הם מראים עצמם כמרגישים הרגשת החמלה, וזה אחד מדרכי הלעג, וכמו שראינו גם ישעיה עושה עצמו כמשתתף עם האומות בצרתם, ואמר לבי למואב יזעק, וכיוצא בזה כאן אנשי ציון לועגים על סנחריב והם מניעים ראשם אחריו כאלו הם חומלים עליו ואומרים אוי לו לזה שגדף אלהים חי, כמה הוא סכל! הלא רעה תהיה אחריתו.

23. Chi pensi tu d'aver ingiuriato ed oltraggiato, e contro di chi credi tu d'aver alzata la voce, allora quando alzasti in alto gli occhi verso il Santo d'Israel?

ותשא מרום עיניך: בענ' הדביק המלות האלה למעלה, ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך? ואני אומר כי הנכון כדעת בה"ע, את מי חשבת לחרף ולגדף כשגדפת אותי, כלומר מי אני בעיניך, וכן על מי חשבת שהרימות קול, ~~[illegible]~~ כשנשאת מרום עיניך אל קדוש ישראל מי חשבת שחרפת וגדפת? ולא יתכן שיהיה אל קדוש ישראל תשובת השאלה, כי הלא גם סנחריב היה יודע שהיו גדופיו אל קדוש ישראל, אך הנביא אומר לו כשחרפת את קדוש ישראל לא ידעת מי הוא, כלומר מה כחו וגבורתו, וחשבת שהוא כאלהי חמת וארפד ושאר האלילים.

24. Per mezzo de' tuoi servi ingiuriasti il Signore, e dicesti: coi numerosi miei cocchi

ביד עבדיך חרפת ה': ע' התנגדות לתפארת המליצה, אתה ביד עבדיך חרפת אדון הכל, ובפי מלכים כתוב

io sono asceso alla cima dei monti, alla vetta del Libano; ne tagliai gli elevati cedri, gli eletti abeti, e giunsi all'ultima sua altezza, al suo amenissimo boschetto.

ביד מלאכיך, ותאמר ברב רכבי וגו׳: לי התפארות על מה
שעשה קודם לכן והמדינות שכבש, והכל דרך משל.
כטעם והרכבתיך על במתי ארץ (דברים לב׳), ואין לבקש
מה הוא הלבנון הזה, כי אינו אלא משל למקום גבוה
ונשגב, והמפרשים פירשו על ארץ יהודה וירושלם, וכן
דעת בעל הנקוד שנקד ואכרות, ואבוא, ואחריב,
בשוא לי עתיד, והנכון בקמץ לשון עבר; ואולי חשב בעל
הנקוד שצריך שיהיה הענין חוזר ליהודה ולירושלם, מפני
שהקדים ואמר חֵרפת ה׳, ואם הכוונה על שאר ארצות,
אין כאן חירוף. ואמנם אין הדבר כן, כי החירוף הוא
במה שתלה הדבר בכחו וגבורתו, ולא ידע כי מה׳ היתה
לו, ומזה נמשך שחשב בלבו שגם על אדמת ה׳ תגבר
ידו, והנביא לא הזכיר סוף הענין, כי מיד שהתחיל
ספור התפארותו רצה להשיב עליה תשובה להודיעו
כי לא היתה גבורתו אלא גזרת ה׳ שגזר על האומות
ההן והפילן תחתיו, כמו שאמר הלא ידעת למרחוק אותה
עשיתי וגו׳, ואיננו אלא הוא (האל) שהחליש כח האומות
ההן והפילן תחתיו, כמו שאמר ויושביהן קצרי יד וגו׳, הכל
כמו שאמר למעלה היתפאר הגרזן על החוצב בו (י׳ טו).
מרום קצו: בראש ההר היותר גבוה, שהוא קצו ותכליתו,
ובמלכים מלון קצו, ואולי היה ראוי לקרוא קֵצו (קיצו), לי
קיץ, והוא המלון שהבעלים יושבים בו בימות הקיץ. יער
כרמלו: המקום הקנוי שבו.

25. Io appena scaturito, bevetti le altre acque, ed asciugai colla pianta dei miei piedi tutti gli Egizii fiumi.

אני קרתי: שרש קור נאמר על יציאת המים מן המקור, כמו
כהקיר בַּיִר מימיה, כן הקרה רעתה (ירמיה ו׳ ז׳), ומזה
מים קרים על נפש עיפה (משלי כה כה), הטעם כאלה
עיף בדרך מוצא מים יוצאים ממקור קטן, הוא שמח
בגוף משל, וכן מים זרים קרים נוזלים (ירמיה יח יד) וקרים
קרוב לנוזלים, אלא שבתחלתם קרוב למקור נקראים קרים
ובסופם מתרבים נקראים נוזלים; והנה אחר שהזכיר שעלה
לראש הלבנון דמה עצמו לנחל היורד מן ההר, ואמר אני
קרתי ויצאתי מתחתית ההר כנחל קטון, ומיד שתיתי מים
אחרים ונתגדלתי (דוגמת מנחל בדרך ישתה על כן ירים
ראש (תהלים קי ז) שפירושו (כאשר השכיל לפרשו
אדוני אבי זצ״ל) כמו נחל שבדרך הליכתו נוספים בו
מי נחלים אחרים, והוא כאלו שותה אותם, ע״כ ירים ראש
וירבה ויגדל; וגם פה הוא משל לגבור הכובש מדינות)
ובדרך הליכתי משכתי אני מימי נהרות גדולים ובאו
מימיהם בי והוספתי להתגדל, והם חרבו ויבשו; כל זה

משל על המדינות אשר כבש, והגדיל ממשלתו בהשבתת ממשלתן ; והנה אחר שכבר הזכיר גדולתו , חזר לצייר קטנותו בתחלתו , והראות איך עלה מהר ממדרגה שפלה למעלה רמה ; והמפרשים כלם לקחו המקרא כפשוטו , ופירשו קרתי לשון חפירה, (בלא ראיה מן המקרא) ופירשו שהחריב בכף פעמיו על רוב חיילותיו , כאלו לא היו הנהרות מספיקים להמציא להם מים לשתות. יאורי מצור : מצור כנוי למצרים, כמו למעלה דלנו וחרבו יאורי מצור (יט ו) , ואין הכוונה על נהרות מצרים ממש, אלא כל נהרות גדולים קורא נהרות מצרים, ע״ש יאור מצרים שהוא גדול, וכן כל אניות גדולות קורא אניות תרשיש .

26. Non hai tu udito che già da lungo tempo io avea tal cosa disposta, l'avea da tempi antichi decretata, ed ora la feci arrivare e si effettuò, desolando e rendendo mucchi di rovine città in addietro forti?

הלא שמעת : אתה מתפאר בכח ידי עשיתי, הלא תדע כי אני הוא שגזרתי, ואמר הלא שמעת דרך מליצת הקורא גם כי באמת לא ידע ולא שמע מלך אשור שהאל גזר עליו שיהיה שבט אפו . למרחוק אותה עשיתי : כי אני עשיתי והכינותי את זאת כבר מזמן רחוק : למרחוק מחובר למטה ולא למעלה (נגד הנגינה), והראיה מימי קדם ויצרתיה. ויצרתיה : ל׳ גזרה . עתה הבאתיה ותהי : כן ראוי לחבר המלות האלה, כטעם ולא יהיה הדבר ולא יבא, (דברים יח כב) , הנה באה ונהיתה (יחזק׳ לט ח) ; ורש״י וגעזי פירשו כדי שאתה תהיה להחריב ערים בצורות , והוא רחוק. להשאות : ל׳ והאדמה תשאה שממה . גלים נצים ערים בצורות : להשאות ערים בצורות על שתהיינה גלים נצים . נצים : לשון חרבה, כמו עָרַיִךְ תִּצֶּינָה מאין יושב (ירמיה ד׳ ז׳) (רד״ק) .

27. I loro abitatori divennero impotenti, rimasero disanimati e confusi: divennero qual erba del campo, qual tenera verzura, anzi qual'erba cresciuta sui tetti, o qual pianta inaridita prima d'alzare il gambo.

ויושביהן קצרי יד : אתה מתפאר בערים שכבשת, ואינך יודע כי אני הוא שעשיתי אותם חלשי כח שיפלו בידך . חתו ובושו : יכולים היו לעמוד כנגדך , אך מאתי היתה נסבה שיפלו בידך שלא כמנהג . היו עשב שדה : היו לפניך כעשב שדה , שאדם קוצרו בלא יגיעה . חציר גגות : הוא גרוע מחציר עשבים, מפני שאין תחתיו קרקע, וכן היו כחציר גגות שקדמת שלף יבש . ושדמה : שמלכים ושדפה, ל׳ שדפון , וכן נראה עיקר, והטעם כדגן שנשדף קודם שיגדל ויהיה קמה .

28. Le tue sedute e le tue intraprese a me sono note; come pure lo schiamazzo che tu fai contro di me.

ושבתך : כתרגום ומתן עצה שאתה יועץ, כי היועצים יושבים, כדי לשקול העצות בשקול הדעת, וכן אתה ידעת שבתי וקומי (תהלים קלט ב׳) שבתי לגמור העצה, וקומי להוציאה לפעל . וצאתך ובואך : כמו לא אוכל עוד

לעשות ולבוא (דברים לא ב) ; ואנכי נער קטן לא אדע
צאת ובא (מ״א ג׳ ז׳) . ואת התרגזך אלי: מה שאתה
מתנועע נגדי בקול שאון ; בנין הקל בדרך הזה מורה
התנועעות טבעית, מפחד או מכעס, ובנין ההתפעל
להורות על התנועעות מכוונת ברצון.

29 Ora, poichè il tuo schiamazzo contro di me e la tua tracotanza pervennero ad miei orecchi, ti porrò un anello al naso, ed un freno alle labbra, e farotti ritornare per la stessa strada, per cui sei venuto.

יען התרגזך אלי וגו׳: אחר שלא נעלם ממני התרגזך אלי
ושאננך. ושאננך: כמו ושאונך (כ״כ יונה רד״ק ורמב״ן)
וכן תרגם יונתן, ואחרים מפרשים לשון שאנן ושלו, כי היה
בוטח בגבורתו ולא ירא אלהים, אבל עלה באזני מש״ע
פירוש רמב״ן . ושמתי חחי באפך: המשילו לחיה רעה, שנוקבים
נחיריה ונותנים בהם כמין טבעת ומושכים אותה בה, ונותנים
מתג בפיה . והשיבותיך בדרך אשר באת בה : מכאן נ״ל שלא
נסע סנחריב מארץ יהודה ללכת להלחם בתרהקה, ולא
נלחם כלל בתרהקה ושלא כשאיה אצל לכיש והיא ביהודה,
שמע על תרהקה, ואז גמר בדעתו ללכת להלחם בו,
וקודם שילך שלח מלאכים אל חזקיהו, ומיד בא המלאך
והכה מחנהו, וסנחריב שב אל ארצו בדרך אשר בא בה
ממש; והמפרשים כתבו (בלא ראיה מן המקרא) כי סנחריב
עלה על תרהקה ונלחם בו, וגבר עליו והביא עמו שלל,
ובשובו, וחזר לירושלים, ואז נגף מחנהו. ואיך יתכן
שיזכיר הכתוב שמע על תרהקה ולא יפרש אם נלחם
עמו ואיך נפל הדבר אם מנצח ואם מנוצח. ושב
אל ארצו, משמע שלא היתה אם שלא נסיעה אחת מיהודה
לנינוה, לא הלכה וחזרה ועוד הלכה לנינוה; ~~[illegible]~~ ומעתה
אין לשאול עוד שאלת רד״ק במ״ב: למה לא נגפו
אז שלא עד שהלך להלחם עם מלך כוש ואחר שב
לירושלים.

30 Questo poi ti servirà di prova: mangiate quest anno ciò che nascerà spontaneamente, e quest'altro anno quel che nuovamente nascerà spontaneo; il terz'anno poi seminate e mietete, piantate vigne, e godetene il prodotto.

וזה לך: עד כאן היה הדבר מופנה לסנחריב, מכאן ואילך
מדבר עם חזקיהו. וזה לך האות: הרבה נתחבטו
המפרשים בהבנת המקרא הזה, רד״י פירש: זה שאמרתי
לך שסנחריב יפול כאן יהי לך לאות לימים הבאים,
שאתם ירקים לחות ברעב לפי שסנחריב החריב את
הארץ וגדע את האילנות, אבל השנה ספיח, בשנה הזאת
יצמחו לכם צמחים ותתפרנסו מהם, והסתלקה דברי ק״ים
במפלת הקודם, סימן יהי לך לאות שאף הבטחה זו תתקיים,
אבל (בפירוש מלבי״ם) וזה רחוק, שיהיה טעם וזה לך האות, שקיום הנבואה
הזאת יהיה סימן לנבואה אחרת שלא נזכרה, ומלבד כי
עד״ין לא אמר דבר ממפלת מחנה סנחריב, ואלא שישוב
לארצו; ורד״ק פירש: זה שאמרתי לך בנבואה הראשונה

וישמע שמועה ושב לארצו, וכן עשה שהרי ראית ששלח
מלאכיו ושב לארצו להלחם עם מלך כוש, ובזה האות
שנתאמת אצלך דברי תדע כי גם נבואה זאת תהיה אמת,
שלא יבא מלך אשור אל העיר הזאת, ועוד אני אומר
שתאכלו השנה ספיח, שתתברך לכם התבואה שבשדות
ויספיקו לכם הספיחים לכל השנה וכו׳, עכ״ל, ובמה רחוק
הוא שיהיה וזה לך האות ענין נפרד ממה שאחריו, מלבד
כי הכתוב לא אמר כלל ששב סנחריב לארצו להלחם עם
תרהקה בשעה ששלח מלאכים לחזקיהו, כי באמרו וישב
וישלח מלאכים ולא אמר וישב לארצו, אין הכוונה אלא
ששלח מלאכים שנית; ורלב״ג כתב: זה שתראה שישוב
סנחריב בדרך אשר בא בה ולא יבא על ירושלים יהיה
לך אות על ייעד אחר מייעד אותך הש״י והוא השנה
הזאת תאכלו הספיחים אשר בשנה הזאת בחוץ ולא יהיה
בחוץ אויב שימנע אתכם מזה ויתברכו הספיחים באופן
שיספיקו כל השנה וכו׳ וידמה שאותה השנה היתה שנת
השמטה וכו׳, עכ״ל, ואחריו הלך דון יצחק; וגם הפירוש
הזה רחוק, שיהיה טעם וזה לך האות שקיום הנבואה
הזאת יהיה סימן לנבואה אחרת; ורא״י פירש אכול מקור
במקום עבר, אמר הנה בשנה הראשונה שבא סנחריב
אל ארץ יהודה אכלתם ספיח, ובן בשנה השנית אכלתם
סחיש, כי צבאות סנחריב מנעו אתכם מעבוד את
אדמתכם, ועתה בשנה הזאת שהיא השנה השלישית זרעו
וקצרו, וטעם אות, לומר כ״כ אני בטוח שיעלה מלך
אשור מעליכם, שאני אומר לכם זרעו וקצרו; ואחרי
הפירוש הזה של רא״י פירש גם געז׳; והנה מלבד שאין
לנו שום ראיה שהיה מחנה אשור ביהודה שתי שנים,
גם לא נזכר שנתעכב לצור על עיר מערי יהודה, אלא
שתפש אותן מיד, כי פתחו לו מרוב פחדם ממנו, הנה
עוד לפי פירוש זה אין כאן בקשת אות כלל, ומלבד כל
זה הנה אף אם נניח שיהיה אכול כמו אכלתם, לא יתכן
עכ״פ לפרש השנה על השנה הראשונה, אלא על השנה
הזאת, שהמדבר עומד בה, ולפירוש רא״י השנה הראשונה
הנ״ל. ואשר אני אחזה לי כי האות שהנביא מיעד איננו
על קיום סוף דבריו שהם והשיבותיך בדרך אשר באת
בה, אלא על כללות המכוון בנבואה הזאת, שהוא כי
הצלחת סנחריב וגבורותיו אשר עשה, לא בכח ידו עשה,
אלא בגזרת ה׳, ושלא כאלהי הגוים הוא אלהי ישראל, וטעם
האות הזה לומר אל תאמרו מקרה הוא ששב אשור אל

ארצו, ולא ה' פעל כל זאת, ולעולם שהצלחתו בכח ידו
ובחכמתו היתה, כי עוד תראו אות ברור על השגחת ה'
בתחתונים, ועל גדולתו על כל אלהים, והוא כי אחר שלא
עבדתם את האדמה בשנה הזאת מפני חיל מלך אשור ה'
יברך אתכם ויספיק לכם הספיח והשחיס לאכול בשנה הזאת
וגם בשנה השנית. אכול השנה ספיח: איננו לא צווי ולא
עתיד מוחלט, אלא אם תרצו שלא לזרוע לא בשנה הזאת
ולא בשנה השנית, תוכלו להתפרנס בספיח ובשחיס, ורק
בשנה השלישית תצטרכו לזרוע; דוגמת מכל עץ הגן
אכול תאכל, שענינו אם תרצה; והנה נס גדול היה זה,
שאחר שבא האויב והשחית את האדמה, שלפי המנהג
שעפ״י שאחר יזרעו אדמה לא תצליח מפני ההשחתה
הקודמת, עתה אף בלא זריעה מה שיצמח מאליו יספיק
לשתי שנים; ובזאת תדעו כי כל אשר חפץ ה' יעשה,
ואין כמהו באלהים, ושהוא חפץ ביהודה ובישראל עמו,
ותאמינו כי ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש
למטה וגו'; ומתם קנאת ה' צבאות תעשה זאת, כי זה
יבטל כל מחשבותיו של סנחריב. ספיח: כמו את ספיח
קצירך לא תקצור (ויקרא כה ה) הוא הנולד מאליו
מהגרעינים הנופלים בארץ ונזרעים מאליהם, או מהשרש
הנשאר הנקצר. שחיס: לפי מקומו ענינו הצומח מן הספיח.
שרש למטה ועשה פרי למעלה: מפני שמדבר בספיח, הביא
משל להצלחת האומה מענינה המצלחת בשרשיה ובפריה.

כי מירושלם: שארית ופליטה אין הכוונה בהם תמיד אנשים
נשארים ופליטים; כמו שארית ישראל לא יעשו עולה,
ופליטת מואב אריה, וחבריהם, וכמו שתרגם כאן גנז',
אבל הם גם מתחלתם שמות המקרה; כמו לשום לכם
שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה (בראשית מה ז)
והם קרובים בענין לגאולה וישועה, וכן כאן. תעשה: תצמח:
כמו כי לא יצא מעפר און, ומאדמה לא יצמח עמל
(איוב ה' ו').
יקדמנה: יערוך לפניה (רד״ק) ותרגום לפני קדם, וכן
יקדמוני ביום אידי, ובמה אקדם ה'. סוללה: כלי שמשליכים
בו אבנים גדולות להפיל החומה (רלב״ג), ושאר כל המפרשים
והמתרגמים פירשו תל עפר לעמוד עליו להלחם, ולא
ילך פירוש זה בפסוק הנה הסוללות באו העיר ללכדה
(ירמיה לב כד).

31. Così l'avanzo rimanente della famiglia di Giuda metterà grandi radici abbasso, e porterà frutto in alto.

32. Sì, da Gerusalemme spunterà liberazione, e salute dal monte di Sion; ciò opererà il fervore di S. Dio Sevaoth.

33. Sì, così dice S. rapporto al Re dell'Assiria: egli non entrerà in questa città, nè vi lancerà una freccia, nè le presenterà uno scudo, nè vi scaricherà contro una balista.

34. Per la strada per la quale è venu=

to, tornerà, ed in questa città non entrerà, dice D.

35. Io sarò scudo a questa città in guisa di salvarla, in riguardo di me, ed in riguardo di Davide, mio servo.

36. Ora un Angelo di D. entrato nel campo di Assiria vi uccise 185,000 uomini, cosicchè alla mattina si trovarono tutti tanti corpi morti.

ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור: הכוונה כי ה' הוא ולא
אחר שלח במחנה הגדול ההוא מגפה פתאומית שהשחיתה
בהם בלילה אחד פה אלף נפשות, מה שאינו לפי דרכי
הטבע שתשחית המגפה והדבר עם רב כזה בלילה אחד;
וכיוצא בזה במכת בכורות נזכר המשחית וכתוב ג"כ אני
יוצא בתוך מצרים והכיתי וגו', והכוונה כי היתה המכה
אלהית ובזולת הכנה טבעית; ונראין דברי Bochart
האומר כי מה שכתב הירודוטוס כי סנחריב עלה להלחם
על מצרים, וחיל מצרים לא אבו לעזור למלכם סיתון
שהיה כהן לוולקאן, אז בכה סיתון לפני אלהיו, ויישן
ויחלום והנה אלהיו אומר לו שלא יירא כי הוא ישלח לו
עוזרים, וכן היה, כי באו עכברים במחנה אשור ויאכלו
וינתקו מיתרי קשתותם ואשפותם ומגיניהם, ולא יכלו להלחם,
וינוסו לארצם — הוא ספור זה בעצמו שבכתוב; וכתב
J. D. Michaëlis כי סבת השבוש הזה היתה מפני
שהיו המצריים רגילים לרמוז בכתיבה נעלמת שלהם
את ההשמדה וההרג בצורת עכבר, ודעת Hensler
כי נולד השבוש הזה מפני שמלת עכבר מורה ג"כ מין
מחלי האבעבועות (ע' שמואל א' ו'), וידוע כי המתים
בדבר מתים באבעבועה (bubone); יהיה איך שיהיה,
מכאן ראיה גמורה כי היתה קבלה אצל העמים הקדמונים
כי מחנה סנחריב הכה מכה יוצאה מן המנהג הטבעי;
והרבה נתחבטו חכמי הגוים לפרש המאורע הזה על דרך
הטבע; Vitringa חשב כי מת מחנה אשור ברעמים
וברד וברקים ואש מתלקחת, כי פירש כפשוטו מה
שכתוב: והשמיע ה' את הוד קולו ונחת זרועו יראה בזעף
אף ולהב אש אוכלה וגו' (ישעיה ל' ל') אשר אמנם אינו
אלא משל, ויפה השיב עליו Dalthe שאם היה הענין כן
לא היה אומר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים,
שנראה ברור שלא נודע מיתתם עד הבקר; ודעת
Faber וכן Prideaux שמתו ברוח זלעפות הנקרא
Samum וגם זה בטל, כי אין הרוח ההוא מצוי בלילה
אלא ביום; ואחרים אמרו כי תרהקה נגף את מחנה סנחריב
והפילם חללים; והנה מפורש ונפל אשור בחרב לא איש, ולא

מצאנו שנאמר ויצא מלאך ה' ויכה על מכה במלחמה; אמנם
רוב חכמי הגוים השכימו שהיתה מיתת מחנה אשור מכת הדבר,
ועדיין קשה להם להאמין שמתו כלם בלילה אחד, ודעת
Doederlein כי קצה אלף מהם (כולם מתו) בלילה אחד,
וזה בטל, מפני סוף הפסוק וישכימו בבקר והנה כלם פגרים
מתים; ודעת Koppe כי מחנה אשור היה קצה אלף איש,
לא שזה מספר המתים, וגם זה מתנגד ללשון הכתוב והנה
כלם פגרים מתים; ודעת Hensler כי הדבר התחיל בלילה ההוא
ונמשך זמן מרובה במחנה אשור, ובכל יום ויום כשהיו
משכימים בבקר היו מוצאים במחנה פגרים מתים שמתו
בלילה, וגם זה לא יתכן מפני מות כלם; ודעת Wepler
כי צריך לקרוא מאה ושמנים וחמשה אלף, ובמה זה רחוק
שישתמש הנביא בלשון קשה כזה, ובפרט שיכתוב אלף חסר
ו"ו, ומלבד כי לא מצאנו כנוי אלוף אצל אנשי המלחמה,
ולא אצל שרי הצבא; ודעת געז' כי מחנה אשור מת בדבר
אך לא בלילה אחד, כי אם מעט מעט, אעפ"י שהכתובים לספר
הענין והגדיל הנם אומרים שהיה בלילה אחד, ואנחנו לא
נדע מה נעשה למי שכבר אמר בלבו להכחיש כל
מעשה נסים.

37. Senacheribbo, re d'assiria partitosi, andò via, retrocedette, e stette in Ninive.
38. E mentr' egli si prostrava nel tempio del suo Dio Nesroch, i suoi figli Adrammelec e Sciaresser l'uccisero colla spada; essi poi essendo scappati nel paese di Ararat, gli succedette nel Regno Essar-addon suo figlio.

מיתת סנחריב בחרב הזכירה גם Berosus, וכתב כי אסר
חדון היה משנה למלך בימי סנחריב אביו.

38.

Malattia e guarigione di Ezechia

1. Intorno a quel tempo ~~Isaia~~ Ezechia ammalò ~~forte~~ mortalmente, ed Isaia figlio di Amos Profeta venne a lui, e gli disse: dice così D., dà gli ordini alla tua famiglia, imperciocchè tu lungi dal risanare, devi morire.

לח

מחלת חזקיה ורפואתו.
בימים ההם: באותה שנה, כי בשנת יד' לחזקיהו בא
סנחריב, וחזקיהו מלך כט' שנה, ובכאן הוא אומר
והוספתי על ימיך טו' שנה; ולדעת רלב"ג ורש"י וגעז'
ולפניהם יוסף פלאויוס היה זה אחר מפלת מחנה
סנחריב, ובסדר עולם אמרו לפני מפלתו של סנחריב
חלה חזקיהו שלשה ימים, ר' יוסי אומר יום שלישי של
חזקיהו הוא יום מפלתו של סנחריב יחלה חזקיהו למות;
אמר געז' כי חלה חולי הדבר שפשט ביהודה מתוך
מחנה אשור, ואני אומר כי אפשר שהיה חולי חזקיהו
חולי הדבר, אך לא יתכן לומר שפשט הדבר ביהודה

ישעיה ל"ח

כי היה לו לחזקיה להזכיר במכתבו שזה דבר שם היו רבים בעמו סועים כמהו, ואיך ידבר על צרתו ולא יחוש בשום פנים שהיתה צרת רבים ח"ו ולמה לא נזכר דבר מזה בכתובים ח"ו לא כאן ולא במלכים ולא בדה"י

כי מת אתה ולא תחיה: מת הוא בינוני, ועתה מת אתה, תמות, ודרש חיה נאמר על רפואה מחולי שיש בו סכנה.

2. Ezechia voltò la faccia al muro, e pregò a D.

ויסב חזקיהו פניו אל הקיר: כדי לכוון לבו, כי אולי אחרים היו שם.

3. E disse: Deh, D., rammenta com'io mi son condotto innanzi a Te (ho seguito i tuoi dettami) con sincerità e con cuore integro, e quello feci che a te piace. Ezechia pianse grandemente.

את אשר התהלכתי לפניו: התנהגתי אחרי מצותיך והמשל לקוח מאדם המוליך את בנו לפניו, ובנו הולך למקום שאביו אומר לו, וכן התהלך לפני והיה תמים, וכן התהלך לפני משיחי כל הימים. (ש"א ב' ל"ה). ובלב שלם: כמו בכל לבבו, וכן תמים תהיה עם ה' אלהיך, שלם, כלומר תהיה עם ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך.

4. Quindi la parola di D. fu ad Isaia, con dire.

5. Va a dire ad Ezechia: dice così D. Dio di Davide, tuo padre: ho udita la tua prece, ho veduto le tue lagrime; io t'aggiungo quindici anni di vita.

הנני יוסף: בינוני מבנין הקל, כמו תומיך גורלי (תהלים י"ו ה').

6. E dalla mano del Re d'Assiria ti salverò, assieme a questa città; e sarò scudo a questa città.

ומכף מלך אשור אצילך: שלא תחשוב כי בתתי לך המחיה החדשה הזאת אקח ממך את הקודמת שאמרתי להצילך מיד מלך אשור, כי זאת וזאת אעשה לך; והנה אעפ"י שכבר נגף מחנה אשור ושב סנחריב לארצו, אפשר היה שישוב עוד שנית.

7. E quest'è la prova, che D. ti dà, che D. eseguirà questa cosa ch'egli promette.

8. Io farò che l'ombra dell'orologio, ove il sole è disceso nell'orologio di Achaz, torni indietro dieci gradi; ed il sole retrocesse dieci gradi nell'orologio, in cui era disceso.

הנני משיב את צל המעלות: אפשר שהיה אוהב לעשות כתבנית מה שהיה רואה אצל שאר עמים, כנראה מענין המזבח אשר ראה בדמשק (מ"ב י"ו י') עשה בהיכלו ציור על הכותל שיהיה נרשם בו ע"י הצל עלית השמש וירידתו בכל שעות היום, כפי מה שראה אצל שעון שעשו הכשדים שהיו חכמים בתכונה, או עם אחר שלמד מהם, והיה הציור ההוא נקרא על שמו מעלות אחז, ונקראו מעלות ע"ש עלית השמש שהיתה נרשמת בו, ואח"כ קראו לאותם הסימנים והרשימות שהיתה עלית השמש נרשמת בהן, מעלות, כי היו סימני העליה, ואעפ"י שהיו גם סימני הירידה. אשר ירדה: נראה

שהכוונה אשר ירד הצל, ויהיה צל שם נאמר בלשון זכר
ובלשון נקבה, וכן במלכים (ב׳ כ׳ י״א) וישב את הצל
במעלות אשר ירדה, ולא נזכר שמש כלל. וענין הנס ~~ההה~~
אמנם לא היה במהלך שמש כלל. אלא (כפירוש רלב״ג ודון
יצחק) בצל המעלות, כי ה׳ עשה שיתפשט צל השמש במעלות
אחז בזולת מקומו, וזה אפשרי ע״י האדים והעננים, אעפ״י
שלא היה אפשרי לישעיה בזולת נבואה לדעת הענין הזה
קודם היותו, ולא לדעת שיעור המעלות אשר ישוב הצל
במעלות. ותשב השמש: צל השמש, ובמלכים לא נזכר
השמש; והנה במלכים יש כאן תוספת דברים, שישעיה שאל
את חזקיה אין ירצה שיהיה האות, אם שילך הצל עשר
מעלות, או ישוב לאחוריו עשר מעלות, ושהוא בחר שישוב
אחורנית, וענין זה לא חש יהודה להזכירו, ובעל ד״ה
למלכי יהודה וישראל (שהעתיקו מספר ישעיה, וממש נעשה
ס׳ מלכים, שבידנו, שהוא קצור ס׳ ד״ה למלכי יהודה וישראל)
הוסיפוהו לפי מה שנמצא בבית המלך.

9. Componimento di Ezechia, Re della Giudea, in occasione ch' egli ammalò, indi risanò dalla sua malattia.

10. Io dicea tra me stesso: nel meriggio dei miei giorni andarmene dovrò, (entrare) nelle porte della tomba; io sarò privato degli anni che mi restavano a vivere.

בדמי ימי: יפה פירש Scheid מל׳ ערבי שקוראים ~~לבית~~ לעת
הצהרים דומת אלשמש, ע״ש שהשמש נראה כעומד דומם
למעלה בחצי השמים (וכן מלשון זה שמש בגבעון דום,
וכן הצהרים נקרא ג״כ לענין זה נכון היום, משלי ד׳ י״ח);
והנה בדמי ימי כמו בחצי ימי; וגעזי׳ מחקן בפירוש זה,
ומפרש דמי לשון השקט ומנוחה והצלחה, ואמת כי דמי
ענינו שביתה מהדבור או ממלאכה, ואפשר שיהיה ענינו
השקט ומנוחה. אלכה: דבק למעלה (וכן דעת בה״ט),
וענינו פטירה מן העולם, כמו בטרם אלך ואינני (תהלים
ל״ט י״ד), ואנכי הולך ערירי (בראשית ט״ו ב׳), ולך
בלא חמדה (ד״ה ב׳ כ״א כ׳), תתקפהו לנצח ויהלך (איוב
י״ד כ׳); ולא יתכן לפרש אלכה דבק עם בשערי שאול, כי
הי׳ לו לומר אבאה, לא אלכה, כי מלת הלך בשער איננה בכל
המקרא; והנה הם שני מאמרים, והמקרא קצר, בדמי ימי
אלכה, אבאה בשערי שאול. פקדתי: חסרתי, כמו ולא
נפקד ממנו איש. (רד״ק)

11. Io dicea: più non godrò della bontà di Dio la bontà di Dio si mostra nella terra dei viventi: io non vedrò un uomo, insieme agli abitanti di questo fugace mondo.

לא אראה יה: מצאנו ראיה שענינה התענג בטובה,
כמו לראות בטוב ה׳. יה: כנוי לאל ע״ש היותו מטיב,
והטעם לא אתענג עוד בטובת האל, ובמקרא: יה בארץ
החיים: הרי זה כמו מאמר מוסגר, לא אראה יה, כי

ישעיה ל"ח

אמנם יה, כלו' חסד ה' הוא מתגלה בארץ החיים, כטעם
נאות בטוב ה' בארץ חיים. עם יושבי חלד: יחד עם אנשי חלד כלומר בעולם הזה (רד"ק ודון יצחק)
~~יושבי חלד~~; חלד וחדל אחד, והוא מענין אדעה מה חדל
אני, נקרא העולם כן עפ"י שכל החיים בו מתים; ורש"י
ורד"ק וגעז' פירשו בהפך חדל על מקום המתים, כשאהיה עם
המתים לא אביט עוד אדם; ונ"ל כי לא מצאנו בשום מקום
ישיבה אצל קבר ושאול, כי אם שוכבי קבר, יורדי בור, ולא
גם פעם אחת יושבי קבר יושבי בור.

דורי: דור הוא הזמן שאדם רגיל לחיות. נסע: נתלש מן
הקרקע, כמו בל יסע יתדותיו לנצח, והוא משל לקח
מיתדות האהל, כמו שאמר כאהל רעי. ונגלה: כל
המפרשים פירשו ל' גלות, אך לא יתכן, לומר ממנו בנין
נפעל, והנכון ל' גלוי, כי אחר שהמשיל חייו לאהל, אחר
שנסעו היתדות, מלמטה, ונתגלה האהל מלמעלה. קפדתי:
כתרגומו אתקפלו, אני מקפל חיי כאורג, כשהאנס ההריגה
מקפל האריג, וכן בערבי אומרים קפד על הקיפול
(געז'). מדלה יבצעני: אחר שנשלמה אריגת חיי, האורג
כורת אותו מן הדלה, והם החוטים הנשארים מדולדלים
במנור האורגים (גרוציוס ורד"ק ומגעז') מיום עד לילה:
מליצה היא בלה"ק, ישנינה בזמן קצר, כמו מבקר לערב
יוכתו. (איוב ד' כ) (רד"ק וגעז') תשלימני: אתה האל
משלים אריגת חיי בזמן קצר, והוא חוזר למשל האורג
שזכר למעלה (דון יצחק ואחרים).

12. La mia età mi è divelta e scoperta, qual tenda e pastore: io ripiego, come fa il tessitore, la mia vita; egli dai licci mi recide; in capo a brevissima durata tu compisci (la mia tela).

שויתי עד בקר: המפרשים כלם גם רד"ק וגעז' פירשו עד
בקר כפשוטו, והנה עדיין לא הזכיר שום דבר מהלילה,
שיצדק שיאמר כאן עד בקר; ונ"ל נראה כי מליצה היא
לומר עד בקר או עד הבקר, שענינו קודם מחר,
להורות תכף ומיד, כמו אשר יריב לו יומת עד הבקר
(שופטים ו' לא) שענינו מיד, וכיוצא בזה מצאנו ביום
להוראת מיד: אויל ביום יודע כעסו (משלי י"ב ט"ז) וכן
געז' בשער לה"ק ערך בקר כתב כי ה' בקר תשמע
קולי, שענינו בבקר חסדך, השמיעני בבקר חסדך,
וירדו בם ישרים לבקר, כלם ענינם אחד, וכן הביא דוגמות
זה בל' יוני שמשקד שענינו מחר, וענינו מיד, ולכ"ג קל
ומחר הדברים, אם בבקר ולבקר שענינם מחר נאמרים
להוראת מיד, קו"ו עד בקר שענינו קודם מחר; ע"כ אני
מפרש הכתוב כן: אני הייתי מצייר ומדמה בלבי כי עד
בקר מהרה אני כמו ארי ישבר כל עצמותי, ואתה
האל בזמן קצר תכלה אריגת ימי חיי; ורש"י פירש כוונתן

13. Io imaginava che in breve spazio qual leone mi romperebbe (il morbo) tutte le ossa; che in capo a brevissima durata tu compiessi (la mia tela).

וכן יצחק, וגעזי׳ פירש קרוב לפירוש רש״י שנתי ודוממתי נפשי
לסבול כל הלילה.
דלו עיני למרום: מגזרת דלל, ל׳ דלות וכליון, והטעם כמו כלו
עיני מיחל לאלהי (הירונימוס ורד״ק וגעזי׳), כן הוא לפי הנקוד,
ואולם הדגש נכון יותר לפרש כיונתן ורד״ק ענין זקיפה,
מגזרת דלה; ה׳ עשקה לי ערבני: כך הייתי מתפלל. עשקה
לי: רשב״ם ורד״ק פירשו לשון עבר, המחלה עושקת אותי, אך
לפי זה אותי היה לו לומר; ורש״י פירש לי צווי עשוק אותי
מיד מלאך המות, ורחוק הוא שיאמר הדבר בלשון עשק;
ורמ״ז וגעזי׳ פירשו שם דבר, אני בעשק, כלומר בצרה גדולה,
ולא מצאנו עשק להוראה זאת; והנכון כדעת Gussetius
עשקה שם כמו עשק, והוראתו הוראת עשק ממש: אני
חטאתי ועשקתי ורצותי, ולי שאחריו מצאנו כמהו, אין
לנערה חטא מות, וכן ולא עון לי; ואין להשיב הלא חזקיה
אמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך וגו׳, כי הנה
למטה הוא אומר כי השלכת אחרי גוך כל חטאי.
ערבני: שימני בבטחה ובהשקט, שלא יבולני העונש הראוי
לי, כמו ערוב עבדך לטוב בל יעשקוני זדים.
מה אדבר: מה אועיל כי אדבר ואתפלל, אחר שהוא אמר לי כי
מת אתה ולא תחיה, והוא בלא ספק יעשה ויקים את דברו. אדדה
כל שנותי: חז״ל ותרגום ונדד שנתי ממני (רש״י) והייתי מרחיק ממני כל שינה
בעצבוני וביגוני; והמפרשים פירשו המקרא לנחמה, ואמר לי
שאחיה והוא עשה; ורמ״ז פירש כיונתן אדדה כל שנותי, כל
השנים שאחיה עוד אדדה עוד בית אלהים להודות לו על מר
נפשי שהצילו ממנו; וגעזי׳ פירש אלך אט ושחוח דרך
הכנעות כל הימים אשר אחיה, ואמר כי לב נשבר ונדכה
והעינויים וכל מיני הכנעות נחשבו לצדקה אצל היהודים; ויהיה
מובן שיודה אדם לאל על חסד שגמל עמו, ויעשה זה במר
נפש ובצום ובכי? וחזקיה מקיים ונגינותי ננגן כל ימי חיינו על
בית ה׳, ודוד אמר הפכת מספדי למחול לי. אדדה: הה״א יתרה, כמו
ועולתך ידשנה סלה.
אדני עליהם: כל עצמותי (שזכר בין ישבר כל עצמותי); ומפני
שאומרים עצמים ועצמות, וכ״ל עצם ל׳ זכר הוא, אמר
עליהם ל׳ זכר, ואמר ולכל בהן ל׳ נקבה. אדני עליהם: יחיו
עליהם, והטעם התגלה עליהם ברחמיך, ועי״ כן יחיו. ולכל
בהן חיי רוחי: והיה ג״כ לרוחי, אשר כל חיותו תלויה
בהן; וטעם חיי רוחי כמו ותחי רוח יעקב אביהם, והטעם,
אף אם לא אמות, הנה רוחי לא תהיה מדושנה, אם אין
שלום בעצמי, לכן חמול עליהם ויחיו מכאבם וחליים, ועשה

14. Qual rondine e qual gru io urlava, gemeva qual colomba; alzavansi i miei occhi al cielo, dicendo: ho commesso delle ingiustizie: tu mettimi al sicuro.

15. Ma a che parlare? mentr'egli me l'annunziò (ch'io debbo morire), ed egli l'effettua. Io così faceva inquieti tutti i miei sonni, pel dolore della mia anima.

16. Dio Signore! sii propizio a quelle (le mie ossa) in guisa che rivivano; ed al mio spirito di cui la vita da quelle interamente dipende: ridonami la salute, indi lascia ch'io viva.

חסד לחיי רוחי אשר כלם תלויים בהן. ולכל בהן חיי רוחי:
שיעורו ולחיי רוחי אשר כלם בהם נ״א ולרוחי אשר כל חיין
בהם, ודעות זה (שמות לא ו׳) ואני הנה נתתי אתו את
אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי
חכמה ע״כ שיעורו וגם נתתי אתו כל חכם לב אשר נתתי
בלבו רוח חכמה. ותחלימני והחייני: השיבה לי כחות
גופי, ואחר החייה אותי, הניחני בחיים, אשר לא תרפא
לכל גופי, ותשיב לי כח עצמותי ובריאותי, אז אשוב לחיות
על האדמה; ותחלימני: לי בריאות בלי מגנה, והוא קרוב
לענין ואלם שענים חזק. ורא״בע ואחריו Vitringa
ורד״ק וגזני׳ פירשו עליהם על דבריך ועל חסדיך יחיו
בני אדם, ואומרים כי הכנוי חוזר למה שאמר
למעלה ואמר לי והוא עשה; ולכל בהן חיי רוחי:
רא״בע פירש ולכל עת בהן חיי רוחי, ורד״ק וגזני׳ כל
חיי רוחי בהן, כלו׳ כל בני אדם חיים בחסדך, וגם אני
חי בחסדך.
הנה לשלום מר לי מר: כה הייתי מתאבל על אבדן השלום (רד״ק)
הוא הבריאות; מר לי לשלום, על אבדת השלום, כמו והמר עליו
כהמר על הבכור; ורד״ק וגזני׳ פירשו מרירותי נהפכה לי לשלום.
חשקת נפשי משחת בלי: חשק קשר, חשקת והצלת נפשי משחת
הבליה, ואפילו לא אמר חשקת בנפשי, כאמור כל חשק שבמקרא,
מפני חלת והצלת החסרה בנתים.
כי לא שאול תודך: וכן בתהלים כי אין במות זכרך בשאול
מי יודה לך (ו׳ ו׳), היודך עפר היגיד אמתך (ל׳ י׳),
הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו יודוך סלה, היספר
בקבר חסדך אמונתך באבדון, היודע בחשך פלאך
וצדקתך בארץ נשיה (פח י״א-י״ג), לא המתים יהללו
יה ולא כל יורדי דומה (קטו י״ז), והנה ידענו האמונה
שהיו הקדמונים מאמינים בלא תמות הנפש במות הגוף,
שהרי היו דורשים אל המתים, והיו אנשים בעלי אוב שהיו
מתפארים להרגיז המתים ממקומם, כנראה מבעלת אוב
בימי שאול, והתורה לא הכחישה אפשרות הענין הזה,
וגם הנביאים לא הלעיגו על האמונה הזאת מעולם, כמו
שהלעיגו על עבודת האלילים, ועל הוברי שמים החוזים
בכוכבים; א״כ אך יתכן שיאמר אדם מחשובי ישראל
ויגדוליו כי לא שאול תודך, לא המתים יהללו יה? ורא״בע
ורד״ק אמרו כי הכוונה על הגוף בעודו בקבר, וזה דחיה
בקש, כי מה צורך שיהיה הגוף עצמו הוא המודה לאל?
ואם הגוף נקבר ובטל מן העולם, והנשמה קיימת ומהללת

17. In tal guisa per la perduta sanità io era amaramente dolente; ma tu amasti e liberasti la mia persona dalla fossa della consumazione, gittando dietro le spalle tutti i miei trascorsi.

18. Imperciocchè non può la tomba prestarti omaggio, non può la morte celebrarti, sperar non possono nella tua immarcabilità coloro, che discesi sono nella fossa.

את אלהיה, אין עוד מקום לומר לא המתים יהללו יה; ועל מה
בצע בדמי ברדתי אל שחת כתב רד"ק כי החטאים במותם
לא ישאר אחריהם דבר חי אלא הכל ירד לעפר, עכ"ל,
וכיוצא בזה כתב ג"כ על לא המתים יהללו יה; וזה אמנם
לפי שטת הרמב"ם וארסטו, שההשארות נקנית לנפש ולא
טבעית אליה, והיא דעת מסובכת; ור' יואל ברי"ל על מה בצע
בדמי כתב: לא מחכמה שאלת על זה, ומה לך לשפוט על נפש
נענה כי תנתק ממכאבה, עכ"ל, ואין זה כלום, כי גם האיש
המדוכה וכואב אינו מדבר כי אם לפי האמונות שהורגל
בהן מילדותו, מלבד כי מה יאמר אצל לא המתים יהללו יה
שלא נאמר בשעת צער, אלא בשעת שמחה, כמו שמסיים
ואנחנו נברך יה, וכן כאן כי לא שאול תודך חי חי הוא
יודך כמוני היום. והיה אפשר לומר שהיו הקדמונים מאמינים
בהשארות הנשמה, אך לא היו מציירים לה תענוג ולא צער
לנשמה הנפרדת מן הגוף, והיו מייחסים לה הידיעה בלבד,
ולא הרגשה ההנאה והצער, הטוב והרע; ולפיכך קראו
למקום המתים דומה וחשך וארץ נשיה; ולפי זה בדין היו
אומרים דוד וחזקיה לא המתים יהללו יה, הלמתים תעשה
פלא, לא ישברו יורדי בור אל אמתך כי הנשמות אינן
מקבלות לא רע ולא טוב, ומאחר שלא יגיע בהם פלא
וחסד מאת הבורא, לא יתכן להודות לו ולהללו על מה
שיעשה עמהן, וכבר יתכן להללו ולשבחו על מה שעשה עמהן
בעודן בארץ, אך לא על מה שיהיה אחרי מותם, כי לא
ישברו עוד אל אמתו; ואולי היו שוללים מן הנפש הנפרדת מן
הגוף גם פעולות ההלול והשבח, כי לא תצוייר אצלם בלא
דבור, ולא דבור בלא כלי הדבור, ולא היו מייחסים לנפש
כ"א החיות והידיעה בלבד, ועכ"ז המת היה צריך לחזור לגופו
כדי לענות לשואלו דבר, אם ישאל שאול: ואיך יתכן שיא׳
שיאמינו בהשארות הנפש, בלי שיקיימו לנפש שום פעולה? התש׳
התשובה: הם מאמינים שהנפש נשארת כן בלא פעולה, עד
שיבוא ה' להביאה אל הגוף בתחיית המתים לקבל שכרה;
ואנחנו אמנם מלבד אמונת תחיית המתים, עוד נאמין ונדע
בראיות, כי כדרך שבהיותה בגוף והנפש לבדה היא המרגשת
עם ההרגשות הגופניות, כי הגוף לא ירגיש אלא כאשר
ירגישו העץ והאבן בהכותך עליהם, ומלבד זה הנפש
מרגשת הנאה וצער המיוחדים לה, מלבד הנאת הגוף
וצערו, כגון הנאת הכבוד וצער הבושה, הנאת קרבת
הידידים וצער התרחקותם, כן אחרי הפרד הנפש מן
הגוף, תרגיש ההנאה והצער המיוחדים לה, בזולת

כל הגוף, וכן נאמין ונדע כי תוכל הנפש הנפרדת לגלות רעיוניה לחברתה גם בזולת כלי הגוף, וכן תוכל להודות ולהלל שהיה גם אחרי מות הגוף והאדם שתשוב להתחבר אליו, מלבד כי יהיה הדבר פעול גמור בחק הבורא, שיגיע אחרי דורות כמה אלפי אלפים נפשות בעלות השכלה וידיעה, והן כאלו ידיהן אסורות ורגליהן בנחשתים, אלא תפעלנה דבר ולא תרגשנה דבר מטוב עד רע.

כמוני היום: כמו שאני עושה עתה. אל אמתך: אמר ש-לחזוקו עם הקודם, לא ישברו יורדי בור אל אמתך, וכאשר היה משפטו יודיע את אמתך.

18. Chi vive, chi vive sì può prestarti omaggio, come ora io fo; il padre ai figli può render nota la tua immancabilità.

19. S., segui a farmi salvo, e noi suoneremo i musicali strumenti per tutto il corso di nostra vita nella casa di S.

ה' להושיענו: המפרשים פירשו לעבר או לעתיד, ולא שהוא דרך תפלה, יהיה עמדי להושיענו, כי כן אחר ההודאה על מה שעבר ראוי תמיד להתפלל על העתיד, להגיד כי הכל ביד האל, ועם כל מה שיצליח ה' את האדם ויברכהו, אין אדם בטוח מן הרעות בלעדי עזרו התמידי, וכן בדוד הוא אומר זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אנא ה' הושיעה נא. ונגינותי: נ"ל שאין היו"ד לכנוי, אלא נוספת לתפארת הלשון, וכן למנצח בנגינותי (סוף חבקוק) כמו למנצח בנגינות.

20. Isaia disse prendasi una massa di fichi, e stendasi sul tumore, perchè risani.

ויאמר ישעיהו: כתב רד"ק: זה הפסוק והפסוק שאחריו אינם מהמכתב, ולא מצאתי להם טעם למה נכתבו אחר המכתב, כי משפטם למעלה אחר וגנותי על העיר הזאת, עכ"ל. ודעת דון יצחק כי ישעיה לא הזכיר למעלה כי חזקיה שאל אות, רק אמר כי ישעיה אמר לו וזה לך האות, ובאשר אחר תשלום הספור חזר והגיד כי אמת הוא שחזקיהו שאל אות, אלא שלא היה זה לחסרון אמונתו בישעיהו, אלא מפני שהנביא צוהו לעשות רפואה בדרך הטבע, (יקחו דבלת תאנים), ופקפק חזקיהו שמא לא היו דבריו אלא לנחמו, ולכן שאל לו אות. ונ"ל כי צווי לקיחת הדבלת איננה ראיה כלל שאין דבריו מאת ה', כי הנה כן דרך ה' להקדים לאותות ולמופתים פעולה טבעית, איננה סבת המופת, אך בהפך היא ראיה על אמתת הנס, כמו בזאת תדע כי אני ה' הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור ונהפכו לדם, וכן ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים. ונראה כי שני הכתובים האלו לא כתבם ישעיה, כי לאהבת הקצור השמיט ענין הדבלת וענין

שאלת חזקיהו האות, והוקיפס מי שיהיה, והעתיק אותם מס׳
דה״י למלכי יהודה וישראל שהיו בו דברים שהוסיפו המוסרים לפי
מה ששמעו בבית המלך, (ע׳ למעלה פסוק ח׳), ותלמידי רה״ג
מוסיף כי שהוקיפס לא רצה להכניס בתוך הספור, ולא
רצה לשלוח יד בדברי ישעיה, ולמחוק ז״ו וזה לך האות,
ולכתוב ויאמר ישעיהו זה לך האות, ולפיכך הוקיפס בסוף
הספור.

22. Ed Ezechia disse: qual prova ho io, che andrò al tempio di D.?

ביאת מלאכי מלך בבל אל חזקיהו.

Inviati Babilonesi in Gerusalemme.

לט׳

39.

1. Intorno a quel tempo Merodach Baladan figlio di Baladan, re di Babilonia, mandò lettere ed un presente ad Ezechia; imperciocchè aveva inteso ch'erasi ammalato, e ch'era indi guarito.

מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל: מעט קודם לכן
מצאנו מלכות בבל משועבדת תחת אשור, כי שלמנאסר
הביא מיושבי בבל ויושבם בערי שמרון (מ״ב י״ז כ״ד), אבל
נראה כי מלך בבל זה היה מכלל המלכים הרבים אשר
תחת יד מלך אשור, וכאמרו הלא שרי יחדו מלכים
(ישעיה י׳ ח׳), וכן דעת רד״ק ודון יצחק; ומעז׳ הביא
את הנמצא כתוב בס׳ בירוסו (Berosus) הכשדי
מובא בקרוניקון לאיוסיביוס בהעתקה בלשון ארמיני
הנדפסת זה לא כביר, וגם כתוב כי אחיו של סנחריב
(הוא סנחריב) מלך בבבל, ואחר מלך בה Acises ל׳ יום,
ואחר מרודך בלאדן המית אותו וימלוך תחתיו ששה ירחים,
והומת גם הוא ע״י Elibus אשר מלך תחתיו, ובשנה הג׳
למלכו אסף סנחריב את חילו על בבל, וילכדהו ויגל את
מלכה אשורה, ויתן את בנו Assordan (אסר חדן)
למלך על בבל, והוא שב אשורה, וימלוך סנחריב י״ח שנה,
וימת בנכלי Ardumusanus בנו, עכ״ל בירוסו;
מהספור הזה יצא לנו שהיתה בבל תחת יד אשור מתחלה,
ושאחרי כן מרודך בלאדן מרד במלך אשור, ולפי זה יובן
למה שלח ספרים ומנחה אל חזקיהו, כי אולי היה בדעתו
להתחבר עמו ולהלחם במלך אשור אויבם; אמנם על מה
שיקשה לכאורה כי לדברי Berosus היה סנחריב חי
עוד ימים הרבה אחרי מות מרודך בלאדן, ומן הכתוב
נראה כי סנחריב כבר מת קודם שלחותו מרודך; געז׳
מתרץ כי הכתוב לא אמר כי סנחריב נהרג מיד אחרי
שובו לארצו, ובהפך כתוב וישב בנינוה, משמע שישב וחי שם
זמן, אלא שלא חש הכתוב להודיע כמה שנים חי, וספר
הכתוב מיתת סנחריב בסימן שלמעלה (שאעפ״י שלא היתה
אלא אחרי המאורע הנזכר בסימן הזה) וכי אין זכר עוד

לסנחריב עם חזקיה ועם יהודה, וגם מפני שרצה לסמוך
ספור מיתתו לספור נבואת ישעיה על מיתתו, ונכונים
דבריו ; ועל פי הדברים האלה יובן טעם מה שאמר
ישעיה לחזקיה ומכף מלך אשור אצילך, כי כבר נסע
סנחריב, אך עדיין לא מת ; גם אחר כי היה דרך
מלכי הגוים הקדמונים לשלוח מלאכים אצל מלכי גוים
אחרים לשמוח בשמחתם ולנחמם באבלם, בכוונה לחקור
את הארץ ולרגלה, כמו שחשבו שרי בני עמון בשלוח
דוד את מלאכיו לחנון אדוניהם לנחמו (ש״ב י׳), והיתה
כוונת מלך בבל לחקור את מצב ממלכת יהודה ותקפה,
אם ראוי לסמוך עליו לעזרה נגד סנחריב. וזה אפשר;
ודעת גזע׳ כי מן העת ההיא נקשר חזקיה בברית
עם מלך בבל, ומביא ראיה מיאשיה שיצא נגד פרעה
נכה אשר יצא להלחם במלך אשור (מ״ב כ״ג כ״ט) ;
והנה שלש תשובות בדבר : האחת כי פרעה נכה יצא
נגד מלך אשור, לא נגד מלך בבל ; השנית, כי אין
ראיה מיאשיה על חזקיה, וכבר אפשר שנקשר יאשיה
בברית עם אחד המלכים שלא היה נקשר עמו חזקיה
תשעים שנה לפניו ; והשלישית, כי אין לנו ראיה שיאשיה
עשה מה שעשה לאהבת מלך אשור, ולא לשנאת מלך
מצרים ומיראתו פן בבואו בארצו ירע לו ; ואע״פ כי מלאכי
מלך בבל ראו כי מלך יהודה היה גדול בעושר ונכסים,
ולא חזק למלחמה, עכ״ז לא חפץ מלך בבל להתחבר עמו,
אבל יעץ לנפול עליו ולשלול שללו כאשר תחזק הממלכה
בידו, אלא שבתוך ימים אחרים נהרג. מראדך : ובמלכים
בראדך, הכל שם אחד, כמו סנחריב בספור בירוסו
סיניחרים, ומרודך שם אליל לשבי בבל, כבתוב הובש
בל חת מרודך (ירמיה נ׳ ב׳), ולדעת גזע׳ הוא מאדים
והוא מראה אליל ההרג והמלחמה ; ובלי פרסי מַרְדִי
ענינו אדם, מַרְדָךְ אדם קטון, ומזה ג״כ מרדכי.
בלאדן : אומרים שהוא מורכב משם בֵּל, ושם אָדון (רא״ז
וגעז׳), שהוא אין מלת אדון בארמי. וישמע : כי חלה
אחר ששמע.

2. Ezechia ne accolse gl' inviati lietamente, e mostrò loro il suo tesoro, l'argento, l'oro, gli aromi, l'olio prezioso, tutta la sua armeria, e tuttociò che si trovava ne' suoi tesori; non vi fu cosa ch' Ezechia non mostrasse loro nella sua casa, ed in tutto il suo dominio.

וישמח עליהם : קבל המלאכים בשמחה והכניס חוזר למביאי
הספרים והמנחה, ובמלכים כתוב וישמע, ונראה שאינו
אלא טעות, שהיה כותב מפי הקורא, וטעה בשמיעתו מפני
שעין הסמוכה במלת עליהם. בית נכתו : כתרגומו בית
גנזוהי ; וגזרת המלה לדעת Hitzig מגרש כית, והוא
מפעל בשקל גבון, ופעל כית ענינו בערבי אוצר הכים,

וכית קרוב לכיס, ונכות הוא מלוי הכיס, כלומר הדברים
הצפונים באוצר ; ועל דבריו ז״ל להוסיף כי קרובה לזה
(גם מלת נכסים ; ולפ״ז גזר מלת נכסים בהפוך אותיות)
מן כנס ; ואולי גם כנס נגזר מן כיס, או בהפך כיס מן
כנס . את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים: אעפ״י שנתן
למלך אשור את כל הכסף אשר בבית המלך, מצאנו בדה״ב
שהיה לו עשר וכבוד הרבה מאד ואוצרות עשה לו לכסף
ולזהב ולאבן יקרה ולבשמים ולמגנים ולכל כלי חמדה,
ושמא מיד אחר מפלת מחנה סנחריב הביאו לו עשירי
יהודה מנחה ותשורה למלאת אוצרותיו אשר הריק
להצלת עמו, אחרי ראותם כי נפל אויבם ; וי״א כי
מבזת סנחריב היה הכסף והזהב. בית כליו: כלי זין,
כמו נושא כליו.

3. Il Profeta Isaia recatosi al Re Ezechia, gli dissero: che cosa dissero quegli uomini, e d'onde vennero a te? Ed Ezechia disse: da paese lontano essi vennero a me, cioè da Babilonia.

4. Quegli soggiunse che cosa han veduto nella tua casa? Ed Ezechia disse: tutto quant'è nella mia casa han veduto; non vi fu cosa, ch'io non abbia loro mostrata nei miei tesori.

5. Isaia disse ad Ezechia: odi il decreto di S. Dio Zevaoth:

6. Tempo verrà che quant'è in casa tua e quanto hanno accumulato i tuoi padri sin oggi, verrà esportato in Babilonia: non resterà nulla, dice D.

7. Essi prenderanno altresì alcuni de'tuoi figli, che discenderanno da te, che tu genererai, i quali saranno ministri nel palazzo del Re di Babilonia.

8. Ezechia disse ad Isaia: va bene il de-

הנה ימים באים: הרי זו הגדת העתיד, להזהירו
שלא ירום לבבו בעשרו, לא יהיה מה שנגזר —
נענש על מה שעשה, כי לא אמר לו ישעיה
שזה יהיה קצת זה, אלא שכן נגזר שיהיה, (גם
לא מצינו בשום מקום שהיה הגלות על חטאת חזקיה)
והודעת הגזרה היא עצמה היתה עונש מספיק לגאות
חזקיהו.
ומבניך אשר יצאו ממך: וכן היה בימי נבוכדנאצר
כבפוק ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא
מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים וכו׳
לעמוד בהיכל המלך (דניאל א׳ ג׳ וד׳).
אשר תוליד: הוסיף זה מפני שעדיין לא היו לו בנים.
סריסים: שרים, כמו שהיו דניאל וחבריו.
ויאמר חזקיהו: אל מלאך תבא ויאמר השנית היה

creto di D., che hai esposto; indi soggiun_ se: sù, pace, e pace costante sarà sin ch'io vivo.

הדבר קשה, אבל עכשו הם שני מאמרים נפרדים, הראשון טוב דבר ה׳ אשר דברת, כלו׳ שמעתי ולקחתי מוסר לבלתי התגאות עוד בעשרי, והשני כי יהיה שלום ואמת בימי, כלו׳ מאחר שהגזרה גזרה, הלא אשמח כי מוה אמרת נראה שלא תבוא בימי, כי לא אמרת שאפול ביד מלך בבל; והנה חזקיהו הבין הדבר לאשורו, שלא היתה הגזרה מפני חטאתו אלא מפני סבות אחרות, ושמח שלא תהיה הרעה בימיו; ולהתפלל על הדבר שתתבטל, לא היה הדבר הגון, כי מי הגיד לו כמה עונות ופשעים היו הדורות הבאים עתידים להרבות, אשר עליהם יצא הדבר מאת ה׳.

מ׳

מ׳ — נ״ב י״ב

נבואות ונחמות על גאולת בבל על ידי כורש

Capo 40.

40—52. 12.

Annunzio della liberazione dalla catti- vità Babilonese, per opera di Ciro, con varie analoghe allocuzioni.

1\. Consolate, consolate il mio popolo, dirà ~~il popolo mio~~ il D. vostro

נחמו נחמו עמי: מכאן עד סוף הספר נבואות אשר נבא ישעיהו לעתים רחוקות, ולא אמר הנבואות האלה בקהל עם, אלא כתבם בספר לדור אחרון; והראב״ע ורוב חכמי העמים האחרונים התאמצו להוכיח כי אין הנבואות האלה לישעיה, ושלא נכתבו עד ימי כורש ודעתם כדעת ר׳ משה הכהן (הביאו ראב״ע) שכל הנבואות האלה על גאולת בבל נאמרו, וכן דעת ר׳ חיים גאליפפא בספרו אגרת הגאולה (הביאו בעל העיקרים מאמר ד׳ פרק מ״ב); ולדעתי מכאן עד הנה ישכיל עבדי (נ״ב י״ג) על גאולת בבל, ופרשת הנה ישכיל עבדי על זמן הגלות האחרונה, ומשם והלאה על הגאולה האחרונה. נחמו: יונתן ורד״ק ורא״ז ושאר פירשו הדבור מוסב אל הנביאים, והנכון בעיני כדעת רד״ק שהוא הצווי לפעמים לא לאדם מיוחד אלא למי שיהיה, כמו רבה רוח בני, וכמו שכתבתי למעלה (ל״ה ג׳) אמץ חזקו ידים רפות: כאדם ההולך פניו כנגד אחים ואומר להם נחמו האבל הזה, וכן כאן ה׳ יקרא לעמים כלם ואל תבל ומלאכה לנחם את עמו. דברו על לב: לי תנחומים והבטחות טובות, כמו וידבר על לב הנערה (בראשית ל״ד ג׳), וינחם אותם וידבר אל לבם (— נ׳ כ״א), ויעתה קום צא ודבר על לב עבדיך (ש״ב י״ט ח׳). וקראו אליה: הגידו לה,

2\. Confortate Gerusalemme, ed annunziatele, ch'egli è terminato il tempo della sua ser- vitù, ch'ella è finita la sua punizione; imperciocchè ella hà già ricevuto dalla

mano di G. il doppio di quanto meritassero i suoi trascorsi.

3. Una voce io odo, che proclama: nel deserto sgombrate la strada a G., appianate nella solitudine il sentiero al nostro Dio.

4. Ogni valle si alzerà, ogni monte e collina si abbasserà, il cammino tortuoso si farà piano, ed i siti montuosi si faran pianura.

5. La maestà di G. si farà palese, la scorgeranno i mortali tutti indistintamente: sì, è G. che lo dice.

ישעיה מ'

ודברו אליה את הקריאה הזאת, כמשה לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא אליה את הקריאה (יונה ג' ב'), והקריאה היא כי מלאה צבאה וגו'. כי מלאה צבאה: זמן עבדותה, כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו (איוב ז' א'), והמליצה לקוחה מאנשי הצבא שיש להם זמן קבוע שהם משועבדים ללכת למלחמה, ואחר מלאת הזמן ההוא הם פטורים, וכוונתו בזה שכבר מלאתו צבא העבודה, ומעכשיו חפשים שנה שוב מצבא העבודה. כי נרצה עונה: נשלם ענשה, כמו והם ירצו את עונם (ויקרא כ"ו מ"ג). כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה: דברי תנחומין הם, ודרך המנחמים להגדיל הצרה בעיני מי שבאה עליו, למען הראות עצמם מרגישים בצרתו, שאם לא יעשו כן, יאשים אותו לתנחומיהם; וגעז' פירש כי ערלה היא וקבל מיד ה' נחמות כפלים בכל מכותיה, וקרוב לזה תרגם יונתן. כפלים בכל: הבי"ת מורה על הכפלה אחרי מספר (א), וכן עשרים באמה, עשרים פעמים אמה; ולא יתכן לומר כפלים בכל, כי הב"ת מורה על השווי (=).

קול קורא: אני שומע קול שקורא, וכן במקומות הרבה במקרא צריך להוסיף מלות אני שומע קודם מלת קול או מלת קול היא עצמה במקום מלות אני שומע, כמו קול דמי אחיך צועקים אלי, אני שומע דמי אחיך שצועקים אלי, וכן קול צופיך נשאו קול (ישעיה נ"ב ח'), קול נגידים נחבאו (איוב כ"ט י'), וכן קול ה' על המים והדומים שבמזמור כ"ט, בכלם מלת קול ענינה אני שומע, כמו קול ה' שובר ארזים טעמו אני שומע את הקול שהוא שובר ארזים, ובעוד וישבר ה' את ארזי הלבנון, לא וישבר קול ה'; אף כאן הנביא אומר נדמה לי כאלו יש מי שקורא וגו'; פנו דרך ה': פנו דרך שתהיה לה', והטעם לעבור גאולי ה', והכוונה שלא יהיה דבר שיעכבם ויעמוד לפניהם לבלתי שובו על אדמתם בשלום, וכמו שמפרש דרך שיר: כל גיא ינשא וגו'.

כל גיא ינשא: אינם דברי הקורא הקודם (כדעת געז'), כי הקורא מדבר בלשון צווי, וכאן מדבר דרך הגדת העתיד, כי אמר והיה העקוב, ולא אמר ויהי; אבל הם דברי הנביא המפרש ומגיד כי כדברי הקורא כן יהיה באמת.

ונגלה כבוד ה': ה' יגלה ויודע ע"י הגאולה שיגאל את עמו. וראו כל בשר יחדו: כל העמים יראו כבוד ה', כלומר מעשי הגבורות והמופתים ויאמרו שאצבע אלהים היא, כאלו בעיניהם יראו

אותו עושה אותם, כטעם ובקר וראיתם את כבוד ה' (שמות ט"ז ז')
וכן למעלה המה יראו כבוד ה' הדר אלהינו (ל"ה ב'), וכן למטה לקבץ
את כל הגוים והלשונות ובאו וראו את כבודי (ס"ו י"ח). כי פי ה' דבר:
מליצה שגורה בפי הנביאים לקיים מה שאמרו, ולומר כן יהיה בלא
ספק, מאחר שה' דבר, וכן למעלה חרב תאכלו כי פי ה' דבר (א'
כ'), וכן למטה והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר (נ"ח
י"ד), וכן במיכה (ד' ד') וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין
מחריד כי פי ה' צבאות דבר; ובה"ט הפך את הענין, שלא
תהיה המליצה קשה בעיני ההמון שכל בשר יראו כבוד ה';
ואמר וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר, כאלו כוונת הנביא
שכל בשר יראו שמה שאמרו הנביאים היה באמת דבר ה';
ואחרי הטעמים נגררו המפרשים, וגם רד"ק ז"ל.

קול אומר קרא: אחר שהזכיר למעלה קול קורא, אמר כי שמע קול
אומר אל הקורא ההוא קרא, והקורא משיב מה אקרא, והאחר משיבו
כל הבשר וגו', ורבים נשתבשו בזה ותכלם ר' דוד פרידלענדר
(מאסף תקמ"ט) וקרא ואמר: כל הבשר חציר וגו': זה לא נאמר
אלא להגדיל ההתנגדות באמרו אחריו ודבר אלהינו יקום לעולם.
שהוא המכוון בקריאה הזאת. וכל חסדו: אהבתו והשתדלותו להועיל
לזולתו.

אכן חציר העם: חציר הוא העם של כל בשר הנזכר. העם:
אסיפה וקבוץ, ונאמר לפעמים דרך בזיון.

יקום לעולם: שרש קום נופל על קיום הדבר ונצחו לפעל.
יבש חציר זה החציר שאליו המשלנו הוא מתיבש

מבשרת ציון: דרך משל, כי היה מנהג אצל הקדמונים
שתהיינה הנשים מביאות בשורות הטובות, כמו
המבשרות צבא רב (תהלים ס"ח י"ב) (Lowth). הנה
אלהיכם: הנה הוא בא.

בחזק יבא: בחזקת החזק, כלו' תרפא כחזק; ואם היה אומר
בחוזק או בתוקף צבא היה משמע שהביאה תהיה בחזק,
כאלו אם לא היה חזק לא היה יכול לבוא; ואין זאת כוונת
המאמר; ודומה למליצה הזאת וארא אל אברהם אל יצחק
ואל יעקב באל שדי, בחזקת אל שדי; ודומה לזה
שמוש מלת ב' בל' צרפת. מושלה לו: מלת לו כראוי
יתרה, כמו על הר גבוה עלי לך, לך לך, ברח לך,
וכן במשמעה תמיד להנאתו ולתועלתו, מושלה לו:
מושלה בעדו כחפצו. הנה שכרו אתו: מגיד את
האל כמלך השב מנצחון המלחמה, ומשלם שכר
טוב לאנשי חילו אשר עשו באמונה ובגבורה (רד"ק).
ופעלתו: השכר נקרא פעלה, כמו לא תלין פעלת

6. La voce io odo d'altro che dice: proclama, e
quegli dice: che cosa ho da proclamare? —
ogni mortale è erba, ed ogni suo favore è
qual fiore della campagna.

7. Seccasi l'erba ~~cade~~ appassisce il fiore allorchè ~~il vento~~ ~~di D.~~ l'alito dell'Et. vi soffia: sì, erba ell'è dei mortali la turba.
8. ~~Seccasi l'erba, cade il fiore~~ Quell'erba seccasi, quel fiore appassisce; ma il decreto
del nostro Dio ha sempre il suo effetto.
9. Sovra un alto monte ascendi, o nunzia di Sion;
alza con forza la voce, o nunzia di Gerusalemme; alza impavida la voce; dì alle città
della Giudea: Ei viene il vostro Dio.
10. Il Signore I. verrà da forte, col braccio
vittorioso; seco recando la sua mercede, e
preceduto dal suo guiderdone.

שכר אתך עד בקר (ויקרא י״ט י״ג), וכן ומטה (מ״ט ד׳) אכן
משפטי את ה׳ ופעלתי את אלהי, וכן הגם פֹּעַל; כמו ברעהו
יעבוד חנם ופעלו לא יתן לו (ירמיה כ״ב י״ג).
כרועה: ה׳ ידמה, בהנהיגו אותנו מן הגלות ובהצילו אותם
מכל אויב בדרך, לרועה עם עדרו. טלאים: הם הקטנים, כמו
טלה חלב אחד (ש״א ז׳ ט׳), ובל׳ ארמית טַליא נער. עלות:
הן המיניקות, כמו שתי פרות עלות (ש״א ו׳ ז׳).
מי מדד: מי הוא שברא את העולם ושם כל חלקיו בסדר
הגון כאלו עשה הכל במדה ובמשקל? הלא הוא האל,
וכמו שהיה בידו לעשות נפלאות הבריאה, כן יעשה
נפלאות הגאולה (רד״ק); ולענ״ד מפרש מי יוכל לחקור
מעשה היוצר, כלומר הלא הוא מה שברא אין לו חקר;
ואין הפירוש הזה נכון, שא״כ לא היה אומר בשעלו, ובזרת,
כי ידוע שלא יָמַד הים באגרוף, אך אפשר שימדד
במדות גדולות, ובאמרו בשעלו ובזרת, ראיה שהכוונה
על האל עצמו, כי עליו יאמר דרך משל שמחזיק מי
הים בשעלו. בשעלו: באגרופו (רד״ק) כמו בְּשַׁעֲלֵי שעורים
(יחזקאל י״ג י״ט). בזרת: פירשו רז״ל שלשה טפחים, ולדעת
J. D. Michaëlis שהוא השיעור הנקרא Spithama
(ובאיטלקי Spanna) והוא המרחק שבין האגודל לאצבע
קטנה כשאדם מרחיב ראשי אצבעותיו, ואולי השיעור הזה
הוא שלשה טפחים; ונ״ל שהמלה בגזרת מלת זרת שבלה
שהיא שם האצבע הקטנה, והוא מן זְעֵרָה, כאשר כתב
התשבי בשם אביו. תִכֵּן: ידע מדתם; שרש תכן מורה
ידיעת הדבר בצמצום, יהיה זה במדה במשקל או במספר
או בדרך אחר, כמו ותֹכֶן לבנים תתנו (שמות ה׳ י״ח)
הוא במספר, ובמתכנתו לא תעשו (ל׳ ל״ב) הוא במספר
ובמשקל, את הכסף המתכן (מ״ב י״ב י״ב) הוא במספר,
ומים תִכֵּן במדה (איוב כ״ח כ״ה) הוא במדה, ותוכן לבות
ה׳ (משלי כ״א ב׳), ותוכן רוחות ה׳ (ט״ז ב׳), ולו נתכנו
עלילות (שמואל ב׳ ב׳ ג׳) ענין ידיעה בצמצום, וכן לא
יתכן דרך ה׳ (יחזקאל י״ח כ״ה) הטעם אי אפשר להבינו,
כלומר אינו מתישב על הדעת; ואין שום יחס לשרש תכן
עם שרש תקן (תקן משלים הרבה קהלת י״ב ט׳) הידוע
במקרא ובדברי רז״ל, וממנו תקנת שבת בספרים כי
בקו״ף, וכן צריך להיות. רק במקום אחד נמצא שרש
תכן שענינו נראה כשרש תקן, והוא אנכי תכנתי
עמודיה סלה (תהלים ע״ה ד׳), וכל המפרשים פירשוהו כענין
תקנתי, וזה כי כלם (חוץ מרד״י אשר בפסוק זה ובשלפניו
הלך בדרך מרחוק) פירשו המאמר כאלו הם דברי האל,

11. Simile ad un pastore, che pastura il suo gregge; il quale col braccio raccoglie gli agnelletti, ed in seno li porta; e dolcemente guida le pecore allattanti -

12. Chi è quegli, il quale col pugno ha misurate le acque, del cielo colla spanna prese le dimensioni, misurò con un vaso la polvere della terra, e pesò colla stadera i monti, e con le bilancie i colli.

ולכבי לא כן יחשב, אך ר"ל כי כל המזמור כלם דברי
המשורר, והנה אמר כי אקח מועד, ולא מצאנו שהאל
יקח מועד, אלא ישים מועד (שמות ט' ה'), או יקרא מועד
(איכה א' ט"ו), אך הנביא לוקח כלומר מקבל מהש"י, על
דרך הנה ברך לקחתי (במדבר כ"ג כ'), והנה אחר שאמר
הודינו לך אלהים וגו' כלומר עוד יבא יום שנודה לך ויספרו
בני ישראל את נפלאותיך, אמר כי (לשון חזוק) אקח מועד
וגו' קבלתי מפי האל שיבא מועד לכל חי להשיב לאדם
כפעלו לפיכך אני מישרים אשפוט. כלומר אודיע לכל
מה יהיה בסופם של צדיקים ושל רשעים, וכמו שא"ס וכל
קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק, ומלת אשפוט
וכן מלת אגדע אין הכוונה בהן על פעולת המשפט
והכריתה, אלא על האמירה, על דרך וטהרו הכהן. אחר
אמר נמוגים ארץ וגו' ענינו שהרשעים מצליחים והצדיקים
עומדים במצוק הרי זה לומר כאלו העולם מתקלקל
ומוטו כל מוסדי ארץ; אבל אני תכנתי עמודיה, אני
ידעתי מה הם העמודים שעליהם תכון תבל בל תמוט; ומה
הם העמודים ה' ההשגחה ומשפטי ה' העושה דין ברשעים
ומשלם שכר טוב לצדיקים, לפיכך הנני אומר להוללים
אל תהלו וכו' וכו', כי אלהים שופט וכו' וכו'. והנה גם
תכנתי זה אינו יוצא מענין חבריו, כלם ענין ידיעה
ברורה ומדוקדקת. נ"ל; ל' מדה, מענין אכיל שענינו
יחשב, ומזה בארמית מכילא, מכילתא, שענינו מדה.
בשעלו: שם מדה אל כלי, כמו ותחללנה בשעלי שע'.
מי תכן את רוח ה': אחר שהוא כל יכול, כל אשר יחפוץ
יעשה, ומי יוכל לדעת מה בלבו ובדרכיו לעשות
(הרמב"ם במורה חלק א' פרק ח'), וזה נגד הנבואה, וקרוב
הדבר בעיני שאינו אלא ט"ס. ואיש עצתו יודיענו: ומי
הוא האיש אשר יודיעהו ה' את עצתו אשר יעץ
לעשות (רלב"ג), וגם זה נגד הנבואה; ורש"י רד"ק ראב"ע
וגע' פירשו מי איש עצתו שיודיענו וילמד את האל,
וזה אחנם ענין הפסוק הסמוך.
בארח משפט: הדרך הנכונה בכל דבר.

13. chi è che conosca la volontà di G.; e chi è quegli cui Egli faccia conoscere la sua risoluzione.

14. Con chi s'è Egli consigliato, il quale l'abbia fatto avvertito di qualche cosa, abbialo ammaestrato nella giusta strada, abbia gli insegnato avvedutezza, ed abbiagli fatto conoscere la via dell'intelligenza.

15. Mentre le nazioni sono rispetto a lui come una gocciola che cade da una secchia, e sono calcolabili quanto la polvere nella

אין גוים: והלא הגוים הם לפניו כטיפת מים הנופלת מן
הדלי ואין הדלי חסר כלום, וכן כאבק שבמאזנים
שאינו מוריד הכף כלום; הן איים כדק יטול: אם ירצה

bilancia, egli solleverebbe l'isole come fossero minuta polvere.

16. Il Libano...... esso non basterebbe, per far fuoco; gli animali che sono in esso non basterebbero per olocausti.

17. Le nazioni tutte sono qual nulla in faccia a lui, nulla e vanità calcolansi da lui.

18. Ed a chi mai vorrete assomigliar Dio, e che cosa che a lui somigliasse gli mettereste a petto?

19. Forse un simulacro, cui l'artista indorò, cui cioè l'orefice distese intorno lamine d'oro, e cui lo stesso orefice fuse catene d'argento?

ישעיה מ'

יגביה האיים ממקומם כאלו הם אבק דק, יטול: מגזרת
נטל, שענינו הגבהה (רד״ק) כמו וינטלם וינשאם.
ולבנון: אחר שאמר הן איים כדק יטול, הזכיר הלבנון
שהוא הר גבוה. והשומע סבור שהוא בא לומר ולבנון
כאין נגדו, וכיוצא בזה, והנה פתאום הנביא מחליף
הענין, כשאומר בא לומר כי לבנון כאין נגדו, אך אפי'
להבעיר אש לעולות הרקויות לכבודו אינו מספיק; וכן
חיתו אין די עולה: ואולי בזה נתכוון בה״ט, שהגדיל
ההפלגות יותר ממה שהיה צריך, כי שם זקף במקום
שהיה יכול לשום טפחה.
מאפס: כאבן עזרא רד״ק ורש״י מפרשים פחות מאפס, וגזני'
אומר שהמ״ם יתרה, ולא מצאתי הכרע.
ואל מי תדמיון אל: אחר התחשבו בלבבכם שהוא כא'
מאלילי הגוים ה' אל מי תדמו אותו; ומה הדבר אשר
תערכו לפניו לומר שהוא דמותו ודומה לו ה' ויפה אמר
גזני' שאין הכוונה שאין לעשות דמות ופסל לכבודו, אלא
שאין להמשיל לו אלילי הגוים. ומה דמות תערכו לו:
אין טעם דמות כאן פסל וצלם (וכמו שתרגם גם גזני'
Gebilde), אלא דבר שיש לו דמיון עם דבר אחר,
כמו בדמות אלהים עשה אותו, דמיונו כאריה יכסוף
לטרוף. תערכו: תשימו לפניו, כמו בקר אערוך לך
ואצפה, אסדר לפניו תפלתי, וכן ויגידה ויערכיה לי,
(ישעיה מ״ד ז׳), ואינו ענין הערכה והשואה, כי היה
צריך לומר תעריכו בהפעיל, כמו יעריכנו הכהן,
וכשהוא בקל אינו אלא עומד, כמו לא יערכנה פטדת
כוש (איוב כ״ח י״ט), וכן מי בשחק יערוך לה' ידמה לה'
(תהלים פ״ט ז׳), אבל בענין שידמה ושוה הוא פעל
יוצא (ויערוך את העצים) גם בבנין הקל, ולא יאמר בהפעיל.
הפסל: כל הפסל בה״א התמיה, וכי תערכו לפניו לומר שידמה
לו פסל שעשה אותו החרש? פסל הוא מעץ ואבן, ונסך
נופל על התכת המתכות באש; והוא מורה ג״כ
כסף כמו והמסכה הנסוכה (למעלה כ״ה ז׳), והנה על
דרכנו אין חרש הנאמר כאן חרש עצים שעשה הפסל,
אלא כענין הנה אנכי בראתי חרש נופח באש פחם
(למטה נ״ד ט״ז), והוא הצורף. והטעם פסל שנסכו וכסהו
החרש, ואח״כ פירש כי החרש הוא הצורף, והצפוי הוא
של זהב ורתוקות כסף. ועל השנות הלשון, שחזר והזכיר
הצורף אחר שכבר הזכיר החרש, נראה (כדעת
תלמידי משה עהרענרייך) שהוא להוסיף חזוק ורושם

(נאבדרוק) והגדיל טעותם, שהם מדמים לאל מה שהוא
מעשה ידי אדם, על כן אמר חרש, צורף, ועוד פעם שנית
צורף: התערכו לאל פסל נסך חרש, שהוא בן אדם ח
התערכו לאל פסל אשר ירקענו בזהב הצורף שהוא בן
אדם ח התערכו לאל פסל אשר נסך עליו רתוקות כסף
הצורף, שהוא בן אדם ח ירקענו. רקע אשבותיו פחי הזהב.
ורתוקות כסף צורף: ג״ל נסך צורף, ורד״ק ואבע״ז נדחקו לפרש שרש
השני פעל, הוא צורף ועושה רתוקות כסף.
המסכן: ל׳ מסכן (רד״ק רלב״ג ואבע״ז) מי שהוא עני להרים תרומה
זהב או כסף.
הלא תדעו הלא תשמעו הלא הגד הלא הבינותם: הכל מוסר
למוסדות הארץ (רלב״ג). הלא תשמעו ראב״ע רד״ק רלב״ג ואבע״ז פירשו
הלא שמעתם, אבל לפי זה שמעתם היה לו, כמו הלא שמעת למרחוק
אותה עשיתי, ועוד זה ענין הלא הגד מראש לכם; והנכון הלא
תשמעו, הלא תבינו בלבבכם, כמו ונתת לעבדך לב שומע (מ״א
ג׳ ט׳). הלא הבינותם: הלא שמתם לב להתבונן. מוסדות הארץ:
מה הן יסודות הארץ, כלומר על אדניה הטבעו, ועל מה היא
תלויה, שאם הייתם מתבוננים בזה הייתם יודעים כי אינה
תלויה על שום דבר, וצריך שיהיה שם בורא אשר בדברו
וברצונו היא תלויה.
היושב: הלא תדעו כי אין לארץ מוסדות למטה, אבל יש למעלה
ממנה מי שיושב ברומו של עולם, והוא יוסדה ויוצרה. כאהל
לשבת: כאהל העשוי לשבת בו.

הנותן רוזנים לאין: יש בידו לעשות גם זאת.

אף בל נטעו: הרוזנים ושופטי ארץ נראה שהם נטועים וזרועים
ומושרשים בארץ, כלומר הרואה אותם בהצלחתם חושב שלא ירדו
ממעלתם לעולם, כי חשובים הם כאלונים, והנביא אומר כי ביום
חרות אף ה׳ בהם פתאום יבשו ויהיו כאלו מעולם לא היו
נטועים ומשורשים בארץ. שרש: בינוני מבנין הקל, ואולי יותר
נכון לקרוא שֹׁרֵשׁ עבר מן הקל, עיין פירש״י לירמיה יב׳ ב׳.
ואשוה: לומר שאני שוה לו. ואשוה: שאשוה.

מי ברא אלה: השמים. המוציא: מי הוא המוציא צבאם במספר,
וטעם במספר ובשם, כמו שאין הכוכבים אלא כמנים תפקידם, והוא
פוקדם במשמרותיהם ברקיע ברצונו, דומה כאלו הם ספורים לפניו
בראיה וקורא להם אחד אחד בשמו למען יצא בצבא. מרב אונים
ואמיץ כח: מחמת רוב כחו של יוצר, אחד מן הכוכבים לא נעדר

20. Chi è povero per una simile offerta sceglie un legno che non intarli; si procura un esperto artefice, per fabbricar solido un simulacro che non vacilli.

21. Non conoscete voi, non comprendete, non vi fu mai narrato, non avete considerato su quali fondamenta si posi la terra?

—

22. (Non conoscete che havvi chi) risiede al disopra dell'orbe terrestre, pel quale gli abitatori di essa sono come locuste; il quale ha steso qual telo il cielo, lo ha espanto qual tenda d'abitazione.

23. Il quale sa ridurre i Principi al niente, i sommi magistrati eguali al nulla.

24. Nè essi mostransi piantati, nè essi sembran seminati, nè il loro tronco apparisce in terra radicato, e diffatti ad un suo soffio essi si seccano, e la procella qual paglia li porta via.

25. Ed a chi non vorrete assomigliarmi, cui io avessi ad essere eguale? dice il Santo.

26. Alzate in alto gli occhi e mirate: chi è che questo cielo creò? chi è che numerate ne trae fuori le stelle, che tutte per nome le chiama? per l'infinità di lui potenza, alcuna non ne rimane indietro.

להראות בשמו ובמקומו.
למה תאמר יעקב: אחר שהזכיר גדלות האל, הפך פניו נגד בני הגלות והוכיחם על חסרון בטחונם באל גדול כזה. נסתרה דרכי מה׳: הסתיר פניו ממני ואינו רוצה לראות מה יקרהו לי. ומאלהי משפטי יעבור: העבירו מנגד עיניו שלא להסתכל בו, וקרוב לזה מ׳ אל הסיר משפטי (איוב כ״ז ב׳) ואין התלונה הזאת מצד האפיקורסות כדעת גנזי׳, ומאת אלקי ראיה ברורה נגדו, ומגיד כי הבורא קצות הארץ לא יתכן שיאמר נסתרה דרכי בפרט. אך זאת תלונת נפש עגומה, והנביא הגביה כמו שהאל לא ייעף ולא ייגע, כן הוא נותן ליעף כח, ולפיכך אין ראוי לבוטחים בו שייעפו מתקוה בה׳. בורא קצות הארץ: הארצות היותר רחוקות, וזה אמר מפני מחשבות הגוים בימים ההם היות אלוה לכל ארץ וארץ.

27. Perchè dici tu, o Giacobbe; perchè, o Israel così discorri: „ le mie vicende non sono osservate da I., la mia causa è negletta dal mio Dio"?

28. Non sai tu, non hai tu udito che sempiterno Dio egli è I., creature delle più lontane regioni della terra, ch'ei non si stanca e non rimane affaticato, e che infinita ell'è la sua intelligenza?
29. Egli sa porger forza a chi è lasso, e gran vigore a chi è spossato.
30. Possono gli adolescenti rimanere stanchi e lassi, e i giovani infiacchire.
31. Ma quegli che in I. sperano acquistano forza sempre nuova, alzansi sulle ali a guisa delle aquile, corrono senza rimanerne affaticati, camminano senza stancarsi.

כשל יכשלו: ל׳ חלשות, ע׳ למעלה ה׳ כ״ג.

יחליפו כח: כחם יהיה חדש תמיד, כאלו אחר שכלה החליפוהו באחר. יעלו אבר כנשרים: לא ייעפו בהליכתם, כי יעופו, וגם בעופם לא ייעפו, אבל תהיה אברתם חזקה, כאל נשרים. ויש מפרשים יעלו אבר על חדוש הנוצה, אבל אין אבר נוצה אלא עצם הגף, ועוד למה הזכיר כנשרים, כי חדוש הנוצה מדי שנה בשנה, איננו ענין מיוחד לנשרים לבדם.

41.

מ״א

1. Uditemi in silenzio, o abitatori delle varie contrade ...... mano; mostrinsi pur le nazioni di nuove forze fornite; facciansi innanzi e quindi parlino: avviciniamsi a disputare insieme.

2. Chi è che suscitò (Ciro) dall'oriente, che con giustizia lo chiama dietro di sè, che mette a di lui disposizione le genti, e gli fa sottomettere i Re, rendendone fragile come la terra la spada, debole l'arco quasi paglia che vola via.

החרישו אלי: החרישו לשמוע אלי, כלו׳ לשמוע מה אדבר. ולאמים: יחליפו כח: האל עושה עצמו כמתלך: אין צריך שיחרישו, אבל יחליפו כח ויגשו וידברו, נשא יחדו במשפט, כי לא אירא מטענותיהם ותשובותיהם. יגשו אז ידברו: שלא ידברו ברחוק, אלא יגשו ואז ידברו, כלומר יאמרו טענותם בלא יראה.
מי העיר ממזרח: זה כורש (רמב״ע רד״ק רס״ג). צדק יקראהו לרגלו: מי הוא הקורא לו שיבא אחריו? כאלו האל קורא לכורש שיבא אחריו לעשות רצונו, להשפיל את בבל. צדק: כמו בצדק, וכן מ׳ בקבוץ, וכן מפורש למטה אנכי העירותיהו בצדק (מ״ה י״ג). לרגלו: אחריו, כמו וחמש נערותיה ההולכות לרגלה (ש״א כ״ה מ״ב), וכן ויברך ה׳ אותך לרגלי: אחרי, כלומר אחר שבאתי אליך, וכן לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו (חבקוק ג׳ ה׳), וכן צא אתה וכל העם אשר ברגליך (שמות י״א ח׳), וכל הגתים שש מאות איש אשר באו ברגלו מגת (ש״ב ט״ו י״ח); ורמב״ע רס״ג ועוד פירשו יקראהו לשון

ישעיה מא

פגישה, כמו וקראהו אסון, וגעש' פירש צדק ל' ישועה ונצחון, בכל מקום שהיה הולך היה הנצחון מזומן לו; וכל זה לא יתכן, כי רגלו שניכו לאחריו, ול' קריאה כשענינו פגישה אינו לאחור אלא לפנים, ככל ל' לקראת; ואפשר שיהיה טעם לרגלו בכל מקום שהוא הולך, כי אי אפשר לפרש כן ויברך ה' אותך לרגלי. יתן לפניו גוים: מי הוא הנותן לפניו גוים. יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: כטעם משיגהו חרב בל תקום וגו' יחשוב לתבן ברזל וגו' לקש נהפכו לו אבני קלע, כקש נחשבו תותח (איוב מא יח - כא), והטעם מי שם חרבם וקשתם של המלכים והגוים ההם כעפר וכקש לפניו, כן פירש געש' וכן כתב כאשר חרב כל מלך, ואמת שהיה ראוי שיאמר חרבם וקשתם, ולפיכך נראה יונתן רש"י רד"ק ורמ"ז לפרש יתן אותם כעפר לפני חרבו וכקש נדף לפני קשתו, וזה רחוק ודחוק; ובתרגום יוני המיוחס לשבעים זקנים מתורגם חרבם וקשתם; ותלמידי מוהר"ר אברהם מ' ריג'ו אומר שהיה כתב חרבות קשתות, והסופר השמיט התיו בסוף תבה, ואיננו רחוק.

3. In guisa che egli inseguendoli passava incolume per istrade, in cui non avea in addietro messo piede.

ירדפם וגו': כאופן שהוא רודף אחריהם כי ינוסו מפניו והוא עובר בשלום ובלא שום נזק בדרך שלא בא בה ברגליו מתמול שלשום (רש"י רמ"ז וגעש') כלו' שנכנס בארצות רחוקות אשר לא נודעו לו לפנים, וכמו שנתקיים בכורש. ארח ברגליו: הטעמים הפוכים, וצריך להקדים ~~המרכא~~ הטפחא למרכא.

4. Chi è che tali cose preparò ed eseguì? Quegli che le venture età gran tempo innanzi annunzia—. Io S. sono antichissimo, ed insieme cogli ultimi io esisto.

מי פעל: הכין וגזר, ועשה אחר והוציא לפעל. קורא הדורות מראש: היא תשובת השאלה. אני ה' ראשון: אחר שהשיב דרך כלל כי העושה כל אלה אינו אלא מי שקורא הדורות מראש, הוסיף תשובה דרך פרט ואמר: אני ה' אני היותר קדמון וראשון לכל הנמצאות, ואני נמצא ג"כ עם האחרונים, גם בזמן האחרונים אני נמצא, ולפיכך יש בידי לקרוא הדורות מראש, ויש בידי להגיד עניני כמה זמן הרבה בטרם תהיינה, וכאשר יתקיימו דברי מה יענו עוד?

5. Se ne avveggono gli abitatori delle varie contrade e temono; quelli delle estremità della terra, e ritiransi in fretta. Essi eransi fatti innanzi, eran venuti

ראו איים וייראו: ראו שאין להם מה להשיב בגדי, וייראו (ראב"ע). יחרדו: ישובו לאחור מהרה, כמו יחרדו כצפור ממצרים (הושע יא יא), וכן שרש בהל ושרש חפז מורים על החרדה ועל המהירות, וכן פחדו אל ה' ואל טובו (הושע ג' ה') ענינו ישוב מהרה. קרבו ויאתיון: דרך לעג: פחדו וחרדו, אחר שכבר קרבו ובאו להלחם עמי ברוח גבוהה; ורמ"ז פירש אע"פכ יום מתקרבים להלוך בעד אלהיהם; וגעש' פירש כאלו איים גבורות כורש ברקבע, ונותנים אל נבם לחרב ולתקן אליהם אולי ישיעום בצרתם.

6. Ajutansi l'un l'altro, e diconsi scambievolmente: mostrati forte.

איש את רעהו יעזורו: כמו שאומרים שעבותי הם ירקים לאליהם, ואומרים: עתה יפלו ולא יקומו, עכ"ז מתחזקים ומתאמצים לחזקם מהר שלא יפולו, ועוזרים זה לזה במלאכה; כל זה דרך לעג, והוא משל נוים.

7. Il falegname ajuta l'orefice, fa liscio il martello

ויחזק חרש את צורף: חרש עצים שעשה את הפסל, עתה מרוצ

a forza di battere sulla incudine; esaminata la saldatura dice che va bene; indi stabilisce il simulacro con dei chiodi, in guisa che non vacilli.

פחדו: שהוא יפול וישבר, או שהוא יפרד ויפלו הזהב והכסף, אינני חביב
לצורף שיעשה בו מה שעלו לעשות, אלא עוזרו גם הוא ומחזקו
במלאכתו. מחליק פטיש: החרש עצמו מכה בפטיש על הזהב או
הכסף לעזור הצורף, עד שהוא מחליק את הפטיש, עושה אותו
חלק. את הולם פעם: עי׳ רוב הכותו בפטיש על הפעם, הוא הסדן.
אומר לדבק טוב הוא: החרש בודק את הדבק, שהצורף מדבק בו את
הזהב על העץ, ולא ירפהו עד שיראה שהוא טוב, ואז יאמר טוב הוא,
ויחזקהו הוא מחזיק הפסל במסמרים כדי שלא ימוט.

8. ma tu, Israel, mio servo; tu, Giacobbe, cui io elessi; discendenza d'Abramo mio amico.

ואתה ישראל עבדי: הגוים יראו, אבל אתה אל תירא, כי זה שבחרתי
על כורש לטוב לך גזרתי ולא לרע לך.

9. Tu, cui io presi a preferenza degli abitatori delle principali contrade; cui io chiamai a preferenza dei primarii della terra; mio servo tu sarai, ti dissi; ti elessi, nè più ti rigettai.

אשר החזקתיך: לקחתיך מאחר האומות (רש״י), ובחרתי בך ולא בקצות
הארץ, הם הגוים הנכבדים, כמו וישלחו בני דן ממשפחתם חמשה אנשים
מקצותם אנשים בני חיל (שופטים י״ח ב׳), ויעשו להם מקצותם כהני
במות (מ״ב י״ז ל״ב), וזה קצין. ומאציליה: ומנכבדיה. קראתיך: כלומר
קראתי לחלקי אותך, ולא שאר עמים אשר היו אצילי ארץ, ורש״י פירש
החזקתיך מקצות הארץ, מאור כשדים אשר משם לקח ה׳ את אברהם;
וגעז׳ פירש ממצרים, כטעם וממצרים קראתי לבני (הושע י״א א׳), ושניהם
פירשו אציליה ל׳ אצילי ידים (ירמ׳ ל״ח י״ב), כטעם ירכתי ארץ וכנפות ארץ;
והנה רחוק שיקרא לא מצרים ולא אור כשדים בכנויים אלה.

10. Non temere, imperciocchè con teco son io; non turbarti, mentre son io il tuo Dio; ti faccio forte, ti soccorro, ti sostengo colla mia destra, quella destra che sa far giustizia.

אל תשתע: יש מפרשים אל תפחד כשעוה, וראב״ע פירש אל תרפה
כמו שעו מני, ורש״י וגעז׳ פירשו מדרך שעה משען הבטחה, אל
תביט סביבותיך כאדם המפחד; ולדעתי הוא מדרך שעע שענינו
טיחה, והושאל על ההשתוממות, כמו השתעשעו ושעו (למעלה
כ״ט ט׳), עי״ש. בימין צדקי: הימין אשר יש לה כח לעשות משפט,
וגעז׳ מפרש לשון ישועה.

11. Rimarran delusi e vergognati tutti coloro, che ti erano avversi, diverran nulla e periranno quelli, che ti muovevan litigio.

הנחרים: לשון התחממות למריבה, כמו אל תתחר במרעים.

12. Tu li cercherai, nè più li troverai coloro, che moveanti rissa, resteranno annientati e distrutti quelli, che ti facevan guerra.

מצותך: מריבה, כמו כי ינצו אנשים.

13. Imperciocchè S. D. tuo Dio son quegli che ti sostien la destra, quegli, che ti dice: non temere io t'assisto.

14. Non temere, o tu verme di Giacobbe, che pur sei la prode gente d'Israele; son io, che t'assisto, dice S., son io il tuo liberatore, dice il Santo d'Israele.

מתי ישראל: געז׳ אומר מתי מספר כאן שקר שתהיה הוראת מיעוט
המספר במלת מתי; ואחרים אמרו לקרוא מתי בציר״י ל׳ מיתה; ואני
אומר בהפך ל׳ גבורה, כמו מתיך בחרב יפלו וגבורתך במלחמה
(ישעיה ג׳ כ״ה) וכן ונחרם את כל עיר מתים הנשים והטף (דברים
ב׳ ל״ד) שעניינו הגברים; והטעם אל תיראי תולעת יעקב, כי
אינך באמת תולעת יעקב, אלא מתי ישראל, ואנשי חיל וגבורה; ומפני

זה הזכיר ישראל שלא מת: , כי ישראל ל׳ גבורה , כי שרית עם אלהים.

15. Io ti costituisco qual trebbia fatta a lima, nuova, fornita di denti acuti; tu triterai i monti, e gli sminuzzerai, e ridurrai le colline qual pula.

הנה שמתיך : לפי שאמר תולעת יעקב המשילה למורג הדש את התבואה, כי כן הגלויים אוכלים הגופות הקשים ועושים אותם אבק ורקבון . מורג חרוץ : עץ עב ארוך ועגול ובו חריצין חריצין כעין lima , ומגלגלים אותו על הדגן להפריד הקש, ומצאתי כי מורגא הוא תרגום של חד , וקרוב שנקרא העץ ההוא בשם המורה חד עם היותם אשר בו , וחרוץ על שם החריצין ; ובכן חרוץ שם התאר, ובמקומות אחרים הוא שם המורג, שנקרא כן על שם חריציו . תדוש הרים: כמו שהמורג דש את התבואה, והכוונה תגבר את אויביך אם יקומו להרע לך בשובך מן הגלות.

16. Li ventilerai, e il vento li porterà via, e la procella li disperderà, mentre tu esulterai in D., nel santo d'Israel ti glorierai.

תזרם : החשך המשל , כי אחר הדישה זורים הדגן לרוח, והמץ מתפזר.

17. Poveri e miseri essi cercano acqua, e non c'è; la loro lingua per la sete è inaridita; Io, D. risponderò loro; Io, Dio d'Israel, non gli abbandonerò.

העניים והאביונים: הם בני הגלות , ורד״ק ורש״י פירשו כפשוטו שבעלי הגאולה ילכו דרך מדברות ויחסרו להם המים ; ויש מפרש דה״ שבהיותם בגלות הם משולים לצמאה כמו צמא למים , וכן נ״ל. נשתה : כמו ונשתו מים מהים (ישעיה יט ה׳), ודגש התי״ו לתפארת הקריאה בעבור הפסק.

18. Farò sgorgar fiumi su pei monti, e fonti per mezzo le valli; ridurrò il deserto a stagno d'acqua, ed il suolo arido a sorgenti d'acqua.

שפיים : הרים ומקומות גבוהים , כמו שאי עיניך על שפיים (ירמיה ג׳ ב׳).

19. Metterò nel deserto cedri, acacie, mirti, ed alberi da olio; porrò nella solitudine abeti, platani, e bossi unitamente.

שטה: נקרא בערבי שנט , והוא acacia , וכן תרגם רבנו סעדיה. תדהר : פירשו רז״ל דולב , וכן תרגם רבנו סעדיה בערבי, והוא platanus indica , ונגזר מן דהר שענינו בערבי durare , ומזה דור ותדיר, ונקרא תדהר על שם קיומו ותקפו , ות״א מרנין , אולי שמפני חזקו היו עושים ממנו רחיים, מורניתא בארמי רחיא (געזי); ולדעת תלמידי מוהר״ד אברהם לפטעקר אין זו גזרת מלת תדיר , ואין ענינה קיום ועמידה , אלא חזרה חלילה , והיא נגזרת מן הדר שענינו חזרה. תאשור : ת״י אשכרעין , והוא buxus , ורז״ל פירשו שורבינא, וכן תרגם רבנו סעדיה , וכן בתרגום סורי שרוינא , והוא מין ארז , ואולי נקרא תאשור על שעולה זקוף ויושר (געזי).

20. In guisa che (le nazioni) veggano e conoscano, ed universalmente riflettano e considerino, ch'è la mano di D., che ha fatto ciò, e ch'egli è il Santo d'Israel che l'ha portentosamente operato.

למען יראו : באופן שהעמים יראו . וישימו : שימו לב (ראב״ע), וכן שמו לבם עליה (שופטים יט ל׳), וכן ברומי attendere, advertere בהשמטת מלת animum (Kocher) . יחדו : כלם כאחד; בראה : כמו ואם בריאה יברא ה׳, מעשה פלא.

21. Date innanzi la vostra causa, dice D., presentate i vostri argomenti, dice il Re di Giacobbe.

קרבו ריבכם : חוזר לטעון נגד עובדי ע״ז, כמו למעלה. עצומותיכם : טענותיכם , מל׳ משנה שנים שהיו מתעצמים בדין (רש״י), וכן מדינים ישבית הגורל ובין עצומים יפריד (משלי יח׳ יח׳) (ראב״ע) הגורל יפריד בין החולקים.

22. mettano innanzi, e ci narrino le cose che debbono accadere, le cose passate di qual natura sono? narratecele, in guisa che considerandole se ne possa da noi conoscere la fine; o annunziateci le cose avvenire.

23. annunziate le cose che accader debbono nei tardi tempi, dimanierachè possiamo conoscere che siete dei, che potete giovare e nuocere; e noi, ciò veduto, rimarremo tostamente stupefatti.

24. Ma ecco che voi siete nulla, e nulla è il vostro lavoro; detestabile è chi a voi si appiglia.

25. Io lo suscito dal Settentrione, ed egli viene; dall' oriente, ed ei proclama il mio nome; ed egli calpesta i principi come il fango, e come il vasajo pesta l'argilla.

26. Chi ha ciò annuciato in addietro in guisa che lo sospettassimo? Chi l'annunciò in antico, dimanierachè potessimo dire: egli ha ragione? — Nè alcuno l'annunziò, nè alcuno il publicò, nè alcuno ha udito i vostri miracoli.

27 Io darò a Sionne un foriere, un nunzio a Gerusa-

יגישו ויגידו לנו: אם תרצו להתקומם נגדי בריב צריך שיגידו גם
הם העתידות כאשר עשיתי אני. הראשונות מה הנה: אתם האלילים
הגידו נא לנו מה הם המאורעות שכבר אירעו, ואין הכוונה שיגידו מה
שהיה, אלא יגידו ויפרשו היטב תכונת הראשונות וסבותיהן ומסבבותיהן,
באופן שאשר נשים לבנו להבינם נוכל לדעת מה תהיה אחריתן; ורא'
פירש הגידו העתידות בכלל, מה יהיה בתחלה ומה בסוף; וגעז פירש
הגידו הנבואות אשר הגדתם מקדם על האחרונות. או הבאות השמיענו:
או הגידו לנו מה שיהיה מכאן שיהיה תלוי ונמשך ממה שהיה כבר.
האותיות: מגזרת אתא או אתה, כמו הבאות. לאחור: לעתיד, כי זמן
עבר יקרא לפנים (רא"בע). ונשתעה: האל"ף יתרה, והוא כמו אל תשתע
כי אני אלהיך (למעלה פסוק י'). ונשתעה ונראה יחדו: מיד
שנראה זה נשתומם, ההשתוממות והיראה שהיינה כאחת; ואפשר
גם כי מה שכתוב ונרא יחדו הראוי בו ונירא ותהיה המליצה
ונשתעה ונירא, כמו למעלה אל תירא אל תשתע; וגעז' פירש לשון לכה
נתראה פנים (מ"ב י"ד), ונשתעה מגזרת שעה ענין ראיה, כלו' נתוכח
ונראה יחדו; אמנם אין ענין שרש שעה ראה, כ"א פנה, ועוד אחר שאמר
ונשתעה מה הוסיף באמרו ונראה, ועוד ונתראה הי"ל.
הן אתם מאין: אומר כנגד האומות. ופעלכם: האלילים מעשה ידיכם.
מאפע: כמו מאפס, כי מצאנו שין באה תחת סמך צלי, נתך נתע
([illegible]), ועלי' וסמך מתחלפות כמו עלס ועלז (כ"ג עו"ז), והצד"י
בעברית מתחלפת בארמית בעי"ן, ארץ ארעא, רבץ רבע, ומזה
נקרא המלאך עיר, כמו ציר שענינו מלאך. תועבה יבחר בכם:
נתעב הוא מי שבוחר בכם.
העירותי מצפון: את כורש שהיה מפרס, והיא למזרחה של א"י; אף
שאם ממזרח שמש, ואמר גם מצפון כמו שאמר מצפון תפתח הרעה
(ירמיה א' י"ד), כי אנשי מלך פרס ובבל צבאות לא"י, הנה הבאים
מהם לא"י צריכים לבא אליה מצד צפון מפני המדבר אשר בין
בבל לא"י, המונע לבא משם לה בדרך ישרה. יקרא בשמי: ככתוב
בתחלת עזרא ובסוף דה': כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים.
ויבא סגנים: הראוי ויבוס, וכן תרגם יונתן וידוש, והמקרא קרא
ויבוס סגנים, ולא נתן ריוח בין הפרקים, והכותב שמע ויבא סגנים,
ויאת: היה מצפון, ויאת כמו ויעל ויעש, ולהיות האלף מאותיות
יהוא נקראה נחה.

ראשון לציון הנה הנם: המקרא הזה נעוץ סופו בתחלתו, ותחלתו

בפיו, אתן לציון ולירושלם ראשון ומבשר שיאמר הנה הנם, וטעם ראשון הוא שיבא לפני עולי הגולה ויאמר לציון הנה בניך, הנם באים; והמדקדקים [illegible] פירשו ראשון על האל, אני הוא הראשון שאתן לציון מבשר, ואחריו רוזי׳ וגעזי׳.

וארא: אני מבקש בין האלילים ובין עובדיהם, ואינני מוצא מי שיוכל להגיד הגבורה הזאת בטרם תהיה. ואין יועץ: אין מגיד הנעלם כמו לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים; וכן ועצת מלאכיו ישלים, מה שהגידו נביאיו, וכן מה יעצת ללא חכמה. ומאלה: מתוך כל האלילים והעמים האלה. ואשאלם: אין איש ואין יועץ שאוכל לשאול אותם וישיבו דבר.

הן כלם: כל העמים. מעשיהם: האלילים מעשה ידיהם. הן כלם און: כן צ״ל להפסיק אתנח כדעת בה״ט ה״ל ואפס, כמו רוח ותהו.

28. mentre vo guardando e non veggo alcuno, guardando fra tutti questi, nè v'è chi dar possa un avviso; in guisa che interrogandoli sappian dare risposta.

29. Essi son tutti vanità; nulla sono i loro lavori; vento e vanità i loro simulacri.

מ״ב

42.

1. Ma il mio servo, quegli cui io sostengo, il mio eletto, a me caro; io imposi su di lui il mio spirito, egli promulgherà la legge alle nazioni.

2. Egli non grida, non alza la voce, non si fa sentire per le piazze.

3. Una fragil canna ei non la rompe; un lucignolo languido ei non l'ammorza — pure egli riuscirà a produrre in vera luce la giustizia

הן עבדי אתמך בו: יונתן רד״ק ודון יצחק פירשו על מלך המשיח, רבנו סעדיה על כרש, ראב״ע ורוזי׳ (בדפוס ראשון) וגעזי׳ על הנביא, או על קהלת הנביאים, והנכון כדעת רש״י ורוזי׳ (בדפוס שני) ובתרגום יוני המיוחס לשבעים זקנים, שהפרשה אמורה על ישראל, הנקראים כלם עבד ה׳ ובחירו, כמו למעלה ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך, ואומר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתיך, וכן למטה ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי בו (מ״ד א׳), זכור אלה יעקב וישראל כי עבדי אתה וגו׳ (שם כ״א), למען עבדי יעקב וישראל בחירי (מ״ה ד׳), גאל ה׳ עבדו יעקב (מ״ח כ׳), והראיה הברורה כי עבד ה׳ האמור בפרשה הזאת אינו אלא ישראל הוא, כי למטה אומר מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כמשלם וחרש כעבד ה׳, ואח״כ אומר והוא עם בזוז ושסוי, ואח״כ מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים, הנה מבואר כי העבד והמלאך הם הם העם, והעם הוא יעקב וישראל; והזכיר כאן שבח ישראל העובדים ה׳ אחד, כנגד מה שהזכיר גנות עכו״ם אשר כלם און אפס מעשיהם.

נתתי רוחי עליו: העמדתי בישראל נביאים והודעתי להם ראשונה לכל שאר האומות. משפט לגוים יוציא: והוא ישראל עתיד שממנו תצא תורה לכל הגוים, כי מתורתי אשר נתתי להם ילמדו כלם משפט וצדק.

לא יצעק ולא ישא: אין רוחו גבוהה בגוים שעבדי האלילים, אעפ״י שהוא יודע שהאמת אתו.

קנה רצוץ וגו׳: משל על שפלות ישראל בגלות; לאמת יוציא משפט לא שהם יעשו זה, אלא הכוונה, אעפ״י שהם שפלים ונמוכים, הנה חפץ ה׳ בידם יצלח, ועל ידיהם יצא משפט לאמתו ותתגלה האמת בארץ, כי כן גזר ה׳. יוציא משפט: אין מוצא זו כמוצא של

מעלה משפט לגוים יוציא, כי שם ההוצאה היא לגוים, והכוונה
יפרסם ביניהם המשפט, וכאן ההוצאה היא לאמת, וטעם יציאת
המשפט כמו על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט (חבקוק א׳
ד׳) שענינו אין הדין נעשה, כלומר הדין מעוות, אף כאן ישר׳
יגרמו שיהיה משפט יצא לאמת, שיודע ויעשה הדין על אמתתו,
והמשפט האמור כאן הוא הדין אשר לאל עם האנשים, והוא הריב
הנזכר למעלה יחדו למשפט נקרבה, והטעם כי ע״י ישראל ברצון
ה׳ יתגלה ייחוד האל בעולם.
לא יכהה ולא ירוץ: זה פירוש לאמת. יוציא משפט, ועם כל שפלותו
לא יחדל כהה ורצוץ, כי אמנם לבסוף תעלה בידו לקבוע המשפט
בארץ, ויהיה ה׳ אחד ושמו אחד בכל העולם, ואיי כל הגוים ייחלו
לתורתו, כמו שנאמר למעלה כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים
(ב׳ ג׳). יכהה וירוץ: הזכיר שני לשונות אלה כנגד מה שאמר
קנה רצוץ ופשתה כהה, וירוץ פעל עומד, ואולי קריאתו ירוץ
לפעל מקרב רצץ, והוי״ו יתרה כי משפטו ירץ כמו בתפשם בך
בכפך תרוץ. עד ישים: יתקיים ויעמוד עד כי לבסוף ישים.
ונוטיהם: אין צורך לומר שהוא ל׳ רבים כמו ישמח ישראל בעושיו
(תהלים קמ״ט ב׳), כי אמנם השמות שסופם ה״א השרש מצאנום
שומרים הה״א לפני מ״ם ונון הכנוי, כלו שיהיו לר״, ובכתבים
(ג״כ ביו״ד ואינה אלא יגבו׳, כמו ומראיהן רעל בראשית מ״א כ״א),
ומראיהם טובה (דניאל א׳ טו), ע׳ למעלה ל׳ כ׳; וענין ונוטיהם אינו
ענין מתיחה בלבד, אלא מתיחה בשיפוע כאהל, כמו ויט אהלו,
וכן ויט שכמו לסבול, וזולתם רבים, והוא ל׳ מתנגד לרקע הארץ
שאחריו, שענינו מתיחה ביושר. רוקע הארץ: בורא הארץ אשר
היא שטוחה (לדעת הקדמונים) ובורא ג״כ צאצאיה, והוא כל העולה
עליה אדם ובהמה וזולתם. נותן נשמה: נשימה, כמו מגערתך
ה׳ מנשמת רוח אפך, מנשמת אלוה יאבדו. לעם עליה: עם לשון
קהלה וקבוץ, אף שלא מבני אדם, כמו הנמלים עם לא עז (משלי
ל׳ כה), שפנים עם לא עצום (– – כו), והכוונה לקבוץ בהמות וחיות
שעליה. ורוח להולכים בה: הם בני אדם, כי הם לבדם יקראו הולכים
אחרי כי שם הליכה היא בקומה זקופה; ורשב״ע ורד״ק ורא״ז כתבו
בהפך, נשמה על האדם ורוח על החיות, כי יחשבו נשמה שם
לנפש הרוחני בעל המחשבה, ואינו כן בתחלת הוראתו, אלא
הושאל אח״כ להורות גם עליו, עיין למטה נ״ז ט״ז.
קראתיך בצדק: אני בחרתי בכם ישראל בצדקה וחסד, ואני אחזיק
בידכם ואשמרכם בגלות: לברית עם: להיות עם ברית לי, (רש״י למטה
מ״ט ח׳). לאור גוים: להיות מפורסם לתהלה ולתפארת בין הגוים.
לפקוח עינים עורות: אני ה׳ אפקח עיני ישראל היושבים בחשך
הגלות, ואוציא ממסגר אסיר וגו׳, וגעז׳ אומר שעיני שלם עורות,

4. Egli non resterà languido nè rotto, anzi stabilirà nella terra la giustizia; e quei delle varie contrade attenderanno bramosi la sua istruzione.

5. Dice così Iddio, S., egli che il cielo creò, e vi inarcò distese; che fece piana la terra e (creò) quanto in essa nasce; che dà il respiro alla turba che vi sta sopra, e lo spirito a quelli che vi camminano.

6. Io S. ti chiamai benignamente, ed io ti terrò per la mano e ti conserverò, e ti renderò il popolo della mia alleanza ~~numeroso~~ luminoso tra le genti.

7. aprendo gli occhi ciechi, traendo dal carcere i detenuti, dalla prigione gli abitatori delle tenebre.

והביא לכסיה החציא עם עור, ומי עור כי אם עבדי, והוא לא הבין
טעמם.

8. Io sono D.; egli è il mio nome; nè io lascerò ad altri l'onore a me dovuto, ai simulacri la gloria, che a me appartiene.

9. Le cose in addietro annunziate sono già accadute, ora ne annunzio delle nuove; innanzi che nascano ve le fo udire.

אני ה' הוא שמי: מכאן כי שם הויה מורה על תכונת האל
האמתי. וכבודי לאחר לא אתן: לא אניח כבודי לפסילים לעולם,
אבל עוד יבא יום שאפרסם ייחודי בעולם.
הראשונות הנה באו: מה שנבאתי על סנחריב כבר נתקיים (רד"ק).
וחדשות אני מגיד: היא גאולת בבל.

10. Cantate ad onore di D. un inno nuovo; cantatene le lodi dall'estremità della terra; cantinle quelli, che il mare varcano, e quelli che in mezzo ad esso (nelle isole) trovansi; le remote contrade e i loro abitatori.

11. Alzin la voce il deserto e le sue città, i villaggi abitato dagli Arabi; gridino gli abitatori delle rupi, mettano grida dalla cima dei monti.

12. Facciano onore a D., e ne annunzino la gloria nelle lontane contrade.

שירו לה' שיר חדש: כי כאשר יגאל ה' את עמו עי' כרש יודע הדבר
בגוים רחוקים, ויתנו כבוד לה', ואין הכוונה לימות המשיח, כי לא אמר
שיעבדו כל העמים את ה', אלא שיגידו תהלתו, ולכן הזכיר יורדי הים,
כי יגידו הגאולה באיים הרחוקים. ומלאו: יושבי האיים שיושבים באמצע
הים. איים ויושביהם: לא איים ממש, אלא ארצות רחוקות ומעבר לים.
ישאו: קול. מדבר ועריו: ארץ ערב שיש בה מדבר ויש בה ערים.
חצרים תשב קדר: החצרים שיושבים בהם בני קדר (ראב"ע ורד"ק),
והנה פרט המקומות הרחוקים לא הרבה מאד, כי על גאולת בבל מדבר, ולא
לימות המשיח.

13. D. qual eroe uscirà, qual guerriero metterà in azione il furore; alzerà romore e strepito; contro i suoi nemici si mostrerà potente.

14. Fui cheto lunga pezza, stetti immoto, mi feci forza; ora qual puerpera urlerò, espirerò e inspirerò simultaneamente (sbufferò di sdegno).

יעיר קנאה: כמו ולא יעיר כל חמתו, שתתחזק ותפעל בה, וכאלו
היתה נרדמת ויעיר אותה. קנאה: התלהבות חמה, וכל
זה על מלחמות כרש על בבל, וקורא הבבליים אויבי ה' כי
הגלו את ישראל.
החשיתי מעולם: עד עכשיו נחתי ושקטתי מנקום נקמתי. החשיתי:
אין ענינו העדר הדבור לבד, אלא העדר הפעולה והתנועה,
כמו ויחשו גליהם. אחריש אתאפק: עד עתה הייתי מחריש ומתאפק.
אחריש: גם זה ל' מנוחה ושביתה מפעולה, כמו אל תחרש ואל תשקוט
אל, ועקר הוראתו עשה עצמו כחרש. כיולדה אפעה: עתה ארים
קול כיולדה. אשם: מגזרת נשם (כ' Coccejus ורא"ז וגעז') היא
הוצאת הרוח. ואשאף: אכניס הרוח. יחד: בזמן אחד, כלומר
אעשה נשימות קצרות, כן דרך מי שהוא בקצף גדול (טרסט
("Zorn Schnaufen").

15. Inaridirò i monti e i colli, e ne seccherò l'erba tutta; renderò i fiumi asciutti quali abitate contrade, e gli stagni inaridirò.

אחריב הרים: אחר שהזכיר שירקה עצמו בקצף, והקצף נמשל
לאש (חמה), הזכיר כי האש ההוא יחריב הרים וייבש נהרות,
כענין כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית ותאכל ארץ
ויבולה ותלהט מוסדי הרים, והכל משל.

16. Farò andare i ciechi per istrade da essi non conosciute; per sentieri ad essi ignoti li farò camminare; farò sì che i luoghi tenebrosi riescan loro lucidi, ed i tortuosi piani: queste cose io l'effettuerò, ~~senza~~ lungi dal trascurarle.

והולכתי עורים בדרך לא ידעו: משל על הצלת עולי הגולה מכל אויב
ואורב בדרך. בדרך לא ידעו: כי העור הולך בדרכים הידועים
לו מלפנים. עשיתם אעשה אותם; ורש"י וגעז' פירשו אעשה להם
ולא אעזוב אותם (עולי הגולה). ואין צורך, כי כבר תקנו

עזיבה שאינה על הקדם, אלא על הפעולה, כמו אשר לא עזב חסדו ואמתו.

למסכה: לאלהי מסכה.

17 Ritirinsi svergognati coloro, che fidano in un simulacro, che dicono ad opere a getto: voi siete i nostri Dei.

18. O voi sordi udite; e voi, ciechi, mirate e vedete.

19. Chi è dunque sì cieco, se non l'è il mio servo, chi sordo al par dell'inviato mandato da me? chi può dirsi cieco quanto il fedele, cieco quanto il servo di D.?

החרשים שמעו: כנגד האומות שאמר עליהם שיבושו בראותם גאולת ישראל, אומר להם פקחו עיניכם וראו כי לא היתה גאולה לישראל מצד גבורתם, כי הם כעורים וחרשים, ונעלבים ואינם עולבים, וכמו שאמר למעלה לא יצעק ולא ישא וגו' קנה רצוץ וגו' אכ״ יד ה' עשתה זאת.

מי עור כי אם עבדי: מפני שהזכיר אצל האומות תאר החרשים והעורים המשיל גם את ישראל בתארים האלה, והנה כמו שאומרים בלשון החריש והכוונה שקט מלפעול ועשה עצמו כחרש לא ישמע, וכטעם ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו, כן יאמר על ישראל שהם חרשים ועורים להיותם סובלים השעבוד בגלותם בלא להתקומם בעזות פנים נגד נוגשיהם, וכאלו אינם מרגישים במצבם הקשה; וראב״ע ורד״ק פירשו אתם אומרים כי נביא ה' הוא העור והוא החרש; ורש״י פירש אמר שקבלתם עליכם אין עוד אני מכם עור וחרש; כי עבדי הוא ומלאכי; ורמ״ז' וגעז' פירשו ג' תוכחה לישראל, ומפרשים נגד ישראל גם המקרא שלמעלה החרשים שמעו, ועליהם הוא אומר מי עור כישראל שבחרתי בהם להיות עבדי, ומי חרש כמוהם שבחרתי בהם להיות מלאכי; והם לא אבו לשמוע אלי. והנה כאן אף געז' מודה כי עבד ה' איננו הנביא, אלא ישראל, והוא אומר כי יש להפלא איך קרא לישראל מלאכי, ומשיב כי מלאך ה' נרדף לעבד ה', כמו מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים; וגעז' לא זכר כי שם הכוונה באמת על הנביא, לא שיהיה מלאך נרדף לעבד ה', ואע״פ אי אפשר שיהיו ישראל נקראים מלאך ה' אם לא היתה כוונת האל שעל ידיהם יתפרסם דברו ויחודו בכל הארץ; ואמנם שיאמר עבדי ומלאכי למי שהיה ראוי שיהיה עבד ה' ומלאכו, והוא איננו אלא חוטא ומורד, הנה זה הדבר שאין הדעת סובלתו. כמשלם: פירש Doederlein ואחריו געז' ומל' ערבי מֻסְלִם (Musulmanus) עקר הוראתו מי שהשלים ומסר עצמו לעבודת האל, ואחרי כן השתמשו בו להורות בעל האמונה האמתית; ואמנם אין המלה הערבית הזאת מגזרת שָׁלוֹם (כדעת געז' בלעקסיקון), אלא מפועל הִשְׁלִים, בהוראת הִשְׁלִים, שענינו מסירה, כמו השלם קדם אלה ירושלם (ע׳ עזרא ז׳ י״ט), וכן וה' הסגירם תרגם אנקלוס וה' אשלמינון, וכן בתלמוד ואשלמוה לר' שמעון בן א״י בן לקוניא (בה״מ פ״ה), והדר אשלמיה ליה לדומה (חגיגה ה'), וכן ברש״י (שמות י״ד י״ט) ויסע עמוד הענן, כשחשכה והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש; וכן במדרש רבה הוא עשנו ולו אנחנו,

20. Veder molte cose, e non badarvi; aver gli orecchi aperti, e non mostrar d'udire.

21. I. ha voluto per la sua bontà, ch'egli offrisse a lui una grande e valida istruzione.

22. Esso è poi è gente depredato, e messa a sacco, di cui i giovani tutti sono esanimi, e nelle prigioni nascondonsi; esposti alla depredazione, senz'alcuno che li salvi; senz'alcuno che dica: restituisci-
;

23. chi tra voi (o nazioni) avrebbe fatto attenzione a ciò; avrebbe ciò ascoltato, ed avrebbe compreso l'avvenire.

24. chi è che espose Giacobbe a' depredatori, e Israele al saccheggio? I.; contro del quale abbiamo mancato, del quale essi non hanno voluto seguire le vie, e di cui non hanno ubbidita la legge.

25. Ond'egli versò su di loro un fuoco, il suo sdegno, cioè a guerra potente; in guisa che esso li pose in

לו אלו משלימין נפשותינו, ונכשל בזה החכם ר״מ משה קנגלדה
בספרו ראשית דעת וכתב כי לשון בעל המאמר שהנפש כח
והכנה לבד, ושאדם משלימה ומוציאה אל הפעל; והחכם ר' מנשה
בן ישראל (בנשמת חיים מאמר ב' פרק א') דחה דבריו, ומנעה
גם הוא בהבנת המדרש, ופירש גם הוא את המלה מל' שלמות.
ראות רבות ולא תשמור: כן היא מדתו של עבד ה' בגלות, הוא
רואה מה שעושים לבזותו ולהכלימו, ולא ישמור, לא ישגיח ולא יטור
בלבו, ואזניו פקוחות והוא שומע כלמה שמדברים בו קלון וחרפה
וגדופות, ומראה עצמו כאלו לא ישמע, וכמו שאמר למעלה לא
יצעק ולא ישא וגו'. ראות: כתיב ראית, הדבור מוסב לעבד
ה', כמו לא תשמור, ואחר הופך פניו אליו ואומר כנגד אחרים פקוח וגו'.
ה' חפץ למען צדקו: למען צדקתו וחסדו של האל. יגדיל תורה
ויאדיר: ראה שישראל ילמדו את האומות תורה ולמוד גדול ואדיר,
והוא ע"י שיראו העם כל נפלאות יצאו, ובכן יכירו כי יד ה' עשתה
זאת, וזו היא תורה גדולה ולמוד חזק הבא לעמים מאת ישראל ומאורעותיהם.
והוא עם בזוז: עבד ה' זה הנזכר לא היה בו כח לגאול את
עצמו. הפח בחורים כלם: בחוריו שהם מטבעם חזקים הם רכי
לבב ומחסרי אומץ, כאלו יצאה מהם רוחם. הפח: ל' אמללה
יולדת השבעה נפחה נפשה (ירמיה טו ט), ונפש בעליה הפחתי
(איוב לא לט) (Gussetius), וכאלו כתוב בחוריו כלם הפח
יפחו נפשם; וקרוב לזה פירש רש"י בחוריהם פחי נפש כלבן
ודעת Coccejus Vitringa שהבחורים מפיחים בו, כלו' מחרפים
אותו, כמו כל צורריו יפיח בהם, אשית בישע יפיח לו; ורא"בע
ורד"ק וגעזני' פירשו בחורים כמו בחורים, במערות, והפח
ל' פח.
מי בכם: כנגד האומות מדבר, מי היה בכם בגבהות ישראל בגלות
היה מאזין זאת אם היה אדם אומרה להם, ומי היה בכם שיקשיב
ומתוך כך ישמע לאחור, יבין מה אחרית דבר, כטעם לו חכמו
ישכילו זאת יבינו לאחריתם איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו
רבבה אם לא כי צורם מכרם, אף כאן מי בכם היה מאזין
אם היו אומרים לו מי נתן למשיסה יעקב הלא ה' זו חטאנו
לו, ומתוך כך יבין לאחור וידע כי עתיד ה' לגאול את בניו
ולנקום נקמתם; והמפרשים כלם פירשו מי בכם על ישראל.
זו חטאנו לו: היה לו לומר חטאו, אלא שרצה הנביא לשתף עצמו עמהם.
זו: ענינו אשר, כמו ד' בארמית (בחלוף דלת בזיין כנהוג
ובחלוף יוד בויו, כמו פְעִיל פָעוּל), וכן זֶה כמו דָא, דְנָא, דֵן,

חמה אפו: חמה שהיא אפו, אפו הוא פירוש חמה, ורא"בע וגעזני' פירשו
פירשו מוכרת במקום סמוך, חמת אפו, והרד"ק ורא' חמת אפו,

fiamme, tutt' all' intorno, prima che se n'avvedessero; fiamma che arse in mezzo ad essi, prima che vi ponessero mente.

43.

1. Or dunque dice così D., il tuo creatore, o Giacobbe, il tuo organizzatore, o Israele, non temere, imperciocchè io sono il tuo Goel; io ti ho chiamato per nome; mio tu sei.

2. Se passerai per l'acqua m'avrai teco, se per fiumi essi non ti trascineranno; se andrai nel fuoco non ti scotterai, la fiamma non arderà in te.

3. Imperciocchè io ti sono il tuo Dio, io, il santo d'Israel sono il tuo liberatore; io darei pel tuo riscatto l'Egitto, l'Etiopia ed i Sabei darei per te.

4. Tanto mi sei tu caro e prezioso, e tanto io t'amo, ch'io darei altri uomini per te, ed altre nazioni in cambio della tua persona.

5. Non temere, imperciocchè teco son io; dall'oriente farò venire la tua prole, e dall'occidente ti raccoglierò.

אפו בחמה אפו, ואין צורך, כי מאחרו וישפך עליו חמה הכתוב ה
שפך עליו אש ומלחמות, ואחר פירש כי האש הוא אפו. ותלהטהו:
המחה, לא המלחמה כדעת רש"י וגזע', כי אין המלחמה מלהטת,
אך חמה היא לשון חמימות ואש, וכן חרון, ועל אחר תשלח חרונך
יאכלמו כקש, שאש היה לו ענין אם לא שלום חרון, עניבה
כענין אש. ותלהטהו מסביב ולא ידע: תחלה אחזה האש במקום
במסבותיו, קודם שיכיר בדבר, ואחר בערה גם בתוכו במקום
קודם שיבין. ולא ידע ולא ישים על לב: חלופת נהוגות, והכוונה במקום,
כמו המעתיק הרים ולא ידעו (איוב ט' ה').

מג

ועתה: מחובר לענין שלמעלה, והיא נחמה לישראל בגלות בבל. בוראך
ויוצרך: אין הכוונה על בריאת העולם, אלא על עשיית ישראל לעם.
גאלתיך: אני גואל שלך, דרך משל, כמו שהגואל פודה קרובו
משעבוד, ולפיכך אמר אחר זה נתתי כפרך מצרים, שאין ענין לו
בזולת המשל הזה. גאלתיך: אני גואל שלך כמו כי קדשתיך (ישעיה ס"ה
ה') אני קדוש ממך, ואיננו לו' עתיד, אגאל אותך, כדעת המפרשים
כלם, שאחר מה ענין קראתי בשמך לי אתה, אלא יתכן לפרשו לעתיד,
ולפי דרכי הענין מבואר מאד, כי הוא מפרש מהיכן נהיה האל
גואלם של ישראל, והוא מפני שקראם בשם, כלומר שבחר בהם (כמו ראה
קראתי בשם בצלאל) והם לו, נעשו שלו

כי אני ה' אלהיך: הכוונה בלא ספק נגד הבגינה, אני הנקרא אלהיך הוא אקיים
כלומר מושיעך: נתתי כפרך: להיותי גואל שלך, אם הייתי צריך
לפדות אותך בחליפות עם אחר, הייתי נותן תחתיך גוים
גדולים ועצומים ועשירים, מאשר יקרת בעיני - נתתי: הייתי
נותן, כמו כסדום היינו לעמורה דמינו, לו החייתם אותם לא הרגתי
אתכם, (שופטים ח' י"ט); והמפרשים כלם פירשו הענין כפשוטו,
אלה לשעבר, ואלה לעתיד.
ואתן: הייתי נותן, כמו אם אשמע אליך ואם אראך (מ"ב ג' י"ד).

ממזרח אביא זרעך: אפשר שהוא מזכיר ארבע רוחות השמים אין
הכוונה אלא על גלות בבל, אלא שהיתה מלכות בבל גדולה ופשטה
ממשלתה בארצות רבות; ואולי נתפשטו ישראל בימי גלותם בארצות
רחוקות זו מזו; וכבר ראינו כי בבל להתפשטות ממשלתה נקראה

6. Dirò al settentrione: „dà fuori"; ed al mezzogiorno: „non celare"; porta i miei figli da lungi, e le mie figlie dall'estremità della terra.

7. „Queglino tutti, i quali a me appartengono, e cui io a mio onore ho creati, organizzati e fatti."

8. Io voglio trar fuori un popolo, che mostrasi cieco, sebbene abbia gli occhi, e sordo, benchè fornito d'orecchi.

9. Se genti tutte si radunano assieme – uniscansi pure le nazioni: chi è tra esse che annunzii tal cosa, e ci faccia udire oracoli anteriori agli eventi? producano i loro testimonii in guisa che aver possano ragione, i quali (testimonii) odano (le loro asserzioni) e dicano: è vero.

10. Voi siete, dice J., i miei testimonii, ed il mio servo, che ho eletto; in guisa che potete conoscere, e credermi, e comprendere ch'io sono Dio; e che prima di me non ha alcun Dio esistito, nè dopo di me esisterà.

11. Io, io sono J.; nè oltre a me havvi chi salvar possa.

12. Io stesso annunzio, e salvo, e pubblico l'accaduto; ~~non~~ nè havvi tra voi alcuno ~~un~~ estraneo ~~che ne l'attesti~~, voi stessi siete i miei testimonii, dice J., ed io sono Iddio.

13. Ed io anzi eternamente esisto; nè dalla mia mano v'è chi salvar possa altrui; io opero, e l'opera

בגם בבל.
אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי : ומה שאין רוצים שחזרו כלם ולא
רובם לא היה זה רק מרצון נפשם, אך החזרה היתה אפשרית לכלם,
ולא היה להם מונע מן החוץ.
כל הנקרא בשמי : הוא פירוש בני ובנותי שזכר, כלומר בני ובנותי
הם כל הנקראים בשמי, המתיחסים אלי בהיותם עם ה׳, כמו רק
יקרא שמך עלינו, שיאמרו אשת פלוני הוא זו · ולכבודי בראתיו:
והם העם אשר בראתי יצרתי ועשיתי לכבודי שתתגלה בהם גדולתי.
בראתיו יצרתיו עשיתיו : הכל על תקון האומה, כמו הוא עשך ויכוננך.
הוציא : רוצה אני להוציא ; עם עור ועינים יש : כטעם מי עור כי
אם עבדי.
כל הגוים נקבצו יחדו : חוזר להתוכח עם עכו״ם · נקבצו יחדו : כלם בקשו
לריב עמי · ויאספו לאמים : אינני ירא מההמון, אך זה חפצי שיאספו כלם.
מי בהם יגיד זאת : מי בהם שהגיד ענין כזה · וראשונות ישמיענו:
מי בהם שישמיענו נבואות הקודמות למעשה · וישמעו ויאמרו אמת:
יביאו עדים שהם (האלילים) הגידו העתידות קודם היותן, ואותם עדים
בשמעם דבריהם של האומות · וטענותם יאמרו אמת הוא מה שאומר
אחרים (ל׳ תלמידי הב׳ החכם יחף ז״ל).
אתם עדי : אתם האומות שאמר עליהם כל הגוים נקבצו יחדו, אחר שמעתם
את אשר הגדתי על כרש, תהיו גם אתם עדי · ועבדי : ישראל, כי להם
נאמרו ונמסרו הנבואות. למען תדעו : באופן שאתם יכולים לדעת
כי אני האל, ואמר כי אני הוא, כי הויכוח היה אם הוא האל, או אם
אלו העמים הם האלהים, והנה עתה יבינו כי הוא האל. לפני לא
נוצר אל : הלא לא היה אל, ואמר נוצר לרמוז כי אשר יעבדום הם
ברואים ונוצרים, ואין א׳ מהם מחויב המציאות (רק ענין) והמפרשים
כלם פירשו אתם עדי על ישראל, והלא שיאמר ישראל למען תדעו
ותאמינו לי, שאלו מתחלה לא היו מאמינים באלהותי, ובכל הפרשה הזה הוא
מתוכח עם הגוים, ולא הזכיר אפי׳ ברמז שהיו גם ישראל עמה, כמו שבאמת
לא היו בזמן גאולת בבל.
אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי : אני המגיד הדבר קודם היותו ואני
העושה אותו ומוציאו לפועל, ואני משמיעו אחר היותו קודם שידעוהו
אחרים, כי פתאום יהיה הדבר, וכמו שאמר ולירושלם מבשר אתן,
כי שום אדם לא ידע הגאולה עד אחרי היותה · ואין בכם זר: ~~כשוש~~
~~ועיני ראו ולא זר (הקיוב עד כאן) ואין ביניכם אל זר שיגיד לכם על~~
~~הדברים האלה, כי אתם עדי, והמפרשים כלם פירשו אין בכם אל זר~~, ותלמידי
ואין אחד מכם שיהיה כמו זר ונכרי
לענינים האלה, באין ידע כי אני הגדתי כל זה מימי
קדם, והם כלכם עדי (התלמידי יצחק פארדו);
והמפרשים כלם פירשו אין בכם אל זר.
מהדור אבותיהם מי כגוי פירש אין בכם זר, לא נודע עמכם שום זר שאינו
מישראל, כי לישראל לבדם היתה התשועה מיוחדת, וזו ראיה כי אני הוא המושיע.
גם מיום : פירשו המפרשים מהתחלת הזמן, ולי שהוא לי כולל הנצחיות
בבחינת הזמן העתיד, וכן על פירוש מה שכתוב בסוף יחזקאל מיום

העיר מיום ה' שמה, שם העיר יהיה זה: ולנצח ה' שמה, והורדת המם כטעם אחר, כמו יחינו מיומים; אחר שני ימים, כן מיום נאחר כל זמן שיהיה.

14. Dice così I., il vostro liberatore, il santo d'Israelle: per amore di voi, cui avrò mandati in Babilonia, farò calare le sbarre tutte, e dei Caldei cangiarsi in lutto il canto.

למענכם שלחתי בבלה: המפרשים פירשו אשלח כורש או פרס ומדי על בבל, ויקשה, כי לא הזכיר אפילו ברמז מי הם המשולחים, ולכן למענכם ישראל אשר שלחתי אתכם בגלה לבבל. והורדתי בריחים כלם: לשון בריח ודלתים (רש״ע ודון יצחק) למענכם הוריד בריחי בבל שהייתם מעובדים בתוכה, וכמו שאמר על כורש דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע; ורד״ק ורא״ז וגעז' פירשו אוריד אנשי בבל בורחים. וכשדים באניות רנתם: ואהפוך רנת הכשדים לתאניה ואניה (איכה ב' ה' ושעיה כט ב'), כי אנשי בבל היו שמחים וחוגגים בלילה ההוא אשר בא חיל כורש בעירם; וטעם הב׳ית, כמו כבודם בקלון אמיר (הושע ד' ז') ולא יחליפו ולא ימיר אותו [illegible] ברע או רע בטוב; והמפרשים כלם פירשו לפי הנקוד אניות לשון ספינות, שיברחו הכשדים באניותם אשר היו שמחים בהם מתחלה, ולא מצאנו בשום מקום בנביאים שיזכירו ספינות אצל בבל.

15. Io, I., sono il vostro santo, io, il creatore d'Israel sono il vostro Re.

בורא ישראל: שעשה אותם לגוי אחד בארץ, והמקרא הזה עד על אשר פירשתי במקומות שהזכיר בריאה ויצירה אצל ישראל, שאין הכוונה על בריאת שמים וארץ.

16. Dice così I.: quegli che altra volta fece strada nel mare, e sentiero in forti acque.

הנותן בים דרך: ביציאת מצרים (רש״י רד״ק רא״ז וגעז'). ובמים עזים: כמו שמצאנו מפורש: ואת רודפיהם השלכת במצולות כמו אבן במים עזים (נחמיה ט' י״א) (געז').

17. Quegli che trasse fuori cocchi e cavalli, e gente valorosa e forte; indi fece sì che tutte egualmente giacessero, senza più rialzarsi; rimasero estinti, spenti qual lucignolo.

המוציא רכב וסוס: שהוציא מצרים על ישראל למלחמה ברכבו ובפרשיו; חיל ועזוז: ובאנשי חיל וכח יחדו ישכבו: ופתאום עשה שיטבעו בים. דעכו: לשון כבוי, ודעת בעל אוצר השרשים בהפך, שענינו הרבות השלהבת זמן מועט, כדרך הנר הקרוב לכבות י' ולנו.

18. Non rammentate le cose passate, non considerate le antiche.

אל תזכרו ראשונות: אחר שהזכיר יציאת מצרים, אמר אין צורך להזכיר הקדמוניות כי הנני עושה חדשה, כטעם ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה (ירמיה כ״ג ז' וח').

19. Io son per fare una cosa nuova; ella è per spuntare quasi da terra; voi ben la riconoscerete. Farò persino strada nel deserto, fiumi nella solitudine.

עתה תצמח: אמר עתה, כי הנביא חשב עצמו במדבר כזמן הגאולה, וטעם תצמח כאלו תצמח פתאום מן הקרקע, שלא תעלה על לב אדם בטרם תבא, וכטעם כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל (איוב ה' ו'), הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכריה ו' י״ב) וכן למעלה אז יבקע (פתאום) כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח (נ״ח ח'). הלא תדעוה: תכירו כלכם כי חדשה היא ויד ה' עשתה זאת. אף אשים במדבר דרך: דרך משל, כמו שאמר למעלה והולכתי עורים בדרך לא ידעו, והטעם כי גם גאולת בבל תהיה נפלאת כענין יציאת מצרים, כי מלך נכרי ישפל גאוה מלכות בבל התקיפה, ואח״כ ישחרר את ישראל.

20. In guisa che abbiano ~~da~~ ad onorarmi le stesse fiere selvagge, i sciaccali e gli struzzi, mentre porrò nel deserto acqua, fiumi nella solitudine, per somministrar da bere al mio popolo eletto.

תכבדני חית השדה: הכל משל, כי אחר שאמר אשים במדבר דרך בישימון נהרות אמר כי החיות
~~[illegible] במדבר מים לך תשבחנה~~
החיות היושבות במדבר, הבהמה כי גם הן לא יחסרו עוד מים לשתות.

21. a quel popolo, ch'io mi sono formato, perchè avesse a narrare le mie lodi

עם זו יצרתי לי: חוזר למעלה, להשקות עמי בחירי, העם אשר יצרתי לי למען יספרו תהלתי. זו: כמו אשר ; וגעז׳ תרגם אשר יצרתי לי מחוייב לספר תהלתי.

22. Tu però, o Giacobbe, non mi hai nemmeno invocato, anzi ti mostrasti stanco di me, o Israele.

ולא אותי קראת יעקב: עכשיו מדבר עם העולים מן הגולה ומוכיחם כי אעפ״י שגאלם לא נאמנו לו, כי לקחו נשים נכריות ולא העמידו העבודה על מכונה כראוי, כי ראינו כי נחמיה (י׳) הוצרך להביא את העם בשבועה ללכת בתורת משה ולהספיק מעות לצורך העבודה, ולתת התרומות והמעשרות והבכורות והבכורים ; והמפרשים פירשו על עז״ שעבדו קודם החרבן, או בימי אחז ; ואמנם אין בקן דום רמז על עבודת אלילים ; ורד״ק (ואחריו געז׳) אמר לא אותי קראת בגלות בבל, ובדבר תפשו דרך יצחק כי מה טעם וזבחיך לא כבדתני, ואיך יזבחו זבחים בבבל. יגעת בי: עשית עצמך כאלו יגעת ונלאית בעול עבודתי

23. Non mi presentasti i tuoi agnelli in olocausto, nè mi onorasti coi tuoi sacrifizii; io non t'aggravai a forza d'oblazioni, non ti stancai a forza d'incensi.

לא העבדתיך במנחה: אין הכוונה לא צויתיך להביא לי מנחה, אלא הייתי אני סבה שתשתעבד להביא לפני מנחות הרבה, כי לא הבאת אותן לי, וכן לא הוגעתיך לא הייתי סבה שתתיגע בשבילי, כי לא הבאת לי לבונה, וכמו שמפרש למעלה ולמטה ; ואולי בחר במלצה זו העבדתיך והוגעתיך כדי לומר אח״כ בל׳ מתנגד העבדתני והוגעתני. לא קנית קנה: לשון הנופל על הלשון (געז׳).

24. Non mi comprasti con danaro calamo odorato, nè mi satollasti dell'adipe delle tue vittime: ma mi aggravasti co' tuoi trascorsi, mi stancasti co' tuoi peccati.

25. Io, io stesso voglio cancellare le tue colpe in riguardo mio; i tuoi trascorsi non voglio ricordare.

אנכי אנכי הוא: אתה חטאת לי, וגם לא הבאת לי זבחים ומנחה לכפר על חטאיך, אעפ״כ אני רוצה למחותם למעני ולכבוד שמי.

26. Richiama alla mia memoria (le cose passate); disputiamo assieme; fa tu la narrazione perchè tu possa aver ragione.

הזכירני: מה שעבר, כי באמת לא עשית צדקות אלא חטאות, וכבר אמר כי חטאתיך לא אזכור ; ואמנם אני מרבה אותך להזכירני אם אולי גם צדקותיך שכחתי.

27. Il tuo principal padre peccò; i tuoi intercessori si sono ribellati contro di me.

אביך הראשון: יש אומרים אדם הראשון, ויש אברהם, ויש ירבעם, ויש שאול, וכל אלה רחוקים מענין הפרשה ; ורד״ל׳ פירש המשובים שבעם והכהנים ; וגעז׳ פירש קלמונץ, ול״נ שהכוונה על הגדול בכהונה בימי בית שני, אותו שהיה ראוי להקרא אב לישראל וראשון להם במעלה ; והוא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, והוא שנאמר עליו ראה העברתי מעליך עונך, וקצת מבניו לקחו נשים נכריות (עזרא י׳ י״ח). ומליציך: הם שאר הכהנים המכפרים

28. Ond'io dovrei dichiarar profani i sacri Princi-
pi, ed esporre alla distruzione Giacobbe, ed Israele
agli insulti.

בעד כל קהל ישראל, ורבים מהם נשאו נשים נכריות; והעד על
זה, שאומר אחר כך ואחלל שרי קדש.
ואחלל שרי קדש: איננו עבר, כי הוי"ו פתוחה לא קמוצה (רד"ק), והפתח
עומד במקום דגש, בעבור החטף שאחריו, והנה היא וי"ו החבור ולא
וי"ו ההפוך, והכוונה ראוי היה לי שאחלל שרי קדש, הם הכהן הגדול
ובניו, אלא שאני מוחה פשעיך למעני; ורש"י וגעזי' פירשו לי עבר ומחש;
ובד"ה א' כ"ד ה' נקראו ראשי משמרות כהונה בשם שרי קדש.

44.

מד

1. Or dunque odi, Giacobbe mio servo, Israele, cui
elessi.

2. Dice così י"י, il tuo facitore e tuo organizzatore sin
dal ventre, il quale ti soccorre: non temere, mio
servo Giacobbe, Jesurun, cui io elessi.

ויצרך מבטן: אשר כונן אותך משעה שיצאת לאויר העולם, כלומר משעה
שהיית לעם. יעזרך: הרגיל לעזור אותך. וישרון: אומרים כי תוספת
אותיות וו דרך חיבות, כמו צורון (כ באחד ענק מצורוניך); וגעזי'
מוסיף כי הוא מן ישראל, ועיקרו ישראלון, ונגרעה בו גם הוראת
ישר, ורש"י מפרש מישר, מגזרת ישר בעבור שהוא לשון אשר, ולא נמצא
עוד רק בשלשה מקומות, וישמן ישרון, ויהי בישרון מלך, אין כאל
ישרון כי אם ..., כמו שאני יעקב, וכן כי יבעל בחור בתולה (לפ"ל קב ה)

3. Com'io versar soglio l'acqua sopra il sitibon-
do suolo, ed acque correnti sulla terra arida;
verserò il mio spirito sulla tua prole, e la
mia benedizione sui tuoi discendenti.

על צמא: על קרקע, או על שדה צמא. רוחי: השגחתי וברכתי.

4. Cresceranno a guisa dell'erba, come salici pres-
so rivi d'acqua.

בבין חציר: כאלו היו בתוך חציר, כאלו היו זרועים באדמה בין
החציר; בי"ת בבין בתוך, אעפ"י שהמנהג לומר בין בלא בי"ת, וכן
הלחיין חקרה, כלרבה, ~~להיות חקרה אחר הבקר~~; וי"ש ספרים
שכתוב בהן כבין.

5. L'uno dirà: „Io appartengo a י"י„, l'altro profes-
serà il nome di Giacobbe, questi si firmerà: „di י"י„,
e l'epiteto si darà d'Israelita.

זה יאמר לה' אני: רש"י וגעזי' פירשו על אחד האומות שיתחברו
לישראל לעבוד את ה', ואין זה מענין הפרשה, כי אמר וברכתי על
צאצאיך; ולדעתי הכוונה על השבועה שנשבעו בימי נחמיה שכתב #ויתנו ... חזה לי ...
(ספר נחמיה י) ללכת בתורת ה'; ועמם וזה יקרא בשם יעקב ובשם קוניאן אומר כי כבר ברך ה' את ישראל וירבו עצומים
ישראל יכנה, על הרחיקם הנשים הנכריות והבדלם ע"י זה מן העמים. מבליהם בברכתו, אך יתפארו במה שהם עם ה' והיותם בני
יכנה: כמו יקרא, כמו למטה אכנך ולא ידעתני # יעקב וישראל יהיו לה' לכבוד ולתפארת הפארה, על דרך ביום ההוא יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד...

6. Dice così י"י, Re d'Israel, e suo liberatore, י"י
Dio Sevaoth: io sono il primo ed io sono l'ultimo,
nè fuor di me havvi altro Dio.

אני ראשון ואני אחרון: נ"ל שאין הכוונה במליצה הזאת על הנצחיות
אלא על היחידות (כומבלעדי אין אלהים), שהוא הראשון בין האלהים
והוא גם האחרון, כלומר שאין אלוה זולתו, וכן על כיוצא בזה
אומרים בלעז "il primo e l'ultimo".

7. E chi è mai, che, com'io fò, facesse alcuna pre-
dizione — s'ei v'è me l'indichi e me la presenti —
dacchè esiste, costituito da me, alcun antichissimo

ומי כמוני יקרא: ומי הוא האלוה שיקרא העתידות כמו שאני עושה.
יקרא: כמו קורא הדורות מראש. ויגידה ויערכה לי: כשום מאחר ...
ומוסגר, אם יש אלוה שיקרא העתידות, יבא ויגיד ויערוך לפני.

popolo? e che le cose lontane (avvenire) ~~a~~
vicine ~~vicine~~ ~~approssimasse~~ e annunci
le?

נבואתו (רגע"ז) · משומי עם עולם: מי כמוני אלוה שיקרא העתידות
מאז ישימי בעולם עם קדמון, כלומר גם אצל הגוים היותר קדמונים
מי הוא האל אשר כמוני יקרא; ואמר משומי, כי אין עם בארץ בלתי
אם ה' עשהו ויכוננהו; וכיוצא בזה בתפלה למשה בטרם הרים יולדו
ותחולל ארץ ותבל: לא הואיל אמר ויחולו ארץ ותבל. אלא ארצה
לומר אתה בראתם; וגעז' פירש על ישראל מעשה שנבחר אברהם,
אמנם אין ענין לזה במקום הזה, גם הואיל משומי עמי לעולם. ואותיות
ואשר תבאנה: לדעת רד"ק ורמב"ז העתידות לבא בזמן קרוב או בזמן
רחוק; ותלמידי החכם יחז"ק זצ"ל בסוף פירושו למיכה כתב כי שרש
אתה מורה נסיעת דבר ממקומו או הליכתו להגיע למקום אחר,
ושרש בוא מורה ההגעה אל המקום ההוא; ולפי זה יהיה הענין
בהפך האותיות הן העתידות הרחוקות, שהן כאלו עדיין אינן בדרך
ואשר תבאנה הן הקרובות שכבר הן בדרך, ואינן מחוסרות אלא
להגיע אלינו; והנה אחר שיאמרו ויגדו העתידות הרחוקות או לפחות
יגידו הקרובות. ול"נ כי אין צורך שיהיו שני השרשים האלה נבדלים
בהוראתם בכל מקום, כי נ"ל כי שרש בוא הוא עברי, ושרש אתה
הוא ארמי, ומשתמשים בו בשירים ובנבואות לתפארת המליצה; אבל
כשהם סמוכים זה לזה, כמו כאן ובמיכה ד' ח', צריך שיהיה
קצת הבדל בהוראתם.

8. Non v'impaurite, non vi spaventate; già da lungo tempo io ti feci dire, e annunziai, e voi siete i miei testimonj; v'è egli dunque un Dio fuori di me? (mainò), nè havvi potente ch'io non conosca.

אל תפחדו: אמר לישראל אל תפחדו שמא יתמצא אצל הגוים אלוה
כמוני מגיד עתידות, או שיוכלו להכזיבני במה שאגיד שיהיה, באופן
שיוכלו להרשיעני בְּהִשָּׁפְטִי עמהם, כי אתם יודעים כי אני מאז
השמעתי אתכם העתידות ואתם עדי, ואשר היש אלוה מבלעדי, הנה
הדבר ברור לכם שאיננו נמצא, ואין צור שלא ידעתיו, כתרגומו
מאחר שכל תקיף קבל כחו ממני, אף שימצא צור ותקיף שלא ידעתיו.
תרהו: לפי ענינו לשון פחד, וכן בערבי ורה השתומם ופחד (רד"ק וגעז').
היש אלוה מבלעדי: השאלה עומדת במקום שלילה, ע"כ אחריה שלילה, וכן (למטה
מ"ח י"א) כי איך יחל כבודי וכו', וקרוב לזה מה לנו חלק בדוד וגו'. ואין צור
בל ידעתי: רד"ק וגעז' עשו מתכו ב' מאמרים, אין צור מבלעדי, לא ידעתי אותו.
וחמודיהם: הפסילים חביבים להם. ועדיהם המה: היוצרים עדים שהפסילים לא
יראו ולא ידעו, באופן שיהיה להם ליוצריהם להכלם. ועדיהם המה: הוא בטעם
רביע, שהוא מפסיק פחות מן הטפחא שתחת ידעו, והנה לעת בהם היא כמו
שפירשתי, וטעה מי שכתב כי לפי הטעמים בל יראו ובל ידעו חוזר למעלה.

9. Coloro che fabbricano simulacri son tutti vanità; e quelle cose, ch'essi hanno più care, nulla giovano; essi stessi ne sono i testimonj che non sono forniti nè di sensi, nè di mente, in guisa che dovrebbero arrossire.

10. Chi formerebbe un Dio? Chi dunque vorrà fabbricare un simulacro, per non ritrarne alcun vantaggio?

מי יצר אל ופסל נסך: שתי שאלות הן: הראשונה היתכן שיהיה
אדם יוצר אלוהו, כטעם היעשה לו אדם אלהים (ירמיה ט"ז כ'); והב'
אם כן מי הוא העושה פסל מאחר שלא יועיל לעצמו בזה מאומה.

11. Tutti i suoi colleghi dovrebbero arrossire — essi dall'altronde sono artigiani della plebe. Aduninsi tutti, presentinsi; temano arrossiscano tutti egualmente.

הן כל חבריו: של היוצר פסל. וחרשים המה מאדם: כענין מאמר
מוקצר, והוא לעג על עושי הפסל, כי הם חרשים מהמון העם;
אדם שהוא שם כולל כל המין האנושי, נאמר ביחוד על ההמון, ושם

אדם בתורה מתחלתו איש אחד מהמין, נאמר על איש נכבד הנבדל מהמון
מינו, כמו גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון, ורד״ק וגעזי׳
פירשו אדם הנכון למיתה, ולפי זה הוא אדם, ושכל מאדם ענינו
מההמון. יתקבצו כלם: נראה עמי. יפחדו: כנגד אל תפחדו ואל תרהו.
חרש ברזל מעצד: חרש הברזל עושה המעצד לצורך חרש העצים,
והמעצד הוא כמין גרזן לכרות עצים (רד״ק רלב״ג וגעזי׳). גם רעב
ואין כח: כי הוא מתיגע בפעולת המעצד שהוא רעב ואינו [illegible]
[illegible] עד השלמת מלאכתו, שאם ינוחה ויאכל יתקרר הברזל (רש״י),
וגם אינו שותה מים, כי יזיקו לו להיות גופו חם, ועז״ כן הוא יעף.
יתארהו בשרד: רוב הקדמונים פירשו חוט של סיקרא, צבע אדום שהנגר
מסמן בו את העץ כדי שיכרות אותו כשורה, וקצת מן האחרונים ועמהם
געזי׳ מפרשים על פי לשון ערבי מחט, ואומרים שהכוונה כמין מחט
שהנגר בו סימן בשרטוט, וגעזי׳ אומר כי מזה שרטוט. יתארהו
בשרד: יגביל גבולו כמו ותאר הגבול, וגם הוא קל, כי הוא עומד
וכאן הוא פעל כי הוא יוצא. במקצועות: כלי הן כלים לכרות אן
להחליק העצים, מלשון ואת הבית הקציע מבית. יתארהו: השני
נתחלף בו המעוף פתח לחטף קמץ. לשבת בית: לענג הוא, הוא
העושה את הפסל בצורת אדם, אך הפסל לא ידמה לאדם, כי
ממקומו לא ימיש, רק ישב תמיד בבית אשר שימוהו שם, וקרובים
לזה דברי ר׳ יוסף קמחי. ויונתן תרגם בתושבחת אתתא יתבת
ביתא, אולי נתכוון להשמיע דבר מוסר לנשים, שתהיה תפארתן
בשבת בביתן, ולא להיות יצאניות. (ובס׳ בעל כנפים כי כחוץ דם) מצאתי
שאומרים כמו אשה, ויתכן שידבר דרך שחוק, שהפסל הוא כמלכים
המעונגים שתפארתם לשבת בית, ונכנסים אצלו כל חכמיו ושריו,
והוא דרך לעגות, כנאום אליהו ע״ה כי שיח וכי שיג לו.
לכרות: מקור במקום עתיד, ואחר שהשלים מעשה הפסל חוזר לכריתת
העצים, ואחר שדבר על כריתת העצים חוזר להגיד נטיעתם, הכל
כדי להראות רב הטורח שטורחים בעליהם, ובכל [illegible] הפעולות
האלה לא יתנו לבם להבין כי הבל מעשיהם. תרזה: תרז בערבי
קשה. ויאמץ לו בעצי יער: רש״י וגעזי׳ פירשו יבחר לו, כמו
על בן אדם אמצת לך, ונ״ל כי אמצת לך אינו יוצא ממשמעו
חזקת לך, וכאן ויאמץ לו הוא עושה לו פסל אמיץ וחזק מן
עצי יער שעושה אותו מהם.
אף ישיק: לו׳ מסיקין את התנור, ואף נשקה ביעקב, ועקרו לשון
עליה, כמו אם אסק שמים שם אתה (תהלים קל״ט ח׳) ושרשו עולה
למעלה, כמעט בהעלותך את הנרות, וכמעט עולה, והעלה עולות.
ויסגד למו: סגד תרגום של השתחוה. למו: לו, וכן ומעלה ~~למסכה~~ האומרים ~~למסכה~~
אתם אלהינו, וכן אלה אלהיך ישראל.
חציו שרף במו אש על חציו בשר יאכל: הכל מחצית אחת, כי

12. Il fabbro ferrajo fabbrica la scure, lavora col carbone, e coi martelli le dà la forma; ei la lavora col forte braccio, sin che affammandosi non ha più forza, e non bevendo acqua diviene lasso.

13. Il falegname tira un filo, delinéa la figura nel Sered, la lavora colla pialla, e col compasso ne disegna le parti; la fa di figura umana, di pomposa persona, perchè poi stiasi in casa.

14. Egli si taglia dei cedri, prende un leccio o una quercia; ei sel fa forte (il simulacro) con legna da bosco. Egli pianta un'orno, e la pioggia lo fa divenir grande.

15. Indi serve all'uomo da abbruciare, il quale ne prende legna e si scalda, scalda il forno, e vi cuoce il pane; ei ne forma anche un Dio, e gli si prostra, ne fa un simulacro, e gli s'inchina.

16. La metà egli ne abbrucia; colla metà cioè ei

mangia la carne, si prepara l'arrosto, onde si sazia; ed anche si scalda e dice: allegramente! io mi scaldo, veggo un bel fuoco.

17. Del rimanente poi fa un Dio, fa cioè il suo simulacro; gli s'inchina, si prostra, lo prega, e dice: salvami, perchè mio Dio tu sei.

18. Non hanno mente, non hanno intelligenza; hanno gli occhi intonacati in guisa da non vedere, le menti in guisa da non riflettere.

19. Nè riflette, nè ha mente, nè ha intelligenza da dire: la metà ne abbruciai, e colle sue braci cossi il pane ed arrostii la carne, che poi mangiai: or debbo io fare di ciò che ne avanza un oggetto di culto? debbo io inchinarmi al prodotto di un albero?

(x) וכן הוא אומר אח"כ חציו שרפתי במו אש ויתרו לתועבה
אעשה, לא הזכיר רק חצי אחד והחצי האחר קראו יתרו:

20. Egli si pasce di cenere, una mente balorda lo fa traviare; nè sa salvarsi del suo errore, nè dice: non è egli vanità ciò ch'io tengo nella destra?

21. Rammenta queste cose, o Giacobbe, tu, Israel; imperocchè mio servo sei: io t'ho creato, servo di me sei tu; Israel, non dimenticarti di me.

22. Io fo sparire qual nuvolo le tue colpe, qual nube i tuoi trascorsi; fa ritorno a me, mentre io voglio liberarti.

השרפה היא לצלות הבשר וגם להתחמם, והחצי האחר הוא שאריתו הנזכר אח"כ (x) (מענ) חמותי: חלרע. וכמוהו שפותי (קדרים לג׳ חוץ), לבותי (תהלים קי״ו), כלם עבר מבנין הקל מן הכפולים.
לאל עשה לפסלו: לאל עשיה, כלומר לפסל!

כי טח מראות עיניהם: טח בשבת חבר מחה והוא עומד וטח בקמץ מן טוח והוא יוצא, וכאן בא הפעל הקודם לשם בלי, אשר שהשם בלד, וכמהו רבים.
לתועבה אעשה: לדבר קדוש. תועבה כמו sacer בל' רומי שענין הקדש וחרם, דבר מבדל מליהנות בו בני אדם, לפעמים יהיה זה מצד קדושה שמייחסים לאותו דבר, ולפעמים יהיה מוקצה מחמת מיאוס וטנפה. ומה נפלא ההיתול הזה שהנביא מהתל בעושה הפסל, שאחר שנהנה מן העץ בכל מיני הנאה, שצלה על גחליו בשר ואכל, וגם נתחמם כנגד המדורה, הוא עושה מן השארית פסל, שהוא דבר קדוש ואסור בהנאה. לבול עץ: כמו יבול, מה שיוצא מן העץ, ורש״י אומר כי בול בל' ארמית התיכה, ומחה שמובא בערוך על שקינה אלא מלה רומית (massa) ולא תבול על חתיכת עץ אלא על דבר הנאכל.
רועה אפר: כמו אפרים רועה רוח ורודף קדים (הושע י״ב ב׳), ענין תרעה, משל לקוח ממרעה הבהמות, כאלו תהיה הבהמה רועה במקום שאין שם עשב אלא אפר. ורש״י וגעז׳ מפרשים מן רעה בארמית כמו רצה. לב הותל: מל׳ מהתלות, והתו פתוחה כי החלה מן הכפולים (בלל, עיין למשלה נ״ב), ואין צורך לעשותו עבר, לב שקר הותל. הלא שקר בימיני: מה שאני מחזיק בו הלא שקר הוא.
לא תנשני: לפי הנקוד הוא נפעל מגזרת נשה, ופרשוהו רבותנו ז״ל וגעז׳ לא תהיה נשכח לי, לא אשכחך; ויפה אמר רש״י כי לפי הענין יצדק יותר לפרש לא תשכחני, כי הנה כן תחלת המאמר זכר אלה יעקב, ובפסוק שאחריו שובה אלי כי גאלתיך; ואמר רש״י כי יתכן שתהיה השכחה נאמרת בל׳ נפעל, כמו שאומרים בל׳ ארמי אתנשי, וכן בל׳ יוני ורומי בצורת נפעל, וכן תרגם יונתן, וכן פירשו רש״י ודון יצחק, ולזה דעתי נוטה. ואני היה לי לומר כי הנכון לקרוא תנשני מבנין הקל, ואח״כ ראיתי כי יתכן שאמר הנביא תנשני בנפעל למפקרת הלשון כדרכו: שתהיה המלה על ל׳ ארמית, אתנשי.

23. Cantate, o cieli, imperciocchè J. è per oprare; alzate romore, o ime regioni della terra; intuonate, o monti un canto, o le selve altresì, e quanti alberi sono in esse; imperciocchè libera Giacobbe, ed in Israel mostrasi glorioso.

24. Dice così J., tuo liberatore, e tuo creatore dal ventre: io, J., sono l'autor del tutto, io solo feci in arco il cielo, feci da per me piana la terra.

25. Quegli son io che sa render vani i presagi degli astrologhi, e far apparire pazzi gl'indovini, che sa far retrocedere vergognosi i saggi, e mostrarne stolta la sapienza.

מאתי: לפי הכתיב הוא שתי מלות מי אתי, ולפי הקרי מאתי, וכן היה קורא יונתן, ויפה פירש געזעניוס מאתי ממני ומעצמי, והביא לנו דומים אל קרי, ואין מוסיף לומר אלה, אמנו.

מפר אותות בדים: אותות הם אותות השמים כפירוש רש"י ורד"ק, אלא שכאן הכוונה על היעודים שהאצטגנינים מיעדים על פי האותות ההם. בדים: כיון שהזכיר אותות השמים, בדים הם האצטגנינים. והוראת המלה, דוברי שקר והבל. משיב חכמים אחור: מפני הבושה, כאשר נתקיימו דבריהם (רלב"ג וגעז'); והנה ידענו כי מלכי בבל היו להם חרטומים ואשפים הרבה, והיו בוטחים בהם ושואלים את פיהם, אם כן אין ספק כי החכמים ההם הבטיחו את מלכם ואת עמם שלא תלכד העיר בלילה אשר נלכדה בו, שאלו לא היה המלך עושה משתה בלילה ההוא, ולא היו אנשי העיר עוזבים שמירתה; והנה מבואר כי ה' הפר עצת הקוסמים והחכמים ההם.

26. Quegli son io che effettua le parole del suo servo, e compie quanto i suoi inviati annunziano. Son io che dico rapporto a Gerusalemme: ella sarà abitata; e rapporto alle città della Giudea: esse saranno riedificate: le ruine io voglio far risorgere.

ועצת מלאכיו: הודעת שלוחיו, עיין למעלה מ"ב כ"ה. לירושלם: על ירושלם, כמו אמרי לי אחי הוא. תושב: נקבה נסתרת, ואם לנכח היה תושבי. וחרבותיה: של יהודה, כלומר של ארץ יהודה.

27. Son io che dico all'acqua profonda: asciugati, io voglio seccare i tuoi fiumi.

האומר לצולה: כמו מצולה, מים עמוקים; ודעת Vitringa Lowth רלב"ג וגעז' שהכוונה על תחבולת כורש שהמשיך מימי פרת לצד אחר, והעביר חילו בתוכו.

28. Son io che comando a Ciro mio pastore, ed egli ogni mio desiderio compisce; son io che gl'impongo di decretare rapporto a Gerusalemme: si rifabbrichi, e tu, o Tempio, sarai fondato.

האומר לכורש רועי: אני הוא האומר ומצוה לכורש, הרועה אשר הקימותי, שישלים כל חפצי, ואני המצוה לו לאמר על ירושלם תבנה, ולאמר אתה ההיכל תוסד. תבנה היא נסתרת ותוסד לנכח (כי היכל לשון זכר) וזה מדרך לה"ק להחליף המליצה, עיין למטה על ומתני מלכים אפתח (מ"ה א'). ורלב"ג וגעז' פירשו האומר לכורש יהי רועה עמי, וכן נראה דעת רש"י. כורש: פרסיד בל' פרסי שמש (רלב"ג וגעז'). רועי: המלך הטוב והצדיק נקרא רועה, כמו וירעם כתם לבבו, והנה רועי כמו מלכי הצדיק, כלומר המלך הצדיק אשר אהבתי.

45

מ"ה

1. Dice così J. al suo unto, a Ciro, cui io prendo per la destra, per atterrare innanzi a lui le genti, e disciogliere i lombi dei Re; per aprire innanzi a lui gli

כה אמר ה': המשך המאמר הקודם, והאל הוא המדבר כמו למעלה (אנכי ה' עשה כל, לכורש רועי, וכל חפצי), והוא עצמו אומר כה אמר ה', כדרך שהתחיל כורש את מכתבו: כה אמר כורש מלך פרס

ישעיה מה

(עזרא א׳ ב׳) ׃ וכמו וקול מדבר אמר עלה אלהי (שמות כ״ד א׳)
שאמר אל ה׳ אעפי שהוא עצמו המדבר ׃ למשיחו ׃ למלכו אשר
הקים ברצונו ׃ לרד ׃ משרש רדד, כמו הרודד עמי תחתי, ענין
שטוח, וירקע את פחי הזהב תרגום ורדידו, ולדעת רלק הוא מן
הקל, והיה משפטו לָרֹד, ואולי הוא פִעֵל, במקום לְרַדֵד ׃ ומתני מלכים
אפתח ׃ הוא במקור לְפַתֵּחַ, אני אחזיק בימין כרש, לשטוח (אני)
לפניו גוים ולפתח לפניו מתני מלכים; אלא שכן דרך מליצת לה״ק
לאהבת החלוף, כמו לשובב יעקב אליו וישראל לא יאסף (ישעיה מט
ה׳) להקשיב לחכמה אזנך תטה לבך לתבונה (משלי ב׳ ב׳), לנצור
ארחות משפט ודרך חסידיו ישמור (ב׳–ח׳) הלכף כאגמון ראשו
ושק ואפר יציע (ישעיה נח ה׳) ׃ ומתני מלכים אפתח ׃ רש״י רדק ראב״ע
וגעז׳ פירשו אסבור כחם, כי חגירת המתנים היא מליצה מורה התחזקות,
ואולי אפשר לפרש אפיל חרבם מעל מתניהם, אעשה שישליכו איש
איש חרבו, כי יראו כי לא תועיל להם, ומצאנו פיתוח על החרב אל
יתהלל חוגר כמְפַתֵּחַ (מ״א כ׳ י״א) ; והנה ברוב הדפוסים מצאנו
כאן זרות גדולה, שבא הזרקא בלא סגול אחריו (ע׳ מ״ש), אך
בדפוס ברשא לכורש בסגול, ואולי הזרקא שעל תבת למשיחו
טעות היא, ורצוי לבא במקומה סגול, ומלת לכורש חוזרת
למטה, ויפה היא נקודה במונח, אלא שצריך להוסיף אחריו
לגרמיה, כזה ׃ כה־אמר ה׳ למשיחו לכורש ׀ אשר־החזקתי בימינו.

2. Io ti precederò, e renderò rette le strade tortuose;
gli usci di rami romperò, e le sbarre di ferro taglierò.

והדורים ׃ ארחות עקלקלות (רש״י ורדק), וכן בל׳ תלמוד הדורא
דבנתא (רלק), ועי׳ בהע תקפ״ה עמוד ב׳ 61 שפירשתי כל ענין
פרש הדר מל׳ הֲדַר בארמי שענינו חזרה, וכן הדורים מקומות
שההולכים בהם חוטא לצד ימין ואח״כ הולכים לצד שמאל, והכל משל
על הצלחת כרש, שלא יהיה דבר עומד בפניו, וכמו שאמר למטה
וכל דרכיו אישר, וכן היה, כמו שהזכיר הורודוט.

3. Ti darò tesori giacenti nelle tenebre, e ricchezze nascoste; in guisa che potrai conoscere ch'io son D., io che t'annunzio per nome, il Dio d'Israele.

אוצרות חשך ומטמוני מסתרים ׃ עשר ונכסים שלא היתה יד זרים שולטת
בהם, כאלו היו טמונים בחשך, כן נ״ל ; והאוצרות האלה שמזכיר, הם
אוצרות בבל, וגם אוצרות קריסוס מלך לידיא (רלק וגעזי) ׃ למען
תדע ׃ באופן שתדע כי יש אלהים בעולם, ומי הוא האל העוזר
אותך, אם לא אני אלהי ישראל הקורא בשמך מלפנים, והנה תבין מזה
כי אני אלהי אמת, המדבר ומקיים, ואני ראוי להקרא ה׳ ; וכן היה,
שאמר כרש כל ממלכות הארץ נתן לי ה׳ אלהי השמים.

הקורא ׃ הוי״ו קושרת החלק השני עם הראשון.

4. In grazia del mio servo Giacobbe, e d'Israel mio eletto, t'annunziai per nome, ti nominai, benchè non mi conoscessi.

5. Io son D., nè altri ve n'è; fuor di me non havvi Dio:
2 io ti faccea forte mentre tu non mi conoscevi.

אאזרך ׃ הייתי מחזק אותך ומאמיצך בזמן שלא היית מכיר אותי.
אאזרך ׃ כמו התאזרני חיל למלחמה.

6. Affinchè conoscasi per l'oriente e per l'occidente

וממערבה ׃ ההא ראויה למפיק, והכנוי חוזר לשמש.

עשה זה'

che non c'è altri fuor di me; ch'io son J; nè altri ve n'è.

7. Formator della luce e creator delle tenebre, autor della pace, e creatore del male: io J. sono autore di tutte queste cose.

יוצר אור ובורא חשך: כתב רבנו סעדיה כי אמר זה כנגד המאמינים בשתי אלוהות, אחד טוב ואחד רע, וקבלו דעתו Lowth, Jahn, וגם Vitringa ובעל אוצר השרשים בשרש אור, והוסיפו כי אמר זה כאן כנגד הפרסיים שהיו מאמינים כן.

8. Se stillano i cieli dall'alto, e versan le nubi favore; se indi apre il seno la terra, e quelli producon salute, e questa fa tosto germinare la grazia: son io J. autore di ciò.

הרעיפו שמים: המפרשים כלם פירשו על גאולת ישראל, ולנ"ד שהוא המשך הפסוק הקודם, וטעמו על אחדות האל; אמר אם ירעיפו השמים ממעל והשחקים יזלו מטר שהוא צדקת ה' ומתת אלהים, ואם תפתח הארץ את פיה לקבל המטר, וע"י השחקים יפרו ישע, והארמה תצמיח יחד צדקה ומתת אלהים, כלו' זרועיה תצמיח, אני ה' בראתי כל זה; והטעם, הלא תראו כי אין אלהים אלא אחד בשמים ובארץ, כי צמיחת הצמחים תהיה ע"י השמים והארץ יחדו.
הרעיפו: צ"ל לנקד ההא בחירק, והכוונה אם הרעיפו. תפתח ארץ: תפתח את פיה, או תפתח עצמה, כמו תפתח ארץ ותבלע דתן.
ויפרו ישע: השחקים יפרו ויצמיחו ישע, פרה פעל יוצא, כמו שרש פורה ראש (Gussetius) ; וכדעת Vitringa ורלב"ג ורבים שיפרו פעל עומד, והוא חוזר לישע, אלא שאין ישע מקבל רבוי, לפיכך לא אמר ישעים, והכוונה כל מין ישע, כמו תמו רומס מן הארץ. בראתיו: רש"י רד"ק רא"ז ורבים פירשו בראתי הדבר הזה, ורמב"ע ודון יצחק פירשו על הרב.

9. O tu che contendi col tuo creatore, paragonabile ad una creta litigante col maestro di terraglie; direbbe alla l'argilla al suo vasajo: „che cosa fai?" ovvero „il tuo lavoro non ha manichi?"

הוי רב את יצרו: המשך הענין הקודם, והוא מדבר עם מאמיני שתי רשויות, אשר החזיקו באמונה הזאת מפני שלא יכלו למצוא פשר דבר אל הרעות ההוות בעולם, והוא אומר להם שאין זו טענה, כי לא נאדם לשאול למה יעשה ה' כך וכך, כי גבהו מחשבותיו ממחשבותינו. חרש את חרשי אדמה: מפרשים אותו חרש שוה לאשר חרשי אדמה, ולנ"ד לנקד את חֲרָשֵׁי אדמה, כמו חרש ברזל, וחרש עצים, וחרש אבן, חֶרֶשׁ שהוא מרבה עם חרשי אדמה. ופעלך אין ידים לו: רלב"ג ורבים פירשו היאמר פעלך עליך: אין ידים לו; הוא פועל לא בחכמה, כאלו לא היו לו ידים; ואחרים אין ידים לו לא יורה על שהמלאכה עשויה לא בחכמה, כי לא כל מי שיש לו ידים יפעל בחכמה; ולנ"ד ידים לשון ידות הכלים, היאמר חומר ליוצרו: ראה כי הכלי הזה שעשית איננו שלם, כי אין לו ידות? כן היתכן שיאמר אדם אל הבורא: ראה כי העולם אשר בראת איננו שלם, כי יש בו קצת חסרונות? ~~ואחרי כתבי את דעתי על את חרשי אדמה מצאתי לרבי שהזכיר פירוש זה בשם~~ Mariana ~~הספרדי אשר מת בשנת השפ"ז.~~

ול"נ (כך עת החכם הספרדי Mariana אשר מת בשנת השפ"ז)

10. O tu, che dici al padre: „perchè generasti?" ed alla madre: „perchè partoristi?"

הוי אומר לאב: טענה אחרת נגד המאמינים בשתי רשויות, כי תחלה השיב להם מצד קוצר דעת האדם מדעת מחשבות אלוה, ועתה יענה

אותם מצד היותם כפוי טובה, גם מתלוננים על מעשה האל, כבן
שיאמר לאביו למה הולדתני (מלת הוי בשני הכתובים האלה אינה
וזה מענינה, ל' קריאה, אלא שבפסוק הקודם אחר הקריאה בא
הדבור (היאמר חמר ליוצרו), וכאן המקרא קצר, כי אחר שהמשילם
לבן הכפוי טובה נגד אביו, לא רצה להוסיף דבר, כי דבר זה אין
למעלה ממנו ברוע. תחילין: הנון יתרה, ול' חיל נאמר תחלה על
החבלים, ואח"כ הושאל להורות על הלידה עצמה. ולאשה: במקום
ולאם, כי אב שנזכר מודיע מי האשה. ורא"בע פירש שני הכתובים
האלה על היהודים אשר לא יאמינו לבשורות הנביא, ורש"י פירש על
המתרעמים על הצלחת בבל ורד"ק על מלך בבל שהיה מצליח, ורא"י
וגעזי' על בני הגולה המתרעמים על גלותם, ועל מה שבחר ה' לגאלם
על ידי כורש מלך נכרי, ודון יצחק פירש כנגד Astyages
זקנו של כורש.

האותיות שאלוני: שאלו ממני כל מה שתרצו לדעת מן העתידות
וצוו אותי שאגיד לכם מה שיקרה לבני שהם פעל ידי (רד"ק), ורא"י
וגעזי' (בדפוס שני) פירשו יכולים אתם לשאול ממני העתידות,
אבל על בני הניחו לי ואעשה, כמו ויצוה על ישראל (דה"א כ"ב י"ב);
והנה הכתוב הזה מחובר עם שלפניו ועם שלאחריו, כי אחר שהוכיח
שאין אמונת שתי רשויות, ושמע שהוא אל יחיד, ואמר שהוא יחיד,
אל אשר יחפוץ יעשה, וזה הוא שאומר אחר כך אנכי עשיתי
ארץ וגו'.

11\. Dice così I., il santo d'Israel, e suo organizzatore: domandatemi pure le cose avvenire; intorno al destino dei miei figli, dell'opera delle mie mani potete comandarmi.

12\. Io stesso feci la terra, e vi creai sopra il genere umano; sono io, di cui le mani fecero in arco il cielo; ed io tutta la sua schiera ho stabilito.

13\. Ed io stesso suscito lui (Ciro) con giustizia, ed appiano tutte le sue strade: egli rifabbricherà la mia città, e metterà in libertà i miei emigrati, non per prezzo e non per doni, dice I. Dio Sevaoth.

14\. Dice così I.: gli industriosi Egizj, i commercianti Etiopi, ed i Sabei, gente di straordinaria statura, presso di te (Gerusalemme) passeranno, tuoi vorranno essere, te seguiranno, mentre passeranno in catene, ed in te si prostreranno, ed in te te pregheranno: „ in te sola, dicendo, è Dio: non havvene altri: non havvi altro Dio.

יגיע מצרים: כל רש"י ורד"ק פירשו זה כנבואה בפני עצמה על
מפלת מחנה סנחריב, אך הדבר ברור כי כל הנבואות שלפניה
ושלאחריה אינן אלא אודות כורש, ע"כ הנכון כפירוש רא"בע שגם
זאת על עולי הגולה, והטעם כי כורש או אחשורוש בנו יכבשו
מצרים וכוש וסבא, וגלוי אנשים ההם לפרס, ובדרכם יעברו
בארץ שהיא אמצעית בין מצרים ועילם (כדברי רא"בע) ואז אנשי
הגוים ההם האסורים בזקים יראו בשלות ישראל, ויודו כי ה'
הוא האלהים, ויאמרו הלואי והיינו גם אנחנו מאנשי ירושלם. יגיע
מצרים וסחר כוש: ברור הדבר כי הכתוב מדבר על בני אדם, לא

על עבר ונבסים, כי אחר וסבאים אנשי מדה, ואחר עליך יעבורו, בזקים
יעבורו, ואליך ישתחוו וגו', על כל נפרד יגיע מצרים וסחר כוש, אנשי
מצרים שהם אנשי יגיעה, ואנשי כוש שהוא אנשי מסחר, וכן תרגם
יונתן ותגרי כוש, וקרא המצרים אנשי יגיעה כי היו מפורסמים
לחכמתם במלאכות, ככתוב ובושו עובדי פשתים וגו', וכתוב אמון
מצרים וגו' (בחגל ז"ין), ורק אחרי Psammeticus התחילו
להיות אנשי מסחר, וקרא אנשי כוש אנשי מסחר כי כן היו בימים
קדמונים, וכן נודע שהיו מפורסמים בעשרם (ראה בשם Bochart).
וסבאים אנשי מדה: כן כתב גם Agatharchides שהיו הסבאים
בעלי קומה גדולה. עליך יעברו: כמו עובר עלינו תמיד (ב"ד כ"ד כ').
עליך: כנגד ירושלם מדבר, כפירוש רש"י ורד"ק, ושקר ענה געזי
שראב"ע פירש הכנויים האלה על כרש, כי הוא לא אמר אלא שהענין
על מלחמות כרש, וגעזניוס שבו אמר לחבת, כי בספר ——
Lehrgebäude עמוד 839 תרגם אך בך אל nur du (bist) Gott
כאלו בך לשון זכר. ולך יהיו: יתאוו להיות מיוחדים לך, יאמרו
הלואי והיינו משפטיך, ואמר יהיו על התשוקה להיות, והוא מדרך
השיר ואי אפשר לומר כמשמעו יהיו לך כעבדים, שאם כן לא היה
בזקים יעבורו, שנראה שבעברם כבר הם עבדים, ומי שהוא
עבד לא יוכל עוד לשעבד את עצמו לאחרים. אחריך ילכו:
בלבם ותשוקתם. בזקים יעברו: כשיעברו דרך ירושלם, יהיו שבויים
ביד הפרסיים. ואליך ישתחוו ואליך יתפללו: אין תפלה אלא לאל,
על כן טעו המפרשים כלם שפירשו כמשמעו, ואין הכוונה אלא ישתחוו
בך לשמים, ויתפללו בך לשמים, כטעם אשר יתפללו אל המקום הזה
(מ"א ח' ל'), ופרש כפיו אל הבית הזה (— ל"ח), וכן מתרגום
יוני המיוחס לשבעים זקנים מתורגם ובך יתפללו, אך בך אל: כן
יאמרו. אפס אלהים: כפל ענין, והוא מאמר שבני עצמו, אין
אלהים זולת אלהיך.

15. ma tu sei veramente un Dio che ami a nascon-
derti, tu, Dio d' Israel, tu salvatore.

אכן אתה אל מסתתר: כן אמרו כלפי הקב"ה (רש"י ורד"ק).
מסתתר: עושה עצמו לפעמים כבלתי רואה, ובלתי בעל כח, אתה
מסתיר יכלתך, ואעפ"י כן יכלתך לא תחסר, ואתה תגלה אותה
כשאתה רוצה, אלה אלהי ישראל, שאתה באמת אל מושיע,
ורס"ג וגעז' פירשו מסתתר שעצתו נסתרת, ואין זו הוראת
ההתפעל.

16. Vergognansi ed arrossiscano tutti, tutti egual-
mente vanno coperti di rossore, gli artefici di si-
mulacri.

בושו: חוזר הנביא ואומר כן הוא כי אלהי ישראל מושיע, וכשיגלו
ישראל יבושו עובדי אלילים שלא הושיעום. חרשי צירים: אמני פסילים
וציורים, ל' צורה (רש"י ורס"ג וגעז'), ורד"ק פירש לשון צירים וחבלים,
כטעם עצבים, ויתכן שבחר במלת בת שתי הוראות, לשון צורה,
ול' מכאוב.

17. O Israel, voi da D. difesi, difesa perpetua; voi

נושע בה': גם כאן וגם בפסוק אשריך ישראל מי כמוך עם נושע

non resterete svergognati, non arrossirete giammai.

18. Imperciocchè dice così J.: chi creò il cielo, quegli è Dio; e chi formò e fece la terra quegli la fa sussistere; egli non la creò deserta, ma la costituì in guisa da essere abitata – quegli son io, J., nè altri lo è.

19. Non parlai io già di nascoso, in sito di terra tenebrosa; non dissi alla prosapia di Giacobbe: venite a cercarmi in luogo deserto; io, J., parlo il vero, annunzio il retto.

20. Radunatevi, venite, fatevi innanzi unitamente voi genti fuggitive, voi insensati, i quali portate il vostro

בה׳ נראה כי מלת נושע בינוני ולא עבר, והיה ראוי לנקד השי״ן
בקמץ, לא בפתח. נושע בה: כמו נושע ברב חיל, עי׳ כוס חיל.
בורא השמים: Diodati וגעז׳ מתחילים מאמר ה׳ במלות אני ה׳
ואין עוד, ומפרשים בורא השמים וכו׳ כמאמר מוסגר, כלם מאמרים
לה׳ שיזכר, ולדעתי כי מלת הוא שהזכיר שתי פעמים (הוא האלהים
הוא כוננה), וכן הפעלים לא תהו בראה לשבת יצרה, מורים שאין
אלו מאמרים בלבד, אבל הם מאמר ה׳, והטעם מי שברא השמים
הוא האל האמתי, ומי שיצר הארץ ועשה אותה הוא המעמיד
מציאותה, וראיה לזה, כי הנה מי שברא אותה לא בראה תהו
כמדבר בלא צמחים ובלא יושב, אבל יצרה באופן שתהיה מיושבת, אם
מי שברא אותה נתכוון לישובה ולקיומה ולקיום כל אשר עליה, והמלות
האלה לא תהו בראה לשבת יצרה אין כמו מאמר מוסגר, ומלות
אני ה׳ ואין עוד חוזרות לתחלת המאמר בורא השמים הוא האלהים,
יוצר הארץ ועושה הוא כוננה, ומי הוא כל זה? אני הוא הנקרא
ה׳. כוננה: מעמידה, כמו וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם.
(ש״ב ז׳ י״ג).

לא בסתר דברתי: מה שהגדתי על העתיד לבא לא אמרתיו
בסתר ולא במקום ארץ חשך, במערות וביערים, כדרך כהני
האלילים שהיו אורקוליי שלהם רחוקים על הרוב מן הישוב ובמערות
וביערים (ע׳ Vitringa, Lowth, Dathe ולאחרים), כי אלה
היו התחבולות כהני האלילים, כדי לרמות את ההמון, ולמען ידעו
בטרם יבא איש לדרוש דבר מאתם, מי הוא ומה ענינו, אך
נביאי ה׳ דברו ברחובות העיר באזני כל העם, וראיה שזה נאמר
נגד מה שהיו עושים כהני האלילים, כי אחר זה הוא מזכיר
הנושאים את עץ פסלם ומתפללים אל אל לא יושיע, וגעז׳ מתוך
זה, ומפרש כי הכוונה על פרסום הנבואות, שאי אפשר להעלים
בהן ספק שמא מזויפות הן, כי אמנם ידוע הדבר כי על קודם
מפולת בבל נתנבאו עליה הנביאים כגון ירמיה). תהו בקשוני:
ומפרשים כלם פירשו תהו כמו לשוא, ולע׳ זה יהיה המאמר קשה
ההבנה, אמנם לא מצאתי בשום מקום שתבא מלת תהו להוראת
לשוא, אלא הוראתה בכל מקום מִדְבָּר, מקום שמם שאין בו ישוב,
ואח״כ הושאל על כל דבר שאין בו תועלת, וכן למעלה לא תהו
בראה, לא עשה אותה מִדְבָּר ומקום חָרֵב, וכן כאן אחר שאמר לא
בסתר דברתי במקום ארץ חשך, פירש ואמר לא אמרתי במקום
תהו בקשוני, בשו לדרוש אותי במקום מִדְבָּר, אך הגדתי העתידות
על גפי מרומי קרת. אני ה׳ דובר צדק מגיד מישרים: מפני שאינני
דובר רק האמת והישר, אינני צריך לתחבולות הרחקים.
פליטי הגוים: פליטים אין ענינו תמיד אותם שנמלטו, אלא לפעמים
ענינו נָסִים, כמו נתן בניו פליטים ובנותיו בשבית (במדבר כ״א),

simulacro di legno, e pregate un Dio che salvare non può.

21. Narrate, presentate — consigliatevi anche assieme — chi è che abbia tal evento fatto udire anticamente, che l'abbia da lungo tempo annunziato? — Dunque Io G. (nè havvi altro Dio fuori di me), sono Dio verace e salvatore, nè altri v'è n'ha oltre a me.

22. Volgetevi a me s'esser volete salvati, o voi abitatori delle più lontane regioni; imperciocchè io sono Dio, nè altri ve n'ha.

23. Per me io giuro — è uscita dalla mia bocca una grazia, un decreto, nè retrocederà — che a me deve piegarsi ogni ginocchio, per me giurare ogni lingua.

24. „Da G. soltanto possono aversi, si dirà, atti di bontà e di potere„. Avvicinerannosi a lui svergognati tutti coloro che gli si mostravano avversi.

קול נסים ופליטים מארץ בבל (ירמיה נ׳ כ״ח), ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו (עובדיה י״ד), והנה הוא מדבר עם הגוים הנסים מפחד כורש, ואומר להם הגידו היש באלהיכם מי שהשמיע זאת מקדם, הלא לו ידעתם אותה בטרם תבא לא הייתם עתה נחפזים לנוס. לא ידעו: אתם הסכלים אשר לא ידעו ולא יבינו. הנושאים: מצ״ר כאלו בנוסם נושאים את פסלם ומתפללים אליו. עץ פסלם: פסל עץ שלהם.

אף יועצו יחדו: כענין מאמר מוסגר, וכן ואין עוד אלהים מבלעדי הוא מאמר מוסגר, ועקר המאמר: מאחר שלא היה שום אלוה שיגיד זאת בטרם תהיה, הלא אני ה׳ הוא אל צדיק ומושיע. ואין זולתי צדיק: כמו ומלפנים, ונאמר צדיק, וכן אני ה׳ דובר צדק, נאמן בדבריו, ודבריו מתקיימים.

~~והושעו: אחר זה בבהל פליטי הגוים הנסים ובלתי מה שאמר אל צדיק ומושיע~~. פנו אלי והנחו פסליכם כל אפסי ארץ ובכך תושעו (רד״ק) ואל תהיו כמו אלה הנסים לפני אויב ומתפללים אל אל לא יושיע

כי נשבעתי: אחר שאמר פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ, הוסיף כי אף אם עתה לא ישמעו לעצתו, עוד ימים באים וישמעו כלם בקולו, כי כבר גזרה היא מלפניו שתתפרסם אחדותו בכל הגוים, וזה לנשבע בו. יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב: מאמר מוסגר, ופירוש צדקה מתנה ונדבה, ופירוש דבר גזרה.

אך בה׳ לי אמר: רש״י מפרש על כנסת ישראל, אך לי בשם זה נאמר והבטח צדקות ועז; ורשב״ם פירש שהם דברי הנביא, אך בה׳ הדובר עמי צדקות ועז; ור׳ יוסף קמחי פירש שהנביא נשבע בה׳ שהאל אמר לי צדקות ועז; ודעת Gathe, Vitringa וגזני׳ שהוא המשך דברי ה׳, אך בה׳ (עלי אומרים) צדקות ועז, וזה נכון לפי המשך המקראות, אלא שעדיין מלה לי יתרה, כי מאחר שהזכיר בה׳, ידוע כי עליו אומרים, גם אמר בלשון עבר ובני קשה, וראוי היה שיאמר: אך בה׳ (כ׳ יאמר) צדקות ועז, כלומר עוד יבא יום שבכל בני עולם ~~יאמרו אך בה׳ צדקות ועז~~. ורד״ק פירש אך בה׳ חוזר למעלה, תשבע כל לשון אך בה׳ לבדו, ולי אמר צדקות ועז מאמר אחר, וטעמו כה אמר ה׳: לי צדקות ועז, ומלת אמר מאמר מוסגר לי (אמר ה׳) צדקות ועז, לחתם לאשר עבדוני; וזה היותר מתישב על לשון המקרא ~~אמנם לדעתי נראה כי דעת Augusti וחבריו נכונה יותר לפי המשך המאמר, ואל לקרוא אך בה׳ יאמר צדקות ועז, ומלת אמר~~ מאמר מוסגר, כלומר עוד יבא יום שיאמרו כל בני העולם אך בה׳ צדקות ועז; ואמנם הבי״ת של בה׳ קרובה בענין לאות המ״ם, כאלו אמר אך מה׳ צדקות ועז, רק ממנו אפשר לקבל חסדים וגבורה והתגברות ונצחון; אלא שיש חלוק דק בין שמוש הבי״ת ושמוש

יאמרו אך בה׳ צדקות ועוז. והכורס אך בה׳ (לי אמר לי אמר זה בנבואה) צדקות ועוז; ועדיין מלות לי אמר יתרות.

לפי מה שהוא כתוב לפנינו. ותלמידי יצחק פארדו אומר כי אך בה׳ הם דברי הנביא לחזק ולקיים את האמור למעלה, כלומר אך בה׳ לבדו תשבע כל לשון, בה׳ אשר אמר: לי צדקות ועוז, באותו השם האומר הצדקות והעוז לי הם ובידי הם, בו לבדו תשבע כל לשון. ולדעתי פירוש ויטרינגא וחבריו הוא היותר נכון לפי המשך המאמר, אך מלות לי אמר נראה שנפל בהן טעות, ושהנביא כתב בלא ספק אך בה׳ יאמר צדקו

החמ"ם, וזה לפי מה שאומר: רע כי המסובב הנמשך מן הסבה לפעמים רואים אותו בבחינת היותו יוצא ונמשך מסבתו, ובבחינה הזאת קוראים אותו בשם החמ"ם כמו מחשבת נביאיה, ולפעמים רואים אותו בבחינת היותו נסתר בתוך סבתו והוא בו בכח, ובבחינה זאת קוראים אותו בבה"ת, כמו בעונו ימות; ולפי זה אומרים ותשועת צדיקים מה' בבחינה הראשונה, ואומרים בה' אלהינו תשועת ישראל בבחינה השנית, וכן כאן בה' צדקות ועז, הוא בבחינה השנית, כאלו הצדקות נסתרות בו, והוא לבדו מקור להן; ואמנם אין היה שבמקום יאמר כתבו לי אמר, ~~[illegible]~~ יתכן לומר כי התלמוד שבמלת לי לא היתה מתחלתה אלא כיון ~~[illegible]~~ נקיטין שהיו כותבים את כל הפסוק כשהיו כותבים אותו, בקיצור בשתי יו"דין או בשלפן אחר; והנה הסופר

~~[illegible]~~ אמר אך בי"ל יאמר,

והעיון הזה הוא שורש לאות הנמ"ד בכתב שומרוני, וע' זה טעו קצת הסופרים וכתבו לי אמר; ודע כי עדיין מצאנו בדפוסים הקדמונים ובספרים כי השם הנכבד מצויין בציון זה או קרוב לזה; ~~גם~~ גם היה אפשר לדחוק ולקיים התלמ"ד ותהיה מלת ליאמר עומדת במקום יאמר, ותהיה המלה על לשון ארמית, כמו להוא להון.

~~[illegible]~~

עדיו יבא וגו': הם דברי הנביא כל אותם שהיו לפנים אויבים אותו ואת ישראל עמו, יתקרבו אליו בבשת פנים; וגעז' פירש עדיו כמו נגדו, ואין לו על מה שיסמוך. יבא: הראוי יבאו.

בה' יצדקו: על ידו ידעו כל הגוים כי היה הדין עם ישרא', ושהיו דבריהם אמת, כשהיו כופרים באלהים, ולא לבד יצדקו, כי גם יתהללו בו.

25. In D. verranno giustificati, anzi glorieranosi tutti quelli della casa d'Israel.

מו

46.

כרע בל קורס נבו: חוזר להתל בע"ז כדרך שהתחיל למעלה מלגנ' הגוים הנושאים את עץ פסלם, והנה הוא אומר כי בל ונבו אלהי בבל כרעו וקרסו מפחד האויב, הוא כרש, ול' קרע וקרס לצורות נופלים על הבהמה העיפה, כמו שאומר למטה קרסו כרעו יחדו, ומן קרס קרסולים, כמו מן כרע כרעים. היו עצביהם ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ לחיה ולבהמה: הם נמסרים לחיות, כלו' נותנים אותם על הבהמות להבריחם מן האויבים (כלאז).

1. Incurvasi Bel, cade boccone Nevò — i loro idoli sono dati alle ~~scendano quasi~~ bestie ed ai giumenti, — i vostri animali da soma sono ben carichi, ~~hanno un peso da stancarsi~~, quelli (gl' idoli) sono di grave peso ai stanchi animali

~~[illegible]~~ עצביהם: הבנוי על הבבלים; נשואותיכם עמוסות: מדבר עם הבבלים, בהמותיכם הנושאות משא הן עמוסות במשא כבד, שהוא כלאי ליגע אותן; והנה אחר שהאלהים כרעו ונפלו מפחד, אחר עובדיהם נותנים אותם על הבהמות למען מלט אותם מיד האויבים; וגעז' פירש הענין על האויב הבוזז ומוליך עמו האלהים, ולפי' לא יפרש היטב לא יכלו מלט משא. נשואותיכם: אין זו אחר הש"ן, ויתכן

לקרוא נשֻׂאֹתֵיכֶם · ~~לעיפה: מקור, ומשפטו לְעָיְפָה~~ משא לעיפה: הצלמים הם משא כבד לבהמות העיפות (רד״ק)·
כָּרְעוּ קָרְסוּ: הבהמות מרוב המשא; לא יכלו מלט משא: אינן
מספיקות לרוץ ולהצילם מיד האויבים· ונפשם בשבי הלכה: באופן
שמשא הצלמים עיכב אותם בדרך ונפלו ביד האויבים, גם הצלמים
וגם עובדיהם. נפשם: של בבליים בעלי הצלמים והבהמות; וכל זה
דרך לעג לומר כי אלהיהם לא יצילום אף אם היו בעוזריהם; וגעזי׳
פירש לא יכלו הצלמים למלט את נשאיהם, וכמה זה רחוק!
העמוסים מני בטן: הלא אתם בהפך, שאינכם נושאים אלהיכם להצילם,
אך אני נושא אתכם ומציל אתכם. מני בטן: מתחלת היותכם לעם.

ועד זקנה: שלכם, כלומר, אחר שתזקן האומה. ועד זקנה וגו׳:
זו היא השמועה שהוא רוצה להשמיע את ישראל, שלא יעזבם
ולא ירפם לעולם.
למי תדמיוני: הופך הדבור כנגד הבבליים · ונדמה: ונהיה אני
והוא דומים זה לזה (רד״ק).

הזלים: למי תדמיוני אתם הזלים זהב מכיס, ועם עובדי אלילים מדבר,
כדעת ראב״ע· הזלים: מפרש זול, מוציאים הזהב מן הכיס, כאלו
הוא בזול, ולא יקר· וכסף בקנה ישקולו: לא אמר במאזנים,
ונראה כי הקנה הוא הנקרא stadera, ואין שוקלים בו הכסף
והזהב כי לא יצא המשקל בצמצום, והם לרוב אמונתם באלילים
שוקלים הכסף במשקל בלתי מצומצם, כאלו הכסף נבזה אצלם. ומוהר״ר
אברהם חי ריגיו אומר כי אולי קנה זה הוא מין פלס ומאזנים העשוי
בצורת קנה חלול מחש, שתולין לו מתחתיו מה שרוצים לשקול. ישקלו,
ישכרו, יסגדו, וישתחוו: ל׳ נסתר, על פי הכלל המפורש למעלה א׳ ד׳.
ישאהו וגו׳: בעלי הניקוד נקדו יִשָּׂאֻהוּ יִסְבְּלֻהוּ וְיַנִּיחֻהוּ בל״ר, להשוותו
עם פסוק שלמעלה; וכן תרגמו יונתן והשבעים זקנים והירוניתוס,
ואני: הקריאה בל״י יִשָּׂאֵהוּ. וכו׳, כמו אף יצעק אליו, מצרתו לא
יושיענו, ויהיה פסוק אחד כלו ל״ר, ופסוק אחר כלו ל״י, גם מליצה
קשה היא ובלתי נאותה לומר כי אנשים רבים ישאו פסל אחד על כתף,
ולפחות היה על כתפיהם, וגם אינו דרך כבוד שישאוהו מושכב על
כתפיהם, וגם לא תלוי על המוט, ועל כרחך צריך אתה לפרש כל אחד
מכם נושא פסלו על כתפו, ואם היה ישאוהו בל״ר והכוונה על כל אחד
ואחד, למה לא אמר אף יצעקו בל״ר?
והתאששו: מגזרת איש (רד״ק וגעזי׳) הראו עצמכם אנשים ולא
בהמות אל תהיו כסוס כפרד אין הבין · פושעים: עם פושעי ישראל
מדבר (אבן יצחק ורד״ק), כי מעולם לא קראו הנביאים את הגוים
בשם פושעים על עָבְדָם האלילים; ולמטה הוא מַרְבֶּה להוכיח
הרשעים שבישראל בקיצור מה.

2. Cadono boccone, incurvansi tutti egualmente, nè possono portare in salvo il loro peso, in guisa ch' essi stessi (i loro proprietarj) vanno in cattività.

3. Uditemi, o voi della casa di Giacobbe, o voi tutti, o avanzi della casa d'Israel, voi che foste da me portati sin dal ventre, sostenuti sin dall'utero.

4. Sino alla vecchiaja voi mi avrete il medesimo, sino alla decrepità io vi sosterrò; io vi feci, ed io vi porto, ed io vi sosterrò e vi salverò.

5. A chi mi agguaglierete ed assomiglierete? a chi mi pareggierete, il quale, paragonato a me, possa dirsi, che noi siamo simili?

6. Voi, i quali profondete l'oro dalla borsa, e pesate l'argento colla stadera; i quali pagate l'orefice perchè ne faccia un Dio, al quale v'inchinate e vi prostrate.

7. Un lo porta sovra una spalla, lo sostiene, indi lo depone, ed ei resta là; dal suo sito non si muove, e per quanto quegli sclami a lui non risponde, dal suo pericolo nol salva.

8. Rammentate ciò, e mostratevi uomini; peccatori riflettete.

9. Rammentatevi le cose anteriori, anticamente accadute; rammentatevi ch'io sono onnipotente, nè altri ve n'è; ch'io son Dio, nè havvi simile a me.
10. Io annunzio sin dal principio la fine, e preventivamente le cose mai altro accadute, io dir posso: la mia risoluzione avrà effetto, io eseguirò ogni mia volontà.
11. Io chiamo dall'oriente l'aquila, da lontan paese l'uomo da me destinato; io ho ciò pronunziato, e farò sì che avvenga; ho ciò destinato, e l'eseguirò.

12. Uditemi, cuori ostinati, lontani dalla probità.
13. Io avvicino la mia bontà, essa non è lontana; la salute da me promessa non tarderà; darò in Sionne salute ad Israel, di cui mi glorio.

אלהים ואפס כמוני : כי אני אלהים ואפס כמוני .

עיט : כל העוף הדורס נקרא כן , וכאן דרך מליצת השיר קרא כן לנשר הכבד בעופות , ומזה בל' יוני aetos נשר, והכוונה על כורש שיבא כעוף פורח, וגם היה מולך לפני מחנהו נשר זהב ברמח ארוך (Vitringa , Lowt ורזי) , ומלבד זה אפשר שיהיה כמו שנאמר גוי מרחוק כאשר ידאה הנשר. איש עצתי : שיעצתי וגזרתי, והכתיב עצתו , וטעמו אני הוא הקורא ממזרח איש עצתו.
אבירי לב : רשעים שבישראל , ועם הקודמים לאין האמונה מדבר.
קרבתי צדקתי : כנגד הרחוקים מצדקה. לישראל תפארתי , לישרא) שהם תפארתי (ישראל אשר בך אתפאר) אתן תשועה בציון (רקבע ואחריו Vitringa) , וגעזי אומר כי זה כנגד משפט המליצה העברית, כי החלק השני מקביל על הרוב אל הראשון (ונתתי בציון תשועה, ונתתי לישראל תפארתי) . ולא ראה כי אין כאן אלא מאמר אחד, כי לא אמר ונתתי לציון כמו שאמר לישראל, אלא ונתתי בציון תשועה לישרא), כטעם מי יתן מציון ישועת ישראל ; ועוד אין לא ראה כי אין דרך הנביאים לשום ישראל כנגד ציון , אלא ציון כנגד ירושלם , וישראל כנגד יעקב .

47.

1. Scendi giù, siedi sul suolo, vergine figlia di Babele; siedi a terra senza trono, figlia dei Caldei; imperocchè più non sarà che altri ti chiami molle e delicata.

2. Prendi le macine, e macina farina; togliti il velo, raccogli lo strascico; denuda la gamba a guisa di chi passa fiumi.

מז

בתי : מדבר עם אומות בבל , וממשיל אותה לגבירה רכה וענוגה , ומגיד לה מפלתה . לא תוסיפי יקראו לך : מורכב מן לא תוסיפי להקרא , ולא יוסיפו יקראו לך , או לא תוסיפי להיות במצב שיקראו לך בשם זה . ושבי על עפר : כשבלים רכה וענוגה : רזי' וגעזי' פירשו על השחתת המדות ורדיפת התענוגות , כמו שהעיד Curtius , אך נ"ל כי אין זאת כוונת התארים האלה בפסוק הרכה לך והענוגה , רק הטעם כדרך העשירים והעשירות אשר לא נסו עמל ויגיע .
תוסיפי : בא הטעם למטה , לבלתי תתבלע בקריאה , היו"ד החרוקה שבמלת יקראו הקמוצה , והוא ע"ד קורא קדוש קורא לי , עי' דקדוקי 81 §.
קחי רחים : ריחים של יד . וטחני קמח : כדרך השפחות , כמו עד בכור השפחה אשר אחר הריחים , וכן תטחן לאחר אשתי . גלי צמתך : כמין מקוה , וכן בלה צמצמה פניה , כסתה , וגלוי הפנים היה זלזול גדול בנשים החשובות (געזי) . חשפי שבל : כמו שולים , או קרוב לו , והוא הסרח העודף בבגדי העשירים והעשירות והוא סרוח על הקרקע וכשאסף עליהם עבה אורם אול ונראו בהם זרים .

(a) ויצחק פקרדו אן בדף שאחר זה חללתי במחשבתי , כי ישראל קדש לה' כל אכליו יאשמו ,

מאחוריהם (רד"ק ואבע"ז), והפעלים גלה וחשף נופלים לא לבד על
גלוי השוקים, כי גם על הרמת הבגדים, כמו חשפתי שוליך על
פניך (ירמיה י"ג כ"ו), וגליתי שוליך על פניך (נחום ג' ה'). עברי נהרות:
התנאי: כאלו היה לך לעבור נהרות, והוא תכלית הירידה מכבוד,
ועיין למעלה כ"ג י'.

3. Scopresi la tua nudità, veggasi la tua ignominia: io prenderò vendetta, nè alcuno incontrerò (che imprenda a difenderti.)

ולא אפגע אדם: אני אנקום את עמי ישראל ולא אפגע שום אדם שיקום
להציל את בבל מידי, ולפיכך אמר לו גואלנו ה' צבאות שמו, אמר
בלשון ישראל, אנחנו יש לנו גואל, ואתם בני בבל אין לכם גואל.
ואי"כהרן שלא הבין זה חשב פסוק גואלנו לנוסף, ומגמ"ז פירש
כה' אמר גאלנו

4 Il nostro vindice egli è S. Dio Sevaoth, Santo d'Israel.

שבי דומם ובואי בחשך: דרך אבלות כאלמנה. כמו שאומר למטה
שכול ואלמון (רד"ק).

5. Rimanti taciturna ed entra nelle tenebre, o figlia dei Caldei; imperocchè più non sarà che altri ti chiami „Signora degli Imperj„

6. Io, sdegnato, contro il mio popolo, ~~degradai la na-gione del~~ profanai (trattai qual cosa non più sacra) il mio patrimonio, e la diedi in tua mano; ma tu non ne avesti pietà: sui vecchi stessi aggravasti il tuo giogo oltremodo.

חללתי: ענין השפלה והורדה מכבוד, והוא קרוב לשרש קלל וקלה
שהם הפך הכבוד, וכבר מצאנו ח"ת וקו"ף מתחלפות, חטב וקטב,
לחך ולקק, והוריני בי מחה שאמרתי בבה"ע תקפ"ג עמוד ב'. (עיין לבכורי קדף)
נחלתי: העם החשוב לי (a) והייתי משגיח עליו כאשר ישגיח אדם על
נחלתו. על זקן הכבדת עולך: ~~לזה על כבד האכזריות~~. אפילו על זקן, וזה סימן לאכזריות גדולה.

7. Tu dicevi: io sarò sempre una sovrana: - mentre non pensavi a questi eventi, non imaginavi come la cosa dovesse finire.

עד: בעוד, כמו עד זה מדבר (איוב א' י"ח), כלומר כך הייתי אומרת
בזמן שלא שמת אלה על לבך. אלה: המאורעות שבאנה עליך
עתה. אחריתה: אחרית הענין, לא התבוננת איך יפול הדבר; ולי
זכירה נופל גם על העתיד, כמו לא זכרה אחריתה, (איכה א'
ט'), יען אשר לא זכר עשות חסד (תהלים ק"ט ט"ז) ברגז רחם
תזכור (חבקוק ג' ב'), וכן זכור את יום השבת כמו שמור, ודברי
בבה"ע תקפה עמוד [illegible] בקלים.

8. Or, odi ciò, deliziosa, tu che vivi sicura, tu che pensi in tuo cuore; „io, e nulla più; io non rimarrò vedova, nè saprò che cosa sia restar orba della prole„

עדינה: כמו ענוגה שאמר למעלה. אני ואפסי עוד: על כרחנו
אין הכוונה אלא (כתרגום יונתן) וכפירוש רש"י ואפס בלעדי, אין עוד אחרת שתהיה
לי, ותהיה מלת אפס מורה לפעמים אין זולת, וכן אני [illegible] ואפס
עצור ועזוב, אין עוד אלא עצורים ועזובים, ורשב"ם ורד"ק וגמ"ז בפסוק
שני, (פירשו) הי"ו נוספת ויתרה, אני ואפס עוד; ולודוביקוס de Dieu וקוצעיוס
פירשו דרך שאלה; היש מבלעדי עוד, ולודוביקוס הנ"ל אמר עוד
פירוש אחר, ובחר בו גמ"ז, והוא שיהיה אפסי כמו לבדי, אני ולבדי
עוד, והמדקדק כמוני לא ימצא אלא אותי.
בתמם: הרעות האלה (שכול ואלמון) תמימות תהיינה. ברב כשפיך:
עם כל כשפיך הרבים ועם כל חבריך העצומים מאד.

9. Queste due cose ti avverranno di repente in uno stesso giorno, la perdita cioè della prole, e la vedovanza: nella loro pienezza ti verranno addosso, malgrado le molte tue arti magiche, malgrado i potentissimi tuoi incantesimi.

10. Tu perseveravi tranquilla nella tua malvagità

ותבטחי ברעתך: אין הכוונה שאת בטחונך ברעתך, כדעת ד

dicevi: non havvi chi mi osservi. La tua sapienza e la tua scienza ti fecero caparbia; e tu dicevi nel tuo cuore: io e nulla più.

11. Ti sopraverrà un male, di cui non conoscerai l'aurora, piomberatti addosso una sciagura, cui non potrai riparare; e ti sopraverrà di repente una ruina, senza che tu te ne avveggia.

12. Alzati pure coi tuoi incantesimi, e colle molte tue arti magiche, di cui ti occupasti laboriosamente sin dalla tua gioventù; forse potrai giovarti, forse ti farai forte.

13. Tu t'adopri in vano, malgrado i molti tuoi consigli; alzinsi ora e ti salvino da quelle cose, che debbon sopravenirti, gli astrologi che osservano le stelle, e danno mensili pronostici.

המתפרשים כלם, כי אין זה מסכים עם אמרת אין רואני שהיה בטחונה בהכחשתה השגחת האל, לא ברעות שהיה עושה, אלא במחשבה שאין דין ואין דיין; אך הכוונה היית יושבת ברעתך לבטח, עשית הרעות בלא פחד ומגור; פירש בטח נאמר פעמים רבות בלא אחור, והוראתו ישיבה לבטח. כמו גם בוטח ובוטח, וצדיקים ככפיר יבטח, וב״ת ברעתך אינה הב״ת המצויה אחר שרש זה לאחור אותו עם הדבר שבוטחים בו, אבל היא ב״ת המצב, היית ברעתך לבטח, וכמהו הוי השאננים בציון והבוטחים בהר שמרון (עמוס ו׳א׳) · אין רואני: אין משגיח על מעשי להענישני על אכזריותי על ישראל. חכמתך ודעתך: מה שהיית בעיניך חכמה בכשפיך ובחבריך, שהיית סבורה כי על ידיהם תדעי העתידות · שובבתך: עשו אותך שובבה, הקשו ערפך.

לא תדעי שחרה: ~~רד״ק (ואחרי ראב״ע)~~ פירש לא תדעי אותה בטרם תבא, כמו שהשחר הוא האור הקודם ליום, כן לא תדעי הרעה רד״ק ורבא״ע זמן מה קודם בואה; ורלב״ג פירש כי הרעה משולה ללילה, ~~והלילה הזה לא יהיה אחריו שחר, ואזה נוטה דעת גזניוס; ואך יש לשאול מה טעם לא תדעי, והלא אמר אין לה שחר, ואולי טעמו בכל חכמתך בכשפים ובאצטגנינות וידיעת העתידות לא תדעי מתי יהיה שחרו של לילה זה~~. לא תוכלי כפרה: ל׳ כפרה תחלתו הורה הגנה וכסוי, כמו וכפרת אותה מבית ומחוץ בכפר, וכן הכפרת הוא כסוי, וכן כפרת החטא כמו כסוי חטאה (רהלי״ס לב״א) וכן כפר הוא ממון בעד הנפש (Guarentigia), ר׳ נפתלי הירץ וויזל, וידידי המכם יש״ר) · לא תדעי: קודם שתדעי.

מנעוריך: מלבד עם בבל במליצת אשה, ואומר לה מנעוריך, והכוונה מימי קדם של האומה · תערוצי: תתחזקי.

נלאית: נלאה עמנו יגע לריק, כמו ונלאו למצוא הפתח, ונלאו מצרים לשתות מים מן היאור, והענין חוזר למעלה, עמדי נא בחבריך וברב כשפיך אולי תוכלי הועיל, ועל זה הוא משיב: ידעתי כי תלאי להועיל לך מאומה, עם רבוי העצות שתחשבי בלבבך; ועתה אחרי שאין לך תקנה להועיל לך ולהתחזק יעמדו נא ויושיעך חוזי הכוכבים, אך גם היו כקש, אש שרפתם, אין מושיעך; והנה אחר שהחשיל האומה לאשה, יחס לה הכשפים, ולא יחס לה האצטגנינות, כי היו אצל הקדמונים נשים מכשפות, ואולי לא היו אצלם נשים חכמות בידיעת הכוכבים, ואולי לא היה נאות לנשים לצאת אל השדה בלילה לחזות בכוכבים, על כן הפריד האצטגנינים לבדם · הוברי שמים: הבר בערבי חתך, ועניינו גוזר העתידות על פי מה שרואים בשמים (רד״ק) ודעת Gesenius ורבים

14. Essi diventano qual paglia, il fuoco gli abbrucia — essi non salvano se medesimi dalla fiamma; nè di essi si forma una bracia da scaldarsi, un fuoco da sedervisi dirimpetto.

15. Tali riesconti coloro, di cui ti occupasti, queglino che appo te facean traffico sin dalla tua giovinezza; sparpagliansi chi di quà chi di là, non havvi chi ti salvi.

וגעזי כי נקראו חותכי השמים עם שכן היה דרכם לחלק השמים לשנים עשר בתים, וזה כל נאות למה שאומר אחכ מודיעים לחדשים, כי בכל חדש יכנס השמש בבית אחר, ויגזרו מזה העתידות. מאשר יבאו עליך: יעמדו נא ויושיעך מאשר יבאו עליך (ראב״ע), ואין כן דעת בהט.

הנה היו כקש: מוסיף לא יעמדו לך להושיעך, אך בבא הקץ יתפרדו ויאבדו, כאלו פתאום אש שרפתם. לא יצילו את נפשם מיד להבה: כמין מאמר מוסגר, חכמיך שהיית אשורה שיושיעוך לא יצילו אף את נפשם. אין גחלת לחמם: ישרפו בגוע כקש, ואפילו בגחלים ובלהבה לא יועילו לך. לחמם: להתחמם, והוא בנין קל על השלמים, כדי לסבב את ארץ אדום, אלא שנשתנה המם בפתח, מפני שהוא פעל עומד, כמו לשכב, והקמץ בעבור ההפסק, ופתח הלמ״ד בעבור את הגרון שאחריה, כמו לחמוף עני, ויתכן גם לקרוא לְחַמֵּם, בבנין פעל, לחמם התבשיל. אור לשבת נגדו: להתחמם.

כן היו לך אשר יגעת: כן היו בבחינת תועלתך אותם שיגעת בהם, לא הושיעוך ולא הועילו לך אפילו תועלת קלה כתועלת הגחלים והאור. סוחריך: שהיו עושים סחורה בחכמתם הכוזבת, וגעזי פירש סוחרים ממש, אך אומר אני נאמר כאן מנעוריך ולפניו אשר יגעת, ונאמר למעלה באשר יגעת מנעוריך, מה להלן בכשפים הכתוב מדבר אף כאן. איש לעברו: איש אל עבר פניו, כלומר בדרך שנזדמנה לו תחלה לנוס, נס לנפשו, תעו: הלכו בלי דעת אנה ילכו.

48.

1. Udite ciò, o voi della casa di Giacobbe, che il nome portate d'Israeliti, e l'origine traete dalla fonte di Giuda, i quali giurate nel nome di S., e il Dio celebrate d'Israel, non però sinceramente nè probamente.

2. I quali vi denominate della città santa, e v'appoggiate sul Dio d'Israel, di cui il nome è S. Dio Sevaoth.

3. Le cose passate le ho annunciate anteriormente, esse uscirono dalla mia bocca, e le feci udire; indi di repente le ho eseguite, e si effettuarono.

4. Conoscendo che tu sei caparbio, e che la tua cervice è verga di ferro, ed il tuo fronte è di rame.

מ״ח

שמעו זאת בית יעקב: אחר שבשר היושבים בגולות בבל על הגאולה הוא מוכיח אותם על חטאתם לומר כי לא בצדקתם יגאלו כי אם למען כבוד שמו. וממי יהודה: ממקור יהודה; לא באמת ולא בצדקה: על דרך מה שאמר ירמיה (ז׳ ט׳) הגנוב רצוח ונאוף וגו׳.

הראשונות: ענין אחריב (רד״ק), כמו למעלה מ״ב ט׳.

וגיד ברזל ערפך: שיעורו וגיד קשה כברזל הוא גיד ערפך והגידים הם כלי התנועה, ואינם הנקראים ~~[illegible]~~ אלא liga-menta או muscoli, וכן גיד הנשה הוא ligamentum. ומצחך נחושה: כמעט ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם,

וכן חִזְקֵי מצח וקשי לב המה (יחזקאל ג׳ ז׳).
ואגיד לך מאז: לפיכך הגדתי לך הנבואה הזאת בטרם תבא.
פן תאמר עצבי עשם: על דרך שאמרו לירמיה ומאז חדלנו לקטר
למלכת השמים חסרנו כל וגו׳, ואין זה סותר למה שפירשתי
למעלה (כ״ה ע״ו) על וזה כל פרי הסר חטאתו, כי יצר עבודה
זרה נתבטל אחרי שובם מן הגלות, אך במשך הגלות אי אפשר
שלא נשארו קצת ההמון אדוקים בגלוליהם.
שמעת חזה כלה: המפרשים כלם פירשו כבר שמעת הנבואה, ועתה
ראה איך היא מתקיימת, וזה נגד הנגינה, ולנ״ד לדעת בה״ט נכונה
מאד, והמקרא מסורס, חזה שמעת כלה, כלו׳ ראה, הלא שמעת
כלה, הלא הגדתי לך כל פרטי המאורע בטרם תבא, ואתם הלא
תגידו כי אמת שכן הגדתי. השמעתיך חדשות מעתה: מן הזמן הזה
שאנחנו בו (בימי ישעיה) השמעתיך מאורעות חדשים וזרים, ונצורות
ושמורות עמי שלא היה אפשר לך לדעת אותם קודם בואם.
עתה נבראו: הדברים שאני מגיד לך הם דברים שיתקיימו לשעתם
דרך נס, ולא היו כמוהם מעולם. עתה: הנביא מעמיד עצמו
בזמן בוא דברו. ולפני יום ולא שמעתם: דברים שאפילו יום
אחד קודם היותם לא היית יכול לשמוע אותם מפי אדם. כי לא
היה אדם מעלה בלבו דברים זרים כהמה. פן תאמר הנה יד
ידעתין: באופן שלא תוכל עוד לומר כבר הייתי יודע מעצמי
הדברים האלה שאתה מגיד לי, ויגעתי למעלה (מ״ה כ״ו) רצה
להבין מן המקרא הזה כי עניני כרש לא הגידם אדם קודם
בואם, ואף לא נביאי השם; והנה בכמה מקומות כתוב כאן
שהנביא מגיד ומשמיע הענינים האלה זמן הרבה קודם היותם.
והנה הדבר ברור כי אף אם נצחון כרש את בבל היה אפשר
לבן אדם להבינו בטרם יהיה והנה גזרתי לשלח את ישראל
לארצם בכבוד ובמתנות לא יתכן שיספר אותו שום אדם,
ויפה אמר הנביא ולפני יום ולא שמעתם.
גם לא שמעת: השמעתיך חדשות שלא היה אפשר שתשמע
אותן מזולתי, ושלא היה אפשר שתדע אותן, ואם היו מגידים
אותן לך לא היו הדברים ~~מכנסים~~ נכנסים באזניך, וכל זה שעשיתי
מפני שידעתי שאתה בוגד ופושע. לא פתחה אזנך: לא
פתחה עצמה לקבלם, כלומר לא היו הדברים נכנסים באזנך.
פתחה: כמו ופתחו שעריך תמיד, פִּתַּח הסמדר, פָּתַח את
עצמו, והמפרשים פירשו לא ראית לשמוע אלי, ולפ״ז אין כי
ידעתי עולה יפה, ויגעתי שוכה בקולתו ומפרש לא נתגלו לך
הדברים בנבואה בטרם בואם.
ותהלתי: למען תהלתי. אחטום לך: אחטום עמי בשבילך,
אחטום: רד״ק פירש אחסום חוטמי מִצֵּאת עשן נחירי ומקצוף

5. Se l'annunziai anteriormente, prima che avvenisse te la feci udire, perchè tu non potessi dire: il mio idolo queste cose ha fatto, il mio simulacro e la mia statua le han volute.

6. L'hai udita, tu vedi, per intero. Voi potete dirlo; Io ti feci udire sin d'ora cose insolite, cose recondite, che tu non potevi sapere.

7. Cose che al momento prodigiosamente avvengono, non accadute in altri tempi, cui un giorno innanzi non avresti udite; in guisa che tu non possa dire: io già le sapeva.

8. ~~Cose~~ Cose che tu non avresti udite, che tu non avresti saputo, alle quali il tuo orecchio non si sarebbe anteriormente dischiuso — imperocchè io ~~non~~ sapeva che tu sei infedele, e il nome porti di ribelle sin dal ventre.

9. In grazia del mio nome io tollerava, in grazia della mia gloria mi frenava verso di te, in guisa

do non distruggerti.

10. Ecco, t'ho purificato, non però a guisa dell'argento: ti provai nella fornace della miseria.

11. In riguardo di me, in riguardo di me stesso vo-glio operare — imperciocchè, dovrebbe egli il mio o-nore essere profanato? – no; il mio onore non vo-glio lasciare altrui.

12. Odimi, Giacobbe, e tu, Israel, che a me appartie-ni: io medesimo sono il primo, ed io stesso sono l'ultimo.

13. La mia mano stabilì qual fondamenta la terra, e la mia destra fece qual tetto il cielo: io li chia-mo, e tosto si alzano.

14. Adunatevi tutti, e udite: chi è tra coloro che ab-bia annunciato ciò? – Egli è D. che il favorisce (Ciro): questi eseguisce la volontà di lui contro Babele, e il braccio di lui contro i Caldei.

15. Io, io stesso l'ho predetto, e l'ho chiamato; lo fo ve-nire, ed egli prospera la sua intrapresa.

16. Avvicinatevi a me, udite ciò: non fu di nasco-so che anticamente parlai; dal momento che la co-sa cominciò ad effettuarsi, sono io che la dirigo. Ora

ישעיה מח.

ע"כ, שהכועס יוצא עשן מנחיריו, והנכון כפירוש געזי' אחטום עצרני, חטם קרוב לחסם וחתם, ובערבי המחסום שנותנים בפי הבהמות נקרא חטאם; והמקרא הזה על אנשי בית ראשון נאמר, שהאריך אפו להם ולא הכריתם למען שמו, אלא הגלם לבבל, כמו שמפרש והולך.

הנה צרפתיך: הנה טהרתיך ולא בכסף כמו שצורפים הכסף, אלא צרפתיך בכור העני, לא הבאתיך בכסף אלא בעוני, כלומר לא רציתי להכריתך, אבל הגליתיך, ועז"ה שבת אני. בחרתיך: בקרתי ובקורי בחר כמו בחן בעברי, ומצאנו בחן אצל צרף, בחנני ה' ונסני צרפה כליותי ולבי, כי בחנתנו אלהים צרפתנו כצרף כסף, הנני צורפם ובחנתים (ירמיה ט' ו') וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב (זכריה י"ג ט'); ורש"י ראב"ע רד"ק ורלב"ג פירשו בחרתי לך כור עוני, ולפ"ז בית בכור לא תתפרש. בכור עוני: כור מל' כירים; וגעזי' בשיטת Grotius פירש צרפתיך ולא מצאתי בך כסף, אלא סיגים, אב' בחלק השני מן הפסוק העקר חסר.

למעני למעני אעשה: שלא לכלותך ולהכריתך. כי איך יחל: כבודי הנזכר אח"כ (געזי'), וה"א כי איך יחל כבודי ולא רצה לפרש ולומר יחל כבודי, ואמר: כבודי לאחר לא אתן. וכבודי לאחר לא אתן: שיתפארו הגוים כי יד אלהיהם רמה (כנ"ל).

מקראי: הנקרא בשמי, הנקרא עם ה', וכן פירש ראב"ע הנקראים בני ה', ושאר המפרשים פירשו שאני קראתיך, כלומר בחירי.

אני הוא וגו': אני בעצמי ראשון ואחרון, כלומר אני יחיד.

וימיני טפחה שמים: המפרשים כלם פירשו ל' טפח, תכן אותם בזרת, או מדדם בטפח, או שיטח אותם בידו, ולנ"ל מל' ואמקד עד הטפחות (מ"א ז' ט') והם שמי הקורה, וכן רמז רש"י ז"ל שם במלכים על פסוק זה של ישעיה, וכן פירש ר' שלמה לעווינזאהן בבית האוסף דף י"ב, והנה אמר יסדה על הארץ שהיא למטה כמו יסוד, וטפחה על השמים, שהם למעלה כמו תקרה. קורא אני אליהם: אם אני קורא לארץ או לשמים, הם עומדים מיד לעשות רצוני.

מי בהם: באלילים שראו עליהם באמרו וכבודי לאחר לא אתן. ה' אהבו: לא היה שום אלוה שיגיד את אלה, כי גבורות כורש לא באה לו משום אלוה, כי אם מה' שאהב אותו, ומה שכורש עושה בבבל איננו עושה אלא חפצו של ה', והוא כורש הוא זרועו שלה' בכשדים.

לא מראש בסתר דברתי: כשהגדתי המקודשות האלה הגדתים בפרהסיא, כי אעפ"י שישעיה לא השמיע נבואות אל העם, הנה כתב אותן על ספר, ונמסרו ביד העם, מעת היותה שם אני:

– egli è il signore D., che mi invia, ed il suo spirito. –

17. Dice così D. il tuo liberatore, il Santo d'Israel: io D., tuo Dio, t'ho istrutto pel tuo meglio, t'incaminai nella strada che dovevi seguire.

18. Volessi tu dare ascolto ai miei comandi! la tua prosperità sarebbe (incessante) qual fiume; ed i tratti di bontà che tu da me ricevesti sarebbero numerosi come i flutti del mare.

19. Uguaglierebbe l'arena la tua prosapia, i discendenti delle tue viscere ne uguaglierebbero i granelli; il nome di essa (tua prosapia) non perirebbe, non si estinguerebbe dal mio cospetto.

20. Uscite da Babele, fuggite dalla Caldea, con voce di esultazione annunciate, pubblicate la cosa, fate che si spanda sino all'estremità della terra. Dite: D. ha liberato il suo servo Giacobbe.

21. Nè essi soffrirono la sete nei deserti, per cui li fece viaggiare; egli fece loro scorrer l'acqua dal macigno; egli spaccò la roccia, e ne colò acqua.

22. Non v'è pace, dice D., ai malvagi.

49.

1. Uditemi, o lontane contrade, ascoltate, nazioni remote; D. mi ha nominato sin dal ventre; dalle viscere di mia madre annunziò il mio nome.

2. Egli costituì la mia bocca quale spada acuta, ed all'ombra mi ascose del suo braccio; mi rendette qual freccia lucente, mi ripose nella sua faretra.

3. E mi disse: mio servo sei tu; tu, Israel, in cui

מעשה שהתחיל הדבר להתקיים, אני מנהיג הענינים שיהיו כמו שאמרתי, וכאלו אני שם משגיח ומסדר כל ענין וענין, ועתה וגו':
אין ספק כי הם דברי הנביא, אמנם לא מצאנו עדיין שיאמר הנביא הזה דבר למען יאמינו כי ה' שלחו, וכל דבריו וכל ציוויו הם כאלו ה' דבר עם האנשים, לא שהנביא דבר עם בני עמו הבלתי מאמינים בשליחותו, לפיכך נ"ל כי גם כאן אין הכוונה לומר ועתה אדני אמת הוא כי ה' שלחני, אלא ועתה כה אמר ה' גאלך, ומאת ה' שלחני, ורוחו הן מאמר מוסגר.
מלמדך להועיל: שאמרי לכם צאו מבבל, ברחו מכשדים, כלומר לטובתכם אני אומר לכם צאו משם וכו' נח', כי שם תצליחו; ואמר זה כנגד אותם שהיו ממאנים לצאת מן הגלות.
כנהר: שאינו פוסק. וצדקתך: צדקה שהייתי עושה עמך (רד"ק).

כמעותיו: של חול, כגרגירי החול, כפרידות החול, מעה חלק קטון, ובלה"ע נאמר על הַגְּבָה, ואולי גַּרְגַּר מתחלתה היה ענינה גרגיר, וכן מעה אולי היה ענינה גַּרְגִּיר. שמו: של זרעך.

ולא צמאו בחרבות הוליכם: במדברות שהוליכם בהם, והכל משל לומר שלא יארעם שום מקרה רע שיעכב חזרתם לארצם.
אין שלום: זה כנגד הממאנים לצאת מבבל (רד"ק), והיה נ"ל שיהיה אמר ה' מאמר מוסגר, ושיעורו אין שלום לרשעים, כך אמר ה', ואין כן דעת בה"ט, ולדעתו הנ"ל אמר לרשעים מאת אין שלום, וגם זה נכון.

מט

ה' מבטן קראני: המפרשים פירשו על הנביא, וכן דעת גזניו; ולד' כרקי' Paulus, Doederlein שהוא על ישראל. מבטן קראני וגו': כמו יוצרך מבטן.
וישם פי כחרב חדה: למעלה (נ"א י') אומר כנגד ישראל ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך, דומה למה שאומר כאן, וחץ משל דומה למה שבא במקום אחר כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער, וכאן הכוונה כי ה' בחר בישראל שירבו ריבו לפני האומות ענין, ויפרסמו ייחודו, והוא מגן בעדם שלא יוזקו.
ישראל: J. D. Michaelis וגוי' בדפוס ראשון רצו למחוק

mi mostrerò glorioso.

4. Io pensava: ho faticato indarno, vanamente ed inutilmente ho consumata la mia forza. Ma no, che il mio diritto è appo Dio, e la mia mercede è appo il mio Dio.

5. Ed ora D., il quale dal ventre mi ha destinato suo servo, ha risoluto di richiamare a se Giacobbe, e far sì che Israel a lui si raccolga: sì, io son caro agli occhi di D., ed il mio Dio è la mia forza.

6. Ed egli dice: o tu creduto troppo vile per essere mio servo, e perchè io abbia a rialzare le tribù di Giacobbe e ripristinare i luoghi deserti d'Israele; io ti renderò luminoso tra le nazioni, in guisa che la salute, che da me avrai, sia notoria all' estremità della terra.

7. Dice così D., liberatore d'Israel e suo santo, a colui, che soffre delle persone il disprezzo, delle nazioni l'abborrimento, e schiavo è dei dominanti: Re al vederti si alzeranno, i Principi si prostreranno; in grazia di D., il quale è verace, del santo

החולה הזאת, כי לא ידעו לפרשה לשיטתם שהפרשה אמורה על הנביא, וגעז' חוזר בו בדפוס שני, ופירש: אתה הנביא, אתה הוא האיש הראוי להקרא בשם הנכבד הזה ישראל, אתה ישראל באמת., ורשב"ע פירש חשוב אתה בעיני כל ישראל, ובאמת אין צורך לכל זה כי לישראל מדבר.

ואני אמרתי: ישראל בגלות. אכן: אך עתה אני רואה שהוא מגלה לי שכר טוב על אשר סבלתי בגלות, והייתי בקוץ עמו.

ועתה אמר ה': מלות יוצרי מבטן לעבד לו הן מאמר מוסגר, ומלות לשובב וגו' חוזרות לאמר ה', ה' אמר לשובב יעקב אלא, (ודעת גב"ב דעת בה"ט). וזה פירוש אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלהי.

ויאמר נקל: המפרשים כלם פירשו מל' ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם בן נבט (מ"א י"ו ל"א), הנקל לבית יהודה מעשות את התועבות אשר עשו פה (יחזקאל ח' י"ז), כלומר היותך לי עבד הוא מעט. כי רבה מזאת אעשה לך, ואם הדבור אל הנביא, הכוונה שיהיו דבריו לאור ולתשועה לכל הגוים, ואם הדבור לישראל, הטעם ג"כ כי ע"י ישראל יאורו עיני העמים ויושעו כלם. ואמנם אין דרך הנביאים להזכיר ל' ישועה אצל האומות בענין חזרתם מעבודת האלילים, כי אין העמים נענשים על זה, ע"כ נ"ל כי נקל הוא כנגד ואכבד שאמר למעלה, כדרך כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו, והוא כאן ליקריאה (אעפ"י שהוא בלא הא הקריאה, כמו חוזה לך ברח לך אל ארץ יהודה עמוס ז' י"ב), והטעם אתה ישראל שאתה נקלה בעיני העמים, ואחשבים אותך נקל ובלתי ראוי להיות לי עבד, ובלתי ראוי שאני אגאלך ואקים את שבטי יעקב וכו', הנה אני נותן אותך לאור גוים, שיתפרסם שמך ויכבד ביניהם, ואעשה שהישועה שאושיעך תוודע ותתפרסם עד קצה הארץ. ונצורי ישראל: ~~שארית ישראל, כמו הפקיד והנצור (יחזקאל ו' י"ב) (רד"ק ועוד)~~; ורשב"ע ולוק פירשו: החרבות אשר היו לחרבה כמו ובנצורים ילינו, וכן נכון, ~~ותפני שלדר~~ הוא אומר למטה להקים ארץ להנחיל נחלות שוממות.

לבזה נפש: לישראל שהם בגלותם נבזים בעיני כל נפש, ורשב"ע אומר שהוא על הנביא שהיה עומד בבבל בימי כורש, ואמנם געז' אחרים האומרים גם הם כרשב"ע כי עבד ה' הוא הנביא ראו והבינו כי משמעות הנבואות האלה היא שנכתבו ימים רבים לפני המאורעות, ולפיכך הוכרחו לומר כי מי שכתבם

d'Israel, che ti elesse.

אותן התחכם לעשות מלאכתו באופן שיתקבצ כי קדמוניות הנה,
ולפיכך הוקשה להם הפסוק הזה מאד, כי מאחר שהכותב העלים
שמו ולא רצה להתכבד במלכתו, אך רצה שתיוחס לישעיה, איך
יאמר כי המלכים יכבדו את הנביא בראותם שנתקיימו דבריו
ומי יכבדו ? הם את ישעיה שמת כמה דורות קודם, לכן ? לא
יכבדו את המחבר אשר היה בבבל ? והלא הם היו יודעים שהוא
הכותב, היו רואים שאין כאן נבואה כלל, כי הכל נכתב אחר המאורע.
לפיכך התחכמו ואמרו כי הכוונה כאן לא על הנביא עצמו אלא
על להקת הנביאים. ואולם אף אם תמצא בימי שאול להקת נביאים,
ובימי אלישע בני הנביאים, הנה מעולם לא היו הנביאים בישראל
קהל בפני עצמו באופן שיהיו נקראים בשם כולל עבד ה', ומעולם
לא נעשה כבוד לנביא אחד מחמת שנתקיימה נבואת נביא אחר.
אמנם קיום הנבואות יהיה לכבוד לכל ישראל, כי כלם עבדי הש'
המגיד העתידות, אשר בחר בהם להיות לו לעם סגולה. ועוד
הנה למטה הוא אומר והיו מלכים אומניך וכו' אפים ארץ ישתחוו לך
וכו', ושם הכוונה בלא ספק (וגם גיסי מודה בזה) על ישראל כלם.
לבזה: שם התאר, על משקל קדוש (רשב"ג וגעזן), ואולי הקריאה
לבזה, ויהיה בינוני פעול על לשון ארמית כמו בְּנֵה (עזרא ה' י"א)
שענינו בנוי, שְׁבַק (דניאל ב' מ"ד) שרוי, חֲזֵה (שם ג' י"ט) ראוי, אף
כאן בזה כמו בזוי. למתעב גוי: למי שכל גוי מתעב אותו (רש"י
רד"ק ורלב"ג) ויתכן לקרוא למְתֻעַב גוי, בינוני פֻּעַל מחוץ לגוי, עד
בְּרוּךְ ה' שענינו בָּרוּךְ מה', וכן בבינוני פֻּעַל מבֹרכיו מקֻללו
(תהלים ל"ז כ"ב), והמתבות והכנוי משפט אחד להם. ונראה כי
חז"ל התחכמו להחליף הקריאה כדי שלא יהיה הדבר למוקש להמון
שיראו היות ישראל נקראים מתועבים, גם המתרגם התחכם ושנה
הענין באמרו לדמשתעבדין בין מלכוותא, וכבר ראינו בכמה מקומות
כי הנקוד והתרגום כוונה אחת להם, אלא שמה שהיה אפשר
למתרגם לא היה אפשרי לבעל הנקוד, ועל כל פנים לא חדל לעשות
מה שהיה בידו, שלא להניח מכשול לפני עור.
בעת רצון עניתיך: כמו ענני במרחב יה (ר' משה הכהן) וכמו ענני
באמת ישעך, והטעם אענך עד שאתן לך עת רצון ויום ישועה.
לברית עם: להיות עם ברית לי (רד"ק), וכמו שפירשתי יחזו ויבושו קנאת
עם, עַם העולה קנאה, וכן באמת ישעך, בישעך שהוא ישע אמת, ורבים
כן; אבל אם היתה הכוונה לקשור אשר שמים בברית, כדעת רש"י; היה לברית עמים.
על דרכים ירעו: תחת שהיו כלואים במאסר הגלות והעוני, יוכלו
לרעות על הדרכים, כאמר בפומבי, והוא משל לקוח מן הבהמות.
ובכל שפיים מרעיתם: ~~לשון~~ # ורבנו הם כף ני לה חק' עדית ~~שבלה#~~ מפרש #
~~מחדה אל הבנו הם על חלות~~ שפיים.
כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם: גם זה לא כרועה עדרו

8. Dice così S.: con accordarti tempi di grazia io t'esaudirò, con accordarti giorni di salute ti assisterò; ti conserverò e ti renderò il popolo della mia alleanza, con far risorgere il paese, e render posseduti possedimenti devastati.

9. Con dire ai carcerati: uscite, ed a coloro che vivono nelle tenebre: rendetevi visibili, dimaniera chè possano pascolare per le strade, ed avere il loro pascolo per tutti i colli.

10. Non soffriran la fame, non soffriran la sete

שפיים קוף הרדה העומד אצל הנהר, שמניחים אותו למרעה
בהמות ואין זורעים אותו מפני שהנהר בא ושוטף מה שזורעים שם

nè li ferirà il Sciarab ed il sole; imperciocchè quegli che avrà avranne pietà li guiderà, e li condurrà presso le sorgenti di acqua.

ינהלם, וכטעם ה׳ רועי לא אחסר בנאות דשא וגו׳.

11. Ridurrò tutti i monti a strada, e i miei sentieri verranno rialzati.

ושמתי וגו׳: כטעם כל גיא ינשא וגו׳. הרי: אין היו״ד לכנוי, אלא כמו הרים, כמו חיתו שדי וחבריו (רד״ק) והוא לפי דעתי על לשון ארמית בהשמטת האלף הרבים. ומסלותי ירמון: אחר הקריאה ומסלתי, כמו למעלה נבלתי יקומון, והוא רבוי הנקבות בל׳ ארמית, אהבתי, ולפיכך ירמון ביו״ד, ולא תרמון, כי כן בארמית יקטלן.

12. Eccoli, che vengon da lungi, eccone alcuni dal settentrione e dall'occidente, ed alcuni del paese dei Sini.

מארץ סינים: גזני׳ אומר כי הנכון כדעת Arias Montanus, Junius ואחרים, שהיא ארץ China, הנקראת בערבי אלצין, גם אלציני, ובסורי צִינַיֵא.

13. Esulta, o cielo, e tu giubila, o terra; e voi monti intuonate esultazione; imperciocchè D. consola il suo popolo, e de' suoi miseri mostra pietà.

14. Sion dicea: D. mi ha abbandonata, il signore mi ha dimenticata.

15. Una donna dimenticherebb'ella il suo bambino, in guisa da non aver pietà del figlio del suo ventre? — Potrebbero prima queste (le madri) farsi immemori, ch'io dimenticar te.

מרחם: באופן שלא תרחם. גם אלה: גם הנשים.

16. Ecco, io ti ho sulle palme scolpita, le tue mura mi stanno innanzi continuamente.

הן על כפים חקותיך: כאלו את חקוקה על כפות ידי שאראה אותך תמיד, וכמו שאמר חומותיך נגדי תמיד, ופירש J.D. Mich. Castellio כי זה משל לקוח ממנהג בני קדם לחקוק בבשרם כתבת קעקע צורת איזו עיר הקדושה אצלם.

17. Affrettansi a venire i tuoi figli, coloro che ti ruinavano e devastavano da te s'allontanano.

מהרו בניך: לשוב לתוכך; ויש מן המתרגמים הקדמונים קראו בֹּנַיִךְ, ונטה אליהם רד״ק בפירושו, בעבור מהרסיך ומחריביך שאחריו, ויפה השיב גזני׳ כי אחריו הוא אומר כלם נקבצו באו לך, ואמר מי ילד לי את אלה, והכוונה על הבָּנים, לא על הבונים.

18. Alza gli occhi intorno, e vedi: tutti radunansi, vengono a te: così son io immortale, dice D., come tu d'essi tutte ti rivestirai a guisa d'ornamento, e te ne fregerai a guisa di una sposa.

19. Imperciocchè i tuoi luoghi devastati e deserti, e la tua terra ruinata...... sì, ora sarai angusta pel grave numero degli abitanti; e coloro allontaneranosi, che ti mettevano a guasto.

כי חרבותיך ושוממותיך וארץ הריסותך: הוא מאמר בלתי נשלם, כי היה״ל כי חרבותיך תמלאנה יושבים, ושנה הלשון להגדיל הענין, ואמר כי עתה תצרי מיושב. מבלעיך: ל׳ השחתה.

20. Accadratti ancora di udire i figli, dei quali eri stata orbata, dirsi l'uno all'altro: Il luogo mi riesce angusto, fatti in là, lascia ch'io segga.

בני שכוליך: הבנים שהיית שכולה מהם (רש״י). גשה לי: התקרב לצד אחר בשבילי כדי שאוכל לשבת (רד״ק), ומצאנו ל׳ נגישה נופל על הריחוק, כמו גש הלאה, וכן בהפך סור מורה ריחוק ומורה

קירוב, לפי המלות שהוא נקשר עמהן, (כ פורו ממני, סורה אלי)

ולשון נגש בבנין הקל כשענינו התקרבות נקשר תמיד עם אל

(ויגש אליו), וכאן אמר לי שענינה להנקתי ובשבילי.

מי ילד לי: בשבילי, כלומר בחשבו לא אאמין שהם בני, אלא בני אשה

אחרת. גולה וסורה: ק״ית: גולה ממקום למקום, ~~ומי כן לשון רחוקה~~ והיה רחקת ממקומי

~~ממש. סורה: רחוקה~~ סורה, מאת רחקת כמו וסורי בארץ יכתבו (ירמיה י״ז י״ג). גולה:

הנה מדמה את ציון לאשה שמתו בניה והיא גולה ממקום למקום.

הנה אשא אל גוים ידי: משל כמלך או שר הצבא המקבץ אנשי

חילו בנטות ידו או בהרימו נסו, וכמשם ונשא נס לגוים מרחוק

וגו׳ בחצן: בכפילת הבגד, כמו גם חצני נערתי (נחמיה ה׳ י״ג)

וחצנו מעמר (תהלים קכ״ט ז׳), והכל משל לשובם על אדמתם

ברשות המלך ובגזרתו, ובכבוד ובמתנות חשובות.

21. Dirai allora nel tuo cuore: chi ha per me partorito costoro, mentre io era orbata e solitaria? io era raminga e lontanata, e costoro chi ha mai allevato? Era io rimasta sola, questi donde sono?

22. Dice così il signore J.: ecco io alzerò alle nazioni il mio braccio, innalzerò ai popoli il mio segnale; ed essi porteranno i tuoi figli in grembo, e le tue figlie verran portate sulla spalla.

23. I Re saranno tuoi balii, e le loro Regine tue nutrici: colla faccia a terra si prostreranno a te, ed il terreno dei tuoi piedi lambiranno; in guisa che conoscerai chi io sono J., nel quale chi spera non va deluso.

24. Potrebbesi mai rapire ad un forte guerriero la sua preda? libererebbesi ella una persona fatta prigione da un potente?

היקח מגבור מלקוח, היתכן שיוקח מיד גבור מלקוח?

הלא כל אדם יאמר כי זה לא יתכן, וכן ישראל שהלכו בשבי

לפני מלך בבל לא יתכן שימלטו מידו; ואף על פי כן אני

מבטיחם כי גם שבי גבור יקח ואת בניך אנכי

אושיע.

~~היקח מגבור מלקוח: כאלו אין מי שיהיה הדבר הזה, ובני הם~~

~~ביד בבל~~ # ואם שבי צדיק ימלט: מלת צדיק קשה מאד במקום

הזה, כי אין שבי צדיק מסכים עם תחלת הפסוק היקח מגבור

מלקוח, ורבה מזאת כי מקרא שאחריו הוא תשובה לשאלת המקרא

הזה, ושם הוא אומר גם שבי גבור יקח ומלקוח עריץ ימלט, הנה

כפל פלא שנוי (אלא בהפך קל) מלות יקח, גבור, מלקוח, שבי,

ימלט, רק במקום צדיק אמר עריץ; ורש״י ורא״בע וגמ׳ פירשו שבי

צדיק מה שהיה לצדיק, ולקחוהו מידו; ודלא מפרש שהם דברי

האומות, והם קוראים למה שגללו ובזזו, שבי צדיק, כי לדעתם

בצדק ובמשפט בזזו בז; ודעת Schultens ואחריו רבים כי צדיק

כאן ענינו משלומי, מושל, והבא ראיות מל׳ ערבי, ולפי זה יהיה

צדיק קרוב לעריץ, וזה לא יתכן בפי הוראת צדיק בכל המקרא;

~~ומדבר אבר הם מי ריבו אומר ואם שבי שהוא צדיק ימלט, כי~~

~~הצדיק איננו בקי בתחבולות להמלט משביו והרשע נקל לו יותר~~

~~להמלט~~; ונעני׳ בדפוס שני פירש כי אין הפסוק השני תשובת הא׳

בלבד, אלא השני מוסיף על הראשון: היקח מגבור מלקוח ואם שבי

צדיק (שהוא עתה ביד עריצים) ימלט? לא, כנהוג שבעולם:

אמנם אל תרחיקו זה, כי לא סוף דבר שיהיה הדבר הזה, כי גם כה

אמר ה׳: גם שבי גבור יקח, גם ממון הגבור יֻקח בשבי, וגם מלקוח

עריץ ימלט, וגם ממון העריץ יהיה לבז, כי לא לבד יחזיר את

אשר גזל, כי גם את אשר לו יגזלו מידו; ולפי הפירוש הזה אין

צורך שיהיה הפסוק השני מסכים בכל מלותיו אל הראשון; אמנם

5. Si; dice così S.; anche il prigione fatto da
un forte guerriero gli verrà rapito, e la preda
i un potente si libererà: col tuo avversario io li-
igherò, i tuoi figli io salverò.
6. Farò sì che i tuoi oppressori mangin la pro-
ia carne, ed a guisa di vino abbiano ad inebbriar-
i col proprio sangue; dimanierachè conosce-
anno i mortali tutti, chi io S. sono il tuo salvato-
e, e chi io il forte d'Israel sono il tuo liberatore.

50.

Dice così S.: dov'è la carta di ripudio di vostra
madre; colla quale io l'abbia scacciata? o chi è
de' miei creditori, al quale io v'abbia venduti? —
Per vostri peccati siete stati venduti, e per le
vostre colpe fu scacciata vostra madre.
. Com'è ch'io vengo e non trovo alcuno, chiamo
e nessuno risponde? La mia mano sarebb'ella di-
venuta troppo debole per liberarvi, o non ho
io sufficiente forza per salvarvi? Io che con
uno sgrido asciugo il mare, riduco i fiumi qual
deserto, a segno che il ~~paese~~ pesce in mancanza d'ac-
qua ne diviene puzzolente, morto di sete.

ואת יחלט עומדת מנגד אל הפירוש הזה, אעפ״י שגעזי׳ רוצה לחזק ולפרש כמו יונתן ו״יתן במקום המשתמר, וזה שאינו ענין שבי מלט, שאין ענינו שמירה, אלא יציאה וחלוף מקום; והנה בתרגום סורי ובוולגטה מתורגם שבי עריץ, וגם בתרגום יוני המתורגם לשבעים זקנים ἀδίκως (iniquè), עכ״ז חס Musculus (עיין Glassius) ואחריו Lowth כי ט״ס נפל כאן, ובמקום שבי צדיק צ״ל שבי עריץ, ונראין הדברים.

יאת יריבך: ועם בעל ריבך, כמו ריבה ה׳ את יריבי לחם את לוחמי.

והאכלתי את מוניך את בשרם: יונתן תרגם שאכיל בשרם לעוף השמים, רד״ק וגעזי׳ פירשו על המלחמות הפנימיות במדינה, וזה אולי נתקיים בבבל, ולנ״ל כראב״ע שהוא דרך צחות, כלו׳ שהיתה מליצה לומר שאדם אוכל את בשרו לומר שהוא בתכלית הצרות.
מוניך: מלי ולא תוכו.

נ׳

אי זה ספר כריתות אמכם: אחר שהתחיל ציון לאמר, ויראל בעם זה, הוסיף עתה לספר המשל באמרו כי האל הוא בעלה, משל שגור בפי הנביאים, ואמר אי זה ספר כריתות, אי מי מנושי, לומר לא תאספתי ולא געלתי אתכם, כי אם בעונותיכם שלחתם בגלות.

מדוע באתי ואין איש: רד״ק פירש על זמן הגלות הזאת, שאנחנו מעכבים את הגאולה במה שאין אנחנו שבים בתשובה, וזה רחוק כי איך יאמר על הזמן הזה מדוע באתי, וקראתי, ואין חוזה עוד; ורא״ל וגעזי׳ (ואולי כן דעת ראב״ע) פירשו באתי וקראתי ע״י הנביאים בעוד הבית קיים, כלומר בעונותיכם נמכרתם, כי כבר שלחתי אתכם את עבדי הנביאים ולא שמעתם, ולפ״ז לא תתכן המליצה שאחריו הקצור קצרה ידי מפדות, ואם אין בי כח להציל, כי בעוד הבית קיים אין מקום להזכיר פדות, ואין פדות אלא למי שהוא בשעבוד, עכ״ל שמדבר עם בני הגולה בימי כרש, ומוכיח אותם למה לא שבו כלם על אדמתם, אלא מספר קטון מהם, ורובם נשארו בבבל, ועפה הוא אומר להם הקצור קצרה ידי מפדות, כלו׳ וכי לא תאמינו שאוכל לתת להם תשועה ופורקן שלמות, ולפ״ז לא יקשה עלינו כל הייעודים הגדולים שהזכיר בגאולה זו ולא נתקיימו, כי הנביא מזכיר כל ההצלחה שהיתה מזומנת להם אם ירצו לשוב כלם על אדמתם כמאמר כרש, והדבר ברור כי בהיות השבים אנשי מתי מעט לא היה אפשר שתגדל הצלחתם ויגדל כבודם כאשר היה

3. Fò vestire il cielo a bruno, fò che coprasi di cilicio.
4. Il Signore D. mi ha dato la lingua degl'iniziati, i quali sanno coi vaticinj sostenere lo stanco; egli mi desta giornalmente l'orecchio ad udire, a guisa degl'iniziati.

5. Il Signore D. mi apre l'orecchio (mi rivela la sua volontà); nè io gli sono ribelle, nè mi mostro ribelle.

6. Espongo il mio dosso ad essere battuto, le mie guance ad esser pelate; non ritiro il mio volto dagl'insulti e dagli sputi.

7. Ed il signore D. mi assisterà; perciò non arrossisco; perciò rendo il mio volto qual macigno, sapendo che non rimarrò svergognato.
8. Egli è vicino il mio patrocinatore; chi è che voglia litigar meco? presentiamci assieme in giudizio;

אם היו שבים כלם.
אלביש שמים קדרות: גם זה בכוי, והטעם אני אלוה בשמים ובארץ.
ה׳ אלהים נתן לי: לפי דעתי אלו דברי הטובים שבעם, והנביא נותן בפיהם דברים אלה, לומר שהם שומעים לנביאי ה׳, ובוטחים בנחמותיהם. למודים: למוד ענינו מלומד, כמו פרא למוד מדבר (ירמיה ב׳ כ״ד), למודי הרע (שם י״ג כ״ג), ויאמר על תלמידי הנביאים, חתום תורה בלמודי (ישעיה ח׳ י״ו), ונקראו הנביאים עצמם למודי ה׳, כמו וכל בניך למודי ה׳ (נ״ד י״ג), וכאן קורא לנביאים למודים סתם, וטעם הפסוק: ה׳ נתן לי להורות לשון הנביאים, ועשה שידעו. לָעֻת: ידים רפות וַעֲיֵפוֹת ע״י הדבר, כלומר ע״י הנבואות שישמיעו אותם, והנה ע״י נביאיו ה׳ מעיר אזנו בבקרים, כלומר תמיד, לשמוע דברו, כאלו גם אני נביא, וזה טעם כלמודים. והמפרשים כלם ורא״ו וגעז״ מפרשים מקרא זה ומה שאחריו כאלו הנביא מדבר על עצמו, אמנם מליצת יעיר לי אזן לשמוע כלמודים, וכן מליצת ה׳ אלהים פתח לי אזן, אין ענינה שהאל מגלה לו דבר כדי שילך ויאמר לאחרים, אלא שמגלה לו דבר להנאתו ולתועלתו, כמו ואין גולה את אזני (ש״א כ״ב ח׳), וכן למעלה גם מאז לא פתחה אזנך, אמנם הנבואה לא תבא לנביא לתועלת עצמו, כי אם בעבור העם, א״כ העם הוא המדבר ולא הנביא; ובן פרקה כי איננו מזכיר כלל כי כאשר יצוה כן ידבר אל העם, והוא עושה שליחותו, כי אמר ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגותי, גוי נתתי למכים, ולא פירש כלל לא כי ה׳ שלחו, ולא שעשה שליחותו. וע׳ למטה פסוק ט׳ ראיה לפירושי. לעות: לי סעד ועזר בערבי (רא״ו וגעז״).
פתח לי אזן: כמו גלה אזן, ענינו הודעת הנעלם, בין מאיש לאיש, כמו ואין גולה את אזני, ואני אמרתי אגלה אזנך (רות ד׳ ד׳), ובין האל לאדם, כמו אז יגלה אזן אנשים (איוב ל״ג ט״ז), גלית את אזן עבדך לאמר בית אבנה לך (ש״ב ז׳ כ״ז), וה׳ גלה את אזן שמואל (ש״א ט׳ ט״ו). ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגותי: מהטות אזן לדברו, ולהאמין בו, ולעשות מצותיו; אלו דברי הכשרים שבישראל.
גוי נתתי למכים: אנחנו סובלים הגלות, ונעמוד צדקים באמונתנו עם כל מה שילעגו עלינו הגוים, והנה בהחזיקנו באמונתנו ובתורתנו הרי זו כאלו ברצוננו נתנו גוינו למכים. ולחיי למורטים: מריטת הזקן היא זלזול גדול אצל מגדלי זקן; והמפרשים פירשו על הנביא, והנה רוב נבואותיו נחמות, ולמה יכוהו?
שמתי פני כחלמיש: על חזקו פניהם מסלע (ירמיה ה׳ ג׳).

מצדיקי: סניגור שלי, המוציא לאור צדקי, והוא האל, כי כאשר יגאל אותנו יוודע שהיה הדין עמנו. מי יריב אתי נעמדה יחד:

מי הוא הרוצה לריב אתי יגש ונעמוד יחדו במשפט.
מי הוא ירשיעני: מי הוא שיוכל לומר שאין הדין עמי. הן כלם
כבגד יבלו: הבבליים המכחישים גבורת אלהינו, וכן הוא אומר
למטה (נ״א ז׳ וח׳) שמעו אלי יודעי צדק עם תורתי בלבם אל
תיראו חרפת אנוש ומגדופותם אל תחתו, כי כבגד יאכלם עש וכצמר
יאכלם סס, וזו עולה על פירושי, כי השם הוא המדבר ולא הנביא.
מי בכם ירא ה׳: עד כאן דברו הכשדים בגולה, ועתה הנביא מצייר
בכללו האל המצדיק אותם על אף בעלי ריבם, מחרים יתן קולו,
ושפוט בין האל והבבליים, וכה יאמר: מי בניכם העומדים למשפט
הוא הירא את ה׳ ושומע בקול עבדיו הנביאים, אשר הלך בחשך
הגלות והצרות? הוא יבטח בשם ה׳ וישען באלהיו: ואל ירא
רש״י וגש׳ פירש מי שהוא ירא ה׳, הוא ישמע בקול עבדו, והוא
מאמר בטל, אין לו טעם וריח, מלבד כי אין שומע כמו ישמע.
הן כלכם: ואתם כלכם אשר בעלי הריב (והם הבבליים) שאתם
קודחים אש ומאזרים עצמכם בזיקות בוערים לבלע ולהשחית, לכו
לאבדון באור אשכם ובזיקות בערתם; אני הוא הגוזר עליכם כך,
ואתם למעצבה תשכבון, והנה הזכיר תחלה את ישראל בלי מפני
מעוטם, ואח״כ דבר עם הרוב שהם הבבליים המריבים עם ישראל,
ואומר הן כלכם. זיקות: מל׳ ארמית זיקוקין דנור ובעורין דאשא,
וכן כמתלהלה היורה זקים חצים ומות (משלי כו יח), כמין חצים
מצופפים ובוערים: מידי היתה זאת לכם: מידי היא תפלתכם ולא
מקרה, וגש׳ פירש בטחו אל ה׳, אל שתדלו להושיע לכם בכחכם,
וכיוצא בזה Vitringa ואחריו Lowth פירשו נגד היהודים
המורדים ברומיים, ורחוק הוא על מאד שיאמר כנגד ישראל לכו
באור אשכם, ולא יפתח להם שום פתח תקוה; והנה אחר שהזכיר
בטובים שהם הולכים חשכים ואין נגה להם, אמר בהפך ברשעים
שהם קודחי אש, לא לבד שרויים באורה ובהצלחה, כי גם יבערו
אש לבלע ולהשחית, ואותו האש יכוה אותם; וגש׳ פירש שהם
מבערים אש להסיר אפלתם ולהנצל מצרת הגלות, אמנם אין קודחי
אש מורה הבערה להאיר אלא לשרוף, כמו כי אש קדחה באפי
ותיקד עד שאול תחתית, מלבד כי לא מצאנו שום רמז למרידה בגלות בבל,
והנה ראינו בימי המן שהיו כלם נמכרים להשמיד, להרוג, ולאבד,
ולא עלתה על דעתם לעמוד על נפשם בלא רשות המלך ומצותו:

נ״א

שמעו אלי: האל מסיים דבורו עם הכשדים שבישראל. אל צור
חצבתם: אל הצור שחצבתם ולקחתם ממני. מקבת: ל׳ נקיבה,
נקרתם: ל׳ בנקרת הצור, ומזה השני האנשים האל תנקר.
תחוללכם: אשר תחולל אתכם, כלומר אשר חוללה אתכם (ביולדה),
והמלה מל׳ חיל, כמו כי חלה גם ילדה ציון את בניה. כי אחד

chi è il mio avversario? s'accosti a me.

9. Ecco il Signore G. mi assisterà; chi è che dar mi possa torto? Ecco coloro tutti qual panno logoreransi, la tarma li consumerà.

10. chi è quegli tra voi che teme G., che ascolti ubbidiente il suo ministro; e che aggirasi nelle tenebre, senz'avere un barlume? — Quegli confidi nel nome di G. e s'appoggi nel suo Dio.

11. Voi altri tutti che accendete il fuoco, e vi ornate di accesi dardi; itene nella fiamma del vostro fuoco, e tra i dardi da voi accesi; egli è dalla mia mano che ciò vi avverrà: voi giacerete nel dolore.

51.

1. Uditemi, seguaci della giustizia, voi che ricorrete a G.: mirate alla roccia, dalla quale traeste l'origine, ed alla cava, da cui siete stati cavati.

2. Mirate cioè ad Abramo vostro padre, ed a Sara vostra genitrice. Io lo chiamai mentr'era solo, indi

lo benedissi, e lo rendei numeroso.

קראתיו: אף היה אברהם בשעה שקראתיו, ועי׳ ברכתי התרבה והיה לגוי
גדול, כן אתם אעפ״י שאתם מעוטים, יש בידי להרבות אתכם ולהגדיל
אתכם. ואברכהו וארבהו: לפי הנקוד הכוונה קראתיו כדי לברכו ולהרבותו,
ולפי הפשט ראויות שתי הווי״ן להנקד קמץ לשון עבר, וכן ת״י.

3. Sì, D. racconsolerà Sion, racconsolerà tutte le sue ruine; rendendone il deserto simile all'Eden, e la solitudine come il giardino di D.: gioja vi si troverà ed allegrezza, omaggi e voci di canto.

4. Ascoltatemi, o mio popolo; mia nazione, prestatemi orecchio: deve da me emanare la decisione, ed io farò scoppiare la mia sentenza, luminosa presso i popoli.

כי תורה מאתי תצא: כמו המשפט שאחריו, והוא חוזר לענין
שלמעלה, שהבבליים מריבים על ישראל ומלעיגים עליהם, ואמר כי
מאת ה׳ תצא תורה ומשפט, על׳ שישפיל הבבליים וישיב ישראל על
אדמתם; והמשפט הזה יהיה לאור עמים, שיתפרסם הענין לשם
ולתהלה בין האומות. ארגיע: נ״ל כמו אבקיע, כמו עורי רָגַע,
וימאס (איוב ז׳ ה׳) בכחו רָגַע הים ובתבונתו מחץ רהב (איוב כ״ו י״ב)
וכן למטה רוגע הים ויהמו גליו, ענין בקיעה, ולי בקיעה נאמר
על היציאה, כמו אז יבקע כשחר אורך.
עמים ישפוטו: יעשו המשפט לכל העמים שהיו נאנחים תחת יד בבל.
אלי איים יקוו: נ״ל לי צוי, אל יקוו שתהיה להם ישועה אלא ממני.

5. È vicina la mia bontà, è per spuntare la da me promessa salute, e le mie braccia faran giustizia ai popoli: sperinlo da me le lontane contrade, attendanlo dal mio braccio.

6. Alzate al cielo i vostri occhi, e mirate la terra abbasso: il cielo potrà consumarsi a guisa del fumo, la terra logorarsi qual panno, e i suoi abitatori in un istante morire; ma la da me promessa salute sempre avrà effetto, e la mia bontà non si mostrerà timida.

נמלחו: מל׳ בלויי מלחים (ירמיה ל״ח י״א) ל׳ בגד בָּלָה (רד״ק)· כמו כן:
יונתן תרגם אף אינון הכין, גם הם ככה; ודעת לודוביקוס de Dieu
ואחריו Gussetius Vitringa, Lowt ורמ״י ועוד׳ כמו כן מל׳ כִּנִּים;
ולדעתי טעם כמו כן כרגע, בעוד שאדם אומר המלה הקטנה
הזאת כֵּן; וקרוב למליצה הזאת בל׳ איטלקית in un atto, ואולי ככה
טעם המליצה האשכנזית in einem Nu. לעולם תהיה: לא שתעמוד
הישועה לעולם, אלא שלעולם תתקיים, לא תֵאָחֵר בלא יציאה לפועל.
תחת: כמו ולא יהיה הדבר ולא יבא, ואמר כי יותר אפשר שיכלו
השמים והארץ מֵאַלָּא תתקיים הישועה שאמר ה׳ והבטיח להושיע
מי שיהיה. לא תחת: לא תירא שום מְעַכֵּב.

7. Uditemi, o cultori della giustizia, voi gente nel cui cuore è la mia legge: non temete gli oltraggi degli uomini, nè vi disanimate per le loro contumelie.

8. Imperciocchè queglino a guisa di panno saranno mangiati dalla tarma, a guisa della lana saran consumati dalla tignuola; ma la mia grazia sempre sussisterà, e la da me operata salute manterassi per tutti i secoli.

וצדקתי לעולם תהיה וישועתי לדור דורים: כאן מדבר על המשך
הישועה אם לא יגרום החטא.

9. Risvegliati, risvegliati, rivestiti di forza, braccio di D.; risvegliati come a' tempi antichi, nei secoli vetusti.

עורי עורי: כל הצווים האלה אין עקר ענינם אלא עתיד, וכן
דרך הנביאים לצוות במליצתם שיהיה כך וכך, ואין הכוונה אלא

להודיע שכן עתיד להיות, כמו שמעו שמוע ואל תבינו, וחברים.
המחצבת: כורתת והורגת, כמו על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי (הושע ו' ה') (גזעני). רהב: כנוי למצרים, כמו אזכיר רהב ובבל (תהלים פ"ז ד'), אתה דכאת כחלל רהב (ב-פ"ט י"א). מחוללת: ל' חלל, כלומר הורגת, כמו ואתה אדם ולא אל ביד מחללך (יחזקאל כ"ח ט'), לפ"ע: שזה על המצרים, וזה על הכשדים, ומסייע לפירוש זה פסוק אתה דכאת כחלל רהב, שגם הוא נאמר על יציאת מצרים, ונראה כי משם לקח ישעיה מליצה זו. תנין: משל על מצרים, כמו שהמשיל יחזקאל את מלך מצרים במשל התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו (כ"ט ג'), ואמר עוד ואתה כתנים בימים (ל"ב ב').

השמה: אם הוא בשני פעמים הוא בלי עבר, והאם במקום אשר כמו ההלכי אתו, את אם בנו הנולד לו (בראשית כ"א ג'), והיה נראה שמשפטה כפעל אחד, ותהיה בינוני כמו המחצבת, מחוללת, המחצבת, וכן הוא בדפוס בריגא כפעל אחד.

ופדויי ה' ישובון: עורי זרוע ה' באופן שפדויי ה' ישובו וגו' (רש"י ורד"ק).

אנכי אנכי הוא מנחמכם: כאלו הקול משיב לקריאת עורי עורי לבשי עז וגו', ואומר: אני שהייתי עמכם ביציאת מצרים, אני עתיד לנחם אתכם גם עתה. מי את ותיראי: מי את בעיניך, כלומר האם קטנה את בעיניך, מאת ה' את. חציר ינתן: כתרגומו די כעשבא חשיב, נמשל לחציר, כמו ותתן לבך כלב אלהים (יחזקאל כ"ח ב'), וכן שרש שים, אחי נתן, משמש הרבה בענין זה, כמו שמים חשך לאור ואור לחשך. ורד"ק תרגם ישוב להיות כחציר, וגזעני פירש יכרת ויאבד כחציר, וגזעני הביא ראיה מן ותנתן היא ומביאיה והיולדה (דניאל י"א ו'), וגם אין הכוונה אלא ותנתן ביד אויב.
והנה הענין ברור שהדבור כנגד ישראל, ולפיכך ידבר בל"ר ובל"נ, בלשון זכר ובלשון נקבה, כמו שדרך הנביא לדבר על עם ואומה, ורש"י פירש שהנביא מדבר על נפשו, ואינו אלא שבוש.
~~כאשר כונן להשחית: רד"ק פירש כאשר כמו כי, וגזעני בשעה שכונן להשחית, וכאלו כונן להשחית. ולא שהכוונה כשעם תמיד ימות, וכשעם תצא רוחו ישוב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתונותיו, והנה חסרה מלת אשר, ומפני חמת המציק אשר בשעה שכונן להשחית פתאום ימות ואיה חמתו?~~ #

כאשר כונן להשחית, כן הוא לפי המסורה, אבל רש"י ורד"ק היו קוראים אשר וכן נראה, וכן בהרבה כ"י [illegible] ודי [illegible], וכן בבי' על קצת ספרי. הן אמת כי בתרגום כתוב כמא דאך קרוב הדבר שהיא תוספת אחרונים, להשוות התרגום אל המסורה. ואיה חמת המציק הנה עתה הבבליים המציקים אתכם נופלים תחת יד פרס, ואיה חמתם שהייתם יראים?

מהר צועה להפתח: יפה פירש שרש צעה בכל מקום שהוא, ר"ל Schröder על פי ל' ערבי, וענינו נטייה, כריעה, וכפיפה, וכאן הוא משל על ישראל בגלות שהם כרועים וכפופים מסבל סבליהם,

Sei pur tu quello, che tagliò Rahab (L'Egitto), che uccise il cocodrillo.

10. Sei pur tu quello che fece asciugar il mare, le acque del grande abisso; che ridusse la profondità del mare a strada da passarvi i liberati.

11. In guisa che quegli, cui D. avrà liberati, torneranno e rechivansi a Sionne esultanti, coperti di perenne gioja; letizia incontrino ed allegrezza, e lungi fuggansi l'angoscia ed il sospiro.

12. Io, io medesimo son quegli che ha da racconsolarvi. Chi sei tu, che temi d'un uomo mortale, d'uno figlio di Adamo paragonabile all'erba.

13. Immemore di D. tuo autore, il quale fece in arco il cielo, e stabilì qual fondamenta la terra, tu paventi continuamente tutto il giorno dell'ira dell'oppressore, il quale ~~mentre preparasi a distrug~~ ha tutto approntato per far guasto ~~(il nemico)~~, e dov'è l'ira dell'oppressore?

14. L'incurvato sarà presto sciolto: ei non morrà alla fossa, nè sarà scarso il suo alimento.

15. mentre io J. sono il tuo Dio; io che so fendere il mare, in guisa che le onde ne fremano; io, di cui il nome è J. Dio Sevaoth.

16. Io posi le mie parole nella tua bocca, ed all'ombra del mio braccio ti copersi; per poscia ristabilire il (tuo) cielo, e rendere inconcussa la (tua) terra, e dire a Sion: mio popolo tu sei.

17. Risvegliati, risvegliati, sorgi, Gerusalemme, la quale hai bevuto dalla mano di J. il calice della sua ira; tu che il calice del cratère di stordimento hai bevuto e succhiato.

18. – Essa non avea chi la guidasse tra i figli che ha partorito; nè chi la sostenesse pel braccio tra i figli che ha allevato.

19. Due sono le sciagure che ti avvennero: chi tenterebbe di farti condoglianze? (ma che dico io due?) La strage, la rotta, la fame, e la spada...... chi potrei addurti onde confortarti?

ואמר כי במהרה יפתחו מוסרותם, ולא ישארו בגלות שהם שם, כנוטים למות ולרדת שחת, ולחמם חסר ממני.

רוגע הים: בוקע, עיין למעלה פסוק ד'. ויהמו גליו: וגליו הומים לחזור למקומם ולא יוכלו, כענין ויתגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו (ירמיה ה' כ"ב) (רד"ק), והענין על קריעת ים סוף שהזכיר גם למעלה, הלא את היא המחרבת ים; ויונתן תרגם כמו גוער, ורש"י ל' קמטים (froncer), ורא"ע וגעז' ל' תנועה והרגזה; ומלת רוגע הים ויהמו גליו העתיק אותה ירמיה (ל"א ל"ה), ושקרה כאן כי הזכיר למעלה קריעת ים סוף.

ואשים דברי בפיך: לקחתיך להודיעך תורתי ודברי הנבואות. ובצל ידי כסיתיך: שמרתיך בגלות. לנטוע שמים וליסוד ארץ: כדי להשיבך אחר על אדמתך, ולהעמידך כבראשונה; וכבר פירש הרמב"ם במורה (חלק ב' פרק כ"ט) כי זה משל, כי כשמעני הקדם בלתי מצליחים יאמר עליו שהפך שמיו וארצו וכיוצא בזה, וכשהוא מצליח יאמר שנתחדש עולמו, וכן גם דעת רד"ק ורא"ע, ורשב"ג וגעז' פירשו המקרא הזה על הנביא, ופירשו לנטוע שמים לבשר הנחמות, וגעז' מפרש עד כי הנביאים יהיו בריאת העם, וזה טעם לנטוע שמים וליסוד ארץ, וכל זה רחוק ממהלך הכתובים.

קבעת: רש"י רד"ק ורא"ע פירשו שמרים הנקבעים בתחתית הכלי, ~~והקשה Gesenius כי אין דרך השמרים להקבע בכוס אלא בחבית, אך לא ימלאו את הכוס עם יין צלול~~, ויונתן ואחריו געז' פירשו קבעת שם הכוס, ודעת Gesenius שהוא כנוי ליין המתנשא על הכוס כמין קובע, ולא קבעת כמו גביע בחלוף אות באות, כמו מגבעת וקובע, כי לא היו שותים בכוס, אלא מחזירים אותו על כל המסובין והיו ממלאים ממנה גביעים, כטעם גם עליך תעבר כוס, תסוב עליך כוס ימין ה' (חבקוק ב'). התרעלה: המביאה רעדה בשותה (רד"ק ורא"ע וגעז'), וכן רעל בל' סורי רעדה וירקה, ומזה והברושים הרעלו (נחום ב' ד').

אין מנהל לה: כמין מאמר מוסגר, כאלו הנביא הופך פניו לצד אחרים, ומספר להם מה שאירע לה, והכל משל על גלות ישראל ואמללתם, כי המשיל ירושלם לאשה שאבדו ממנה בניה.

שתים הנה קוראותיך: ואח"כ מזכיר ארבע, רד"ק ואחריו Gesenius פירשו כי השוד והשבר אהם הם הרעב והחרב. ורש"י ורא"ע וגעז' פירשו צרות כפולות שתים שתים, השוד והשבר על המדינה, והרעב והחרב על אנשים; ולא כי פתח בשתים, ואח"כ עשה עצמו כחוזר בו ואומר: מה אמרתי שתים הלא צרותיך רבו למעלה. מי ינוד לך: מי יחלקהו לבא לנוד לך ולנחמך, כי מי יקוה להמציא לך נחמה. מי אנחמך: רש"י רא"ב"ע ורד"ק פירשו מי אוכל להזכיר לך שקבל כמותך, כדי לנחמך בו, ורא"ע וגעז' פירשו איך אנחמך, כמו מי יקום יעקב (עמוס ז' ב'), וגם נפרש מי אקח לנחמך, כמו מאין

20. I tuoi figli venivan meno, coricavansi nelle più publiche piazze, qual bufalo in rete; pieni dell'ira di S., del rabbuffo del tuo Dio.

אבקש מנחמים לך (כתוס׳ ג״ז), וזה מסכים יותר עם מי ינוד לך
בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות: כדרך השכורים שאינם יכולים
לעמוד על רגליהם ושוכבים על אם הדרך, ואח״כ פירש שאינם
מלאים יין אלא חמת ה׳, וכמו שאמר למעלה את כוס חמתו, ועוד
חוזר ומפרש ושכורת ולא מיין. ורד״ק ורש״י וגעש׳ לא הבינו כי זה
משל, ופירשוהו על הרעב, וגעש׳ דמהו למה שאמר בקינות העטופים
ברעב בראש כל חוצות, ואמנם שם לא נאמר שכבו. כתוא מכמר:
כתוא שנלכד ברשת, והתוא לדעת Bochart מין ממיני האיילה,
ואולי דרך התוא כשנלכד שהוא מתיגע לצאת מן הרשת, וכאשר אם
לריק כחו ייעף וישכב כשכור.

21. Ebbene, odi ciò, tu misera, ebbra senza vino.

22. Dice così il tuo signore, S., ed il tuo Dio, difensore del suo popolo; ecco io tolgo dalla tua mano il cratere di stordimento, il calice del cratere della mia ira tu più non berrai.

23. Lo porrò in mano dei tuoi oppressori, i quali dicevano alla tua persona: chinati, che ti passiam sopra; ai quali tu presentavi il tuo dosso qual terreno, e qual piazza ai passeggieri.

יריב עמו: שהוא רב את ריב עמו. הנה לקחתי מידך את כוס
התרעלה: למעלה אמר שתית מצית, אך אין הכוונה שהריקה
את הכוס, אלא הריקה את הקבעת, ועתה אומר אקח מידך את הכוס
ולא תוסיפי עוד גביעך, וזהו שאמר את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי
לשתותה עוד, והקבעת הוא מין גביע כמו שפירשתי.
ביד מוגיך: נראה שהכוונה מוכך כמו למעלה (פסוק כו), וכן נראה
מתרגום יונתן ומתרגום יוני המיוחס לשבעים זקנים, והנה לשון
הוגה והונה נבדלים בזה, כי המונה עושה להנאת עצמו (ולא תונו
איש את עמיתו), והמוגה אפשר שיעשהו במשפט (כי ה׳ הוגה על רב
פשעיה), ולכן הוא אומר אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה, הרי
שהם מציקים בעבור להנאת עצמם, ונכון יותר לקרוא להם מונים,
וכן דעת Lowth, וכן מצאתי אח״כ בדפוס ברי״ש שחי ונעבורה:
מליצה היא לומר שהשפילוך לפניהם עד עפר, באופן שעשית
להם גוך כארץ וכחוץ שהוא מוכן לעוברים, ומליצה קרובה לזו
על גבי חרשו חורשים.

52.

1. Risvegliati, risvegliati, rivestiti del tuo coraggio, Sion; indossa i tuoi panni gloriosi, Gerusalemme, città santa, imperciocchè più non entrerà in te alcun incirconciso e profano.

2. Scuoti la polvere, alzati, siedi, Gerusalemme; sono sciolti i vincoli che avevi al collo, tu, schiava, figlia di Sion.

נ״ב

עורי עורי לבשי עוזך ציון: גם זה על גאולת בבל, כדעת ר׳ משה
הכהן, והנה ראיה ממה שאמר למטה סורו סורו צאו משם, צאו
מתוכה, שמזכיר יציאה ממקום אחד מיוחד, לא מארבע כנפות
הארץ, כמו שיהיה בגאולה עתידה, וכן נראה דעת יונתן שתרגם
למטה נושאי כלי ה׳ על כלי בית המקדש שהשיבום עמו מבבל.
עוזך: געש׳ פירש בגדי תפארת וכמו שאמר אחריו, והנה ראיה ממה
שכתוב עז ותפארת במקדשו, ומוהר״ר אברהם חי רעיו אמר עוז
הנפש הפך המורך, וכן עקר.
התנערי מעפר: מצייר את ירושלם כאבלה היושבת על הארץ, ויאומר
לה שתקום ותשב, ותנער בגדיה מן העפר הדבק בהם בשבתה
לארץ. קומי שבי: על כסא, ואמר שביה, בת ציון דרך צחות, כי
דומה למלת שבי שהזכיר, ועם שהענין מתחלף מזו לזו וכמו

למעלה על שדים סופדים על שדי חמד, ואחרים כאלה. התפתחי
מוסרי: פַּתְּחִי לך, ואין צורך לפרש התפתחי ממוסרי (כגעזי), וי"ת
לפי הכתיב, והוא לי עבר, קומי שבי כי כבר התפתחו, וזה נכון.
חנם נמכרתם: הבבליים הרודים בכם לא היה להם שום דין עליכם,
כי לא קנו אתכם בכסף, ולפיכך בלא כסף תגאלו, לא אצטרך —
לפדותכם בשום דבר.
מצרים ירד עמי בראשונה לגור שם: כשירדו ממצרים ירדו מאליהם,
ואעפ"י כן כשהחזיקו בהם לעבדים הועשקתם חמס, אבל אשור עשק
אותם בלא שום דין וטענה, אם כן איך יתכן שאשאירכם תחת ידו
והזכיר אשור כי הוא התחיל להגלות את ישראל מעל אדמתם, והכוונה
לכלול בו גם בבל, (רד"ק ואחריו Grotius ואחרים).
ועתה מה לי פה: מה אני עושה כאן, ולמה אני מאחר, אחר שֻׁלַּקח
עמי חנם, כמו שאמר בסוף עשקו. מושליו יהילילו: מלי' על כן
אמרו המושלים בהם חשבון (רשב"ע), והטעם המשוררים שהיו
בעמי לא יוכלו לשיר את שיר ה', ויהי להבל כנורם ועוגבם לקול
בוכים, וזה ציור קטן הכמות ורב האיכות, כי זה מורה מצב האומה
שהיא בתכלית המצוקה כשהמשוררים מֵילִילִים, וכן אמר עמוס (ח' ג')
והילילו שירות היכל ביום ההוא, ויונתן ורד"ק ורש"י וגעזי' בדפוס.
שני פירשו על הגוים המושלים בהם שהם מתנשאים עליהם בגאוה,
לי הוללות, אין התהללות. ורד"ק פירש יצרחו יללה לישראל, ורשב"ע
בפירוש ראשון וכן געזי' בפירושו פירשו על מושלי ישראל, כלו' חשובי
ישראל. ותמיד כל היום שמי מנואץ: בפי הבבליים, ואיך אחריש עוד
וזה כנגד מושליו יהילילו, כי המשבחים אותי מיללים ומנאצי ירימו קול.
מנואץ: היה ראוי להנקד מְנֹאָץ כמו מְבֹרָךְ, אלא שיהיה במשמע ראוי
לנאצה, כמו מבורך ראוי לברכה, והתחכמו בעלי הנקוד לשַׁנּוֹת מראהו.
שמי: מי אני, כדרך ישעיה להזכיר קריאת שם, והכוונה על היות
הדבר בתואר כך וכך, כמו אחרי כן יקרא לך עיר הצדק, וחבריו. לכן:
השני לחזוק. ביום ההוא: אז ידע כי אני שדברתי הנני לקיים הבטחתי.
מה נאוו על ההרים רגלי מבשר: הזכיר הרגלים והכוונה הביאה הנעשית
ברגלים, מה נאווה ביאת המבשר, מה ירבה התענוג בראות —
המבשר וענין המבשר כלו משל, כי המשיל ירושלם לאשה, והוא
מדמה כאלו יבא לה מבשר ויגיד לה ששובו אליה בניה, וכל זה
לתפארת השיר בלבד, וגעזי' פירש מבשר וצופיך על הנביאים.
מלך אלהיך: ישב על כסאו, כלומר הראה גבורתו.
קול צופיך: אני שומע צופיך שנשאו קול, והנה תחלה הזכיר
ביאת המבשר המשמיע מלך אלהיך, ואחר מזכיר הצופים הרואים
מן העיר נראות אותי יבא המלך (הוא האל). כי עין בעין
יראו בשוב ה' ציון: כלומר שיבת ה' והשגחתו אל ציון תתגלה להם
בפרסום ובלא שום ספק. עין בעין: כמו אשר עין בעין נראה

3. Imperciocchè dice così I.: gratuitamente siete stati alienati, e senza danaro sarete ricuperati.

4. Imperciocchè dice così il Signore I.: in Egitto passò in prima il mio popolo per farvi dimora, ma l'Assiro senza motivo l'oppresse.

5. Ora che fo io qui, dice I.? dappoi che il mio popolo fu cattivato inguistamente; mentre i suoi cantori gemono, dice I., e continuamente, tutto il giorno, il mio nome viene oltraggiato.

6. Ebbene, conoscerà il mio popolo chi sono io: sì, in allora conoscerà chi io medesimo, che ho promesso, sono pronto all' esecuzione.

7. Oh! com' è bello vedere pe' monti venire il nunzio, pubblicante pace, annunziante felicità, pubblicante salute; dicente a Sionne il tuo Dio è Re.

8. Ecco le tue vedette alzar la voce, unitamente metter grida d'esultazione: mentre sensibilmente veggono il ritorno di I. a Sionne.

אתה ה׳ ועננך עומד עליהם (במדבר י״ד י״ד) ; ועקר המליצה הונח
להורות על בן אדם הרואה חברו העומד לנגד עינו, ועינו את
עיניו תראינה (ירמיה ל״ד ג׳) , והנה עין בעין הוראתו הראשונה
היא עין כנגד עין (וקרובה לזה מליצת פנים בפנים) , ואח״כ הושאלה
לכל ראיה ברורה למעלה מכל ספק. ואמנם שתהיה הוראת הב׳ית כמו
כנגד , הנה כן מצאנו מליצת בעיני פלוני ובאזני פלוני , שעניינה
לנכח עיניו , לנכח אזניו ; וטעם המליצה , כי הראיות נכנסות
בעיניו, והקול נכנס באזניו, אף כאן עין בעין, העין נכנסת בעין
הרואה מכניס ראותו בתוך עיני הנראה.

9. Intuonate grida d'esultazione, o ruine di Gerusalemme; imperciocchè G. racconsola il suo popolo, libera Gerosolima.

10. G. denuda il santo suo braccio agli occhi di tutte le nazioni; e le contrade più remote veggono la salute operata dal nostro Dio.

חשף ה׳ את זרוע קדשו : כאדם העומד לעשות מלאכה.

11. Ritiratevi, ritiratevi, uscite di là; non toccate alcun profano: uscite di mezzo ad essa (Babilonia): purificatevi, o voi portatori delle armi di G.
ואתם תחריבון והיו כנוצי כלו

סורו סורו : מפרש הענין שהזכיר תחלה לא׳ , משם: מבבל, וכן מתוכה.
הברו : הטהרו . נושאי כלי ה׳ : כי ה׳ כגבור יצא להלחם לכם בבבל
כמו שאמר חשף ה׳ את זרוע קדשו ~~ואתם תחריבון והיו כנוצי~~
~~כלו~~ , כמו שהיה להם מסרת העושה כלי זינם (אברהם מיינשטער),
והנה טמא אל תגעו והברו אינם אלא לא׳ , לומר : התקדשו, ~~כי~~
מעתה אתם עבדי ה׳ ; ויונתן וגעש׳ פירשו כלי ה׳ כלי בית המקדש.

12. Non uscirete in fretta, non ve n'andrete in fuga; imperciocchè avrete G. che vi precederà, ed avrete qual retroguardia il Dio d'Israele.

כי לא בחפזון וגו׳ : סוף המקרא כנגד ראשו , חלק כנגד חלק , לא
תצאו בחפזון כי הולך לפניכם ה׳ , ותלכו אחריו בנחת ובסדר ,
ובמנוסה, לא תלכון , כי אין רודף אחריכם , כי מאספכם אלהי ישראל ,
הצבא ההולך אחר המחנה נקרא מאסף (רש״י ורד״ק).

52. 13. — 56. 8.

נב. יג עד נו. ח׳.

Ultima dispersione degli Ebrei, loro peripezie, conservazione e liberazione.

הפזור האחרון, צרות הגלות, והגאולה העתידה.

13. Ecco, il mio servo sarà prosperoso; egli diverrà sommamente alto, elevato ed eccelso.

הנה ישכיל עבדי : מכאן עד סוף סימן נג נבואה אחת היא ,
מציירת עבד ה׳ מדוכה בכל מיני יסורים, ואח״כ עולה ומתנשא
בהצלחה ובכבוד גדול . והנה כבר ראינו באחר מקומות בנבואות
האלה כי עבד ה׳ הוא כנוי לישראל , וכמו שאמר בפירוש ואתה
ישראל עבדי (מ״א ח׳) , ואומר לך עבדי אתה (ט׳), ועתה
שמע יעקב עבדי (מ״ד א׳), אל תירא עבדי יעקב (ב׳), וישראל כי
עבדי אתה (כ״א) , למען עבדי יעקב (מ״ה ד׳), וכן כאן נראין
הדברים כי על ישראל מדבר , ומזכר שפלותם בגלות, וגדולתם
בגאולה , ועל הדרך הזה פירשו הפרשה הזאת רש״י ורשב״ם ור׳
יוסף קמחי (בס׳ הגלוי) , והרמב״ן ורד״ק ודון יצחק (בראשון מבני

הפנים), ומן הנוצרים Dederlein, ואחרין Schuster, Carl
Georg, Eckermann, Eichhorn, Telge ורבי', וכבר
בימי הקדמונים היו ישראל מפרשים הפרשה הזאת על הדרך
הזה, כמו שהעיד Origenes. אמנם הנוצרים פירשוה לפי
דרכם, וכבר השיבו עליהם ראב"ע ודון יצחק רד"ק וגעזי'. ורש"י
בבאוריו ואחרין געזי' פירשו הפרשה על הנביאים (וקרוב לזה
Paolus על המשכילים שבישראל), וכבר חזר בו רש"י מפירוש זה,
מפני קצת קושיות שלא יצדקו עליהם, וכבר הזכרתי כי לא
היו הנביאים קהל בפני עצמו, שיתכן להזכירם בשם כולל עבדי;
גם לא מצאנו בכל מקום שיאמר לשון זה בפירוש על כלל
הנביאים, כי מה שאמר מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים,
אין עבדו על להקת הנביאים, אלא על כל נביא ונביא שהיה
בכל הדורות, וראב"ע בסוף הסימן אמר כי לדעתו הנביא דבר
על עצמו. ויונתן פירש על מלך המשיח, ורבנו סעדיה, ואחרין
Grotius על ירמיה הנביא, Augusti על עוזיה מלך יהודה,
Bahrdt et Konijnenburg על חזקיה, דון יצחק בעני מן
הפנים על יאשיהו Voltaire et Staudlin על ישעיהו הנביא, ור'
אליעזר אשכנזי בעל מעשי ה' פירש הפרשה הזאת על איוב.
והנני מפרש הפרשה על ישראל בגלות, אמנם הנני רואה כי לא
יצדקו הדברים על ישראל בגלות בבל, אלא עלינו בגלות הזאת,
וכן נ"ל כי הנבואות אשר מכאן ואילך אינן על גאולת בבל, אלא
על הגאולה העתידה; והנה כמו שהקדים למעלה יעוד גלות בבל
(לט' ו' ז'), והמשיך אחריו נבואות רבות על גאולת בבל, כן הקדים
כאן צער ישראל בגלות הזאת, והמשיך אחריו נבואות הרבה על
הגאולה העתידה.
הנה ישכיל עבדי: ישראל יצליח, תחת אשר היה בימי הגלות
שפל, וכל עניניו רחוקים מהצלחה; ירום: ולא לבד יצליח, כי
גם ירום ונשא וגבה מאד.
כאשר שממו עליך רבים: כמו שהשתוממו עליך רבים בראותם ענייך
בגלות, כן תרום ותתנשא ותבזה גוים רבים. כן משחת וגו':
מאמר מוסגר, (רש"י וגעזי'), והנה פתח לנכח, אבל אחר
שאמר במאמר המוסגר מראהו ותארו לנסתר, המשיך הלשון
לנסתר ואמר כן יזה וגו'. כן משחת: כ"כ היה מראהו
משחת ומשונה מכל איש. מִשְׁחַת: מָשְׁחַת הוא בשני קמצין,
והוא בינוני כמו ונודד וזובח מָשְׁחָת לה' (מלאכי א' י"ד), ובאן
קרי, מלא חירק המ"ם ופתח הח"ת, ותלמידי רמב"ם הלוי אף בקרי,
אומר כי בעלי הנקוד עשו זה בכוונה, על דרך שפירשתי לעיל
(מ"ט ז') למתעב גוי, כי הפכו הוראת המלה, שלא תהיה מענין
מום ודופי, אלא שמן משחת אלהיו (ונכון הדבר); והנה על ישראל

14. Nella stessa guisa che molti al vederti rimanevan sorpresi — tanto era sfigurato e diverso da quel d'altri uomini il suo aspetto, e la sua figura da quella dei figli di Adamo —

בגלות הזאת הצדק המליצה שמראיהם משונה מאשר בני אדם, כי כל רואיהם יכירום, כי הצרות והשעבוד והמגור מסביב רשומין ניכר[ים] בפנינו, וזה לא יתכן שאמרו על הנביאים, כי אנשי שלומים היו להם אויבים, והנה לא היה פחדם נופל עליהם ככל עם שבתנה תארם, ואם היו רכי הלב, היו חדלים מהתנבאות.

כן יזה גוים רבים: כמו שנשבר שממו עליו רבים בשפלותו, כן עתה יגרום לגוים רבים פליאה גדולה בהתנשאו. יזה: שרש נזה עקר הוראתו בערבי ובלשון ארמי ענין דלוג, כמו ויז נצחם על בגדי (ישעיה סג ג), ואשר יזה מדמה על הבגד (ויקרא ו כ) ויז מדמה אל הקיר (מ"ב ט לג) כלם ענין קפיצת הדם ממקום למקום, וכן כל הזאה הוא משנה הגורם קפיצת המשקה, וכן בל' אשכנז springen (saltare), sprengen (adspergere) ר' וכאן הכוונה יבא בגוים השתוממות גדולה עד שיקפצו ממקומם מרוב הפליאה, כאשר יקרה לאדם אשר יראה פתאום דבר אשר לא דמה לראות; ומפני שהזכיר ענין קפיצה אחר אמר עליו יקפצו, כמו מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות, אלא שהחליף המליצה ואמר יקפצו פיהם ל' סגירת הפה נרמז לחרדה ולבושה, כמו יראו גוים ויבושו מכל גבורתם ישימו יד על פה (מיכה ז' טז), שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם (איוב כט ט), ועולתה קפצה פיה (א' ה' טז), יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה (תהלים קז מב), ודרי"ד, רש"י וגעזי' פירשו יזה יביא בהם שמחה רבה, כמו exsultare הנגזר מן exsilire, ואין הענין הזה מתישב יפה במקום הזה, ואין לו התיחסות עם כאשר שממו עליך שלפניו, ולא עם עליו יקפצו שאחריו; והירונימוס ואחרים פירשו יזה יכפר על הגוים, מענין הזאת הדם, וכבר השיב Schröder, ואמר כי התשובה לא נמצא ל' הזאה בלא הזכרת הדבר אשר תהיה בו ההזאה, אם דם, אם מים, ואם שמן; ושנית כי לא יאמר הזה לאיש, אלא על איש או אל איש, כי אין הזה אלא גרם קפיצה; ושלישית כי אין ענין זה נקשר עם כאשר שממו. כי אשר לא ספר להם ראו: דברים שמעולם לא הוגד להם דוגמתם. והנה ענין יזה גוים רבים יפה מתישב אם הענין על ישראל, אך אם הענין על הנביאים, הפה אויבי הנביאים ומחרפיהם לא היו הגוים, אלא ישראל עצמם, והנביאים לא היה להם דין ודברים עם האומות, כ"א עם בני עמם, ומה טעם א"כ להזכיר כאן הגוים?

15. Così egli cagionerà estrema sorpresa a nazioni numerose; a cagione di lui i Re chiuderanno la bocca; imperciocchè vedranno cose quali non gliene furono mai narrate, ed osserveranno cose, quali non ne hanno giammai udite.

נג

53.

מי האמין לשמועתנו: אחר שאמר כי אשר לא ספר להם ראו, מצייר כאלו הגוים משיבים: אם היינו אנחנו משמיעים את המאורע הזה, מי היה מאמין לשמועתנו? ככה הוא א"ר ויוצא מן המנהג הטבעי.

וזרוע ה' על מי נגלתה: דרך בניין, מי בחר לו ה' לגלות עליו זרועו ויכלתו? שהיה לו לגלות כחו על מלכי המעלה והממשלה

1. Chi mai avrebbe tal cosa creduta quando gliel' avessimo annunciata? ed Il braccio di D. in favore di chi si è egli ~~mai fatto~~ palesato?

והנה לא כן עשה, אבל בחר לו עם בזוי ושפל ונבזה. ב׳ ישעיה נ״ג

ב׳ מי האמין כזאת? (דון יצחק) לשמועתנו: כנ״ס וגו׳

~~האמין שיהיה כן, אשר מי האמין לא ידענו עד הנה כי אחרי הגלות~~
~~וזרוע ה׳ וכחו [illegible] שמועתנו Maurini וחסידים~~ פירשו מה שמגידים
לנו, כלומר מה שהנביא מגיד בסוף הסימן; אך הנביא מצייר את
האומות כאלו רואות הענין בפעל, לא כאלו שומעות הנבואה
מפי הנביא. וגעזי׳ פירש כי הנביא אומר בעדו ובעד כל חביריו
מי האמין לשמועתנו, מי האמין לנבואות שהיו מפרשים; ואינו
אלא שבוש.

ויעל כיונק לפניו: עבד ה׳ עלה וצמח בגלות לפני ה׳ ובעזרתו
כיונקת ובשרש העולה ~~הצומח~~ מן הקרקע. וכל זה
אמנם היה מארץ ציה, כי לא היה אפשר לשער שיגדל וירום
עבד ה׳, כמו שאין אדם משער שיצמח מטע בארץ ציה וארץ לא
זרועה; והנה שיעור הכתוב ויעל לפניו מארץ ציה כיונק וכשרש.
~~ושרש נאמר על המטע כלו, כמו ושרש צדיקים יתן (משלי י״ב י״ב)~~
~~(רד״ק)~~. לא תאר לו ולא הדר ונראהו: כן ראוי לחבר המלות האלה,
והטעם לא היה תארו יפה שימשוך עינינו אליו לראותו, לא היינו
חושקים אפילו לראותו, וכן לא היה לו מראה כדי שנחמדהו (ר׳ מאיר
אבערנק והכורס ורלב״ג וגעזי׳ והמתרגם היוני Symmachus) אבל בוה
התחכם כדרכו להסיר חרפה מעל ישראל, והטעים באופן שתהיה
הכוונה שגם שלא היה לו מראה היינו רואים אותו ונחמדים אותו;
גם יונתן בתרגומו שנה הענין ופירש לא תאר חול תארו, ולא
אימתו אימת הדיוט, והיה זיו קדש זיוו, אשר כל רואהו יביט אליו.
לא תאר לו וגו׳: חוזר לעבד ה׳, לא ליונק ולשרש, אך הוא
נתינת טעם למה המשילוהו ליונק מארץ ציה, כי היה תארו נבזה
בעיניהם.

2. Egli si alzò ~~[illegible]~~ qual rampollo per le cure di lui, e qual radice ~~pianta~~ da arido terreno: egli non avea figura nè bellezza, che c'invitasse ~~[illegible]~~ nemmeno a guardar-lo; nè aspetto che cel rendesse caro.

נבזה וחדל אישים: כך היה עבד ה׳ הוא ישראל בזמן הגלות. וחדל
אישים: חדל יותר מכל שאר בני אדם, כמו וכסיל אדם (משלי ט״ו כ׳)
כסיל שבאדם, ופעם חדל, אובד וחסר כח, כמו אדעה מה חדל אני
(רד״ק ורלב״ג) martini ~~ראשו ואחרים פירשו כפירוש שני של רד״ק,~~ שחדלו
ממנו בני אדם ולא היו מתחברים עמו, אמנם לא נמצא שרש חדל
בהוראת העזיבה, ומה שהביאו לראיה חדלו קרובי (איוב י״ט י״ד)
אין ענינו חדלו ועזבו אותי, אלא חדלו מהיות ומהראות כקרובי.
וידוע חלי: כמו אלופי ומיודעי, והוא משל, כאלו הוא רע וחבר
לכל מיני חלאים, וכטעם אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה
תקרא. (ר׳ ורלב״ג וגעזי׳) פירשו נודע ומפורסם בעבור חליו. וכמסתר
פנים ממנו: היה כמעט מורם לכל רואיו שיסתיר פניו ממנו
לבלתי ראותו, כ״כ היה נמאס. מסתר: כמו מסתיר, כמו ויַדְבִּקוּ,
ומַחֲלִים (רד״ק ורלב״ג וגעזי׳), וכאן הוא יוצא לשלישי, גורם לאחרים
להסתיר פניהם. נבזה ולא חשבנוהו: נבזה היה ולא היה נחשב
בעינינו למאומה.

3. Sprezzato egli era, ed il più meschino tra gli uomini, l'uomo dei dolori, l'amico delle infermità, e tale quasi da far che altri ne ritiri la faccia. Era in somma sprezzato, e non ne facevano conto alcuno.

וקרוב לזה פירוש אבן עזרא הנ״ל כלל: פחות
שמגנו אדם היה. וגעזי׳ ואחרים פירשו כפ׳ שני של רד״ק שחדלו

4. ma invero i mali, che a noi si spettavano, egli soffrì, e i dolori, che nostri esser doveano, sopportò; e noi lo vedevamo piagato, percosso e punito da Dio.

5. mentre egli venia ferito a cagione delle nostre colpe, oppresso a motivo de' nostri peccati, la salutare correzione a noi dovuta piombò su di lui, e mediante la sua piaga noi fummo risanati.

ומוסר כוונת
הנביא היה לומר שלומנו לשון שנת שלומים (למעלה לד ח'), בקש ימי השלום (הושע ט' ז'), והשופט בשלום (מיכה ז' ג'), ובעלי הנקוד הפכו לשון פורענות ללשון שלום וברכה. ובחבורתו וכו'

6. Noi tutti, quasi pecore, abbiam traviato; voltammo ciaschedun per diversa strada; e D. fe' cadere su di lui la punizione a noi tutti dovuta.

אכן חלינו: החלאים שהיו ראויים לבא עלינו, כלומר יותר היינו ראויים אנחנו להענש, ולא הוא, והנה נראה כאלו הוא סבל בעדנו.
נגוע: מיד האלהים, ואלהים שזכר אחר כן חוזר לשלשתם; והנה מֻכֵּה בלא ספק סמוך, וצריך להיות נקוד צירי, וכן הוא בדפוס בריטאן, אבל בקצת ספרים נקוד בסגול, ואינו אלא שבוש; ~~ואחרים~~ ~~שחשבו להסמיכו בזה דאין להם להתבונן כי אין הכתוב והדבר על הענין לפי מה שהוא באמת, אלא לפי מה שהיה במחשבת הרואים, כי אמר ואנחנו חשבנוהו~~
מחולל: נִחַלָּל, כמו למעלה מחוללת תנין (ישעיה נא ט), אלא שזה הוא בינוני פועל, וכאן הוא מקבל הפעולה. מפשעינו: בגלל פשעינו, כמו מחטאת נביאיה עונות כהניה. מוסר שלומנו: ~~שלום~~ היסורים המביאים שלום שהיו ראויים לנו לבא עלינו; ~~ודבקם רד"ק ויגעו יסבלו מוסר המביא שלום לנו, בא עלינו~~. ובחבורתו: ענין חבורה, וראוי היה להנקד ובַחֲבוּרתו כאלו שבעלי הנקוד התחכמו ועשו אותו מענין חֶבְרָה, כמו שעשה יונתן שתרגם וּבִדְנִתְנְהִי לפתגמוהי חובנא ישתבקון לנא, ומלת נִתְנְהִי היא משרש נהא שענינו התחברות הלבבות לשוב בתשובה, כמו וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (שמואל א' ז' ב') תרגומו ואתנהיאו כל בית ישראל בתר פולחנא דה', וכן ונקוו אליה כל הגוים לשם ה' (ירמיה ג' יז) תרגומו ויתנהון למפלח בה על עממיא.
ובחבורתו נרפא לנו: לתפארת המליצה הזכיר שני ענינים מתנגדים, והטעם ע"י מה שסבל הוא היינו אנחנו בשלום; והנה כל הענין הזה לא יצדק באמת, וכמו שהעיר רד"ק, כי לא יתכן שתסבול אומה אחת על עונות חברתה, אך לתפארת המליצה הנביא נתן כדברים האלה בפי האומות, להראות איך יכירו כי ישראל היו נקיים, והם היו החוטאים; והנה הדבר ברור כי כל זה לא יתכן על גלות בבל, כי אז כמה אומות היו משועבדות תחת בבל כישראל, ולא מצאנו שהיה מצב ישראל קשה ממצב שאר אומות, אך זה צודק מאד בגלות הזאת, שהיו ישראל בכל דור ודור עם בזוי ושפל, לא נעשה כן לכל גוי.
כלנו כצאן: שדרכן לתעות וללכת הנה והנה. איש לדרכו: כל אחד אחר שרירות לבו, והכוונה על השחתת המעשים, לא על האמונות הכוזבות. הפגיע בו: עשה שיפגע בו וימצאהו. עון כלנו: העונש הראוי לכלנו, וכאן ראיתי להזכיר דעת אחרת בפירוש שלשת המקראות האלה (ד' ה' ו') אשר מצאתי בפירוש כ"י לס' הכוזרי אשר בידי, והמפרש מביא אותו בשם רבו בספרו עדות לישראל, וגם הוא פירוש לס' כוזרי, וז"ל: הנביא ישעיה היה אומר כי גלותנו אינו מצד פשעינו וסכלותנו, והעדר הידיעה ממנו, ולכן אמר תחלה הנה ישכיל עבדי, אך הוא לפשע ומעשה הדור ההוא, ר"ל דור ישעיה, והוא אחרו אחריו והוא מחולל מפשעינו וגו', הטעם

ישעיה נ״ג

אנחנו עומדים בשלוה והוא עומד ביסורים, ומכתו וחבורתו הן
רפואות לנו, כי הוא סובל מה שהיינו ראויים לסבול, ושלותנו
אינה מצד תום דרכנו, כי כלנו כצאן תעינו וגו׳, עכ״ל. ומי שרצה
נס״עו יוכל לומר כי כן באמת תחלת גלות יהודה לא היתה אלא
בגלל חטאת מנשה ודורו.

נגש: ל׳ לא יגוש את רעהו, והוא נפעל עבר. והוא נענה: המפרשים
פירשוהו ל׳ ענוי, ולפי זה נתקשו במלת והוא, עד כי Martini רצה
להגיה נגש הוא ונענה; והסכים עמו רלב״ג; וגעזי׳ פירש שהיו
נוגשים אותו, גם כי כבר היה מעונה, והנכון כדעת Coccejus
שהוא ל׳ ענוה, כמו עד מתי מאנת לענות מפני,
לך, אמר, היו נוגשים אותו, והוא לא היה מורד, אלא היה סובל
בענוה ובמיכות הרוח, ולא יפתח פיו. #

7. Egli veniva vessato, e tuttavia pazientava, senz'aprir bocca, a guisa di agnelletto, che viene condotto al macello, o di pecora, che ammutisce innanzi a' suoi tosatori; egli così non apriva bocca.

וכן בלה נעניתי לך מחול לי (ברכות כ״ח),
נעניתי לך קום אכול (כתובות ס״ג) נעניתי
לכם עצמות [illegible] שאול בן קיש (יומא כ״ב),
ויש לתמוה על רש״י שפירש (בברכות) נעניתי
לך, דברתי ותכף מדלי. וכרחל לפני גוזזה: דמיון

ורחל הוא לנקבת האיל שהוא בדמיון השה, ומלת נאלמה על המחוץ
כמו איש כערכו נגש את הכסף ואת הזהב (מ״ב כ״ג ל״ה), לא יגוש
את רעהו (דברים ט״ו ב׳), ולא יפתח פיו שבסוף הפסוק חוזר למשל
השה והרחל, כלומר אף דבר לא היה פותח פיו, וכל זה אמנם צודק
יחסד של ישראל בגלות, וכמו שכתב רקנטי ולא יצחק על הנביאים (בשטת
נועז) שהרי אם לא היו פותחים פיהם באומץ לבב ובגבורה, לא
היו נביאים, ואם היו חדלים מהתנבאות, לא היה אדם שונאם;
וגעזי׳ הביא לראיה אלוגומא דברי ירמיהו (י״א י״ט) ואני ככבש
אלוף יובל לטבוח, והוא לא ראה כי ירמיה אדמה עצמו לכבש
לא מצד סבלנותו, אלא מצד שהיו אורבים לו והוא לא ידע,
כמו שאמר מיד: ולא ידעתי כי עלי חשבו מחשבות; ואיך יאמר
כי ירמיה היה סבלן כשה, ובפסוק שאחריו הוא אומר: אראה
נקמתך מהם ?

מעצר וממשפט לקח: רש״י ראב״ע ורד״ק פירשו שנגאל מצרותיו,
וזה לא יתישב בהמשך המאמר, ולון יצחק פירש שנלקחה ממנו
הממשלה, ואם כן הי״ל לקח ממנו, ורמב״ן וגעזי׳ פירשו מרוב
הצרה מת, אמנם לא יתכן שיקרא ענוי הצדיק בשם משפט;
ול׳ מעצר וממשפט, בלי עוצר ובלי משפט, מחץ מתנים קמיו
ומשנאיו מן יקומון, בלי יקומון, והרבה מן מורים על השלילה,
והכוונה שהומת בלא רשות השלטון, ובלא גזרת המשפט, אלא
כל מוצאו יהרגהו אם יחפוץ, כמו שהיה מצב ישראל בקצת
הזמנים. עוצר: שלטון וממשלה, כמו זה יעצור בעמי (ש״א
ט׳ י״ז), ואין מכלים דבר בארץ יורש עצר (שופטים י״ח ז׳).
ואת דורו מי ישוחח: רלב״ג וגעזי׳ פירשו ואנשי דורו מי היה
בהם שישים בלבו כי מפשע עמי נגע למו, ולפ״ז ומדורו
הי״ל, גם אין ל׳ שיח מחשבה אלא דבור; ורש״י פירש מי
יגיד כל התלאות אשר מצאוהו, אמנם אין זה ענין מלת דור;

8. Senz'autorità e senza giustizia ei fu rapito, e chi era che co' suoi contemporanei ne tenesse nemmen ragionamento ? In guisa che egli fu tolto dalla terra dei viventi per la colpa dei popoli, ai quali dovute erano le piaghe.

ואני אומר כי את זה כמו עם, והטעם כמו כי ידברו את
אויבים בשער, מי היה עומד להליץ בעדו ולדבר עם בני דורו
ולהוכיחם על מה שעושים עמו; ואמר ישוחח, כי אפילו שיחה
קלה לא נמצא מי שידבר בעדו, ואמר את דורו כי כל בני
הדור יחדו רדפוהו, לא עם אחד ולא שנים. מפשע עמי: כמו
עמים, כמו הרודד עמי תחתי. נגע למו: מפשע העמים שהיו
הם עצמם ראויים לקבל הנגע שסבל הוא. נגע למו: אשר
נגע למו (Martini et Hensler), ואחרים פירשו בא הנגע להם
(ואמר להם כי עבד ה' הוא כולל כל ישראל), ורחוק בעיני שיאמר
כמליצה הזאת נֻגַּע לו, חֻבַּר לו, על בוא הנגע על האדם; ובתרגום
יוני המיוחס לשבעים זקנים מתרגם כאלו כתוב נֻגַּע לָמוֹת, ודבקו
בנסחא זאת Cappellus, Michaëlis, Kennicott, Lowth, Koppe
Houbigant, ואמנם איך יאמר נֻגַּע למות שנראה כי עדיין לא
מת, וקודם לכן כבר אמר כי נגזר מארץ חיים, ואחר אומר ויתן
את רשעים קברו.

9\. Egli ebbe comune coi malvagi la sepoltura, egli che comune coi ricchi aver dovea i monumenti: e ciò non per iniquità ch'egli avesse commessa, nè per inganno ch'egli avesse proferito.

ויתן את רשעים קברו: נקבר בלא כבוד כרשעים. ואת עשיר במותיו:
להיות מלת מֹתָיו בלתי מקבלת הרבוי (אם לא בפסוק מותי ערלים
תמות (יחזקאל כח י), ואף גם לא יתכן במלת שתהיה המלה רבוי
מן מָוֶת, כי שם היחיד מדבר, איך ימות אדם אחד מיתות הרבה?),
נ"ל כדעת רא"בע ואחריו Lakemacher, Martini, Lowth וגזעי' בדפוס
שני לפרק נ' בָּמָה, והכוונה בנין מפואר על הקבר; והנה רוב
המפרשים פירשו עשיר כמו רשע, ואין טעם שיבנה כאן הרשע
בשם עשיר, גם אין שום עדות בדורה לזה מאשר מקראות,
ע"כ נ"ל הטעם היה קברו את רשעים, והוא צדיק, והיה משפטו
שיהיו לו במות על קברו כמו העשיר, לזכר צדקתו. במותיו: הבמות
הראויות לו, כמו חלינו ומכאובנו למעלה; על לא חמס עשה:
לא על חמס שעשה, כי לא עשה חמס, וכיוצא בזה על לא חמס
בכפי (איוב טז יז).

10\. Ma D. volea che il da lui oppresso, quegli cui egli piegò, ove la propria vita offrisse qual vittima, avesse a godere posterità e longevità, e che il volere di Dio per mezzo di lui sortisse il suo effetto.

וה' חפץ דכאו החלי: דכאו נ"ל כדעת Gussetius דַּכָּא שלו,
המלוכה על ידו, והיה רצוי להעמיד דַּכָּאוֹ בקמץ, ובא בפתח
כמו מִקְדְּשֵׁי נְזִירוֹ, ומענינו דַּכָּא או דַּכָּה בכנוי, לא יבוא פצוע
דַּכָּה (דברים כג ב), ולענין פירוש המקרא אני מפרש וה' חפץ
שהמלוכה על ידו, אשר הוא החלי אותו, אם תשים אשם נפשו
יראה זרע וגו', וזה המשך דברי האומות לעתיד לבא. החלי:
מענין חולי, הפעל עבר, והיה משפטו הֶחֱלָה, ובא על נחי לא"א,
כמו החטיא וכמו שמצאנו תחלואים, והוא על נ' ארמית (אַחֲלַי =
אַחֲלֵה), וכן בלה הֶעֱנִי. אם תשים אשם נפשו: אם נפשו תמסור
עצמה למיתה כקרבן אשם, ו תשים: תשים עצמה, כמו לבא
חמס שבעים בני ירובעל ודמם לשום על אבימלך אחיהם (שופטים ט׳ כד)

שעניינו כדי שיבא חטא בני ישראל ודמם, נשים עצמו על חבימולך),
וכן אשר שם לו בדרך (ש״א ט״ו ב׳), כלומר שישבול צרותיו לכפרת
עונותיו, ויצדיק עליו את הדין, אז גם בהיותו בגלות ה׳ חפץ כי
המדוכה הזאת שהוא החלי אותו יראה זרע יאריך ימים ולא יאבד
ולא יכרת, עד כי לבסוף חפץ ה׳ בידו יצלח, וחפץ ה׳ הוא שיבא
כל העמים לדעת אחדותו ולעבדו, כי זה יהיה ע״י הניסים והנפלאות
שיעשה ה׳ לישראל בגאולה העתידה; וכאן נשלם מאמר האומות,
אחר שידעו כי מה שסבלו ישראל בגלות היה שלא כדין, ושיותר
היו הגוים עצמם ראויים להענש ולא ישראל, ושבזכות שהיו ישרים
וצדיקים עליהם את הדין בימי הרעה, שמרם ה׳ והמשיך מציאותם,
עד בוא עת גאולתם, אשר היא לטובת העולם כלו; והמפרשים
ורקז׳ פירשו דכאו כמו לדכאו, והוא קשה, שיזכיר לי חפץ בענוי
עבדו הצדיק, והיא וה׳ אחר, כי לי חפץ לא יורה על הרצון לבד,
אלא על דבר שהאדם רוצה אותו בשמחה, וזה טעם החפוץ אחפוץ
מות הרשע; ועוד החלי אחר ו״ו החבור, ועניינו לפי דעתם חפץ
לדכאו והחלי אותו; וגעז׳ פירש דכאו שם מן דכא (כזהב מופז),
ענוי שלו, ה׳ חפץ והחלי עבדו, כמו החלותי הכותך (מיכה ו׳ י״ג),
מכה נחלה (ירמיה י״ד י״ז), ועדיין חסרה הוי״ו, שעקרה מליצת וה׳
חפץ על ענוי הצדיק; ולפירושי חסרה מלת אשר אחר מלת חפץ,
כמו ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה, עניינו חפץ שיגדיל תורה, ועוד
חסרה מלת אשר אחר מלת דכאו, דכאו אשר החלי, כמו מקנות
יחות, וחברי רבים. אם תשים אשם נפשו: אם נפשו תשים
עצמה אשם, ורקז׳ וגעז׳ פירשו אשם קרבן לכפר על הגוים
כטעם אכן חליינו הוא נשא, וזה שקר, כי אעפ״י שהגוים
יאמרו חליינו הוא נשא מצד שבאו על ישראל הרעות הראויות
לבא עליהם, איך יאמרו כי ישראל נתנו עצמם לכפר עליהם ח
והלא לא לכך נתכוונו ישראל בסבלם הגלות, ולא ידעו מאומה
שעונותיהם יועילו לשאר עמים; ומלבד זה הוא שקר שיהיה זה
ענין מלת אשם, כי לא מצאנו אשם אלא לכפרה על המביא אותו,
ולא בשביל אחרים, כי עקר הוראת שרש אשם הוא חטא, ואיך
יאמרו קרבן על עונות שמעון ח׳ והכפרה בשביל אחרים, כפר
ופדיון תקרא, ולא אשם. יראה זרע יאריך ימים: המפרשים
ורקז׳ וגעז׳ פירשו לאחר הגאולה, והוא רחוק שיתאחר הגאולה
מאמרים האלה שאין בהם דבר יוצא מן המנהג הטבעי, ולפירושי
הענין על זמן הגלות; ושבעים זקנים ויונתן תרגמו דכאו מענין
לי ארמית, לטהרו, תרגום טהור דכי, ונראה כי כן גם דעת
רש״י, אמנם אין שרש דכא אף דכה נמצא בשום מקום במקרא
על ההוראה הזאת, אך מצאנו במקומו שרש זכה, ובארמית
נתחלפה הזי״ן, בדלת, כמו זכר דכר; ור׳ מאיר אבערניק

והחכם יש"ר תרגמוהו וה' חפץ דכאו החלי בתמיה, וכי יחפוץ ה' לדכאו ולהחלותו לשום חנם? לא, אמנם אחר שתשים נפשו אשם יראה זרע וגו', אך לפי זה נראה שהיה לו לומר וה' יחפוץ, לא חפץ, כמו ואתה תירשנו, (שופטים י"א כ"ג), ואתה תנצל (ישעיה ל"ז י"א); והנה ממה שהזכיר למעלה ויתן את רשעים קברו, כאלו כבר מת, וכאן אמר יאריך ימים, נראה ברור שאינו מדבר על איש אחד, כ"א על האומה; ויש מישבים ומפרשים זרע שיאריך ימים אעפ"י שהוא כבר מת, ומזה שאכתוב למטה על יראה ישבע יתבאר שאין הדבר כן.

מעמל נפשו: מכאן ואילך דברי הקב"ה. מעמל נפשו: אחרי מעמל נפשו (גזעניוס) קרוב למה שפירשתי למעלה מעצר וממשפט לקח, ועל כוונה בזה כתב Gesenius כי כן בל' רומי מלת absque נגזרת ממלת ab, כמו שמנינה מן. יראה ישבע: יראה זרע וישבע ימים (וכן תרגמתי אחד לדון יצחק), והנה אחר שהזכירו הגוים ענין יראה זרע יאריך ימים, ה' מקיים ההבטחה הזאת גם לעתיד, ואומר אם עד עתה היה רואה זרע ומאריך ימים בשכר מה שהיה סובל בגלות, עתה יגאל מעמל נפשו, ועוד יוסיף לראות זרע ולשבוע ימים; ורש"י ורד"ק פירשו יראה טוב עד שישבע, והנה העקר חסר, וראב"ע פירש יראה וימצא צורכו שישבע בו, וגעז' ישבע במה שיראה.

בדעתו: בחכמתו ובצדקתו וביראת ה' שבו, כמו כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיו (מלאכי ב' ז'), ואם לא ישמעו בשלח יעבורו ויגועו בבלי דעת (איוב ל"ו י"ב), עיני ה' נצרו דעת ויסלף דברי בוגד (משלי כ"ב י"ב) שענינו עיני ה' תצרנה איש דעת, כלומר איש צדיק וירא ה', וכן כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך (הושע ד' ו'), בכל אלה הדעת היא הצדקה ויראת ה', כי דעת כמו חכמה, וחכמה על הרוב אם נאמר בספרי הקדש על ההליכה בדרכי הצדק וביראת אלהים, כי תחלת חכמה יראת ה' ויראת ה' ראשית דעת. בדעתו יצדיק צדיק עבדי: כאן הפסיק מאמר מעמל נפשו יראה ישבע, שלא היה אלא כנגד יראה זרע יאריך ימים שאמרו האומות, ומתחיל לספר שבח ישראל בימי הגלות, ואומר עבדי ישראל בדעתו ובצדקתו ויראת ה' אשר בו היה בימי גלותו מצדיק את הצדיק, כלומר היה מצדיק עליו את הדין, והיה מצדיק את אלהיו שהוא אל צדיק, והיה אומר צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי. יצדיק צדיק עבדי לרבים: כך היה מדתו של עבדי בזמן שהיה עבד לרבים, בזמן שהיה משועבד תחת המושלים והגדולים. ועונותם הוא יסבול: והיה סובל כל מה שהיו מרשיעים נגדו; והמפרשים פירשו זה לאחר הגאולה, וזה לא יתכן, בעבור ועונותם הוא יסבול, שאין ענינו אלא על זמן הגלות; ורש"י Hensler, Martini ואחרים פירשו יצדיק את הרבים אחר גאולתו, הוא שסבל עונותם בגלותו; ודון יצחק פירש אעפ"י

11. Sì, libero dei suoi affanni, godrà quello ed avrà questo a sazietà — colla sua virtù rassegnavasi alla divina giustizia il mio servo, servo dei potenti, e tolleravane le iniquità.

שהרגו לו וסבל עונותם בגלות, וכל זה רחוק מאד; וגעז' אומר כי גם
אחר הגאולה יסבול עונותם, ע"י שיחזירם למוטב, וזה רחוק יותר;
ורש"י פירש על זמן הגלות, ופירש יצדיק צדיק עבדי לרבים שהיה
אין דין אמת לכל הבאים לדון לפניו. ~~ואני פי' עבדי ה' האומה לדבר~~
~~... על האומות~~ ומליצת יצדיק צדיק עבדי לרבים ראב"ע ורד"ק
ודון יצחק. ורק"י וגעז' פירשו הַצַדִיק שהוא עבדי יצדיק את הרבים
שיביאם לעבוד את ה', ולפי זה תקשה למ"ד לרבים, גם צדיק עבדי קשה, ור' מאיר
מחכם ש"ר תרגמו על זמן הגלות; שבע עבדי עמל יגון בגלותו, אך בדעתו
יצדיק את עצמו; בלבו ידע כי צדיק הוא, ועל עונותם יסבול. ואין לי הכתוב מדוייק
לפי הפירוש הזה.

12. Perciò io gli darò comune coi potenti la sorte, ed egli alla guisa dei forti dividerà bottino; in premio ch'espose la sua persona alla morte, e fu coi colpevoli annoverato; e dei potenti perdonò i delitti, e in favor dei colpevoli intercedette.

לכן: זאת אעשה לו אחר גאולתו. אחלק לו ברבים: אתן לו חלק בין
הגדולים, אשים חלקו כחלק הנכבדים והחשובים, שהיה עד עתה משועבד
תחת ידם (de Wette וגעז'). ואת עצומים יחלק שלל: ועם עצומים
(געז') כלומר כמו העצומים (כטעם ויתן את רשעים קברו) יחלק שלל,
שיהיה גדול ונכבד בעיני העמים ויכבדוהו ויתנו לו מנחה ומס, וגם
עם אחר יאסף לכבדו ויבא להרע לו, הוא ילחם בו ויטול שללו.
אחלק לו ויחלק שלל: ל' אחד לשתי הוראות, לתפארת המליצה, וראב"ע
ורד"ק ודון יצחק ורק"י פירשו אחלק לו נחלת גוים רבים, והוא יחלק שלל
גוים עצומים, ואין הל' מדוייק; ור' מאיר הבערניק ושד"ר פירשו אחלק
לו ברבים, אתן לו שיזכרו בפרקים לעיני כל העולם, וזו הוראת מלת ברבים
משנה, לא בל' מקרא, גם ואת עצומים שאחריו מוכיח כי ברבים אינו רבים
עצומים. הערה: גִלה, כמו את מקורה הערה, כדעת יש אומרים
שהביא ראב"ע, והטעם לא חשך ממות נפשו, לא הציל עצמו בהמרת
דתו; וכל שאר המפרשים פירשו ל' שפיכה, כמו ותער כדה, אל תְעַר
נפשי, ורחוק בעיני, כי אמנם לא שפך הוא את נפשו. ואת פושעים נמנה:
אבל שיקראוהו פושע על יהדותו; והמליצה הזאת ראויה אמורה נגד
האומרים כי עבד ה' הנזכר כאן הוא הנביא או הנביאים, כי מעולם
לא נחשבו הנביאים כפושעים, אבל היו הפושעים שוחקים אותם על אודות
תוכחותם הקשות. ולפושעים יפגיע: היה מתפלל בעדם, כמו הפגיעו
במלך לבלתי שרוף את המגלה (ירמיה ל"ו כ"ה) (ראב"ע רד"ק דון יצחק
געז'); והנה הל' הזה ולפושעים יפגיע מוכיח כי והוא חטא רבים
נשא ענינו שהיה סולח לעון החוטאים לו, כטעם נושא עון, שא נא
לחטאתי, שא נא לפשע אחיך, וחטאתם, שאם אין אתה אומר כן אין שום
יחס וקשר בין והוא חטא רבים נשא ובין ולפושעים יפגיע. והנה עתה
וטעמו בקיצור זכות יהיו ישראל נגאלים, והוא בזכות שיסבלו הצרות והמות, ויסלחו
לחוטאים להם ויתפללו בעדם כלו' שיאהבו את העמים, ולא ישנאום, אף שיגמלו להם
רעה.

נ"ד

רני עקרה לא ילדה: מדבר על ירושלם, וממשיל אותה לאשה, והאל בעלה,

1. Esulta, o sterile, tu che non partorivi; intuona

canto, e tripudia, tu che non avevi le doglie; imperciocchè più numerosi, dice D., saranno i figli della donna solitaria, che quelli della maritata.

\# עקרה לא ילדה: אף עקרה היא ממש, כי כבר ילדה בנים מימי קדם, אבל בימי הגלות הרי היא כעקרה וכאלו מעולם לא ילדה ולא חלה, כי היא שוממה בלי בנים. מבני בעולה, מבני באר שבע הנושבות התחלנות לאשה היושבת בשלום עם אישה ובניה; ולדעת גאוני הכוונה.

2. Dilata il luogo della tua tenda, e le cortine della tua abitazione fa che vengano tese senza risparmio; fa lunghe le tue corde, e fortifica i tuoi chiodi.

Poichè

3. Sì, dall'una porta e dall'altra ti farai largo, e la tua prole possederà il paese di più nazioni, e renderà abitate città deserte.

4. Non temere, imperocchè non avrai a vergognarti; non confonderti, perchè non avrai ad impallidire; ma avrai occasione di dimenticare la confusione, che ti coperse nella tua giovinezza, nè più avrai a sovvenirti l'ignominia sofferta nel tempo della tua vedovanza.

5. Imperciocchè quegli che ti fece mostrerassi tuo marito: D. Dio Sevaoth è il suo nome. e il tuo liberatore sarà il Santo d'Israel, il quale verrà chiamato Dio di tutta la terra.

6. Imperciocchè come altri farebbe ad una moglie abbandonata, e di ciò dolente, così D. ti richiama: la moglie della gioventù potrebb'ella venire abborrita? dice D. il tuo Dio?

וישראל כנה, ומדבר על הגאולה העתידה · # ~~כי רבים בני שוממה מבני~~ ~~בעולה~~: רבים יהיו ~~כבר~~ [נני] ישראל בסוף מן הגלות ממה שהיו בהיותם על אדמתם (~~גאוני~~), ~~כי ירושלם במשך הגלות היא כאשה שנעזבה בעלה ובניה, והיא שוממה~~; והנה הרבוי ~~הזה יותר ממה קודם~~ [הגדול הזה] יתכן כגאולה העתידה, כי במשך הגלות התרבו ישראל, ולא יתכן בגאולת בבל, לפי שלא היו חוזרים כלם, כי לא ארכה להם הגלות עד שיוכלו לפרות ולרבות כנגד מה שאבדו מהם במלחמות נבוכדנאצר, ועוד רבים הלכו למצרים עם ירמיה, ורחוק שיכלו במספר בני שוממה אם הגרים שהיו נספחים עליהם.

הרחיבי מקום אהלך: המשיל ירושלם לאשה היושבת באהל, ואומר לה כי צריך שתרחיב אהלה לרוב בניה אשר ישובו לה. יטו: יטו לאחרים שיטו אותן. משכנותיך: רבים במקום יחד, לתפארת המליצה, כמו עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב, והוא לקברות יונתן (איוב כ״א ל״ב) (גאוני), וזה מצוי הרבה בשירי ר' יהודה הלוי והבדרשי.

כי: ~~לאמר כמו טעם, אף היא לחזוק, והפסוק~~ [הוא] פרוש המשל הקודם, ועשמו כי לא תספיק אלי לרוב השבים מן הגלות. גוים יירש: יירש ארצות שהיו בימי קדם יושבים בהם גוים נפרדים, והן קבוצות אלי שהיו בהן אדום עמון מואב וארם ושאר גוים, ~~ועתה הן כמעט חרבות לחוסר יושבים~~ ~~ולעתיד ישבו בהן ישראל, וכמו שאמרו הערים נשמות ישבו~~ · יושיבו: מצאנו שרש ישב בבנין הפעיל על הערים והארצות, והכוונה שאין נושבות, שאין מקום ישב, כמו ארץ מלחה ולא תשב (ירמיה י״ז ו׳), וירושלם לא תשב (זכריה י״ד), וכאן אמר בהפעיל שזרעך ישיבו הערים הנשמות נושבות.

כי בשת עלומיך: הצרות שעברו עליך בימי קדם קודם הגלות; וחרפת אלמנותיך: בגלות.

כי בועליך עושיך: לא תהיי עוד כאלמנה, אשר ~~היה בועלך הוא~~ השוכן אותך, [הוא יעזוב לקחת אותך ולא לעזבה] אשר ה' צבאות שמו, וגואלך הוא קדוש ישראל, אשר מהיום והלאה יקרא אלהי כל הארץ; בועליך עושיך: לשון רבים המורה על האחדות [בועליך שעל קנין ואחודה עיין למטה] המורה, כ ע' בהע' תקפח ע' 163), כמו ישמח ישראל בעשיו, אם בעליו עמו, אדוני יוסף. יאלהי כל הארץ יקרא: מלך הוא האל העתיד להיות למלך על כל הארץ, עיין למעלה ב׳ ב׳.

כי כאשה עזובה: ה' קורא לך והוא אב ומקרב אותך אלי, כמו שעושה אדם עם אשתו אחר שעזב אותה והוא רואה שהיא עצובה על זה, ולא נדבקה עם איש אחר. קראך: כמו כי אחד קראתיו. ואשת נעורים כי תמאס: בתמיה, האפשר שימאס אדם לעולם את אשת נעוריו וכן נראה לעת רצון, אמנם אחד המפרשים פירשו כי תמאס אחר—

שתמאס, ולא הבינו כי ל׳ מאס הוא לחלוטין, ולא דרך עראי, וכטעם
לא מאסתים ולא געלתים, המאוס מאסת את יהודה (ירמיה י״ד י״ט).
עזובה ועצובת רוח: ל׳ הנופל על הל׳ (גשׂנ׳) · כי תמאס: כי לשון
תמה כמו כי הבלו את אחרון מידי (ש״ב י״ח כ״ב), וכן פירשתי כי איש
הרגתי לפצעי.

ברגע קטן עזבתיך: אין הכוונה על זמן המשך הגלות שיהיה מעט,
כי אין הגלות רגע, לא ברגע, וכמו שהרגיש [illegible] ואמר
שהגלות מיותרת; אך הכוונה כאדם המתחרט על רגזו וחמתו
שהוציאתו לעשות דבר שאיננו ראוי לו, והוא אומר ברגע קטן
שעשיתי עשיתי זאת; וכן מפרש והולך בשצף קצף.

בשצף: כמו בשטף, כמו אכזריות חמה ושטף אף (משלי כ״ז ד׳)
(ראב״ע וגשׂנ׳), ונכתב כאן לזווג עם קצף שאחריו (גשׂנ׳), ומענינו
הטעם והצלי׳ מתחלפות חטב חצב, ונהרים בקרתי טיהרה, ואחרים
כן. הסתרתי פני רגע ממך: מוהר״ר אברהם חי ריגיו מפרש רגע פתאום,
כמו ותבאנה לך שתים אלה רגע, ומוהר״ר אברהם נקעסק אומר כי
ב״ת ברגע ובשצף מושכת אחרת עמה, וכאלו כתוב הסתרתי פני ברגע.

כי מי נח זאת לי: הענין הזה הוא אצלי כענין המבול שנשבעתי
עליו שלא יעבור עוד על הארץ; יונתן וסימכוס ותיאודוציאון
והמתרגם סורי והירונימוס ורבנו סעדיה תרגמו כימי מלה אחת,
ודע אמר שהספרים מתחלפים בזה, ואעפ״כ נקח שלנו עיקר,
כי אחר פירש מה שאמר בתחלה, ואומר מעבור מי נח, וכן
מתורגם בתרגום שבעים זקנים, וכן תרגמו רש״י וגשׂנ׳.

כי ההרים ימושו: דרך מליצה, כלומר יותר יתכן שיהיה זה
משיהיה זה. מרחמך: וכן רחמתיך וברחמים שלמעלה, ל׳
ל׳ אהבה, כמו בארמית, וכמו ארחמך ה׳ חזקי.

סוערה: מל׳ כי הים הולך וסוער עליהם (יונה א׳ י״ג), מטורפת כמו
ע״י רוח סערה. לא נחמה: שלא היה לה מנחם, והוא ל׳ עבר,
ורש״י וגשׂנ׳ פירשוהו בינוני פֻעַל, כמו לֻקח, במקום מְנֻחָמָה, ולא רצו
שיהיה לו להיות בטעם מלרע. מרביץ בפוך אבניך: נראה שהפוך
הוא האבן היקרה הנקראת lapislazzoli, והיא הנזכרת בד״ה
א׳ כט ב׳ אבני פוך ורקמה, ועושים ממנה כעין ציפוי (incrostatura)
שמדבקים על האבנים לנוי, וזה טעם הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך;
ועושים ממנה ג״כ צבע שצובעים בו תכלת, וזה טעם ותשם בפוך
עיניה (מ״ב ט׳ ל׳), כי תקרעי בפוך עיניך (ירמיה ד׳ ל׳), שהיו הנשים
צובעות עיניהן בצבע הנעשה מאבן הפוך, וכן קרן הפוך (איוב
מ״ב י״ד) שהיו עיניה יפות בלא צביעה (כענין דלא כחל ולא שרק ולא
פרכוס ויעלת חן כתובות י״ז), כאלו היא עצמה היתה כלי של
פוך: כך שמעתי פה פאדובה מפי החכם הרופא ר׳ יהודה חיים
דלוס ז״ל, והנכון. ולשון מרביץ ענין שטיחה ורקוע, ומלשון מרבץ

7. In un breve istante ti abbandonai, e con grande affetto ti raccoglierò.

8. Nell'impeto dello sdegno rivolsi il viso in un momento da te, e di perpetuo amore ti amerò, dice il tuo liberatore D.-

9. Sì, quest'è per me l'acqua di Noè; come giurai che l'acqua di Noè non inonderebbe più mai la terra, egualmente io giuro di non più sdegnarmi contro di te e di non più maledirti.

10. Sì, potranno prima i monti muoversi, e le colline vacillare, che il mio favore rimoversi da te, e la mia salutare promessa vacillare, dice il tuo amatore D.-

11. O tu misera, tempestata, cui niuno porgea conforto, ecco io sono per incrostare di Lapislazzoli le tue pietre, e metterti dei zaffiri per fondamenta.

בפוך אבניך פירושו מרביץ פוך על אבניך, וכן כי תקרעי
בפוך עיניך נ״ל ל׳ רקוע (בהפוך אותיות), ופירושו כי תקרעי פוך
על עיניך ; וגוסעניוס וגעז׳ פירשו פוך מטעם שהנשים מייפות
פניהן בו, ופירשו מרביץ בפוך אבניך שהפוך שם במקום טיט
נדבק אבני ירושלם, וקרובה לזה דעת דון יצחק, אלא שלדעתו הפוך
הוא אבן יקרה והוא הנֹפֶךְ (וזה אפשר), והוא יהיה להם במקום טיט, וזה
רחוק ; ובפסוק אבני פוך ורקמה געז׳ אומר שסוף הכוונה אבנים יקרות
שמכסין בהן הכתלים לנוי, כדרך שהאשה מכסה פניה בפוך.
כדכד: אין ידוע איזה מין אבן הוא, ונראה שנגזר מן כידודי אש,
וכטעם אקדח שאחריו. שמשותיך: בתרגום המיוחס לשבעים זקנים,
וכן הירונימוס, וכן מדרש תהלים (הביאו רש״י) וכן רד״ק וגעז׳ פירשו
שני החומה, ואמרו שנקראו שמשות, ע״ש קרני השמש, ושני החומה
כמין קרנות, וכן בערבי שֶׁמֶשׁ נקרא מין מַסְרֵק, להיות בעל
שִׁנַּיִם. לאבני אקדח מזהירות כאש, ל׳ כי אש קדחה.

12. Renderò di Cadcod i merli delle tue mura, le tue porte di pietre fulgide, e tutto il tuo territorio di pietre di valore.

למודי ה׳: תלמידי ה׳ ויודעיו, כטעם אשפוך את רוחי על כל בשר
ונבאו בניכם ובנותיכם (יואל ג׳ א׳), ודעת Michaëlis לקרוא בשתי
הפעמים בוניך, ודעת Koppe לקרוא בוניך בתחלת הפסוק, ודעת
Döderlein לקרוא בוניך בסופו, ~~ומה שאמרו בתלמוד אל~~ ונכון בוניך ; וממה שאמרו בשם אל
תקרא בניך אלא בוניך משמע שהיתה קריאתם בֹּנָיִךְ בקמץ.

13. E renderò tutt' i tuoi figli iniziati di D., e somma sarà la prosperità dei tuoi figli.

רחקי מעושק: ממחשבות עושק, מאימת עושק שיעשקוך זרים;
ואם היה כתוב תכשי בלא יו״ד כ׳ כשיה (כדעת תלמידי יש״ב)
היה יותר נכון, לא תכשי עושק ולא תקרב אליך מחתה.
הן גור יגור אפס מאותי: אל תיראי, כי אין ראוי שיירא אלא מי
שהוא רחוק ממני, שאין אני עמו (רש״י). ולפיכך כל מי שיגור אתך, שיהיה
איזה זמן גר אצלך, יפול עליך ויתחבר לך, בראותו הצלחתך, מלשון
והיוצא ונפל על הכשדים (ירמיה כ״א ט׳), ואת הנופלים אשר נפלו
עליו (— נ״ב ט״ו); והזכיר שרש גור בשתי הוראות מתחלפות, דרך
צחות; ורד״ק וגעז׳ פירשו הן יאספו עליך אויבים, אך לא במצותי,
ולפיכך לא יצליחו ; ור׳ יונה פירש קרוב לזה, אלא שפירש הן בתמיה,
היתכן שיתחבר חבור כ״א ברשותי, והכוונה על גוג ומגוג. מי גר
אתך עליך יפול: פירשו יונתן ורש״י ורד״ק וגעז׳ מי שיתקבץ להלחם
בך יפול עליך, אלא שרד״ק מפריד מלת עליך ממלת יפול, ומפרש מי
שנקבץ אתך להלחם עליך, הוא יפול; וגעז׳ מפרש עליך יפול כמו
שפירשתי אני למעלה; ורמ״ז פירש הן לא ישכון שום אדם אצלך
שיהיה מאותי, רחוק ממני ומעבודתי, כל מי שישכון אצלך עליך
יפול ויהיה כאחד מאנשיך לעבוד את ה׳.

14. Colla virtù sarai solidamente ristaurata; tien lungi dal pensiero l'oppressione, poichè non avrai a temerne; e lo spavento, poichè a te non s'avvicinerà.
15. Ecco pure chi vive da me diviso: chiunque farà dimora presso di te, a te si unirà.

הנה אנכי בראתי חרש: הוא הקדמה למקרא שאחריו, לאמר כי
החרש לא יעשה כלי מלחמה בזולת רצון האל, כי הוא ברא אותו
ונתן בו הכח והידיעה, וגם אחר שנעשו כלי המלחמה לא יועילו

16. Son io che ho creato il labbro, che soffia nel fuoco dei carboni, e ne trae un istrumento atto al suo ufficio; ed io stesso ho creato il distruttore, perchè

facia guasto.

17. Alcun'arma che venga fabbricata contro di tè non riuscirà; e qualunque lingua si alza contro di tè in giudizio, tu la smentirai; tal è il destino dei servi di S., e il guiderdone, che da tè riceveranno, dice S.

למשחית הרוצה לחבל, אם ה' לא צוה, כי גם המשחית הוא תחת יד הש"י, כי הוא ברא"ו; לכן כל כלי יוצר עליך לא יצלח. כלי למעשהו: למעשה הכלי, למעשה המיוחד לו.

יוצר: עתיד מבנין הפעל, ויותר היה ראוי להעקד יוּצַר נפעל.

55.

1. O voi tutti, o sitibondi, venitè all'acqua; anche chi non ha denaro: venite a provvedervi da mangiare, venitè a provvedervi senza danaro e senza cambio vino e latte.

2. Perchè volete pagar danaro, senz'acquistarne nutrimento, e dare il frutto delle vostre fatiche senz'averne di che sajarvi? datè ascolto a me, e godretè il bene, e la vostra persona si delizierà nella contentezza.

3. Prestatè il vostro orecchio, e venitè a me; ascoltatè, e la vostra persona vivrà felice: io stabilirò con voi un'alleanza perpetua, rinnovando il mio immancabile favore a Davide.

4. Ecco io lo costituisco monitore delle nazioni; duce ed imperantè alle nazioni.

נ"ה

הוי כל צמא: מדבר עם ישראל שיעמדו בגלות בזמן הקרוב אל הגאולה. הוי: ל' קריאה, כדרכו בכל מקום, וזה א' מן המקראות המוכיחים. כל צמא לכו למים: המשיל ההצלחה שאחר הגאולה, אשר לא תהיה מבדלו, כ"א מצדו יתברך ע"י אותות ומופתים. למים, שאין דרך לקנותם בכסף כי נמצאים ברוב המקומות. ואשר אין לו כסף: גם מי שאין לו כסף ילך למים, כי בלא כסף ימצאם, כן אתם שמעו אלי ואגאל אתכם. כן הסכלו כהון לחבר ואשר אין לו כסף למעלה ולא למטה, וראז"ל יגעו' חברו למטה, אינו נכון. לכו שברו ואכלו: אל תאמרו שבלא כסף לא נמצא רק מים, לא לחם ולא יין, כן מה שאתה מבטיח אותנו יהיה דבר גרוע, שאיננו שוה כסף, לא כן, אך לכו אלי, ותמצאו גם דבר לאכול, לכו אלי ותמצאו בלא כסף ובלא מחיר גם יין וחלב. כלומר הטובה שאתן לכם חנם איננה טובה פחותה וגרועה, כמו המים, אלא היא כמו יין וכחלב. כלומר כמזון וכמשקה הטוב והערב. שברו ואכלו: קחו מה לאכול, שאע"פ שבר אין ענינו קניה בכסף או במחיר, אלא תחלת הוראתו שבירת הרעב (כטעם ישברו פראים צמאם), והושאל על לקיחת המזון בשוה דרך שיהיה. ובלא מחיר: חליפין, כמו ומחיר כלב. למה תשקלו כסף בלא לחם: למה תיגעו אחר מה שלא יועיל, ברדפכם אחרי התאוות, שאינן גורמות אשר קיום, ורצות רבות בקות לרגליהן. ושנ' פירש כמשמעו למה תשקלו כסף בעבודת המלכים הרודים בכם, וכן רש"י: למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויבכם, אמנם זה ברור כי כמו שהמים משל, כן הכסף משל.

ואכרתה לכם ברית עולם: אתיצב עמכם בלא הפסק, ואין הכוונה שיכרות עמהו ברית חדשה, אלא שיקיים חסדיו הנאמנים אשר נשבע לדוד, וכמו שפירש אחר: חסדי דוד הנאמנים.

הן עד יגו': מושב לדוד, והכוונה על בן דוד, הוא המלך המשיח, וכמו שאמרנו ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים (הושע ג' ה') ועבדי דוד נשיא בתוכם (יחזקאל לד כד) ועבדי דוד מלך עליהם (לז כד); עד: מוכיח, מזהיר ומעניש, וכן העד העיד בנו האיש. לאומים: הראשון אל תחסר נאם, ועד קמוץ—

למלך לאומים, והענין מצרף אחם, נגיד ומצוה נתתיו לעמים, ומלך ומצוה בלתי מחוכה, וראויה לאגול; וגם יתכן שיהיה שניהם מצרף לאם, או שניהם מצרף אחם.

5. Tu chiamerai gente che non conoscevi, e gente che te non conoscea, a te accorrerà, in grazia di D. tuo Dio, e del Santo d'Israel, il quale ti renderà glorioso.

הן גוי וגו': כשיהיה מלך המשיח נגיד ומצוה לאומים, אז אתה ישראל תוכל לקרוא לעבודת רצונך כל גוי שתרצה, גם אותם שלא היית מכירם לשעבר, וכלם ירוצו לשרתך; והנה לא הוזכר דבר מן הגדולות האלה בנבואות על גאולת בבל.

6. Cercate D., mentre si lascia trovare; chiamatelo, mentre è vicino.

דרשו ה' בהמצאו: קודם הגאולה, כי אחרי שיגאל את עמו, יבער הקוצים מכרמו, ככתוב בסוף הספר המתקדשים והמטהרים אל הגנות וגו' יחדו יסופו וגו', ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי וגו'.

7. Lasci il malvagio il suo procedere, e l'uomo iniquo i suoi pensieri; e faccia ritorno a D., il quale gli ~~sarà~~ userà clemenza; al nostro Dio poichè egli è ~~sommamente~~ ~~oltremodo~~ al sommo indulgente.

8. Imperciocchè i miei pensieri non sono i vostri, nè il mio procedere è quale il vostro, dice D.

כי לא מחשבותי וגו': כי אני המרבה לסלוח ולא כאדם שנוקם ונוטר (רד"ק דון יצחק ורא"ב), וגעזי' מצרף חוזר למטה כי כאשר ירד הגשם וגו' לא ישוב אלי ריקם, שאין מלתו כמלת בשר ודם מצד שכל דבריו מתקיימים, לא איש אל ויכזב; אמנם אין מתחשב על לגון כי לא מחשבותי מחשבותיכם, אם הכוונה על קיום המחשבות ולא על טבע המחשבות עצמן, שהרי אם כדברי געזי' אין החלוף במחשבה עצמה, אבל הוא בטבע האל שאיננו כבן אדם, וכל' בלעם.

9. Imperciocchè come il cielo è più alto della terra, così il mio procedere è più alto del vostro, e i miei pensieri più dei vostri.

כן גבהו דרכי: בגבה הַמַּעֲלָה, כי הוא מרבה לסלוח. כי גבהו: כי כאשר גבהו, כמו אכן בגדה אשה מרעה כן בגדתם בי (ירמיה ג' כ').

10. Sì, nella guisa che la pioggia e la neve discendono dal cielo, ed ivi non tornano senz'aver saturata la terra, e fattala partorire e germinare, e somministrato semenza a chi ha da seminare, e nutrimento a chi ha da mangiare:

כי כאשר ירד: אחר שהזכיר שהוא מרבה לסלוח חוזר לענין הראשון שהוא הייעוד על הגאולה, ואמר כי דברו לא ישוב ריקם, ואחר שהזכיר השמים והארץ (כי גבהו שמים מהארץ) המשיל דברו למטר היורד מן השמים על הארץ. כי אם הרוה: אא"כ הרוה, כמו לא אשלחך כי אם ברכתני, והטעם לא ישובו מי הגשם והשלג לעלות השמימה בעננים, אא"כ תחלה הרוו את הארץ, והכינוה לילד ולהצמיח; וגעז' תרגם אלא ירוה את הארץ, כלומר ושמה לא ישוב לעולם, אלא ירוה את הארץ, ואא"כ ירוה הי"לנ לא הרוה.

11. Così il mio decreto, uscito ch'egli è dalla mia bocca, non torna a me inoperoso, senz'aver eseguito quant'io voleva, e mandato a termine ciò, per cui lo mandai.

כן יהיה דברי: המשיל דבר ה' לשליח הנשלח, ואמר כי לא ישוב אליו ריקם, אא"כ עשה רצונו; וכן ישלח דברו וימסם תהלים קמ"ז י"ח)

12. Sì, lieti uscirete, incolumi verrete trasportati in patria: i monti stessi e le colline sembreranno intuonar canti innanzi a voi, e tutti gli alberi della campagna batter le palme.

תצאו: מן הגלות. ובשלום: שלא יקרכם מקרה רע בדרך. ההרים והגבעות: כ"כ תהיה הליכתכם בשמחה ובשלום, עד כי כל מה שתמצאו בדרך, יֵרָאֶה לכם כאלו צוֹמֵחַ בשמחתכם.

13. Là, ove cresciano spine, sorgeranno abeti; e là ov-eravi ortica crescerà mirto: ciocchè riuscirà a gloria di D., a monumento perpetuo, che mai non perirà.

תחת הנעצוץ: ואל עוד כי נתתי במדבר מים נהרות בישימון, והטעם שלא יזיקו אותם דבר בדרך, ובמקום הקוצים והברקנים, ימצאו ברוש והדס שיעשו להם צל גם יענגום בריח טוב. והיה לה' לשם: הצלחת דרכם תהיה לה' לתפארת עולם.

56.

נו

1. Dice così D.: osservate le leggi della giustizia, ed esercitate l'umanità; imperciocchè la da me promessa salute è vicina ad effettuarsi, e la mia grazia a farsi palese.

2. Beato l'uomo, che ciò eseguisce, il figlio d'Adamo che vi si mantien fedele; il quale osserva il Sabbato guardingo di non profanarlo, e custodisce la propria mano dal commettere alcun male.

שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע: שתי שמירות הללו כוללות כל המצות לשתי מחלקותן, מצות שבין אדם למקום, ומצות שבין אדם לחברו; השבת שהיא אות בין ה' וישראל היא כוללת כל המצות שבין אדם למקום, ושומר ידו מעשות כל רע כולל כל המצות שבין אדם לחברו.

3. Nè dica già lo straniero aggregatosi a D.: D. mi allontanerà dal suo popolo; nè dica l'eunuco: ecco io sono un albero inaridito.

בן הנכר הנלוה אל ה': הגר. הנלוה: לפי נקודו הוא עבר כמו ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו, והוא כמו אשר, ואין הכוונה על גר הבא להתגייר, אלא על מי שכבר התגייר, ורוצה לזה מה אמר. הבדל יבדילני ה' מעל עמו: ואין מבדילים אלא מי שכבר התאחד ונכנס בקהל. הן אני עץ יבש: כטעם מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, כלומר כל הנאות שבעולם מה יועילו לי אם יאבד זכרי במותי.

4. Imperciocchè dice così D. intorno agli eunuchi, i quali osserveranno i miei Sabbati, e si appiglieranno a ciò che a me piace, fedeli alla mia alleanza,

5. Io darò loro nel mio tempio e nelle mie mura monumento e nome, cosa miglior di figli e figlie; nome perenne darò loro, che mai non perirà.

לסריסים: על הסריסים, כמו אמרי לי אחי הוא. כה אמר ה': יתכן מאמר הנביא, והנביא עצמו אומר כה אמר ה', ולפיכך אמר שבתותי, ולא שבתותיו.

ובחומותי: חומות המקדש; יד: אות וזכרון, כמו יד אבשלום (שמ״ב י״ח י״ח) והכוונה שיזכירו בברכות שמות הצדיקים שמתו, כענין הזכרת נשמות שלנו, ואולי הכוונה שיניחו נכסיהם לאוצר בית ה', ואם יהיו צדיקים, אף יעשו בנכסיהם כלי שרת, או כלי נוי לבהמ״ק, ויקראו על שמם.

6. Gli stranieri poi aggregatisi a D. per servirlo, per amare il nome di D. ed essergli servi; tutti quelli che osservano il Sabbato, guardinghi di non profanarlo, e fedeli alla mia alleanza.

7. Gli addurrò al mio Santo monte, e li farò lieti nella mia casa d'orazione; i loro olocausti e i loro sagrifizj saranno graditi sul mio altare: imperciocchè il mio Tempio si chiamerà Casa d'orazione di tutti i popoli.

והביאותים אל הר קדשי: לא ארחיקם מעל עמי, אבל אקבלם בקרבי, וכל א״י נקראת הר הקדש, כמו לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי. ושמחתים בבית תפלתי: יעלו גם הם ככל ישראל לחוג ולשמוח במועדים בבהמ״ק. בית תפלה יקרא לכל העמים: יקרא בית תפלה לכל העמים, והנה דבר זה כבר היה גם מקדם, כי כל הרוצה להתגייר היה כאחד מישראל, אך הכוונה כי בימי הגאולה ירבו הגרים (ומאמר אין מקבלין גרים לימות המשיח

היא דעת יחיד), וזאת יהיה בפעל בית תפלה לכל העמים, ועם ישראל כמו יהיה, כמו שהל' הזה מורה על הרוב בס' ישעיה, וזה הוא מה שמפרש והולך בכתוב הסמוך.

עוד אקבץ עליו לנקבציו: עוד תולדה נקבציו, הם נדחי ישראל שיתקבצו, אקבץ עליו אחרים שעשה שיתוספו על ישראל רבים מן האומות, עליו: אליו.

8\. Egli è S., Iddio, quegli che radunerà gli sbandati d'Israel, che il dice: degli altri ancora farò che a lui s'uniscano, oltre ai suoi che radunerannosi

נו. ט. עד נז. יג.

56.9 – 57.13.

קינה על מיתת ישעיה, ותוכחה לבני דורו של מנשה, ההולכים אחרי אלהים אחרים.

Interpolazione contenente un canto funebre per la morte d'Isaia, e le ammonizioni ai contemporanei, i quali (regnando Manasse) adoravano gl'idoli.

9\. O voi tutte fiere del campo, venite tutte a mangiare: venite a mangiare, o voi tutte, bestie del bosco.

9 כל חיתו שדי: מלות אתיו לאכול כאלו כפולות שתי פעמים, כל חיתו שדי אתיו לאכול, כל חיתו ביער אתיו לאכול, ולפי הטעמים קורא לחית השדה שתבא לאכול חית ביער, וזה רחוק מאד, והנה המשיל ישראל לצאן שאבד רועה והצופה שלהם, ולא נשארו להם לשומרם אלא כלבים אלמים, ורועים הפונים איש לבצעו, ושוכבים ושותים שמחים, ואת הצאן לא ישמורו, ע"כ הוא קורא לחיות שתבאנה לטרוף ולאכול מן הצאן, כי אין להן שומר.

כל חיתו שדי: המפרשים כלם ורש"י וראב"ע ג"כ נדחקו לפרש המקרא הזה והפרשה שאחריו דבקים עם הנבואה שלמעלה, וזה לא יתכן כי מבואר על ויירש הר קדשי (נז יג) הל' והענין מתחלפים מאד ממה שלמעלה וממה שלמטה (ויאמר סלו סלו), ומה טעם שיפסיק נבואותיו על הגאולה למען התרעם על הנביאים שאינם מוכיחים את העם (צופיו עורים כלם), ומה טעם הצדיק אבד, אם הוא כמו שפירשוהו דרך כלל על הצדיקים, וידוע כי הצדיקים ימותו, ורבה מכל אלה, כי כאן הוא מוכיחם על ע"ז (גם להם שפכת נסך העלית מנחה וגו' גם שם עלית לזבוח זבח), ובפרשה שאחריה הוא מוכיחם על עבודת ה' בלא נקיון המעשים (הכזה יהיה צום אבחרהו), והוא מדבר עם הבוטחים בה' ומתפללים אליו (ואותי יום יום ידרשון, למה צמנו ולא ראית), הנה מבואר שאין ב' התוכחות אמורות על אנשי דור אחד, אלא לאנשי דורות מתחלפים הרבה, ומאחר שהפרשה שלמטה היא נקשרת עם מה שלמעלה, גם בלשון וגם בענין, כי היא מתחלת במה שסיים למעלה (עוד אקבץ עליו לנקבציו, ואמר סלו סלו), ופרשת כל חיתו שדי אינה נקשרת יפה לא למטה ולא למעלה, ראוי שנאמר כי ענין אחר היא, ואין כאן מקומה. והנראה לי בזה הוא כי י"ד פסוקים שמכאן עד ואמר סלו סלו אינם לישעיה, אך הם לנביא אחר אשר קונן על מות ישעיה, והם ג"כ נבואה ותוכחה על עונות הדור בימי מנשה, שהיו עע"ז.

10\. Le sue guardie son tutte cieche, nulla sanno; son tutte quai cani muti, che non sanno latrare; deliranti, dormienti, amanti a sonnecchiare.

כלם כלבים אלמים: מפני שדרך הכלבים לשמור הצאן מן החיות, אמר כי צופי הצאן הזה אינם אפילו ככלבים, אלא ככלבים אלמים, וגם אוהבי תנומה, הוזים: הוזה בערבית delirare וממנו הזיה ידוע

11. Son cani fieramente ingordi, che non sanno esser satolli; e son pastori che non sanno considerare, volgonsi ognuno per diversa strada, ciascheduno dal primo all'ultimo al proprio interesse.

12. Venite (dicono) ch'io prenda del vino, e tracanniamo vin pretto; faremo lo stesso anche dimani, anzi meglio ancora assai.

בס' התורה ובספרים אחרים · והכלבים עזי נפש: והכלבים האלה הם
גם עזי נפש, נפש כנוי לתאות האוכל, כמו כנפשך שבעך, אחר
כי כלבים אלה, כל הצופים שזכר הם בעלי תאוה עזה, לא ידעו
שבעה, והמה רועים: ועוד המשילם לרועים חסרי תבונה, הפונים
איש לבצעו, ואומרים תמיד אתיו אקחה יין וגו' · והנה הצופים
האלה הם נביאי השקר שלא היו מוכיחים את העם על חטאתם ולא
היו מגידים להם הרעות העתידות לבא עליהם על פשעיהם, וזה
טעם כלבים אלמים, והיו גם מחניפים את המלך והשרים כדי שיעשירום,
וזה טעם לא ידעו שבעה, והיו רודפים אחרי התאוות והתענוגים,
וזה טעם אתיו אקחה יין.

57

נז

1. Il giusto perì senza che persona vi ponga mente, e gli uomini virtuosi ritiransi, senza che alcuno ~~vi faccia attenzione; imperciocchè a motivo della comune malvagità ritirossi il giusto~~ comprenda che il giusto si è ritirato prima che avvenga il male

\# על הרעות שמיתת הצדיק גורמת לאנשי דורו, וכן אנשי חסד אחרים
נאספים, בלי שיהיה אדם שיבין כי הצדיק נאסף מפני הרעה, קודם
שתבא הרעה, ע"ד כי לא נצמתי מפני חשך (איוב כ"ג י"ז).

~~2. Egli si andò in pace, riposa sul suo letto e più non è chi rettamente proceda~~

2. Egli entrò il soggiorno della pace – essi riposano sul proprio letto – egli che rettamente procedeva.

ב'. יבא שלום: הצדיק נכנס למקום השלום (ע"ד באו מקדשה)
ואנשי חסד שהזכיר למעלה ינוחו על משכבותם, אבל אתם
דור עקש ופתלתל דעו כי רעה נגד פניכם - הולך נכחו:
דבק למעלה, יבא שלום מי שהיה הולך בדרך נכוחה, ע"ד
עיניך לנכח יביטו (משלי ד' כ"ה), ויעל העם העירה איש נגדו
(יהושע ו' כ').

3. E voi fatevi innanzi, o figli di una maga, progenie di un adultero, e quali pure fornicate.

\# הצדיק אבד: ישעיהו שמת · ואין איש שם על לב: אין אדם מתבונן ~~[illegible]~~
~~על מותו · ואנשי חסד וגו': שהוא יאמר אדם אני ... לא הבין~~
~~כי אהוב לעם בעבור אשר מיתה שמיתתו כן, לא כן כי גם אנשי~~
~~אנשי חסד נאספים באין מבין אין דורש ואין מבקש, וזה ראיה על~~
~~השחתת הדור. כי מפני הרעה נאסף הצדיק: אין לתמוה אם הדור~~
~~נשחת ככה, כי אחרים מפני רעת הדור נאסף הצדיק, כאלו אם הדור~~
~~יכול לשוב בתשובה, עד מת. מפני הרעה: כמו מפני רעת רעתכם~~
~~(הושע י' טו), ומפני רע עלילה והמפרשים פי' מפני הרעה קודם שתבא הרעה~~
יבא שלום ינוחו על משכבותם: המפרשים פירשו יבא שלום על הצדיק,
ינוחו על משכבותם על אנשי חסד, וקשה מאד הולך נכחו שבלשון
הכתוב, ע"כ נ"ל להפריד מלת משכבותם לשתים, ינוח על משכבו,
תם הולך נכחו, ואחר שנשתבשה מלת משכבו ונעשית לו
(משכבותם) הוסיפו הסופרים וי"ו במלת ינוח וכתבו ינוחו, לזווגה
עם משכבותם, ובשני ספרים מצא Kennicott ינוח, (אחר זמן מצאתי
כי אלה גם דעת י"ד מיכאעליס). יבא שלום: הצדיק הלך לו בשלום,
כמו ירדפם יעבור שלום · תם הולך נכחו: כמו תמו רומם מן הארץ,
אין עוד ישרי דרך ההולכים בדרך נכוחה, וכמו שאפרש והולך. הולך
נכחה: אם היה כתוב נכחה או נכחות היה הנקוד ד"ש וחל"ם שלה
יפה, כי נְכֹחָה ונְכֹחוֹת ענינם דבר ישר, דרך ישרה, ומישרים (ישעיה
כו י, נ"ט, נט יד, ועמוס ג' י), אבל עכשיו שכתוב נכחו נ"ל שהיה ראוי
להנקד נֹכְחוֹ, וטעם הולך נֹכְחוֹ, הולך בדרך אשר כנגד פניו, בלי
נטות הנה והנה, כטעם עיניך לנכח יביטו, כמשלי ד' כ"ה, וכענין
ויעל העם העירה איש נגדו (יהושע ו' כ) · ובמחקר הנהלים פקות
חיי שרה דף ...... נכוחה כתיב בה"א.
ואתם קרבו הנה: אחר שאמר כי הצדיק ~~אבד ואין עוד הולך נכחה~~ הלך למשכן השלום
התחיל מוכיח את הנשארים שהם רשעים ועובדי אלילים. בני עוננה:
מל' מעונן ומנחש, כמו ואל עוננכם ואל כשפיכם (ירמיה כ"ז ט),

בני מכשפה, ומצינו הכשפים נזכרים אצל הזנות, עד זנוני איזבל
אמך וכשפיה הרבים (מ"ב ט' כ"ב), מרוב זנוני זונה טובת חן
בעלת כשפים (נחום ג' ד'). זרע מנאף ותזנה: רש"י ורד"ק
ורא"ז' וגש"' פירשו זרע שאביו היה מנאף ואמו זנתה, ורש"י פירש
זרע שהזכר מנאף והנקבה זונה, נראה שהוא עושה אתם נפרד
אל סמוך, כדי שלא ידבר בגנות הקדמונים, אבל אין לנוס מזה,
אחר שאמר בני עוננה, והאמת כי כן המנהג בלה"ק וגם בלשון
ערבי לומר רשע בן רשע גם על מי שאביו צדיק, והנכון
בעיני כדברי לוי יצחק זרע של מנאף, ועל"כ גם אתה תזנה;
וענין הנאוף והזנות על עבודת האלילים.

4. Sovra di chi deliziosamente vi appoggiate? Contro di chi credete voi di sparlare sfrenatamente? — Ah! voi siete figli del delitto, progenie bastarda.

על מי תתענגו: הנכון כפירוש רש"י, על מי תשענו בשמחה,
מל' והתענג על ה', והכוונה על האלילים, מה הם החשובים אותם
שאתם מתענגים בהם? וכן נראה דעת יונתן שתרגם ורסון על,
והשני קדם. על מי תרחיבו פה תאריכו לשון: ומי הוא וכמה הוא גדול
האל שאתם מבזים בו ומלעיגים עליו ועל נביאיו. הלא אתם
ילדי פשע זרע שקר: כאלו בעון נולדתם, כלומר הרי אתם כממזרים,
ומה ענין זרע שקר, זרע שהוא מתיחס בשקר לאביו, כי איננו אביו,
והכוונה בכל זה כי עזבו תורת אבותם, ונהפכו כאלו אינם בניהם.

5. Voi che v'accendete d'amore presso alle quercie, sotto cioè ogni albero fronzuto; i quali scannate i bambini nelle valli, sotto le caverne delle roccie.

הנחמים באלים: נחמים נפעל משרש יחם, מן ויחמו הצאן, ויחמתני
אמי, באלים נ"א אלה, והבי"ת כבי"ת ויחמנה במקלות, והכוונה שאתם
המשגל (כלו' תאות הזונות שהיא עבודת האלילים) בשבה להם אצל
האילנות, וכמו שמפרש תחת כל עץ רענן, כי בראותם אילן יפה חושבים
לעבוד תחתיו לאלילים. ורא"ז' וגש"' פירשו באלים כמו באלילים. שוחטי
הילדים בנחלים: זובחים בניהם למולך, כענין ותקחי את בניך ואת
בנותיך אשר ילדת לי ותזבחים להם לאכול (יחזקאל ט"ז כ'), ובשחטם את
בניהם לגלוליהם (- כ"ג ל"ט), ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם לשדים,
ונראה שאין זו שריפת הבנים למולך, אלא זביחה ממש, כי נראה שלא
יפול שחיטה וזביחה על השרפה, ורא"ז' וגש"' פירשו על השרפה למולך
ומעשנו במלכים ובדה"י, כי מנשה העביר את בניו באש. בנחלים תחת
סעפי הסלעים: אולי כן היה משפט העו"ז ההיא שיזבחו לה' ילדים
בנחלים הם העמקים, ותחת סעפי הסלעים, ואולי היו שופכים דם בניהם
בנחל על פני השדה ובין הסלעים, ובמחשבתם שיבאו השדים או האלים וישתו
דמם, כענין ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים, את זבחיהם אשר הם זובחים
על פני השדה; ורא"ז' וגש"' שמפרשים על המולך מפרש' בנחל' כמו גיא בן הנם.

6. Fra la ghiaja del torrente è la tua possessione; quella, quella è la tua porzione; sì anche a quel la versasti libamenti, presentasti oblazioni: Tali cose potrei io tollerare in pace?

בחלקי נחל חלקך: אחר שהזכיר בנחלים, הזכיר ג"כ מיני עבודה
שהיו עובדים לנחלי מים, והתחיל בל' לעג בחלקי נחל חלקך הם הם
גורלך, ומלת בחלקי כמו חלקי אבנים (ש"א י"ז מ'), אמר חלקך ונחלתך
הוא בחלוקי הנחל, כלומר חול ואבנים, מקום שלא יזרע ולא יצמיחו
ואותם האבנים הם הם גורלך, כי בהם בחרת לנחלה לך, כלומר את

בחרת לך החלק הרע אשר אין חפץ בו, והוא עבודת את האלילים, אשר לא יועילו ולא יצילו, ופירש למה הזכיר החלק הזה, כי גם להם שפכת נסך העלית מנחה, גם לנחלי מים היית עובדת; ורש״י פירש בחלקי נחל חלקך, שירגמו אותך באבני הנחל, ולא יתיישב לפי זה גם להם שפכת נסך שאחזר עוד על החטא ולא על העונש; ורמב״נ וכן Grotius Lowth ורש״ל פירשו על האבנים החלקות שהיו עושים מהן פסילים, אך אבני הנחל קטנות הן מעשות בהן פסלים, ומה צורך לחזור אחר אבני הנחל לעשות מהן פסילים, והלא צריכים לפסול אותן ולעשותן בצורת פסל, ומה תועלת בהיותן חלקות? ובטבען ה׳ וגש׳ פירש בעמקים החלקים שהיו נעבדים היית בוחרת לעבוד שם את האלילים, ולבד כי לא מצאנו חלקי נחל על ההוראה הזאת. הנה לפי תולדת הם הם גורלך אך למותה; והוא מפרש גם להם שפכת נסך, גם שפכת להם נסך, ומפרש להם נקנים שנזכר למעלה, וגם כל זה אך למותה, כי אחר שאמר ששחטו להם הילדים, מה צורך להזכיר ששפכו לפניהם נסך? ולודוביקוס Ludovicus Cappellus ואחריו Rosenmüller פירשו בחלקי נחל חלקך על עבודת נחלי מים, וגש׳ דוחה זה מפני שלא נמצא מזה רמז בכתבי הקדש, אך אין לא ראינו ראיה בחלקי נחל חלקך, לשון הנופל על הלשון. העל אלה אנחם: האשקוט ואנוח ולא אקצוף, וכל ל׳ נחמה עקרו מנוחת הרוח.

7\. Sui monti alti ed elevati collocasti il tuo letto; anch' ivi salisti a far sagrifizii.
8\. E dietro l'uscio e lo stipite collocasti il tuo monumento. Dappoi che da me scopertamente t'allontanasti, allargasti il tuo letto, e facesti che a te omai mancassero drudi: amasti il loro concubito ogni dove ne avesti l'opportunità.

על הר גבוה ונשא שמת משכבך: סוף הפסוק פירוש תחלתו; והזכיר משכב על שעבודת האלילים נמשלת לניאוף.

ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך: עשית צלמי אלילים לזכרון בביתך ובמקדשך בביתך (דוגמת וכתבתם על מזוזות ביתך)! כי מאתי גלית ותעלי: גלית מן הפעלים המשמשים שמוש תאר הפועל, כמו מהרו שכחו מעשיו, ומהרו והורידו את אבי הנה, ומלת ותעלי ענין התרחקות, כמו העלו מסביב למשכן קרח, ואולי הקריאה ותעלי מבנין נפעל. גלית ותעלי, רחקת מעלי בגלוי ובפרהסיא; ורש״י וגש׳ פירשו כי מאתי רחקת, וגלית משכבך, ועלית על משכבך. הרחבת משכבך. הרחבת משכבך: לקבל בו רבים. ותכרת לך מהם: המפרשים כלם פירשו ותכרתי לך ברית עם קצת מהם, וגש׳ מודה כי קשה הדבר שיבא ל׳ כריתת ברית בלא ברית, עם ... אחריו, גם מלת לך יתרה ואין כמוה בל׳ כריתת ברית, גם מלת מהם קשה, וגם למה יאמר שכרתה ברית עם קצת האלילים ולא עם כלם? ואני אומר שהוא מל׳ ולא נכרית מהבהמה לחם יא קין, והטעם הרחבת משכבך ושכבת עם כל הבא לידך, על שחסרו לך נואפים, וזה קרוב לענין מה שכתוב ותזנים וגם לא שבעת (יחזקאל ט״ז כ״ח), ולפי זה היה ראוי לנקד ותכרת, ומה יש לאמר, כי והכרה בלא יו״ד בסוף אינו אלא זכר. אהבת משכבם

9. Ti presentavi ad ogni Re (Divinità) con unguenti; e moltiplicavi i tuoi profumi; e mandavi i tuoi messi sin lungi, ed abbasso sino agli inferi.

10. Stanca delle lunghe tresche non dicesti: voglio desistere; trovasti ancor vivo il tuo vigore, quindi non ti prendesti pensiero.

11. E di chi ti sei tu presa ~~pensiero~~ affanno e timore, pensando che dovevi venir meno? Di me non ti ricordasti, non mi avesti in mente. Io già tollerava, e ciò da lungo tempo, quindi non mi temesti.

12. Or io voglio publicare quale sia la tua virtù; publicar quali siano le tue azioni, né esse potran giovarti.

13. Quando sclamerai, salvinti coloro che d'intorno ti radunasti. — Ma tutti il vento li porterà via, un soffio li rapirà; e chi in me confida si godrà la terra, e possederà il mio santo monte.

יד חזית: אל כפירוש רש"י אהבת משכב עמהם בבחירת יד ומקום, כלומר בכל מקום ובכל זמן שנזדמן לך משכבם, אהבת אותו ולא נמנעת. יד: ל' מקום, וכאן ענינו כפירוש רש"י שמוש. מהם, משכבם: הכנוי חוזר על הדודים, ואם לא נזכרו.

ותשורי למלך בשמן: אל כי מאחר שהתחיל העם המוצא לאשה זונה, אמר שהיא הולכת לקדם פני המלכים מרוקחת בשמן טוב, וכל מיני מרקחות, וזה סימן להפך מנהג אשה זונה אשר לא תכלם מפני כל; ובמלת מלך יש גם רמז למולך (עיין למעלה ל"ז י"ג); ומלת למלך אל שנינה לכל מלך. כמו ליום שנזכרו לכל יום, לדור לכל דור. ותשורי: ל' הליכה, וכן אל ערבי, ומזה תשורה מרקם אתנה, ומזה שירה (ר' רד"ק). ותשלחי ציריך עד מרחוק: להביא לך דודים. ותשפילי (רלב"ג) עד שאול: דרך הפלגה אם במעמקי ארץ היו נואפים, היית הולכת אחריהם.

ברב דרכך יגעת: בעל אוצר השרשים פירש דרך כנוי לתשמיש, וכן נכון לפי הענין, ונוטה לזה תרגום החכם שד"ל. נואש: בינוני נפעל משרש יאש, רצוי לא נואש את לבי, והרחיקו מדרך זה. חית ידך מצאת: מצאת ידך וכחך חיה ובריאה לעשות עוד כאשר עשית. על כן לא חלית: לא דאגת לעתיד, כמו ואין חולה מכם עלי (ש"א כ"ב ח'); ואחד מתלמידי אומר שאולי הקריאה הנכונה חית ירך בריש, מן ונפלה ירכה (במדבר ה' כ"ז) כנוי לרחם.

ואת מי דאגת ותיראי כי תכזבי: ממי דאגת וממי יראת, להתבונן ולהבין כי לבסוף תכזבי, ל' אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח י"א) כלו' לא דאגת ולא יראת, ולא חשבת כי תכזבי. הלא אני מחשה: הייתי מחריש ושותק, וגם מזמן כביר הייתי מחשה, על אותי לא תיראי; וגעז' פירש תיראת מי דאגת בו, ואין לפירוש זה טעם, וכי עלתה על לב שיעבדו ע"ז לאונס? ועל כן הוא מזכיר אותם כאשה החוזרת מרצונה אחר הנואפים; ורד"ק ולודוביקוס de Dieu ורס' פירשו כי תכזבי שתכחישי מה שעשית, ואמנם אם כזב ענינו הפך אם כחש, כזב הוא האמירה על לאו הן, וכחש על הן לאו.

אני אגיד צדקתך: כשהייתי מחשה ומחריש היית בוטחת בי, עכשיו אגיד ואפרסם דרכיך ומעשיך כלו' לא אחריש עוד, ואז מעשיך לא יועילוך להצילך מידי. צדקתך: דרך לעג, אגיד מה היתה צדקתך. ואת מעשיך: ואגיד את מעשיך, שאינם מעשי צדקה אלא מעשים רעים, ולא יועילו לך לזכות בדין.

בזעקך: ואז כשתזעקי מצרה יקומו נא ויצילוך אותם שקבצת קבוציותיך, דודיך אשר אהבת, הם האלילים, וכל זה דרך לעג. יקח הבל: הבל פה, רוח קל, וכן כל הבל, עקרו הבל פה. ינחל ארץ ויירש הר קדשי: אין הכוונה שישוב מן הגלות לא"י, אך היא מליצה של המצב המוצלח והקיים, כמו וענוים יירשו ארץ, שכון ארץ

ורעה אמונה, בני עבדיך ישכונו.

57. 13 – 63. 10

נז י״ג עד ~~סוף הספר~~ סג י׳

Seguito dei superiori vaticinii, interrotti ~~per l'interpolazione~~ dal canto funebre; ~~con alcune allusioni alle~~ colpe dei contemporanei, ricaduti (sotto Manasse) nell'idolatria, ed alle calamità ch'erano loro destinate.

המשך הנבואות על הגאולה העתידה, ~~עם קצת רמיזות על חטאות אנשי דורו (בתחלת מלכות מנשה) שחזרו לעבודת האלילים, ועל העונש העתיד לבא עליהם~~

14. Egli dirà: rialzate le strade, sgombrate la via, levate ogni intoppo dal cammino del mio popolo.

אמר: חוזר למעלה (נו ח) נאום ה' אלהים מקבץ נדחי ישראל, והנביא אומר עכשיו כי אז יאמר ה' סלו סלו המסלה וישובו נדחי ישראל לארצם בשלום. סלו: חוזר לדרך הכתוב אחריו, ועניינו הגביהו הגומות שבדרך, ותהיה הדרך ישרה, סלו תה' סלו, לרוכב בערבות, סלסלה ותרוממך. פנו דרך: ואחר שתהיה הדרך סלולה וישרה, פנו אותה מכל דבר שיוכל לעכב ההליכה עליה.

15. Imperocchè dice così l'Eccelso ed Altissimo, di cui il nome è: quegli che ha sede in sublime e santo luogo: in altissimo e santo luogo io ho sede, ed insieme vicino all'oppresso ed umile di spirito; pronto a ridonar la vita agli spiriti umili, a ridonar la vita ai cuori abbattuti.

כי כה אמר רם ונשא: הזכיר התארים האלה מפני שהוא רוצה לומר אחר להחיות רוח שפלים. שוכן עד וקדוש שמו: נ״ל האל אשר שמו הוא שוכן עד וקדוש, ועד וקדוש תארי המקום אשר הוא שוכן בו, ועד כמו מרום, וכמו שמפרש מרום וקדוש אשכון; והנה לא מצאנו עד אלא על בלתי בעל תכלית בזמן, אמנם כמו שהמלות הרבה משמשות ביחד על הזמן ועל המקום (כמו אחר, לפנים, אחור, קדם, אחרון, קדמון, הנה, פה, עד אנה, והלאה, ומעלה), כן מלת עד נשא כאן על הגבהת במקום, כלומר בגבוה, והוא שמי השמים; ואולי גם במליצת הררי עד הכוונה על הגבוה, וכן אתה רואה כי מלת עד כשהיא מלת הטעם היא מורה על הזמן ועל המקום בשוה; וכן מלת עולם נ״ל שגם היא נאמרת לא על הזמן בלבד, אלא גם על המקום, כלו' על גובה בלתי מוגבל, כמו גבעות עולם, במות עולם, (יחזקאל ל״ו ב׳) פתחי עולם, וכן עולם חסד יבנה (תהלים פט ג׳), נ״ל שהכוונה בו על השמים הנזכרים בסוף הפסוק; ועל הדרך הזה נ״ל שהושאל אחר כך עולם להורות על כלל הבריאה (universum), כי תחלה הונח על הזמן הנעלם ובלתי מוגבל, לשעבר או להבא, ואחר הושאל על המקום בלתי מוגבל, והוא כלל המציאות. מרום וקדוש אשכון: כאן תלת דברי האל, אני שוכן במקום מרום וקדוש, ואני שוכן עכ״ז את דכא, עם דכא ושפל רוח.

16. No, io non so esser sempre avverso, esser sempre irato, imperciocchè da me procede che lo spirito del corpo si vesta, e le anime son io che le feci.

כי רוח מלפני יעטוף: לא יתכן שאקצוף לעולם עם בריותי, כי הרוח העוטף ומתלבש בגופם, שהגוף כלבוש אליו (כמו ועמקים יעטפו בר) מלפני הוא, ואני עשיתי הנשמות (רד״ק דון יצחק Clericus) ר״ל כי מלפני ומאתי הוא שהרוח מתלבש בגוף, כלו' אני בראתי הגוף שהוא מלבוש הרוח, וגם הנשמות אני עשיתי, והנה אנכי בורא הגוף והנשמה יחדו (תלמידי מוהר״ר ש״ל), וכן תרגמתי, והנה הרוח והנשמה שהזכיר כאן, הכוונה בהם

בלא ספק על העצם הפשוט החי לנצח, וכטעם והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, וכמו (דניאל ז' ט"ו) אתכרית רוחי אנא דניאל בגו נדנה, ואין הכוונה כמו בספר מקומות על הנשימה, ולפיכך אמר ונשמות בל"ר, מה שלא נמצא בכל המקרא; וספר מפרשים פירשו יעטוף מן תפלה לעני כי יעטף, ורלב"ג ולפניו Weisel פירשו כשיעטוף הרוח בצרה, אני עושה לו נשמה, אני מוציא לרוחה (כטעם וינפש); וגעז' פירש כי הרוח והנשמות שעשיתי יעטפו ויגוועו מלפני, כטעם רוח הולך ולא ישוב.

בעון בצעו: בעון שהיה רודף תמיד אחר הנאתו, אחר הערב והמועיל לו לבדו, כלו' שלא היה אוהב רק את עצמו, וזה שרש פורה כל המעשים הרעים. בצעו: מל' מה בצע, מה הנאה. הסתר ואקצוף: כשקצפתי עליו הסתרתי פני ממנו, וילך שובב: ועי' הסתרת פני ממנו בגלות, שאין חזון ואין אותות ומופתים, הוסיף ללכת שובב בדרך לבו, וכטעם ואין קורא בשמך מתעורר להחזיק בך כי הסתרת פניך ממנו (ישעיה ס"ד ו'), ומקרא שאחר זה ראיה לפירושי; ורש"י וגעז' פירשו ואף על פי כן הלך שובב בדרך לבו; ואמר בעון בצעו בכנוי הנסתר כנגד ישראל, כדרך שקיים למעלה עד אקבץ עליו לנקבציו.

דרכיו ראיתי: אעפ"י שהסתרתי פני ממנו, ראיתי דרכיו, והנני רוצה לרפוא לו, ולהנחותו בדרך טובה, עי' חזרת השגחתי עליו.

בורא ניב שפתים: הוא תאר השלום, ושיעור הכתוב כך הוא, אמר ה' שלום שלום לרחוק ולקרוב, שלום שהוא בורא ניב שפתים, כלומר שהוא נותן פתחון פה לאבל דומם; ולכך מליצת השיר הקדים את התאר אל המתואר. כן פירשתי ביום ז' אב תקצ"ז; וקודם לכן בשנת תקצ"ג פירשתי לדבק עם הפסוק הקודם, ולאבליו בורא (אני) ניב שפתים, אתן להם פתחון פה, כי האבל יושב דומם, וקשה לפירוש זה חסרון מלת אני. והמפרשים פירשו שה' יברא דבור חדש, שהכל יאמרו שלום, וזה רחוק; וגעז' פירש כי ה' יחדש בפני ישראל תהלה ותודה אליו על מה שייטיב להם, וגם זה רחוק, כי ניב שפתים לא יובן ממנו אם הוא לשבח או לגנאי, ול' ניב שפתים סתם לא יתישב כאן כי אם לפי פירושי.

— לרחוק ולקרוב לשלום יחדו

והרשעים כים נגרש: המפרשים פירשו ל' גירוש, וכן ויגרשו מימיו, ונ"ל שאין ל' גירוש מתישב יפה כאן, מלבד שלא מצאנו גירוש בקל (חוץ מן הבינוני והפעול, ואין להביא מהם ראיה), ונ"ל כי גרש הנאמר כאן הוא ענין בפני עצמו, מל' ועלתה כיאור כלה ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים (עמוס ח' ח'), וטעם ונגרשה ונשקעה, תהיה הארץ מכוסה במים ובטיט כארץ מצרים כשהיאור עולה, וטעם כים נגרש, כים שמימיו עכורים.

כי השקט לא יוכל: ואם היה שוקט היו מימיו נעשים צלולים, ועי'

17. Pel suo peccato dell' interesse mi sdegnai, e lo percossi, e sdegnato ne ritirai la faccia; ed così seguì contumace la via del suo cuore.

18. Vidi il suo procedere, e voglio risanarlo, voglio dirigerlo e render consolazione a lui, ed a quelli fra esso, che vivono in lutto.

19. Pace, pace, creatrice del frutto delle labbra (atta a ridonare la favella a chi per mestizia e lutto vive taciturno) al lontano ed al vicino, dice D.; ed io lo risanerò.

20. Ma i malvagi sono qual mar torbido, il quale restar quieto non può, e le sue acque ~~restano~~ sono intorbidate da limo e fango.

שהשקט לא יוכל, מימיו שוברין ברפש טיט, וטעם המשל כי
כמו שאין לתמי הים שיהיו בלונים. כן הרשעים גמורים אין להם
רפואה, וזה כנגד מה שאמר ורפאתיו.
אין שלום: אבל מה שאמרתי שלום שלום לרחוק ולקרוב,
אין לו מקום ברשעים הגמורים, אך הם יקבלו ענשם.

21. Non v'è pace, dice il mio Dio, pei malvagi.

נ"ח

58.

קרא בגרון: הוא אומר לנביא שיוכיח ישראל בגלות.

1. Grida a tutto fiato, senza risparmiarti, alza la tua voce a guisa di buccina, e fa presente al mio popolo la sua colpa, ed alla famiglia di Giacobbe i suoi trascorsi.

ואותי יום יום ידרשון: הם מתפללים אלי יום יום. ודעת דרכי
יחפצון: עושים עצמם כאלו חפצים לדעת הדרכים הטובים
בעיני כדי ללכת בהם, כמו ודעת דרכיך לא חפצנו מה
שדי כי נעבדנו; וגם' דומה פדוש זה ומפרש הכל על תקות
הגאולה, ומפרש דעת דרכי לדעת גאולתי, ומשפטי צדק
משפטיו בשונאי ישראל, וקרבת אלהים התגלותו לגאול עמו, וכל
זה נגד פשט הכתוב.

2. Essi ogni giorno ricorrono a me, e mostran brama di ben conoscere il procedere da me voluto; quasi fossero nazione praticante la virtù, nè mai abbandonante la legge del suo Dio; mi chieggono le leggi della giustizia, mostrano desiderio d'aver Dio vicino.

למה צמנו: שרש צום לא הונח מתחלתו להורות על התענית. אלא
תחלת הוראתו קבוץ עם (והוא קרוב לשרש צמם הידוע בערבי
ומחנו צומת הגדים (כספר העיר ר' יוסף קמחי) המצום,
וקרוב לו גם שרש צמם שמחנו עם ועם), והונח לאסיפת העם
לתשובה ולתפלה, כטעם כי יצומו אינני שומע אל רנתם (ירמיה
י"ד י"ב), קדשו צום קראו עצרה אספו זקנים כל יושבי הארץ
(יואל א' י"ד), בן קראו צום והושיבו את נבות בראש העם
(מ"א כ"א ט') שהמכוון בו שיושיבו את נבות לדרוש ברבים
ולהוכיח את העם על מעשיהם, כי זה היה עקר כוונת יום
צום, שיתאסף העם ויתפלל לה' וישמע לדברי תוכחה, ואחר
הושאל לי צום על התענית עצמו, אשר אמנם עקר שמו
אינו צום, כי אם ענוי נפש. תמצאו חפץ: כטעם ממצוא
חפצך האמור למטה, תתעסקו בצרכיכם. וכל עצביכם
תנגשו: ועצביך בבית נכרי (משלי ה' י'), הוא הממון
שהוא יגיעו של אדם (כרד"ק). תנגשו: מושב על הממון, כמו
ינגש את הכסף ואת הזהב (מ"ב כ"ג ל"ה) והכוונה תנגשו בעלי
חוב שישלמו לכם את חובם.

3. Perchè (dicono) noi digiuniamo, nè tu mostri di vedere; noi affligiam la nostra persona, nè tu mostri di saperlo? — Ecco nel giorno stesso del nostro digiuno vi occupate de' vostri interessi, e tutti i vostri crediti esigete.

לא תצומו כיום להשמיע וגו': עתה אין אתם צמים כדי שתשמעו
תפלתכם השמימה. כיום: עתה; ויונתן פירש אל תצומו כמו
שאתם צמים היום.

4. Voi digiunate per mover litigi e risse, e per battere altrui con malvagio pugno; voi non digiunate omai, perchè la vostra voce udita sia in cielo.

5. Dev'egli esser tale il digiuno, ch'io approvo, il giorno in cui l'uomo affligge la propria persona? Consiste esso forse in ciò, che uno incurvi qual giunco la testa, e cilicio e cenere stenda sopra di sè? Chiamerai tu questo un digiuno, un giorno gradito a J.?

6. Questo bensì è il digiuno ch'io approvo: sciogliere i vincoli inumani, disciorre i nodi del giogo, e mettere in libertà gli oppressi, ed ogni giogo rompere.

7. Sì, qualor tu divida coll'affamato il tuo pane, e poveri gementi introduca in casa; quando visto un pezzente tu lo vesta, nè chiuda gli occhi ai bisogni del tuo simile.

8. Allora scoppierà a guisa dell'alba la tua luce, e la tua salute in breve quasi da terra sorgerà; la tua giustizia ti precederà, e la maestà di J. ti seguirà.

9. Allora, se tu chiamerai, J. risponderà; se sclamerai, Egli dirà: eccomi; quando cioè toglierai di mezzo a te ogni vessazione, porgere il dito, e parlare iniquità.

10. E offrirai favorevole al famelico l'animo tuo, e l'animo afflitto renderai pago; spunterà allora in mezzo all'oscurità la tua luce, e le tue tenebre si faranno qual meriggio.

הלכף כאגמון וגו': האם תחשבו כי עקר התשובה והתענית אינו תלוי אלא בזה, ואחר שעשיתם זה יהיה אתם לריב ולמצות ולהכות איש את רעהו, ושאין המעשים האלה מפסידים את התענית.

פתח חרצבות רשע: לקרוא דרור לבעלי חוב המשועבדים שלא במשפט; חרצב (בהפוך אותיות) בערבי ענינו קשירת חבל בחוזק (גמעו) אגדות מוטה: קשרי העול; מוטה ל' מוט, והכוונה עול.

פרוס: ל' כניעה ושבירה, כלו' שתתן חצי לחמך לרעב. מרודים: כמו ימי עניה ומרודיה, זכור עניי ומרודי, והוא מן אריד בשיחי, והיה כאשר תריד, ענין אנחה. ומבשרך: מחברך שהוא בשר כבשרך, כן תרגם רש"י; והנה המסתכל בתוכחה זו ימצא שאינה דומה לענין חזון ישעיהו (סימן א'), אלא ששם הוא מדבר בזמן הבית, ואומר למה לי רוב זבחיכם וגו', וכאן הוא מדבר לזמן הגלות והוא מזכיר התפלות והתעניות שאנו עושים במקום הקרבנות; וגם דבר על עוות הדין, וכאן השמיטו, כי כן באמת בתי דינים שהיו בישראל בגלות לא שמענו שהיו חברי גנבים ואוהבי שחד.

והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך: דוגמת כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל, זכותך תלך לפניך וה' מאחריך, ואתה תהיה שמור מכל רע.

מוטה: עול ושעבוד בחברך. שלח אצבע: Grotius ואחריו רש"י וגזעני פירשו סימן לעג וקלס, כלשון Martialis (II.28)

Rideto multum ....

.... et digitum porrigito medium

ולפי ענין הפרשה הזאת נ"ל כי שליחת האצבע איננה אלא סימן שלטון ורבנות והתגאות על אחרים, כטעם ושלח ירבעם את ידו לאמר תפשוהו.

ותפק לרעב נפשך: המפרשים פירשו ל' הוצאה (משרש נפק), וגעש פירש תוציא לרעב דבר רצון נפשך, ולד' תפק כמו תמציא, כמו ואשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (משלי ג' יג), כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה' (ח' לה), ונ"ל כי משרש יצא נעשה אחר שרש מצא, שהוא כמו הפעיל משרש יצא, כי המוצא דבר מה הוא מוציאו ממצפונו, ועל הדרך הזה אמרו הפיק כאלו הוא הקפעיל מן נפק ושתמשו בו להוראת מצא, וכשרצו להשתמש בו להוראת המציא (כמו כאן) לא היה בידם להוסיף סימני ההפעיל על מלת הפיק שכבר היא הפעיל, והשתמשו בו בל' אחד בשתי הוראות, כמו שהוא הענין במלת הבין, שלפעמים הוראתה

ישעיה נ"ח נ"ט

כהוראת בנין הקל, ולפעמים הוראתה כהוראת הפעיל, כמו הבינני (תהלים קי"ט ק"ך).

11. D. Sarà sempre la tua guida, e sin nei luoghi aridi renderà satolla la tua persona, e vigorose le tue membra; e tu sarai qual giardino irriguo, e qual sorgente, di cui l'acqua non ~~manca~~ fallisce.

ונחך ה': כמו ה' רועי לא אחסר, כי מרחמם ינהגם. והשביע בזמן בצורת כתרגומו ~~בצחצחות נפשך: אפילו אם תפגע בארץ צחיחה וציה, הוא ישביע נפשך~~. יחליץ: יחזק, מל' חלוצי צבא (רש"י רד"ק וגש"י).

12. La tua gente rifabbricherà antiche ruine, tu rialzerai vetuste fondamenta, e verrai chiamato Ristauratore di ruine, Restitutore delle publiche vie, rendendo il paese nuovamente abitato.

ובנו ממך: אנשים שלך, ועם כל ישראל מדבר (גשני). מוסדי דור ודור תקומם: הבנינים אשר מכמה דורות נהרסו ולא נשארו אלא יסודותם, תקומם ותגביה יסודותם בבנותך עליהם בנין חדש. משובב נתיבות לשבת: מחזיר הדרכים לקדמותן, שיהיו בני אדם עוברים בהם, מה שלא היה כשהיו הערים שוממות, והנה גדרת הפרצות והשבת הנתיבות, הוא כלו לשבת, לישוב הערים; והנה חרבות עולם מעיד בבירור כי על הגאולה העתידה מדבר ולא על גאולת בבל, כי אין יקרא חרבות עולם ומוסדי דור ודור לחרבות שלא היו כך אלא כשבעים שנה.

13. Se ritirerai in grazia del Sabbato i tuoi piedi, dal fare i tuoi interessi nel giorno a me sacrato; se qualificherai il Sabbato giorno di delizie, e giorno onorato quello, che sacro è a D., e l'onorerai col non darti in esso alle tue abituali occupazioni, col non fare i tuoi interessi, ~~e nemmeno tenere discorso~~ deliberare sul da farsi.

אם תשיב וגו': אם תעשה שרגליך תשוב אחור מפני כבוד השבת מעשות חפציך ביום קדשי. ודבר דבר # ~~ממצוא עסקיך. ומה מלין דקונם, כלומר דברי און, ואחריו המזיק גשני, ויפה השיב רד"ק כי זה גם בכלל אסור, מלבד כי לפי העקר חסר; ורבו מלים ודבר דבר לדברים בטלים, והעקר כמו שפירשתי לדבר ממצוא חפציך, כלומר בעסקיך.~~

14. Allora potrai deliziosamente confidare in D., ed io ti farò sormontare i più eccelsi siti, e ti farò godere il retaggio promesso a Giacob tuo padre: è la bocca di D., che il dice.

אז תתענג על ה': אז תהיה נשען ובוטח עליו בשמחה ובלי פחד רעה, וכן והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, אם על שדי יתענג יקרא אלוה בכל עת (איוב כ"ז י'), כי אז על שדי תתענג ותשא אל אלוה פניך (שם כ"ב כ"ו). והרכבתיך על במותי ארץ: על המקומות הגבוהים, והנה אצל הקדמונים שלא היו להם כלים שבימינו היו המקומות הגבוהים למחסה ליושבים שם, ולפיכך שלמטה קשה היה להם מאד לעלות אליהם, נקרא משגב, שענינו מקום גבוה, מורה גם מקום מחסה (וכיוצא בזה בלשון מלות insormontabile, insuperabile), וזהו והרכבתיך על במותי ארץ שענינו לא יהיה דבר עומד בפניך. נחלת יעקב: אז.

להשגיח על עסקיך, ולענין עצה ולהסכים על מה שראוי לך לעשות, כמו עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום (למעלה ח' י') (תלמיד יצחק פארדו). ומה מלין דקונם, כלו' דברי און, ואחריו המזיק גשני, אך לפי העקר חסר; ורד"ק טוען כי זה גם בכלל אסור, וזו אינה טענה, כי יתכן שדבר הכתוב בהווה, כי ביום השבת שבטלים ממלאכה ומתקבצים אגודות אגודות מדברים דברי און כגון לשון הרע (תלמיד שיעזר שה אגל).

59.

נ"ט

1. La mano di D. non è già debole, che non possa salvarvi, nè è sordo il suo orecchio, che non possa udirvi.

לא קצרה יד ה': מל' ויושביהן קצרי יד (למעלה ל"ז כ"ז) ענין חולשה. והכונה לא נתמעט כח ה' לעשות ולמנוע להפליא, כאשר עשה את אבותינו (יצחק פארדו). משמוע: כשאתם מתפללים לפניו על הגאולה.

2. I soli vostri peccati vi separano dal vostro Dio; ed i vostri trascorsi fanno sì ch'egli rivolga da voi la faccia, in guisa da non udirvi.

היו מבדילים: אינו רחוק מכם, אך עונותיכם הם כמחיצה המבדלת ביניכם וביני. הסתירו פנים מכם: גרמו שיסתיר פנים מכם (רש"י רשב"ם ורד"ק), והנה סוף הפסוק פירוש המשל שבתחלתו.

ודעת Vitringa ורד"ק וגזי' כי גם זה משל, חטאותיכם חוצצים
ומסתירים פניו מכם, וזה לא יתכן, כי אחר שהוא מקיים מבחוץ,
לא היה הסתירו פניו מכם, אלא הסתירו אתכם מפניו, מלבד כי
המליצה תעכב הרבות ולא השמע.
נגאלו: כמו נגעלו, ובאל"ף במה גאלנוך (מלאכי א' ז'), והוא
נפעל, אלא שנקדוהו כך שלא יתערב עם נגאלו ל' גאולה.
ואצבעותיכם בעון: בגנבה וגזלה.
אין קורא בצדק: אין מכריז הצדק לשבח, כמו הודו לה' קראו
בשמו, וכן כל קרא בשם, ורמב"ע ורד"ק פירשו אין מוכיח, ודון
יצחק ורש"י פירשו אין קורא על התובע, ואין נשפט על הנתבע,
אמנם אין ל' נשפט נופל ביחוד על הנתבע, כמו ונשפטתי אותו
בדבר ובדם (יחזקאל לח כב), כי באש ה' נשפט (ישעיה ס"ו י"ו)
הרו עמל והוליד און: משל, והטעם מחשבותם עמל ומעשיהם
און, ופירוש און עיין למעלה א' ה'.
ביצי צפעוני בקעו: הם מוציאים ויולדים ביצי צפעוני. בקעו:
על ההוצאה מן העוף, כמו לביצים שבקעו ויצאו מהם כלומר
אתה בקעת מעין ונחל, בצורות יאורים בקע, ענין הוצאה,
ובנפעל תבקע אפעה ענינו יציאה, ואין הכוונה שהם מחממים
ביצים של צפעוני עד שנבקעים ויוצא מהם הדרך, שא"כ אינם
ביציהם אלא ביצי צפעוני, והרי אח"כ הוא קורא אותם ביציהם (האוכל
מביציהם), אבל מגופם יצאו, וכן קורי עכביש יארוגו הכוונה שהם
מוציאים מפיהם דבר דומה כחוט העכביש, וממשיכים ממנו
חוטים ואורגים אותם מעשה אורג, כדרך קורי עכביש; ואין
הכוונה שהם אורגים החוטים היוצאים מפי העכביש, אלא הם
עצמם מוציאים מקרבם דברים דומים לביצי צפעוני וקורי עכביש,
וזה פירוש הרו עמל והוליד און; וכל זה משל כנגד הרו עמל.
והזורה: ל' ותשכח כי רגל תזורה וחית השדה תדושה (איוב
לט יה), ל' מעיכה והוצאת הלח העצור, כמו לא זורו ולא
חבשו, והוא פעול מן הקל והה"א משפטו והזורה, כי ביצה נקבה.
תבקע אפעה: תצא מן הביצה, כענין ובקעה ודגרה (לד
ט"ו).
קוריהם לא יהיו לבגד: כלו' אינם עושים שום דבר טוב ‡ ופעל
חמס בכפיהם: הונם ועשרם שהוא בכפיהם (שמחזיקים בו
כדבר חביב) הוא פרי החמס שעשו, כטעם ומן החמס אשר
בכפיהם (יונה ג' ח').

‡ ולא יתכסו במעשיהם: הקורים היוצאים מהם אינם
מועילים להתכסות בהם אחרים, ואף הם עצמם לא יתכסו בהם, כי קורי עכביש
הם. במעשיהם: במה שיוצא מהם, עד כחש מעשה זית (חבקוק ג' יז), מכל אשר
יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג (במדבר ו' ד'), ע"ש פירושי, ודרך צחות
אמר מלת מעשיהם בפ' זו אחר זו בב' הוראות שונות, כמו למעלה הן גור
יגור מי גר אתך (נ"ד ט"ו) וכדים כמהו.

3. Imperciocchè le vostre palme son lorde di san-
gue, e le vostre dita di peccati; le vostre labbra
parlan menzogna, la vostra lingua discorre
iniquità.
4. Non havvi chi celebri la giustizia, nè chi liti-
ghi con lealtà: si confida nella ~~lealtà~~ vanità, si parla men-
zogna, si concepisce ingiustizia e si partorisce ini-
quità.

5. Essi depongono uova di basilisco, e tessono tele da
ragno; chi mangia delle loro uova muore, e se taluno
ne schiaccia ne esce fuori un velenoso serpe.

6. Le loro tele non servono a far panni, nè potrebbe-
ro delle proprie produzioni coprirsi: le loro azioni
sono azioni d'iniquità, e quel che tengono in pu-
gno è il prodotto della violenza.
7. I loro piedi corrono al male, ed offronsi pronti
ove trattisi di versar sangue innocente; i loro pen-
samenti son pensamenti iniqui, pernizie e rui-
na è nei loro sentieri.

8. La via della pace non conoscono, nè havvi giustizia nei loro andamenti, obliqui rendettero i loro sentieri, chiunque vi cammina più non sa che cosa sia pace.

9. Quindi è che da noi si allontana ogni cosa diritta, nè mai raggiungiamo la prosperità; noi speriamo luce, ed abbiamo oscurità; aspettiamo chiarore, ed invece camminiamo nelle tenebre.

10. Brancoliamo quai ciechi alla parete, quasi privi di occhi andiam tentone; intoppiam di mezzogiorno come fosse notte; in contrade felici noi siam quai morti.

על כן רחק משפט ממנו, ולא תשיגנו צדקה: כי משפט וצדקה נאמרים על ההצלחה, כי כן ההצלחה היא כשעניני האדם הולכים בדרך ישר, ולא יתקלקלו, לנטות ימין ושמאל, ועל המשפט והצדקה אמר היושר משאלים על ההצלחה, וכן למטה נקוה למשפט ואין לישועה רחקה ממנו, וכאן הנביא מדבר עצמו עם ישראל. נגששה: נמשש כל קורי. באשמנים: דומה בן לברט ואחריו ~~ורש״י וגזניוס~~ ~~Dathe, Döderlein, Hoppe, Hocker~~ פירשו לשון שמן, קמחי (כנ״ל) פירשו במחשכי הארץ, וקמחי (כמ״ל) כמו אשר בני אדם מתים באשמנים והראשון קרוב אלי.

11. Urliam tutti a guisa d'orsi, gemiamo a guisa di colombi: attendiamo cosa diritta, ed essa non si mostra; la salute, ed essa è lungi da noi.

12. Imperciocchè son numerose le nostre colpe, le quali sono in faccia a Te, ed i nostri trascorsi ci accusano: sì, le nostre colpe ci stanno appresso, i nostri peccati noi li conosciamo.

כי רבו פשעינו נגדך: אין אומרים פשע נגד פלוני, אלא פשע בו, ע״כ צריך לפרש רבו פשעינו, והם כנגד עיניך וגלויים לך, כמו וחטאתי נגדי תמיד. כי פשעינו אתנו: כמו ואת מי אין כמו אלה, והטעם ידענום.

13. Mostrarci ribelli ed infedeli a S., e scostarci dal seguire il nostro Dio: parlar frode e cose falsissime, concepir nella mente, e trarne fuori parole mendaci.

14. La giustizia viene costretta a trarsi indietro, e la virtù a tenersi da lungi, sì, la verità intoppa in piazza, e la rettitudine entrare non può.

פשוע וכחש בה׳: אלו הם עונותינו. וכחש בה׳: לא הכחשת מציאותו, אלא עשות עצמנו כאלו אינו עבדיו, כמו ותדוך וכחש בה. ונסוג: ע״ל מעלה פ״ה. הרו והגו: תחלה הרו בלב, ואח״כ הגו מלב, הגו ענין הוצאה, כמו הגו סיגים מכסף, והיו ההגיין ראויות לבחון. והוסג אחור משפט: כמו למעלה פסוק ט׳. כי כשלה ברחוב אמת: כאלו היא נכשלת ונופלת ברחוב, ולא תוכל לבא הביתה.

15. La lealtà più non esiste, e chi si scosta dal mal fare agisce da mentecatto. Cosicchè S. con dispiacere vede non esservi giustizia.

האמת: האמונה והתמימות. וסר מרע משתולל: מלי אשתוללו אבירי לב, מוליך יועצים שולל ושופטים יהולל (איוב י״ב י״ז), מוליך כהנים שולל (---י״ט) ענין השגעון והעדר הדעת (כרש״י, Vitringa, Coccejus), וכן אלכה שולל וערום (מיכה א׳ ח׳) אלך כמשוגע, וכאן הכוונה שכל מעשיו כאלו הוא משוגע, כי בזמן שיש אמת במדינה, והולך בדרך תמים הוא עושה מעשיו בשכל ומצליח בהם, אך כשהוא אנשי מרמה, אז מי שהוא סר מרע לא יוכל להצליח, והרי כל כל דרכיו מתנגדים להצלחתו, והוא עושה מעשה משוגע. ורש״י וגזניוס ואחרים פירשו כי סר מרע הוא נשלל, ולפי נשלל הוא, לא משתולל, ואשתוללו אבירי לב כמו בנתם דקיה לפירושי.

16. Visto che non v'è nessuno, visto con istupore, che non v'è alcun vindice; ei fa che il proprio braccio lo difenda, che la propria virtù lo sostenga.

כי אין איש: אין מפגיע; ומלת מפגיע המפרשים פירשו לשון תפלה בעד החוטאים, ואין מתיישב עם מה שאחריו וילבש בגדי נקם וגו׳, אלא מפגיע נוקם ומייסר החוטאים ועושה שפגיע בהם נגעים, כמו

ואם לא הפגיעה: כך בעת רעה ובעת צרה את האויב (ירמיה ט"ו י"א).
ותושע לו זרועו: אמר לו כי החטאים מכשילים אותו ופושעים בו, וכמו
שאמר פדות וכחוש בה' וצדקתו: מדת הדין נגד הרשעים, להצלת
הטובים.
וכובע ישועה בראשו: הטעם שם הישועה בראשו ככובע, וכן וילבש
בגדי נקם לבש נקם כבגדים. והוא דרך מליצה לומר כובע ובגדים
כאמור: שאין שם באמת לא זה ולא זה.

17. Si vestè di giustizia a guisa di lorica, e mettesi in capo l' elmo della salute; indossa qual veste la vendetta; e si copre a foggia di palio di ~~[illegible]~~ furore.

כעל גמולות כעל ישלם: כמו שראוי למעשיהם, כמו שראוי ישלם (רש"י
[illegible] ורש"י יגעש"), ומלת כעל גמולות יש לה חבר במקרא
([illegible]) כעל כל אשר גמלנו ה'. ונותן נראה שהיה קורא בעל גמולות
גמול ישלם. לאיים גמול ישלם: ימנוע על חטאתם גם יושבי האיים
הרחוקים, ונראה שזה נאמר על האומות.

18. Secondo che meritano le azioni, sì, secondo che meritano ei pagherà; ira cioè ai suoi avversarj, guiderdone ai suoi nemici; alle più lontane contrade il guiderdone pagherà.

כי יבא כנהר צר: בזמן שיהיו הצרים (הם אנשי עמלק) רבים
ומתחזקים כמי נהר, וכטעם ויהי נהר שלומך (מ"ח י"ח), הנני
נוטה אליה כנהר שלום (ס"ו י"ב). רוח ה' נוססה בו: אז רוח ה'
ומתגלה בו ~~[illegible]~~ בגבורה ותפארת, כטעם ויגבה ה' צבאות
ונכבדה בפרטנה
במשפט, נוססה: מל' נס, כמו והיה כמסוס נוסס (י' י"ח) ~~בו~~
~~[illegible] דרוח אשר עליך~~, ור' יוסף קמחי ורש"י
ורגנ"ש פירשו נוססה מגרש נוס, תניס את האויבים; ורגנ"ש ולפניו
Lutherus, Döederlein, Lowth, ולפניהם רבן יצחק ולפנין רבינו
סעדיה הקדיקו מלת כנהר למלת צר, המשיל נקמת ה' וגמולו
שיבא כנהר שאין צר, לא רחב ידים, שעל כן הוא שוטף יותר, ומלבד
זה רוח מאת ה' נושבת בקוצו נהר ודוחקת אותו בחזקה. אמנם
לא מצאנו ל' ניסה אצל נהר, ולא נוסס משנין עניה, גם מלת בו לא תתכן.

19. In guisa che riverirassi nell' occidente il nome di D., e nell' oriente la Maestà sua: mentre verranno a guisa di fiume i nemici, ~~dueste nee di D. mostrerassi in essi sublime~~ lo spirito dell' Et. si mostrerà in essi glorioso.

20. Verrà a Sionne un liberatore, a quelli cioè di Giacobbe, che delle colpe emenderannosi, dice D.

ואני זאת בריתי אותם: עם ישראל. רוחי אשר עליך: תורתי
שגליתי לך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך, שגם בגלות
לא תשכח התורה מישראל רש"י ור' יוסף קמחי), ורגנ"ש מפרש הכל על
הנביאים, שלא תפסק הנבואה מעולם מהם ומן תלמידיהם הבאים
אחריהם ונקראים בני הנביאים. אמנם מלבד שלא נקראו התלמידים
זרע, הנה לפי זה לא תמוש רוחי מעליך ודברי מפיך, אך באמרו
רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך, מורה שהכוונה על
הדברים שנאמרו כבר. מעתה ועד עולם: לא עתה ולא לעולם,
כמו מזכר עד נקבה, מקור ועד שם והבריהם רבים.

21. In quant' a me quest' è la solenne promessa ch' io fo loro, dice D.,: la mia volontà che ti comunicai, e le mie parole che posi nella tua bocca, non si rimoveranno dalla tua bocca, nè da quella della tua più tarda posterità, dice D., nè ora, nè mai.

60. ס'

1. Sorgi luminosa, imperciocchè ella arriva la

קומי אורי: ירושלים תדבר, והענין למות הגאולה, והשורה [illegible]

tua luce, e la maestà di D. su di te risplende.
2. Conciossiachè ecco che mentre oscurità coprirà la terra, e nebbia le nazioni, su di te mostrerassi fulgido D., e la maestà sua sopra te apparirà
3. Le nazioni cammineranno alla tua luce, e i re al chiaro del tuo splendore. #
4. Alza intorno gli occhi vedi: tutti radunansi, e vengono a te: i tuoi figli ne vengon da lungi, e le tue figlie vengono portate in seno.

5. Allora temerai, e tosto ti troverai nella luce, s'intimorirà, e tosto s'allargherà il tuo cuore, mentre verso di te dirigerassi una moltitudine d'altri mari, quantità di nazioni a te verranno.

בשרש, ומשם תתפשט לכל העולם (רד״ק). ומלכים והלכו
2 לאורך אין כוונתו ישאו אליך, אלא אלו יהיו נהנים מאורך,
ויהיה אורך נר לרגליהם, וכן שאין הכוונה לא הלכו אלא לאורו
(שבת כ״ב ב׳) והנה תחלה אמר דרך כלל שהצלחות ישראל
תתפשט לכל האומות, ויה״ב הזכיר דרך פרט שהגוים יבאו אל
ישראל להביא להם בניהם ובנותיהם הגרויים ביניהם בגלות,
3 ולהביא להם תשורות זהב וכסף, ולשרתם ולכבדם בכל מיני
כבוד. והכוונה כי כשיראו האומות כי ברכת ה׳ על ישראל
יתעוררו לכבדם, ולהיטיב להם תחת כל הרעה אשר הרעו
להם בדורות שעברו, ואז יביאו את ישראל לארץ ירושלם,
וגם ילמדו ליראה את ה׳, ותדבק ברכת ה׳ בכל גויי הארץ.

6. Gran copia di gente a camello ti coprirà, i giovani camelli di Midian ed Efà, tutti da Saba verranno, portanti oro ed incenso, e celebranti le lodi di D.

7. Tutte le pecore dei Chedareni raduneranno si presso di te; i montoni dei Nabatei saranno a tua disposizione, verranno anzi sul mio altare per implorare il mio favore, io me adornerò il glorioso mio tempio. (a) מזבח, ל״ע וכו הפסוק (כדעת רד״ק)
8. Chi mai sono queste, che qual nube volano, e come colombi che volano alle loro finestrelle?
~~ויצחק פאקרדו חוקים בי במחל הקניות לשוים מעם הולכין בהם לבא.~~

על השמחה ועל ההצלחה, והחשך על ההפך (רד״ק). כי בא אורך: הגיע זמן ישועתך (רד״ק).
כי הנה החשך יכסה ארץ: לא שכן יהיה אחר הגאולה, כי הגאולה תאיר לכל העולם, וכמו שהוא אומר והלכו גוים לאורך, אלא בזמן שהחשך יכסה ארץ, אז עליך יזרח ה׳.
והלכו עמים לאורך: ילכו באורך, והוא משל לקוח מזריחת השמש, שהוא זורח בקצה המזרח, ומשם אורו מתפשט על כל הארץ, כן ההצלחה וברכת ה׳ תחול #
כלם נקבצו באו לך: יונתן ורד״ק ורמ״ז פירשו על בניך ובנותיך, והנכון כדעת אבע״ז על הגוים הנזכרים בפסוק הקודם שיביאו בניך ובנותיך, כי באמרו על צד תאמנה הורה שלא תבקשנה מאליהן, אלא אחרים יביאו אותנה. תאמנה: כאשר ישא האומן את היונק.
אז תיראי: ענין יראה (רשב״ג ואבע״ז). ונהרת: תאירי. יאיר לך, כמו הביטו אליו ונהרו, תחלה תיראי, אחר מעט תשמחי, וכפל הדבר ואמר ופחד ורחב לבבך כי בראות ירושלם כל הגוים נקבצו באו לך (כמו למטה, עד כנגד ופחד). והמפרשים פירשו ופחד על ההלה וההשתוממות, ואבע״ז על רעדת הלב מרוב השמחה, ורמ״ז ואבע״ז הביאו ראיה מה שכתוב בירמיה (ל״ג ט׳) והיתה לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ אשר ישמעו את כל הטובה אשר אנכי עושה אותם ופחדו ורגזו על כל הטובה ועל כל השלום אשר אנכי עושה לה, והם לא הבינו כי הכתוב מיחס לאומות פחד ורגז, שיפחדו על הטובה שיעשה ה׳ לישראל, והאמת כי לא מצאנו לי׳ פחד על השמחה אלא על פחד ממש, תפחד, שתחשוב להרע לה הם באים, אך מיד ירחב לבה כי תראה שהם מביאים לה בניה, וגם כספם וזהבם יביאו לה במתנה, ולפיכך בספר אחר במלאכת יהפך עליך, שאף במשמעו בכוונה להזיק, כנגד ופחד.
המון ים: רבוי עם אשר מהלאה לים. חיל גוים: ~~רבוי גוים, ואמר יבאו לעון תים כנגד גוים.~~
שפעת גמלים: המון בני אדם הרוכבים על הגמלים, וכתרגום יונתן שיירת ערבאי, וכן בנים הרוכבים על הסוסים מצאנו ורד״ק את שפעת יהוא בבואו ויאמר שפעת אני רואה (מ״ב ט׳ י״ז), ורד״ק ואבע״ז תרגמו רבוי גמלים, ולא יתכן לומר על הגמלים תהלות ה׳ יבשרו. בכרי: גמלים בעירים נערים (Bechari ואבע״ז).
קבצו לך: יבאו אצלך ירושלם ויהיו לך לכל תשמישך, זה קטס ישרתונך, והם יעלו מהם על מזבחי לבקש לצון, וע״ז אפאר בית תפארתי. יעלו: בנין הקל, אלי נבזות יהיו נשרפים על מזבחי, כמו שאומרים שאדם מעלה עולה, כן אומרים שהבהמה עולה על מוקדה כאומר נשרפת. על רצון
מי אלה: הנביא מצייר כאלו רואה אניות הבאות מארץ מרחק לא״י, ושואל מי אלה, ואחר תעופינה לי׳ בקצבה על האניות והמשיל הליכת האניות לעופפות העבים והעופות.
(a) אלא שיעלו יעלו מזבח (כמו כי עולות מזבחי אכין, שיר וגבורים עולה הבם) על רצון, בכבוד רצון, בקש רצון.

ואם בפי' הזה מתפרש במי שבדפוס יש' כענת

9. Sì, a me raduneranosi gli abitatori delle lontane contrade, e prima d'altri le navi di Tarsis, a portare i tuoi figli da lungi, seco recando il loro argento ed il loro oro, ad onore del nome di D. tuo Dio, e del Santo d'Israel, che renderatti gloriosa.

10. Gente straniera fabbricherà le tue mura, ed i loro Re ti serviranno; imperciocchè sdegnato ti percossi, e calmato avrò di te pietà.

11. Le tue porte resteranno di continuo, di giorno e di notte, aperte, senza chiudersi mai, perchè possano in te introdursi le ricchezze delle nazioni, e i loro Re l'uno dopo l'altro.

12. Imperciocchè quella nazione, e quel Regno, che non ti presterà omaggio, perirà, e le sue terre stesse resteranno devastate.

13. Ciò, di cui va superbo il Libano, a te verrà, l'abete cioè, il platano egualmente, ed il bosso: serviranno alla magnificenza del luogo a me sacrato, il luogo di mia sede io ri adornerò.

14. Col capo chino verranno i figli di coloro che ti oppressero, e prostrerannosi alle piante dei tuoi piedi tutti coloro che t'insultavano, e chiamerannti città di D.; te, Sionne, la città chiameranno del Santo d'Israelle.

15. In cambio che foste abbandonata ed abborrita senza passeggieri; renderatti perpetuamente illustre, lieta per secoli e secoli.

16. Suggerai il latte delle genti, la mammella dei Re popperai, sicchè conoscerai che son io D. che ti salvai; io, il Dio tutelare di Giacobbe, che ti liberai.

17. In cambio del rame farò venire oro, in cambio del ferro farò venire argento, in cambio delle legna rame, ed in cambio delle pietre ferro; e collocherò per tuo Magistrato la pace e per tuoi Governatori la virtù.

אל ארבותיהם: חלונות שובכיהם. תקצ"ח -

כי לי איים יקוו: כמו יקוו תבנית נפעל, וכענין בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' ונקוו אליה כל הגוים לשם ה' (ירמיה ג' י"ז) וכן ~~תרגם החכם יש"ר~~, ואניות תרשיש: אלו תשמנה בראשונה, מפני מהירות הליכתן בימים. ואניות תרשיש לשון רבים, שם כל אניה גדולה ההולכת למרחקים נקראת אני תרשיש. ~~[illegible]~~ (x)

כי בקצפי הכיתיך: כענין ברגע קצף הסתרתי פני רגע ממך, כי הקצף אי אפשר שיהיה נמשך הרבה, והרצון של הטוב הוא נמשך.
רצוני: הפך הקצף, כמו כי רגע באפו חיים ברצונו.

ופתחו שעריך: פעל עומד, כמו לא פתחה אזנך. ומלכיהם נהוגים: יש מפרשים נהוגים בשביה, ולא יתכן, כי מדבר בגאולה, רצונות, אלא ורלב"ג וגעזי' פירשו שיבאו לאחריהם שרים רבים לכבוד, ולא נראה שיהיה זה במשמע במלת נהוגים. ולכן שבאו זה אחר זה בסדר, כמו הנוסח שהרועה נוהג.

והגוים חרוב יחרבו: אמר זה על הארץ עצמה, שתחרב מאין יושב (ע' בה"ע תקפ"ו עמוד פ"ו); והנה לא מצאנו שום רמז מן הגדולות האלה בנבואות על גאולת בבל.

מקום מקדשי: מקום המקודש לי; ומקום רגלי: מקום משכני.

ציון קדוש ישראל: רש"י רד"ק ראב"ע וגעזי' פירשו בסמיכות, ציון של קדוש ישראל, והנכון כהטעמים שמחברה מלת עיר (או קדוש), ציון עיר קדוש ישראל, ונ"ל כי ציון הוא הקריאה, אמר לירושלם וקראו לך עיר ה', ואתה הוא ציון יקראו עיר קדוש ישראל, כי כמו שקדוש ישראל הוא כפל ענין עם שם ה', כן ציון כפל ענין עם ירושלם.

לגאון עולם: שאשימך עיר גאון ותפארת לעולם, וכן משוש דור ודור עיר משוש שמחה לדור ודור.

וינקת חלב גוים: כי יביאו לך חילם מתנה. ושד מלכים: מפני שהמליצה אלא דמה לא אמר מלכות, אלא מלכים, והכוונה המלכים גם הם יביאו לך אוצרותם.

תחת הנחשת אביא זהב: ועי' כל זה אעשה שיהיה לך הזהב ברבוי הנחשת וכו'. ושמתי פקדתך שלום: וכשתהיי עשירה ומלאה כל טוב, לא תיראי פן תמלא ארצך חמס ועולה, אבל בהפך יהיו כל אנשיך צדיקים, עד שלא תצטרכי להיות עליך פקידים ושרים הרודים בעם, כי השלום יהיה לך במקום פקדה, והצדקה במקום נוגשים. פקדתך: השגחת המושל על העם מי שתחתיו, לגמול

ישעיה ס״א

~~(x) הקים כלומר הגויים אשר מעבר לים הרוממה בדעת~~
~~(ז״פ) בי אפילו היושבים מעבר לים מקין להם אפשר אם ישראל~~
~~שהם הגדול מפריד ביניהם, גם הם ימהרו לבוא לך בספם~~
~~ובזהבם ולהביא הגולים אשר בקרבם.~~

ונגשיך נקראת פקדה, כמו ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י׳ ג׳)
באו ימי הפקדה (הושע ט׳ ז׳), פקדת שומרי משמרת הקדש
(במדבר ג׳ ל״ב). אחר כי השלום יהיה נרגשם במקום פקדה,
צרה ושטון. ונגשיך: שלטוניך, כמו עמי נוגשיו מעולל (ישעיה
ג׳ י״ב), ורש״י ותרג׳ ולפניהם פירשו אתן לך שלטונים צדיקים
אנשי שלום.

18. Più non udrassi alcun atto di violenza nel tuo paese, nè ruina e sciagura entro i tuoi confini: tu chiamerai inespugnabili le tue mura, gloriose le tue porte.

† [illegible] בין [illegible]
י״ט ע׳

לא ישמע עוד חמס בארצך: לא ישמע ~~משפט~~ עול וחמס ~~בין איש~~
~~בין אחיו~~, ולא שוד ושבר מצד אויב נכרי, ורש״י פירש ~~לא ישמע~~
~~עוד בארצך צעקת העשוקים חמס ושוד ושבר, כטעם הן אצעק~~
~~חמס (איוב י״ט ז׳) חמס ושוד אקרא (ירמיה כ׳ ח׳)~~ והכל מצד
האויבים, אך נ״ל כי חמס נופל בין אנשי עם אחד, ולא בין
ב׳ עמים כשהמלחמה ביניהם. וקראת ישועה חומותיך: אחר
שאמר שלא יהיה עוד שוד ושבר מצד האויבים, אמר אז תקראי
לחומותיך חומות ישועה, ולשעריך שערי תהלה, כי חומותיך
לא תכבשנה ביד אויב, ושעריך יהיו לתהלה ולתפארת.

19. Non ti servirà più il Sole per farti lume di giorno, nè per farti chiarore servirati la luna, ma saratti J. di luce perenne, il tuo Dio formerà la tua gloria.

לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם: הכל משל, וכל טעמו לא
יהיה אורך כאור החמה שאינו אלא ביום, וכנגה הלבנה שאינו
אלא בלילה, אך יאיר לך ה׳ באור שאינו פוסק, וזהו שאמר לאור
עולם, ואח״כ מפרש לא יבא עוד שמשך והכל משל על ההצלחה
והשמחה, ולפיכך פירש לבסוף ושלמו ימי אבלך.

20. Il tuo sole più non tramonterà, la tua luna non disparirà, mentre J. ti sarà di luce perenne, e finiranno i giorni del tuo lutto.

21. E la tua gente sarà tutta uomini probi, i quali in perpetuo possederanno il paese; ramo da me piantato, lavoro delle mie mani, di cui avrò a gloriarmi.

לעולם יירשו ארץ: שלא ימותו בלא בנים, ולא יכרת שמם מעל
נחלתם, אבל יפרו וירבו ותהיה נטיעתם מצלחת, ויוכר שהם
מטע ה׳.

22. Il minimo diverrà una tribù, il meno numeroso diverrà ~~numerosa~~ nazione: io, J. a suo tempo tal cosa prestamente effettuerò.

הקטן יהיה לאלף: הקטן שבמשפחה לרבות יתרבה עד אלף, ומי שיהיה
היותר צעיר בהם במספר אנשיו יהיה לגוי עצום. לאלף: משפחה
שיש עליה ראש אחד נקראת אלף, כמו הנה אלפי הדל במנשה
(שופטים ו׳ ט״ו), לשבטיכם ולאלפיכם (ש״א י׳ י״ט), וחפשתי אותו
בכל אלפי יהודה (ש״א כ״ג כ״ג), ושר האלף כלומר נשיא בית אב נקרא
אלוף, וכל כי בפסוק אלה אלופי החרי לאלפיהם בשפה מלת לאלפיהם
חסרה וי״ו רש״י לקרוא לאלופיהם, כלו׳ אלופי החורי למשפחותם. בעתה
אחישנה: כשתגיע העת אשר גזרתי לעשות כל זאת, אעשנה מהר,
אשר לא יעכב על ידי, ומלת בעתה לראיה כי לעתים רחוקות היה
הנביא מתנבא.

61.

ס״א

1. Lo spirito del Signore, di J. cioè, è sopra di

רוח אדוני ה׳ עלי: הנביא מדבר על עצמו, והיא כהקדמה למה

rme; poichè S. mi unse (consecrò) a recare fau-
sto annunzio agli afflitti, a fasciare i suoi
piagati; a promulgare ai prigionieri libertà,
o ai carcerati il vedere la luce.

שהוא בא לומר, כלומר מה שאני בא לומר הם דברי ה',
למה? כי הוא משח אותי לבשר ענוים, והוא שלחני לחבוש
וכו' וכו'; וזאת כוונת הנביא שהוא הקטנה תחת עם. ולמקורים
פקח-קוח: מלה אחת היא, ואופן שהיא כתובה בשתים, כמו
יפה-פיה (ראב״ע רד״ק Vitringa, Coccejus, וגעז׳),
והכוונה פקיחת עינים לראות אור, כטעם לפקוח עינים עורות להוציא
ממסגר אסיר, ונראה כי כן דעת יונתן שתרגם אתגלו לנהור,
ופקחקוח על גודל הפקיחה, כלו' על רבוי האור שיבא להם, כמו
יפה-פיה, אדמדם, ירקרק, ור' יוסף קמחי פירש שתי מלות, פקח
קוח, פתח מאסר, קוח מן לקח, לפי שהאסורים לקוחים וכלואים בו,
ולודוביקו [illegible] ואחריו רש״ל פירשו בלשון כושי שקוראים לבית
הכלא מוקח, וכל זה לא יתכן כי שרש פקח לא נמצא על שום פתיחה,
אלא על חוש הראות, העינים והאזנים.

2. a proclamare un anno di ~~favore~~ grazia da parte
di S., un giorno di vendetta da parte del no-
stro Dio; a consolare insomma tutti quelli, che
vivono in lutto.

לקרוא שנת רצון לה': הזכיר שנה כנגד מה שאמר לקרוא לשבויים
דרור, שהוא מליצה לקוחה משנת היובל, (רקז׳ וגעז׳), והנה שנת
רצון לטובים, ויום נקם לרעים.

3. Ad imporre a coloro, che per Sion vivono
in lutto, ad imporre loro (dico) ornamenti da te-
sta invece di cenere, unguenti di letizia in ve-
ce di lutto, manto di gloria invece di uno spi-
rito abbattuto. Essi verran chiamati terebin-
ti durevolissimi, piantati da S., il quale se
ne gloria.

לשום לאבלי ציון: מה שיזכיר, ואח״כ מפרש לתת להם וגו'. פאר:
על הראש, כמו פארי המגבעות, תחת אפר שהיו האבלים
נותנים על ראשם. שמן ששון: כמו על כן משחך ה' אלהיך שמן
ששון מחבריך, שמן טוב המביא לששון. פאר תחת אפר וגו':
וכן למעלה תחת הנחשת וכו', מצאנו הדרך הזה והאריכות הזאת
לישעיה גם למעלה (נ״ה י״ג), והיה תחת בשם חק יהיה וכו'. אילי
הצדק: אלו כי יבושו מאלים אשר חמדתם, ונטע ה' תוכיח (רש״י
ראב״ע רד״ק ורקז׳ וגעז׳), וטעם אילי הצדק כי צדק קרוב לאמת
ואמונה (והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו), וכמו שאומרים
אמת ואמונה ונאמן להורות על הקיום וההתמדה, וכמו וחלקים רעים
ונאמנים, כן יאמר אלי הצדק להורות אילנות קיימים לדורי דורות,
כמו שהוא האילן הנקרא Terebinthus, וכן נ״ל לפרש הון
עתק וצדקה (משלי ח' י״ח) לשון קיום והתמדה.

4. Rifabbricheranno ruine antiche, faranno
risorgere luoghi da antichi tempi deserti; rinno-
veranno città devastate, luoghi deserti già da
molte età.

שוממות ראשונים, שוממות דור ודור: כל זה לא יתכן על גאולת
בבל אלא על הגאולה העתידה. שוממות ראשונים: שוממות ימים
ראשונים.

5. Stranieri porransi a pascolare le vostre pe-
core, e gente estranea saranno i vostri bifolchi,
e i vostri vignajuoli.

6. E voi verrete chiamati sacerdoti di S., mi-
nistri del nostro Dio vi si appellerà; le ricchezze

ואתם כהני ה' תקראו: אחר שהאומות יביאו לכם עושר, ויעשרתו
אתכם, יהיה גורלכם כחלק הכהנים שאינם עובדים האדמה,

delle nazioni godrete, e della loro opulenza andrete superbi

אשר נותנים התרומה והמעשר ושאר מתנות. ובכבודם תתימרו: כמו
יתאמרו כל פועלי און, תתכבדו בכבודם (ראב״ע ורד״ק דון יצחק וגעזי׳),
ורבנו סעדיה ורש״י ורמב״ן פירשו ל׳ תמורה, תבואו תחתם בכבודם, ואולי
אפשר גם לפרש תתימרו מל׳ תמרים, כמו תמרוקיו, וכן תרגם יונתן
תתפנקון.

7. In cambio della vostra confusione, la qual fu doppia (straordinaria), ed in cambio di ciò che si vociferava l'ignominia essere il destino di costoro .... Ebbene costoro nel loro paese possederanno beni doppii (straordinarj), godranno gioja perenne.

תחת בשתכם משנה: תחת בשתכם שהיתה משנה, כלו׳ כפולה
ומכופלת, כלו׳ גדולה בתכלית, כמו ומשנה שברון שברם (ירמיה
י״ז י״ח), ותחת שהיו הגוים מרננים ואומרים שנכם חלקם של אלו
אבו אלה כלמה, לכן בארצם וגו׳ (Vitringa, Diodati, ורש״י),
ולפי זה נראה התחיל לנכח וסיים לנסתר, כי אחר שאמר שהגוים
היו אומרים כלמה חלקם של אלו, אמר גם הוא לנסתר לכן חלקם של
אלו יהיה זה, שבארצם משנה יירשו, טובה כפולה יירשו, ורשב״ם
ורד״ק וגעזי׳ פירשו תחת בשתכם יהיה לכם זה, ותחת כלמה ירנו
בחלקם הטוב, ולפי זה אין טעם לשנוי הלשון מנכח לנסתר, גם תבת
לכן לא תתישב, ועוד הנה העקר חסר, כי מי יאמר שהכוונה
משנה משנה טובה, ומשמעות הלשון אינו אלא משנה בושה.

8. Imperciocchè io D. amo la giustizia, e odio la rapina anche negli olocausti: io quindi renderò loro fedelmente la loro mercede, e stabilirò con esso loro alleanza perpetua.

שונא גזל בעולה: כי אני אוהב משפט ושונא אנכי הגזל אף אם
יביאו ממנו עולות לפני, כטעם והבאתם גזול (מלאכי א׳ י״ג)
(הירונימוס ורש״י ראב״ע ורד״ק), ויונתן ולודוביקוס דה דיאו ורמב״ן
וגעזי׳ פירשו ל׳ עַוְלָה, ולפי זה לא תתישב הבית, והיה לו ועולה.

9. La loro ~~figliuolanza~~ prole si distinguerà tra le na~~zioni, distinguerannosi~~ ed i loro discendenti in mezzo ai popoli, chiunque li vedrà li riconoscerà, in essi che sono una progenie, ~~che D. ha~~ benedetta dal S. —

10. Io gioisco in D., la mia persona rallegrasi nel mio Dio, mentre Egli mi rivestì di abiti di salute, d'un manto di prosperità mi coprì; a guisa di uno sposo avente in capo sacerdotale ornato, e di sposa fregiata dei suoi arredi.

~~ויהיה הלבישני עבר ויעטני עתיד כמו (נחמיה ט׳ כ״א) כי אבדרם~~
~~לא יעטנו ושכחל לא יכירנו) ונראה כי בעל הנקוד~~
~~חשבו כי שרש נבדל משרש עטה כי עטה נאמר על הלובש~~
~~ויעט על המלביש.~~ #

שוש אשיש: דברי ירושלם כתרגום יונתן. מעיל צדקה יעטני: ה׳ בלחה, עיין
מעלה נ״ט י״ז. יעטני: אחר שלא מצאנו שרש יעט, אלא עטה
לא אדע למה לא נקדו יְעַטֵּנִי, ויהיה הפעל כמו הלבישני ויהיה
הלבישני עבר ויעטני עתיד, כמו (נחמיה ט׳ כ״א) כי אבדרם לא
יעטנו ושכחל לא יכירנו); ונראה כי בעל הנקוד חשבו כי שרש
יעט נבדל משרש עטה, כי עטה נאמר על הלובש ויעט על
המלביש, כי הקל לא יפול אלא על הלובש. # כחתן וגו׳: חוזר
לתחלת הפסוק, שוש אשיש כחתן. יכהן פאר: שבפאר שיש
לו בראשו פאר ככהן, וכאלו הוא הכהן מגד אותו פאר
שהוא מבגדי כהונה, ואולי תלת הנחת מלת כהן היתה להורות
ומי שהוא לבוש בגדים יקרים ונבדלים משאר העם, כטעם
ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי (שמות כ״ח ד׳)
וכל שרי כהונתם ענינו עושר.

11. Sì, come la terra da fuori i suoi vegetabili, e come un giardino fa spuntare i suoi se-

כי כארץ תוציא צמחה: פתאום, שלא יודע מה בבטן הארץ,
קודם שיצמח.

minati, così il Sig. S. farà spuntare prosperità e gloria alla vista di tutte le nazioni.

62.

1. Per l'amore di Sion io non resterò inerte, per l'amore di Gerusalemme io non resterò cheto, sinchè non sorga luminosa al par di Venere la sua prosperità, e la sua salute qual face ardente.

2. Vedranno le nazioni la tua prosperità, e tutti i re la tua gloria, e verrà imposto un nome nuovo, cui la bocca di S. pronunzierà.

3. Sarai qual corona gloriosa in mano di S., e qual diadema regale nella palma del tuo Dio.

סב

למען ציון לא אחשה: הם דברי ה' (יונתן והמפרשים Grotius Vitringa [?])
ופירוש אחשה לא אשתיקה מן הדבור, אלא ההשתדלות והפעול, כמו
לא אחשה כי אם שלמתי (ישעיה ס"ה ו'), אמנם רד"ק וגזעני' ולפניהם
Forerius et Dathe פירשו שאלה דברי הנביא, ופירשו אחשה ה
אשתיקה מן הדבור, וגזעני' פירש לא אחדל מהתפלל אל ה' בעד ירושלם,
ורש"י הסכים עם Forerius שפירש לא אחדל מדבר בשבחה של ירושלם;
והביא Dathe שתי ראיות להוכיח שהם דברי הנביא, הראשונה כי א
אחר זה מזכיר את ה' בל' נסתר (אשר פי ה' יקבנו, והיית ע
עטרת תפארת ביד ה' וכו'), וזו אינה ראיה, כי מצאנו כזה ל
אלפים, כמו נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, ואחריו כי לקחה
מיד ה', וכן מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח, ואחריו ועור
כעבד ה'; והשנית כי למטה בפסוקים ו' ז' אחר הדבר כי הש
השתיקה אמורה על הנביאים, שאמר כל היום וכל הלילה תמיד
לא יחשו וגו', והראיה הזאת מעיד בהפך כי ה' הוא המדבר
כי אמר הפקדתי שומרים, ורחוק הוא שיהיה הנביא מפקיד
נביאים אחרים, וגזעני' ראה את זאת, וע"כ פירש הפקדתי ש
שומרים אנשים ולא נביאים. אלא אבל ענין התפללם על ה
הגאולה, כמו שפירש רש"ע, וע' למטה פסוק ו'. כנגה: כאור
כוכב נוגה (Venus) כמו שפירש[?] תקפ"ט ש' [?]) וארח צ
צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום (משלי ד' י"ח) [?]
אברהם [?]. כלפיד יבער: כלפיד הבוער.
שם חדש אשר פי ה' יקבנו: הוא חפצי בה הנזכר למטה
בפסוק ד' (רד"ק), והשם הזה חפצי בה לא יהיה לתהלה ולתפארת
אם לא שיהיה האומרו הוא האל, ע"כ הוצרך להוסיף אשר פי ה'
יקבנו; ורש"י וגזעני' ולפניהם Vitringa לא הבינו זה, ופירשו ויקרא
לך שם חדש, יתחדש גורלך וחלקך, ולפי' לא היה צריך שיהיה הש
הוא הנותן את השם החדש, כי יוכלו בני אדם לקרוא לה שם
על פי המאורע; הן אמת כי סוף סוף אין הכוונה בקריאת
השם אלא שתשתנה גורל ירושלם, ויהיו הכל יודעים כי חפץ ה' בה,
אך אין ספק כי בדרך מליצת השיר אמר כי השם החדש ההוא
יצא מפי ה', כלו' שתקרא חפצי בה עם יוד הכנוי המורה של ה'
בעלה הוא המדבר.
והיית עטרת תפארת ביד ה' וגו': רד"ק ורש"י וגזעני' פירשו יד ה'
וכף ה' על עזרו וסעדו, ורד"ק ורש"י פירשו תהי' עטרת תפארת
המשומרת בלא נפול, כי יד ה' תתמוך אותה; וגזעני' פירש

שהיותך ביד ה' והוא יתמוך אותך בידו, אז תהיי עטרת תפארת. ולפ"ז כי דרך כבוד כלפי מעלה לא רצה לומר בראש ה', ועל קדקד אלהיך, ואמר ביד ובכף, כי מתוך חבתך תהיי תמיד בידיו, כדרך שהאדם עושה בחפץ שחביב לו, שממשמש בו תדיר, וכטעם כל קדושיו בידך; וטעם מליצת העטרה, לומר ה' יתפאר בך, כמו אשת חיל עטרת בעלה.

4. Non ti si dirà più abbandonata, e la tua terra non verrà più detta solitaria; ma tu verrai chiamata mia cara, e la tua terra Maritata, imperciocchè D. t'avrà caro, e la tua terra più non sarà solitaria.

כי לך יקרא חפצי בה: הנה חפצי בה הוא שם אשת חזקיה (מ"ב כא א'), וישעיה בחר בשם הזה להיותו שגור וידוע, כי היה שם המלכה שבימיו. בעולה: הפך שוממה, שאינה יושבת בדד כאשה שאין לה לא בעל ולא בנים.

5. Come (lieto) un garzone possiede una vergine, ti possederanno (lieti) i tuoi figli, e come gioisce uno sposo della sua sposa, gioirà di te il tuo Dio.

כי יבעל: כמו שיבעל, ואין שרש בעל תורה בל' מקרא על הביאה בפרט, אלא על הקנין והאחוזה, כי אין טעם בעולת בעל שנבעלה לו, אלא שהיא תחת ידו, וכן בעלונו אדונים זולתך (ישעיה כו יג), והנה טעם המשל כמו שישמח הבחור כשתבא כלתו הבתולה תחת רשותו, כן בשמחה יבעלוך בניך ויבאו להאחז בך, וגם ה' ישיש עליך כמשוש חתן על כלה; וטעו בזה Lowth et Koppe ותמהו איך יאמר שהבנים יבעלו אמם, והגיהו בניך ואמרו שהכוונה על האל שהוא יבנה אותה, והשיב גזע' כי אפס היה ראוי שיאמר יבעליך, וכל אלה לא ראו כי אחר שהוא מדבר על ירושלם בצורת אשה, לא יתכן שיאמר לה בניך לי בנין, גם לא ראו כי לא נמצא שרש בעל בשום מקום על הביאה, ולא על הנשואין בפרט, אלא על כל מין קנין ואחיזה, כמו בעל השער, בעל הבית.

6. Sulle tue mura, Gerusalemme io disporrò custodi, i quali, nè giorno, nè notte, mai rimarranno inerti — Sì, voi, i quali celebrate D., non datevi requie

על חומותיך וכו': הנכון כדעת רד"ק שהכוונה לאחר הגאולה, שתהיה השגחת האל על ירושלם תמיד, כאלו יהיו על חומותיה שומרים כל היום וכל הלילה, וזה חוזר למה שהוא אומר אח"כ אם אתן את דגנך עוד מאכל לאויביך וגו', ולא יתכן לומר כדעת יונתן על זמן הגלות, כי בזמן הגלות אין לירושלם חומות, וציור החומות והשומרים עליהן לא יתכן בעיר שוממה, אלא בעיר נושבת; ואמנם המזכירים את ה', ומקרא שאחריו הוא כענין מאמר מוסגר, והם דברי הנביא לאנשי הגלות, שלא יחדלו מהזכיר את ה' ולעבדו ולהתפלל אליו על הגאולה, ומה שאמר כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו עלה על לב הנביא להפסיק מאמרו, ולומר לאנשי הגלות עשו כן גם אתם ואל תחשו יומם ולילה מהזכיר את ה' ולהתפלל לפניו; ועוד מצד אחר נקשר סוף הפסוק עם תחלתו, כי ה' דרך השומרים להזכיר את ה' בלילה להעיר איש את רעהו ולשמור איש את רעהו

שלא ישנו, והיו אומרים זה לזה דברי שבח לה', כענין
הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות
וכן המנהג אצל הערביים.

7. Nè lasciategli requie sin ch'egli non ristabilisca, e
non renda Gerusalemme gloriosa nella terra.

אם אתן את דגנך עוד וגו': מוסב לענין שהתחיל למעלה על
חומותיך ירושלם הפקדתי שומרים.

8. Io giuro per la sua destra e pel suo potente braccio
io non permetterò più che il grano sia mangiato
dai tuoi nemici, nè che stranieri bevano il tuo mo-
sto, intorno a cui hai affaticato.

9. Ma quegli ño che lo avran raccotto lo mange-
ranno, rendendo lodi a D. j quelli che l'avran ven-
demmiato il berranno negli atrj a me sacri.

10. Passate, passate per le città a promulgare;
sgombrate la via pel popolo; rialzate, rialzate la
strada, toglietene le pietre, alzate un vessillo ai
popoli.

כי מאספיו: על דגנך, ומקבציו על תירושך, כלו' שהעבדו
העובדים ועשו מהם תירוש. והללו את ה': במעשר שני היכל
נבשלים בירושלם, וקרא את ירושלם חצרות קדשי (רד"ק).
עברו עברו בשערים וגו': רש"י וראב"ע פירשו המאמר מוסב
לאומות העולם שיעזרו את ישראל בבואם לארצם, והנכון
כדעת רד"ק שאין המאמר להנביאים מיוחדים, אלא למי שיהיה,
וכבר ראינו כזה במקומות אחרים. עברו עברו בשערים:
הנכון כדעת ראב"ע עברו בכל הערים והכריזו ואמרו פנו
דרך העם. הרימו נס על העמים: שהרי בגלות מפוזרים בין
העמים, וצריך להרים נס שיהיה נראה לכל העמים כדי
שיתקבצו מתוכם, וכמו שמפרש הנה ה' השמיע אל קצה הארץ.
השמיע אל קצה הארץ: הוא מכריז לגוים הרחוקים שיאמרו
לישראל הנה ישעך בא. הנה ישעך: שהי' ישעך.

11. Ecco, D. fa udire quanto segue agli abitatori dell'e-
stremità della terra: dite alla figlia di Sion: ecco
il tuo Dio salutare arriva, egli ha seco la sua gui-
derdone, la sua merede gli va innanzi.

12. Essi verranno chiamati gente santa, cui D. ha
liberata, e tu verrai chiamata Frequentata città
che non è mai abbandonata.

דרושה: כל מבני אדם, לא מן הה' בפרט. לא עזובה: מלעיל, והוא
פועל עבר, וכמהו לא רחמה (הושע א' ו'), והכוונה לעתיד כי
לא יוסיף עוד אדם, אף כאן עיר אשר תעזב, ולא תהיה עוד
שוממה ובודדת.

63

סג

1. Chi è egli questi che viene dall' ~~Idumea~~ luoghi rossi, (che vien) da luoghi di vendemmia), ~~da Bosra~~ rosse le vesti, questi che maestoso è nel
vestito, che superbo si mostra della grande sua forza?
— Sono io, il quale verace parlo, e bastante sono per
salvare altrui. —

מי זה בא מאדום: אחר שאמר אמרו לבת ציון הנה ישעך
בא, עם כל מה שאמר קודם לכן, הוא מצייר את ירושלם
כאלו רואה את ה' מתקרב שיה ובגדיו אדומים מדם, והיא
שואלת מי זה וגו'. מאדום ומבצרה: כל כי השמות האלה
נבוו דוקא, אלא בחר בהם מפני שהם ל' הנופל על הל' ל' אדמימות
ול' בציר ענבים, וכאלו אומרת לו מבגדיך נראה שאתה בא
מאדום וממקום הבצירה, והוא משיב כן צדקה, פורה דרכתי
לבדי וגו'; ואין נראה שהיה הכוונה על אדום בפרט, כי אף
השנן ומעמים אין איש אתי ואדרכם וגו'. כי יום נקם וגו' ושנת

ישעיה ס"ג

ואין שאר וגו' ותושע לי זרועי וגו', מסכים עם האמור למעלה וירא
כי אין איש, ותושע לו זרועו, וילבש בגדי נקם, ובא לציון גואל,
וגם לא היה הענין על אדום בפרט. חמוץ: אדום, וכן בהפוך
אותיות לשון חמץ רגלך בדם, ובחלוף אחה"ע אמצים (זכריה ו'
ג' וז'), ידעת Dechant שהוא לי חמות, וחמץ, ונקרא כן על מה
שגורם באדם הרגשה חזקה וחדה (acidum, acre, acutum),
והאדום הוא החזק בגוונים, והמין היותר חזק באדומים נקרא חמוץ,
וכן ביוני oxyporphyros, ומלת oxys ענינה חד, ונגזרת מן [illegible]
חמץ. צועה: ע' למעלה נ"א י"ד; וכאן הכוונה הולך בקומה זקופה
עד שראשו נכפף לאחוריו (גרעדנער ירמ' וגעז'). אני מדבר
בצדקה וגו': זו תשובת הקל, והטעם, מה שאני הולך צועה בגאוה
איננו דרך התפארות של שקר, אני מדבר באמת ובצדקה ולא
אתגאה בשקר, ועולם אני באמת רב ומספיק להושיע מי שארצה.
(רמב"ן וגעז') פירשו מדבר ומבטיח על הישועה, אך רחוק הוא שאחר
אני המבטיח, ולא יאמר אני העושה אחר שכבר הוציא הדבר
לפועל.

מדוע וגו': ירושלים שואלת. אדום ללבושך: אדום שינוי כאן
תרצה אדום, כלומר אדמימות ללבושך (רמב"ן וגעז'), ואין צורך
לומר כראב"ע ורד"ק שהלמ"ד יתרה. ובגדיך כדורך בגת:
כבגדי דורך ענבים בגת.

פורה דרכתי לבדי ואין איש אתי: פורה הוא שם מדה גדולה
שמודדים בה תירוש (חגי ב' ט"ז), דרכתי הענבים והוצאתי משם
תירוש כמדת פורה אחת, ועדיין לא בא איש מן העמים לעזור
לי במלאכה, אז עמדתי עליהם ואדרכם בחמתי וגו' והכל משל
על מה שאמר למעלה וירא בעיניו כי אין משפט וירא כי אין איש
וגו'. ואדרכם, וארמסם: הווין חקיות להורות קמץ כי הענין
לשעבר וכן ויז רפויה הוי"ו להפתח, וכן למטה ואבוסם, ואשכירם,
ואבוס, ואשברם, ואוריד, כל אלו הווין רפויות להקמץ כי הענין
לשעבר, כמו שאמר אגאלתי, ותושע, אמכתבין ובלעז' הנקוד
עשו הכל זמן עתיד, וכן עשה יונתן, נבלתי. דאשה כבלו הגאולה
כבר היתה. נצחם: דמם. שהוא חזקם, ותקפם, כמו וגם נצח
ישראל (שמ"א טו כ"ט) חזק ישראל. אגאלתי: מענין נגואלו בדם,
והאלף הרפויה במקום הא ההפעיל, עד לי ארמית.
כי יום נקם בלבי: כל יום נקם אשר בלבי בא. ושנת גאולי:
והשנה שגזרתי לגאולת אותם שיהיה לי לגאול, והזכיר שנה מפני
שאמר למעלה שנת רצון לה', ע"ש שנת היובל שרחם עליה למעלה
באמרו לקרוא לשבוים דרור.
~~ואביט ואין עוזר: ע' למעלה נ"ט י"ו.~~

2 Com'è ch'egli è
2. ~~Che cosa è chi~~ è rosso il tuo vestito, e somiglia-
no i tuoi abiti quelli di chi pigia il tino?—

3 3. Ho pigiato il tino io solo, senza che perso-
na tra i popoli a me s'unisse, ond'io li
calcai nel mio sdegno, li pestai nella mia ira;
e ne schizzò il sangue sui miei abiti, e mi
imbrattai tutte le vesti.

4. Sì, il giorno di vendetta ch'io aveva nella mia
mente, e l'anno di coloro, ch'io aveva a liberare, è
giunto.

5. E avendo guardato, e non avendo trovato assistente,
e visto con sorpresa che non v'era difensore, mi

difese il mio braccio, la mia via mi sostenne.
5. Pestai i popoli nel mio sdegno, gl'inebbriai della mia ira, e feci calare a terra il loro vigore.

ואשכרם בחמתי: השקיתים חמתי עד ששכרו. מחנה (רד״ק ורש״י) ומפני שעד עתה דבר בדריכת ענבים, הזכיר מליצת השכרות, מרצה כי עלה בלב הנביא לומר כי האל נשתכר מרוב הענבים שדרך, ומרוב התירוש שהוציא מהם, ושתה ממנו, ולא רצה לנחם שכרות האל, ויחס אותה לגוים, ואמר ששכרו מכוס חמתו אשר שתו; ודוגמת זה הוא פירוש אחד של פסוק לישועתך קויתי ה׳ וגומ׳ ולפנינו D.D. michaëlis, Lowth, Cappellus הגיהו ואשברם ב בבי״ת, אחוש אחר שהזכיר שכבום שהוא בגלים, לא יתכן שיזכיר השבירה שהוא ב״ית # ואוריד לארץ נצחם: חזקם ותקפם (רד״ק ורש״י); ורמב״ע וגמ׳ פירשו לחם, כמו לעיל פסוק ג׳, ולא יתכן לומר אוריד לארץ לחם, הוא אפשר, ובהפך לי ירידה מצוי להורות על המפלה והשפלת הכח, כמו וירדו ראמים עמם (ל״ד ז׳), וירד גאון עזה (יחזקאל ל׳ ו׳).

ויש מי שרצה להביא סיוע להגהה זו מתרגום יונתן שתרגם ואקטולינון והוא לא הבין כי המתרגם שינה הלשון והסיר המשל, והתרגם ואקטול ואקטל, ועל כל פנים ואקטולינון איננו תרגום של לשון שבירה.

---

7. I favori di D. io voglio celebrare, le lodi di D., secondo che merita tuttociò che per noi D. ha fatto, e la sua somma bontà per la famiglia d'Israele, cui trattò colla sua clemenza, e colla somma sua misericordia. LXIII.7–LXIV.11. Doglianza degli Israeliti, i quali celebrando gli antichi miracoli, attribuiscono alla loro cessazione i propri traviamenti.

חסדי ה׳ אזכיר: הנכון כדברי דון יצחק וכמו שכתבתי בבה״ע תקפ״ט עמוד 82, שאין הכוונה כאן להזכיר תהלות ה׳, אך ספור תהלותיו וחסדיו אינו אלא הקדמה לתפלה ולתלונה שהוא בא לומר אח״כ מפסוק ט״ו עד סוף סימן ס״ד, וכיוצא בזה מזמור פ״ט חסדי ה׳ עולם אשירה וכו׳ וכו׳ ואתה זנחת ותמאס וכו׳ וכו׳; והנה הנביא מציג את ישראל בגלות מתלוננים על הסתרת פניו מהם, ואומרים כי העדר ההשגחה המפורסמת והגלויה עליהם והעדר האותות והמופתים, כל זה גורם להם להתחזק בחטאתם ובחסרון אמונתם באל, ולכוונה זאת הם מתחילים בספור חסדי ה׳ ונפלאותיו אשר עשה עמהם מקדם.

ס״ג ז׳ עד סוף ס״ד: תלונת ישראל בגלות, הם מזכירים חסדי ה׳ והאותות והמופתים אשר עשה עמהם בימי קדם, ואומרים כי מה…

8. Egli disse: essi sono senza dubbio il mio popolo, figli incapaci d'~~infedeltà~~ imbastardire; ed ei fu quindi il loro salvatore.

בנים לא ישקרו, על דרך זרע שקר (למעלה נ״ז ד׳)

9. D'ogni loro affanno egli stesso mostrossi affannoso, ed un inviato da lui li salvò; anzi col suo amore e colla sua pietà egli stesso li liberò, così egli gl'innalzò e sollevò durante tutti gli antichi tempi.

בכל צרתם לא צר: אחד מאותם הכתובים לא וקריין לו, ורוב המפרשים השתדלו לפרש על פי הכתיב, והישר שבכלם הוא פירוש Cocceius ואחריו רש״י שפירשו כמו ויהי ישעיהו לא יצא חצר התיכונה ודבר ה׳ היה אליו (מ״ב כ׳ ד׳), אף כאן בכל צרתם עדיין לא צר להם, וכבר מלאך פניו הושיעם; אמנם גם הפירוש הזה רחוק, כי אפשר מאת צר כלא לגמרי, והיה לא צר להם, מלבד כי באמרו בכל צרתם כבר יש במשמעו שצר להם; והנה אין מנוס מלפרש לו בוי״ו, אחר שמצאנו לא הגדלת השמחה (ישעיה ט׳ ב׳), הוא עשנו ולא אנחנו (תהלים ק׳ ג׳), ואחרים, ואין ספק בהם שהענין לו בוי״ו, אף כאן לו צר כמו שפירשו בתלמוד, וכפירוש רמב״ע; ומלאך פניו: מלאך השלוח מלפניו

שהסתר ה׳ פניו מהם בימי הגלות הוא סבה הגורמת להם להתרחק יותר ויותר מעבודתו ית׳.

ישעיה סג

ואחר הוסיף ואמר שלא היה שום מלאך, אלא הוא בכבודו, באהבתו (a)
גאלם. וינטלם וינשאם: ל' הגבהה ורוממות.
מרו: תחלת הורקה, שרש מרה מענין מרידות, לפיכך מרו מחובר
בטעם למלת ועצבו, מרו את רוח קדשו, ועצבו את רוח קדשו.
ויהפך להם לאויב: הוא עצמו, תחת הוא גאלם שאמר קודם לכן.
ויזכר ימי עולם: רוב המפרשים פירשו ויזכר על ישראל, וכן נראה
לפי המשך הענין, ולר' יצחק ורש"י וראב"ע אומרים כי מלת עמו
אחר משה היא נושא המאמר, וזה רחוק מאד, ואני אומר כי
לשוי נקד וַיַּזְכֵּר מבנין הפעיל, והטעם עתה שנהפך להם
לאויב הוא גורם להם שיזכרו ימי עולם הם ימי הטובה. אבל
שאמר ויזכר על ישראל רחוק מאד, כי הי"ל ויזכרו להבדיל
בין היחיד ורבים, וכן הוא אומר והמה מרו ועצבו, ויהפך להם,
נלחם בם, המעלם, ואחר פעלם בל"ר בהכוונה על ישראל.
ול' הזכיר מצאנוהו במי שגורם במעשיו זכירת הדבר, יען
הַזְכַּרְכֶם עונכם בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם (יחזקאל
כא כט), וכן מנחת זכרון מזכרת עון. משה עמו: יש מפרשים
משה ועמו, וי"א משה לעמו, והנכון כדברי רשב"ם שהוא פועל
המושה את עמו מן המים, והכוונה על משה, והוא ל' הנופל על ה'
ופירש מיד איה המעלם מים. את רועה צאנו: גם זה כנוי למשה,
מלת את מורה לנזכר. איה השם בקרבו וגו': גם זה על משה, שהשם
את רוח הקדש בקרבו, ורש"י ורד"ק וראב"ע פירשו כי משה שם בקרב
ישראל את רוח ה', ולפי בקרבם הי"ל.
מוליך לימין משה: והזכיר עם זה אותו זמן שהיה ה' מוליך וגו'.

כבהמה בבקעה תרד: כטעם כסוס במדבר, אלא שלמעלה הכוונה
על עֲבֵרַת ים סוף, וכאן על ההליכה במדבר, כמו שאמר תניחנו,
שהוא ל' מנוחה, כלו' הביאם אל המנוחה, בשלום ובלא נזק בדרך,
ואמר תרד כי ל' ירידה נופל על ההליכה בבקעה ובמקום נמוך,
ואמר תניחנו ל' יחיד על העם שהזכיר אחר, והיה אפשר
גם לנקד תניחֵנו בצירי, ל"ר המדברים בעדם, כמו שאמר
נושעה כי אתה אבינו.
המון מעיך וגו': הוא כמתקן (corregge) תחלת דבריו, ואומר ידעתי כי
אין זכרתנו, ולא בטלו רחמיך עלינו, ואין ספק כי עתה שאינך
מרחם עלינו, כביכול על כרחך אתה עושה, ואתה מתאפק
ומתחזק לבלתי רחם עלי, כי כן גזרת, לא שאתה חָפֵץ בלבתי;
כי ל' התאפקות הוא כבשת מה שבלב.

(a) חמלת הוא היא דרך התנגדות עם והוא שאחריו הוא גאלם, והם a

10\. Essi però infastidirono e contristarono il Santo suo (מרו)
spirito; ond' egli si converti in loro nemico; egli stesso
combattè contro di loro.

11\. Ma quivi che ricordar fece i tempi antichi, i
tempi di colui che fuor dell' acqua trasse il popol
suo, e dire: Dov' è egli ora quegli che salir li fece
dal mare, quegli che il pastor fu delle sue pecore?
Dov' è egli ora quegli cui Egli infuse il suo santo
spirito?

ובני סג' מקרים כך
Eppure avrebbe dovuto ricordarsi de' tempi antichi, Egli
ch' il suo popolo salvò dall' acqua. Dov' è Egli ora Quegli
che salir li fece dal mare col mezzo del pastore
delle sue pecore? Dov' è egli ora Quegli ch' in
cui fin così infuse il santo suo spirito?
12 Quegli che camminar .... — —
13 Quegli che .... quegli che spaccò —.

12\. (Quei tempi in cui) Egli camminar faceva alla destra
di Mosè il proprio braccio glorioso, quand' egli spaccò
l' acqua in faccia ad essi, facendosi un nome eterno.

13\. Quando Egli camminar li fece negli abissi, come
un cavallo in una landa, senza che trovassero intoppi.

14\. Come un giumento cammina per una valle, lo
spirito di D. lo condusse al riposo. Sì, in tal guisa
guidasti il tuo popolo, facendoti glorioso nome.

15\. Mira dal Cielo e vedi, dalla Santa e gloriosa tua
residenza; Dov' è egli il tuo fervore, e dove le tue
gesta? Sì riguardo a me la tua sensibilità e la
tua pietà hanno a se stesse violenza.

16. Si, tu sei nostro Padre; Abramo non ne sa di noi, ed Israel mostra di non conoscerci: tu, D., sei nostro Padre, tu porti da tempi antichi il nome di nostro Goel.

17. Perchè ci lasci, o D., traviar fuori delle tue vie? perchè permetti che il nostro cuore s'induresca lungi dal tuo culto? Cangia diversamente in favore di quelli che portano il nome di tuoi servi, tribù di [illegible]o patrimonio.

18. Poco mancò che altri non distruggessero del tutto il tuo santo popolo: i nostri nemici conculcarono il tuo santuario.

19. Noi sembriamo esser quelli, di cui tu non ti fossi giammai mostrato il Sovrano, i quali non avesser mai portato il nome di tuoi; quasi tu non avessi mai squarciato il cielo, nè mai ne fossi disceso, facendo sì che i monti al tuo cospetto tremassero.

כי אברהם לא ידענו וגו׳: ר״ל נומר אין לנו אב מבלעדך.
גאלנו מעולם שמך: נ״ל (נגד הנגינה) כבר מימי קדם אתה נקרא גואל שלנו (ענין למעלה מ״ג א׳), וכן מצאתי אח״כ בדפוס ברישא.

למה תתענו ה׳ מדרכיך: זה אתה עוזב אותנו בד אויבנו הוא אבה למה שאנחנו מתפקעים ומתחזקים בחטא, מפני שאין אנו רואים סימני השגחתך וגאולתך, והנה כאלו אתה מתעה אותנו. תקשיח: כמו תקשה, וכן בערבי, וכן הקשיח בניה ללא לה (איוב ל״ט). למען עבדיך וגו׳: למען זה שאנו נקראים מעולם עבדיך ושבטי נחלתך.

למצער ירשו עם קדשך: רש״י רד״ק [illegible] וגזני׳ פירשו לזמן מועט ירשו ישראל את הארץ, ורש״י ולפניו Kocher פירשו לדבר מועט ונקל היה בעיני האויבים מה שירשו את עם קדשך, כי גם בוססו מקדשך, ול״נ כמעט ירשו צרינו את עם קדשך, ופירוש ירשו לא ל׳ ירושה, אלא השמדה כלית. בוססו: ל׳ וקבוס עמים, והפעל לחזק.

היינו מעולם וגו׳: אנחנו בגלות נדמינו כאלו היינו עם שמעולם לא משלת בם ולא נקרא שמך עליהם (כ״כ Symmachus, רבנו סעדיה, רש״י, רשב״ם, רד״ק ועוד). לוא קרעת וגו׳: וכאלו מעולם לא קרעת שמים וירדת לתת לנו תורה באופן שמפניך הרים נזלו וחרדו; וקרוי לנקד לוא בחלם, וכן תרגם סומכוס, וכן יונתן וכן רבנו סעדיה, וכן יסד רבנו שמעון הגדול בסליחה לאום ד׳ בין ר״ה ליה״כ:

היינו כמעולם לא משלת ברחומים
ולא נקרא שמך על תמימי דמים
ולא קרעת שמים וירדת ממרומים.

וכבר מצאתי לוא בוי״ו ואל״ף, כמו שמצאה נדרשתי ללוא שאלו, גם הראב״ע הזכיר הפירוש הזה בשם יש אומרים, והמפרשים פירשו לו קרעת ל׳ תפלה, והמשך הענין ראיה לפירושי. נזלו: נפעל משרש זלל, ענין חרדה ורעדה (יונתן ורש״י וכן בתרגום סורי), וכן בערבי זלזל ענין רעדה (גזניוס), וכן מצאתי במדרש שוחר טוב מזמור ס״ח (במדרש כ״י שלי [illegible] בשנת ב״ש [illegible] הקש״י, ובספרי הדפוס המזמור הזה חסר מ[illegible]) התחילו כל ההרים מתרעשים ומתמוטטים, שנ׳ הרים נזלו מפני ה׳.

64.

1. Eppure con quella facilità che arde foglie fanno

סד

בקדוח אש המסים: הוא בל׳ ערבי קש יבש ועצים יבשים

avvampare il fuoco, e che il fuoco fa bollir l'acqua; per far conoscere il tuo nome ai tuoi nemici, facesti sì che le najoni al tuo cospetto tremassero.

(ר' יונה הביאו רד"ק בשרשים, ורמ"ז וגעז"), ושרש קדח נמצא גם על ההבערה, כמו כנסו קדחי אש, כי אש קדחתם באפי (ירמיה י"ז ד'), והנה הטעם כמו שהאש ימהר להבעיר את הקש מהר, וכמו שהאש תרתיח מהר את המים. תבעה: ל' אבעבועות, ושינו כתיבה, ופירושה שהיה ראוי תבעה, בפתח; והכוונה, והנה אין הדבר כן חלילה, שלא קרעת שמים וירדת ומפניך הרים נזלו, אבל נהפך, להודיע שמך לצריך, הם המצרים, עשית לנו נפלאות עד שאמרו עמים ירגזון, ועשית זה מהר וכאש יבעה, כקדוח אש וגו'; והנה כקדוח אש בדרגא מונח, לאות שהמלות דבקות זו לזו, ואם היה אש סמוך להמסים היה לגרמיה אחר כקדוח, כמו פוקד עון אבות, וטעם געז' שפירש אש סמוך, והביא ראיה מן הטעמים; מלבד שאם היה הטעם כמו שתבער אש של קש יבש, היה במשמע שהוא אש שלא יתקיים, אלא יפסוק אחר רגעים.

2. Allora, quando tu facevi prodigi che noi non aspettavamo, tu discendesti, facendo in guisa che i monti al tuo cospetto tremassero.

בעשותך: אז כשה"ית עשה נפלאות מבלי שנקוה להן, כי לא היינו מורגלים לכך, אז ירדת על הר סיני ומפניך הרים נזלו, ועתה שאנו מיחלים ומצפים לנוראותיך, אחר שכבר הורגלנו בהן מפי השמועה, אין אתה עושה נפלאות; זה עקר התלונה.

3. Mai però non hanno (le altre najoni) udito non hanno mai sentito dire, nè alcun occhio ha veduto alcun dio fuor di Te, che tali cose operasse in favore di chi sperava in lui.

ומעולם לא שמעו: אמר העמים עובדי אלילים לא שמעו מעולם מפי אבותיהם ספורי נפלאות כאותם שספרו לנו אבותינו, כי אזנם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך שיעשה נפלאות למחכה לו (ר' יוסף קרא הביאו רד"י, ראב"ע רד"ק וגעז"), כך אמרתי ל לגדרנו ראינו ושמענו כאלה, ובאמרו יעשה למחכה לו, הכוונה על נפלאות לטובה, לא לרעה, כי אמנם גם עובדי האלילים היו מספרים קצת נוראות שעשו אלהיהם להנקם מבוזיהם, כי אם במקרה היה שום רע בא על בוזיהם היו אומרים כי האליל הוא אשר ניהו; וזה חלוק גדול בין הציור שציירו לנו אבותינו את אלהינו, ובין הציור שהיו העמים מציירים את אלהיהם, כי הנביאים מציירים את ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ, כי באלה הוא חפץ, והוא ג"כ איום ונורא להכות ולהעניש, אך לא מחפצו ומטבעו, כי אם כביכול בעל כרחו, ותמיד בכוונה להטיב, כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחיה; ואמנם לא כן ציירו להם עובדי האלילים את אלהיהם וכן תרגמה כי Deus בל' רומי, וכן Θεός בלשון יוני נגזר מן δέος שענינו פחד, כי כדברי Papinius:

Primus in orbe deos fecit timor.

ואמנם הדבר הזה הוא, כי העולם אם יֻבחן בכללו הוא טוב, כי כל חלקיו נקשרים זה בזה לתועלת כלל הנבראים, אבל אם יֻבחן כל חלק בפני עצמו ימצא רבים מהם רעים ומזיקים, לפיכך האנשים אשר האמינו באלהות הרבה, וחשבו כל כחות הטבע בכל חלקיו כאלהים נפרדים, הוכרחו לצייר רובם נוטים אל הרע, אמנם באשר נאמין כי הטבע כלו מעשה אל אחד הוא, אז נראה כי האל תמים דרכו, וחפץ חסד הוא.

4. Ma tu incontri (in noi) tali, che ricordansi, che tu nei tuoi andamenti godi nell'operare benignamente. Ecco tu mostrandoti sdegnato, noi pecchiamo; volessi tu seguire quei medesimi (andamenti), come in antico, e noi allora saremmo salvi!

פגעת את שש ועושה חסד בדרכיך יזכרוך: ואתה ה' לא כן אינך כאלהי העמים אשר עובדיהם מקוים מהם נפלאות וגבורות, כי לא הורגלו בכך, אבל אתה פוגע ומוצא בנו אנחנו בני ישראל את יזכרוך בדרכיך שש ועושה הצדק, כלו' אנשים שזוכרים כי אתה בדרכי הנהגתך שש בעשיית הצדק, כלומר שאתה עושה בשמחה צדקה וחסד, ואינך כאלהי העמים שאינם פוגעים מי שיוכל לומר להם עשה עמי אות לטובה כאשר עשית לפלוני ופלוני. הן אתה קצפת ונחטא: הנה בהקצפת והסתרת פניך ממנו, אנחנו הוספנו לחטוא יותר. בהם עולם ונושע: מי יתן ותתנהג גם עתה בהם, בדרכיך הנזכרים לעיל. עולם: כימי עולם, וכשנים קדם. ונושע: ומיד אנחנו נושעים, כי תאיר פניך אלינו ונושעה, כאלו נהיה עוד בהסתר פנים, ותוסיף לגלות עלינו השגחתך ונפלאותיך. פגעת את יזכרוך: עד ואשמעה את מדבר אלי (יחזקאל ב' ב'), ומלת שש ועושה חסד יזכרוך על כי לא הרבה יזכור את ימי חייו (קהלת ה' י"ט) שפירושו לדעת ישב"ע ולדעת רד"ק (מכלול דף קכ"ב) יזכר את ימי חייו שאינם הרבה, כלומר יזכור כי לא הרבה הם ימי חייו, אבל שלד שלדעתם מלת את (באת ימי חייו) יתרה, ולדעתי יפה היא לא נקשרת עם פעל יזכור. בהם עולם: שיעורו כעולם, וכן למעלה הייתו מעולם, שיעורו כמעולם; כן נ"ל פירוש הכתוב הקשה הזה, אשר נלאו המפרשים להבינו ולא השווהו, ובן זאב בסוף החבור [illegible] הביאו בכלל המקראות אשר לפי דעתו אין להם הבנה וכוונה ולא קשר ענין כלל, ואבדו עשתונות המפרשים והמבקרים לחתור אל המכוון במאמר, והוא בכלל הדחוקים אשר נדחקו ונלחצו לישבו נאמר זר כאשר היה, כאלו ענן וערפל וחשכה גדולה נופלת עליו וימש חשך; והביא בכלל הזה עוד ארבעה מקראות מיעניה, והם כי לא מועף לאשר מוצק לה (ח' כ"ג), וברד ברדת היער (ל"ב י"ט), אדני עליהם יחיו (ל"ח ט"ז), מעצר וממשפט לקח (נ"ג ח'): וברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה, אשר גם מחשך לפני האור ומעמקים למישור בפירוש רוב המקראות האלה, ויותן פירש

פגעת זכות האבות שהיו שמחים בעשיית הצדק, והיו זוכרים דרכיך
וכל זמן שקצפת עלינו על שחטאנו, בהם בזכותיהם לעולם
אנחנו נושעים; ורש״י פירש הרגת את הצדיקים שהיו שמחים
מעשות הצדק ובדרכי רחמיך היו מזכירים אותם בתפלותם,
וכשקצפת עלינו על מה שהיינו חוטאים, על ידיהם ובתפלתם
נושענו מעולם; ורלב״ג ורד״ק פי׳ הי״ת מקבל פיוס מן
הצדיקים שהיו מזכירים בתפלתם י״ג מדותיך, וכשהי״ת קוצף
עלינו, בהם לעולם קיימו אותנו והיינו נושעים, אך עתה
בגלות אָפְסוּ הצדיקים; ומנ״ז פירש פגעת את שש ועושה
צדק, אתה הי״ת עוזר מי שעושה צדק בשמחה, והי״ת רצ
כיבו, והב״ק להושיע ולא פגעו אדם (מ״ז ג׳) שפירש ולא אפלה
אדם, ותרגם בדרכיך יזכרוך, ופגעת את הזוכרים אותך
על־פי דרכיך; Kocher פירש החֲזַקְתָּ עצמך למי שהוא שש
ועושה צדק; ורמ״ז ולפניו Dathe פירשו בחסרון למ״ד לדעת
רמ״ז לוא שבפסוק לוא קרעת שמים ירדת מוסבת אחרת
עמה, ולדעת Dathe צריך לקרוא יעשה למחכה: לו פגעת),
מי יתן ופגעת את שש בעשיית הצדק אשר בדרכיך
יזכרוך, ובענין סוף המקרא לודוביקוס de Dieu מפרש
הן אתה קצפת על שחטאנו בהם, בדרכיך, לעולם, כלומר
חטאנו נגד דרכי ה׳, ולא״פ נושענו; הירונימוס פירש בהם עולם,
בהיותם החטאים הארכנו זמן הרבה, ואף אם אתה בחקדיך
נוֹשַׁעְנוּ, Kocher פירש ברעות הקצה אשר היו לנו בחטאינו שהוגע
זמן הרבה, ועתה רצה נא ונושע; Coccejus פירש הן אתה
קצפת (וחטאנו) בהם, בעמך, לעולם, ונושע ? Vitringa מפרש הן
אתה קצפת (על כי חטאנו) בהם, בעמך, זמן מרובה, ולא״פ
נושענו; גמז׳ פירש בשיטת Kocher, ופירש ונושע, עמדנו ברעות
הקצה עד שנושענו; ואיני רואה איך יעלה על לב איש לפרש
עד שנושענו, כאלו עתה כבר נושענו, ולמטה הוא חוזר
ומתפלל אל תקצוף ה׳ עד מאד; י״ד מיכאעליס פירש ונחטא
בהם, בין הפומות; ורמ״ז ולפניו Schelling מפרש חטאנו נגד
דרכיך מימי עולם. ונושע: Schelling, Dathe ורמ״ז ולפניהם
Coccejus) מפרשים דרך תמיהה, Lowth et Hoppe החליפו בהם
עולם ונושע במלות במעללינו נפשע; Döderlein et מיכאעליס
קיימו הנוסחא ונושע במלת ונפשע; וברוך שהבדילני מן הטועים.
ונהי כטמא כלנו: עתה שקצפת והסתרת פניך ממנו, נהיינו
כלנו כדבר טמא, כלומר אנחנו חוטאים תמיד עונות. וכבגד
עדים: כבגד מלוכלך בדם נדות, עִדָּתוֹ בערבי: נדות וכל
זמן שהאשה אסורה לבעלה (Schultens ורמ״ז ואחרים). כל
צדקותינו: דרך מליצה, אין לנו צדקות, ומה שיש לנו אינו אלא

5. Siamo tutti divenuti qual cosa impura, e qual panno mestruato divenute sono tutte le nostre virtù; siamo tutti appassiti a guisa delle foglie, ed i nostri peccati ci portan via, come fa il vento.

6. Non havvi chi celebri il tuo nome, chi si muova ad attenersi a Te; imperocchè volgesti via il tuo volto da noi, e tu lasci che ci struggiamo in preda ai nostri peccati.

7 Ora però, o D., nostro padre tu sei; noi siam l'argilla e tu ne sei l'artefice; e lavoro della tua mano siam tutti.

8. Non mostrarti, o D., irato perpetuamente, nè sempre mostrarti memore del passato: ecco, considera deh! il tuo popolo noi siamo.

9. Le tue sante città sono divenute deserte, Sion un deserto è divenuta, Gerusalemme una solitudine.

10. Il nostro sacro e glorioso tempio, ove celebravanti i nostri padri, fu preda del fuoco; ed ogni nostro più caro oggetto fu preda della distruzione.

11. Dopo tutto ciò, puoi tu, o D., contenerti, restare inerte, ed affliggerci perpetuamente?

עומקה. וַנָּבֶל: לפי נקודו הוא הפעיל מגזרת בלה, ולפי ענינו
ראוי לנקד וַנִּבֹּל, קל מגזרת נבל, כמו ועלהו לא יבול.
ועוננו כרוח ישאונו: אחר שהזכיר חלישת עָלֶה נָבֵל, המשיל
העונות לרוח המפזרת הֶעָלֶה.
ואין קורא בשמך: אין מזכיר שמך דרך כבוד. ותמוגנו: כמו
ותמוגגנו, אתה הניח אותם להשתקע בעונינו, וחלישת ותמוגגו
כאלו העונות בוקים בקרבנו כמים, וברוב הלחות ימס
ויתמוגג בשרנו; ויונתן תרגם לשון מסירה, וכן בתרגום
המיוחס לשבעים זקנים, ואחרונים Grotius et Lodovicus Cappellus
כי אלו היה כתוב וַתְּמַגְּנֵנוּ, לשון אשר מִגֵּן צריך
בידך.

ועתה ה' אבינו אתה: ועתה שמע נא ה', הנה אבינו אתה, ואתה
יוצרנו, וראוי לך שתחוס ותחמול עלינו.

עד מאד: נ״ל כמו לַעַד שאחריו, וכן אל תעזבני עד מאד,
ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד.

ערי קדשך: כל ערי א״י, כי כלה אדמת הקדש תִּקָּרֵא (Grotius
וגעזן)

עד מאד: כמו לנצח. תחשה: כמו לנצח אב״ע.

65.

1. Avrei da offrirmi propizio a coloro che non mi chiedono? avrei da presentarmi a quelli che non mi cercano? dovrei dire: eccomi, eccomi ad una nazione che non celebra il mio nome?

65. Argomento

Risposta di Dio, il quale li dice indegni dei suoi favori, e rinfaccia loro le loro colpe (quella cui descrizione Isaia allude a quelle dei suoi contemporanei, rica[...] tutti sotto Manasse, nell'Idolatria, ed ai mali che loro soprastavano), indi annunzia la futura felicità

ס״ה

נדרשתי ללא שאלו: אומר אני כי המקרא הזה כלו ומקרא
שאחריו נאמר דרך תמיהה, וכמו שמצאנו תמיהות בלא
הא״ היום החלותי לשאול לו באלהים חלילה לי (ש״א כ״ב ט״ו),
ולקחתי את לחמי ואת מימי וגו' ונתתי לאנשים אשר לא
ידעתי אי מזה המה (ש״א כ״ה י״א); והנה מכאן ואילך תשובת
האל לתלונות ישראל: וכי היה לי להדרש ללא שאלו ?. וכי היה לי
להמצא ללא בקשוני ?. כלומר וכי ראויים אתם שאעשה לכם נסים
ונפלאות ? ואעפ״י שאתם מתלוננים על זה, ומבקשים ממני שאעשה
לכם נסים, הנה אין שאתכם בלב שלם, ואף אם תראו נפלאות
בעיניכם לא תשובו אלי, וכמו שאחרי אמנה אומרים עד היום
אף אם הייתי רואה לא הייתי מאמין; והנה הנסים הן צריכים
לחשך הוצא מן הלב האמונה באלהי שקר, וכיון שבטלה עז

ס״ה

תגובת הקל, האומר כי אינם ראויים שיעשה עמהם נסים ונפלאות, והוא מזכיר פשעיהם ואכן ישעיה מצייר חטאת בני דורו שחזרו לעבוד אלילים בימי מנשה, ומייעד להם הרעות העתידות לבא עליהם; ואח״כ פותח בנחמה, ומצייר הגאולה העתידה.

מקרבנו אין עוד צורך לנפלאות, כי אם תמימי לב אוהבי הצדק והחסד בין אדם לחברו, ואוהבי הבורא המטיב להם בכל רגע, הם שמחים בתורת ה׳, המצוה אותם לגמול חסד וללכת בדרכי יושר, והיא נותנת לפניהם הדרך להתרצות ולהתקרב אל הבורא, ולהראות לו כביכול אהבתם אליו, ובהיות התורה חביבה אצלם מצד עצמה, הנה קבלת אבותיהם המעידים שראו מקדם הנסים והנפלאות הגדולות והנוראות, תספק לקבוע בלבם אמונתה בל תמוט עולם ועד. ורק האנשים אשר תורה מצד עצמה כבדה עליהם, להיותם אוהבים ההפקר, ואין לבם שלם לא עם אל ולא עם אנשים, הם מהרהרים אחרי אמתתה, ומכחישים אנשים אשר לא ראו בעיניהם, כמו שהיו מכחישים אותם אם הין רואים אותם. — ולדברי המפרשים כלם שפירשו בלא תמיהה, לא יתכן, כי הנה מן המקרא הזה משמע שהוא רוצה להדרש גם אל החוטאים (נדרשתי לאשר שאלו וגו׳), ולמטה הוא אומר לא אחשה כי אם שלמתי. לא קרא בשמי: ~~לפי הנקוד ענינו שלא קרא עצמו בשם ה׳, אלא מייחס עצמו אליו, לומר הוא אלהינו ואנחנו עמו; אמנם יונתן~~ ותרגום השבעים והירונימוס פירשו כאלו נקוד לא קרא את לא קֹרָא, ענין הזכרת שם ה׳, כמו שאמר ואין קורא בשמך.
פרשתי ידי: כאדם הקורא לחברו.

2. Avrei da stendere continuamente le mani a gente ritrosa, la quale segue la via non buona, dietro i proprj capricci.

העם המכעיסים וגו׳, זובחים בגנות וגו׳! זה לא יצדק על אנשי הגלות, כי אין בינינו ע״ז, וכבר באר ענינו למעלה (נ״ח) ואותי יום יום ידרשון, למה צמנו ולא ראית, הן לריב ומצה תצומו, וגם לדעת האומרים כי נאמרו הנבואות האלה על גלות בבל, לא יצדק זה, כי לא היתה ביניהם ע״ז בבבל; ומלבד כי הפסוק שאמר זה שהוא כלו דבק עם זה בענין ובלשון אחר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים, מה שלא יתכן על גאולת בבל, שלא נתפזרו ישראל בספר ארצות; ע״כ נ״ל כי ישעיה כתב הנבואות האלה בסוף ימיו, בתחלת מלכות מנשה, ואז חזרו העם לעבוד ע״ז, וישעיה היה זקן ולא היה בו כח להוכיח את העם בקהל, והנה בכתבו הנבואה הזאת לאחרית הימים, וחם לבו בקרבו על מרדת העם וסורם מאחרי ה׳, הנה כשבא להזכיר פשעי ישראל בימים האחרונים, צייר אותם כפי מה שהיו בימיו, ולא כפי מה שיהיו באחרית הימים וכפי מה שצירם הוא עצמו למעלה, ועי׳ התחבולה הזאת הוכיח את בני דורו ויעד להם עונש מאת ה׳, ועי׳ למטה פסוק ז׳.
הזובחים בגנות: כמין יערים שהיו עובדים בהם ע״ז.

3. Gente che continuamente mi irrita in faccia, i quali sagrificano nei boschetti, e fanno profumi sopra i mattoni

4. I quali fan dimora nei cimiterii, e passan le notti nelle solitudini, i quali mangiano carne porcina, ed hanno gli arnesi (lordi) di brodo di carni abbominevoli.

5. I quali dicono: fatti in là, non mi te accostare, imperocchè io son santo rispetto a Te. Questi producono un fumo sul mio naso, un fuoco continuamente ardente.

כמו שפירשתי באלהיך (הו"א ח')
ויונתן תרגם דכי נא מינך אני ט' ורש"י ורד"ק פי' אני (והענין אחד)
קדוש ממך ולפי פי' גם כן שכנוי עומד במקום לך הוא
אבל כן אומרי בכנוי שעומד במקום לך מיותר.

6. La cosa mi sta innanzi scritta: io non resterò inerte senza renderne il guiderdone, io gliene verserò in seno il pagamento.

7. I vostri peccati cioè, ed i peccati insieme dei vostri padri, dice D., i quali arsero profumi sui monti, e sulle colline mi oltraggiarono. Sì, io renderò loro primieramente in seno la mercede loro dovuta.

8. Dice così D.: nella guisa che trovandosi del succo in un grappolo, dicesi: nol mandare a male, poichè c'è del buono: così farò in grazia

ומקטרים על הלבנים: לא ידענו מה היה המנהג הזה.
היושבים בקברים: כדי שידרשו להם המתים בחלום. ובנצורים ילינו:
במערות (לשד"ל ורד"ק) כדי שיתגלו להם השדים (רד"ק) והוא מל' ונצורי
ישראל להשיב (מ"ט ו') האוכלים בשר החזיר: גם זה חק לע"ז, והנה
היה נוהג אצל הרומיים. ופרק פגולים כליהם: כליהם מלאים במרק
בשר פגול, ויקרא פגולים לזבחי האלילים.
האומרים קרב אליך: זו מליצת התנגדות, הם טוענים כי הם
יושבים בקברים ואוכלים בשר חזיר וכליהם מרק פגולים, ובכל
זאת הם חושבים עצמם כקדושים, ואומרים לאחרים קרב
אליך, אל תגש בי כי אני קדוש לך. קדשתיך: אני קדוש לך
(לודוביקוס de Dieu, Coccejus), ~~ויגעו גם הוא~~
~~מפרש כן, אלא שאומר כי כנוי ך׳ העומד במקום לך הוא~~
~~מיוחד~~ לתפארת המליצה, ואחר יקשה כי לפי יותר היה
ראוי לפי מנהג לה"ק שיאמר קדשתי לי, וזה אמת, אמנם
אפשר שיהיה הכנוי מיותר, כי הכוונה אני קדוש בערכך.
אלה עשן באפי: אומרים עשן באפי, ר"ל כמו עלה עשן
באפו וגו'.
הנה כתובה לפני: העונות האלה עומדים נגד זכרוני תמיד
כאלו כתובים. ושלמתי על חיקם: לתוך חיקם, משל, כמו שהיו
נותנים המעות בחיק, כמו שחד בחיק רשע יקח, וכן
ומשלם עון אבות אל חיק בניהם (ירמיה ל"ב י"ח) והשב
לשכנינו שבעתים אל חיקם.
עונותיכם ועונות אבותיכם יחדו: חוזר למעלה הנה כתובה
לפני, כלומר עונותיכם ועונות אבותיכם כתובים לפני,
ואיננו מחובר עם ומדותי פעולתם, אך יוצא מאמר בפני
עצמו, לפרש הנה כתובה לפני. ומדותי פעולתם: חוזר
למה שאמר לא אחשה כי אם שלמתי וגו', והנה המקרא
הזה פירוש לקודם, כדרך ישעיה. פעולתם: שכר עבודתם,
כמו לא תלין פעולת שכיר. ומדותי: כמו שמשלמים לשכיר
במדה על פי שיעור העבודה אשר עבד, והנה באמרו פעלתם,
אל חיקם, בכנוי הנסתרים. הוא חוזר אל האבות, ואין יתכן
שיענש את האבות שכבר מתו. אמנם האמת כי הוא
מ"עד רע לבני דורו, ואמר לבני הדור האחרון דעו כי
ראשונה ובתחלה אעניש את אבותיכם אשר אתה בדורי זה, וכן
היה, כי באו שרי הבבלי אשר למלך אשור ולכדו את מנשה
ויאסרוהו בנחשתים ויביאוהו בבלה (דה"ב ל"ג י"א).
כאשר ימצא: חסרה מלת אם אחר אשר, והטעם כאשר אם ימצא
תירוש באשכול, אף אם לא יהיה האשכול כלו ענבים טובות
ובשולות כי צרכן, יאמר אדם לחברו אל תשחיתהו כי ברכה

dei miei servi, in maniera di non distruggere tutto.

9. E trarrò da Giacobbe una progenie, (trarrò) dalla Giudea (una prosapia), che possegga i miei monti: si posederanla (la Giudea) i miei eletti, e i miei servi vi avran sede.

10. Il Saron servirà da pascolo di pecore, e la valle d'Accor da luogo ove coricarsi i buoi, al mio popolo che a me ricorre.

ארץ טובה לרעיה, שתהיה בו לנוה צאן, וכן עמק עכור שתהיה בו לרבץ בקר;

11. Ma voi, che avete abbandonato D. immemori del monte a me sacro; voi che apprestate il desco a Gad (Giove), ed empite a Meni (Venere) le tazze di vino.

12. vi consegnerò numerati alla spada; dovrete tutti al macello piegarvi; poscia che chiamai, e non rispondeste, parlai, e non ascoltaste; e faceste ciò che spiace ai miei occhi, e a quanto io non voglio v'appigliaste.

ותונה ש ב"ו, כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל,
והכוונה על דורו של מנשה שלא ישחיתהו כלו
בהחלט.

וירשוה: חוזר על יהודה, כלומר ארץ יהודה; והכוונה כי
אחרי מלך אשור יגלה את הצדיקים בעו"ה, והצדיקים בה' ישארו
בארצם.

ארץ טובה

והיה השרון: השרון היה מקום יפה עד הכרמל, היה השרון בערבה
בין ירחו ועי היה מקום טוב [illegible] כמו שנראה מדברי הושע (ב'
י"ז) ונתתי לך את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח
תקוה, כי מרב הטובה, והנה יאמר שהיה
לנוה צאן ולרבץ בקר, וזה לטעמי אשר לרצונו, לפותם
אשר ישארו בארץ אחרי גלות מנשה ואשר המוטעים, כי
הנשארים יירשו נחלת הגוים.

גד ומני: לדעת Vitringa ורקז' הם השמש והירח, ולדעת ר'
... הכהן גד הוא כוכב צדק שהיו חושבים שהוא מזל
הטוב וההצלחה, וכן נקרא בערבי, וגזניוס מוסיף כי מני
הוא כוכב נגה, שהוא ג"כ מזל טוב שני, הערבים קוראים
לו ההצלחה גדולה, והשני ההצלחה הקטנה; ועריכת המאכל
והמשתה לפני הצלמים, מנהג ידוע אצל הקדמונים, וגם
בתלמוד ערכין לגדו.

ומניתי: כאלו המוסר בהמותיו במנין לטבח, ומניתי
ל' הנופל על הל' עם מני שזכר למעלה. לטבח תכרעו:
כמו שמכריעים הבהמה לשחטה. ותעשו הרע בעיני: טעמי
החליצה הזאת (הנמצא במקרא יותר מאלפים פעמים)
וכן טעמי מלאכת ויעש הישר בעיני ה' (הנמצא כאלפים
פעמים) קשים ושני מישבים על הדעת, כי הדעת נותנת שמלת
הרע וכן מלת הישר דבקה למלת בעיני, והכוונה שפלוני
עשה או לא עשה המעשים שבעיני ה' הם טובים, כמעט
והרע בעיניך עשיתי (תהלים נ"א ו'), והישר בעיניו תעשה
(שמות ט"ו כ"ו), והנה בשני המקראות האלה הטעמים צודקים,
שהם בכל מקום שהפעל בתחלת המאמר, הדביקו בהם מלת
הרע או הישר לפעל העשייה באופן שכוונת המאמר לפי
הטעמים היא שהפלוני עשה או לא עשה בעיני ה' המעשים
הטובים, והדעת נותנת שאין זו כוונת המאמר, כי מה טעם
לומר פלוני עשה מעשיו (הטובים או הרעים) בעיני ה' ח'

ואפילו תמצא לומר ש״ד במאמר הזה טעם, מה היה יקר לנו
לומר ויעש הרע לעיני ה׳, או נגד פני ה׳, וכיוצא בזה, אם
אבל ויעש ...... בעיני ...... אין לו הבנה; לפיכך אומר אני כ
כי לא יתכן לחשוב שקדמונינו כהם שמליצת ויעש הישר
בעיני ה׳ ענין אחד, ומליצת והישר בעיניו תעשה ענין א
אחד, וכן ויעש הרע בעיני ה׳ ענין אחד, והרע בעיניך
עשיתי ענין אחר; אך נ״ל כי רצו החכמים הקדמונים שזה
שהמליצה הזאת (עשיית הטוב או הרע בעיני ה׳) לא יבינה
ההמון, ויתחילו להרהר ולומר אם המעשים הטובים והרעים
אינם טובים ורעים מצד עצמם, אלא מצד מה שהם בעיני ה׳
ומחשבה זאת תוכל להביאם למכשול עון, ע״כ התחכמו לשנות מראה
המליצה, כדי שיהיה המובן שהישר והרע יש להם מציאות בעצמם,
והם ג״כ כך בעיני ה׳, ועפ״ז המליצה כאלו היא קצרה, וכאלו צריך
לכפול מלת הישר או הרע, ושיעור המאמר ויעש הישר שהוא
ישר מצד עצמו, והוא גם זה ישר בעיני ה׳.

13. Perciò dice così il Signore D.: i miei servi mangeranno, e voi sarete affamati; i miei servi berranno, e voi sarete sitibondi; i miei servi saranno lieti, e voi resterete delusi.

14. I miei servi giubileranno per allegrezza di cuore e voi lamenterete per cordoglio, e per abbattimento di animo urlerete.

15. Lascerete il ~~mio~~ vostro nome per formola di scongiuro ai miei eletti, (i quali diranno): Diati il Signore D. la morte di coloro! Ai suoi servi però egli darà ben diverso nome.

16. In guisa che chiunque nel paese vorrà benedirsi, si benedirà nel Dio vero; e chiunque nel paese vorrà giurare, giurerà pel Dio vero: mentre saranno dimenticate le calamità antiche, e saranno ascose ai miei occhi.

17. Imperciocchè io sono per creare nuovo cielo e nuova terra, nè più si ricorderanno le cose antiche, nè passeranno per la mente.

18. Ma gioierete e giubilerete in perpetuo, voi, cui io sono per dare nuova esistenza. Sì, io son

לשבועה: כששבע אדם את חברו יאמר לו ימיתך ה׳ כאשר
במותה מיתה שהמית פלוני ופלוני אם לא תגיד האמת,
וכיוצא בזה בירמיה כ״ט כ״ב. והמעתיק יקרא דם אחר: יהיה
שמם הופך מזה לברכה, כטעם בך יברך ישראל לאמר
ישמך אלהים כאפרים וכמנשה.
אשר המתברך: ר״ל יכלה הפושעים באופן שמי שירצה להתברך
או להשבע, לא יתברך ולא ישבע עוד באלהי השקר, כ״א באלהי
האמת, כי תשכחנה הצרות הראשונות, והעונות שגרמו
אותן, וגם מעיני תהיינה נסתרות, וזה כנגד מה שהתפללו
אל לעד תזכור עון; והנה עתה בא לדבר על הגאולה העתידה,
וגם עד עתה לפי פשט הדברים דבר על זמן הגאולה, אלא
שבמאמרו דברין רחוקים על אנשי דורו.
שמים חדשים וארץ חדשה: משל להתחלפות מצב עניני האומה
אחרי הגאולה, וע׳ למעלה לנטוע שמים וליסוד הארץ (נ״א ט״ז).

כי אם שישו וגילו: צווי במקום עתיד; לחזק המליצה. אשר אני
בורא: את ירושלם ועמה שאני עתיד לברוא מחדש, ושוב

per render Gerusalemme giubilo, e la sua gente gioja.

ומפרש כי הנני בורא את ירושלם גילה ועמה משוש, והעם עשה אותה כאלו היא בריה חדשה ונעשה גילה, כלומר עיר השמחה והגיל, וכן העם אשר בה שנה בריה חדשה, ויהיה משוש, כלומר אנשי משוש, ר"ל ועשו תרגמו דעמי יגילו במה שאני בורא, אלא שגעזי' הוסיף בפירושו כי אפשר גם לפרש אתם שאני בורא.

19\. Io giubilerò di Gerusalemme, e gioirò del mio popolo, nè in essa più si udrà voce di pianto, nè voce di sclamare.

וגלתי בירושלם לא בלבד שהם יגילו, אלא גם אני אשמח בהם, ר' אלברגס.

20\. Non saravvi più alcuno tenero di età, e tutta via di aspetto senile, il quale non compia la natural carriera; mentre il più giovine morrà di cento anni, ed al peccatore verrà per imprecazione augurato che muoja di cent' anni.

לא יהיה משם עוד עול ימים וזקן: לפי פירוש המפרשים אין הלשון מתיישב יפה, לא יהיה משם לא נער ולא זקן שלא ימלא את ימיו, ומה צורך להזכיר הנער והזקן ועוד עול ימים לא מצאנו במקום אחר, ולדעתי הכוונה לא יהיה משם עוד מי שהוא נער בימים, ונראה זקן, כי אפשר עלון זקנה, באופן שלא יוכל למלא את ימיו. ואין אם מלבת הורקתו על רבוי השנים, אלא סימני הזקנה, ובפרט לובן הזקן. כי הנער וגו': מי שמהר למות יותר מחבריו ימות בן מאה שנה, ודומה כאלו מת נער. והחוטא: כל כשרצו לקללו. החוטא קללוהו שימות בן מאה שנה.

21\. Fabbricheranno case e le abiteranno, pianteranno vigne e ne godranno il prodotto.

22\. Non avverrà chi essi fabbrichino, ed altri abiti, ~~nè~~ nè che piantino ed altri goda; ma della durata di un' albero sarà il vivere del mio popolo, e l'opera delle ~~loro~~ proprie mani i miei ~~eletti~~ eletti logoreranno.

23\. Non fatticheranno indarno, nè genereranno inultilmente; ma saranno una progenie benedetta da I., ed avranno seco loro i loro discendenti.

24\. Essi non avranno ancora chiamato, ed io risponderò; essi ancora staranno parlando, ed io avrò ascoltato.

לבהלה: לא כמו להבל, מתים עם צדיק שלפניו, וכן ויכל בהבל ימיהם ושנותם בבהלה. זרע ברוכי ה': זרע שהם עצמם ברוכי ה', כטעם זרע מרעים (למעלה א' ד') עיין שם. והיה טרם: עדיין לא. אענה: בפועל, כלומר אעשה בקשתם.

25\. Il lupo e l'agnello pascoleranno insieme; il leone a guisa del bue mangerà paglia, ed il serpente si ciberà di terra: non faran danno, non faran guasto in alcuna parte del monte a me sacro, dice I.

זאב וטלה: עיין למעלה י"א ו'. ונחש עפר לחמו: לפי שהנחש רומש על הארץ, ונראה כאלו אוכל עפר, אמר שתספיק לו אכילת העפר, ולא יבקש לאכול בני אדם, ולא יזיקם. לא ירעו ולא ישחיתו: החיות, והכוונה על בני אדם שלא יזיקו זה לזה. בכל הר קדשי: בכל א"י.

1\. Dice così I.: il cielo è il mio trono, e la terra lo

כה אמר ה' השמים כסאי: Eichhorn רקה כי הדברים האלה

sgabello dei miei piedi, qual sarebbe la casa
che voi mi potreste fabbricare, e quale il luogo,
che potreste assegnarmi per mio riposo.

אין להם ענין עם אנשי הגלות, ואמר כי מכאן ועד פסוק כ״ג
היא נבואה נאמרה באחד מן הזמנים בעוד הבית קיים, והנה
הכל מודים כי לא יתכן שיהיה פסוק י״ח (ואנכי מעשיהם
ומחשבותיהם) תחלת ענין, אבל הוא מחובר לענין שלפניו, ומאחר
שלאחריו הוא מדבר על קבוץ הגלות, בהכרח גם תחלת הענין
נאמר על הגולה, ונאמר בזמן הבית; ורש״ד חשב כי סימן הזה
מאוחר בזמן לנבואות שלפניו, ושנאמר אחר שהוחל בנין הבית
השני, ושהנביא מואס את בני עשרת השבטים, שהיו בני יהודה
ובנימן מרחיקים אותם מלבנות עמהם, והוא אומר לעשרת
השבטים ונראה בשמחתכם, ואומר על יהודה ובנימן והם יבושו
ואומר להם אויבי ה׳ (משלם גמול לאויביו), וכל זה לא יתכן, כי
ראשונה כי עזרא וחבריו משולם לא הרחיקו מעליהם את אנשי ע
עשרת השבטים, אלא אנשי הנכר, אנשי עמון ומואב, והכותים
אשר באו גם מאשור, וכלם לא מבני ישראל המה; שנית גם אם
תמצא לומר כי עזרא ונחמיה לא יפה עשו להרחיק את הכותים
ואת העמונים מעליהם, היה לו לנביא זה (יהיה מי שיהיה) להוכיח
את בני עמו, ולא להתחבר אל הנכרים ולנבא רע על אנשי יהודה,
אחרי כל הנבואות שאמר להם עד עתה לטובה, ובפרט כי כבר
היו חגי וזכריה הנביאים מחזקים ידי הבונים, ואיך מלאו לבו
של הנביא הזה לדבר קשה על עם ה׳; שלישית, אף אם יונח
שהיה הנביא הזה נביא שקר, ושהשתתף עם צרי יהודה ובנימן
הנה איך היה שקבלו אנשי יהודה ובנימן את דבריו ומסרום
לבניהם בחזקת נבואות אמת? והפך הכותים אין להם שום נביא
אחר משה ויהושע; ורביעית באמרו שמחו את ירושלם וגילו בה
כל אוהביה וגו׳, הורה בפירוש שלא היה מצרי יהודה ומן הכותים,
ולא משונאי עשרת השבטים, שלא היו מחשבים כלל את ירושלם;
וגעש׳ מודה כי נאמרה הנבואה הזאת קודם גאולת בבל, ואמר שהנביא
באמרו שוחט השור מכה איש, עשה עצמו כאלו עומד בזמן בנין
הבית השני; ואני בבחרותי (בה״ע תקפ״ט עמוד 84.85) חשבתי כי
מכאן עד אמרו אחיכם שנאיכם הם דברי נבואה מזוייפת
שישעיה נותן בפי הכותים, ומחשבתי זאת בטלה ומבוטלת,
ראשונה כי לא יתכן שיהיה הסימן הזה על גאולת בבל,
כי כתוב בו והביאו את כל אחיכם מכל הגוים, והזכיר
תובל ויון, ואנשי גלות בבל לא נתפזרו בכל הגוים, ולא היה
להם דבר עם יון; שנית, צרי יהודה ובנימן לא היו אחיהם,
גם לא היו מכנים עצמם אחיהם, כי היו אומרים שהם מן
הגוים שהגלה אסנפר והושיבם בערי שמרון; ושלישית, צרי
יהודה לא היו אומרים להם אין חפץ לה׳ בבית המקדש
ובקרבנות, אך היו מבקשים להשתתף עמהם, ואחר שלא

קבלום, עמדו עליהם לשטן, ואח"כ בנו להם מקדש אחר
בהר גריזים. אמנם הדרך אשר קבלתי לפני בסימן הקודם
הוא עצמו יעמוד לנו גם עתה בפירוש תעלומות הנבואה
הזאת, והוא כי ישעיה חוזר להוכיח את בני דורו המועטים
ועובדי ע"ז, והנה ידוע כי עובדי ע"ז להוות אלהיי
נכרי אלהות לא היו מתרחקים ונמנעים מהעלות עולות
וזבחים גם לה' במקדשו, ע"כ ישעיה אומר כנגדם מאשר
אחר במשל החפץ לה' בעולות וזבחים כשמוע בקול ה', הנה
שמוע מזבח טוב, אלא שישעיה אמר הדבר הזה בדרכי מליצתו
וגמה, ומתחיל דרך הפלגה ואומר השמים כסאי והארץ הדום
רגלי, אי זה תוכלו אתם לבנות לי בית (עד הנה השמים ושמי
השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי) וכל
ומתמלא הוא מעשה ידי, ומה תוכלו לתת לי שלא יהיה שלי,
והנה תבינו כי מה שאני רוצה בעולות וזבחים אינו אלא
להיותי מקבל תשובת השבים והנכנעים לפני, ואל זה אביט
אל עני ונכה רוח וחרד על דברי, ועתה אין הענין כן, כי שוחט
השור נעלה לפני הוא ג"כ מכה איש, וזובח שה הוא ג"כ
עורף כלב לע"ז, וזה לא אוכל לסבול, אלא כמו שהם בחרו
בדרכיהם, כן גם אני אבחר בתעלוליהם ואמדוד להם מדה
כנגד מדה.

2. Tutte queste cose è la mia mano che le fece, esistettero tutte a un detto di D.; ed io solo a colui io rivolgo lo sguardo, il quale è di animo umile e dimesso, e premuroso si presta al mio comando.

ואת כל אלה ידי עשתה: כל מה שאתם רואים, אני בראתיו,
ומה צורך לי לעולותיכם ולמתנותיכם. ויהיו כל אלה נאום ה':
כל קנה בדבר ה' נעשו (דוי"צחק) ואל זה אביט וגו':
הקרבנות לבדם לפני כשאחזיקם כתוצאות עונותיו וחרד
ומשתדל בכל כחו למלאות רצוני והתרצות לפני. וחרד על
דברי: כמו למטה החרדים אל דברו, כטעם הנה חרדת
אלינו את כל החרדה הזאת; ורק"י וגמי' פירשו לשון יראה
ועבדה, ואני היה מפני דברי, כמו וחרד ופחד מפני תעופת
יד ה' צבאות (כלומר תנ"ך) או לדברי, כמו אף לזאת
יחרד לבי (איוב ל"ז א').

3. (Ma ora) quegli che mi scanna un bue, quegli stesso uccide un uomo; quegli che mi sacrifica un agnello, quegli stesso ammazza un cane (agli idoli), quegli che mi presenta un oblazione, offre (agli Dei) il sangue porcino; quegli che mi arde l'incenso, benedice vani Dei ___. Sì, nella stessa guisa ch'essi attengonsi alle loro vie, e trovan diletto nelle loro abbominazioni:

שוחט השור מכה איש וגו': רוב המפרשים פירשו הרי הוא
לפני כאלו מכה איש, וזה רחוק מאד, והנכון כדעת רמב"ם et Eichhorn
מי שהוא שוחט השור לפני, הוא ג"כ מכה איש,
ומי שהוא זובח לפני שה, הוא ג"כ עורף כלב לע"ז, ומי שהוא
מעלה מנחה, הוא ג"כ מעלה דם חזיר לע"ז, ומי שהוא מזכיר
ומקטיר לבונה לפני, הוא ג"כ מברך האלילים שהם און והבל, וכל
זה נאמר על זמן הבית ועל דורו של מנשה, וגם י' שמפרש כי
הכל נאמר בגלות בבל, לא יקשה בזה, ואומר כי הנביא מדבר
לזמן שיהיה הבית בנוי, ומודיע להם כי שוחט השור הוא כמכה

ישעיה סו

וגו', ואיך יתכן כי אחר כל מה שנבא עד עתה לטוב, שירצה
ה' בעמו, ושגם הנכרים עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחו,
יהפך לבו לומר כאלה ? גם המה בחרו: דבק עם
הפסוק שאחריו, כמו שהם בחרו בדרכיהם, כן גם אני א
אבחר בתעלוליהם וגו', כמו גם לי גם לך לא יהיה, עיין ר
רד"ק.

אבחר בתעלוליהם: אבחר בדרכם שהיא דרך תעלולים, ל' כי
התעוללת בי, כי הם מקריבים לפני קרבנות, והם עם זה עושים,
והנה דרכם דרך שחוק ולעג, וגם אני אתעלל בהם.

שמעו דבר ה' החרדים אל דברו: עתה מדבר עם הטובים שהיו
בדורו, ואומר להם: הנה ידעתי כי אחיכם שנאיכם מנדיכם,
והם פושעי ישראל שהזכיר למעלה, האומרים קרב אליך אל
תגע בי (רד"ק) הם אומרים לכם למען שמי יכבד ה' ונר
ונראה בשמחתכם והם יבושו, והכל דרך לעג, כלומר
יראה נא ה' את כבודו ואת גדלו למען שמו, באופן שנראה
אתכם עבדיו בשמחה ובטוב לבב ואנחנו נבוש (רקב"ע)
ואנחנו נבוש הנ"ל, אלא שהאל בהזכירו דברי הרשעים שנה ו
ואמר והם יבושו, וכיוצא בזה למען שמו היה לו לומר, אלא שהאל
בהזכירו דבריהם אמר למען שמי יכבד ה', ורד"ק ורש"י פירשו
למען שמנו יתכבד ה', שאנו חשובים לו יותר מכם כ. וגו'
וגומ' פירש אחיכם שונאיכם מנדיכם למען שמי יכבד ה',
אומרים להם יכבד ה' ונראה בשמחתכם, והנביא משיב על זה
והם יבושו.

קול שאון מעיר וגו': כנגד מה שהרשעים אומרים דרך לעג
יכבד ה' ונראה בשמחתכם, כטעם ימהר יחישה מעשהו
למען נראה, הנביא מודיע כי קרוב יום ה' עליהם, וכל זה
על דורו של מנשה, ומכאן ואילך חוזר לייעודיו על הג
הגאולה העתידה; וגומ' לפה כי לפי דעתי קשה מאד מהיכן
הם אלו אויבי ה', כי אחים הבלתי מאמינים ודבקים בד"ה
נראה שלא רצו לעלות מבבל לא"י, ואיך אלו יענשם בא"י,
וכמו שפיים ויצאו וראו בפגרי האנשים; והקרוב לנכונה,
והוא ראיה שאין הפרשה אמורה על עולי הגולה; והוא לוחך
ומתרך כי אולי קצת מן הבלתי נאמנים עם ה' עלו לא"י לתקות
הטובות האחריות, ועל זה יענשו; ואני אומר שאם לא
היו מאמינים לדברי הנביא, לא היו מקוים להשיג המובטחות
הטובות ההנה; והאמת כי אין המכוון מן השמים

u. Così anch' io mi atterrò alla loro maniera d'
agire per ischerno, e ciò, che temono, farò loro ac-
cadere; poichè chiamai, nè alcuno rispose,
parlai, e non diedero ascolto, e fecero ciò che spia-
ce ai miei occhi, ed a quanto io non voglio s' ap-
pigliarono.

5. Udite la parola di D., o voi che premurosi vi
prestate al suo comando. I vostri fratelli i quali
vi odiano, e vi allontanan da se, dicono: „ in
grazia del proprio nome mostrisi D. glorioso, in
guisa che possiamo esser testimonii della vo-
stra gioja, e rimanerne svergognati."

6. Alto fragore fassi udire dalla città, fassi
udire dal Tempio; odesi D. che rende il gui-
derdone ai suoi nemici.

7. Prima che senta le doglie, ha già partorito; prima che le venga alcun dolore, ha dato fuori uno maschio.

8. Chi ha mai udita simil cosa? chi ha mai vedute cose simili? potrebbe ella una popolazione esser partorita in un giorno? nascerebb'ella una nazione tutto ad un tratto? mentre Sion ebbe le doglie e partorì tutto ad un tratto i suoi figli.

9. Farei io arrivare all'atto del parto, e non farei partorire? dice D., e mentre son io il genitore, impedirei io il parto, dice il tuo Dio.

10. Gioite con Gerusalemme e giubilatene, o voi tutti, che ne eravate amici; gioite con essa, o voi tutti ch'eravate per essa in lutto.

11. Affinchè abbiate a poppare abbondantemente dalla mammella delle sue consolazioni, affinchè abbiate a succhiare deliziosamente dalla gioja della sua opulenza.

12. Imperciocchè dice così D.: ecco ch'io fo scorrere ad essa, a guisa di fiume, la felicità, e, a guisa di torrente innondante, l'opulenza delle nazioni, e voi succhierete: in seno sarete portati, e sulle

נפקי על כאן של עולי הגולה כלל כלל, אלא כמו שפירשתי.
בטרם תחיל; ציון, והוא משל, להורות כי פתאום תהיה הגאולה.
והמליטה זכר: הזכיר הזכר, כי ישמחו בו יולדיו יותר משל הולדת נקבה (רד״ק) (וכן רבים אחז מספרי הערביים) ומפני שהזכר מקיים שם אביו ומעמיד זכרו, ולפיכך נקרא זכר.
היוחל ארץ: לא יוכל במקום יחולל, פעל מקבל הפעולה מן פעל חולל (עיין בהנ״ע תקפ״ח עמוד ...), והנה ארץ היא כאן ביחס הפעול (accusativo), וכמו יתן את הארץ, על פי הכלל אשר בהרתי בבה״נ תקפ״ז עמוד 178-180, והנה עתה נשיתי כי קדמני בגלוי הכלל הזה ה׳ Hochstetter, והוא מוסיף כי כן המנהג גם בלשון ערבי; ארץ: יושבי ארץ אחרת.
כי חלה גם ילדה ציון את בניה: לא שיעור רבתוב כן, כי חלה ציון ביום אחד, גם ילדה פעם אחת את בניה; ורק״י ... פירשו כי חלה ומיד ילדה. ולפי התרגום הזה מתנגד לשלפניו בטרם תחיל ילדה, מלבד כי אין חלות גם מורה מיד.
האני אשביר ולא אוליד: וכי אני אביא את אשתי על משבר, ולא אולידה. כלו׳ וכי אני אתחיל בדבר, ולא אוכל לגמרו (רש״י ורק״י). אם אני המוליד ועצרתי: ובהיות שאני הוא המוליד, כי בני ציון בני הם, היתכן שאעצור בעד רחמה שלא תלד (רק״י).
שמחו את ירושלם וגילו בה וגו׳: לכו אליה והראו עצמכם שמחים בשמחתה למען תינקו וכו׳. ומלת למען על מקומה תבא בשלום, וזה כאלו הקורא ... לך אצל פלוני והתראה לו מתערב בשמחתו, כי אז ייטב לך; וכן מצאנו שהיו הולכים אצל מי שהיו גוזזים את צאנו, והיו מראים עצמם שמחים בשמחתו, והוא היה נותן להם מתנות, ע׳ ש״א כ״ה ח׳.
למען תינקו: אחר שאמר ירושלם יולדת, אמר לה שיהיה חלב בשדיה להניק את בניה (רק״י). משד תנחומיה: כאלו אמר משדה, כלו׳ תנחומיה, וכן מזיו כבודה, מזיוה, כלו׳ מכבודה ועשרה. תמוצו: קרוב לציץ ועקר הוראתו יזהר (ועיין ...), והושאל להורות על יציאת דבר פתאום (ויציצו מעיר כעשב הארץ) וכמו בל׳ רומי emicare, וכאן נאמר על השדים כאשר מלאים חלב, כי החלב יוצא מהם מעצמו; והנה זיז כמו שוד האמור למעלה (גשעני) וכן בלשון איטלקי ... עניינו שוד.
הנני נוטה אליה: לירושלם, ואמר נוטה, לי׳ מתנפל על הנהר והנחל הנחלים נטוי; ואחר שהזכיר השדים המושכים חלב, הגדיל המשל והזכיר הנהר. על צד תנשאו: אחר שהזכיר וינקתם הגדיל המשל ונקוה על היונק (רא״בע).

ginocchia accarezzati.

13. A guisa di persona, cui la madre conforta, così io vi conforterò, ed in Gerusalemme troverete il vostro conforto.

14. Alle cose che vedrete il vostro cuore gioirà, e le vostre ossa, a guisa dell'erba, fioriranno: la mano di J. si farà conoscere ai suoi servi, ed egli si mostrerà irato ai suoi nemici.

15. Imperciocchè J. è per venire nel fuoco, e sono come la procella i suoi carri; con calore sbuffando dal naso, e dando fuori vampe di fuoco.

16. Sì, col fuoco J. contenderà, e colla sua spada con tutti i mortali; e molti saranno gli uccisi da J.

17. Coloro che si santificano e si purificano nei boschetti, l'uno dopo l'altro nella corte; i quali mangiano la carne del porco, d'ogni animale impuro, e del sorcio eziandio, questi tutti egualmente periranno dice J.

כאיש אשר אמו תנחמנו: הפסיק המשל והתחיל פתרונו, ואמר כי ישראל הוא המנחם, וירושלם תהיה מקום הנחמה.

ועצמותיכם וגו': הפך ורוח נכאה תיבש גרם. ונודעה יד ה' את עבדיו: תודע לעבדיו גבורתו, (רש"י).

להשיב בחמה אפו: הנכון להשיב מן נשב (Lowth), ופשט הוא מקרא שוב, יהיה טעמו שקיטת הכעס, כמו והרבה להשיב אפו; וגזע' נדחק לפרש להשקיט כעסו אחרי עשותו נקמתו, וזה לא יתיישב עם וגערתו בלהבי אש, והוא השיב על Lowth כי לא מצאנו ל' השבה אצל הקצף, ואני אומר כי טעמו כוח אפו, והנה מלת גערתו תוכיח, כי מצאנו מגערתך ה' מנשמת רוח אפך, והנה הגערה גם היא נשימה, אלא שהיא בפה, וכאן הוא אומר כי רוח אפו נושבת בחמימות, ורוח פיו כלהבי אש, דוגמת עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל.

כי באש ה' נשפט: כטעם ותושע לו זרועו שאמר למעלה, והכוונה שישים בארץ משפט, ויענש אנשי חמס, אלא שבכאן ישעיה חוזר ומצייר פשעי בני דורו, ואמר המתקדשים וגו'.

המתקדשים והמטהרים אל הגנות: אינו מקום לנו, ואינם ידועים לנו, ומפני שיונתן תרגם סיעא בתר סיעא וכן בתרגום אחרי חד בתר חד; Schelling מגיה אחד אחר אחד, ואין הכרח; ורד"ק ואחרים אומרים כי אחד הוא שם האליל, ומלת אחר, כמו לזנות אחרי המולך. בתוך: רש"י ורד"ק מפרשים כי האליל היה מונח באמצע הגינה; וגזע' הביא מה שהיה מנהג הפרסיים וכתוב בספר Zend-Avestan כי הטהרות היותר חשובה אצלם היה נקראת ברשנום, והיתה נוהגת בגנה מחוץ לעיר, והיה המטהר כהן קדוש וחכם, והיה צריך שיהיו בה אבנים נבדלות בין חמרים; והנה הוא מפרש אחר אחד, אחר הכהן המטהר, וזה רחוק, כי מפשטות הכתוב המטהר היה יושב אצל המתקדש לטהרו, ולא היה המטהר הולך אחריו, אבל יושב אצלו, ואולי בתוך, בחצר, שהיה באמצע הבתים (ע' שבת דין) וזה נכון; והקרי אחת, ורמב"ם פירש (מורה ח"ג פל"ז) על הגנות. והיותר נכון לדעתי הוא להגיה אחד אחד, שהיו מתקדשים אחד לאחד בחצר, קודם שיבואו אל מקום שהיו זובחים זבחיהם; והזכיר אוכלי בשר החזיר וכו' דרך התנגדות [antitesi], כי אחר שהתקדשו והטהרו, אוכלים בשר טמא.

18. Ma io le loro azioni e i loro pensieri..... Il tempo verrà che adunerannosi tutte le nazioni ed i linguaggi, e verranno a vedere la mia gloria.

19. Darò in coloro un prodigio, e ne lascerò andar salvi alcuni, a portarsi presso alle nazioni, agli abitanti di Tarsis, Pul e Lud, arcieri, ed a quelli di Tubal e Javan, nazioni lontane, ove non si è udita la mia fama, nè veduta la mia gloria: ed essi narreranno la mia gloria tra le nazioni.

20. le quali porteranno tutti i vostri fratelli da tutte le nazioni in presente a D. sui cavalli, coi cocchi, coi carri coperti, sui muli, e sui dromadarj, al monte a me sacro, cioè a Gerusalemme, dice D.: nella guisa che i figli d'Israel portano le oblazioni in vasi puri al tempio di D.

21. Ed alcuni ne prenderò ad uso dei sacerdoti, e dei leviti, dice D.

22. Sì nella guisa che il nuovo cielo e la nuova terra, ch'io son per fare, durar debbono per mio volere; così durerà la vostra discendenza ed il vostro nome.

23. Ogni capo di mese ed ogni Sabbato verranno individui d'ogni nazione a prostrarsi innanzi a me, dice D..

ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם: הרי זה מקרא קצר, ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם ידעתי ופעלתים כיונתן ותרגום סורי ורד"ק וגעז'), והפסיק הענין וחזר לעניין הגאולה, ואמר הנה באה עת שיתקבצו כל הגוים וכו'.

ושמתי בהם אות: על בקוי ה' ובגלוי ה' שזכר למעלה, ועתה ושמתי בהם אות, שיפתם דרך פלא, כמו ואת אותותי אשר שמתי בם. ושלחתי מהם פליטים: וקצת מאותם אויבי ה' אניחם לפליטה כדי שילכו אל הגוים ויגידו כבודי בגוים, ואז כל הגוים יביאו את כל אחיכם מנחה לה'.

ובצבים: כמו עגלות צב. ובכרכרות: מין גמל, ונקרא כן על מרוצתו שירקד, כמכרכר (עיין Bochart, Schultens, ורש"ז וגעז') · כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור וגו': כן יביאו הגוים את ישראל לארצם דרך כבוד.

וגם מהם אקח וגו': הסכימו מאד בעלי הנקוד שנקדו לכהנים ללוים בפתח, והנה אין הכוונה (כדעת רד"ק וגעז') שקצת מן הגוים יהיו כהנים ולוים, שאז היה צריך לומר לכהנים וללוים, מלבד כי אין יקראם לוים, והלא אין לוים אלא משבט לוי, ואם היה כתוב לכהנים ולמשרתים החרשתי, מלבד כי אין שום רמז לחדוש גדול כזה במקום אחר לא בספר זה ולא בשאר נביאים, ולמעלה אמר ואתם כהני ה' תקראו וגו'; אמנם אמתת כוונת המקרא היא כי קצת מן הסוסים והרכב והצבים והכרכרות ההמה יקח ה' ויקבלם מיד הגוים ויהיו לכהנים וללוים לצורך עבודתם, כענין שאמר בנשיאים קח מאתם והיו לעבוד וגו', ותלך העגלות והבקר בין הלוים; ומפני שהזכיר כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור, והיה המנהג בשמים שהמביא המנחה היה מניח גם את הכלי לכהנים, לפיכך הוסיף כי גם הגוים האלה שיביאו את בני ישראל כמנחה לה' יניחו ויתנו מתנה גם את הכלים אשר הביאום בהם.
עומדים לפני: יתקיימו לנצח ברצוני ובגזרתי. לפני: כמו לו ישמעאל יחיה לפניך.

לפני כל בשר: אנשים מכל הגוים, קצתם בשבת זו וקצתם בשבת אחרת, ועשם כל בשר, בלא חלוק מקצה עם לאומה · יחידה,

Ed uscendo vedranno i cadaveri di coloro, che
a me furono infedeli, mentre il verme che
li roderà non morrà, ed il fuoco che gli arderà
non estinguerassi; in guisa che saranno og-
getto di orrore ad ogni mortale.

בפגרי הפושעים : הם אלו ה' שהזכיר למעלה, ונ"ל כי זה הוא
האות שהזכיר למעלה (ושמתי בהם אות), כי אותם אלו
יה' יצאו מפגריהם תולעים שלא ימותו, ותצא מהם אש
שלא תכבה, והפגרים גם התולעים לא ישרפו באש. דראון:
נ"ל בחלוף דל"ת וזין, כמו והיה לכם לזרא, ובל' ערבי: דרא
ענין הרחקה ; והנה האות הזה הוא להיות לאות לאחרים,
לא שיהיה הפגר המת מרגיש ; ויצאו וראו: זה סיום לפירושי
על כל בשר, כי יצאו תמיד אנשים חדשים, שלא ראו האות
הזה, ויצאו לראותו. תם.

נאם יוסף בצלאל בן יצחק
כתבתי פירוש זה יקר נחמד,
לתענוג מחבקו ~~לראות יופיו~~ כל איש ואיש חמד,
כי בא שמעו הטוב עד המרחק.

